

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU INFRACTIUNILE CE ATENTEAZĂ LA SECURITATEA EXTERNĂ A ȚĂRII (art.337 și art.338 CP RM)

Sergiu BRÎNZA

Catedra Drept Penal și Criminologie

In the present article there is shown that the subject of the offense specified at art.337 PC RM has the special quality of citizen of Republic of Moldova. A foreign citizen (the person belonging to a foreign state and which does not belong to Republic of Moldova) or a stateless person (the person not a citizen of Republic of Moldova and not a citizen of another state) can not be subject to the offence of treason. There is presented that it is possible that the subject of the offense specified at art.337 CP RM to be multiparty. In this case, it matters to have, among others, the citizenship of Republic Moldova. It is also shown that the special subsequent quality of the subject of the offense of treason is that of person whose information constituting state secrets have been entrusted or became known to him with regard to his workplace or his activity - assuming the disclosure of state secrets to a foreign state, foreign organization or their representatives. Finally, it is argued that the subject of the offence of espionage has the special quality of foreigner or stateless person. The person who is a citizen of Republic of Moldova can not be subject of the offence under art.338 PC RM.

Aspecte generale. Infracțiunile contra autorităților publice și a securității de stat constituie grupul de infracțiuni prevăzute în Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova, fiind fapte socialmente periculoase, săvârșite cu intenție sau din imprudență, care lezează – în mod exclusiv sau în principal – relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice și securitatea de stat.

Din această definiție reiese că **obiectul juridic generic** al infracțiunilor din grupul analizat îl formează relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice și securitatea de stat.

Cât privește autoritățile publice, acestea reprezintă organe ale puterii de stat competente să ia măsuri și să emită dispoziții cu caracter obligatoriu. Chintesența autorităților publice – autoritatea de stat – se exercită prin organele puterii de stat ori se exprimă prin anumite simboluri, acte sau regimuri juridice. Autoritatea de stat este un atribut al statului, decurgând din suveranitatea națională, de a organiza și dirija, în limitele prevăzute de Constituție, desfășurarea vieții sociale prin dispoziții și măsuri cu caracter obligatoriu și de a asigura aducerea acestora la îndeplinire, inclusiv prin forța coercitivă a statului. De asemenea, prin „autoritate de stat” se înțelege prestigiul, respectul, credibilitatea de care trebuie să se bucure organele puterii de stat și funcționarii publici învestiți cu prerogativele arătate mai sus.

Încălcarea autorității organelor puterii de stat subminează încrederea de care aceste organe trebuie să se bucure, slăbește capacitatea de acționare a acestor organe, diminuează credibilitatea de care trebuie să se bucure în fața cetățenilor acțiunile acestor organe. Ocrotirea penală are în vedere, firește, numai acele organe care reprezintă în sens juridic o autoritate oficială, recunoscută, având potrivit legii și anumite competențe care îi conferă dreptul de a-și impune voința și de a emite acte producătoare de consecințe juridice.

Potrivit art.2 al Legii contenciosului administrativ, constituie autoritate publică orice structură organizatorică sau organ, instituite prin lege sau printr-un act administrativ normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public; sunt asimilate autorităților publice persoanele de drept privat care exercită atribuții de putere publică sau utilizează domeniul public, fiind împuternicite prin lege să presteze un serviciu de interes public, inclusiv persoanele care prestează servicii notariale.

În consecință, în accepțiunea definiției legale sus-enunțate, autoritățile publice se divizează în: 1) autorități publice propriu-zise; 2) autorități publice asimilate.

Constituie autorități publice propriu-zise instituțiile care îndeplinesc în mod cumulativ următoarele condiții: a) reprezintă structuri organizatorice sau organe; b) sunt instituite prin lege sau printr-un act administrativ normativ; c) acționează în regim de putere publică; d) acționează în scopul realizării unui interes public.

Din categoria autorităților publice fac parte: Parlamentul Republicii Moldova; Președintele Republicii Moldova; Guvernul; organele administrației publice centrale (ministerele, agențiile, birourile, serviciile, alte autorități administrative) și subdiviziunile lor teritoriale; autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi, care sunt constituite și activează pe teritoriul satului (comunei), orașului (municipiului); autoritățile

administrației publice locale de nivelul al doilea, care sunt constituite pe teritoriul raionului, municipiului Chișinău, unității teritoriale cu statut juridic special, și subdiviziunile lor; autoritatea judecătorească, care include toate instanțele judecătorești, Consiliul Superior al Magistraturii și Procuratura. Din categoria autorităților publice centrale autonome mai fac parte: Curtea Constituțională; Curtea de Conturi; Comisia Națională a Pieței Financiare; Comisia Electorală Centrală; Banca Națională a Moldovei etc.

Sunt autorități publice prin asimilare doar persoanele de drept privat care au dobândit, prin lege, statutul de „utilitate publică”. Aceste persoane pot fi împuternicite prin lege să presteze un serviciu de interes public sau să exercite funcții publice întru executarea actelor normative ale statului sau unităților administrativ-teritoriale, fiind astfel atrase în puterea serviciilor publice, în regim de putere publică, deși sunt persoane de drept privat. Nu se raportează la asemenea autorități publice organizațiile autonome, neguvernamentale, organizațiile cooperatiste, obștești sau agenții economici ori alte persoane juridice cu scop lucrativ care nu au dobândit statutul de „utilitate publică”.

Din cele menționate mai sus reiese că în Republica Moldova statul constituie nucleul societății noastre, în jurul căruia se coagulează toate autoritățile publice. Statul își exercită multiplele funcții prin intermediul organelor sale și de aceea activitatea normală a autorităților publice constituie o valoare socială ocrotită de legea penală. Autoritatea statului este serios atinsă sau știrbită atunci când funcționarii care o exercită devin ținta unor acțiuni violente, sau când documentele, uniforme sau alte însemne oficiale sunt distruse ori folosite fără drept de alte persoane, sau când sunt săvârșite alte asemenea fapte. În acest fel, faptele prevăzute în Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal îi slăbesc statului autoritatea și lovesc în prestigiul și credibilitatea de care trebuie să se bucure funcționarii săi.

În contextual analizat, autoritate înseamnă, întâi de toate, capacitatea unui stat de a îndeplini funcțiile sale. Înțelegerea corectă a funcțiilor statului limitează și concentrează câmpul de acțiune al autorității și duce la evitarea deturnării autorității spre autoritarism. Dictatura nu înseamnă autoritate. Mai mult decât atât, dictatura înseamnă negarea principiului autorității. Autoritatea înseamnă ordine de drept și eficiență. Ambele atribute ale exercițiului autorității sunt indispensabile.

Autoritatea nu se poate defini decât în democrație. Căci mai mult decât orice, autoritatea înseamnă legitimitate. Puterea care exercită actul de autoritate, modalitatea de delegare, limitele și perspectivele autorității trebuie statuate ca atare. Sistemul trebuie, de asemenea, să-și creeze mecanismele de sancționare a abaterilor de la acest principiu, fie că aceste abateri se comit în sensul slăbirii autorității, fie în cel al excesului de autoritate. În situația în care puterea în exercițiu nu este legitimă, înseamnă că una dintre cerințele fundamentale ale autorității a fost încălcată. Instituirea puterii, fără a fi însoțită de legitimitate, înseamnă cel puțin încălcarea ordinii de drept. O putere lipsită de legitimitate se va ascunde de ochii propriilor cetățeni și, pentru a se menține, va căuta să-i transforme în supuși.

Între comportamentele deviate ale autorității diferențele sunt aparente. Puterea, care își va vedea slăbită autoritatea, va încerca să și-o mențină prin forță. Va proceda la încălcări ale libertăților fundamentale și ale ordinii de drept. Puterea, care dovedește exces de autoritate, va stârni nemulțumire și va adânci conflictele sociale. Haosul și autoritarismul sunt două fațete ale aceluiași fenomen. Autoritarismul naște o suprastructură și o birocrație care sfârșesc prin a stârni haosul. Iar haosul duce la tresăriri brutale ale vanității puterii politice. Cele două abateri ale aplicării principiului autorității se constituie în tot atâtea amenințări la adresa democrației și a cetățeanului.

Autoritatea presupune existența unui parteneriat între stat și cetățean. Statul respectă instituția numită cetățean și nu folosește puterea, pe care cetățeanul i-a acordat-o în cadrul procesului democratic, pentru a o întoarce apoi împotriva acestuia. Această premisă exclude orice compatibilitate între dictatură și exercitarea corectă a principiului autorității. Dictatura se izolează fatalmente de propriul popor și poate supraviețui numai prin îngrădirea drepturilor și libertăților fundamentale. În schimb, autoritatea exclude orice formă de reprimare. Puterea unei administrații eficiente stă nu în brutalitatea organelor sale de reprimare, ci în încrederea pe care i-o acordă cetățenii săi. O autoritate reală se sprijină pe propriii cetățeni și nu luptă împotriva lor.

În acest fel, autoritatea devine nu o sursă de amenințare, dar o formă de protecție a cetățeanului. Acea autoritate, care inspiră frică, pierde cel mai mare sprijin al unei puteri politice: încrederea și susținerea propriilor cetățeni. Autoritatea trebuie să inspire siguranță. De altfel, obiectivul final al unei guvernări bazate pe autoritate este tocmai creșterea siguranței cetățeanului.

Din această perspectivă, consemnăm că nu doar relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice, dar și relațiile sociale cu privire la securitatea de stat alcătuiesc conținutul obiectului juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal.

În conformitate cu art.1 al Legii securității statului, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 31.10.1995 [1], securitatea statului este parte integrantă a securității naționale. În Legea Republicii Moldova pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.05.2008 [2], se arată că securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței poporului din Republica Moldova, a statului moldovenesc și este un obiectiv al țării. Obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt: asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne; consolidarea statalității Republicii Moldova. Securitatea națională a Republicii Moldova se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional.

Bazându-se pe Concepția securității naționale (aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.153 din 15.07.2011 [3]), întregul ansamblu de acțiuni orientate spre asigurarea securității țării pornește de la înțelegerea faptului că, în prezent, securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită ca un fenomen izolat. Instabilitățile și pericolele din Europa, inclusiv de la periferiile ei, afectează starea de securitate a tuturor statelor europene, impunând o cooperare internațională intensă, eforturi comune.

Interesele naționale vitale ale Republicii Moldova rezidă în asigurarea și în apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului, în consolidarea democrației, ceea ce permite dezvoltarea unui stat de drept și a unei economii de piață. Prioritate absolută în politica de securitate a Republicii Moldova o are urmărirea acestor interese. Din punct de vedere strategic, Republica Moldova își îndreaptă eforturile spre garantarea dezvoltării statului și a societății în plan de civilizație și economie, spre transformarea lui într-o democrație funcțională și stabilă, spre crearea și promovarea unor condiții favorabile pentru creșterea bunăstării populației și a prosperității țării, pentru modernizarea statului prin dezvoltarea științei, tehnologiilor, învățământului, sistemului și a infrastructurii de sănătate și de asigurare socială, pentru protecția cuvenită a mediului și a tezaurului național. Promovarea intereselor naționale implică și eforturi de asigurare a unei poziționări și acțiuni adecvate ale statului pe arena internațională care să permită promovarea și garantarea intereselor naționale peste hotarele țării.

Securitatea Republicii Moldova este afectată și de o serie de riscuri și vulnerabilități care pot degenera în amenințări în cazul ignorării și/sau al gestionării lor inadecvate. La acest capitol se înscriu: insecuritatea societală (polarizarea societății, alcoolismul, narcomania, tabagismul etc.), instabilitatea politică și capacitățile reduse de securizare a frontierei de stat (în particular, lipsa controlului asupra segmentului ei transnistrean), terorismul, insecuritatea alimentară, influența crizelor economice și a celor financiare, inclusiv a celor externe. Asigurarea unui caracter durabil și stabil stării de securitate națională a Republicii Moldova depinde de abilitatea/capacitatea statului de a face față provocărilor complexe, care constituie rezultatul mai multor procese transfrontaliere, intercalate și interpătrunse, de natură politică, economică, socială, demografică și ecologică. Abilitatea/capacitatea Republicii Moldova de a face față acestor provocări va crește sau va scădea în funcție de viteza eliminării discrepanțelor, la capitolul dezvoltare democratică, economică și tehnologică, dintre țara noastră și țările europene dezvoltate.

Astfel, pentru a proteja interesele naționale, autoritățile publice vor întreprinde măsurile necesare și vor utiliza mijloacele corespunzătoare în scopul diminuării vulnerabilităților sistemului de securitate națională și al creșterii capacității naționale de a răspunde la amenințări și la riscuri. Se asigură totodată evaluarea continuă a amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității naționale, proces care va include, de asemenea, formularea de propuneri și de recomandări menite să actualizeze politica de securitate a statului.

În procesul de promovare a intereselor naționale se ține cont de statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, care presupune că țara noastră nu este parte la blocuri militare și nu admite dislocarea pe teritoriul său de trupe militare sau de armamente ale altor state și ale blocurilor militare. Realizarea obiectivelor strategice de securitate implică participarea administrației publice de toate nivelurile, a societății civile și a organizațiilor neguvernamentale, precum și a cetățenilor.

În același context, potrivit art.1 al Legii securității statului, prin „securitatea statului” se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și a organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte. Securitatea statului se asigură prin stabilirea și aplicarea de către stat a unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, militar, organizatoric și de altă natură, orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a amenințărilor la adresa securității statului.

Conform aceluiași act legislativ, un pericol deosebit pentru securitatea statului îl prezintă: a) acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a regimului constituțional, subminarea sau suprimarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării; b) activitatea ce contribuie, în mod direct sau indirect, la desfășurarea de acțiuni militare contra țării sau la declanșarea războiului civil; c) acțiunile militare și alte acțiuni violente care subminează temeliiile statului; d) acțiunile care favorizează apariția de evenimente extraordinare în transporturi, telecomunicații, la unitățile economice și cele de importanță vitală; e) spionajul, transmiterea informațiilor ce constituie secret de stat altor state, precum și obținerea ori deținerea ilegală a informațiilor ce constituie secret de stat în vederea transmiterii lor unor state străine sau structuri anticonstituționale; f) trădarea manifestată prin acordarea de ajutor unui stat străin în desfășurarea activității ostile împotriva Republicii Moldova; g) acțiunile care au ca scop răsturnarea prin violență a autorităților publice legal alese; h) acțiunile care lezează drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor ce pun în pericol securitatea statului; i) pregătirea și comiterea atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilitatea persoanelor oficiale supreme din republică etc.

Practic, toate aceste manifestări socialmente periculoase se regăsesc incriminate în dispozițiile din cadrul Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal.

Ținând seama, în principal, de interconexiunile mai strânse, care există între obiectele juridice speciale ale unor sau altor infracțiuni prevăzute în Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal, putem distinge următoarele tipuri ale acestora:

- 1) infracțiuni ce atentează la securitatea externă a țării (art.337 și 338 CP RM);
- 2) infracțiuni ce atentează la legitimitatea autorităților publice (art.339-341 CP RM);
- 3) infracțiuni ce atentează la viața înalților demnitari de stat (art.342 CP RM);
- 4) infracțiuni ce atentează la baza economică și la capacitatea de apărare a țării (art.343-345 CP RM);
- 5) infracțiuni contra principiului egalității cetățenilor (art.346 CP RM);
- 6) infracțiuni care afectează autoritatea statului sau a unor organizații internaționale, exprimată în anumite însemne oficiale (art.347 și 363 CP RM);
- 7) infracțiuni ce atentează la activitatea normală a autorităților publice (art.349, 351, 352, 352¹ și 357 CP RM);
- 8) infracțiuni presupunând eschivarea de la îndeplinirea cu credință a unor obligații ale cetățenilor față de stat (art.353-356 CP RM);
- 9) infracțiuni cu impact asupra circulației documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor (art.359-361 CP RM);
- 10) infracțiuni cu impact asupra regimului de trecere a frontierei de stat sau asupra regimului de intrare, sedere, tranzitare a teritoriului statului sau de ieșire de pe acest teritoriu (art.362 și 362¹ CP RM).

Așadar, subgrupul infracțiunilor ce atentează la securitatea externă a țării îl constituie infracțiunile de trădare de Patrie (art.337 CP RM) și de spionaj (art.338 CP RM).

Infracțiunea de trădare de Patrie. La alin.(1) art.337 CP RM se stabilește răspunderea pentru trădarea de Patrie, adică pentru fapta săvârșită intenționat de un cetățean al Republicii Moldova în dauna suveranității, inviolabilității teritoriale sau a securității de stat și a capacității de apărare a Republicii Moldova, prin trecerea de partea dușmanului, spionaj, divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor, precum și pentru acordarea de ajutor unui stat străin la înfăptuirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova.

Conform alin.(2) art.337 CP RM, este liberat de răspundere penală cetățeanul Republicii Moldova, racolat de serviciul de spionaj străin pentru înfăptuirea unei activități dușmănoase împotriva Republicii Moldova, dacă el nu a săvârșit nici un fel de acțiuni pentru realizarea însărcinării criminale primite și a declarat de bunăvoie autorităților despre legătura sa cu serviciul de spionaj străin.

În corespundere cu alin.(1) art.56 al Constituției, devotamentul față de țară este sacru. Încălcarea acestei obligații, adoptând forma cea mai periclitantă, este incriminată la art.337 CP RM sub denumirea de trădare de Patrie.

În primele doua alineate ale art.1 din Constituție se menționează că „Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil”, iar „forma de guvernământ a statului este republica”. Ocrotirea acestor atribute ale statului este asigurată de legea penală prin incriminarea, printre altele, a faptei de trădare de Patrie, de natură să aducă atingere suveranității de stat a Republicii Moldova. De asemenea, în lumina dispozițiilor de la alin.(1) art.3 din Constituție, care prevăd că „teritoriul Republicii Moldova este inalienabil”, art.337 CP RM incriminează și fapta prin care s-ar încerca înstrăinarea ori abandonarea unor părți din teritoriul țării.

Statul de drept – ca organizare politică a societății, ansamblu al autorităților publice (legislativă, executivă, judecătorească) și expresie a hotărârii majorității corpului electoral de a instaura un stat bazat pe supremația legii și a ordinii de drept – constituie valoarea socială plasată pe cea mai înaltă treaptă de ierarhizare, valoare de care depind toate celelalte valori ocrotite prin normele dreptului penal. Schimbările structurale ce se produc în Europa la acest început de mileniu, dar mai ales evenimentele din sfera geopolitică în care se află și țara noastră, dovedesc din plin că orice modificare adusă structurilor politice, economice și sociale ale statelor se repercutează inevitabil asupra celor mai importante valori sociale. În măsura în care aceste transformări structurale, bazate pe lege și justiție, vor contribui la consolidarea statului și a ordinii de drept, valorile menționate vor fi complet și multilateral ocrotite. Dimpotrivă, dacă se manifestă slăbiciuni și tendințe spre diminuarea capacității de organizare și conducere a statului de drept, valorile la care ne-am referit vor fi tot mai slab protejate în raport cu anumite manifestări antisociale.

Concomitent cu stabilitatea internă a statului de drept, o cerință a vieții contemporane este și asigurarea securității externe a statului. O Casa comună a Europei, stabilitatea internațională vor putea fi realizate doar în măsura în care vor fi respectate dezideratele tuturor statelor (mari, mijlocii sau mici), indiferent de puterea lor politică, economică sau militară. În acest sens, relevante sunt și prevederile Cartei Organizației Națiunilor Unite [4] care, în art.55, statuează că scopul organizației mondiale și al relațiilor internaționale contemporane este de a se crea condiții de stabilitate și de bunăstare necesare unor relații pașnice și prietenești între națiuni, întemeiate pe respectul principiului egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele.

În măsura în care marile puteri vor urmări, pe diferite căi, să destabilizeze situația politică, economică, socială din diferite zone ale lumii, să intervină brutal în treburile interne ale unor țări, să afecteze atributele fundamentale ale statelor din zona lor de influență, această situație va afecta securitatea externă a țărilor respective, dar și securitatea internațională la nivel global. Tocmai în scopul prevenirii unor asemenea manifestări, care se pot realiza în detrimentul Republicii Moldova, la art.337 CP RM este incriminată fapta de trădare de Patrie.

Obiectul juridic special al infracțiunii specificate la art.337 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la suveranitatea, inviolabilitatea teritorială, securitatea de stat și capacitatea de apărare a Republicii Moldova.

Noțiunea de securitate de stat și-a găsit definiția în contextul analizei obiectului juridic generic al infracțiunilor care sunt prevăzute în Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal. Cât privește celelalte noțiuni desemnând obiectul juridic special al infracțiunii de trădare de Patrie, vom consemna că principiul egalității suverane a statelor este unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional. Respectarea strictă a acestui principiu constituie baza procesului de menținere a păcii și securității internaționale, a dezvoltării relațiilor amicale între state. Statele beneficiază, în conformitate cu dreptul internațional, de drepturi și posibilități egale pentru realizarea lor. La fel, statele își asumă și obligații egale. Dreptul unui stat nu depinde de puterea pe care o posedă, ci rezultă din faptul propriu-zis al existenței statului în calitate de subiect de drept internațional. Așadar, suveranitatea statului constituie baza egalității suverane a statelor. În același timp, respectarea egalității suverane a statelor contribuie la recunoașterea și constituirea suveranității de stat în dreptul internațional.

Noțiunea „suveranitate de stat” poate fi definită ca fiind supremația unică, deplină și indivizibilă a puterii de stat în limitele frontierelor teritoriale și independența acesteia în raport cu orice altă putere, ceea ce se exprimă în dreptul exclusiv și inalienabil al statului de a-și stabili și realiza de sine stătător politica sa internă și externă, de a-și exercita funcțiile, de a-și îndeplini măsurile practice de organizare a vieții sociale interne și a relațiilor sale externe în baza respectării suveranității altor state, a principiilor și normelor de drept internațional acceptate prin acordul său de voință. Suveranitatea se caracterizează sub două aspecte – cel intern, ce prezumă supremația puterii de stat și cel extern, ce prevede independența în relațiile internaționale. Suveranitatea este simbolul independenței *de iure*, al supremației și puterii statului, iar puterea este exercitată nemijlocit de către stat.

Dreptul statelor la inviolabilitatea teritorială, privit în contextul interdependenței cu suveranitatea, constituie un factor care contribuie la conviețuirea pașnică a popoarelor și la dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate. Fiecare stat are dreptul de a solicita altui stat sau grupări de state abținerea de la săvârșirea oricăror acte sau fapte împotriva suveranității, securității de stat și capacității de apărare, concomitent și corelativ cu obligația de a respecta inviolabilitatea teritorială, fiind interzise activitățile care aduc atingere teritoriului național și drepturilor statelor de a-și exercita jurisdicția asupra întregului teritoriu. Statele sunt obligate să respecte frontierele existente și să nu recurgă la forță sau la amenințarea cu folosirea acesteia, pentru soluționarea diferendelor teritoriale, și la violarea frontierelor internaționale, fiind interzisă modificarea unilaterală de către state a frontierelor stabilite prin convenții internaționale.

Ocuparea sau achizițiile de teritorii, prin folosirea forței sau contrar dispozițiilor Cartei Organizației Națiunilor Unite, reprezintă încălcări grave ale principiilor dreptului internațional care guvernează relațiile dintre state, acestea având îndatorirea de a se abține de la revendicări, ocupări sau acaparări, parțiale ori integrale, a teritoriului altor state. Plecând de la unul dintre principiile de bază ale politicii europene – cel al imutabilității frontierelor, nu sunt acceptate revizuirea tratatelor de pace și schimbările prin forță a frontierelor, singurele modificări admise fiind cele în concordanță cu normele și principiile dreptului internațional, pe baza autodeterminării, prin mijloace pașnice și acorduri bilaterale.

În fine, în ce privește capacitatea de apărare a țării, această valoare socială are un caracter complex. Ea înglobează mai multe componente, și anume: puterea de luptă a forțelor armate rezultând dintr-o bună pregătire și dintr-o desăvârșită ordine și disciplină în desfășurarea activității specifice; loialitatea și comportarea vitejească pe câmpul de luptă; unitatea de interese ale populației și spiritul ei de rezistență; atitudinea constantă a cetățenilor față de obligațiile care le incumbă în legătură cu apărarea țării.

Capacitatea de apărare rezultă din acțiuni coordonate, în principal în domeniile militar, de securitate și ordine publică, precum și economic, administrație publică la nivel central și local, educație, sănătate, infrastructură și comunicații, mediu. În acest sens, comportă interes unele prevederi din Legea cu privire la apărarea națională: în caz de agresiune armată a cărei amploare depășește capacitatea combativă a forțelor sistemului național de apărare, se vor angaja toate resursele umane și materiale disponibile pentru respingerea acesteia (alin.(3) art.9); dislocarea și structura marilor unități militare, ale unităților militare și ale instituțiilor Armatei Naționale, ale altor componente ale Forțelor Armate au drept obiectiv menținerea și dezvoltarea capacității și pregătirii de luptă ale acestora, necesare riposte rapide și decisive împotriva unei eventuale agresiuni sau a altor acțiuni ce pot afecta securitatea națională (art.10); Guvernul Republicii Moldova coordonează activitatea ministerelor și a altor autorități ale administrației publice pentru realizarea măsurilor de asigurare a capacității de apărare a țării (lit.a) alin.(2) art.27).

În alt context, în cazul modalității de spionaj, au calitatea de *obiect imaterial* al infracțiunii prevăzute la art.337 CP RM informațiile ce constituie secret de stat sau alte informații care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova. În cazul modalității de divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor, infracțiunea în cauză are obiect imaterial reprezentat de informațiile ce constituie secret de stat.

Datorită specificului său, infracțiunea de trădare de Patrie nu are victimă.

Latura obiectivă a infracțiunii examinate constă în fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiunea de trecere de partea dușmanului, spionaj, divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor, ori în acordarea de ajutor unui stat străin la înfăptuirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova.

Astfel, se poate desprinde că acțiunea prejudiciabilă prevăzută la art.337 CP RM cunoaște patru modalități normative alternative:

- 1) trecerea de partea dușmanului;
- 2) spionaj;
- 3) divulgarea secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor;
- 4) acordarea de ajutor unui stat străin la înfăptuirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova.

Prin „trecere de partea dușmanului” se înțelege refugiarea pe teritoriul ocupat de inamic sau intrarea în serviciul acestuia prin înrolare în forțele militare sau în alte formațiuni de luptă inamice, în unitățile de cercetare, poliție etc. Prin „dușman” se are în vedere fiecare dintre părțile beligerante implicate într-un conflict armat, privite în raport una față de alta. Iată de ce, trecerea de partea dușmanului, ca modalitate de realizare a trădării de Patrie, se poate atesta numai în timpul unui conflict armat.

Prin „spionaj” se înțelege transmiterea, sustragerea sau culegerea de informații ce constituie secret de stat ori transmiterea sau culegerea, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații.

Prin „divulgarea secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor” se are în vedere comunicarea în condiții de ilegalitate a informațiilor ce constituie secret de stat. Divulgarea poate fi făcută pe cale verbală sau în scris, prin telefon sau prin utilizarea altor mijloace de comunicație, ori prin utilizarea unor mijloace de mediatizare, nemijlocit sau prin intermediari. La calificare nu are importanță dacă informațiile ce constituie secret de stat au fost transmise unei singure persoane sau câtorva persoane. Astfel de circumstanțe pot fi luate în considerație la individualizarea pedepsei pentru infracțiunea de trădare de Patrie. Important este ca destinatarul informațiilor în cauză să fie un stat străin, o organizație străină sau un reprezentant al acestora.

Prin „organizație străină” se are în vedere o reuniune de persoane alcătuind o comunitate stabilă, având un caracter internațional, național sau non-guvernamental, urmărind un scop lucrativ sau non-lucrativ. Pentru calificarea faptei în baza art.337 CP RM, nu are importanță dacă organizația străină este sau nu înregistrată, dacă activează deschis sau în condiții de clandestinitate. Prin „reprezentant al unui stat străin sau al unei organizații străine” trebuie de înțeles persoana împuternicită să le reprezinte pe acestea, să țină locul acestora, să acționeze în numele unui stat străin sau al unei organizații străine. Pentru calificarea celor săvârșite în conformitate cu art.337 CP RM, nu contează dacă reprezentantul unui stat străin sau al unei organizații străine este remunerat sau nu, dacă deține împuterniciri permanente sau provizorii.

Prin „acordare de ajutor unui stat străin la înfăptuirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova” urmează a se înțelege: înlesnirea ocupației militare străine; recrutarea de persoane pentru forțele armate ale inamicului; procurarea de valori și materiale de orice fel pentru inamic; efectuarea altor activități de natură să favorizeze activitatea dușmanului sau să slăbească puterea de luptă a Forțelor Armate ale Republicii Moldova sau a forțelor armate aliate etc. Prin „activitate dușmănoasă împotriva Republicii Moldova” se are în vedere exercitarea unor influențe negative asupra intereselor de stat ale Republicii Moldova. Este obligatoriu ca acordarea de ajutor unui stat străin la înfăptuirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova să se realizeze în timpul unui conflict armat.

Infracțiunea specificată la art.337 CP RM este, după caz, o infracțiune formală sau materială. Atunci când este formală, ea se consideră consumată, după caz, din momentul: trecerii de partea dușmanului; transmiterii sau culegerii de informații ce constituie secret de stat ori transmiterii sau culegerii, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații; aflării secretului de stat de către un stat străin, o organizație străină sau un reprezentant al lor; acordării de ajutor unui stat străin la înfăptuirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova. Atunci când este materială – în ipoteza modalității de spionaj, presupunând sustragerea de informații ce constituie secret de stat – ea se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de respectivele informații.

Latura subiectivă a infracțiunii de trădare de Patrie se caracterizează prin intenție directă.

În unele cazuri, este necesară stabilirea scopului special al infracțiunii: scopul transmiterii informațiilor ce constituie secret de stat unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor (în cazul modalității de spionaj, când se concretizează în transmiterea, sustragerea sau culegerea de informații ce constituie secret de stat); scopul folosirii în dauna intereselor Republicii Moldova a altor informații decât cele ce constituie secret de stat (în ipoteza modalității de spionaj, când se concretizează în transmiterea sau culegerea, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova). În calitate de scop special subsidiar apare scopul de cupiditate (în situația modalității de spionaj, când se exprimă în sustragerea de informații ce constituie secret de stat).

Motivele infracțiunii prevăzute la art.337 CP RM sunt: răzburarea; ura; lașitatea; interesul material (presupunând executarea unei comenzi în schimbul unei remunerații materiale); năzuința de a obține unele avantaje nepatrimoniale etc.

Subiectul infracțiunii examinate este persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul are calitatea specială de cetățean al Republicii Moldova. Un cetățean străin (persoană care aparține unui stat străin și care nu aparține Republicii Moldova) sau un apatrid (persoană care nu este cetățean al Republicii Moldova și nici cetățean al unui alt stat) nu poate fi subiect al infracțiunii de trădare de Patrie.

Potrivit Legii cetățeniei Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 02.06.2000 [5], cetățenia Republicii Moldova se dobândește prin: a) naștere; b) recunoaștere; c) înfiere; d) redobândire; e) naturalizare. Cetățenia Republicii Moldova se pierde: a) prin renunțare; b) prin retragere; c) în temeiul acordurilor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Pentru calificarea faptei în baza art.337 CP RM, nu este relevant modul de dobândire a cetățeniei Republicii Moldova de către făptuitor. Important este ca la momentul săvârșirii infracțiunii făptuitorul să nu-și fi pierdut cetățenia Republicii Moldova.

Este posibil ca subiectul infracțiunii specificate la art.337 CP RM să fie pluripartid. În acest caz, conțea să aibă, printre altele, cetățenia Republicii Moldova. Conform Legii cetățeniei Republicii Moldova, în Republica Moldova pluralitatea de cetățenii se permite: a) copiilor care au dobândit automat la naștere cetățenia Republicii Moldova și cetățenia unui alt stat; b) cetățenilor săi care dețin concomitent cetățenia unui alt stat, când această cetățenie este dobândită automat prin căsătorie; c) copiilor cetățeni ai Republicii Moldova care au dobândit cetățenia unui alt stat în urma înfierii; d) dacă această pluralitate rezultă din prevederile acordurilor internaționale la care Republica Moldova este parte; e) în cazul când renunțarea la cetățenia unui alt stat sau pierderea ei nu este posibilă sau nu poate fi rezonabil cerută; f) în alte cazuri prevăzute de numita lege.

În interesele republicii și în cazuri excepționale, cetățenii unor alte state pot deveni și cetățeni ai Republicii Moldova, prin decret al Președintelui Republicii Moldova, dacă nu cad sub incidența lit.a)-d) art.20 al Legii cetățeniei Republicii Moldova*. Dobândirea de către cetățeanul Republicii Moldova a cetățeniei altui stat nu atrage pierderea cetățeniei Republicii Moldova. În raporturile cu Republica Moldova, cetățeanul Republicii Moldova care posedă cetățenia altui stat este recunoscut numai ca cetățean al Republicii Moldova, cu excepția cazurilor prevăzute la lit.a)-e) alin.(1) și la alin.(2) art.24 al aceleiași legi.

În altă privință, consemnăm calitatea specială subsecventă a subiectului infracțiunii de trădare de Patrie – persoana căreia informațiile ce constituie secret de stat i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute în legătură cu serviciul sau cu munca sa – în ipoteza modalității de divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor.

În conformitate cu alin.(2) art.337 CP RM, este liberat de răspundere penală cetățeanul Republicii Moldova, racolat de serviciul de spionaj străin pentru înfăptuirea unei activități dușmănoase împotriva Republicii Moldova, în cazul în care îndeplinește următoarele două condiții: 1) el nu a săvârșit nici un fel de acțiuni pentru realizarea însărcinării criminale primite; 2) el a declarat de bunăvoie autorităților despre legătura sa cu serviciul de spionaj străin. Cele două condiții trebuie să fie întrunite cumulativ.

De aceea, în ipoteza în care făptuitorul, racolat de serviciul de spionaj străin pentru înfăptuirea unei activități dușmănoase împotriva Republicii Moldova, a comis unele acțiuni pentru realizarea însărcinării criminale primite, iar apoi a declarat de bunăvoie autorităților despre legătura sa cu serviciul de spionaj străin, cele săvârșite urmează a fi qualificate în baza art.337 CP RM. Declarația făptuitorului, făcută de bunăvoie autorităților despre legătura sa cu serviciul de spionaj străin, urmează a fi luată în considerație ca circumstanță atenuantă la stabilirea pedepsei.

Infracțiunea de spionaj. La art.338 CP RM este prevăzută răspunderea penală pentru infracțiunea de spionaj, adică pentru transmiterea, sustragerea sau culegerea de informații ce constituie secret de stat în scopul transmiterii lor unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor, precum și pentru transmiterea sau culegerea, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova, dacă spionajul este săvârșit de un cetățean străin sau de un apatrid.

În acord cu Legea Republicii Moldova privind regimul străinilor în Republica Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 16.07.2010 [6], străinul este persoana care nu deține cetățenia Republicii Moldova sau care este apatrid. Pe timpul aflării sau șederii în Republica Moldova, străinii sunt obligați să respecte legislația Republicii Moldova.

Dacă, în cazul în care spionajul este săvârșit de cetățeanul Republicii Moldova, fapta constituie trădare de țară, o asemenea calificare nu ar fi posibilă în cazul când fapta în cauză este săvârșită de un cetățean străin

* În corespundere cu art.20 al Legii cetățeniei Republicii Moldova, cetățenia Republicii Moldova nu se acordă persoanei care: a) a săvârșit crime internaționale, militare sau crime împotriva umanității; b) a fost implicată în activitate teroristă; c) a fost condamnată la privațiune de libertate pentru infracțiuni premeditate și are antecedente penale sau la momentul examinării cererii se află sub urmărire penală; d) desfășoară activitate care periclitează securitatea statului, ordinea publică, sănătatea și moralitatea populației.

sau de o persoană fără cetățenie. Aceștia din urmă nu-și trădează Patria, dar activitatea lor prezintă o pericolozitate deosebită pentru Republica Moldova și de aceea legea penală o incriminează distinct, în art.338 CP RM, sub denumirea de spionaj.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.338 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea de stat, privită din perspectiva necesității păstrării cu strictețe a informațiilor ce constituie secret de stat sau a altor informații care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova.

Obiectul imaterial al infracțiunii de spionaj îl reprezintă, după caz: 1) informațiile ce constituie secret de stat; 2) alte informații care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova.

Informațiile ce constituie secret de stat formează obiectul imaterial al infracțiunii analizate în ipoteza modalității de transmitere, sustragere sau culegere de informații ce constituie secret de stat în scopul transmiterii lor unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor. În ce privește alte informații (altele decât cele care constituie secret de stat), care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova, acestea reprezintă obiectul imaterial al infracțiunii de spionaj în cazul modalității de transmitere sau culegere, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova.

Potrivit art.121 CP RM, prin „secret de stat” înțelegem informațiile definite astfel prin Legea nr.245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat. Conform Legii Republicii Moldova cu privire la secretul de stat, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.11.2008 [7], constituie secret de stat informațiile protejate de stat în domeniul apărării naționale, economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice, a căror divulgare neautorizată sau pierdere este de natură să aducă atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova.

Atribuirea informațiilor la secret de stat și secretizarea acestora se efectuează în baza principiilor legalității, argumentării și oportunității. Legalitatea atribuirii informațiilor la secret de stat și a secretizării acestora constă în corespunderea acestor informații cu prevederile art.7 și 8 ale Legii cu privire la secretul de stat și cu legislația privind secretul de stat. Argumentarea atribuirii informațiilor la secret de stat și a secretizării acestora constă în stabilirea caracterului rațional al secretizării unor informații concrete, a eventualelor consecințe economice și de altă natură ale acestei acțiuni, ținându-se cont de echilibrul dintre interesele primordiale ale statului, ale societății și ale cetățeanului. Oportunitatea atribuirii informațiilor la secret de stat și a secretizării acestora constă în stabilirea unor restricții privind accesul și răspândirea informațiilor respective fie din momentul elaborării/primirii lor, fie din timp.

În modul stabilit de Legea cu privire la secretul de stat, sunt atribuite la secret de stat informațiile:

1) din domeniul apărării naționale privind: a) conținutul planurilor strategice și operative, al documentelor ce țin de conducerea operațiunilor de luptă privind pregătirea și derularea operațiunilor, desfășurarea strategică, operativă și de mobilizare a trupelor, alți indicatori importanți ce caracterizează organizarea, efectivul, dislocarea, pregătirea de luptă și de mobilizare, armamentul și asigurarea tehnico-materială a Forțelor Armate ale Republicii Moldova; b) direcțiile de dezvoltare a unor tipuri de armament, de tehnică militară și specială, cantitatea și caracteristicile lor tehnico-tactice, organizarea și tehnologiile de producere, lucrările științifice teoretice și experimentale legate de crearea modelelor noi de armament, tehnică militară și specială sau modernizarea acestora, alte lucrări planificate sau efectuate în interesele apărării naționale; c) forțele și mijloacele protecției civile, capacitățile de care dispun localitățile și unele obiective separate pentru protecția, evacuarea și dispersarea populației, asigurarea activităților sociale vitale ale populației și a activității de producere a persoanelor juridice în perioada de război, de asediu sau de urgență, precum și în cazul situațiilor excepționale; d) dislocarea, destinația, gradul de pregătire și de securitate a obiectivelor cu regim special, proiectarea, construirea și exploatarea acestora, repartizarea terenului, subsolului și acvatoriului pentru asemenea obiective; e) datele și caracteristicile geodezice, gravimetrice, cartografice și hidrometeorologice care prezintă importanță pentru apărarea statului;

2) din domeniul economiei, științei și tehnicii privind: a) planurile și potențialul de mobilizare a economiei naționale, rezervele și volumul livrărilor de materiale strategice, datele generalizate despre nomenclatura și nivelul stocurilor, volumul livrărilor, alocării, depunerii, înprospătării acestora, amplasarea și volumul real al rezervelor materiale de stat; b) utilizarea transporturilor, comunicațiilor, a potențialului altor ramuri și obiective ale infrastructurii naționale în scopul asigurării capacității de apărare și a securității statului; c) planurile, conținutul, volumul, finanțarea și îndeplinirea comenzilor de stat pentru asigurarea securității statului și a necesităților sale de apărare; d) planurile, volumul și alte caracteristici importante privind extragerea,

producerea și realizarea unor tipuri strategice de materie primă și produse; e) operațiunile ce țin de confecționarea semnelor bănești și a titlurilor de valoare emise de stat, păstrarea și protecția lor contra falsificării, emiterea, schimbul și retragerea lor din circulație; f) lucrările științifice teoretice, experimentale de construcții și proiectare, în baza cărora pot fi create tehnologii avansate, tipuri noi de producție, produse și procese tehnologice, care prezintă importanță pentru apărarea și economia națională sau care influențează esențial activitatea economică externă, interesele și/sau securitatea statului;

3) din domeniul relațiilor externe privind: a) activitatea de politică externă, relațiile economice externe ale Republicii Moldova, a căror divulgare prematură poate cauza prejudicii intereselor și/sau securității statului; b) colaborarea militară, tehnico-științifică și de altă natură a Republicii Moldova cu statele străine și organizațiile internaționale, dacă divulgarea acestor informații va cauza, inevitabil, prejudicii intereselor și/sau securității statului; c) activitatea externă a statului în domeniile financiar, creditar și valutar, dacă divulgarea acestor informații va cauza prejudicii intereselor și/sau securității statului;

4) din domeniul securității statului și asigurării ordinii de drept privind: a) efectivul, forțele, conținutul, planurile, organizarea, finanțarea și asigurarea tehnico-materială, formele, tactica, metodele, mijloacele și rezultatele activităților de informații, de contrainformații și operative de investigații; b) persoanele care colaborează sau au colaborat confidențial cu organele care desfășoară activități de informații, de contrainformații și operative de investigații; c) forțele, mijloacele și metodele de asigurare a protecției de stat părții vătămate, martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal; d) paza frontierei de stat a Republicii Moldova; e) planurile, organizarea, finanțarea, efectivul, forțele, mijloacele și metodele de asigurare a securității persoanelor beneficiare de protecție de stat, precum și paza sediilor de lucru și a reședințelor acestora; f) sistemele de telecomunicații guvernamentale și alte tipuri de rețele de telecomunicații electronice care asigură necesitățile autorităților publice, apărării naționale, securității statului și menținerii ordinii publice; g) organizarea, conținutul, starea și planurile de dezvoltare a protecției criptografice și tehnice a secretului de stat, conținutul și rezultatele cercetărilor științifice în domeniul criptografiei referitor la protecția secretului de stat; h) sistemele și mijloacele de protecție criptografică a secretului de stat, proiectarea, producerea, tehnologiile de producere și utilizarea acestora; i) cifrurile de stat, elaborarea, crearea, tehnologiile de producere și utilizarea acestora; j) organizarea regimului secret în cadrul autorităților publice și în al altor persoane juridice, planurile și măsurile în domeniul protecției secretului de stat; k) alte metode, forme și mijloace de protecție a secretului de stat;

5) din sfera activității autorităților publice privind: a) conținutul extraselor, comentariilor, proiectelor, părților acestora, al altor acte de uz intern ale autorităților publice, a căror divulgare ar putea conduce la divulgarea informațiilor atribuite la secret de stat; b) activitatea de elaborare, modificare, completare, definitivare a actelor oficiale, alte proceduri și activități ale autorităților publice de colectare și prelucrare a informațiilor care, în modul prevăzut de legislație, urmează să fie atribuite la secret de stat; c) activitatea de examinare și deliberare în cadrul autorităților publice și între acestea în probleme din domeniile în care informațiile sunt atribuite la secret de stat.

Motivarea necesității de a atribui informațiile la secret de stat, în baza principiilor de atribuire a informațiilor la secret de stat și secretizare a acestora, revine autorităților publice și altor persoane juridice care au elaborat/primit aceste informații.

Nu se atribuie la secret de stat și nu pot fi secretizate informațiile privind: a) faptele de încălcare a drepturilor și libertăților omului și ale cetățeanului; b) starea mediului înconjurător, calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic; c) accidentele, catastrofele, fenomenele naturale periculoase și alte evenimente extraordinare care periclitează securitatea cetățenilor; d) starea sănătății populației, nivelul ei de trai, inclusiv alimentația, îmbrăcămintea, deservirea medicală și asigurarea socială, indicatorii sociodemografici; e) starea sănătății persoanelor care ocupă funcție de demnitate publică; f) faptele de încălcare a legii de către autoritățile publice și persoanele cu funcție de răspundere din cadrul acestora; g) starea reală de lucruri în domeniul învățământului, culturii, comerțului, agriculturii și al ordinii de drept. Nu se atribuie la secret de stat și nu pot fi secretizate și alte informații conform legislației naționale și tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Se interzice secretizarea informațiilor în cazul în care aceasta ar putea limita accesul la informațiile de interes public, s-ar putea răsfrânge negativ asupra realizării programelor de stat și de ramură ale dezvoltării social-economice și culturale sau ar putea reține concurența dintre agenții economici.

Trebuie de menționat că secretizarea/desecretizarea informațiilor cu încălcarea cerințelor stabilite de legislația cu privire la secretul de stat atrage răspunderea în baza alin.(1) art.365² din Codul contravențional. În același timp, refuzul neîntemeiat de a secretiza/desecretiza informațiile atribuite la secretul de stat se sancționează conform alin.(2) art.365² din Codul contravențional.

În scopul promovării unei politici de stat unice în domeniul atribuirii informațiilor la secret de stat și al secretizării lor, Guvernul aprobă Nomenclatorul informațiilor atribuite la secret de stat în care sunt incluse și autoritățile publice cu împuterniciri de dispoziție asupra acestor informații*. Nomenclatorul informațiilor atribuite la secret de stat se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și poate fi revizuit în caz de necesitate.

În baza și în limitele Nomenclatorului informațiilor atribuite la secret de stat și în scopul concretizării și sistematizării informațiilor în domeniile lor de activitate, autoritățile publice indicate în Nomenclator elaborează nomenclatoare departamentale detaliate de informații care urmează a fi secretizate. În caz de necesitate, pot fi elaborate nomenclatoare interdepartamentale detaliate de informații care urmează a fi secretizate. Persoanele juridice care efectuează lucrări cu utilizarea informațiilor atribuite la secret de stat elaborează, după caz, în coordonare cu beneficiarul acestor lucrări, nomenclatoare detaliate separate de informații care urmează a fi secretizate. Nomenclatoarele departamentale de informații care urmează a fi secretizate conțin informații asupra cărora au împuterniciri de dispoziție autoritățile publice în cauză, în acestea stabilindu-se gradele și termenii de secretizare a informațiilor. Nomenclatoarele menționate trebuie să corespundă Nomenclatorului informațiilor atribuite la secret de stat. Nomenclatoarele departamentale de informații care urmează a fi secretizate, precum și modificările și completările la acestea, coordonate cu Comisia interdepartamentală pentru protecția secretului de stat, se aprobă de către conducătorii autorităților publice cu împuterniciri de dispoziție asupra informațiilor în cauză și nu sunt date publicității. Câte un exemplar al nomenclatoarelor departamentale de informații care urmează a fi secretizate se transmite pentru înregistrare Comisiei interdepartamentale pentru protecția secretului de stat și Serviciului de Informații și Securitate. Conducătorii autorităților publice cu împuterniciri de dispoziție asupra informațiilor atribuite la secret de stat sunt obligați să revizuiască periodic, cel puțin o dată la 5 ani, conținutul nomenclatoarelor departamentale de informații care urmează a fi secretizate în ceea ce privește argumentarea secretizării informațiilor și corespunderea cu gradele de secretizare stabilite anterior.

În altă ordine de idei, prin „alte informații (altele decât cele care constituie secret de stat), care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova” se au în vedere informațiile care pot fi folosite în detrimentul intereselor Republicii Moldova, deși nu constituie secret de stat. În cazul dat, contează nu caracterul informațiilor, dar faptul că acestea sunt transmise sau culese din însărcinarea serviciului de spionaj străin. Dacă alte informații (altele decât cele care constituie secret de stat) sunt transmise sau culese din propria inițiativă a făptuitorului sau din însărcinarea altor instituții sau organizații decât serviciile de spionaj străine, art.338 CP RM este inaplicabil.

La alte informații (altele decât cele care constituie secret de stat), care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova, pot fi atribuite informațiile vizând: caracteristicile personale ale unor persoane cu funcție de răspundere; probele de sol, de apă sau de aer dintr-o anumită locație; schemele sau imaginile foto ori video ale unor noduri de cale ferată sau ale unor obiective de comunicație ori telecomunicație etc. De regulă, astfel de informații sunt transmise sau culese de serviciile de spionaj străine în vederea soluționării prospective a sarcinilor de racolare, a săvârșirii actelor de diversiune, a elaborării unor planuri strategice de activitate subversivă pentru situații deosebite etc.

Datorită specificului său, infracțiunea prevăzută la art.338 CP RM nu are victimă.

Latura obiectivă a infracțiunii examinate constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de transmitere, sustragere sau culegere de informații ce constituie secret de stat ori de transmitere sau culegere, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații.

Pot fi distinse următoarele două modalități normative ale acțiunii prejudiciabile specificate la art.338 CP RM:

- 1) transmiterea, sustragerea sau culegerea de informații ce constituie secret de stat;
- 2) transmiterea sau culegerea, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații.

* Se are în vedere Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Nomenclatorului informațiilor atribuite la secret de stat, nr.411 din 25.05.2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.83-84.

În cazul dat, transmiterea de informații presupune trimiterea sau comunicarea acestora prin intermediul unei persoane, al unei scrisori etc., pe cale verbală sau în scris, prin telefon sau prin utilizarea altor mijloace de comunicație etc.

Sustragerea de informații reprezintă scoaterea acestora din posesia deținătorului de drept și trecerea lor în posesia făptuitorului. Pentru calificarea faptei în conformitate cu art.338 CP RM, nu contează dacă sustragerea informațiilor este manifestă sau clandestină, cu aplicarea violenței sau prin înșelăciune etc. De asemenea, faptul săvârșirii sustragerii informațiilor în timpul unei calamități, de o persoană mascată, deghizată sau travestită, cu aplicarea armei sau a altor obiecte folosite în calitate de armă etc., nu influențează asupra calificării celor săvârșite în baza art.338 CP RM. Astfel de împrejurări pot fi luate în considerație la individualizarea pedepsei.

Dacă, de rând cu sustragerea informațiilor ce constituie secret de stat, se comite sustragerea altor entități, cele săvârșite vor forma concursul infracțiunilor prevăzute la art.338 și 186-188, 190-192, 360 sau altele din Codul penal.

În fine, culegerea de informații presupune obținerea acestora pe oricare cale ilegală. În ipoteza culegerii de informații ce constituie secret de stat, această cale ilegală trebuie să fie oricare alta decât sustragerea. Culegerea informațiilor se poate realiza prin: monitorizare, incluzând aplicarea unor mijloace tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației; comunicarea cu persoanele care dețin respectivele informații; interceptarea telefonică; interceptarea corespondenței etc.

Săvârșind fapta prevăzută la art.338 CP RM (presupunând acțiunea de transmitere, sustragere sau culegere de informații ce constituie secret de stat), făptuitorul poate încălca regulile privind desecretizarea informațiilor ce constituie secret de stat. În special, se au în vedere regulile stabilite de Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr.1176 din 22.12.2010 [8].

Conform acestor reguli, informațiile din domeniul apărării naționale, economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice sunt secretizate, ținând cont de importanța pe care o au pentru interesele și/sau securitatea Republicii Moldova și de consecințele ce s-ar produce ca urmare a pierderii sau divulgării lor neautorizate.

În funcție de gravitatea prejudiciilor ce pot fi cauzate intereselor și/sau securității Republicii Moldova în cazul divulgării sau pierderii acestor informații, Legea cu privire la secretul de stat stabilește patru grade de secretizare a informațiilor atribuite la secret de stat și, respectiv, parafele de secretizare pentru purtătorii materiali de asemenea informații: 1) „Strict secret” – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate aduce prejudicii deosebit de grave intereselor și/sau securității Republicii Moldova; 2) „Secret” – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate dăuna grav intereselor și/sau securității Republicii Moldova; 3) „Confidențial” – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate dăuna intereselor și/sau securității Republicii Moldova; 4) „Restricționat” – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate fi în dezavantajul intereselor și/sau securității Republicii Moldova sau poate conduce la divulgarea unei informații secretizate cu parafa „Strict secret”, „Secret” sau „Confidențial”.

În corespundere cu gradele de secretizare a informațiilor atribuite la secret de stat, sunt stabilite următoarele termene de secretizare a informațiilor, care încep din ziua în care pe purtătorul material de informații atribuite la secret de stat a fost aplicată parafa de secretizare: 1) „Strict secret” – până la 25 de ani; 2) „Secret” – până la 15 ani; 3) „Confidențial” – până la 10 ani; 4) „Restricționat” – până la 5 ani. Termenul de secretizare a informațiilor despre persoanele care colaborează sau au colaborat confidențial cu organele ce desfășoară activitate de informații, de contrainformații și operativă de investigații este nelimitat, indiferent de gradul de secretizare. Termenul de secretizare a datelor despre identitatea și calitatea ofițerului de informații este de 50 de ani din data eliberării din serviciu a ofițerului, dar nu mai puțin de 25 de ani din data decesului acestuia. Termenul poate fi prelungit pe perioade consecutive a câte 10 ani, la decizia directorului Serviciului de Informații și Securitate, în cazul în care desecretizarea datelor contravine intereselor asigurării securității naționale și/sau a drepturilor și intereselor legitime ale urmașilor ofițerului de informații. Termenele de secretizare pot fi prelungite în anumite situații excepționale de către Comisia interdepartamentală pentru protecția secretului de stat, în baza unei motivații temeinice, la solicitarea conducătorilor autorităților publice investite cu împuterniciri de dispoziție asupra informațiilor atribuite la secret de stat sau, după caz, din oficiu.

Gradul de secretizare a informației se determină în conformitate cu Nomenclatorul informațiilor atribuite la secret de stat și nomenclatoarele departamentale/interdepartamentale detaliate de informații care urmează a fi secretizate, iar în cazuri aparte – conform părții care se referă la lucrările ce urmează a fi efectuate în baza acestor nomenclatoare. Gradul de secretizare a informațiilor ce se conțin în document se determină de executant și persoana care semnează sau aprobă documentul. Gradul de secretizare a informațiilor privind efectuarea unor lucrări în comun și a altor lucrări se determină de către beneficiarul acestor lucrări în comun cu executantul lucrărilor. Gradul de secretizare a informațiilor ce se conțin în tezele de licență, masterat, doctorat, alte lucrări cu tematică secretă, se determină de către executant și conducătorul lui științific. Gradul de secretizare a informațiilor ce se conțin în cererea de înregistrare a dreptului de proprietate intelectuală se determină de către autor (coautori) și conducătorul autorității publice învestite cu împuterniciri de dispoziție asupra informațiilor atribuite la secret de stat, care prezintă cererea.

Documentul elaborat pe baza prelucrării informațiilor cu grade de secretizare diferite va fi secretizat conform noului conținut, care poate fi superior originalelor. Documentul rezultat din cumularea neprelucrată a unor extrase provenite din informații secretizate va primi gradul de secretizare corespunzător conținutului extrasului cu cel mai înalt nivel de secretizare. Rezumatele, traducerile și extrasele din documentele secretizate primesc gradul de secretizare corespunzător conținutului. Dacă unele părți ale unui document (spre exemplu, pagini, paragrafe, secțiuni, anexe) conțin informații ce se atribuie la diferite grade de secretizare, pe acestea se vor aplica parafele corespunzătoare gradului de secretizare respectiv. În acest caz, gradul de secretizare atribuit documentului integral va fi cel al părții cu cel mai înalt grad de secretizare. Scrisorile sau notele care însoțesc documentele anexate poartă nivelul de secretizare cel mai înalt care a fost atribuit acestora din urmă.

Autoritatea emitentă indică în mod clar gradul de secretizare în cazul în care sunt separate de anexele lor. Parafa de secretizare reflectă gradul superior de secretizare a informațiilor ce se conțin în lucrări, documente, articole și se marchează prin una din inscripțiile: „Strict secret”, „Secret”, „Confidențial” sau „Restricționat”. Parafa de secretizare a lucrării, etapelor și părților ei componente se indică de către beneficiarul acestora în sarcina (planul) de executare a lucrării. Când se aplică parafa „Strict secret”, se indică, sub linie, punctul din nomenclatorul departamental/interdepartamental detaliat de informații care urmează a fi secretizate, în baza căruia se determină parafa. Parafa de secretizare a articolului și a fiecărei părți componente a acestuia se indică, de către cel care elaborează sau fabrică, în documentația cu privire la articol (spre exemplu, condițiile tehnice, instrucțiunile privind exploatarea, pașaportul tehnic).

Informațiile secrete de stat se desecretizează de către persoanele cu funcție de răspundere cu împuterniciri de secretizare a informațiilor respective dacă: 1) termenul de secretizare a expirat; 2) s-au schimbat circumstanțele obiective și, drept urmare, protecția în continuare a anumitor informații atribuite la secret de stat devine inoportună; 3) au fost operate modificări în art.7 și 8 din Legea cu privire la secretul de stat, în Nomenclatorul informațiilor atribuite la secret de stat sau în nomenclatoarele departamentale/interdepartamentale detaliate de informații care urmează a fi secretizate și, drept urmare, protecția în continuare a anumitor informații atribuite la secret de stat devine inoportună; 4) există o decizie privind recunoașterea secretizării informațiilor drept neîntemeiată.

În cazul păstrării informațiilor atribuite la secret de stat în fondurile închise ale arhivelor, purtătorii materiali ai acestora se vor desecretiza de către conducătorii arhivelor de stat, cu condiția că organizația întemeietoare a fondului sau succesorul ei de drepturi le delegă astfel de împuterniciri. În caz de lichidare a organizației întemeietoare a fondului și de lipsă a succesorului ei de drepturi, chestiunea privind desecretizarea purtătorilor materiali de informații atribuite la secret de stat este examinată de Comisia interdepartamentală pentru protecția secretului de stat. Persoanele cu funcție de răspundere împuternicite de a secretiza informațiile vor asigura informarea autorităților sau persoanelor juridice, cărora le-a fost expediat documentul, despre faptul desecretizării acestuia. Informațiile secretizate, despre care s-a stabilit cu certitudine că sunt divulgate sau iremediabil pierdute, vor fi desecretizate. Desecretizarea se face numai în baza investigației prin care s-a stabilit faptul divulgării sau pierderii informațiilor respective ori a suportului material al acestora, cu acordul scris al emitentului.

În alt registru, trebuie de menționat că infracțiunea de spionaj este, după caz, o infracțiune formală sau materială. Atunci când este formală, ea se consideră consumată, după caz, din momentul: transmiterii sau culegerii de informații ce constituie secret de stat; transmiterii sau culegerii, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații. Atunci când este materială – în ipoteza sustragerii de informații ce constituie

secret de stat – ea se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de respectivele informații.

Latura subiectivă a infracțiunii specificate la art.338 CP RM se caracterizează prin intenție directă.

În unele cazuri, este necesară stabilirea scopului special al infracțiunii: scopul transmiterii informațiilor, ce constituie secret de stat, unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor (în cazul transmiterii, sustragerii sau culegerii de informații ce constituie secret de stat); scopul folosirii în dauna intereselor Republicii Moldova a altor informații decât a celor ce constituie secret de stat (în ipoteza transmiterii sau culegerii, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova). În calitate de scop special subsidiar apare scopul de cupiditate (în situația sustragerii de informații ce constituie secret de stat).

Motivele infracțiunii de spionaj sunt: năzuința de a îndeplini obligațiile profesionale; interesul material (presupunând executarea unei comenzi în schimbul unei remunerații materiale); năzuința de a obține unele avantaje nepatrimoniale; răzbunarea; ura etc.

Subiectul infracțiunii în cauză este persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, subiectul are calitatea specială de cetățean străin sau de apatrid. Persoana care este cetățean al Republicii Moldova nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.338 CP RM.

În finalul acestei investigații formulăm următoarele **concluzii**:

1) obiectul juridic special al infracțiunii specificate la art.337 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la suveranitatea, inviolabilitatea teritorială, securitatea de stat și capacitatea de apărare a Republicii Moldova;

2) în cazul modalității de spionaj, au calitatea de obiect imaterial al infracțiunii prevăzute la art.337 CP RM informațiile ce constituie secret de stat sau alte informații care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova. În cazul modalității de divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor, infracțiunea în cauză are obiect imaterial reprezentat de informațiile ce constituie secret de stat;

3) latura obiectivă a infracțiunii de trădare de Patrie constă în fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiunea de trecere de partea dușmanului, spionaj, divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor, ori în acordarea de ajutor unui stat străin la îndeplinirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova;

4) infracțiunea specificată la art.337 CP RM este, după caz, o infracțiune formală sau materială. Atunci când este formală, ea se consideră consumată, după caz, din momentul: trecerii de partea dușmanului; transmiterii sau culegerii de informații ce constituie secret de stat ori transmiterii sau culegerii, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații; aflării secretului de stat de către un stat străin, o organizație străină sau un reprezentant al lor; acordării de ajutor unui stat străin la îndeplinirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova. Atunci când este materială – în ipoteza modalității de spionaj, presupunând sustragerea de informații ce constituie secret de stat – ea se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de respectivele informații;

5) latura subiectivă a infracțiunii de trădare de Patrie se caracterizează prin intenție directă. În unele cazuri, este necesară stabilirea scopului special al infracțiunii de trădare de Patrie: scopul transmiterii informațiilor ce constituie secret de stat unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor (în cazul modalității de spionaj, când se concretizează în transmiterea, sustragerea sau culegerea de informații ce constituie secret de stat); scopul folosirii în dauna intereselor Republicii Moldova a altor informații decât cele ce constituie secret de stat (în ipoteza modalității de spionaj, când se concretizează în transmiterea sau culegerea, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova). În calitate de scop special subsidiar apare scopul de cupiditate (în situația modalității de spionaj, când se exprimă în sustragerea de informații ce constituie secret de stat). Motivele infracțiunii prevăzute la art.337 CP RM sunt: răzbunarea; ura; lașitatea; interesul material (presupunând executarea unei comenzi în schimbul unei remunerații materiale); năzuința de a obține unele avantaje nepatrimoniale etc.;

6) subiectul infracțiunii specificate la art.337 CP RM este persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul are calitatea specială de cetățean al Republicii Moldova. Un cetățean străin (persoană care aparține unui stat străin și care nu aparține Republicii Moldova) sau un apatrid (persoană care nu este cetățean al Republicii Moldova și nici cetățean al unui alt stat) nu poate fi subiect al infracțiunii de trădare de Patrie;

7) este posibil ca subiectul infracțiunii specificate la art.337 CP RM să fie pluripartid. În acest caz, contează să aibă, printre altele, cetățenia Republicii Moldova;

8) calitatea specială subsecventă a subiectului infracțiunii de trădare de Patrie este cea de persoană a căreia informațiile ce constituie secret de stat i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute în legătură cu serviciul sau cu munca sa – în ipoteza modalității de divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor;

9) obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.338 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea de stat, privită din perspectiva necesității păstrării cu strictețe a informațiilor ce constituie secret de stat sau a altor informații care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova;

10) obiectul imaterial al infracțiunii de spionaj îl reprezintă, după caz: 1) informațiile ce constituie secret de stat; 2) alte informații care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova;

11) latura obiectivă a infracțiunii specificate la art.338 CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de transmitere, sustragere sau culegere de informații ce constituie secret de stat ori de transmitere sau culegere, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații;

12) infracțiunea de spionaj este, după caz, o infracțiune formală sau materială. Atunci când este formală, ea se consideră consumată, după caz, din momentul: transmiterii sau culegerii de informații ce constituie secret de stat; transmiterii sau culegerii, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații. Atunci când este materială – în ipoteza sustragerii de informații ce constituie secret de stat – ea se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de respectivele informații;

13) latura subiectivă a infracțiunii specificate la art.338 CP RM se caracterizează prin intenție directă. În unele cazuri, este necesară stabilirea scopului special al infracțiunii: scopul transmiterii informațiilor ce constituie secret de stat unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor (în cazul transmiterii, sustragerii sau culegerii de informații ce constituie secret de stat); scopul folosirii în dauna intereselor Republicii Moldova a altor informații decât a celor ce constituie secret de stat (în ipoteza transmiterii sau culegerii, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova). În calitate de scop special subsidiar apare scopul de cupiditate (în situația sustragerii de informații ce constituie secret de stat). Motivele infracțiunii de spionaj sunt: năzuința de a îndeplini obligațiile profesionale; interesul material (presupunând executarea unei comenzi în schimbul unei remunerații materiale); năzuința de a obține unele avantaje nepatrimoniale; răzbunarea; ura etc.;

14) subiectul infracțiunii în cauză este persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, subiectul are calitatea specială de cetățean străin sau de apatrid. Persoana care este cetățean al Republicii Moldova nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.338 CP RM.

Referințe:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.10.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.27-28.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.170-175.
4. Charter of the United Nations. <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.98.
6. În corespundere cu art.20 al Legii cetățeniei Republicii Moldova, cetățenia Republicii Moldova nu se acordă persoanei care: a) a săvârșit crime internaționale, militare sau crime împotriva umanității; b) a fost implicată în activitate teroristă; c) a fost condamnată la privațiune de libertate pentru infracțiuni premeditate și are antecedente penale sau la momentul examinării cererii se află sub urmărire penală; d) desfășoară activitate care periclitează securitatea statului, ordinea publică, sănătatea și moralitatea populației.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.179-181.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.139-145.

Prezentat la 04.11.2011

SUPUNEREA LA TORTURĂ SAU TRATAMENTE INUMANE – MODALITĂȚI ALE ELEMENTULUI MATERIAL AL INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA alin.(1) art.137 CP RM

Nicolae BUZA

Catedra Drept Penal și Criminologie

Analyzing provisions of the four Geneva Conventions of 1949 and the Statute of the International Criminal Court of 1998, it's easy to understand that both torture and inhuman treatment, including the act of intentional causing of great suffering or serious harm to health or physical integrity and humiliating and degrading treatments, are qualified as crimes against humanity and war crimes. Therefore, through the incrimination of these harmful acts, the 137th article of the Penal Code of Moldova managed to implement a domestic law, which states concrete conditions of criminalization and punishment of inhuman treatments. In this regard, we proposed through our scientific approach to capitalize existing views and find specific answers that will reveal the full features related to actions of torture or inhuman treatment, by any method, as one of the most monstrous war crimes.

Din conjunctura incriminării faptei prejudiciabile prevăzute la art.137 CP RM, în prima variantă-tip a acesteia (alin.(1)), putem conchide că elementul material al faptei respective se poate exprima prin una dintre următoarele acțiuni sau inacțiuni alternative:

- supunerea prin orice metodă la tortură sau tratamente inumane;
- supunerea la experiențe medicale, biologice sau științifice, care nu sunt justificate de un tratament medical în interesul victimei.

În acest demers științific ne vom preocupa de relevarea particularităților și a conținutului acțiunii de supunere la tortură și la tratamente inumane.

Preliminar, statuăm asupra faptului că însăși noțiunea de supunere presupune constrângerea unei persoane de a suporta un lucru, de a accepta o situație, de a o aduce sub ascultarea sau sub autoritatea sa. În același timp, sintagma „supunerea prin orice metode” reflectă aplicarea față de victimă a acțiunilor ilegale indiferent de modul de executare a acestora. Având în vedere că în dispoziția alin.(1) art.137 CP RM nu se indică care anume metode ar fi inerente supunerii persoanei la tortură sau tratamente inumane, acestea devin irelevante la realizarea laturii obiective a variantei-tip cercetate.

În același timp, menționăm că tortura nu poate să existe fără un scop anume. În istoria omenirii au existat numeroase exemple de fapte scopul săvârșirii cărora a scuzat mijloacele. De la faraoni până la președinți, tortura a fost instrumentul principal de aflare a unor informații strict secrete sau de pedepsire pentru păcate capitale. De la obținerea de informații, răzbumare, răspândirea terorii în rândul comunității până la distrugerea personalității, tortura a fost folosită intens de către conducători [1].

De-a lungul timpului se tot discută aprig despre acest fenomen antisocial, care trezește groază și anxietate doar prin simpla pronunțare. Este cert că Evul mediu a fost perioada cea mai terifiantă în istoria omenirii. Deși acele forme de violență și cruzime care erau aplicate nu mai pot fi comparate cu metodele torturii cunoscute la etapa contemporană, totuși ele mai continuă a fi utilizate. De altfel, sistematizând dispozițiile celor patru Convenții de la Geneva din 1949 și ale Statutului Curții Penale Internaționale din 1998, atât tortura, cât și tratamentele inumane, inclusiv fapta de a cauza cu intenție suferințe mari sau de a vătăma grav integritatea fizică sau sănătatea ori atingerea aduse demnității persoanei, îndeosebi tratamentele umilitoare și degradante, sunt calificate drept crime împotriva umanității și crime de război.

Una dintre preocupările primordiale rezultate din activitățile multiplelor organisme internaționale a fost aceea de ocrotire a drepturilor ce decurg din demnitatea inerentă persoanei umane. Astfel, la 10 decembrie 1984 a intrat în vigoare **Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante** [2]. Chiar în primul articol al acesteia este definită noțiunea de tortură, care desemnează „orice act, prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul...”. De asemenea, **Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale** [3] în art.3 proclamă: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici tratamentelor inumane ori degradante”.

Statutul de la Roma privind instituirea Curții Penale Internaționale [4] definește tortura ca fiind „cauzarea intenționată de durere sau suferință severă, fie fizică sau mintală, asupra unei persoane aflate în custodia sau controlul părții acuzate”. Nu în ultimul rând, rămâne a fi evidențiat art.3 comun celor patru **Convenții de la Geneva din 1949** [5], care prevede: „... următoarele acte sunt și vor rămâne interzise oricând și oriunde: ...violența contra vieții și persoanelor, în special crimele de toate tipurile, mutilările, tratamentele cu cruzime și tortura, inclusiv tratamentele umilitoare și degradante”.

Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966 [6], în art.7, stipulează: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici tratamentelor sau pedepselor crude, inumane ori degradante”.

Astfel, putem conchide că unele instrumente internaționale reglementează expres interzicerea torturii cu enumerarea relor tratamente ce le cuprind, pe când altele doar stabilesc interzicerea torturii.

Asociația Medicală Mondială, în Declarația de la Tokyo din 1975, a definit tortura ca o „suferință psihică sau fizică intenționată, sistematică, săvârșită de una sau mai multe persoane acționând în numele unor ordine, cu scopul de a forța anumite persoane să dezvăluie informații, să facă confesiuni sau pentru alte motive” [7].

Prin această definiție au fost explicate:

a) caracterul intenționat: tortura cauzează suferință fizică sau mentală victimei în mod intenționat;

b) caracterul sistematic: cauzarea suferințelor putea fi sistematică și dinainte planificată sau putea fi la întâmplare;

c) caracterul ordonat sau neordonat: definiția face clar referire la faptul că, chiar dacă unei persoane îi este ordonat de către un superior să tortureze, acest lucru nu justifică acțiunile respectivei persoane. Așadar, ordinul de a tortura nu este o scuză pentru aceasta. Atât persoana care dă ordinul, cât și cea care îl execută, vor fi considerate tortionari;

d) scopul: ar trebui să existe un scop al torturii. Acesta s-ar putea concretiza în obținerea de informații, mărturisirea forțată despre comiterea unei crime, semnarea unei declarații scrise sau oricare alt motiv. De exemplu, ar putea fi răspândirea teroarei în comunitate într-un regim dictatorial, ar putea fi încercarea de a distruge personalitatea cuiva care ar putea fi capabil să mobilizeze oamenii împotriva regimului;

e) suferința psihică și fizică: această stare psihotraumatizantă reprezintă un aspect grație căruia s-ar putea decide dacă o persoană a fost torturată sau nu. Remarcăm că, spre deosebire de cadrul incriminator de la art.309¹ „Tortura”, din Capitolul XIV al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova „Infrațiuni contra justiției”, modalitatea normativă de la alin.(1) art.137 CP RM – supunerea, prin orice metode, la tortură – nu implică cu titlu obligatoriu să fie cauzate mari suferințe sau vătămări grave integrității corporale sau sănătății victimei. Este suficient să existe, așa cum corect susțin unii autori [8], scopul cauzării unor mari suferințe sau vătămări grave integrității corporale sau sănătății victimei.

În alt context, aplicarea torturii constituie conținutul mai multor circumstanțe agravante ale unor infracțiuni din Capitolul II „Infrațiuni contra vieții și sănătății persoanei” (art.151 alin.(2) lit.e); art.152 alin.(2) lit.f); din Capitolul IV „Infrațiuni privind viața sexuală” (art.171 alin.(2) lit.f); art.172 alin.(2) lit.g); din Capitolul VI „Infrațiuni contra patrimoniului” (art.188 alin.(3) lit.d); art.189 alin.(3) lit.d)) etc. ale Codului penal. De asemenea, pentru infracțiunea de tâlhărie (art.188 alin.(3) lit.d)) și infracțiunea de șantaj (art.189 alin.(3) lit.d)) CP RM, însoțite de tratament inuman, răspunderea penală sporește ca efect al intensificării gradului de prejudiciabilitate.

În concluzie, tortura și tratamentul inuman apar în contextul Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova sub un triplu aspect: fie ca incriminări distincte, fie ca elemente constitutive ale unei incriminări sau ca metode ori acțiuni adiacente în conținutul variantelor agravate. Aici apare ca firească întrebarea: noțiunea de tortură are aceeași semnificație în legea penală a Republicii Moldova?

Potrivit pct.9 alin.(3) al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004 [9] (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ nr.23/2004), prin „tortură” se înțelege orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice, mai ales cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau de a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane.

După cum este lesne de observat, interpretarea judiciară în materie este în unison cu prevederile art.1 al Convenției ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, dar și cu textul incriminator de la art.309¹ CP RM. Însă, apelând la prevederile pct.78 al Regulamentului Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale, nr.99 din 27.06.2003 [10], torturarea se manifestă prin acțiuni care produc dureri perseverente, repetate sau îndelungate (prin pișcături, biciuiri, prin împunsături cu obiecte înțepătoare, prin cauterizări cu agenți termici sau chimici etc.). Din aceste considerente, ne facem părtașii opiniei profesorului S.Brînză [11], potrivit căreia nu putem să nu observăm că noțiunea „prin schingiuire sau tortură”, utilizată în dispoziția de la lit.e) alin.(2) art.151 și în cea de la lit.f) alin.(2) art.152 CP RM, are un conținut similar cu noțiunea „cu deosebită cruzime”, utilizată în dispoziția de la lit.j) alin.(2) art.145 CP RM. Despre aceasta ne vorbește interpretarea noțiunii „cu deosebită cruzime”, folosite în contextul infracțiunii de omor intenționat, interpretare efectuată în pct.15 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr.9 din 15.11.1993: „Calificând omorul premeditat conform pct.6 art.88 CP RM din 1961, se va lua în considerație faptul că noțiunea de „cruzime deosebită” se îmbină atât cu metodele omorului, cât și cu alte circumstanțe, care demonstrează manifestarea unei cruzimi deosebite de către vinovat. Semnul unei cruzimi deosebite există în cazurile în care înainte de a curma viața sau în procesul săvârșirii omorului victima a fost supusă torturilor, schingiuirilor sau s-a săvârșit o batjocură asupra jertfei sau omorul a fost săvârșit prin metoda, care cu buna-știință a vinovatului este îmbinată cu pricinuirea unor suferințe deosebite victimei (aplicarea unui număr mare de leziuni corporale, utilizarea unei toxine cu acțiune chinuitoare, arderea de viu, înecarea, înăbușirea, lipsirea îndelungată de hrană, apă etc.) ...” [12].

Luând în considerație cele statuate mai sus, termenii „tortură” și „torturare”, care au fost infiltrați în conținutul circumstanțelor agravante de la art.151 alin.(2) lit.e); 152 alin.(2) lit.f); 171 alin.(2) lit.f); 172 alin.(2) lit.g); 188 alin.(3) lit.d); 189 alin.(3) lit.d) CP RM etc., au o altă semnificație decât cea de la art.137 și de la art.309¹ CP RM.

Revenind asupra elementului material al art.137 CP RM, remarcăm că noțiunea „tortură” nu se referă la durerea ori suferințele rezultând exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele.

Metodele fizice ale torturii sunt acele metode care induc durere, disconfort și disfuncții în diferite părți ale corpului. Lipsirea de viață a victimelor nu este scopul torturii. Tocmai de aceea, tortionarul are grijă ca victima să nu moară în timpul torturii. De asemenea, o altă preocupare a lui este ca semnele torturii să nu fie detectabile de către victimă sau la un control atent să fie doar ușor vizibile [13]. Maniera de aplicare a acestora este una obscură și prudentă pentru a fi evitate ulterioarele metode de probare, de aceea, tortionarii sunt bine instruiți în acest sens. Însă, în pofida tuturor precauțiilor, tortura fizică lasă mereu în urmă semne care să conducă la descoperirea lor. Științele medicale s-au dezvoltat actualmente în așa fel, încât orice dereglare internă cauzată de acest tip de tortură poate fi descoperită chiar și după câțiva ani de la cauzarea ei.

În ceea ce privește tortura mentală, e de menționat că specific acesteia este privarea de numeroase lucruri care le sunt necesare victimelor, iar lipsa acestora le creează stări complexe de nervozitate. Victima poate fi deprivată de anumiți stimuli, precum lumină, sunet sau poate fi legată la ochi, ținută într-o cameră închisă; alegerea metodei de aplicare a torturii rămâne la ingeniozitatea tortionarilor. De asemenea, victima poate fi deprivată de anumite percepții, astfel încât să fie dezorientată și confuză (transferuri frecvente de la un loc la altul, frecvente deranjări ale somnului, lipsa oricărui mijloc de informare care ar permite persoanei de a fi la curent cu evenimentele ce au loc în lumea înconjurătoare) [14].

O altă deprivare ar fi cea de ordin social, în care victimei nu îi este permis să aibă vizite sau să îndeplinească ritualuri religioase, în general – deprivări care au ca scop însingurarea victimei. Deprivarea de nevoile de bază este de asemenea încadrată la capitolul respectiv: deprivări de mâncare, apă, de aer, de haine, de facilități medicale etc.

Tortura de ordin fizic cuprinde și tortura sexuală, care a fost definită prin prisma cauzelor ce au fost puse în fața Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (în continuare – TPI) spre examinare. Astfel, în context se înscriu evenimentele din regiunea Foca, situată în sud-estul Bosniei (cauza introdusă în fața Tribunalului îi poartă denumirea), care au avut loc în perioada anului 1992 până la mijlocul lui 1993, perioadă când conflictele armate au luat amploare. O rezonanță socială au avut două cazuri: D.T. Kunarak, un lider ar armatei sârbe bosniace, și R.Kovac și Z.Vukavic, ambii comandanți ai armatei sârbe bosniace și membri ai unei unități paramilitare din or.Foca. Procesul împotriva acestora a stabilit că una dintre țintele

acestei companii au fost civilii musulmani, în special femeile. În acest caz, TPI a stabilit că violul asupra femeilor aplicat de către membrii forțelor sârbe bosniace *ca un instrument de teroare* s-a manifestat față de femeile musulmane ca fiind un atribut al dreptului de proprietate. Astfel, TPI a statuat că violul și sclavia sexuală sunt crime contra umanității, fiind acceptat pe scară largă că tortura femeilor este o parte intrinsecă a infracțiunilor de război. În definitiv, lui D.T. Kunarak, R.Kovac și Z.Vukavic li s-au înaintat 33 capete de acuzare privind tortura sexuală, precum și aplicarea relexor tratamentelor față de femeile deținute de către aceștia în scopul exploataării sexuale, realizării muncii casnice, fiind chiar bătute (25 de victime) [15].

Un alt caz pus în fața TPI este *Furundzja 1998*, care era un comandant local croat. Cu toate că acțiunile de tortură pentru care a fost supus acuzării nu au fost comise de către acesta în mod direct, el totuși a fost condamnat, având calitatea de coautor al acțiunilor comise de un subaltern al său, deoarece a tolerat acțiunile acestuia. În acest context, reamintim că, potrivit Statutului Curții Penale Internaționale, șefii militari și alți superiori ierarhici răspund pentru crimele respective comise de subordonații lor, dacă știau sau ar fi trebuit să știe că s-au comis aceste infracțiuni și n-au luat măsurile necesare și rezonabile pentru a le stopa sau reprima, iar subordonații nu sunt exonerati de răspunderea lor penală prin faptul că au comis infracțiunile la ordinul unui guvern, al unui superior, militar sau civil [16].

Astfel, TPI pentru fosta Iugoslavie a statuat că în cele comise sunt întrunite elementele de tortură și a dat o astfel de interpretare: „*atacuri fizice, precum și amenințări să cauzeze leziuni grave sau care au cauzat leziuni puternice pentru victimă. Intenția celui acuzat a fost de a obține informații de la victima care se afla sub jurisdicția acestuia*” [17]. Or, o expunere mai amplă a fost dată de TPI pe un caz similar, când o femeie de origine sârbă, fiind prizonieră în lagărul de închisoare din regiunea Celebice (cauza poartă aceeași denumire), a fost supusă actelor de tortură. Decizia de referință prevedea că „*violul cauzează dureri fizice și psihice, suferințe ce se manifestă în ansamblu drept tortură*” [18].

Reiterăm că acțiunile care ar cauza suferințe fizice sau psihice asupra unei persoane, făptuitorul având un scop bine stabilit, acestea fiind de o intensitate și gravitate ce ar depăși pragul minim de apreciere, cad sub incidența noțiunii de tortură.

Caracteristicile enunțate își au sorgintea în jurisprudența CtEDO. Notabilă este cauza *Aydin c. Turciei* [19], potrivit căreia reclamanta a pretins, *inter alia*, că a fost violată în timp ce se afla în custodia poliției. Curtea, constatând, conform probelor, că ea fusese violată, a enunțat: „*Violul unui deținut de către un oficial al Statului trebuie să fie considerat a fi o formă deosebit de gravă și odioasă de maltratare, dată fiind ușurința cu care infractorul se poate folosi de vulnerabilitatea și rezistența redusă a victimei sale. Adicional, violul lasă victimei urme psihologice adânci, care nu se vindecă cu trecerea timpului la fel de ușor ca alte forme de violență fizică sau psihică. Reclamanta de asemenea a suferit o durere acută de penetrare fizică, fapt care a lăsat-o dezorientată și violată atât fizic, cât și emoțional*”. Curtea a continuat susținând că violul a constituit o tortură, astfel fiind încălcat art.3 al CEDO.

Cu referire la definiția autentică a torturii, reiterăm unele aspecte elucidate anterior, și anume: tortura înseamnă orice durere sau suferință deosebită, fizică sau mentală, produsă în mod intenționat. Nu toate tipurile de tratamente aspre cad sub incidența domeniului de aplicare a art.3 al CEDO. Curtea de la bun început a clarificat că maltratarea trebuie să atingă un nivel minim de gravitate pentru a cădea sub incidența acestui articol. De asemenea, s-a recunoscut că limita dintre tratamentul aspru, pe de o parte, și încălcarea art.3, pe de altă parte, uneori poate fi dificil de stabilit. Din mărturia unui număr de martori reiese că o anumită severitate a tratamentului poliției și al autorităților militare față de deținuți este în mare parte tolerată și chiar acceptată. Aceasta subliniază faptul că nivelul violenței fizice care nu este crudă sau excesivă, acceptate de deținuți și public, variază în diferite societăți și chiar în diferite părți ale acestor societăți [20]. Articolul 1 al Rezoluției 3452 (XXX), adoptate de Adunarea Generală a ONU la 9 decembrie 1975, declară: „*Tortura constituie o formă agravantă și intenționată a unui tratament ori pedepse crude, inumane sau degradante*”. Astfel, dacă e să stabilim o ierarhie între aceste rele tratamente, putem statua asupra faptului că tortura este cea plasată pe locul de vârf, fiind urmată de tratamentul inuman și degradant. Nu în zadar în componența de la art.137 CP RM, drept o a doua acțiune la care poate fi supusă victima este indicat tratamentul inuman. Astfel, în literatura de specialitate [21] a fost statuat, corect, că diferența dintre noțiunile „tortură” și „tratamente inumane” utilizate în dispoziția de la alin.(1) art.137 CP RM este una de gradăție. Aprecierea gradului respectiv se face în funcție de circumstanțele concrete, în special în funcție de durata tratamentului respectiv al victimei, de caracterul urmărilor fizice și psihice ale unui astfel de tratament. Astfel, un tratament

a fost estimat de Curte ca fiind „inuman” deoarece, *inter alia*, a fost premeditat, aplicat ore în șir, victimei fiindu-i cauzate vătămare corporală, suferințe fizice și psihice profunde. Multe situații de tratament inuman apar în contextul detenției, unde victima este supusă maltratării, care este intensă, însă nu în măsura necesară pentru a fi calificat ca tortură [22].

În concepția lui C.Bârsan, ceea ce deosebește tortura de tratamentele inumane sau degradante este:

– intensitatea durerii provocate;

– tortura presupune intenția celui care produce o suferință deosebită victimei [23].

Astfel, putem conchide că tratamentele inumane se aplică din imprudență. Și aici se iscă întrebarea: cum rămâne cu dispoziția normei de incriminare a tratamentelor inumane, care expres prevede: „*supunerea, prin orice metode la tortură sau tratamente inumane pentru a cauza în mod intenționat mari suferințe*” (sublinierea ne aparține – *n.a.*)?

Pentru evitarea acestei situații de incertitudine, reținem că autorul menționat a scos în evidență aceste deosebiri în urma analizei meticuloase a jurisprudenței CtEDO. Într-adevăr, autoritățile statale pot manifesta neglijență față de obligațiile ce le sunt puse în sarcină, neavând intenția directă de a aplica suferințe fizice sau psihice, fapt demonstrat prin cauzele: *Cipru c. Turciei*, mai 2001; *Selcuk și Asker c. Turciei*, aprilie 2004; *Ayder și alții c. Turciei* [24]. După cum a statuat fosta Comisie a CtEDO, poate constitui un tratament inuman provocarea unui „prejudiciu corporal efectiv,” dedus în baza cauzei *La ginha de Matos c/ Portugaliei*, 1997.

În contextul celor expuse e de menționat că tratamentele inumane pot fi realizate și din imprudență, însă dispoziția de la art.137 CP RM expres prevede că aceste suferințe fizice și psihice sunt aplicate *în mod intenționat*. La aprecierea relelor tratamente, mai ales atunci când catalogăm aceste acțiuni drept tortură ori tratament inuman, de menționat este și calitatea victimei. Conform pct.9 alin.(3) al Hotărârii Plenului CSJ nr.23/2004, prin „tratament inuman” trebuie de înțeles orice tratament, altul decât tortura, de natură să provoace intenționat grave suferințe fizice ori psihice, care nu pot fi justificate. Această interpretare vine să întărească încă o dată regula distinctivității dintre termenii „tortură” și „tratament inuman”.

Așadar, trebuie de ținut cont de nivelul minim de severitate care trebuie atins pentru a nimeri pe terenul torturii, dar mai ales de elementele care o caracterizează: intensitatea aplicării suferințelor fizice sau psihice, sexul, vârsta, starea sănătății persoanei și multe alte elemente care știrbesc din integritatea funcțională a organismului unei persoane, precum și din alte valori constitutive ale acestuia. Așa se face că acest drept al ființei umane este adesea încălcat. Aici ne vom referi, spre exemplu, la consecințele conflictelor armate din Moldova, rapoartele organizației Amnesty International dezvăluind că în autoproclemata republică nistreană prizonierii politici sunt deținuți în condiții inumane și degradante. Astfel, după patru ani de la sesizare CtEDO s-a pronunțat, la 7 mai 2004, asupra dosarului *Ilașcu vs. Moldova și Federația Rusă*, ca dovadă a existenței acestor tratamente, condamnând statele respective [25].

În concluzie, pentru a fi delimitată tortura de tratamentul inuman, necesită a fi stabilit „minimul necesar de severitate”. Doar astfel vom putea cataloga acțiunile violente drept tortură; *per a contrario*, ne vom pomeni pe terenul tratamentului inuman. În literatura de specialitate s-au dus polemici de genul: poate fi percepută sau nu severitatea acțiunilor violente drept criteriu obiectiv? Astfel, luând în considerație că nici un instrument internațional nu relatează expres acest lucru, delimitarea torturii de tratamentele inumane este lăsată pe seama celor care au în sarcină de a o face, deoarece nici criteriile create de jurisprudență nu sunt atât de *forte*, creând astfel situații de incertitudine.

Totuși poate să apară întrebarea: odată ce procesul de delimitare între tortură și tratament inuman este atât de vulnerabil, care este importanța delimitării tratamentului inuman de tortură, dacă ambele sunt reunite în același alineat al art.137 CP RM?

Răspunzând la această întrebare, autorul rus A.G. Kibalnik susține că, pentru a evita o situație de inechitate, este recomandabil de a stabili care acțiune concretă i se impută făptuitorului, deoarece astfel o persoană va fi condamnată pentru o faptă pe care nu a comis-o, ceea ce constituie o gravă încălcare a drepturilor fundamentale ale omului [26]. Mai mult ca atât, importanța delimitării celor două modalități normative reunite sub un singur alineat rezidă în individualizarea pedepsei, avându-se în vedere pericolul social distinct al torturii și al tratamentului inuman. Astfel, așa cum am susținut *supra*, există o ierarhie între tortură și tratament inuman; deci, evident, și stabilirea pedepsei va varia în dependență de acest criteriu.

Referințe:

1. Gomien D. Ghid (Vade-mecum) al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. - Chișinău, 2006, p.23-25.
2. Adoptată la 10.12.1984, în vigoare din 26.06.1987, pentru Republica Moldova în vigoare din 28.12.1995 // Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. Vol. I. - Chișinău: Moldpres. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.129-142.
3. Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.54-55/502.
4. Adoptat la 17 iulie 1998, semnat de Republica Moldova la 8 septembrie 2000. Ratificat prin Legea Republicii Moldova nr.212 din 09.09.2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.190/624.
5. Convenția (I) pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie; Convenția (II) pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate marine; Convenția (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război; Convenția (IV) cu privire la protecția persoanelor civile pe timp de război // Încheiate la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.11.1993.
6. Adoptat la New-York la 16.12.1966 și ratificat de Republica Moldova la 28.07.1990 // Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. Vol.1. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.32-49.
7. www.wikipedia.org
8. Brînză S., Stati V. Drept penal: Partea Specială. Vol.I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.82.
9. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.8, p.5.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.170.
11. Brînză S. Analiză de drept penal a unor circumstanțe agravante prevăzute la alin.(2) art.151 și la alin.(2) art.152 C.pen. RM // Revista Națională de Drept, 2010, nr.5-6, p.3.
12. Culegere de Hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974 - iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.304-312.
13. Charrier J.L., Chiriac A. Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. - Chișinău: Balacron, 2008, p.69-71.
14. Drepturile și Libertățile Fundamentale în Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. - București: ALL Beck, 2005, p.63-65.
15. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, case *Prosecutor vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač and Zoran Vuković*, 22 February 2001.
16. Drogoman I. Tortura, pedepsele, tratamentele inumane și degradante în mediul militar // Spirit militar modern, 2002, nr.1, p.17.
17. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, case *Prosecutor vs. Anto Furundzja*, 10 december 1998.
18. The International Tribunal for the former Yugoslavia, case *Prosecutor vs. Zdravko Mucic, Hazim Delic, Esad Landzo*, 16 november 1998.
19. www.echr.coe.int
20. Cazul grecesc, 5 noiembrie 1969, YB XII, p.501.
21. Brînză S., Stati V. Op. cit., p.82.
22. Reidy Aisling. Interzicerea Torturii. Ghid pentru punerea în aplicare a art.3 CEDO, Consiliul Europei 2003, p.16-21.
23. Bârsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu. Vol.I. - București: ALL Beck, 2005, p.204-214.
24. www.echr.coe.int
25. www.lhr.md
26. Кибальник А.Г. Современное международное уголовное право: понятие, задачи и принципы. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.91-93.

Prezentat la 18.11.2011

DELIMITAREA INFRAȚIUNII DE ȘANTAJ DE UNELE INFRAȚIUNI CONTRA PATRIMONIULUI SĂVÂRȘITE PRIN SUSTRAGERE

Sergiu CRIJANOVSCI, Igor BOTEZATU

Catedra Drept Penal și Criminologie

The crime qualification under the 189th article of the Penal Code of Moldova is ensured not only through the objective and subjective constituents of extortion, but also through its precise delineation related to adjacent crimes. An overall analysis of offences stated in the 6th Chapter of the Special Part of the Penal Code of Moldova, allows us to say that there are sufficient similarities between the crime of extortion, on the one hand, and some forms of theft, on the other. Therefore, through our scientific approach we pointed out the demarcation lines between the crimes of robbery and extortion, which involves threats of violence, as well as the dissociation of the scam from extortion.

O analiză *per ansamblu* a faptelor prejudiciabile incriminate în Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova ne permite să constatăm că există suficiente asemănări dintre infracțiunea de șantaj (art.189 CP RM), pe de o parte, și unele forme de sustragere, pe de altă parte. În primul rând, luăm în vizor natura convergentă a șantajului cu jaful și tâlhăria. Aceasta deoarece amenințarea cu aplicarea violenței este incidentă și infracțiunii de jaf (alin.(2) lit.e) art.187 CP RM) și infracțiunii de tâlhărie (alin.(1) art.188 CP RM), motiv din care apare necesitatea disocierii unor asemenea fapte, în particular când șantajul se manifestă prin cererea de a se transmite bunurile.

Ab initio, relevăm că, spre deosebire de infracțiunea de jaf, în cadrul căreia conținutul amenințării cu violența este concretizat expres în norma de incriminare la alin.(2) lit.e) art.187 CP RM – prin sintagma „nepericuloasă pentru viață și sănătate”, precum și spre deosebire de infracțiunea de tâlhărie, caracterul amenințării cu violența fiind determinat de sintagma „periculoasă pentru viață și sănătate”, prevăzută la alin.(1) art.188 CP RM, în cazul infracțiunii de șantaj legiuitorul a lăsat fără o concretizare caracterul amenințării cu violența. Reticența înfățișării exprese a gradului de violență cu care se amenință în cazul șantajului trebuie interpretată *lato sensu*, adică atât ca amenințare nepericuloasă pentru viața sau sănătatea persoanei, cât și periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, alegație ce concordă prevederilor pct.7 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre șantaj”, nr.16 din 7.11.2005 (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ a RM nr.16/2005) [1].

O primă disonanță dintre tâlhărie sau jaf, pe de o parte, și șantaj, pe de altă parte, reliefată în literatura de specialitate, vizează aspectul temporal al realizării amenințării. Astfel, potrivit autorilor ruși L.D. Gauhman și S.V. Maximov [2], realizarea amenințării extorculatorului se presupune în viitor, și anume: în situația în care victima nu va îndeplini cerințele patrimoniale ale făptuitorului. În contrast, în caz de neexecutare a cerințelor patrimoniale ale făptuitorului, înfăptuirea amenințării cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viață și sănătate – în cazul jafului sau realizarea amenințării cu aplicarea violenței periculoase pentru viață și sănătate – în cazul tâlhăriei, se preconizează a fi materializată imediat. La fel susține și L.K. Malahov: „Sensul amenințării în cazul dobândirii prin șantaj a bunurilor proprietarului se exprimă, în primul rând, în facilitarea dobândirii bunurilor, iar, în al doilea rând, în faptul că realizarea ei este preconizată pe viitor (sublinierea ne aparține – *n.a.*), ca răzbunare pentru refuzul de a transmite avantajele cerute” [3]. În alt context, același autor își întărește optica susținută, menționând: „În cazul amenințării, ca metodă de dobândire prin șantaj a avutului proprietarului, victima își dă seama că acționează o oarecare condiție de amânare, deci lipsește pericolul realizării imediate a amenințării (sublinierea ne aparține – *n.a.*)” [4]. Aceeași opinie este împărtășită și de autorul Z.A. Neznamova [5]. Însă, pe lângă alegația orientării extorculatorului de a aplica violența în viitor în cazul nesatisfacerii cerințelor cu caracter patrimonial, autorul susține că realizarea imediată a amenințării metamorfozează violența psihică în violență fizică, iar șantajul – în jaf sau tâlhărie.

Reieșind din caracterul polemizat al opticii vizate, nu contestăm faptul că violența psihică poate să se metamorfozeze în violență fizică, dar să acceptăm că șantajul se transformă în jaf sau tâlhărie este de neconceput. Aceasta deoarece nu poate fi invocat un „salt” calitativ al faptelor prejudiciabile care nu sunt din aceeași categorie; or, șantajul, spre deosebire de jaf ori tâlhărie, nu constituie o sustragere. De aceea, în legătură cu criteriul de delimitare formulat, mai aproape de adevăr ni se pare opinia autorului rus L.V. Serdiuk [6],

potrivit căruia amenințarea în cazul infracțiunii de extorcare (șantaj), de regulă (sublinierea ne aparține – n.a.), este îndreptată în viitor, adică făptuitorul nu intenționează s-o realizeze instantaneu. Considerăm că această din urmă opinie primează datorită faptului că nu este una categorică, astfel încât, lăsând o anumită doză de flexibilitate, este în măsură să răspundă esenței și conținutului infracțiunii de șantaj. Un punct de vedere similar îl împărtășește autorul Iu.Larii [7]: „Chiar și în cazul șantajului, amenințarea poate fi realizată imediat, după ce a urmat refuzul victimei de a transmite bunurile cerute”.

Iată un exemplu din practica judiciară care fundamentează alegația de mai sus: *L.A., la 05.05.2008, aproximativ la ora 21:00, aflându-se, în stare de ebrietate narcotică, în casa părinților săi din comuna Bubuieci, prin amenințare cu aplicarea violenței și cu deteriorarea bunurilor ce aparțin părinților, a cerut de la mama sa, L.Z., să-i transmită suma de 3000 lei. Însă, fiind refuzat, inculpatul în continuare a amenințat-o pe mama că, dacă nu-i va da suma de bani cerută, va da foc la casă și o va omori. După care, în mod intenționat, a aplicat ultimei, de la 05.05.2008, aproximativ ora 21:00, până la 06.05.2008, ora 04:00, multiple lovituri cu pumnii în cap și în alte regiuni ale corpului, a lovit-o cu telefonul în cap, a mușcat-o de nas, a stropit-o cu cafea fierbinte, a aruncat în ea cu țigări aprinse, a sugrumat-o cu mâinile de gât, încercând să o stranguleze, cauzându-i astfel vătămări corporale ușoare* (sublinierea ne aparține – n.a.) [8].

Nu este exclusă însă situația ca făptuitorul să treacă imediat la materializarea amenințării, neașteptând chiar un refuz din partea victimei de a i se transmite bunurile cerute. Pentru a ne justifica concepția promovată, vom apela la următoarea speță: *la 11.04.2005, ora 12:00, C.Gh., prin înțelegere prealabilă cu o persoană identificată de organul de urmărire penală, în privința căreia materialele sunt disjuncte într-o procedură separată, urmând indicațiile și conform informației parvenite de la C.M., s-au deplasat la locul de muncă al cet. A.R. de pe str. Bacioii Noi, 14/4, mun. Chișinău, unde, amenințându-l pe ultimul cu violența* (sublinierea ne aparține – n.a.), *precum și aplicând față de el violență nepericuloasă pentru viața sau sănătatea lui* (sublinierea ne aparține – n.a.), *manifestată prin aplicarea loviturilor cu bastonul, mâinile și picioarele peste diferite părți ale corpului, i-au cerut, invocând un motiv inventat, să transmită în folosul lui C.M. bani în sumă de 500 lei. Ulterior, în aceeași zi, aflându-se pe str. Bacioii Noi, 14/4, mun. Chișinău, ca urmare a amenințărilor și violenței fizice aplicate față de A.R., C.Gh. și persoana identificată au primit de la acesta 200 de lei* [9].

În același timp, pentru soluționarea definitivă a momentului preconizat de realizare a amenințării în cazul șantajului, ne vom prevala și de interpretarea oficială în materie. Astfel, în conformitate cu alin.(2) pct.23 al Hotărârii Plenului CSJ a RM nr.16/2005, se reliefează potențialele ipoteze de aplicare a art.189 CP RM, în detrimentul componentelor de la art.187 sau 188 CP RM:

- a) făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând cu aplicarea imediată a violenței (sublinierea ne aparține – n.a.), dacă victima nu va consimți să-i execute cererea;
- b) făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând, totodată, să aplice violența în viitor (sublinierea ne aparține – n.a.), dacă victima nu-i va îndeplini cererea;
- c) făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor și aplică violența în vederea asigurării realizării cererii sale (sublinierea ne aparține – n.a.).

Regretabil este că printre modalitățile faptice enumerate nu se conține și ipoteza ce rezultă din speța prezentată *supra*, reflectată în Decizia Curții Supreme de Justiție din 10.02.2010, în Dosarul nr.1re-381/10: făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând victima cu aplicarea violenței și aplicând violența imediat, în vederea asigurării realizării cererii sale. Deși unii ar riposta, invocând că nominalizarea în una și aceeași ipoteză atât a amenințării cu aplicarea violenței, cât și a aplicării acesteia, este lipsită de importanță din motiv de transformare a violenței psihice în violență fizică, precum și din cauza caracterului alternativ al acțiunilor adiacente ale șantajului, în realitate, însă, incidența mai multor acțiuni facultative implicate în mecanismul infracțional denotă, incontestabil, gradul de pericol social al faptei prejudiciabile și pericolozitatea pe care o comportă făptuitorul, motiv pentru care nu poate să nu fie luată drept circumstanță de individualizare a pedepsei.

Totuși, această din urmă ipoteză imputată de noi nu poate suplini definitiv lista modalităților faptice; or, acestea nu sunt lipsite de fluctuație. Indubitabil, căci din cele trei ipoteze identificate de Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova mai putem deduce și alte variații: făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând cu aplicarea imediată a violenței, dacă victima nu va consimți să-i execute cererea, iar după ce i se refuză aplică violența imediat sau în viitor; făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor,

amenințând, totodată, să aplice violența în viitor, dacă victima nu-i va îndeplini cererea, iar după ce i se refuză aplică violența imediat sau în viitor etc.

În concluzie la cele etalate mai sus: nu caracterul viitor de materializare a amenințării constituie linia de demarcare dintre jaf sau tâlhărie și infracțiunea de șantaj, ci tocmai orientarea făptuitorului de a obține bunurile în viitor. De aceea, consemnăm ca fiind reușită interpretarea oficială realizată de Plenul Curții Supreme de Justiție, reținută în alin.(1) pct.23 din Hotărârea nr.16/2005, potrivit căreia, delimitând șantajul de jaf sau tâlhărie, instanțele judecătorești trebuie să țină cont de faptul că în cazul șantajului intenția făptuitorului este orientată spre dobândirea bunurilor cerute în viitor (sublinierea ne aparține – n.a.), pe când dobândirea bunurilor în cazul jafului sau tâlhăriei are loc simultan (sublinierea ne aparține – n.a.) cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării acesteia, ori îndată (sublinierea ne aparține – n.a.) după realizarea acestor acțiuni. Într-o anumită măsură, la această interpretare au contribuit reminiscențele fostei Hotărâri a Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea averii proprietarului”, nr.5 din 06.07.1992 [10]; or, potrivit pct.9 al acesteia, delimitând șantajul de jaf sau tâlhărie, judecătorii vor ține cont de faptul că în cazul șantajului amenințarea cu aplicarea forței e îndreptată spre obținerea bunurilor în viitor, dar nu în momentul amenințării.

Este de consemnat că și în practica judiciară anume acest criteriu de delimitare stă la baza reîncadrării de către instanțele de judecată a faptelor de șantaj în jaf săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei sau cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe. În acest sens, aducem următoarele exemple din practica judiciară, când instanța de fond a constatat întemeiat prezența elementelor constitutive ale jafului, nu însă cele ale șantajului, așa cum s-a susținut neîntemeiat în învinuire: *G.D. a fost recunoscut vinovat în comiterea infracțiunii de la art.187 alin.(2) lit.e) CP RM. La data de 07 septembrie 2009, aproximativ la orele 18:30, acesta, aflându-se pe stadionul Școlii Profesionale din or. Râșcani, i-a întâlnit pe elevii anului I ai școlii respective N.O., H.M., R.C. și V.C. Amenințându-i cu aplicarea unei eventuale violențe fizice, a cerut, ilegal, și personal a primit, sincronizat (sublinierea ne aparține – n.a.), de la N.O. bani în sumă de 5 lei, de la H.M. bani în sumă de 5 lei, de la R.C. bani în sumă de 20 lei și de la V.C. bani în sumă de 5 lei [11]; • O.I. a fost recunoscut vinovat, printre altele, în comiterea infracțiunii prevăzute la art.187 alin.(2) lit.e) CP RM. La începutul lunii septembrie 2008 s-a întâlnit în piața „Negustorii” din mun. Chișinău cu minorul R.D. Prin amenințări cu aplicarea violenței fizice în adresa minorului, i-a cerut acestuia să-i transmită bani în sumă de 20 lei. Ultimul, percepând amenințările ca fiind reale și dorind evitarea lor, i-a transmis 20 de lei [12].*

Deci, drept criteriu principal de delimitare a componentelor vizate poate să evolueze aspectul temporal al orientării făptuitorului de dobândire a bunurilor, nicidecum însă aspectul temporal al realizării amenințării, ultimul având doar caracter facultativ în procesul de disociere a infracțiunilor de jaf sau tâlhărie, pe de o parte, și șantaj, pe de altă parte.

Pe lângă această deosebire, în literatura de specialitate a fost susținută opinia, potrivit căreia și scopul realizării amenințării reprezintă linia de demarcare dintre șantaj și jaf sau tâlhărie. *In concreto*, autorul rus L.V. Serdiuk [13] susține că la șantaj făptuitorul realizează amenințarea în scop de răzbunare, fiindcă n-a fost îndeplinită cererea lui, dar nu în scopul obținerii violente a patrimoniului. O asemenea abordare ni se pare absolut nefondată. În vederea exprimării dezacordului, vom aduce următorul argument: nu în toate cazurile făptuitorul trece la materializarea amenințării din motive de răzbunare, și nu în scop de răzbunare, așa cum invocă autorul. O dovadă în acest sens este și speța de care am uzat *supra*, ce se conține în Decizia Curții Supreme de Justiție din 10.02.2010, în Dosarul nr.1re-381/10: făptuitorul a amenințat inițial victima cu violența, precum și, imediat după aceasta, a aplicat față de ea violența. Deoarece pe fundalul desfășurării mecanismului infracțional nu apare un refuz de realizare a cererii parvenit din partea victimei între momentul inițial de amenințare și până la realizarea *de facto* a acestei amenințări, răzbunarea, ca atare, nu poate fi pusă la baza aspectului motivațional de comportament al făptuitorului. Incontestabil, în această ipoteză elementul catalizator al materializării amenințării îl constituie imboldul de influențare asupra victimei în vederea asigurării realizării cererii patrimoniale.

Reieșind din cele etalate mai sus, considerăm că o deosebire principală ce rezultă din sediul materiei rezidă în faptul că amenințarea cu violența în cadrul jafului și tâlhăriei reprezintă un mijloc de dobândire ilicită a bunurilor ce se află în posesia victimei, pe când la șantaj amenințarea cu violența constituie tocmai

mijlocul de constrângere a victimei de a transmite aparent benevol averea făptuitorului. Veridicitatea acestei disocieri se desprinde chiar din interpretarea sistemică a faptei de sustragere, care presupune o deposedare și o impondere, cu fapta de șantaj, a cărei esență este determinată de sintagma normativă „cererea de a transmite bunurile”. De altfel, conținutul acestei supoziții este confirmată și de V.Cușnir, care susține următoarele: „Spre deosebire de jaf sau tâlhărie, însuși făptuitorul nu ia bunurile din posesia proprietarului, ci pe o cale ilegală, folosind diferite metode de influență asupra conștiinței și voinței acestuia, cere ca el să transmită bunurile în folosul făptuitorului sau în folosul altor persoane” [14]. O opinie asemănătoare este împărtășită și de autorul român Tr.Pop: „Deși șantajul se comite, ca și tâlhăria, cu violență sau amenințare, persoana șantajată nu rămâne pasivă, ca victima tâlhăriei, ci este activă, predând, remițând bunul cerut către făptuitor sub imperiul constrângerii” [15].

După această disociere absolut necesară, nu putem să nu reflectăm opinia pe care o îmbrățișăm în totalitate vis-à-vis de acest subiect. Aceasta aparține autorului E.Visterniceanu [16], potrivit căreia soluționarea problemei privind delimitarea dintre aceste infracțiuni depinde de gradul de îmbinare a trei momente: a momentului transmiterii bunurilor; a momentului amenințării cu violență; a momentului aplicării violenței.

În alt context, vom statua și asupra delimitării infracțiunii de șantaj de infracțiunea de escrocherie (art.190 CP RM). Oportunitatea disocierii celor două componente de infracțiuni se profilează în contextul în care șantajul este urmat de dobândirea bunurilor cerute (lit.e) alin.(3) art.189 CP RM). Aceasta deoarece apar cel puțin două linii convergente: în ambele ipoteze faptele adoptă forma unei infracțiuni materiale și în ambele ipoteze există o identitate terminologică; or, termenul „dobândire” este infiltrat atât în dispoziția alin.(1) art.190 CP RM, cât și în conținutul variantei agravate de la lit.e) alin.(3) art.189 CP RM. Congruența respectivă comportă însă diferențe de substanță: în cazul șantajului, dobândirea bunurilor are semnificația de acțiune adiacentă în cadrul faptei prejudiciabile, deținând în subsidiar și rolul de circumstanță agravantă, pe când în cazul escrocheriei, dobândirea bunurilor îndeplinește rolul de acțiune principală în cadrul acestei forme de sustragere.

De altfel, oportunitatea delimitării șantajului urmat de dobândirea bunurilor cerute de escrocherie se profilează și pe fundalul mecanismului asemănător de săvârșire a celor două componente de infracțiune: făptuitorul exercită o influență psihică asupra conștiinței și voinței victimei în vederea cedării bunurilor râvnite de el, influență care are ca finalitate transmiterea aparent benevolă a acestora. În acest context, o analiză detaliată a laturii obiective a componentei infracțiunii prevăzute la art.190 CP RM ne permite să constatăm că în cazul escrocheriei voința victimei privind dispunerea de bunurile care se află în posesia ei este denaturată; or, ultima nu percepe caracterul ilegal al acțiunilor făptuitorului. Însăși înșelăciunea și abuzul de încredere, care îndeplinesc rolul de acțiuni adiacente ale escrocheriei, tocmai acest lucru ni-l demonstrează. Or, are dreptate R.Z. Abdulgaziev când susține că înșelăciunea creează victimei convingerea despre existența unui fundament al subiectului de a obține averea [17]. *Per a contrario*, în cazul infracțiunii de șantaj, voința victimei este paralizată, ea conștientizând însă caracterul ilegal al acțiunilor făptuitorului. Aceasta deoarece transmiterea bunurilor către făptuitor se face din cauza temerii pe care a insuflat-o victimei făptuitorul, prin intermediul acțiunilor adiacente – temerii pentru viața, sănătatea sa sau a persoanelor apropiate ei, pentru bunurile sale, altele decât cele solicitate de a fi transmise.

Referințe:

1. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.4, p.7.
2. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Ответственность за преступления против собственности. 3-е изд., испр. - Москва: ЮрИнфоР, 2002, с.121.
3. Малахов Л.К. Ответственность за вымогательство: квалификация и наказание по российскому и зарубежному праву. - Нижний Новгород: НГУ, 1995, с.27.
4. Ibidem, p.67.
5. Уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. - Москва: НОРМА-ИНФРА.М, 1998, с.241.
6. Сердюк Л.В. Психическое насилие как предмет уголовно-правовой оценки следователем. Учебное пособие. - Волгоград: ВСИШ МВД СССР, 1981, с.52.
7. Larii Iu. Latura obiectivă a șantajului // Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2003, ediția a IV-a, p.204.

8. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.03.2010. Dosarul nr.1ra-218/10 // www.csj.md
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 10.02.2010. Dosarul nr.1re-381/10. www.csj.md
10. Culegere de hotărâri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.327.
11. Sentința Judecătorei Râșcani din 03 noiembrie 2009. Dosarul nr.1-158/2009. www.jrs.justice.md
12. Sentința Judecătorei Buiucani, mun. Chișinău, din 15 aprilie 2010. Dosarul nr.1-41/2010. www.jb.justice.md
13. Сердюк Л.В. Op. cit, p.52.
14. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. ș.a. Codul Penal al Republicii Moldova: Comentariu. (Legea nr.985-XVI din 18.04.2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-79/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale). - Chișinău: Sarmis, 2009, p.394.
15. Rătescu C., Ionescu-Dolj I., Periețeanu I.G. ș.a. Codul penal Carol al II-lea adnotat. Partea Specială II, Vol.III. - București: Socec, 1937, p.454.
16. Visterniceanu E. Răspunderea penală pentru tâlhărie. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2006, p.219.
17. Абдулгазиев Р.З. Вымогательство по российскому уголовному праву: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Махачкала, 2003, с.100.

Prezentat la 15.11.2011

PROTECȚIA JURIDICO-PENALĂ A SECRETULUI MEDICAL**Lilia GÎRLA***Catedra Drept Penal și Criminologie*

This article is dedicated to the most disputable question of confidentiality and intimacy of the patient during the medical treatment and investigation. Confidentiality exists when a patient will not want the information to be known to others, and may be a time when the patient is vulnerable to suggestion and pressure. For a moral duty to arise for the doctor there needs to be a promise to keep the matter secret and the matter must in fact be a secret. A great deal of legal issues was submitted to analyze. So, we have determined that all medical information about a patient must be kept confidential, even after death. Information can only be disclosed if the patient gives explicit consent, or if the law specifically provides. All identifiable patient data must be protected. Patients have the right of access to their medical files and so forth which pertain to diagnosis, treatment and care. There is a general acknowledgement that the obligation as a matter of law needs to be strict. Also, in order to justify the existence of medical confidences, we need a legal reform in Republic of Moldova which will provide the criminal liability for the disclosure of medical secret.

Confidențialitatea și intimitatea practic nu sunt respectate în toate serviciile medicale și se încalcă la toate etapele de prestare a lor. Conform declarațiilor prestatorilor și pacienților, conducerea instituțiilor medico-sanitare nici nu promovează, nici nu aplică vreun control pentru a respecta standardele legate de etica profesională și de respectarea drepturilor pacientului la intimitate și confidențialitate.

Examinarea pacientului sau efectuarea procedurii cu ușa deschisă sau în aceeași încăpere unde se află și alți pacienți, în care în orice moment poate intra oricine din personalul medical, sunt unele exemple de nerespectare a intimității, observate în timpul evaluărilor. Pacienții nu sunt întrebați dacă sunt de acord să li se efectueze o procedură sau alta în prezența studenților sau a rezidenților, sau chiar sunt obligați uneori la aceasta. Multe paciente nu sunt satisfăcute de practica efectuării avorturilor, motivul fiind nerespectarea confidențialității: trimitere de la medicul de familie, solicitarea buletinului de identitate, raportarea de către serviciul consultativ ginecologic sectorului primar a cazurilor de avort. Din această cauză, multe femei se adresează după asistență medicală în raioanele vecine sau în mun. Chișinău.

Legislația Republicii Moldova în această materie cuprinde următoarele acte normative:

- ✓ Legea ocrotirii sănătății, nr.411-XIII din 28.03.1995[1];
- ✓ Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic, nr.264-XVI din 27.10.2005 [2];
- ✓ Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, nr.263-XVI din 27.10.2005 [3] etc.

Așadar, conform alin.(1) art.14 al Legii ocrotirii sănătății, nr.411-XIII din 28.03.1995, medicii, alți lucrători medico-sanitari, farmaciștii sunt obligați să păstreze secretul informațiilor referitoare la boală, la viața intimă și familială a pacientului de care au luat cunoștință în exercițiul profesiei, cu excepția cazurilor de pericol al răspândirii bolilor transmisibile, la cererea motivată a organelor de urmărire penală sau a instanțelor judecătorești.

Potrivit prevederilor art.13 al Legii Republicii Moldova cu privire la exercitarea profesiei de medic, nr.264-XVI din 27.10.2005, medicul este obligat să păstreze secretul profesional. Informațiile despre solicitarea asistenței medicale, despre starea sănătății, diagnostic și alte date obținute de medic în examinarea și tratamentul pacientului constituie informații personale și secretul profesional al medicului și nu pot fi divulgate. Cu acordul pacientului sau al reprezentantului său legal, se permite transmiterea informației care constituie secret profesional unor alte persoane, în interesul examinării și tratării pacientului, al efectuării unor investigații științifice, utilizării acestor date în procesul de studii și în alte scopuri.

Informațiile medicale care se obțin de la pacienți pot fi complete sau incomplete. Depozitari de informații complete sunt medicul curant, în urma examinării și investigării medicale (se includ și date liber exprimate de pacient), precum și unitatea medicală prin baza sa de date. Depozitari de informații incomplete (și astfel trebuie să rămână) sunt membrii personalului medical aflat sau nu în subordinea directă a medicului în cauză, precum și alte cadre sanitare sau auxiliare [4]. Astfel, medicul devine depozitarul datelor medicale ale pacienților săi. El trebuie să învețe să le gestioneze spre binele pacientului său.

Orice încălcări ale secretului profesional se consideră acte profund negative atât din punct de vedere profesional, cât și juridic.

Toate informațiile privind starea pacientului, rezultatele investigațiilor, diagnosticul, pronosticul, tratamentul, datele personale sunt confidențiale chiar și după decesul acestuia. Informațiile cu caracter confidențial pot fi furnizate numai în cazul în care pacientul își dă consimțământul explicit sau dacă legea o cere în mod expres.

Orice amestec în viață privată, familială a pacientului este interzis, cu excepția cazurilor în care această imixtiune influențează pozitiv diagnosticul, tratamentul ori îngrijirile acordate și numai cu consimțământul pacientului [5]. Sunt considerate excepții cazurile în care pacientul reprezintă pericol pentru sine sau pentru sănătatea publică.

Prezentarea informațiilor care constituie secret profesional către alte persoane fără consimțământul pacientului sau al reprezentantului său legal se admite în următoarele cazuri:

a) în scopul examinării și tratamentului pacientului care nu este în stare, din cauza sănătății, să-și exprime dorința;

b) în cazul posibilității extinderii unor maladii contagioase, intoxicații și unor alte maladii care prezintă pericol în masă;

c) la cererea organelor de urmărire penală, a procuraturii și instanței judecătorești în legătură cu efectuarea urmăririi penale sau a cercetării judecătorești;

c¹) la cererea avocatului parlamentar și a membrilor consiliului consultativ creat de Centrul pentru Drepturile Omului, în scopul asigurării protecției persoanelor împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante;

d) în caz de acordare a ajutorului medical unei persoane ce nu dispune de capacitate de exercițiu deplină, incapabilă să informeze părinții sau reprezentanții săi legali;

e) în cazul unor circumstanțe în al căror temei se poate presupune că prejudiciul cauzat sănătății persoanei reprezintă consecința unei acțiuni ilegale.

Persoanele cărora le-au fost transmise informații ce constituie secret profesional poartă răspundere pentru divulgarea informației transmise lor, în condițiile legii.

Secretul profesional nu poate fi divulgat nici după terminarea tratamentului sau moartea pacientului.

Totodată, conform art.12 al Legii cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, nr.263-XVI din 27.10.2005, toate datele privind identitatea și starea pacientului, rezultatele investigațiilor, diagnosticul, pronosticul, tratamentul, precum și datele cu caracter personal sunt confidențiale și urmează a fi protejate și după moartea acestuia.

Confidențialitatea informațiilor cu privire la solicitarea de asistență medicală, examinare și tratament, inclusiv a altor informații ce constituie secret medical, este asigurată de medicul curant și de specialiștii implicați în acordarea serviciilor de sănătate sau în cercetarea biomedicală (studiul clinic), precum și de alte persoane cărora aceste informații le-au devenit cunoscute datorită exercitării obligațiilor profesionale și de serviciu.

Informațiile ce se consideră confidențiale pot fi furnizate numai în cazul în care pacientul consimte acest lucru în mod explicit sau la solicitarea reprezentantului său legal (a rudei apropiate), în condițiile consimțite de pacient, în măsură adecvată capacității lui de înțelegere, în situații când capacitatea de exercițiu a pacientului nu este deplină sau lipsește ori dacă legea o cere în mod expres. Este interzis orice amestec în viața privată și familială a pacientului fără consimțământul acestuia.

Persoanele care, în exercițiul funcțiunii, au primit informații confidențiale, de rând cu personalul medico-sanitar și farmaceutic, poartă răspundere, în conformitate cu legislația, pentru divulgarea secretului medical, luându-se în considerare prejudiciul adus prin aceasta pacientului. Produsele biologice, inclusiv organele și țesuturile, din care pot fi derivate date identificabile, sunt protejate ca atare.

Prin Anexa nr.1 la Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova cu privire la asigurarea accesului la informația privind propriile date medicale și lista intervențiilor medicale care necesită perfectarea acordului informat, nr.303 din 6.05.2010, s-a aprobat *Instrucțiunea cu privire la modul de eliberare a informației privind propriile date medicale* [6]. Acest act normativ reglementează modalitatea de eliberare a informației din dosarele medicale, de către prestatorii de servicii medicale, indiferent de forma juridică de organizare, în scopul asigurării accesului pacientului la propriile date cu caracter medical și garantării confidențialității informațiilor ce țin de secretul medical.

În această ordine de idei, menționăm că dosarul medical al pacientului reprezintă documentația de evidență medicală primară de ambulator și staționar ce conține informațiile despre starea sănătății fizice și psihice, precum și rezultatele investigațiilor, tratamentelor și îngrijirilor medicale primite.

În baza acestui act normativ au fost recunoscute două categorii de informații confidențiale (secret medical):

– *Informații confidențiale din dosarul medical cu regim general* (se eliberează personal pacientului sau, la solicitarea pacientului, unei alte persoane încredințate, în cazul în care pacientul nu dorește să fie personal informat);

– *Informații confidențiale din dosarul medical cu regim special* (există cererea despre confidențialitate deplină). În cazul solicitării informației despre datele cu caracter medical ale unui pacient decedat, informația se eliberează rudelor apropiate, cu condiția că în acordul informat semnat în timpul vieții de către pacientul decedat nu este indicată expres dorința acestuia referitor la păstrarea confidențialității absolute a datelor despre sănătatea sa.

La solicitarea motivată a organului de urmărire penală, a instanței judecătorești în legătură cu efectuarea urmăririi penale sau a procesului judiciar, informația privind propriile date medicale se eliberează în conformitate cu legislația. Responsabil de asigurarea accesului la informația privind propriile date medicale ale pacientului este conducătorul instituției medico-sanitare.

În cazul în care nu este posibilă furnizarea datelor medicale, solicitantul este informat în scris cu indicarea cauzei (dosarul medical lipsește, prezența cererii pacientului despre confidențialitate deplină etc.).

Normele juridice de mai sus se referă, împreună cu cele deontologice, la drepturile pacientului înainte de a vorbi despre dreptul la informație al cetățeanului, care în nici o societate civilizată nu prevalează asupra dreptului la autodeterminare, intimitate și secret medical.

Deontologic și juridic, nu se concepe transparența în confidențialitatea medicală, cu excepția cazului în care legea o cere în mod expres. Domeniul medical al informațiilor ce intră sub incidența secretului profesional nu este un domeniu public, datele care se acumulează fiind clasificate. Excepție fac cazurile în care aceleași drepturi ale altor indivizi sunt puse în pericol. Personalul medical nu are obligații de comunicare față de avocați, are obligații minime de comunicare față de mass-media (de exemplu, într-un accident colectiv, numai prin declararea numărului victimelor), iar față de organismele de ordine în misiune (frecvent, poliție) – doar în limita celor ce se solicită în scris în documentele justificatoare pe care acesta trebuie să le prezinte direcției spitalului și medicului curant.

În afara acestui cadru oficial, dezvăluirea oricăror date medicale sau înlesnirea accesului persoanelor străine la conținutul foilor de observație sunt ilegale (străin poate fi și medicul din altă secție care nu este consultant de specialitate solicitat în scop diagnostic sau de tratament). Legea obligă însă medicul la încălcarea datoriei de confidențialitate ori de câte ori în exercitarea profesiei sale află date ce îl determină să considere în mod obiectiv că binele public sau al unei alte persoane este cert și direct amenințat (exemple: în cazul psihiatrilor, față de conținutul unor anamneze în care pacienții pot declara și pot substanția o infracțiune viitoare apropiată, informația privitoare la tuberculoza pulmonară activă a unei persoane care lucrează cu copii etc.).

În cazul solicitării audierii medicului în instanță în cauze care implică aflarea unor date medicale ce țin de secretul profesional, medicul va cere ca respectiva solicitare să-i fie remisă în scris, va cere aprobarea pacientului său și, dacă tocmai acesta face obiectul judecății, este obligat ca înainte de a începe prezentarea celor solicitate să ceară judecătorului evacuarea sălii de judecată și ședința închisă, iar în cazul în care aceasta nu se permite, va cere să se consemneze în scris cele solicitate de el, urmând ca întreaga sa mărturie să fie prezentată numai în scris.

Dar atunci ce se poate spune public fără frica unei implicări juridice sau a răspunderii disciplinare? De exemplu, se poate confirma prezența în spital a unei victime dacă organul de urmărire nu are obiecții la aceasta. În cazul unui accident colectiv, se poate face referire la numărul victimelor, dar sub nici o formă la identitatea acestora, la supraviețuirea sau decesul unei persoane prezentate sau internate. În majoritatea cazurilor civile, este chiar important ca numai aparținătorii de drept să afle despre decesul unei rude. Nu se vor oferi informații de ordin medical din dosarul medical al nici unui caz. La modul general, aparținătorii au dreptul să afle despre decesul sau starea de sănătate a celor din familie, dar nu toți aparținătorii, ci numai cei îndreptățiți, respectiv rudele de gradul I. În cazul transmiterii unor informații medicale complexe (scheme complicate de tratament, urmărire etc.), se va căuta în familie cea mai înrudită persoană aptă să înțeleagă conținutul informațiilor medicale (ex.: nepot) care va fi asistată de rudă de gradul I. O situația aparte o poate constitui problema privind protecția demnității umane și a dreptului la propria imagine, deoarece difuzarea pe post a materialelor audiovizuale conținând imagini ale persoanelor aflate la tratament în unitățile de asistență medicală, precum și a datelor medicale (cum ar fi rezultatul autopsiei etc.) este permisă numai cu

acordul persoanei sau, în cazul în care persoana este fără discernământ sau decedată, cu acordul familiei ori al aparținătorilor.

Din cele expuse mai sus ar rezulta că aprobarea unității medicale și a medicului curant nu sunt considerate în mod explicit ca fiind necesare. Este evidentă o lacună care se cere a fi completată.

Aspectele prezentate mai sus sunt, probabil, destul de puțin conștientizate în societatea noastră, altminteri nu am asista neputincioși la grave încălcări ale datoriei de confidențialitate ce pun medicul la dispoziția rigurilor legii prin potențiale acțiuni litigioase.

Așadar, putem preciza că obiectul secretului medical este tot ceea ce medicul, în calitatea lui de profesionist, a aflat direct sau indirect în legătură cu viața intimă a bolnavului, a familiei, a aparținătorilor, precum și problemele de diagnostic, pronostic, tratament, circumstanțe în legătură cu boala și cele mai diverse fapte, chiar și rezultatul autopsiei. Evidențele medicului (registru, fișe, foi, condici de operație, procese-verbale de necropsie) trebuie păstrate ca materiale secrete.

Generalizând cele expuse, susținem că divulgarea informațiilor secrete medicale despre pacient cauzează prejudicii întâi de toate intereselor ce asigură inviolabilitatea vieții personale. Ca urmare, propunem completarea Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova cu o normă juridico-penală de sine stătătoare având următorul conținut:

„Art. 177¹. Divulgarea informațiilor ce constituie secret medical

Divulgarea informațiilor ce constituie secret medical ocrotit de lege de către o persoană căreia aceste date i-au devenit cunoscute în legătura cu îndeplinirea atribuțiilor sale profesionale, -...”

Referințe:

1. Legea ocrotirii sănătății, nr.411-XIII din 28.03.1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.34.
2. Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic, nr.264-XVI din 27.10.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.172-175.
3. Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, nr.263-XVI din 27.10.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.176-181.
4. Notă informativă privind calitatea serviciilor medicale în contextul rezultatelor evaluării și acreditării instituțiilor medico-sanitare pe anul 2010, aprobată de Ministerul Sănătății al Republicii Moldova (Publicată pe site-ul oficial al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova).
5. Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic, nr.264-XVI din 27.10.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.172-175.
6. Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova cu privire la asigurarea accesului la informația privind propriile date medicale și lista intervențiilor medicale care necesită perfectarea acordului informat, nr.303 din 6.05.2010 (Publicat pe site-ul oficial al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova).

Prezentat la 16.11.2011

IMPORTANȚA ÎNTOCMIRII CORECTE A ÎNSCRISURILOR MEDICALE ȘI ÎNSEMNĂTATEA LOR JURIDICO-PENALĂ

Lilia GÎRLA

Catedra Drept Penal și Criminologie

This article is dedicated to the most disputable question of the correct introducing of medical data and its importance for the Criminal law. A great deal of legal problems is to be solved. First of all, the judicial practice meets some obstacles because of the impossibility to identify the document performed by the physician. Secondly, in some cases there are introduced the data which totally or partially denaturizes the objective reality regarding the state of patient's health. At the same time, there were shown general problems and deficiencies in the managing of medical documentation inside the hospitals and other medical institutions from the Republic of Moldova. In the base of our study we have formulated several conclusions, which are strongly recommended in order to be taken into consideration during judicial trials on medical malpractice.

Cunoașterea și respectarea legislației în vigoare privind întocmirea actelor medicale este obligatorie pentru orice cadru medical. Respectând aceste prevederi legale, medicul se protejează de eventuale consecințe negative ce decurg din activitatea sa și conferă actului medical o calitate sporită. Altfel spus, orice document medical este în același timp și un precursor al unui act medico-legal.

Din practica medicală existentă rezultă că înscrisurile medicale puse la dispoziție nu îndeplinesc adesea un minim de calitate din nici un punct de vedere. Identificarea documentului este greoaie, deoarece nu se înțeleg cuvinte și fraze întregi din cauza scrisului ilizibil [1]. Calitatea parafelor și a ștampilelor folosite este foarte slabă. Astfel, nu sunt completate rubrici obligatorii într-o foaie de observație, cum ar fi: motivele internării, examenul obiectiv pe aparate, protocoalele operatorii, evoluția bolnavului, tratamentul medicamentos aplicat etc. Dacă, totuși, unele aspecte sunt notate, acestea sunt făcute formal sau lacunar.

De menționat că documentația medicală joacă un rol semnificativ în educarea și formarea tinerilor specialiști în calitate de medici profesioniști. În literatura medico-legală tot mai frecvent este abordată problema privind calitatea fișelor medicale și corectitudinea perfectării lor, aceste documente având o valoare probatorie înaltă la calificarea juridică a infracțiunilor. Astfel, fișele medicale au o diversă semnificație: clinică, epidemiologică, instructiv-educativă, medico-legală, administrativă, științifică etc.

Referitor la asigurarea instituțiilor medico-sanitare cu formularele de evidență medicală primară și calitatea întocmirii lor, sunt rezerve majore în majoritatea instituțiilor. Formularele de evidență medicală sunt adaptate și constau din diferite caiete și registre, care nu conțin informația necesară și, deci, necesită a fi liniate și întocmite de către personalul medical, care este supraîncărcat cu completarea diferitelor formulare.

Conducătorii unor instituții medico-sanitare nu sunt responsabili de evidența și asigurarea condițiilor de păstrare a documentației medicale. În urma evaluării stării arhivelor în unele instituții medico-sanitare efectuate în luna mai 2010 de către Serviciul de Stat de Arhivă, s-a constatat că numai 60% din ele dispuneau de încăperi separate pentru păstrarea documentelor și aveau numite prin ordin persoane responsabile de arhive, în încăperi nu sunt create condiții favorabile pentru păstrarea documentației sau acestea sunt amplasate în subsoluri (SR Telenești, Ungheni etc.), având umiditatea mărită cu pericol de inundații [3].

Documentația medicală de bază a bolnavului (fișa medicală de staționar și fișa medicală de ambulator) sunt întocmite de către personalul medical și servesc la fixarea informațiilor referitoare la diagnosticarea maladiei (traumei), evoluția procesului patologic în dinamică și la tratamentul aplicat [4]. Documentația medicală, la general, reprezintă o bază informativă pentru alte cercetări curative și științifice, pentru evidența statistică, servește adesea drept sursă de informații pentru expertizele medico-legale, în special în cazurile de traumatisme sau probleme ce țin de calitatea asistenței medicale de care a beneficiat pacientul.

Concluziile expertizei medico-legale rezultă dintr-o analiză minuțioasă a tuturor informațiilor conținute în fișele de staționar și în alte acte medicale. Prin urmare, documentația medicală reprezintă un act important și în procedura judiciară, de aceea necesită să fie și o sursă de informații veridice și precise. În același timp, fișa medicală nu admite falsificări și distorsiuni ale informațiilor și faptelor veridice.

Rezultatele evaluării fișelor medicale demonstrează că în majoritate acestea conțin neajunsuri, mai multe sau mai puține. Neajunsurile nesemnificative, lipsite de consecințe, vizează, de regulă, completarea inadecvată a unor compartimente, cum ar fi: lista de evidență a diagnosticelor precizate și întocmirea tichetelor statistice, completarea necorespunzătoare a compartimentului diagnostic de pe antetul fișei de staționar, lipsa datei de stabilire a diagnosticului și omiterea indicării maladiilor concomitente sau a complicațiilor maladiei de bază în diagnosticul definitiv, prescurtarea epicrizei, abrevierea nejustificată a informației etc. [5].

În majoritatea instituțiilor medico-sanitare, nemaivorbind de cele amplasate în UTA Gagauzia, se întâlnesc acte medicale întocmite în limba rusă, ceea ce contravine Legii Republicii Moldova „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul republicii”, nr.3465 din 01.09.1989 (CMF Dubăsari etc.) [6].

Spre regret, pe lângă neajunsurile nesemnificative sunt depistate și diverse neajunsuri semnificative, care pot avea consecințe nefaste asupra actului medical, argumentării diagnosticului clinic, evaluării calității serviciilor medicale etc. Asemenea neajunsuri vizează toate compartimentele fișei medicale: examenul primar, respectarea standardelor medicale de diagnostic și tratament, PCN și instituționale, intervențiile chirurgicale, consultațiile specialiștilor de alt profil, manipulațiile curativ-diagnostice, evidența zilnică a pacientului etc.

Fiind un document juridic, fișa medicală trebuie completată la timp și sistematic, citeț, neadmițându-se corecții și adăugiri. Corecțiile și adăugirile în fișele medicale sunt inadmisibile, deoarece sunt interpretate de către organul de urmărire penală drept intervenții post-factum și chiar drept tentativă de falsificare a actelor publice, faptă cu caracter penal. Asemenea intervenții sunt constatate deseori în fișele medicale. Tratamentul medicamentos conform protocoalelor clinice și standardelor medicale se respectă parțial [7]. Aici sunt deseori întâlnite elemente de polipragmazie, asocieri periculoase ale medicamentelor, administrarea schemelor vechi de tratament, asocierea *in vitro* a câte 4-5 preparate, care în final pot să conducă la formarea unor substanțe toxice, administrarea unui număr imens de medicamente la un pacient (în jur de 20), administrarea preparatelor antagoniste etc. (spitalul MAI etc.) [8].

Un aspect ușor de depistat dar foarte grav este obișnuința de a „completa” diverse acte medicale, dar mai ales foaia de observație clinică, după ce bolnavul a fost externat din spital sau după ce acesta a decedat, atunci când, eventual, a început cercetarea disciplinară sau penală a cazului. Fapta poate fi încadrată ca abuz de serviciu, fals intelectual, deci aparținând domeniului penal.

Respectând legislația în vigoare, ce reglementează activitatea medicală, personalul medical are un dublu câștig:

– în primul rând, cel care completează corect un act medical se pune la adăpost de eventuale sancțiuni disciplinare, civile sau penale, după caz;

– în al doilea rând, calitatea actului medical este sporită prin acuratețea sa științifică și valoarea sa probatorie.

Înscrierile medicale trebuie să aibă mai multe calități. Așadar, ele trebuie să conțină date obiective, reale, actualizate, privind:

✓ *Stabilirea instituției* care a emis actul medical, inclusiv antetul instituției, ștampila sa, precum și un număr de înregistrare care să se regăsească în registrele unității emitente.

✓ *Identificarea medicului curant* sau a personalului medical care l-a întocmit. Identificarea medicului care, eventual, a eliberat actul trebuie să se facă prin aplicarea parafei sale, iar identificarea instituției din care pornește actul – prin aplicarea ștampilei corespunzătoare sau, mai nou, prin aplicarea unor holograme personalizate și/sau a unor „timbre seci”.

✓ *Examinarea obiectivă a pacientului*. Este interzisă eliberarea actului medical fără examinarea nemijlocită a pacientului. Trebuie notat cu claritate numele persoanei (pacientului), vârsta ei, domiciliul, eventual cu menționarea codului său numeric personal. În practica medicală europeană se întâlnesc situații (destul de rare) în care, pentru siguranță, pacientul trebuie identificat cu amprenta degetului index de la mâna stângă. În foile de observație clinică, rubricile referitoare la examenul clinic obiectiv trebuie completate în concordanță cu adevărată simptomatologie și stare clinică a pacientului. Când pacientul are mai multe diagnostice, se notează toate și nu se face o selecție a bolilor pe care le prezintă acesta.

✓ *Evoluția stării pacientului* în cursul spitalizărilor trebuie notată riguros, zilnic, cu menționarea unor evenimente care ulterior pot avea semnificație cu consecințe juridice. Sunt foarte riscante aprecierile ambigue, dar și supra- sau subestimarea din orice punct de vedere a stării pacientului prin supra- sau subdiagnosticare. Trebuie notat, cu obiectivitate, exact în ce a constat actul medical de care a beneficiat pacientul, în sensul că

trebuie notate toate manoperele medicale efectuate, incidentele sau accidentele apărute în cursul acestora, efectele secundare, complicațiile etc. De asemenea, obligatoriu, trebuie notate tentativele de suicid, refuzul medicației sau al alimentelor, dar și anumite incidente, cum ar fi căderi accidentale, autovătămări, automedicație.

✓ *Obținerea în scris, sub semnătură, a consimțământului informat* din partea pacientului în cazul efectuării manoperele medicale riscante ce pot prezenta pericol pentru sănătatea și viața lui. Acest înscris are o valoare juridică deosebită.

✓ *Completarea documentelor medicale trebuie să fie corectă și perfect lizibilă.* Dacă înscrisurile medicale se fac „de mână”, scrisul trebuie să fie perfect lizibil. Orice înscris medical trebuie completat respectându-se toate rubricile sale, cu un scris perfect lizibil sau, mai bine, folosind un mijloc de tehnoredactare și tipărit la o imprimantă. Majoritatea actelor medico-legale (constatări, expertize etc.) au ca punct de plecare acte medicale întocmite în spitale sau în cabinetele medicilor de familie (cum sunt foile de observație clinică, adevărurile, registrul de consultații, rețetele, scrisorile medicale etc.), în cea mai mare parte atunci când ele sunt scrise de mână, sunt ilizibile și creează mari dificultăți în „descifrarea” conținutului lor.

Ca urmare, nici o activitate medicală, chiar aparent de mică însemnătate și amploare, nu trebuie să rămână neînregistrată într-un document medical oficial.

Astfel, o consultație la un ambulator de specialitate, soldată, de exemplu, cu administrarea unei injecții sau cu un tratament local, trebuie înregistrată în registrul de consultații, iar bolnavului i se eliberează, obligatoriu, un act medical tip adeverință, în care se menționează data și ora prestației medicale, diagnosticul și tratamentul aplicat. Același mod de lucru trebuie să existe și în cabinetele medicilor de familie.

În situația în care trebuie întocmite acte referitoare la *cadavre* (certificat medical constatator al decesului, certificat de îmbălsămare și transport), acestea se vor elibera numai după examinarea cadavrului și constatarea semnelor morții reale, precum și a unor eventuale leziuni de violență sau semne de tratament medical. Certificatul medical constatator al decesului se eliberează numai după prealabila examinare a cadavrului. În situația persoanelor de mult timp decedate, referirile se vor face doar de către medicul curant al fostului pacient și se vor baza pe acte medicale autentice care se află în arhiva cabinetului sau a secției în care acesta își desfășoară activitatea.

În situația în care în act se menționează *leziuni de violență*, descrierea acestora trebuie făcută respectându-se semiologia medico-legală, adică trebuie menționată forma, dimensiunile, aspectul, culoarea, direcția, numărul și localizarea topografică de precizie.

Reieșind din cele expuse mai sus, putem ajunge la următoarele *concluzii*:

✓ legislația referitoare la acordarea asistenței medicale în Republica Moldova trebuie completată, în sensul că trebuie de precizat, sub sancțiunea unor pedepse în caz de nerespectare, că toate înscrisurile medicale trebuiesc tehnoredactate. Notațiile „scrise de mână” trebuie să fie o excepție. Ideal ar fi ca pe un document medical singurul lucru scris de mână să fie semnătură;

✓ unii termeni medicali, mai ales anatomici, trebuie universalizați și notați în limba latină;

✓ orice abatere de la principiul obiectivității înscrisurilor medicale care trebuie să oglindească numai realitatea clinică obiectivă a pacientului poate să ia un aspect juridic (disciplinar, civil sau penal, după caz):

– este interzisă eliberarea pentru bolnavi a unor certificate de complezență sau rapoarte tendențioase;

– orice act medical va oglindi realitatea obiectivă, medicul poate emite certificate, atestate și documente permise de lege pe baza propriilor sale constatări și a examenelor necesare în acest scop;

– este interzis ca informațiile medicale să fie prezentate deformat sau ascunse;

– documentele medicale vor respecta forma prevăzută de lege;

– documentele medicale nu trebuie să conțină mai multe date decât este necesar scopului pentru care acestea sunt întocmite și eliberate.

Referințe:

1. Andone A.R. Considerații privind calitatea serviciilor medicale // Acta Medica Transilvanica, 2009, vol.II, nr.1, p.8.
2. Baci Gh. Particularități ale standardizării și valorificării activității medicale // Sănătate publică, economie și management în medicină (Chișinău), 2008, nr.1 (23), p.11-14.
3. Notă informativă privind calitatea serviciilor medicale în contextul rezultatelor evaluării și acreditării instituțiilor medico-sanitare pe anul 2010, aprobată de Ministerul Sănătății al Republicii Moldova (Publicată pe site-ul oficial al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova).

4. Pădure A. Valoarea documentelor medicale în evaluarea calității asistenței medicale // Materialele Conferinței științifice dedicate jubileului de 190 ani de la fondarea SCR. – Chișinău, 2007, p.173-176.
5. Ibidem.
6. Notă informativă privind calitatea serviciilor medicale în contextul rezultatelor evaluării și acreditării instituțiilor medico-sanitare pe anul 2010, aprobată de Ministerul Sănătății al Republicii Moldova (Publicată pe site-ul oficial al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova).
7. Baciu Gh. Particularități ale standardizării și valorificării activității medicale // Sănătate publică, economie și management în medicină (Chișinău), 2008, nr.1 (23), p.11-14.
8. Notă informativă privind calitatea serviciilor medicale în contextul rezultatelor evaluării și acreditării instituțiilor medico-sanitare pe anul 2010, aprobată de Ministerul Sănătății al Republicii Moldova (Publicată pe site-ul oficial al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova).

Prezentat la 16.11.2011

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЭВОЛЮЦИИ ИНСТИТУТА ФОРМ СОУЧАСТИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Руслан ГРИГОРАШ

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

La începutul secolului XX instituția participației și formele ei s-au caracterizat printr-o tratare doctrinară insuficientă, aceasta având un conținut incert și controversat.

Analizând aspectul participației și al formelor acesteia la etapa actuală, la fel constatăm o reglementare insuficientă a instituției respective.

Perfecționarea continuă a legislației penale, în special privind instituția participației, este un proces inevitabil reieșind din experiența internă precursoare și exigențele internaționale în domeniu.

The beginning of XX century for the participation institution and its forms were characterized by more or less well-defined outlines of the content of the latter. Nevertheless, many issues were controversial and required further development.

After the analysis of the historical participation aspect and its forms at an actual stage, we conclude that, despite its quick development, the current management of this institution is not perfect.

The further improvement of the criminal legislation, taking into account the past experience and the development of domestic and foreign legislation is an inevitable process, and on specific issues - a very required one. Thus, a detailed analysis and suggestions for their improvement continue to be one of the goals of the criminal legislation of Republic of Moldova.

Начало XX века характеризовалось для института соучастия и его форм более или менее чётко очерченными содержательными контурами. Однако многие вопросы являлись спорными и требовали дополнительной разработки. Более того, отдельные моменты института соучастия продолжали оставаться незатронутыми, что, несомненно, отрицательно сказывалось на квалификации деяний, а также индивидуализации наказаний.

В первых декадах двадцатого столетия, вплоть до 1917 года, Республика Молдова (Бессарабия) находилась в составе Российской империи в качестве административной единицы – губернии [1].

В России того времени вопросы соучастия содержались в законе, регламентировавшем ответственность за создание преступных объединений и их деятельность, а именно – в Уложении о наказаниях уголовных и исправительных от 15 августа 1845 года. Данный документ знаменовал выделение самостоятельного института соучастия, законодательное закрепление его признаков, а также детальную регламентацию его форм и видов. Уложение содержало весьма совершенную для того времени систему норм, регулировавших вопросы соучастия в преступлении. Основанием для определения типов совместной преступной деятельности являлись соглашения соучастников о совершении преступления [2].

К 1903 году был разработан проект нового уголовного Уложения, работа над которым велась около 20 лет [3]. Им являлось Уголовное Уложение Российской империи от 22 марта 1903 года. Оно пошло еще дальше в развитии уголовно-правовых норм о совместной преступной деятельности и достигло большего успеха в конструировании уголовно-правовых норм о соучастии.

В Уложении 1903 г. закреплялось понятие соучастия, а также, не употребляя терминов «форма» и «вид» соучастия, выделялись четыре разновидности преступных образований: *соучастие с предварительным сговором, без такового, преступное сообщество и шайка* [4]. Под шайкой, например, понималось сообщество, созданное для учинения нескольких преступлений или проступков безотносительно к их определенности или неопределенности. Более того, в Уложении шайка впервые противопоставлялась преступному сообществу, которое создавалось для совершения тяжкого преступления (ст.52) [5]. Помимо названных, в Особенной части выделялось также *публичное скопище* (толпа) – ст.121-124 [6]. Уложение разграничивало также ответственность соучастника в зависимости от рода преступления, а в ст. 168 говорилось о неприкосновенности к преступлению [7].

Уголовное Уложение 1903 года по праву считается вершиной развития русской дореволюционной мысли в области уголовного права. Его нормативные предписания не только не утратили своей актуальности после смены общественно-политического строя в 1917 году, но и оказали существенное влияние на содержание нормативных актов как советского, так и постсоветского периода [8]. Итак, дореволюционное законодательство относительно института соучастия было по основным параметрам сформировано [9].

С 1918 года и в течение последующих 22 лет нынешняя Республика Молдова (Бессарабия) входила в состав Румынии [10]. Уголовно-правовые отношения румынского государства в то время регламентировались Уголовным кодексом Объединённых Румынских Принципатов [11], вступившим в силу в 1865 году и действовавшим до 1937 года.

Именно в положениях данного Кодекса акцент делался не только на классификации преступных деяний и на способах их совершения, но и на количестве участников. Предпринималась также попытка дать определение соучастников преступления. Так, например, Уголовный кодекс того времени предусматривал, что «в более тяжких случаях пособник наказывается аналогично главному исполнителю» [12].

Кодекс предусматривал и дифференцированные наказания за соучастие. Подстрекатели (ст.47), непосредственно провоцирующие преступления и правонарушения, наказывались так же, как и исполнители. Пособники, готовившие орудия и средства для совершения преступления либо способствовавшие совершению преступления путём сокрытия преступников или предметов, добытых преступным путём, наказывались менее строго (на порядок ниже), чем исполнители. Таким образом, в данном Уголовном кодексе (аналогично российским нормам) соучастие представлено уже не как отягчающее обстоятельство, а как самостоятельный институт, в котором были определены виды соучастников (подстрекатель, пособник и исполнитель) и установлена дифференцированная ответственность в зависимости от общественной опасности каждого соучастника [13].

В 1920 году начинается разработка нового Уголовного кодекса Румынии – Карла II, принятие которого затягивается до 1936 года. Он вступил в силу 1 января 1937 года [14], считался одним из самых развитых (эволюционировавших) законов того времени и действовал до 1969 года [15], однако не внёс существенных изменений в институт соучастия [16].

В России после октябрьских событий 1917 г. были отменены нормативные акты Российской империи, но вопросы противодействия групповой преступности требовали законодательного решения. Таким образом, начала формироваться наука советского уголовного права. Серьезное внимание в ней уделялось проблеме соучастия в преступлении. К сожалению, вопрос о преемственности в уголовном праве советскими учеными почти не ставился. В связи с этим с 1917 г. отмечается новое и качественно отличное содержание советского уголовного права, возникшего на новой экономической основе, на базе новых социалистических отношений, сменивших капиталистические.

Изначально при советской власти не существовало кодифицированного уголовного законодательства, и ответственность за групповую преступную деятельность предусматривалась многочисленными декретами и инструкциями. Среди них можно выделить, например, Постановление ВЦИК от 06.10.1918 года «О подсудности революционных трибуналов». В соответствии с положением в стране, суду в первую очередь подлежали те, «кто организует контрреволюционные выступления...». Сюда также можно отнести и Декрет «О спекуляции» от 22 июля 1918 года (СУ РСФСР, 1918 г., № 54, ст.605): «Подстрекатели, пособники и прикосновенные к преступлению наказуются наравне с главным виновником». То же самое говорит и декрет СНК от 30.06.1919 года «О набатном звоне» [17]. Сюда же можно отнести и Декрет СНК от 8 мая 1918 года «О взяточничестве», Постановление СНК от 19 сентября 1918 года «Об усилении уголовной репрессии за перевозку помимо почтового ведомства писем, денег и маловесных посылок», Декрет ВЦИК от 8 апреля 1920 года «О мерах борьбы с дезертирством», а также Декрет от 20 июля 1919 года «Об изъятиях из общей подсудности в местностях, объявленных на военном положении». В последнем, в частности, предусматривалась ответственность за:

- 1) принадлежность к контрреволюционной организации и участие в заговоре против советской власти;
- 2) укрывательство изменников;
- 3) бандитизм (участие в шайке, пособничество и укрывательство такой шайки).

В указанных законодательных актах соучастниками признавались не только подстрекатели и пособники, но и лица, прикосновенные к преступлению. Более того, иногда сам термин «соучастник» применялся не в качестве родового понятия, а как понятие, характеризующее одну из форм совместного участия в преступной деятельности нескольких лиц, в частности – соисполнительство [18].

Значительное внимание в декретах 1917-1918 годов уделялось борьбе с бандитизмом и иными проявлениями групповой преступной деятельности. Эта борьба была направлена на решение главной задачи Советской власти – ликвидацию заговоров, мятежей, восстаний, представлявших собой формы коллективной преступной антисоветской деятельности. Позднее были сформулированы общие нормы соучастия. Так, Постановлением от 12 декабря 1919 года были приняты «Руководящие начала по уголовному праву», где вопросам соучастия был посвящен раздел V. В статье 21 указывалось, что «за деяния, совершенные сообща группой лиц, ... наказываются как исполнители, так и подстрекатели и пособники» [19]. В этой же статье были закреплены такие формы соучастия, как шайка, банда, толпа [20]. «Руководящие начала...» при назначении наказания рекомендовали также различать, «совершенно ли деяние группой, шайкой, бандой или одним лицом» [21]. Однако мера наказания определялась не степенью участия, а степенью опасности преступника и деяния [22].

Подобное определение соучастия, как отмечал А.Н. Трайнин, ограничено в двух направлениях. Во-первых, оно охватывает лишь соучастие в форме участия в организации, то есть соучастие *suigeneris*, и участие в толпе. Соучастие в собственном смысле этого слова остается по существу за рамками данного определения. Во-вторых, оно ограничивает критерий наказуемости соучастников [23]. В свою очередь, «это ограничение критерия ответственности приводит фактически к отрицанию института соучастия в целом, т.к. игнорирование степени участия того или иного лица в преступлении и выдвижение на первый план его общественной опасности делает ненужным существование специального института», – пишет по этому поводу Ф.Г. Бурчак [24]. Подобные указания по мнению и других ученых были шагом назад даже в сравнении с Соборным уложением царя Алексея [25].

С другой стороны, «Руководящие начала...» акцентировали внимание на необходимости, при определении меры наказания в каждом конкретном случае, различать, «совершенно ли деяние группой, шайкой, бандой или одним лицом» (ст.12), что подчеркивает большую общественную опасность деяний, совершенных в соучастии [26].

Определенный вклад в толкование уголовного законодательства советского периода внесли разъяснения Пленумов Верховного Суда СССР и РСФСР, имевшие общеобязательное значение. Содержание понятий «группа лиц», «банда», «шайка» раскрывалось именно в указанных постановлениях. В частности, отмечалось недопустимым отождествление организованной группы (шайки) с любым соучастием по предварительному сговору, поскольку совместное участие, по мнению членов Верховного Суда СССР, могло носить случайный характер [27].

Дальнейшее развитие институт соучастия получил в Уголовном кодексе РСФСР 1922 года. Вопросам соучастия были посвящены ст.15 и ст.16 УК РСФСР, где, в частности, указывалось, что «за преступления наказываются как исполнители, так и подстрекатели и пособники. Мера наказания каждому из этих соучастников преступления определяется как степенью участия, так и степенью опасности преступника и совершенного им преступления» [28]. В УК РСФСР 1922 г. содержалось указание на три вида соучастия: *исполнение преступлений, подстрекательство и пособничество* [29]. В статье 58 УК РСФСР предусматривалась ответственность за организацию в контрреволюционных целях вооруженных восстаний или вторжение на советскую территорию вооруженных отрядов или банд, а ст. 65 УК РСФСР регламентировала ответственность организаторов и участников диверсий [30]. В качестве обстоятельства, отягчающего ответственность, выделялось участие в шайке или банде, а в Особенной части в качестве квалифицирующего признака – группа лиц [31].

Специального понятия «форма соучастия» в законе не было. Анализ положений о соучастии в теории уголовного права того времени позволяет сделать вывод, что разделение групповой деятельности существовало по следующим направлениям:

1. Соучастие с внезапным соединением нескольких участников, непосредственно перед совершением преступления, без предварительной длительной связи между ними, причем соединившиеся, все или некоторые, могут действовать и неосторожно. Это соучастие (*concursum accidentalis*) ранее называлось скопом.

2. Сообщество для совершения определенного преступления – это группа, между членами которой установилась предварительная более или менее длительная связь по поводу известного преступления, причем члены этой группы решили совместно совершить это преступление и установили, хотя бы лишь в общих, видовых чертах, объект и характер посягательства. Простые переговоры и сношения по поводу какого-либо преступления еще не образовывали сообщества.

3. Шайка, отличавшаяся от простого сообщества тем, что члены ее решали учинить совместно несколько, быть может даже неопределенное число преступлений, так что у них имелось общее соглашение на более или менее длинный ряд преступлений. Для шайки не необходимо наличие иерархического подчинения одних участников другим, а также точное определение индивидуальных признаков преступлений, для учинения которых она составлялась. Несущественна и численность шайки, она могла состоять всего из двух членов. Шайка могла составиться как для однородных преступлений (шайка домовых воров, фальшивомонетчиков и т.п.), так и для преступлений разнородных (например, для грабежей, разбоев и убийств). Иногда шайка создавалась на известный срок, например – на время нижегородской ярмарки и т.п. [32].

Многие положения УК 1922 года нашли свое развитие в «Основных началах уголовного законодательства СССР и союзных республик», принятых Постановлением ЦИК СССР от 31 декабря 1924 года. Статья 12 данного документа гласила: «Меры социальной защиты применяются в отношении всех участников (подстрекателей, исполнителей, пособников) в зависимости как от степени их участия в преступлении, так и от их социальной опасности». Строго говоря, советский законодатель, учитывая опыт прошлых лет, предпринял первые шаги к индивидуализации назначения наказания соучастникам преступления. «Основные начала...» 1924 года не давали законодательного определения понятию соучастия в преступлении, что, несомненно, являлось существенным пробелом в законе [33].

Уголовный кодекс РСФСР 1926 года, оставшись верным основному принципу социалистического уголовного права – отказу от распределения ответственности, разделял соучастников по формальным признакам: подстрекатель, исполнитель, пособник. Суду предоставлялось право определять меру наказания соучастнику в зависимости от конкретных обстоятельств дела [34]. В Уголовный кодекс РСФСР 1926 года был также введен состав бандитизма (ст.593) [35]. В Общей части в числе отягчающих обстоятельств назывались группа и банда, в Особенной части – банда, преступная организация, организованная группа, соучастие с предварительным соглашением [36].

Данный Кодекс действовал и на территории нынешней Республики Молдова, входившей с 1940 года в состав СССР в качестве Молдавской Советской Социалистической Республики. Тем не менее, многие проблемы соучастия получили точное законодательное разрешение только с изданием Указов Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 года «Об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества» и «Об усилении охраны личной собственности граждан» [37]. В данных Указах назывались такие формы, как организованная группа (шайка) и воровская шайка [38].

Соучастию в преступлении был посвящён проходивший в 1957 году в Афинах седьмой Международный Конгресс по уголовному праву, который принял весьма важную резолюцию, воплотившую наиболее прогрессивные концепции, взятые на вооружение большинством европейских, латиноамериканских и азиатских стран.

Впервые в истории уголовного законодательства развернутое [39] понятие соучастия было дано в «Основах уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик» от 25 декабря 1958 года [40]. Тогда же состоялось и законодательное оформление видов соучастия и принципов ответственности соучастников [41].

Так, ст.17 «Основ...» определяла соучастие как «умышленное совместное участие двух или более лиц в совершении преступления» [42]. Данное определение содержало очень важное положение о том, что действия всех соучастников являются участием в совершении преступления, то есть находятся с ним в причинной связи. Это означало, что действия, совершенные после окончания преступления, например – не обещанное заранее укрывательство, не могли быть признаны соучастием, поскольку не находились в причинной связи с совершением преступления [43].

Кроме того, «Основы...» ввели новую фигуру соучастников – организатора, а также признали пособничеством лишь обещанное заранее укрывательство [44]. Однако называя широкий перечень

разновидностей совместной преступной деятельности, закон не давал их понятия и четких критериев, провоцируя тем самым серьезные трудности в процессе применения указанных норм [45].

В 1960 году, а именно 27 октября, был принят новый Уголовный кодекс РСФСР. Однако содержащееся в нём определение соучастия не претерпело каких-либо изменений. Статья 17 Уголовного кодекса РСФСР 1960 г. лишь дословно воспроизводила статью 17 «Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик» от 25 декабря 1958 года [46].

Тем не менее, Уголовный кодекс РСФСР 1960 года значительно расширил перечень форм совместной преступной деятельности, и наряду с бандой (ст.77), группой лиц (ст.39), группой лиц по предварительному сговору (ст.95), впервые закрепил понятие «организованной группы» (ст.117) [47]. Однако «изначально организованная группа рассматривалась лишь в качестве обстоятельства, отягчающего ответственность» [48].

Годом позже Законом Молдавской ССР был утверждён Уголовный кодекс МССР от 24 марта 1961 года. Данный закон, по сути, дублировал уголовно-правовые нормы Уголовного кодекса РСФСР 1960 года. В общей части (ст.17) содержалось понятие соучастия, назывались виды соучастников и приводилась их характеристика. В статьях 18-19 говорилось об укрывательстве и недонесении, а в статье 38 в качестве отягчающего обстоятельства было предусмотрено совершение преступления организованной группой, однако никаких пояснений относительно данной формы соучастия не давалось.

В Особенной части УК МССР указывалось на такие квалифицирующие признаки, как совершение преступления группой лиц, а также по предварительному сговору группой лиц. Ст. 74 влекла ответственность за бандитизм, то есть организацию вооруженных банд с целью нападения на государственные или общественные предприятия, учреждения, организации, либо на отдельных лиц, а равно участие в таких бандах и в совершаемых ими нападениях.

Дальнейшее развитие уголовной ответственности за совершение преступления в соучастии позволило более детально конкретизировать понятие соучастия и форм преступной деятельности.

Так, 2 июля 1991 года Верховным Советом СССР были приняты «Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик» [49]. В них редакционно и по существу уточнялось понятие соучастия, давалось его определение (ст.19): как «умышленное совместное участие двух и более лиц в совершении умышленного преступления» [50]. В них же впервые в качестве института Общей части законодательно были выделены и формы соучастия [51].

Несмотря на то, что в то время МССР находилась в составе СССР, данные изменения никак не повлияли на УК МССР 1961 года: нормы, регламентировавшие институт соучастия, в МССР продолжали оставаться без изменений. 27 августа 1991 года Молдавия провозгласила свою независимость. С этого момента законодательство РСФСР и законодательство МССР вообще и уголовное в частности пошло по разным путям развития, то есть развивалось самостоятельно.

В России федеральным законом от 1 июля 1994 года № 10-ФЗ в УК РСФСР были внесены изменения и дополнения, направленные на активизацию борьбы с организованной преступной деятельностью, результатом чего стало закрепление в ст. 17/1 понятия «организованная группа». Согласно ч. 2 указанной статьи, преступление признавалось совершенным организованной группой, если оно совершалось «устойчивой группой лиц, заранее объединившихся для совершения одного или нескольких преступлений». Кроме того, ч. 3 ст. 17/1 содержала положения, согласно которым «лицо, создавшее организованную группу либо руководившее ею, несло ответственность за организацию и руководство организованной группой, а также за все совершенные указанной группой преступления, если они охватывались его умыслом» [52]. В Особенной же части организованная группа, как квалифицирующий признак, была впервые выделена в составе вымогательства и спекуляции в 1989 году [53]. Все эти установления явились важной вехой в закреплении на законодательном уровне пределов ответственности руководителей, лидеров преступных формирований [54]. Более того, данное обстоятельство «явилось важным шагом на пути совершенствования уголовного законодательства в области классификации соучастия на формы» [55].

Позднее Законом № 316 от 9 декабря 1994 года в Уголовный кодекс Республики Молдова также были внесены изменения и дополнения, что привело к введению новой статьи (17/1), характеризующей преступное сообщество. В ней, в частности, указывалось, что преступное сообщество – это объединение лиц или преступных групп в устойчивое сообщество, деятельность которого основывается

на разделении между членами сообщества и его структурами функций управления, обеспечения и исполнения преступных замыслов этого сообщества с целью влияния на экономическую и иную деятельность юридических и физических лиц или контроля ее в других формах для извлечения экономических, финансовых и других материальных и нематериальных выгод и интересов. В статье также было сказано о том, что организаторы и руководители преступного сообщества несут ответственность за его организацию и руководство им в случаях, предусмотренных в Особенной части Уголовного кодекса, и за все преступления, совершенные преступным сообществом. Этим же законом была введена в действие статья 74/2, предусматривавшая наказание за организацию или руководство деятельностью преступного сообщества и членство в нём.

Говоря о современном уголовном законодательстве, можно отметить следующие основные моменты.

Российское уголовное право, например, характеризуется в соответствии с Уголовным Кодексом Российской Федерации, принятым Государственной Думой 24 мая 1996 года, подписанным Президентом РФ 13 июня 1996 года и вступившим в силу с 1 января 1997 года. Он является единственным источником уголовного права, который действует в России. Данный закон заменил УК РСФСР, действовавший с 1960 г. В сравнении с предыдущими источниками уголовного права, он наиболее точно соответствует общественно-экономическим реалиям жизни РФ. В то же время он продолжает постоянно совершенствоваться. В его текст внесено более трёхсот изменений и дополнений [56]. Институту соучастия в Уголовном Кодексе Российской Федерации посвящена отдельная седьмая глава (ст. 32-36 УК РФ). В ней, в частности, даётся определение соучастия, его видов и форм [57], а также устанавливается ответственность соучастников, обусловленная характером и степенью фактического участия каждого из них в совершении преступления. Учёт степени и характера участия каждого из соучастников в совершении преступления находит свое отражение в квалификации содеянного и учитывается судом при назначении наказания.

Российское уголовное право исключает коллективную ответственность соучастников за действия, которые не охватывались их умыслом. В целом ответственность соучастников связывается с ответственностью исполнителя и зависит от того, какое преступление совершил исполнитель, осуществляя коллективный замысел. Поскольку организатор, подстрекатель и пособник непосредственно не совершают деяние, они несут ответственность по статье, вменяемой исполнителю, со ссылкой на ст.33 УК Российской Федерации.

Румынское уголовное законодательство регламентируется в соответствии с Уголовным Кодексом Румынии, который был принят Законом №15 в 1968 году. Соучастию в нём посвящена глава III. Уголовное законодательство Румынии по некоторым вопросам схоже с законодательством России и Молдовы. Тем не менее, наблюдаются и определённые отличия. В частности, в Общей части УК Румынии нет определения соучастия, а также не выделяется такая фигура, как организатор преступления. Закон ограничивается лишь характеристикой исполнителя (ст.24), подстрекателя (ст.25) и пособника (ст.26). В законе также нет прямого указания на какие-либо виды или формы соучастия в их нынешнем для нас понимании. Данный Уголовный Кодекс переиздавался трижды: первый раз – 23 апреля 1973 года [58], второй – 16 апреля 1997 года [59] и третий – 28 июня 2004 года [60]. Будучи неоднократно дополненным и изменённым, он сохранял свою юридическую силу и продолжает действовать на всей территории Румынии до настоящего времени [61].

Отметим также, что в соответствии с Законом № 286 от 24 июля 2009 года в части первой Официального Монитора Румынии № 510 был опубликован новый Уголовный Кодекс, который ещё не вступил в силу. Соучастию в нём отводится восемь статей (ст.45-52), а точнее – вся шестая глава. Однако существенных изменений в том, что касается определения соучастия, его форм и видов, по сравнению с ныне действующим уголовным законодательством, в нём не наблюдается [62].

Уголовное законодательство Украины регламентируется Уголовным Кодексом, принятым Верховной Радой 5 апреля 2001 года и вступившим в силу 1 сентября 2001 года. Раздел VI данного закона посвящён соучастию в преступлении. Несмотря на то, что во многом нормы института соучастия схожи с нормами того же института соседних государств, можно отметить и определённые отличия. Одно из них заключается в том, что в определении соучастия используется термин «субъект преступления», а не термин «лицо». В данном разделе регламентирован также добровольный отказ соучастников от совершения преступления. Подобно УК РФ, есть указание и на ответственность соучастников, чего нет, например, в УК РМ, и др.

Действующее уголовное законодательство Республики Молдова характеризуется в соответствии с УК РМ, принятым Законом № 985-XV от 18 апреля 2002 года, опубликованным в Официальном Мониторе Республики Молдова № 128-129/1012 от 13 сентября 2002 года и переопубликованном в Официальном Мониторе № 72-74/195 от 14 апреля 2009 года. Институту соучастия в Кодексе отведена IV глава. Ст. 41, в частности, определяет соучастие как «умышленное совместное участие двух или более лиц в совершении умышленного преступления». Виды соучастников определены в ст. 42 Уголовного Кодекса Республики Молдова. В отличие от УК РФ, где не употреблён термин «формы соучастия», УК РМ в ст. 43 прямо указывает на четыре формы соучастия, а именно: простое соучастие; сложное соучастие; организованная преступная группа и преступная организация (преступное сообщество). В этой же статье также указано, что в качестве критерия разделения соучастия на формы выступает уровень координации действий соучастников. Следующие четыре статьи (44-47) непосредственно посвящены каждой из названных форм соучастия в отдельности. В отдельных статьях предусмотрен эксцесс исполнителя и укрывательство.

Если говорить о более отдалённых зарубежных странах, то можно отметить, что уголовные законодательства США, Франции, Германии, Испании, Польши, Швейцарии, Италии и других в Общей части, как правило, не выделяют формы и виды соучастия, указывая лишь в Особенной части на отдельные объединения лиц [63].

Так, Уголовный кодекс Италии не содержит определения соучастия, его форм и видов. В его Особенной части закреплены понятия организации с целью совершения преступлений и организации мафиозного типа. Для привлечения к уголовной ответственности лиц по статье 416 «бис» Уголовного кодекса Италии, раскрывающей понятие организации мафиозного типа и регламентирующей ответственность ее участников, нет необходимости доказывать её противоправную деятельность, достаточно установить лишь принадлежность к мафии, природа которой как криминальной организации уже заложена в самом её определении, данном в этой же статье [64].

Несмотря на то, что действующий Уголовный кодекс ФРГ именуется Кодексом 1871 года, по существу в Германии действует новый Уголовный Кодекс, в настоящее время – в редакции 1987 года [65]. Германский законодатель также не даёт понятия соучастия, говоря лишь о «группе лиц, преступном сообществе и банде» [66]. Уголовным Кодексом Германии предусмотрены четыре параграфа, устанавливающие уголовную ответственность за организационную деятельность: нарушение запрета на объединение (§85), создание вооруженных групп (§127), создание преступных сообществ (§129), создание террористических сообществ (§129 а) [67].

В 1992 году был принят новый, вступивший в силу в 1994 году Уголовный Кодекс Франции. Он заменил собой «классический» Кодекс эпохи Наполеона – Уголовный кодекс 1810 года. Тем не менее, можно констатировать, что Уголовный кодекс 1992 года сохранил ряд недостатков, присущих старому Уголовному кодексу: в частности, в нём отсутствует определение соучастия [68].

Уголовное законодательство Франции выделяет «банду, заговор, сборище, боевую группу, объединение преступников» [69]. Французское уголовное законодательство для интенсификации борьбы с организованной преступностью также усиливает уголовную ответственность за бандитизм, терроризм, торговлю наркотиками. В действующем Уголовном Кодексе этого государства названы лишь виды соучастников (121-4 и 121-7) [70]. Самостоятельные статьи предусматривают ответственность за объединение преступников и за бандитскую деятельность [71].

В Уголовном Кодексе Швейцарии 1994 г. существует ст.260J – «Преступная организация», предусматривающая ответственность за членство, участие, приобретение выгод и поддержание преступного сообщества. Членство в преступном сообществе само по себе считается уголовно наказуемым деянием, и в этом случае нет нужды доказывать факт участия лица в совершении конкретных преступлений, спланированных преступным сообществом [72].

Уголовным законодательством КНР также криминализована организованная деятельность преступных объединений. Статья 26 УК КНР содержит определение преступного сообщества. В различных статьях данного Кодекса законодатель детализирует преступную деятельность, делая акцент на функции организатора или руководителя [73]. Особенная часть выделяет вооруженный мятеж и вооруженный бунт (ст.104), террористическую организацию (ст.120), организацию (ст.125), группу (ст. 228) [74].

В УК Японии 1907 года в ст. 65 «Соучастие и личное положение» нет упоминания о группе лиц. В главе 27 УК Японии «Преступления, состоящие в причинении телесных повреждений», есть ст.208-11 («Сборище с приготовлением орудий преступления»). В этой стране наряду с Уголовным Кодексом принято много других законов, посвященных противодействию преступности, в том числе Закон «О пресечении незаконных деяний членов бандитских группировок». Он детально проработан, и в нём дается определение банды и объединения банд [75].

Уголовное законодательство Испании (Уголовный Кодекс 1995 года) предусматривает в качестве объединений «вооруженную банду, формирование, группу», а законодательство Польши – «толпу, организованную группу, сообщество». УК Узбекистана (ст.31) и УК Кыргызской Республики (ст.29) прямо включают термины «формы соучастия» [76].

После неудавшейся попытки принятия Уголовного Кодекса Англии (его проект был опубликован в 1989 году), уголовное законодательство этой страны продолжает развиваться традиционным для неё путём – принятием отдельных нормативных актов [77]. Разделения соучастия на виды и формы, в нашем понимании, в уголовном законодательстве Англии не наблюдается. Закон об уголовном праве 1977 года [78] (а также внесённые в него изменения Законом об уголовно наказуемом покушении 1981 года [79]) в части 1 указывает лишь на виновность (невиновность) в сговоре с целью совершения преступлений [80].

Законодательство США выделяет сговор шести степеней (§105.00 – §105.17.) [81] и незаконное сборище [82]. Борьба с организованной преступностью в США осуществляется посредством Федерального уголовного кодекса, Уголовных кодексов штатов, уголовных законов и подзаконных актов. Самым важным этапом в развитии уголовного законодательства, направленного на борьбу с деятельностью криминальных объединений, стало принятие закона «О контроле над организованной преступностью в США». Данный закон раскрыл понятия организованной преступной деятельности, предприятия, схемы рэкетирской деятельности [83].

Проанализировав исторический аспект соучастия и его форм на современном этапе, приходим к выводу: несмотря на своё интенсивное развитие, современное регулирование данного института не является совершенным. Дальнейшее совершенствование уголовного законодательства, с учётом прошлого опыта и с учётом развития внутреннего и зарубежного законодательства, – процесс неизбежный, а по отдельным вопросам – весьма необходимый. Тем более, что не все положения Уголовного Кодекса Республики Молдова воспринимаются однозначно, а отдельные, на наш взгляд, и вовсе не лишены технических погрешностей и содержательных недостатков. Таким образом, детальный анализ этих положений и предложения по их совершенствованию продолжают оставаться одной из целей развития уголовного законодательства Республики Молдова.

Литература:

1. <http://ru.wikipedia.org/wiki//01.03.2011>.
2. Клименко Н.Ю. Уголовно-правовые и криминологические признаки форм соучастия: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Саратов. 2002. - 28 с. <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=116672> от 20.11.2010.
3. http://5ka.su/ref/gragdanskoe/1_object101517.html от 20.11.2010.
4. Там же.
5. Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
6. Там же.
7. <http://law-students.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=337> от 09.11.2010.
8. Черепанова Е.В. Становление и развитие института уголовной ответственности за преступления, совершаемые в составе организованных групп: Автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2009. - 28 с. // <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1333437> от 20.11.2010.
9. http://5ka.su/ref/gragdanskoe/1_object101517.html от 0.11.2010.
10. <http://ru.wikipedia.org/wiki//01.03.2011>.
11. Monitorul Oficial al României din 30.10.1864. Partea I.
12. Cernea E., Molcuț E. Istoria statului și dreptului românesc. - București: «Șansa» SRL, 1998, с.206.
13. Там же.

14. Monitorul Oficial al României. Partea I. №65 din 18.03.1936.
15. http://facultate.regielive.ro/cursuri/drept/evolutia_principiile_izvoarele_si_raporturile_dreptului_penal 12.12.2010.
16. Sacara I. Participația la infracțiune: Abordarea juridico-penală și criminologică a problemei: Teză de magistr. - Bălți, 2010, с.5-6.
17. <http://law-students.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=337> от 09.11.2010.
18. Клименко Н.Ю. Уголовно-правовые и криминологические признаки форм соучастия: Дисс. ... канд. юрид. наук. - Саратов, 2002, с.30.
19. http://5ka.su/ref/gragdanskoe/1_object101517.html 20.11.2010.
20. Чекмезова Е.И. Уголовно-правовая характеристика организованной преступной деятельности: Автореф. дисс. ... канд. юр. наук. - Омск, 2008. - 18 с. <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> 20.11.2010.
21. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
22. <http://law-students.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=337> от 09.11.2010.
23. Трайнин А.Н. Учение о соучастии. - Москва, 1941, с.48.
24. Бурчак Ф.Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву. - Киев, 1969, с.22.
25. Эстрин А.Я. О соучастии по уголовному кодексу РСФСР // Советское право, 1922, №3, с.63; Эстрин А.Я. Уголовный кодекс и Руководящие начала по уголовному праву РСФСР // Ежегодник советской юстиции, 1922, №3, с.2; Иванов Н.Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве, с.12.
26. Клименко Н.Ю. Указ. раб., с.32.
27. Черепанова Е.В. Указ. раб. // <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1333437> 20.11.2010.
28. <http://law-students.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=337> от 09.11.2010.
29. http://5ka.su/ref/gragdanskoe/1_object101517.html 20.11.2010 // 16:55
30. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> 20.11.2010.
31. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ., раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
32. Клименко Н.Ю. Уголовно-правовые и криминологические признаки форм соучастия: Дисс. ... канд. юрид. наук. - Саратов, 2002, с.34-35.
33. Там же.
34. <http://law-students.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=337> от 09.11.2010.
35. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> от 20.11.2010.
36. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
37. http://5ka.su/ref/gragdanskoe/1_object101517.html от 20.11.2010.
38. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
39. <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss6067.htm> от 09.11.2010.
40. http://5ka.su/ref/gragdanskoe/1_object101517.html от 20.11.2010.
41. Клименко Н.Ю. Уголовно-правовые и криминологические признаки форм соучастия: Автореф., дисс. ... канд. юр. наук. - Саратов, 2002. - 28 с. <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=116672> от 20.11.2010.
42. <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss6067.htm> от 09.11.2010.
43. Черепанова Е.В. Указ. раб. // <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1333437> от 20.11.2010.
44. http://revolution.allbest.ru/law/00188733_0.html от 20.11.2010.
45. Клименко Н.Ю. Указ. раб. <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=116672> от 20.11.2010.
46. http://revolution.allbest.ru/law/00188733_0.html от 20.11.2010. // <http://5ka.su/ref/gragdanskoe/> от 20.11.2010.
47. Черепанова Е.В. Указ. раб. // <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1333437> от 20.11.2010.
48. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
49. <http://bestpravo.ru/ussr/data01/tex10087.htm> от 09.11.2010.
50. http://revolution.allbest.ru/law/00188733_0.html 20.11.2010.
51. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
52. Черепанова Е.В. Указ. раб. // <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1333437> от 20.11.2010.
53. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
54. Черепанова Е.В. Указ. раб. // <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1333437> от 20.11.2010.
55. Клименко Н.Ю. Указ. раб. <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=116672> от 20.11.2010.
56. <http://www.ugolkod.ru/> от 09.11.2010.
57. Клименко Н.Ю. Указ. раб. <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=116672> от 20.11.2010.
58. Monitorul Oficial al României. Partea I, №55 din 23.04.1973.
59. Monitorul Oficial al României. Partea I, №65 din 16.04.1997.
60. Monitorul Oficial al României. Partea I, №575 din 29.06.2004.
61. http://www.dselex.ro/coduri/cod_penal_2006.htm#titlul2 от 02.12.2010.
62. <http://www.europeana.ro/coduri/noul%20cod%20penal%20general%202.htm> от 02.12.2010.
63. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.

64. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> от 20.11.2010.
65. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии). Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. - Москва: «Зерцало», 1999, с.2.
66. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
67. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> от 20.11.2010.
68. Козочкин И.Д. Указ. раб., с.2.
69. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
70. Курс уголовного права. Общая часть. Учебник для вузов. Том 1. Учение о преступлении / Под редакцией Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 1999, с.383.
71. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> от 20.11.2010.
72. Там же.
73. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> от 20.11.2010.
74. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
75. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> от 20.11.2010.
76. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
77. Козочкин И.Д. Указ. раб., с.1.
78. Criminal Law Act 1977. P.45.
79. Criminal Attempts Act 1981. P.47.
80. Козочкин И.Д. Указ. раб., с.16.
81. Козочкин И.Д. Указ. раб., с.182.
82. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Указ. раб. // <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7716/7789/> от 20.11.2010.
83. Чекмезова Е.И. Указ. раб. // <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1300163> от 20.11.2010.

Prezentat la 25.05.2011

PARTICULARITĂȚILE OBIECTULUI INFRAȚIUNII DE RĂPIRE A UNEI PERSOANE (art.164 CP RM)

Dorina GUREV

Catedra Drept Penal și Criminologie

Legal object of the crime, as one of its important elements, is considered to be the mandatory legal ground for the criminal liability. In this context, to make a comprehensive and complete analysis of the kidnapping's corpus delicti it is necessary to study the discussable issues about its legal object. Thus, we can conclude that special legal object of this crime is represented by the physical freedom of the person as a social value protected by the criminal law and social relationships that occur related to this value. The physical freedom of the person includes his/her right to behave, to circulate and to move according to his/her own will, in the limits of the law and morality. The secondary legal object of this crime refers to the life, health and bodily integrity of the person as well as psychological freedom, freed to express his/her own will and minimum self confidence. The material object, the body of the victim, exists only in the case provided by lit.b) parah.(3) art.164 CC RM.

În planul încadrării juridice a faptei, identificarea obiectului infracțiunii este de o importanță decisivă; or, unul dintre elementele constitutive ale componenței infracțiunii este tocmai acesta. În același timp, obiectul infracțiunii este prezentat sub mai multe aspecte, după gradul mai întins ori mai restrâns de relații sociale născute în legătură cu valoarea socială ocrotită de normele Codului penal și care este periclitată ori vătămată prin infracțiune.

Chiar dacă legea penală a Republicii Moldova nu conține o noțiune a obiectului infracțiunii, în art.2 CP RM sunt prevăzute cele mai importante valori sociale ocrotite de legea penală. În lipsa unei definiții legale date obiectului infracțiunii, nu ne rămâne decât să apelăm la literatura de specialitate. Astfel, referitor la noțiunea obiectului infracțiunii, în doctrină se întâlnesc mai multe opinii. Bunăoară, unii autori [1] afirmă că prin obiect se înțelege „relația socială ocrotită de norma juridico-penală”. Însă, în opinia autorului rus A.V. Naumov, nu în toate cazurile obiectul infracțiunii ca relație socială „funcționează” [2]. El afirmă că făptuitorul nu conștientizează că atentează la relațiile sociale nici până, nici în timpul și nici după săvârșirea infracțiunii. Astfel, autorul susține că obiectul infracțiunii este reprezentat de acele „valori (interese), la care atentează fapta prejudiciabilă și care este protejată de legea penală” [3]. Opinia că obiectul infracțiunii îl formează nu relațiile sociale, ci însăși una dintre valorile ocrotite prin normele dreptului penal o întâlnim și în literatura de specialitate română [4].

Mai convingătoare este însă opinia lui N.Giurgiu, care afirmă că, fiind definit ca valoare socială care este lezată sau pusă în pericol de fapta penală, obiectul infracțiunii apare, în mod necesar, în cadrul organizării apărării sociale, și ca obiect al ocrotirii juridico-penale [5]. Astfel, considerăm că definiția obiectului infracțiunii, care este prezentă în literatura de specialitate, și anume: „obiectul infracțiunii este constituit din valoarea socială și relațiile sociale constituite (create) în jurul acestei valori care sunt puse în pericol sau prejudiciate efectiv prin săvârșirea infracțiunii” [6] include în întregime semnificația obiectului infracțiunii, deoarece, așa cum corect se argumentează, acesta constituie relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită unor entități care, prin aptitudinea și rolul pe care îl au în formarea, desfășurarea și dezvoltarea relațiilor sociale, reprezintă valori sociale [7].

Analizând obiectul juridic al infracțiunii de răpire a unei persoane stabilim că, **obiectul juridic general** îl constituie totalitatea valorilor și relațiilor sociale protejate de legea penală a Republicii Moldova. În conformitate cu alin.(1) art.2 CP RM, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept.

Obiectul juridic generic constituie fascicolul de valori și relații sociale protejate, comun pentru un grup de infracțiuni [8]. Referindu-ne la obiectul juridic generic al infracțiunii de răpire a unei persoane, stabilim că el este determinat de locul ei în sistemul Părții Speciale a Codului penal. Astfel privite lucrurile, dat fiind că infracțiunea de răpire a unei persoane este plasată în Capitolul III – „Infracțiuni contra libertății, cinstei și

demnității persoanei”, rezultă că obiectul juridic generic al acestei infracțiuni este constituit din relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei. O situație asemănătoare, dar cu unele momente specifice, întâlnim și în Codul penal al Federației Ruse [9], în care infracțiunea de răpire a unei persoane este plasată în Secțiunea VII „Infracțiuni contra persoanei” din Capitolul XVII „Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei”. Considerent din care majoritatea autorilor ruși susțin că obiectul suprageneric al infracțiunii de răpire a unei persoane este persoana, iar obiectul juridic generic îl reprezintă relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei [10]. Însă, legiuitorul Federației Ruse a reunit în Capitolul XVII al Codului penal normele juridico-penale care după obiectul de atentare se clasifică în două grupe: a) infracțiuni contra libertății persoanei (art.126-128) și b) infracțiuni contra cinstei și demnității persoanei (art.129 (calomnia) și art.130 (insulta)).

Dat fiind faptul că prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.04.2004 [11], art.170 (calomnia) din Codul penal al Republicii Moldova a fost abrogat, iar toate infracțiunile plasate în Capitolul III din Codul penal al Republicii Moldova atentează doar la libertatea persoanei, și anume: la libertatea fizică sau la libertatea alegerii muncii, suntem de acord cu acei autori [12], care propun reformularea denumirii acestui capitol în „Infracțiuni contra libertății persoanei”.

Concluzionând, susținem că obiectul juridic generic indispensabil infracțiunii de răpire a unei persoane este **libertatea persoanei**. Această concluzie se argumentează și prin faptul că și în legislația penală a altor state, precum: România, Germania, Franța, Olanda, Argentina, Elveția, Republica San-Marino etc., fapta de răpire a unei persoane este inclusă în categoria infracțiunilor contra libertății persoanei.

În ceea ce privește conceptul de libertate a persoanei, deseori denumită libertatea persoanei sau libertatea omului, acesta se prezintă ca o categorie (o valoare umană) larg utilizată în doctrină, legislație și jurisprudență. Vorbind despre libertatea persoanei, trebuie să abordăm nu sensul filosofic al naturii de libertate, ci pe cel juridic al libertății – ca valoare socială promovată, dezvoltată și ocrotită de normele juridice. Aceasta pentru că personalitatea omului, în toate dimensiunile și valențele sale, își găsește măsura afirmării sale în libertățile pe care ordinea de drept i le asigură.

Prin libertate, în general, se înțelege independență, lipsa constrângerii și a restricțiilor și libertatea – ca stare a persoanei care nu este întemnițată sau capturată [13]. Dicționarul Explicativ al Limbii Române definește conceptul de libertate ca: posibilitatea de a acționa după propria voință sau dorință; posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor în condițiile cunoașterii (și stăpânirii) legilor de dezvoltare a naturii și a societății; starea unei persoane libere, care se bucură de deplinătatea drepturilor politice și civile în stat [14].

Libertate absolută, desigur, nu poate exista, omul este limitat în primul rând de garanțiile obiective (fizice, fiziologice, geografice, factorii climatici, spațiali, condițiile materiale ale societății etc.) [15]. În al doilea rând, atât normele juridice, cât și cele morale conțin interdicții. La prima vedere, aceste interdicții par a ne limita libertatea. În realitate, însă, ele fac posibilă libertatea fiecărui membru al societății. Nici un membru al unei colectivități, indiferent cine ar fi el, nu are libertatea de a acționa după bunul plac, pentru că astfel ar putea afecta libertatea și chiar viața celorlalți. Însă, dacă limitarea libertății este forțată de o presiune, care pune în pericol viața sau alte interese de o importanță vitală pentru individ, determină persoana ca fiind lipsită de libertate, astfel marcăm o linie de diferențiere dintre libertate și nonlibertate.

Analizând noțiunea de libertate personală, este necesar să precizăm că în lista necesităților pentru existență și dezvoltarea normală a persoanei, ca ființă, un loc primordial revine necesității de mișcare, deplasare în spațiu. Rezultatul manifestării voinței persoanei îl reprezintă alegerea locului aflării sale. În acest context, autorul rus S.Borodin consideră că libertatea individuală nu este numai libertatea fizică care permite persoanei libera deplasare, alegerea locului aflării sale, comunicarea cu alte persoane, să viziteze sau să meargă la întreprinderi sau instituții de stat și administrative, localuri, birouri etc., dar și libertatea de orice presiune psihică sau dictat, îndreptate spre schimbarea comportamentului pe care l-a ales persoana [16].

Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, care este cartă fundamentală prin care la 26 august 1789 au fost puse, în Franța și în lume, bazele democrației moderne, în art.4 prevede că „libertatea este de a face tot ceea ce nu face rău altora: astfel, dreptul fiecărui om nu are limite, cu excepția acelor care asigură celorlalți membri ai societății exercitarea aceluiași drepturi. Aceste limite pot fi determinate numai prin lege” [17].

Libertatea individuală și siguranța persoanei este un drept fundamental al omului, fiindu-i aplicabile toate explicațiile noțiunii de libertate în sensul cel mai general. Precizăm că se are în vedere conținutul și dimensiunile date libertății individuale prevăzute în art. 25 din Constituția Republicii Moldova [18], și nu o noțiune abstractă.

Libertatea individuală presupune libertatea fizică a persoanei de a circula liber, fără nici o restricție, dreptul de a nu fi reținută, arestată sau deținută, cu excepția cazurilor și condițiilor prevăzute în mod expres de lege [19]. Mai mult ca atât, art.27 din Constituția Republicii Moldova consemnează că libertatea individuală vizează nu doar libertatea fizică a persoanei, ci și dreptul ei de a se comporta și mișca liber.

Conținutul noțiunilor de *libertate* și *siguranță*, la care face referire și textul art.5 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale [20], chiar dacă aceste diferențieri nu justifică instituirea unor garanții specifice conținutului celor două noțiuni, în condițiile în care dreptul la libertatea fizică, individuală, este în corelație și interdependență cu dreptul la siguranță, iar cele două noțiuni, „libertate individuală” și, respectiv, „siguranța persoanei”, consacrate în aceeași normă convențională, deși din perspectivă doctrinară nu reprezintă un concept unic, constituie, în esență, valențe ale aceluiași drept fundamental și inalienabil care este dreptul la libertatea individuală a persoanei, *habeas corpus* [21]. Din această perspectivă, siguranța persoanei este văzută ca o garanție a libertății individuale și privește legalitatea măsurilor ce pot fi dispuse de către autoritățile publice în cazurile și condițiile prevăzute de lege.

În această ordine de idei, subscriem la conceptul dat de Al.Tănase, potrivit căruia „libertatea persoanei constituie vocația persoanei de a adopta o anumită conduită în corespundere cu propriile dorințe, necesități și interese, conduită pe care o realizează în limitele legii și în temeiul posibilităților și condițiilor pe care i le oferă societatea” [22].

Într-adevăr, personalitatea umană se afirmă ca expresie sintetică a unor determinări multiple și complexe, în sensul că, pe lângă determinarea biologică și psihologică, esențială este determinarea socială. Oamenii nu există ca individualități izolate, singulare, ci ca indivizi aflați într-o continuă conlucrare unii cu alții pentru transformarea mediului social și al lor înșiși. De aceea în om, ca personalitate, se oglindește un întreg ansamblu de trăsături și capacități psihofiziologice, culturale și științifice, de calități morale și estetice, de aptitudini etc. Omul este, așadar, purtătorul personalității, iar aceasta se relevă ca o însușire pe care tinde s-o dobândească într-o modalitate cât mai deplin posibilă. Societatea, la rândul său, își are garantată dezvoltarea sa rapidă numai prin manifestarea și valorificarea deplină a aptitudinilor și înclinațiilor fiecăruia dintre membrii săi. Societatea constituie pentru fiecare membru al său mediul de dezvoltare, în sensul că fiecare cetățean are un statut al său, în care înmănușează ansamblul drepturilor și îndatoririlor pe care societatea le acordă sau le pretinde de la fiecare. Numai astfel integrată în ansamblul relațiilor sociale, personalitatea poate constitui o unitate armonioasă între calitățile proprii individului respectiv și recunoașterea acestora. Această legătură strânsă de interese între societate și individ asigură echilibrul vieții sociale și progresul social și individual care, din punctul de vedere al individului, își găsește proiectare în „statutul” său, adică în starea sa de libertate.

Astfel concluzionăm că *libertatea persoanei constituie dreptul acesteia, dat de la naștere, care constă în libertatea de a dispune de ea însăși, posibilitatea de a alege comportamentul său și a acționa în conformitate cu voința sa, fără constrângere, în limitele prevăzute de lege și normele morale.*

Respectând consecutivitatea categoriilor obiectului infracțiunii, obiectul juridic special al infracțiunilor contra libertății persoanei, ca și al celorlalte infracțiuni, reprezintă parte a obiectului generic, aflându-se cu ultimul în raport dintre parte și întreg, adică este mai restrâns după conținut. Astfel, *obiectul juridic special* este valoarea socială concretă căreia i se aduce atingere prin infracțiune [23].

În literatura de specialitate există diverse opinii referitoare la conținutul obiectului juridic special al infracțiunii de răpire a unei persoane. Într-o primă accepțiune, s-a relevat că obiectul juridic specific al infracțiunii de răpire a unei persoane îl formează libertatea fizică a persoanei și inviolabilitatea ei [24]. Cu privire la faptul că inviolabilitatea persoanei apare ca obiect juridic al acestei infracțiuni, considerăm că sfera de incidență a lui se lărgeste artificial. Ca argument pentru justificarea acestei constatări invocăm faptul că inviolabilitatea persoanei reprezintă dreptul de a fi și a se comporta liber, de a nu fi ținut în sclavie sau în orice altă servitute, de a nu fi supus la munci forțate, de a nu putea fi reținut, arestat sau exilat, decât în cazurile și condițiile expres prevăzute de lege [25]. Mai mult ca atât, inviolabilitatea constituie o categorie de drepturi fundamentale ale cetățenilor, al căror scop este protejarea persoanei sub toate aspectele sale, adică sub aspectul vieții, al integrității corporale, al libertății fizice și morale, al demnității, al traiului personal, al gândirii și sentimentelor sale, atunci când le împărtășește altor persoane și nu dorește să devină publice. Suntem de acord cu A.Donțov, care specifică faptul că inviolabilitatea personală include în sine și libertatea individuală, înțeleasă ca libertate garantată de stat a unei persoane concrete în sfera activităților individuale [26].

Așadar, prin inviolabilitatea persoanei trebuie înțeles dreptul acesteia de a nu se exercita asupra ei nici un fel de violență. Dat fiind faptul că inviolabilitatea persoanei nu se limitează doar la libertatea de mișcare, la

libertatea fizică a acesteia, ci are o sferă mult mai largă, ea cuprinzând acele valori ale persoanei care se cer a fi apărate de acțiuni violente și care, pe lângă libertatea fizică, mai cuprinde dreptul la viață, la integritatea corporală, demnitate etc., nu putem agree opinia invocată *supra*.

Însă, în majoritate, autorii susțin că obiectul juridic special al infracțiunii de răpire a unei persoane este libertatea fizică a persoanei ca valoare socială [27]. O opinie asemănătoare o au și autorii care privesc obiectul juridic special prin prisma relațiilor sociale. În așa mod, ei determină că obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei [28].

Deși opiniile referitoare la conținutul obiectului juridic special al infracțiunii de răpire a unei persoane în mare parte sunt asemănătoare, diverg alegațiile referitoare la înțelesul noțiunii de „libertate fizică”. Astfel, autorul rus O. Novikova consideră că libertatea fizică a individului reprezintă capacitatea lui de a-și alege locul aflării [29]. În concepția autorilor L. Inogamova-Heigai, V. Komisarov și A. Rarog, prin libertate fizică se înțelege libertatea persoanei de a decide de sine stătător asupra locului aflării sale și deplasării în spațiu [30]. Similare este și părerea, potrivit căreia obiectul nemijlocit al acestei infracțiuni îl reprezintă relațiile sociale ce asigură dreptul legal al persoanei de a circula arbitrar și de a-și determina locul său de aflare [31]. Considerăm că opinia acestor autori nu redă în întregime sensul noțiunii de libertate fizică, deoarece aceasta are o semnificație mai largă, iar o astfel de tratare a obiectului limitează persoana doar la dreptul de a circula și a determina locul aflării sale.

Dimpotrivă, în literatura de specialitate română, conținutul noțiunii de libertate fizică este abordat dintr-o altă perspectivă. Astfel, Gh. Mateuț consideră că lipsirea de libertate constă în împiedicarea persoanei de a se deplasa și de a acționa în conformitate cu propria sa voință și cu propriile sale interese [32]. Asemănătoare este și optica lui T. Toader, potrivit căruia libertatea fizică este dreptul persoanei de a se deplasa și de a acționa în conformitate cu propria sa voință [33]. Gh. Nistoreanu și A. Boroi relevă că libertatea fizică a persoanei se exprimă în posibilitatea acesteia de a se mișca, de a circula, de a acționa după voința sa și în limitele admise de lege [34]. Profesorul S. Brînză consideră că libertatea fizică a persoanei este legată de activitatea persoanei, în condițiile unei libere manifestări de voință; ea reprezintă posibilitatea persoanei de a se mișca, de a circula și de a activa după voința sa, în limitele statornicite de normele juridice [35].

Aceste abordări stabilesc faptul că noțiunea de libertate este strâns legată cu înțelesul noțiunii de voință, motiv din care se impune a stabili semnificația conceptului de voință. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, voința este definită ca: funcție psihică caracterizată prin orientarea conștientă a omului spre realizarea unor scopuri și prin efortul depus pentru atingerea lor; trăsătură de caracter manifestată prin decizie fermă și perseverență în învingerea piedicilor, greutăților, încurcăturilor de orice fel; ceea ce hotărăște cineva; hotărâre, decizie [36]. Prin urmare, conținutul noțiunii de libertate (*lato sensu*) este comportamentul unei persoane, ales în mod intenționat. Comportamentul persoanei îl înțelegem ca modalitate de a acționa în anumite împrejurări sau situații; conduită, purtare, comportare [37]. Mai mult ca atât, el este, în primul rând, un comportament social, alături de și împreună cu ceilalți membri ai societății. De aceea, comportamentul trebuie să se încadreze în anumite limite, astfel încât nici o persoană să nu provoace răul semenilor, adică acest comportament să fie în conformitate cu normele etice acceptate și practicate în societate.

Luând în calcul raționamentele expuse mai sus, nu putem susține punctul de vedere, potrivit căruia obiectul juridic special (nemijlocit) al infracțiunii de răpire a unei persoane îl formează libertatea personală, care este libertatea de a dispune de ea însăși, prin care se înțelege nu doar libertatea fizică (de mișcare, circulație), dar, de asemenea, libertatea de comportament [38]. De fapt, libertatea fizică presupune posibilitatea persoanei de a acționa potrivit dorințelor și necesităților sale.

Schimbând vectorul investigației, reiterăm că literatura de specialitate distinge două caractere ale privării de libertate fizică, și anume: caracterul absolut și caracterul relativ [39]. Lipsirea absolută de libertate înseamnă că persoana este privată de toate posibilitățile de a săvârși mișcări active relevante, precum și de a-și alege locul de aflare [40]. În acest caz, persoana nu are posibilitatea de a se mișca nici târâș, adică este legată de un stâlp sau copac. Pentru a ilustra lipsirea absolută de libertate a persoanei, aducem în prim-plan următorul caz din practica de urmărire penală: *B.M. făcea parte dintr-un grup criminal, format din C.O., L.A. și C.N. La 24 aprilie 2010, aproximativ la orele 12.30, B.M. și C.N. s-au deplasat cu automobilul condus de ultimul spre Aeroportul Internațional Chișinău pentru a-l întâlni pe F.V. (cetățean al SUA de origine italiană) sosit în Republica Moldova la invitația lui B.M. După ce l-au întâlnit pe F.V. au pornit împreună spre s. Răzeni, r-nul Anenii-Noi, unde-i așteptau L.A. și C.O. Aceștia au urcat în automobil și au început să-i aplice lui F.V.*

lovituri cu pumnii și să-l amenințe cu un pistol din masă plastică asemănător cu unul adevărat. Toți cinci s-au deplasat spre ocolul silvic „Zlofi”, r-nul Cimișlia, unde L.A. cu C.O., aplicând forța fizică și psihică, au coborât victima din automobil și i-au încătușat mâinile în jurul unui copac [41] (sublinierea ne aparține – n.a.).

Caracterul relativ al lipirii fizice de libertate se atestă în cazul în care, deși persoanei i se păstrează puțința de a-și manifesta activitatea de mișcare, aceasta este limitată [42]. Deci, lipsită relativ de libertate persoana poate fi atunci când este închisă într-o încăpere; când îi sunt încătușate mâinile; când mâinile și picioarele îi sunt legate etc. Pentru relevarea mai clară a acestui caracter, uzăm de următorul caz din practica judiciară a Federației Ruse: *la mijlocul lunii octombrie 1995, U. și L. au solicitat de multiple ori, sub amenințare, de la B. ca ultimul să le cedeze dreptul de a procura apartamentul acestuia, propunându-i să se transfere într-un apartament cu o suprafață locativă mai mică. Deoarece B. a refuzat, la 7 noiembrie 1995, în jurul orei 08:00, L. și U. au sosit cu două mașini la locul unde se afla B., l-au urcat pe acesta într-o mașină și U. l-a dus la o casă unde erau așteptați de L. și K. Ultimul i-a aplicat lui B. cātușele* (sublinierea ne aparține – n.a.) și la deținut încătușat în acea casă toată noaptea, până în dimineața zilei de 8 noiembrie 1995, când B. a reușit să evadeze și să se adreseze organelor de poliție. [43].

Astfel, concluzionăm că *obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.164 CP RM este libertatea fizică a persoanei ca valoare socială proteguită de legea penală și relațiile sociale ce se formează în jurul acestei valori*. Iar libertatea fizică a persoanei este dreptul său de a se comporta, circula și mișca după propria sa voință, în limitele stabilite de normele morale și juridice.

Însă, în cele mai frecvente cazuri, libertatea fizică nu este singura valoare socială la care se atentează prin comiterea răpirii unei persoane, deoarece prin vătămarea unei valori inevitabil se aduce atingere și altor valori și relații sociale, în egală măsură cu prima valoare. De aici, apare ca firească întrebarea: Care sunt ipotezele în care, prin comiterea faptei de răpire a unei persoane, se aduce atingere altor valori decât libertății fizice a persoanei?

O analiză *per ansamblu* a art.164 CP RM ne permite să identificăm o primă astfel de ipoteză; or, nu putem face abstracție de faptul că, de regulă, latura obiectivă a infracțiunii de răpire a unei persoane este una simplă. Însă, sunt și situații în care făptuitorul săvârșește acțiunea de răpire uzând de o acțiune ajutoare, fiind denumită tradițional în literatura de specialitate ca acțiune adiacentă.

Referindu-ne la obiectul juridic secundar al infracțiunii, acesta este lezat concomitent cu obiectul juridic principal prin acțiunea adiacentă, iar atingerea adusă lui nu influențează calificarea infracțiunii respective [44]. Astfel, prin acțiunile adiacente care însoțesc acțiunea principală a infracțiunii de răpire a unei persoane se atentează la mai multe valori sociale și relații sociale care se formează în jurul acestor valori.

Astfel primate lucrurile, în ipoteza în care acțiunea adiacentă a răpirii unei persoane se manifestă prin aplicarea violenței, în calitate de obiect juridic secundar (facultativ) apare sănătatea persoanei sau integritatea corporală a acesteia. Aceasta deoarece violența specifică variantei-tip a infracțiunii prevăzute la art.164 CP RM poate să se concretizeze în: leziuni corporale ce nu cauzează prejudiciu sănătății, vătămare ușoară sau medie a integrității corporale sau a sănătății. De aceea, atunci când acțiunea adiacentă violentă facilitează se concretizează în leziuni corporale ce nu cauzează prejudiciu sănătății, sunt lezate în plan secundar relațiile sociale cu privire la integritatea corporală a persoanei, pe când în cazul aplicării vătămării ușoare sau medii a integrității corporale sau a sănătății, în plan secund sunt afectate relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei.

Doctrina conține noțiunea de „sănătate a persoanei” nu în sensul îngust al funcționării organismului omenesc, ci ca o stare psihosomatică, oricare ar fi gradul de morbiditate, a unei persoane [45], iar prin „integritate corporală” se înțelege starea fiziologică determinată a organismului persoanei, apărată împotriva pricinuirii leziunilor corporale persoanei fără cauzare de prejudiciu sănătății [46]. Aceste valori nu sunt identice, dar se completează reciproc. Integritatea corporală și sănătatea reprezintă atribute esențiale ale persoanei și în același timp importante valori sociale ocrotite de legea penală [47].

În ipoteza în care acțiunea adiacentă este reprezentată de amenințarea cu aplicarea violenței, obiectul juridic secundar este format din relațiile sociale cu privire la libertatea psihică a persoanei. „Libertatea psihică a persoanei” este posibilitatea ființei umane de a se autodetermina de sine stătător, fără careva presiuni exercitate din exterior [48]. Reiterăm că libertatea psihică a persoanei apare pe post de valoare socială lezată în adiacent, nicidecum însă în plan principal, așa cum se susține în unele surse de specialitate [49]. Aceasta deoarece asupra libertății psihice a persoanei se atentează doar în cazurile unei amenințări irezistibile asupra psihicului unei persoane cu o stare de pericol grav pentru aceasta sau pentru o altă persoană, adică în cazurile de constrângere

psihică, care la infracțiunea de răpire a unei persoane apare ca acțiune adiacentă. O motivație în plus o aducem prin prisma opticii filosofului englez Thomas Hobbes, potrivit căruia libertatea presupune lipsa rezistenței sau a obstacolelor care pot priva persoana de capacitatea de a face ceea ce dorește, însă nu o pot împiedica în a utiliza puterea în conformitate cu care este în stare să gândească și să analizeze [50]. Astfel, considerăm că persoana privată de libertate nu este privată și de posibilitatea de a cugeta, a reflecta, a medita, a analiza sau de a dori ceva.

Pe lângă aplicarea violenței și amenințarea cu aplicarea acesteia, în calitate de acțiuni adiacente la răpirea unei persoane pot să apară și înșelăciunea sau abuzul de încredere. De aceea, în aceste situații, obiectul juridic secundar este format din relațiile sociale cu privire la libertatea manifestării de voință și la minimumul necesar de încredere a persoanei.

Analizând anterior înțelesul voinței, putem stabili că „libertatea manifestării de voință” este capacitatea psihică a persoanei de a lua decizii, de a hotărâri, în vederea realizării unor scopuri și perseverența în învingerea obstacolelor. Libertatea de voință este indisolubilă din punct de vedere logic, deoarece este strâns legată de personalitatea individuală a fiecăruia în parte.

Cu referire la caracterizarea „minimumului necesar de încredere a persoanei”, pornim de la stabilirea semnificației încrederii. Dicționarul Explicativ al Limbii Române subînțelege prin „încredere”: acțiunea de a (se) încrede și rezultatul ei; sentiment de siguranță față de cinstea, buna-credință sau sinceritatea cuiva; credință [51]. Astfel, determinăm și înțelesul „minimumului de încredere a persoanei” care, în viziunea noastră, reprezintă sentimentul de liniște, lipsă de îndoială, convingere, încredere față de cinstea, buna-credință sau sinceritatea cuiva.

În alt context, prezența obiectului juridic secundar îl surprindem și din prevederea de la lit.b) alin.(3) art.164 CP RM: „Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2), care au cauzat din imprudență o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății ori decesul victimei”. Deci, în ipoteza în care urmarea imediată a răpirii unei persoane se va concretiza într-o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății, va fi lezată în plan secund sănătatea persoanei, iar când consecința infracțională va consta în decesul victimei, va fi lezată în plan secund viața persoanei.

Cu referire la ultima valoare socială, susceptibilă de a fi lezată în contextul răpirii unei persoane, în doctrină se întâlnesc mai multe accepțiuni. Considerăm că este mai exactă noțiunea de viață ca fiind acel „element necesar realizării existenței fizice al omului” [52] și nu ca „concept biologic” [53]. Este cert că viața reprezintă cel mai important atribut al persoanei și, prin săvârșirea infracțiunii, se creează un pericol nu doar pentru individ, victimă a faptei prejudiciabile, dar și pentru societate în ansamblul său.

Valorile ce formează obiectul juridic secundar al infracțiunii de răpire a unei persoane sunt prevăzute și în actele internaționale. Spre exemplu, dreptul la viață este înscris printre drepturile esențiale ale ființei umane în Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 noiembrie 1948 la New York [54], drept stipulat în art.3 și preluat de constituțiile celor mai multe state. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, în art.2, prevede: „Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege”.

Dreptul la integritate fizică și psihică a fost inspirat, de asemenea, din Declarația Universală a Drepturilor Omului, care, în art.5, proclamă că „nimeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”. Respectul integrității fizice este garantat prin Constituție, fiind stipulat în art.24, rezultând astfel obligația autorităților publice de a o asigura.

Aceste valori, ca și libertatea persoanei, constituie atribute de o însemnătate primordială pentru persoană. Deși viața și sănătatea persoanei sunt oarecum mai importante decât libertatea fizică a persoanei, ultima rămâne a fi valoarea socială lezată în principal în contextul infracțiunii prevăzute la art.164 CP RM; or, obiectul juridic principal se deosebește de cel secundar sau facultativ nu prin semnificația lui, ci prin apartenența la obiectul juridic generic [55].

Din cele expuse mai sus concluzionăm că **obiectul juridic principal** al răpirii persoanei este libertatea fizică, iar ca **obiect juridic secundar** pot apărea: viața persoanei; sănătatea persoanei; integritatea corporală a persoanei; libertatea psihică a persoanei; libertatea manifestării de voință; minimumul de încredere a persoanei.

Unele infracțiuni presupun, pe lângă obiectul juridic, fără de care nu poate fi concepută nici o faptă penală, și un obiect material. În literatura de specialitate prin **obiect material** se înțelege entitatea materială asupra

căreia se îndreaptă influențarea nemijlocită infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii [56].

De regulă, infracțiunea de răpire a unei persoane nu are obiect material. Doar în cazul variantei agravate prevăzute la lit.b) alin.(3) art.164 CP RM, precum și în ipoteza în care acțiunea adiacentă ar consta din aplicarea violenței, ca obiect material ar apărea corpul victimei. Ca și în cazul infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei, este necesar de a se influența asupra corpului unei persoane în viață și aceasta să nu fie persoana făptuitorului [57]. Aici vom specifica că prin infracțiune se aduce atingere corpului persoanei aflate în viață, anume: prin lezarea integrității corporale, sănătății persoanei sau chiar vieții acesteia, consecințe care implică transformări ale corpului persoanei în sens anatomo-morfologic și psihofiziologic.

Referințe:

- Mitrache C. Drept penal. Partea Generală. - București: Șansa, 1994, p.79-81; Ветров Н.И. Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 1999, с.111-112; Игнатова А.Н., Красикова Ю.А. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Том 1. - Москва: Норма, 2005, с.116-118; Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Учебник / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай - Москва: Инфра-М:Контракт, 2005, с.96; Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Учебник / Под ред. проф. Б.В. Здравомыслова. - Москва: Юрист, 1999, с.106-107; Трайнин А.Н. Избранные труды / Составитель Кузнецова Н.Ф. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, с.73.
- Наумов А.В. Уголовное право. Общая часть. Курс лекций. Том 1. 3-е издание. - Москва: Юридическая литература, 2004, с.179; Курс уголовного права. Общая часть. Курс лекций. Том 1 / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. - Москва: Зкцрало, 1999, с.202.
- Ibidem, p.180.
- Mateuț Gh. Drept penal special. Sinteză de teorie și practică judiciară. Vol.1. - București: Lumina LEX, 1999, p.20.
- Giurgiu N. Legea penală și infracțiunea. Legislație, doctrină, practică judiciară. - Iași: Gama, 1994, p.150.
- Brînză S. Obiectul infracțiunii contra patrimoniului. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.35; Botnaru S., Grama M., Șavga A., Grosu V. Drept penal. Partea Generală. - Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p.130; Boroș Al. Drept penal. Partea Generală. Curs universitar. - București: C.H. Beck, 2008, p.143; Giurgiu N. Op. cit., p.150; Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.195; Здравомыслов Б.В. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. - Москва: Юрист, 1999, с.84-85.
- Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului: Autoreferat al tezei de doctor habilitat în drept. - Chișinău, 2005, p.14.
- Giurgiu N. Op. cit., p.152.
- Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации № 63-ФЗ от 13 июня 1996 г., принят Государственной Думой 24 мая 1996 г., одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 г., введен в силу с 1 января 1997, с изменениями и дополнениями на 13.05.2008. Собрание Законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
- Гаджиев С. Теоретические и практические аспекты квалификации похищения человека / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Махачкала, 2005, с.15.
- Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.73-76.
- Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. ș.a. Drept penal. Volumul II. - Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p.133; Tănase Al. Infracțiunea de trafic de ființe umane (art.165 C.pen. RM): obiectul juridic, obiectul material, victima // Revista Națională de Drept, 2010, nr.9-10, p.42.
- Ожогов С.А. Словарь русского языка. - Москва, 1982, с.626.
- Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Ediția a II-a / Cond. lucrării Ion Coteanu. Academia Română: Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”. - București: Univers Enciclopedic, 1998, p.570.
- Тютюнник И. Объект похищения человека // Уголовное право, 2007, №12, с.16.
- Бородин С. Уголовное право России. Учебник. 2-е издание. - Москва: Юрист, 2001, с.81-82.
- www.dadalos.org
- Constituția Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. (12 august). În vigoare din 27 august 1994.
- Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol.II. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p.102.
- Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.54-55/502 (21 august).
- Grosu Fl. Garanțiile procesuale ale libertății persoanei în lumina Convenției europene a drepturilor omului: Rezumat al tezei de doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca, Facultatea de Drept, 2011, p.18.

22. Tănase Al. Op. cit., p.46.
23. Boroi Al. Op. cit., p.144.
24. Олішевський В. Розслідування та попередження викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів / Дис. ...канд. юрид. наук. - Харків, 2005, с.8; Оганян Р. Криминологическая теория и практика предупреждения преступлений, связанных с похищениями людей: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Москва, 2002, с.22.
25. Cârnaț T. Drept constituțional. Ed. a 2-a. - Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2010, p.296.
26. Донцов А. Похищение человека: уголовно-правовой аспект: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Кисловодск, 2003, с.22.
27. Нуркаева Т. Преступление против свободы и личной неприкосновенности и их место в системе Особенной части УК РФ // Уголовное право, 2003, №2, с.55; Бауськов Д. Отграничение насильственного похищения человека от захвата заложника // Уголовное право, 2003, №2, с.13; Кибальник А., Соломоненко И. Новые преступления против личной свободы // Российская юстиция, 2004, №4, с.44; Брагин А.П. Российское уголовное право: Учебно-методический комплекс. - Москва: ЕАОИ, 2008, с.237; Петрайкин Д. Похищение человека: объект и объективная сторона // Законность, 2008, №12, с.38; Парфиненко И. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика похищения человека: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Иркутск, 2007, с.11; Гаджиеменов Б. Уголовно-правовые и криминологические проблемы похищения человека: По материалам Республики Дагестан: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2003, с.30; Миронов И. Уголовно-правовые и криминологические аспекты похищения человека: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2003, с.29; Новикова О. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика похищения людей: По материалам Северного Кавказа: Диссертация на соискание кандидата юридических наук. - Москва, 2006, с.10.
28. Brînză S., Ulianovschi X., Stati V. ș.a. Op.cit., p.136; Гырла Л., Табарча Ю. Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том 1. - Кишинэу: Cardidact SRL, 2010, с.180; Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, В.С Комисарова, А.И. Рапога - Москва: Проспект, 2007, с.78; Алиев А.Ш. Отграничения похищения человека от смежных составов преступления по Уголовному Кодексу Республики Таджикистан // Российский следователь, 2008, №.16, с.36; Особенная часть Уголовного кодекса Российской Федерации: комментарий, судебная практика, статистика / Под общ. ред. В.М Лебедева; отв.ред. А.В. Галахова. - Москва: Горец, 2009, с.98.
29. Новикова О. Op. cit., p.10.
30. Иногамова-Хегай Л.В., Комисарова В.С., Рапог А.И. Op. cit., p.78.
31. Уголовное право. Особенная часть. Учебник. 2-е изд. / Под ред. Л.Д. Гаухмана, С.В. Максимова - Москва: Эксмо, 2005, с.73.
32. Mateuț Gh. Op. cit., p.202.
33. Toader T. Drept penal român. Partea Specială. Ed. a 4-a revizuită și actualizată. - București: Hamangiu, 2009, p.90.
34. Nistoreanu Gh., Boroi A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.127.
35. Brînză S. Unele reflecții asupra apărării penale a libertății persoanei împotriva infracțiunii de răpire a unei persoane (art.164) // Revista Națională de Drept, 2008, nr.1, p.8-14; Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea Specială. Volumul I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.322.
36. Dicționarul Explicativ al Limbii Române, 1998, p.1168.
37. Ibidem, p.204.
38. Сулейманова Г. Уголовно-правовая ответственность за похищение человека: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Караганда, 2009, с.7.
39. Toader T. Op. cit., p. 91; Brînză S., Stati V. Op. cit., p.323; Mateuț Gh. Op. cit., c.203.
40. Brînză S., Stati V. Op. cit., p.323.
41. Rechizitoriul în cauza penală nr.2010018080, Procuratura raionului Cimișlia.
42. Brînză S., Stati V. Op. cit., p.323.
43. Бюллетень Верховного Суда РФ, 2000, №2, с.21.
44. Basarab M. Drept penal. Partea Generală. Vol.II. - Iași: Chemarea, 1992, p.347.
45. Ibidem, p.125.
46. Manea V. Răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarilor: Material didactico-științific. - Chișinău: CEP USM, 2010, p.102.
47. Iacob M. Considerații actuale privind infracțiunea de lovire sau alte violențe // Analele Științifice ale Universității „Al.I.Cuza”, Tomul LII „Științe Juridice”, România, Iași, 2006, p.83.
48. Eșanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane: Monografie. - Chișinău: CEP USM, 2009, p.73.

49. Studiu selectiv în materie de drept penal / Cușnir V., Carp S., Berliba V. ș.a. - Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, 2004, p.34.
50. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. <http://lib.ru/FILOSOF/GOBBS/leviafan.txt>
51. Dicționarul Explicativ al Limbii Române, 1998, p.525.
52. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. 3-е издание / Под ред. А.И. Рапога. - Москва: Эксимо, 2009, с.26.
53. Российское Уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов / Под ред. В.С. Комисарова. - Москва: Эксимо, 2009 с.34.
54. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York la 10 decembrie 1948, Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990 // Buletinul Oficial al Republicii Moldova, 1990, nr.008.
55. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Op. cit., p.210; Практикум по уголовному праву. Общая и Особенная части: Учебное пособие / Под ред. А.В Бриллиантова, И.А Клепицкого. - Москва: Проспект, 2006, с.46.
56. Botnaru S., Grama M., Șavga A., Grosu V. Op.cit., p.151.
57. Brînză S., Stati V. Op. cit., p.90.

Prezentată la 21.11.2011

CERCETAREA ȘI EXPERIMENTUL BIOMEDICAL CA VARIANTE-TIP ALE RISCULUI MEDICAL PROFESIONAL: EXPUNEREA CONDIȚIILOR DE LEGALITATE

Vitalie-Silviu MIDRIGAN

Catedra Drept Penal și Criminologie

Improvements in medicine and surgery during the last two centuries have greatly extended the average lifetime of people and reduced the pain and disability following various injuries and diseases. Because medicine and surgery have a strong basis in scientific knowledge, it is absolutely necessary for medical progress that there be experiments on humans. There can be no doubt that human experimentation is necessary and desirable. There is also a dark side to human experimentation: a long history of dangerous and harmful experiments performed on non-consenting patients. Regulation of medical experimentation on human beings must consider the following: rational need of researchers to have access to human subjects. Experiments on human subjects are performed after *in vitro* experiments and after experiments on animals have shown that a drug or technique has a reasonable possibility of benefiting human beings. In assessing the desirability and acceptability of the experiment, one should consider the severity of the disorder (e.g., terminal illness vs. minor inconvenience) together with the possible side effects of the experimental treatment. Potential subjects must give informed consent (i.e., consent after experimenter has made an honest, complete disclosure of risks). Informed consent is necessary for the personal autonomy of the subject. Researcher's conflict of interest, in which researcher wants a large number of subjects to consent and then wants all of these subjects to complete the entire experimental program. However, the researcher, as a physician, also has an obligation to neither harm nor exploit the patients/subjects.

Sunt puține ramuri ale medicinei care să cunoască o dezvoltare și o expansiune atât de explozivă, în ultimele decenii, ca Bioetica, apărută ca o necesitate a medicului și a pacientului de a conserva caracterul umanitar al științelor medicale în raport cu posibilitățile aparent nelimitate ale tehnologiei medicale.

Ultimele decenii ale secolului XX au fost marcate de o explozie a științelor biologice, în special a celor genetice, ceea ce a dus la sensibilizarea opiniei publice și a unor cercetători privind consecințele ecologice asupra vieții umane prezente și viitoare.

Biotehnologiile actuale s-au dezvoltat exponențial, atrăgând după sine posibilități de diagnostic și tratament uluitoare, inaccesibile practicienilor cu puțin timp în urmă – aceasta pe de o parte. Însă, pe de altă parte, descifrarea genomului uman, transplantul de organe, fertilizarea *in vitro*, crearea de embrioni umani pentru folosirea celulelor lor specifice în tratarea diferitelor deficiențe congenitale sau a potențialilor beneficiari au stârnit și dezvoltă mari discuții și controverse privind permisivitatea comercializării și utilizării organelor umane, precum și a produselor și elementelor ce pot fi extrase din ele [1].

Este pe larg mediatizată dilema privind atitudinea societății umane față de viața umană în ansamblul ei, dar mai ales în ceea ce privește cercetările pe embrionul uman [2–4], procreația asistată [5], avortul [6], precum și atitudinea față de moartea individului uman [7], și anume: eforturile și costurile necesare pentru menținerea în viață a bolnavilor aflați în come depășite (viață vegetativă), precum și aplicarea eutanasiei active și pasive [8].

Bioetica ca știință se bazează pe două principii fundamentale recunoscute, și anume:

- respectul vieții și
- respectul autodeterminării persoanei, ceea ce o face să devină o sursă de drept (biodrept) [9].

Precizăm în acest sens că știința, în general, dar, mai ales, știința medicală, în special, cu toate aspectele sale, fără valorile etice și juridice, poate deveni la un moment dat nocivă pentru om.

Biodreptul devine automat un pod solid și absolut necesar între cercetarea științifică biomedicală și valorile juridice ale societății protejate de lege. Dreptul contribuie, în felul acesta, la legitimarea unui concept etico-filosofic privind dezvoltarea și controlul științei biomedicale [10]. Lipsa acestor reglementări ar duce inevitabil la ceea ce majoritatea autorilor numesc bioteroare și, din această cauză, se impune respectul drepturilor omului, adaptarea permanentă a cercetării științifice la om.

Toți autorii și cercetătorii în domeniul geneticii umane sunt de acord cu originalitatea genetică și caracterul de unicat al omului. Acest fapt a dus imediat la noțiunea de clonare (copiere) privind: copierea geniilor, copierea frumuseții, copierea pentru evitarea bolilor ereditare, copierea pentru aducerea de copii în familii

sterile, copierea genotipului de alegere, efectuare de transplanturi eficiente la gemeni copiați. Considerăm că pericolul cel mai mare pentru omenire, al clonării, oriunde și oricând, este acela că se pot crea state sau societăți de tip piramidal: în vârf politicienii și oamenii de știință, iar la bază cei care execută ordinele primite, excluși genetic prin clonare de la o viață normală. Salutăm și pe această cale prevederile Codului penal al Republicii Moldova, care la art.144 pedepsește clonarea.

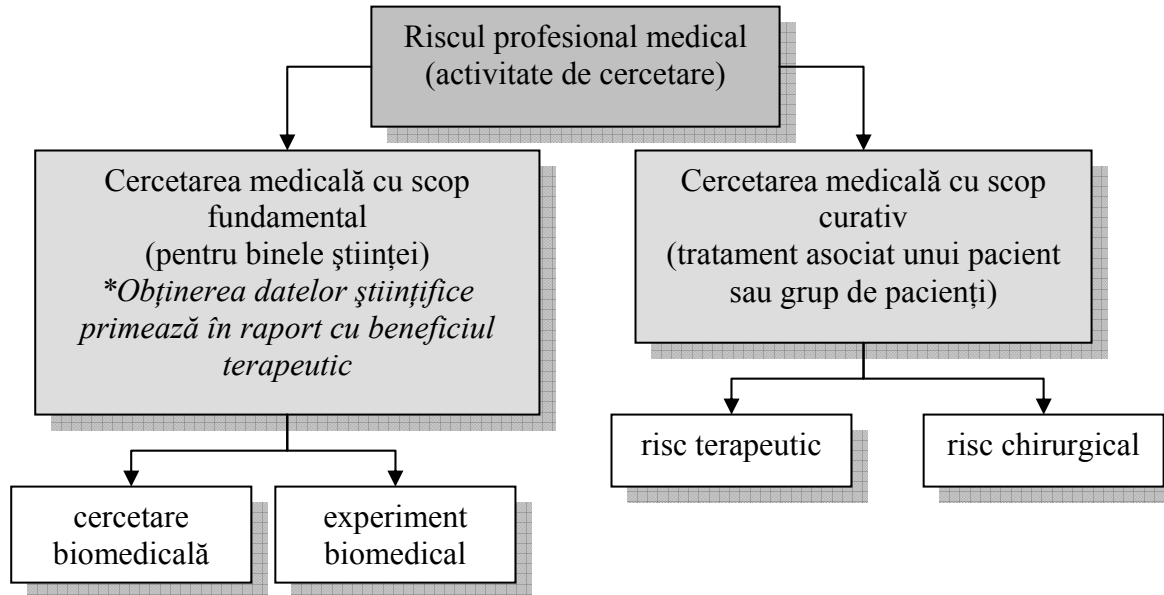
Anume în cadrul acestor discuții ne vom opri la conturarea trăsăturilor caracteristice ale **riscului medical profesional**:

- riscul trebuie să se întreprindă pentru obținerea scopului socialmente util (vindecarea pacientului concret sau în numele științei medicale);
- aceste scopuri nu pot fi atinse prin metode sau procedee ordinare, tradiționale și nerisicante (inofensive);
- posibilitatea survenirii urmărilor nefavorabile pentru pacient trebuie să fie probabilă și nu inevitabilă;
- acțiunea riscantă a lucrătorului medical trebuie să corespundă cerințelor elaborate de știința medicală și trebuie să se bazeze pe anumite date empirice;
- lucrătorul medical trebuie să întreprindă toate măsurile posibile pentru prevenirea consecințelor prejudiciabile;
- obținerea consimțământului scris pentru efectuarea tratamentului sau pentru supunerea unui pacient (unui grup de pacienți) la cercetare sau experiment biomedical.

În acest context, evidențiem două forme ale riscului profesional medical: experimentul biomedical și riscul comis în interesul unui pacient concret (risc terapeutic și risc chirurgical).

Riscul profesional medical se bazează pe două principii:

- ✓ *Principiul utilității* generează binele populației la nivel individual sau social.
- ✓ *Principiul non-malefianței* pune în prim-plan obiectivul de a nu produce rău altora. Mulți bioeticieni îl deosebesc de conceptul de utilitate datorită caracterului negativ și ultimativ al non-malefianței (a nu face rău este mai important decât a genera utilitate).

Activitatea de cercetare poate fi clasificată în *cercetare medicală cu scop terapeutic* (tratament asociat unui pacient sau grup de pacienți) și *cercetare medicală cu scop fundamental*, în care obținerea datelor științifice primează în raport cu beneficiul terapeutic. Ambele sunt însă subordonate unui cod etic comun.

Orice activitate de cercetare medicală trebuie subordonată unor prevederi bioetice acceptate la nivel european:

- să fie făcută în scopul primatului ființei umane;
- să respecte un standard de calitate definit și acceptabil;
- să fie supervizat juridic și etic de o autoritate competentă, independentă;
- informațiile esențiale să fie accesibile în orice moment pentru autoritatea competentă (numele, calificarea și experiența cercetătorilor, justificarea cercetării, metoda de cercetare, categoria persoanelor selectate

în lotul de studiu și în lotul martor, justificări de includere sau excludere a persoanelor nerecomandate pentru cercetare, date detaliate privind informarea participanților la cercetare, modul de prelucrare a datelor și de protejare a datelor confidențiale, fondurile angajate în cercetare, conflicte de interese întrevăzute, alte proiecte de cercetare privind subiectul, evaluări prospective ale riscului de discriminare și de stigmatizare a participanților la cercetare);

- informațiile obținute în cercetarea medicală privind pacienții implicați vor fi confidențiale;
- subiecților umani participanți la cercetare li se pot acoperi cheltuielile și pierderile de sănătate rezultate din participare; ei au dreptul de a se retrage oricând din experiment, dar fără ca aceasta să le afecteze dreptul la compensații medicale pentru probleme generate de cercetarea medicală; pierderile financiare vor fi compensate în funcție de decizia autorităților competente;
- cercetarea efectuată în statele nemembre ale Uniunii Europene va respecta percepțiile etice acceptate la nivel european;
- obligativitatea publicării datelor obținute prin cercetarea clinică.

În această ordine de idei, pentru a contribui la perceperea corectă a terminologiei bioetice care are impact direct asupra terminologiei juridico-penale, vom supune unei analize minuțioase noțiunile de „*cercetare biomedicală*” și „*experiment biomedical*”. Spre exemplu, Codul de Deontologie Medicală al României operează cu termenul „*cercetare medicală*” [11].

Experimentul reprezintă un procedeu de cercetare în știință, care constă în provocarea intenționată a unor fenomene în anumite condiții pentru studierea lor și a legilor ce le guvernează [12]. Experimentul înseamnă activitatea destinată pentru verificarea unei ipoteze, formularea concluziilor sau pentru introducerea contribuției la dezvoltarea științei. Experimentul în medicină este practicat frecvent și în diverse circumstanțe (terapii cunoscute, folosite, dar a căror rezultate impun testarea eficienței și a efectelor secundare; droguri vechi „convertite” pentru tratarea altor afecțiuni; inovații terapeutice esențiale în ce privește îngrijirea pacientului; îmbunătățirea unei tehnici mai vechi; găsirea unei soluții terapeutice eficiente într-o situație clinică rămasă nerezolvată etc.).

Acesta este **riscul științific medical**, în scopul vindecării bolnavilor potențiali. Sfera riscului științific trebuie limitată și clar reglementată nu doar de legislația națională cu privire la ocrotirea sănătății, ci și de Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova, în limitele instituției riscului întemeiat.

Cercetarea și experimentul medical sunt privite frecvent ca având un conținut semantic identic. În opinia noastră, există însă unele diferențe. *Cercetarea* presupune o acțiune medicală cu un scop definit de un protocol de cercetare. *Experimentul*, prin contrast, implică o apropiere mai speculativă de un subiect individual. Această distincție este semnificativă dacă se consideră că experimentul poate fi modificat ținându-se cont de particularitățile indivizilor implicați în el, în timp ce un program de cercetare se va menține pe linia trasată de protocol până când efectele ei – benefice sau nu – devin evidente.

Medicina hipocratică a stabilit o limită etică și obiectivă pentru **experimentul biomedical**, prin intermediul cunoscutului aforism „*primum non nocere*” (în primul rând, să nu daunăm); pe măsura ce experimentul și-a ocupat locul său intrinsec în știința medicală și a trecut cu bine examenul de propulsor spre cunoștințe ulterioare, raportul dintre subiectul experimentelor și subiectul asupra căruia se realizează experimentul s-a definit din ce în ce mai bine [13].

O deosebită atenție necesită verificarea experimentală a producției farmacologice. Astfel, experimentarea farmacologică, chiar dacă provine dintr-o procedură de laborator, precedată, la rândul său, de știința teoretică și din experiment pe animale, în ultima analiză își îndeplinește itinerariul de validare prin experimentarea pe destinatarul ultim, care este omul însuși. În acest sens, *a experimenta* înseamnă a supune verificării, prin implicarea directă a procedurilor sau mijloacelor (medicamentelor) care sunt noi sau sunt acceptate, dar a căror consecință directă sau indirectă, imediată sau îndepărtată, nu li se cunoaște.

O problemă importantă este definirea scopului, a subiectului și a condițiilor experimentului; cu ce finalitate (terapeutică sau nu), asupra căror subiecte (bolnavi, fetoși, prizonieri), în ce condiții (liber consimțite, consens pe baza informării prealabile sau prin presupunere) se realizează experimentul.

Riscul care rezidă din activitatea de cercetare trebuie să fie mai mic decât cel corespunzător afecțiunii inițiale. Cunoștințele câștigate postcercetare trebuie să aducă un minim beneficiu practic și/sau științific. În aceste condiții, cercetarea și experimentul medical pot fi întreprinse doar de personal medical calificat, care înțelege și își asumă întreaga responsabilitate ce decurge din aceste activități.

În pct.5 al Declarației de la Tokyo din 1975 se precizează: „Raportul risc-beneficiu trebuie calculat înaintea începerii cercetării”, iar „potențialul beneficiu, riscul și disconfortul datorat unui nou tratament trebuie puse în balanță împreună cu efectuarea ultimului tratament standard efectuat” [14].

Cercetarea fundamentală pe om poate fi efectuată numai în condițiile în care nu se întrevăd alte alternative. Trebuie însă ca în aceste cazuri consimțământul să fie absolut informat, liber și specific; cazurile selectate să fie lipsite de alte posibilități terapeutice. O cerință absolută înaintată unui act de cercetare este întocmirea unui protocol de cercetare sau experiment intens fundamentate teoretic și practic.

Cercetarea științifică în domeniul medicinei și biologiei trebuie făcută în așa fel încât să asigure protecția persoanei, liberul ei consimțământ, ce poate fi retras în orice moment.

Scopul cercetării trebuie să fie găsirea de noi alternative medico-chirurgicale și bioingineresti care să slujească efectiv interesele pacientului și ale persoanei.

Cercetarea științifică asupra persoanei nu se va putea face decât în baza consimțământului ei, după ce aceasta va fi informată că nu există altă alternativă privind cercetarea pe ființe umane, iar rezultatele obținute pot produce sau aduce beneficii imediate și directe asupra sănătății sale.

Desfășurând **cercetări medicale pe subiecți umani** trebuie acordată o protecție deosebită populațiilor vulnerabile:

- a) persoanelor dezavantajate din punct de vedere economic și medical;
- b) persoanelor care nu-și pot da consimțământul pentru participarea într-o cercetare medicală (minori, persoane incompetente, persoane care, datorită stării lor, nu-și pot exprima voința);
- c) persoanelor care sunt susceptibile a-și da consimțământul sub presiune (de exemplu, persoane în detenție, militari etc.);
- d) persoanelor care nu beneficiază personal din cercetare;
- e) persoanelor pentru care cercetarea medicală este combinată cu îngrijirea medicală.

În cercetarea asupra persoanelor, binele individului primează asupra binelui societății, în general, și al științei.

Cercetarea medicală în scopul progresului medicinei trebuie să se facă doar în ultimă instanță pe subiecți umani. Aceasta trebuie să se efectueze în conformitate cu datele științifice existente, cu alte surse relevante de informare și cu datele obținute din experimentarea pe animale, atunci când aceasta este posibilă.

Principalul scop al cercetării medicale pe subiecți umani este de a îmbunătăți metodele profilactice, diagnostice și de tratament, de a înțelege etiologia și patogenza unei afecțiuni.

Nu se poate întreprinde nici o cercetare pe o persoană, decât dacă sunt întrunite, cumulativ, următoarele condiții:

- a) nu există nici o metodă alternativă la cercetarea pe ființe umane, de eficacitate comparabilă;
- b) riscurile la care poate fi expusă persoana nu sunt disproporționate în comparație cu beneficiile potențiale ale cercetării;
- c) proiectul de cercetare a fost aprobat de instanța competentă după ce a făcut obiectul unei examinări independente asupra pertinentei sale științifice, inclusiv al unei evaluări a importanței obiectivului cercetării, precum și al unei examinări pluridisciplinare a acceptabilității sale pe plan etic;
- d) persoana pe care se fac cercetări este informată asupra drepturilor sale și asupra garanțiilor pentru protecția sa;
- e) consimțământul participanților.

Experimentul clinic (cercetarea fără scop terapeutic) este admisibil din punct de vedere etic dacă nu comportă nici un risc serios previzibil. Cercetătorii care conduc experimentul clinic sunt obligați să-l întrerupă dacă apare pericolul vătămării sănătății subiectului sau când acesta cere sistarea experimentului. Cercetarea medicală pe subiecți umani se poate derula doar dacă potențialele beneficii sunt superioare riscurilor.

Cercetările făcute în scop terapeutic constituie aplicarea pentru prima dată la om a unor procedee medicale sau chirurgicale și se vor face exclusiv în scop curativ. În asemenea cercetări trebuie să existe o proporționalitate justă, în favoarea bolnavului, între riscurile procedeeului nou și gravitatea cazului; pericolele posibile ale procedeeului nou să nu întrecă în gravitate evoluția probabilă a bolii de bază sau a tratamentelor cunoscute și aplicate până în prezent.

Folosirea unui placebo în cercetări medicale combinate cu îngrijirea pacienților este admisă numai atunci când nu există metode profilactice, diagnostice sau terapeutice demonstrate pentru subiecții participanți sau atunci când pacienții care primesc placebo nu sunt expuși unor riscuri suplimentare.

Experimentarea umană trebuie să respecte un număr de reguli:

- ✓ să fie precedată de o serioasă experimentare pe animal;
- ✓ subiectul să accepte voluntar, să fie major, în stare de libertate și perfect informat despre riscuri;
- ✓ în cazul unor maladii incurabile, la subiecți în stadiul terminal, remediul nu trebuie să provoace suferințe suplimentare și să existe șanse rezonabile de a fi util;
- ✓ nu pot fi experimentate remedii care ar altera psihicul sau conștiința morală.

Se interzice orice activitate terapeutică sau experimentală pe om din simple rațiuni de orgoliu profesional sau științific, de al cărei rezultat nu poate beneficia majoritatea indivizilor sau care lezează principiile culturale sau morale ale comunității. Experimente privind clonarea ființei umane sunt interzise [15].

Privitor la disproporționalitatea dintre risc și beneficii, considerăm că trebuie să existe o unitate de măsură acceptată de părți. Întotdeauna va exista tendința firească din partea cercetătorului de a-i prezenta bolnavului partea de eficiență și beneficii a cercetării, alături de latura riscului incriminat în cercetare care poate fi minimalizat cu sau fără voie.

Luând în considerație cele relatate mai sus, propunem standardizarea informației pe care cercetătorul sau medicul este obligat să o prezinte pacientului și aceasta să fie prestată într-o formă adecvată și optimă pentru pacient, ținându-se cont de gradul pregătirii și de coeficientul de inteligență și înțelegere al pacientului.

Unii autori [16] propun un sistem moral, bazat pe rațiune și imparțialitate, care ar trebui adoptat ca sistem public de legi morale ce necesită a fi respectate de medici și cercetători, privind protecția pacientului: să nu ucizi; să nu provoci durere; să nu provoci infirmități; să nu lipsești de libertate; să nu lipsești de plăcere; să nu dezămăgești; să-ți ții promisiunile; să nu înșeli; respectă legea; fă-ți datoria.

În cadrul acestui sistem propus ne atrage atenția imediat punctul 2 referitor la *durere*. Este un punct controversat ce a necesitat și necesită discuții științifice. În momentul de față nu există o unitate de măsură științifică, universal valabilă, care să permită medicului sau cercetătorului să măsoare intensitatea durerii: începând de la diferitele fobii induse de vederea instrumentelor medicale până la banala injecție intramusculară, toate pot produce durere și frică.

În această ordine de idei precizăm că, în conformitate cu prevederile actelor internaționale în vigoare în domeniul efectuării cercetărilor biomedicale, impunerea cu forță sau prin inducerea în eroare a experimentului pe om constituie o gravă încălcare a principiilor eticii medicale. Participarea subiecților umani în cercetare se poate face numai voluntar și numai după ce aceștia au fost informați adecvat cu privire la: scopurile, metodele cercetării, riscurile și beneficiile anticipate. De asemenea, subiecții trebuie informați că se pot retrage oricând din cercetare, fără ca acest lucru să-i prejudicieze în vreun fel.

Se interzice provocarea de îmbolnăviri artificiale la oameni sănătoși, din rațiuni experimentale. În toate cazurile de cercetări clinice, pentru verificarea pe om a eficacității unor metode de diagnostic sau de tratament, se va respecta riguros condiția consimțământului voluntar al subiectului.

Reieșind din cele expuse mai sus, putem formula unele propuneri pentru completarea Codului penal al Republicii Moldova. În special, recomandăm introducerea unui nou articol în Partea Specială a Codului penal cu următorul conținut:

Efectuarea ilegală a cercetării biomedicale asupra persoanei

„(1) *Efectuarea ilegală a cercetării biomedicale asupra persoanei, fără consimțământul voluntar al pacientului, -*

se pedepsește cu închisoare până la 5 ani

(2) *Provocarea unei îmbolnăviri artificiale la o persoană sănătoasă cu scop de cercetare, - se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani”.*

Referințe:

1. Groza Iu.-L., Andronic A.-M., Groza I.-C. Bioetică și drept // <http://drept.ucv.ro/RSJ/Articole/2005/RSJ12/0306GrozaI.pdf>
2. Brînză S. Asistarea medicală a reproducerii umane în atenția legii penale // *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”*. Vol. I. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.359-364.
3. Этическая экспертиза биомедицинских исследований. Практические рекомендации / Под общей редакцией член-корр. РАМН, проф. Ю.Б. Белоусова. (Первое издание) - Москва: Общество клинических исследований, апрель 2005. Электронная версия: <http://www.rusmedserv.com/etmanual.pdf>.
4. Scripcaru Gh., Ciucă A., Scripcaru C., Isac L. Manipulările genetice și implicațiile lor juridice // *Arhiva electronică a Revistei Române de Bioetică*, Vol. 3, nr.2: <http://www.bioetica.ro/bioetica/ie2/info.jsp?item=9826&node=1475>

5. Medically assisted procreation and the protection of the Human Embryo: comparative study on the situation in 39 states // Council of Europe, Strasbourg, 4 June 1998. http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/CDBI-INF%2898%298PMA.pdf
6. Pivniceru M.-M., Dăscălescu F.-D. Limita inferioară a dreptului la viață: între protecția fătului uman, dreptul la avort și progresul științelor biomedicale // Arhiva electronică a Revistei Române de Bioetică, vol.1, nr.4 // www.bioetica.ro/bioetica/ie2/info.jsp?item=9378&node=1295
7. Тихонова С.С. Прижизненное и посмертное донорство в Российской Федерации: Вопросы уголовно-правового регулирования. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.24.
8. Vidaicu M. Obiectul infracțiunii de eutanasiе. Importanța determinării momentului de început și sfârșit al vieții în cazul infracțiunii de eutanasiе // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. – Chișinău: CEP USM, 2006, p.564-569.
9. Ciucă A. Conceptul de „demnitate” a ființei umane în bioetică și biodrept (II) // Revista Română de Bioetică, 2010, vol.8, nr.3, p.25-28.
10. Sandu M. Filiația și procreația asistată // Anuar al Universității „Petre Andrei” din Iași, Tomul X. Drept. - Iași: Impakt, 2001-2003, p.287-299.
11. Codul de Deontologie Medicală // Versiunea electronică publicată pe site-ul www.cmb.ro/legislatie/codulDeontologic/cod.pdf
12. http://www.umfiasi.ro/ScoalaDoctorala/StudiiAprofundate/Suport%20Cursuri/Cercetare_fundamentala-Curs-1_prof.M.Badescu.pdf
13. Stâncu M.M. Experimentul clinic cu medicamente asupra omului // www.pharma-business.ro/opportunitati/experimentul-clinic-cu-medicamente-asupra-omului.html
14. Declaration of World Medical Association: Guidelines for Medical Doctors concerning Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in relation to Detention and Imprisonment. Adopted by the 29th World Medical Assembly, Tokyo, Japan, October 1975 // <http://www.cirp.org/library/ethics/tokyo/>
15. Codul de Deontologie Medicală // Versiunea electronică publicată pe site-ul www.cmb.ro/legislatie/codulDeontologic/cod.pdf
16. Groza Iu.-L., Andronic A.-M., Groza I.-C. Bioetică și drept // <http://drept.ucv.ro/RSJ/Articole/2005/RSJ12/0306GrozaI.pdf>

Prezentat la 16.11.2011

CORAPORTUL „RISC-BENEFICIU” ÎN PROCESUL CERCETĂRILOR BIOMEDICALE ASUPRA PERSOANEI: IMPLICAȚII JURIDICO-PENALE

Vitalie-Silviu MIDRIGAN

Catedra Drept Penal și Criminologie

In the realm of health care it is difficult to hold rules or principles that are absolute. This is due to the many variables that exist in the context of clinical cases as well as the fact that in health care there are several principles that seem to be applicable in many situations. Even though they are not considered absolute, these rules and principles serve as powerful action guides in clinical medicine. Over the years, these moral principles have won a general acceptance as applicable in the moral analysis of ethical issues in medicine. The commonly accepted principles of health care ethics include: the principle of respect for autonomy, the principle of non-maleficence, the principle of beneficence, and the principle of justice. In other words, the physicians have a “prima facie” duty to both benefit the patient and to “avoid harming” the patient. However, in the actual situation, we must balance the demands of these principles by determining which carries more weight in the particular case. Prima facie duties are always binding unless they are in conflict with stronger or more stringent duties. A moral person’s *actual* duty is determined by weighing and balancing all competing *prima facie* duties in any particular case.

Progresele științifice majore au determinat, atât în rândul medicilor, cât și al juriștilor, dezbateri cu privire la necesitatea apariției unor principii care ar asigura o corectă utilizare a descoperirilor în domeniul medicinei. Ca urmare, se impune necesitatea stringentă de reglementare juridico-penală a riscurilor posibile în procesul efectuării cercetărilor biomedicale asupra persoanei.

Scopul prezentului demers constă în definitivarea bazei normative internaționale în sfera ocrotirii drepturilor persoanei supuse cercetărilor și experimentărilor biomedicale; în identificarea valorilor fundamentale ce necesită a fi ocrotite de legea penală; în stabilirea coraportului „risc-beneficiu” și în formularea principiilor de bază pe care se axează orice cercetare biomedicală legală.

Referindu-ne la legislația în vigoare a Republicii Moldova și la doctrina în domeniul științelor bioetice și juridice, putem formula câteva valori și principii fundamentale, acestea fiind expuse în ordine ierarhică:

1. Apărarea vieții și sănătății persoanei;
2. Legitimitatea principiului terapeutic;
3. Importanța socială conexă progresului științei.

Așadar, reieșind din conținutul actelor normative internaționale, putem observa că la nivel european această problemă s-a concretizat în activitatea organismelor Consiliului Europei, într-un proces de elaborare, adoptare și aplicare a unui sistem european de protecție a drepturilor omului în legătură cu dezvoltarea medicinei și biologiei.

În special, a fost creat un Comitet ad-hoc al Experților în Bioetică (CAHBI), transformat apoi într-un organism permanent – Comitetul Director pentru Bioetică (CDBI) [1]. Drept urmare a activității acestor comitete au fost adoptate următoarele documente internaționale:

- ✓ Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei (Oviedo, 1997) [2];
- ✓ Protocolul Adițional la Convenție referitor la interzicerea clonării ființelor umane (Paris, 1998) [3];
- ✓ Protocolul Adițional la Convenție privind transplantul de organe și țesuturi de origine umană (Strasbourg, 2002) [4].

Reieșind din analiza actelor internaționale enumerate *supra*, ajungem la concluzia că sistemul european de protecție a drepturilor persoanei împotriva abuzurilor științelor biomedicale este proiectat într-o manieră analogică ca și sistemul internațional de protecție a drepturilor fundamentale ale omului. Altfel spus, sunt adoptate o convenție care ocupă locul central în reglementarea problemelor bioetice și de drept și o serie de protocoale adiționale referitoare la diverse aspecte concrete. Baza normativă internațională în domeniul biomedicinei și dreptului este concepută ca o serie de reguli speciale care reglementează relații sociale apărute în sfera asigurării protecției drepturilor și libertăților persoanei împotriva abuzurilor științei.

Principiul priorității ființei umane este reglementat expres în articolul 2 al Convenției europene privind drepturile omului și biomedicină. Aceasta prevede că „*interesul și binele ființei umane trebuie să primeze asupra interesului unic al societății sau al științei*”. Pornind chiar de la această prevedere, observăm tendința Convenției de a reglementa impactul progresului științific asupra a trei entități, asupra a trei ipostaze ale ființei umane:

- ✓ ființa umană privită ca individ;
- ✓ ființa umană privită ca ființă socială;
- ✓ ființa umană ca specie.

Fiecare dintre aceste trei ipostaze primește gradul său specific de protecție, avându-se însă în vedere prioritatea protecției acordate ființei umane ca individ față de celelalte două ipostaze.

Analizând principiul priorității ființei umane, putem observa că el se materializează, în primul rând, în consimțământul persoanei necesar pentru a putea fi efectuată o intervenție în domeniul sănătății. Prioritatea consimțământului în domeniul sănătății este proclamată aproape în toate domeniile bioeticii și biomedicinii reglementate de Convenția respectivă și de Protocoalele ei Adiționale.

Regula generală este exprimată în articolul 5 al Convenției și presupune trei coordonate:

- ✓ necesitatea consimțământului în cazul unei intervenții în domeniul sănătății;
- ✓ regula informării adecvate și prealabile;
- ✓ libertatea retragerii necondiționate a consimțământului.

Referindu-ne la noțiunea „*intervenție*”, precizăm că acest termen trebuie interpretat într-un sens larg; acoperind toate actele medicale și, în special, intervențiile efectuate în scopul prevenirii, diagnosticării, tratamentului, reabilitării sau în contextul unei cercetări biomedicale.

Convenția reglementează însă și situații speciale, după cum urmează:

- consimțământul persoanei lipsite de capacitatea de a consimți (art.6);
- consimțământul persoanei care suferă de o tulburare mintală (art.7);
- situațiile de urgență, când nu se poate obține un consimțământ adecvat (art.8);
- consimțământul expus în baza dorințelor exprimate anterior de către un pacient care în momentul intervenției nu este într-o stare care să-i permită să-și exprime voința (art.9).

Principiul consimțământului nu își găsește însă aplicabilitatea în sfera de reglementare a Protocolului Adițional referitor la interzicerea clonării ființei umane, neexistând situații de excepție de la aceasta interdicție nici chiar atunci când ar exista consimțământul persoanei.

În ceea ce privește exprimarea consimțământului, regula este ca aceasta poate fi atât expresă, cât și tacită, scrisă sau orală. Există însă și situații de excepție reglementate de Convenție, când se cere ca exprimarea consimțământului să fie expresă, specifică și expusă în scris în cazul consimțământului pentru o cercetare științifică. Consimțământul trebuie să fie întotdeauna prealabil intervenției.

A doua regulă a principiului consimțământului o reprezintă *informarea prealabilă a persoanei* (alin.2 art.5 al Convenției). Informarea trebuie să includă înștiințarea persoanei cu privire la:

- scopul;
- natura intervenției;
- consecințele intervenției;
- riscurile care pot apărea.

O problemă de importanță majoră o constituie *informațiile cu privire la riscurile* care pot apărea în cursul intervenției sau în variantele alternative la aceasta. Acestea trebuie să cuprindă nu doar riscurile inerente pentru acel tip de intervenție, dar și orice risc aflat în legătura cu caracteristicile individuale ale fiecărui pacient, cum ar fi vârsta sau existența altor patologii.

Mai mult, pacientul are dreptul să solicite informații suplimentare cu privire la intervenția preconizată și să obțină răspunsuri adecvate.

Cea de a treia coordonată este *libertatea retragerii consimțământului* (alin.3 art.5 al Convenției). Retragerea consimțământului este prevăzută pentru efectuarea de cercetări și pentru prelevarea de organe sau țesuturi în scopul transplantării.

Analizând conținutul acestei norme juridice internaționale, observăm că regula impusă de Convenție are un caracter dispozitiv. În alți termeni, exprimarea consimțământului pentru efectuarea unei intervenții nu creează vreo obligație pentru pacient și nu poate fi folosită ulterior împotriva acestei persoane [5].

În urma studiului nostru succint al prevederilor internaționale, putem concluziona că întregul sistem european de acte normative în domeniul biomedicinii reprezintă un minim de reglementare și de protecție a

drepturilor persoanei supuse cercetărilor biomedicale. Ca urmare, fiecare stat parte la Convenție poate să prevadă în legislația internă măsurile necesare pentru a da efect dispozițiilor respective și în scopul construirii unui sistem unitar de protecție a persoanei împotriva abuzurilor științei.

Imperativul etic în medicină constă în îmbunătățirea strategiilor existente de prevenire și tratament al bolilor. Pentru atingerea lui este nevoie de cercetarea observațională și analitică. În momentul în care este util ca în terapie să se introducă noi preparate medicamentoase (experimentul clinic) sau când în practica medicală se dorește aprecierea eficacității metodelor diagnostice și terapeutice propuse (cercetarea clinică) apare necesitatea evaluărilor critice, în decursul cărora pot apărea, în mod inerent, conflicte sau incompatibilități. În această ordine de idei autorul D.Azoicăi relatează: „*Pentru aceasta bioetica are un rol esențial, de stabilire a armoniei și complementarității între cercetare și practică și, chiar dacă de multe ori conflictul este inevitabil, el va fi adus la pragul minim de risc pentru individ*” [6]. Pornind de la acest rol esențial al bioeticii în cercetarea medicală, subliniem că respectarea principiilor de bază se încadrează într-un sistem legislativ care trebuie aplicat.

Ca urmare, sub imperiul legislației internaționale existente și al doctrinei în domeniul bioeticii, în cadrul studierii coraportului „*risc-beneficiu*” s-au format următoarele principii etico-morale de efectuare a cercetărilor biomedicale asupra persoanei:

I. Intangibilitatea și non-disponibilitatea persoanei. În cadrul acestui principiu în literatura de specialitate se menționează: „*Primatul persoanei este axul prim al eticii, al oricărei etici. Atenționăm că persoana este valoare „transcendentă” în cadrul întregii realități. Persoana umană nu există fără viață fizică, care, deși nu epuizează viața personală, este fundamentul vieții personale, de aceea orice atingere adusă vieții fizice (sau suprimarea ei) este atingere adusă persoanei. Trupul este coesențial cu persoana și viața trupului este apărută ca prima datorie și primul drept*” [7]. Într-adevăr, viața fizică reprezintă valoarea fundamentală, pentru că pe ea se bazează toate celelalte dezvoltări ale persoanei și toate celelalte posibilități de creștere și de libertate.

II. Principiul sacrificiului particular pentru un bine superior. Unii autori îl numesc **principiul totalității, principiul riscului proporțional** sau **principiul terapeutic** [8]. Indiscutabil, pentru apărarea vieții fizice ca valoare fundamentală a persoanei este absolut legitimă înfruntarea sacrificiului de către o parte a organismului pentru salvarea organismului însuși. Spre exemplu, în aplicarea produsului farmaceutic este inevitabil și justificabil un minim de risc cântărit între riscuri și avantaje pentru integritatea fizică a subiectului asupra căruia se desfășoară experimentarea [9]. În privința acestui principiu o înțeleaptă administrare cere însă ca efectul nociv produs asupra organismului să fie un rău minor față de cel care s-a urmărit să se evite. În caz contrar s-ar comite un lucru absurd, și anume: pentru a evita un rău, s-ar comite unul mai mare. Este limpede că, datorită acestor limite deja menționate, cercetarea științifică poate suferi o încetinire, dar este împotriva oricărui bun simț să fie violate valori umane fundamentale pentru a vindeca omul și este împotriva moralei raționale să se comită răul pentru a obține binele.

III. Principiul solidarității sociale. În virtutea acestui principiu, este permis să i se ceară individului o cotă de sacrificiu sau de risc pentru binele întregii societăți căreia acesta îi aparține. Trebuie să fie înțeles bine acest principiu pentru a nu cădea în concepția colectivistă asupra sănătății. În acest context autorii E.Sgreccia și V.Tambone opinează: „*Conceptele de „parte” și „tot” nu pot fi aplicate în același timp persoanei și societății: în persoana individuală se află valoarea globală și motivul fundamental al existenței însăși a societății. Nu se permite ca un individ să fie supus unui risc mortal în folosul societății*” [10]. De aceea, trebuie să punem limite foarte clare acestui principiu social, iar aceste limite sunt în special două:

1) Societatea nu-i poate reproșa unui subiect un risc mai mare decât subiectul însuși. Din punct de vedere moral, așa cum subiectul va trebui să respecte în sine ordinea valorilor, tot astfel medicul va trebui să procedeze și pentru pacient. Precizăm în acest sens că supraviețuirea, integritatea substanțială (cea a minții și cea fizică), moralitatea personală și familială sunt factori și valori superioare valorii „sănătate-vindecare”. Medicina operează și există pentru a salvagarda aceste valori și nu pentru a le produce daune.

2) Reieșind din faptul că cercetătorul-medic acționează asupra persoanei altuia, respectând întotdeauna acele limite obiective ilustrate înainte, va trebui să obțină mai întâi *consimțământul* în cunoștință de cauză.

După părerea noastră, a invoca justificarea experimentelor nocive sau imorale asupra ființelor umane în vederea progresului științific sau al binelui social ar însemna reintroducerea sub diferite nuanțe a falselor justificări care au condus la crime și lagărele de concentrare din timpul ultimului război și ar răsturna raportul „*persoană-societate*”.

Subliniem că noțiunea „*binele științei*” nu trebuie înțeleasă în sens absolut, ci relativ. Știința este a omului și pentru om; ca urmare, ea nu poate cere sacrificii, nici nu poate impune violări asupra omului dincolo de aceea ce binele însuși al persoanei umane, corect înțeles, poate cere din partea indivizilor.

Așadar, formulând principiile etico-morale de efectuare a cercetărilor biomedicale asupra persoanei și elucidând coraportul dintre risc și beneficiu, vom contura elementele juridice de bază, a căror respectare este obligatorie pe parcursul realizării unor cercetări științifice cu participarea omului. Reieșind din etica cercetării [11], aplicabilitatea practică a acesteia și prevederile legislative în domeniu, punctăm următoarele cerințe înaintate unui act de cercetare:

1. Protejarea subiecților pentru a nu fi vătămați fizic sau psihic. În situația în care riscul prevăzut înainte de începerea cercetării este semnificativ crescut în raport cu beneficiul potențial, cercetarea ar trebui să nu fie aprobată și să nu fie derulată.

2. Menținerea caracterului privat (*privacy* – în limba engleză) – se referă la păstrarea caracterului anonim al cercetării; doar coordonatorul cercetării ar putea cunoaște, pe baza unui document unic păstrat închis, protejat, la care doar acesta are acces, asocierea dintre numele participanților la cercetare și numele de cod atribuite și folosite pe tot parcursul procesului de cercetare; de asemenea, caracterul privat se referă și la asigurarea intimității, lipsa urmăririi, observării, înregistrării cuiva prin încălcarea spațiului privat.

3. Lipsa constrângerii – forțarea cuiva la a participa într-o cercetare, în situațiile în care există o diferență obiectivă sau subiectivă de putere între cercetători sau persoane și grupuri interesate de rezultatele cercetării, pe de o parte, și subiecții sau participanții vizați.

4. Consimțământul informat. Consimțământul este considerat a fi 1) act prin care se consimte o propunere; acord între persoane; asentiment. 2) aprobare benevolă, adeziune [12]. În forma sa concretă, este un document explicit, clar, complet, pe înțelesul subiecților și al acelor responsabili de aceștia (în cazul persoanelor minore și al celor a căror capacitate de a-și da acordul este limitată sau inexistentă). La acesta se ajunge parcurgând un proces continuu caracterizat prin „*voluntariat*” – participare voluntară, informare, înțelegere și discernământ. Principalele aspecte care sunt incluse în realizarea unui consimțământ informat sunt:

- scopul cercetării;
- identificarea clară a cercetătorului și(sau) a echipei de cercetare;
- descrierea activităților de cercetare;
- durata și măsura implicării participantului potențial;
- beneficiile potențiale ale participării pentru persoana implicată, dar și pentru societate;
- riscurile implicite și explicite ale participării, inclusiv eventualitatea unui disconfort pentru participant;
- promisiunea fermă ca se va asigura anonimatul pe parcursul și după efectuarea cercetării, inclusiv în cadrul diseminării rezultatelor;
- modalitatea de a fi contactați cercetătorii în cazul în care apar întrebări, temeri sau preocupări înainte, în timpul sau după realizarea cercetării; posibilitatea retragerii necondiționate în orice moment al studiului;
- maniera prin care subiecții pot obține o copie a rezultatelor;
- un spațiu în cadrul documentului de consimțământ informat în care participantul potențial să-și poată da încuviințarea cu privire la implicarea sa în cercetare și faptul că a înțeles scopul cercetării, prin semnătură.

5. Confidențialitatea – este asigurată prin păstrarea tuturor datelor în condiții stricte, la care să aibă acces doar un număr minim de persoane care își asumă responsabilitatea pentru aceasta.

6. Raportarea rezultatelor – cel mai adesea se realizează cât mai curând după terminarea studiului și în forme adaptate grupurilor-țintă: marele public, alți cercetători, decidenți, practicieni, precum și către participanți la cercetare (fie prin prezentare, fie prin transmiterea unor sinteze ale rezultatelor).

7. Recapitularea cercetării împreună cu participanții – în cazul în care participarea la cercetare poate avea un impact emoțional asupra subiecților, în special în cazul în care aceștia au fost induși în eroare conform cu designul specific al cercetării în chestiune și, la final, li se comunică participanților dacă au fost manipulați, cum și în ce scop.

8. Accesul egal la beneficii – este foarte important în cazul cercetărilor experimentale care includ grupuri de comparație sau de control.

În această ordine de idei este de precizat că unii autori [13] pledează pentru construirea unui protocol în momentul formulării ideii de studiu. Împărtășim acest concept, deoarece fixarea documentară apare drept necesitate care urmează să servească obiectivul de finalizare a cercetării și obținerea rezultatelor valide, incontestabile din punct de vedere științific. Chiar dacă pare o activitate cronofagă, la masa de lucru se întrunesc, în echipă, mai mulți specialiști care vor crea în ansamblu un algoritm care va înlesni desfășurarea cercetării. Uneori, după multe dezbateri și, de ce nu, contradictorii, după consultarea bazelor valide de informații se construiește protocolul de studiu.

Reieșind din determinarea valorilor sociale fundamentale și analiza principiilor etico-morale de efectuare a cercetărilor biomedicale asupra persoanei, vom evidenția principalele cerințe etico-juridice în privința experimentării asupra persoanei, după cum urmează:

1) *Necesitatea experimentării clinice a produselor farmaceutice.* Experimentarea clinică a produselor farmaceutice, fiind un mijloc necesar pentru lupta contra maladiei, dacă este condusă corect și în condiții moralmente acceptabile, nu doar că este îngăduită, dar reprezintă și un serviciu adus omului și ia parte la dezvoltarea științei;

2) *Finanțarea și încurajarea cercetărilor științifice.* Este datoria precisă a statului și a comunității să încurajeze, să finanțeze și să reglementeze cercetarea științifică pentru a ușura suferințele umanității și pentru a împiedica abuzurile în defavoarea ființelor umane.

3) *Faza pre-clinică* va fi condusă cu toată acuratețea, astfel încât se vor dobândi maximum de cunoștințe valabile și se va reduce la minimum riscul din faza aplicativă asupra omului.

4) *Faza clinică a experimentării*, terapeutică sau non-terapeutică, va contribui să prezinte un coeficient de risc proporțional cu scopul și să poată garanta integritatea subiectului asupra căruia se realizează experimentul. Probele vor trebui suspendate imediat ce s-ar descoperi că nu mai există o astfel de proporție și garanție. Coeficientul de risc este evaluat și în cazul voluntarilor și experimentării de medic asupra lui însuși. Trebuie evaluată cu grijă mai ales includerea femeilor de vârstă fertilă în cercetările clinice, chiar dacă este îndepărtată posibilitatea unui efect teratogen (provocător de mutații) asupra copilului conceput. Totuși, în cazul femeii gravide sau în timpul lactației, criteriul de excludere de la experiment se impune sub motivul ocrotirii necesare atât a sănătății femeii, cât și a copilului. În cazul femeii la vârsta fertilă, deci potențial susceptibilă de graviditate înainte sau chiar în timpul experimentării, trebuie să se facă anumite distincții. Presupunând că produsul farmaceutic are un potențial teratogen, în cazul în care există tratamente standard alternative față de cel experimentat sau în cazul experimentării asupra voluntarilor sănătoși, femeile la vârsta fertilă sunt excluse. Dacă însă nu există terapie standard disponibilă și gravitatea patologiei impune un tratament, atunci este recomandat ca femeia care se supune studiului experimental să nu înceapă o sarcină în timpul experimentării și (în structurile unde este posibil) să i se ofere posibilitatea de ilustrare a metodelor de reglementare naturală a fertilității.

5) *Consimțământul în cunoștință de cauză* devine absolut necesar atunci când este vorba despre experiment non-terapeutic, ale cărui avantaj și scop nu au o conexiune imediată cu subiectul asupra căruia se aplică experimentarea. De aceea, din acest gen de experimentare sunt excluși toți subiecții incapabili să ofere un consens pe deplin liber și conștient. Acest consens trebuie să se producă într-adevăr în cunoștință de cauză, adică bazat pe elemente complete, accesibile și ușor recepționate, pentru a fi cu adevărat liber și deci cerut din partea unor persoane care nu prezintă forme de dependență morală sau constrângere fizică (copii, pușcăriași, prizonieri, dependenți sau condamnați la moarte). Consimțământul în cunoștință de cauză în mod normal este cerut chiar și pentru experimentarea terapeutică; el poate fi presupus sau omis atunci când există rațiuni foarte grave de salvagardare a vieții pacientului. Acest caz poate avea loc atunci când este folosit în regim de urgență un produs farmaceutic experimental în tentativa extremă de a salva viața unui pacient după ce au dat greș toate celelalte mijloace terapeutice; poate fi administrat și atunci când cererea consimțământului în cunoștință de cauză ar obliga ca pacientului să i se furnizeze informații asupra stării bolii care ar putea cauza daune bolnavului însuși (bolnav de cancer).

6) *Protejarea datelor personale*, sau cuvenită rezervă cu care trebuie tratate datele referitoare la subiecți care se supun unei experimentări clinice.

7) *Farmacovigilența.* Se poate defini ca fiind o monitorizare a posibilelor reacții adverse ale medicamentelor și comunicarea acestor rezultate făcută autorității sanitare.

8) *Întrebuințarea corectă a sistemului „placebo”.* Este vorba despre o substanță inertă fără efect farmacologic, prevăzută în diferite experimente clinice controlate. Aceasta ar fi administrată unui grup experimental, așa-numit de „control”, și confruntat cu grupul de studiu căruia i se încredințează spre testare respectivul produs farmaceutic. Pentru ca utilizarea lui să se facă la scară generalizată, în domeniul clinic terapeutic, asupra omului, este nevoie de trei condiții:

- a) să fie eliminată orice posibilă interferență în interpretarea efectelor atribuite noului medicament;
- b) să se evite dificultatea de alegere între tratamentul de comparat și terapia experimentală;
- c) să fie presupusă facilitatea majoră de a demonstra semnificația statistică a unui placebo față de un tratament novator în confruntarea dintre cele două terapii (cea experimentală și cea standard) [14].

Din cele expuse putem deduce următoarele:

✓ Scopul medicinei este de a ține cont de ceea ce există pentru a descoperi ceva mai bun.
 ✓ Medicul are o obligație primară de tip terapeutic în relația cu bolnavul, mai mult decât în legătura cu studiile științifice sau cu viitorii pacienți.

✓ Este iluzoriu ca un studiu, întotdeauna de mici dimensiuni, în privința unei utilizări generalizate a substanței deja comercializate, să aibă o validitate științifică absolută dat fiind că este demonstrat că măsurătorile sunt supuse de la sine unei apreciabile erori statistice, datorită căreia valoarea noului produs, pe planul eficienței – față de tratamentele uzuale – nu este pe deplin confirmată.

✓ Obținerea unui consens valid în cunoștința de cauză, pe baza sistemului placebo, nu eliberează medicul de datoria de a-i administra pacientului cel mai bun tratament, dacă este cu puțință.

✓ Dacă, din contra, se întâmplă că pacientul să nu primească o informare adecvată, consimțământul obținut de fapt nu este valabil și se configurează ca o adevărată și reală „înșelăciune”.

Reieșind din cele expuse, propunem următoarele recomandări *de lege ferenda*:

(1) Completarea art.40 din Codul penal al Republicii Moldova cu anexa plasată în alin.(2) care ar avea următorul conținut: „În cazurile când viața sau sănătatea persoanei supuse experimentului sau cercetării biomedicale sunt puse în pericol, obținerea consimțământului scris al pacientului sau al reprezentantului legal, privind pericolele sau perspectivele posibile, este obligatorie”.

(2) Completarea agravantei „cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei” (lit.n) alin.(2) art.145 CP RM și lit.l) alin.(2) art.151 CP RM) cu următorul conținut: „...sau cu scopul efectuării experimentului sau cercetării biomedicale”.

(3) Completarea Capitolului II al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova cu art.158¹, care ar prevedea răspunderea penală pentru *forțarea sau inducerea în eroare a persoanei de a participa la un experiment sau cercetare biomedicală*.

Referințe:

1. Steering Committee on Bioethics (CDBI): Information document concerning the CDBI. - Strasbourg, 29 March 2011 // http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/cdbi/INF_2011_%201%20E%20info%20doc%20cdbi.pdf
2. Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicină, semnată la Oviedo, 4 aprilie 1997, Spania // Varianta electronică: http://www.coe.ro/down_pdf.php?abs_path=tratate_conventii/ETS%20164.pdf
3. Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human Beings, Paris 12.01.1998 // <http://www.bioeticanet.info/documentos/OviedoProtAd.pdf>
4. Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, on Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin, Strasbourg, 24.I.2002 // <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/186.htm>
5. Pivniceru Mona Maria, Tit Horia. Principiile fundamentale ale sistemului european de protecție a drepturilor omului în legătura cu biomedicina // Arhiva electronică a Revistei Române de Bioetică, vol.1, nr.3 // www.bioetica.ro/bioetica/ie2/info.jsp?item=9466&node=1281
6. Azoică D. Etica cercetării clinice. O prioritate în medicină bazată pe dovezi // Arhiva electronică a Revistei Române de Bioetică, vol.1, nr.2 // www.bioetica.ro/bioetica/ie2/info.jsp?item=9428&node=1280
7. Sgreccia Elio oi Tambone Victor. Manual de bioetică. Capitolul VI, Partea I. Bioetica și experimentul asupra omului, experimentul clinic cu medicamente // www.profamilia.ro/culturavietii.asp?manual=54
8. Ibidem.
9. Stâncu M.-M. Experimentul clinic cu medicamente asupra omului // www.pharma-business.ro/opportunitati/experimentul-clinic-cu-medicamente-asupra-omului.html
10. Ibidem.
11. Gavrilovici C., Gavrilovici O. Introducere în etica cercetării: de la prescripție la realizarea practică // Arhiva electronică a Revistei Române de Bioetică, vol. 2, nr.1 // www.bioetica.ro/bioetica/ie2/info.jsp?item=9492&node=1355
12. Dicționar Explicativ al Limbii Române on-line // <http://dex-online.ro/consim%C5%A3%C4%83m%C3%A2nt/cauta/>
13. Azoică D. Etica cercetării clinice. O prioritate în medicină bazată pe dovezi // Arhiva electronică a Revistei Române de Bioetică, vol.1, nr.2 // www.bioetica.ro/bioetica/ie2/info.jsp?item=9428&node=1280
14. Sgreccia Elio oi Tambone Victor. Manual de bioetică. Capitolul VI, Partea I. Bioetica și experimentul asupra omului, experimentul clinic cu medicamente // www.profamilia.ro/culturavietii.asp?manual=54

Prezentat la 16.11.2011

ELEMENTELE CONSTITUTIVE SUBIECTIVE ALE INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL PROPRIETĂȚII INDUSTRIALE

Alexandru PĂDURARU

Catedra Drept Penal și Criminologie

In this article, it is shown that it's inappropriate that the provision stipulated at par.(1), (3) art.185² PC RM to be filled with the mention regarding the special purpose of obtaining a profit. Similarly, it is established that if the action of disclosure of data and information from the patent application has been made of fault by the one familiar with by the nature of his duties, we are under the offense of misconduct at work place, provided by art.249 of the Penal Code of Romania from 1968. It is argued that AGEPI can't be considered as subject to the offense charged at par.(1) art.185² PC RM. It is shown that it is possible the act of coauthors on the offense of misappropriation of the quality of inventor, provided by art.43 of Law No.129 of Romania from 29.12.1992 on the protection of industrial designs and models.

It is indicated that the liability under art.27 and par.(3) art.185² PC RM will be applied in case where the offender believes mistakenly that products which represent inventions or utility models or include the protected object of invention or utility model, are illegally carried on trade or are unlawfully stored in these goals. Or the procedures, which are inventions or utility models or include the protected object of invention or utility model, are used illegally, although in reality the committed are within the law. It is also argued that the legislature does not require a special quality to the subject of the offense under art.185² PC RM. Therefore, of course, the subject may be not only a representative of the AGEPI. Subject may be a person who, at the expense of the victim, assumes the right belonging to regarding the objects of intellectual property, intentionally giving false statements, operating with false documents entries related to the protection of intellectual property, falsifying documents necessary for issuing the title of protection, producing forged documents or presenting documents containing data that undermine the authority of the protection applicant of the object of intellectual property.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.185² CP RM se caracterizează, întâi de toate, prin intenție directă sau indirectă. De cele mai dese ori, motivul infracțiunii constă în interesul material.

Interesul material constituie motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și spori activul patrimonial (de a obține sau de a reține un câștig material) sau de a-și micșora pasivul patrimonial (de a se elibera de cheltuieli materiale). În opinia lui S.Brînză, pe care o susținem, interesul material se poate prezenta sub următoarele forme: 1) motivul generat de necesitatea făptuitorului de a obține un câștig material pentru sine; 2) motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și reține un câștig material; 3) motivul generat de necesitatea făptuitorului de a se elibera de cheltuieli materiale; 4) motivul generat de dorința făptuitorului de a asigura un câștig material unor terțe persoane (de a obține sau reține un câștig material pentru ele ori de a le elibera de cheltuieli materiale) [1].

În contextul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.185² CP RM, această clasificare poate fi luată în considerație la individualizarea pedepsei, însă nu influențează asupra calificării faptei.

Referindu-se la ipoteza similară din legea penală a Federației Ruse, D.D. Skrebeț propune ca – pentru a restrânge limitele de incriminare a însușirii frauduloase de către un terț a calității de autor al obiectului proprietății industriale și a constrângerii la coautorat – să fie prevăzut un scop special: scopul obținerii unui profit; indicarea unui asemenea scop special reprezintă una dintre trăsăturile individualizante reușite ale reglementărilor de același calibru din legislația penală a Kazahstanului, Georgiei și a Spaniei [2]. Considerăm că o asemenea inițiativă nu-și are rostul în condițiile legii penale a Republicii Moldova. Astfel, am recomandat excluderea din Codul contravențional a art.103, care dublează alin.(1) art.185² CP RM. Implementarea unei asemenea măsuri ar fi suficientă. Iar scopul sau motivul infracțiunii, prevăzute la alin.(1) art.185² CP RM, nu are decât să fie luat în considerație la individualizarea pedepsei, așa cum o cere art.75 CP RM.

În alt context, amintim că, în conformitate cu legislația penală română, divulgarea datelor cuprinse în cererile de brevet este incriminată la art.60 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție. Prevederi similare se conțin la art.43 al Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale, precum și la alin.3 art.40 al Legii nr.255 a României din 31.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante.

Totodată, în conformitate cu legislația penală română, însușirea fără drept a calității de inventator este incriminată la art.58 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție. Prevederi similare se conțin la art.41 al Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale.

În legătură cu ambele aceste infracțiuni, V.Lazăr opinează că ele sunt săvârșite cu intenție directă sau indirectă. Această poziție este reiterată referitor la celelalte infracțiuni în domeniul proprietății industriale [3].

Privind această opinie prin prisma dreptului penal al Republicii Moldova, exprimăm următoarea poziție: aceste fapte infracționale sunt săvârșite cu intenție directă. Argumentele de rigoare sunt cele prezentate de N.F. Kuznețova și I.M. Teajkova: „La comiterea infracțiunilor, în cazul cărora legiuitorul le fixează momentul de consumare în momentul săvârșirii acțiunii sau inacțiunii, intenția indirectă nu este posibilă” [4]. În același context, I.Hadârcă dezvoltă ideea: „Cum poate făptuitorul să admită conștient că săvârșește o acțiune (inacțiune) prejudiciabilă? Odată ce el o săvârșește, rezultă în mod inevitabil că o și dorește. O altă concluzie ar intra în contradicție cu regulile logicii” [5]. Au dreptate acești autori, luând în considerație că din prevederea de la lit.b) alin.1 art.19 al Codului penal român din 1968 rezultă că fapta este săvârșită cu intenție indirectă când făptuitorul prevede rezultatul faptei sale și, deși nu-l urmărește, acceptă posibilitatea producerii lui. Astfel, în eventualitatea admiterii ideii că infracțiunea formală poate fi săvârșită cu intenție indirectă, ar rezulta că este posibilă acceptarea de către făptuitor a posibilității săvârșirii faptei, în timp ce fapta este comisă. Ceea ce ar fi un nonsens.

Totuși, opinia lui V.Lazăr poate fi acceptată dacă luăm în considerație conceptul de urmare imediată, utilizat în dreptul penal român: spre deosebire de conceptul de urmare prejudiciabilă (utilizat în dreptul penal al Republicii Moldova), cel de urmare imediată presupune chiar și o stare de pericol care nu evoluează până la un prejudiciu efectiv de ordin fizic sau material. În acest caz, este posibilă acceptarea de către făptuitor a posibilității producerii urmării imediate a infracțiunii.

În altă privință, din punctul de vedere al lui M.A. Hotca și M. Dobrinou, dacă divulgarea datelor și informațiilor din cererea de brevet s-a realizat din culpa celui care le cunoștea prin natura atribuțiilor de serviciu, ne aflăm în condițiile infracțiunii de neglijență în serviciu [6]. Putem accepta o astfel de părere, dar numai în cazul în care luăm în considerație criticile aduse *supra* unei alte opinii a celor doi autori: „Prin inacțiune, datele din cererea de brevet sunt anume expuse pentru a fi consultate sau copiate de către persoanele interesate... Prin inacțiune, făptuitorul nu ia măsurile necesare pentru a preveni consultarea directă sau accidentală a documentelor” [7]. Mai sus am menționat că, în acest caz, este descris un exemplu de acțiune, alături de un exemplu care nu are nici o legătură cu divulgarea. Iar neluarea de măsuri necesare pentru a preveni consultarea directă sau accidentală a documentelor poate fi calificată, eventual, ca neglijență în serviciu având caracter infracțional sau disciplinar. Luând aceasta în considerație, consemnăm că, dacă acțiunea de divulgare a datelor și informațiilor din cererea de brevet s-a realizat din culpa celui care le cunoștea prin natura atribuțiilor de serviciu, ne aflăm în condițiile infracțiunii de neglijență în serviciu, prevăzute la art.249 al Codului penal român din 1968.

Cât privește scopul infracțiunii – în cazul infracțiunilor, prevăzute la art.58 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție și la art.41 al Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale – deși legea nu o cere expres, acțiunea săvârșită trebuie să aibă ca scop obținerea pe nedrept a calității de inventator sau de autor al desenului și modelului industrial. Or, în toate procedurile în fața OSIM, solicitantul este considerat a fi persoana îndreptățită la acordarea brevetului. Precizăm că, pentru consumarea infracțiunilor în cauză, este necesar ca scopul nominalizat să fie realizat. În caz contrar, ne vom afla în prezența tentativei la aceste infracțiuni.

În alt context, subiectul infracțiunii specificate la alin.(1) art.185² CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani.

Legiuitorul cere o calitate specială pentru subiectul infracțiunii în cazul modalității de răspândire a informațiilor privind invenția, modelul de utilitate, desenul sau modelul industrial, soiul de plantă, topografia circuitului integrat fără consimțământul autorului (creatorului) sau al succesorului său în drepturi, până la publicarea oficială a datelor din cererea de înregistrare: persoana căreia aceste informații i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute în alt mod. În acest caz, subiect poate fi un funcționar din cadrul AGEPI, dar și oricare altă persoană căreia aceste informații i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute în alt mod.

În context, atrage atenție opinia lui V.Iustin cu privire la subiectul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.185² CP RM: „Subiect al infracțiunii poate fi o persoană fizică, responsabilă, având împlinită vârsta de 16 ani, care face parte din personalul AGEPI, adică persoană care are atribuții de primire, păstrare sau soluționare a cererilor pentru înregistrarea obiectelor de proprietate industrială, precum și persoana care efectuează lucrări în legătură cu invențiile. Din categoria acestora din urmă fac parte, de exemplu: consilierii în proprietate industrială, mandatarii, care reprezintă inventatorul în cadrul procedurilor din fața AGEPI și persoanele care participă la reproducerea grafice ce trebuie anexate la cererea depusă. Totodată, reieșind din dispoziția alin.(1) art.185² CP RM, subiect al infracțiunii poate fi orice salariat al AGEPI care, din întâmplare sau în cadrul atribuțiilor de serviciu, intră în posesia datelor unui dosar ce a fost depus pentru înregistrare, iar ulterior le divulgă. De asemenea, subiect al infracțiunii poate fi: autorul obiectului de proprietate industrială, în situația în care el solicită eliberarea de către AGEPI a unui titlu de protecție; succesorul său în drepturi, atunci când autorul invenției și-a cedat dreptul la eliberarea titlului de protecție privind obiectele de proprietate industrială sau instituția pentru invențiile realizate de salariat în exercitarea unui contract de muncă ce prevede o misiune inventivă încredințată în mod explicit. În cazul în care invenția rezultă dintr-un contract de cercetare, în lipsa unei clauze contrare, dreptul la brevet de invenție aparține instituției care a comandat cercetarea. Totodată, subiect al infracțiunii poate să apară și AGEPI, persoană juridică, din cauza perturbării raporturilor de serviciu provocate de conduita nelegală manifestată de personalul propriu, precum și datorită angajării răspunderii sale materiale pentru prejudiciile provocate prin actele malversative comise de aceștia, care prin acțiunile lor pot face publice materialele cererii depuse printr-o eventuală publicare a lor înainte de termenul specificat în legile speciale privind obiectele de proprietate industrială” [8].

În legătură cu această viziune, se impun următoarele observații: 1) nu este clar de ce autorul restrânge calitatea subiectului infracțiunii examinate doar la sfera invențiilor. Or, din dispoziția de la alin.(1) art.185² CP RM se desprinde cu claritate că vizate sunt și alte obiecte ale proprietății industriale: modelul de utilitate; desenul sau modelul industrial; soiul de plantă; topografia circuitului integrat; 2) AGEPI nu poate fi considerat subiect al faptei incriminate la alin.(1) art.185² CP RM. Aceasta rezultă din interpretarea sistemică a sancțiunii de la această normă și dispoziției de la alin.(4) art.21 CP RM: „Persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal pentru infracțiunile pentru săvârșirea cărora este prevăzută sancțiune pentru persoanele juridice în Partea Specială din prezentul Cod”. În sancțiunea de la alin.(1) art.185² CP RM nu este prevăzută nici o pedeapsă pentru persoanele juridice.

În alt registru, referindu-ne la una din ipotezele similare din legislația penală română – divulgarea datelor și informațiilor din cererea de brevet – observăm că situația este de altă natură.

Astfel, privitor la subiectul infracțiunii specificate la art.60 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție, V.Lazăr afirmă: „În primul rând, poate fi o persoană care lucrează în cadrul OSIM și ia cunoștință, în orice mod, de datele cuprinse într-o cerere de brevet sau în documentația care constituie depozitul reglementar. Subiectul activ al acestei infracțiuni poate fi și o persoană care efectuează lucrări în legătură cu invențiile” [9]. Cu privire la subiectul aceleiași infracțiuni, C.R. Romițan face următoarea precizare: „Nu este obligatoriu ca angajatul OSIM să aibă atribuții directe de primire, păstrare ori soluționare a cererilor de înregistrare a invențiilor, acesta putând fi chiar un simplu salariat care, din întâmplare sau în exercitarea atribuțiilor de serviciu, intră în posesia datelor unui dosar depus pentru înregistrare, iar ulterior le divulgă” [10].

Un punct de vedere similar este exprimat cu privire la subiectul infracțiunii prevăzute la art.43 al Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale [11].

Ținând seama de calitatea specială a subiectului infracțiunilor în cauză și de condițiile în care acestea sunt săvârșite, ajungem la concluzia că ele nu întotdeauna prezintă caracteristicile unei variante de specie a abuzului în serviciu.

Cât privește altă ipoteză prevăzută în legislația penală română – însușirea pe nedrept a calității de autor al desenului sau modelului industrial – C.R. Romițan susține cu drept cuvânt: „În cazul în care un grup de persoane, constituit pe baza unei înțelegeri, a creat un desen sau model industrial, subiect activ poate fi chiar una dintre aceste persoane care își însușește, fără drept, calitatea de autor unic al desenului sau modelului industrial” [12]. Privitor la o ipoteză similară, V.Lazăr afirmă just: „Subiectul activ al acestei infracțiuni poate fi orice persoană fizică răspunzătoare penal și care nu are dreptul la calitatea de autor. Chiar și coautorii invenției respective pot fi subiecți ai acestei infracțiuni, în acele ipoteze în care ei acționează astfel că la înregistrarea invenției să apară ca autori exclusivi” [13].

Însă, ideea exprimată în continuare de către acest autor pune în gardă: „Nu este posibilă participația sub forma coautoratului, deoarece calitatea de inventator este legată direct de o persoană fizică” [14]. Chiar dacă este așa, nu se exclude situația când două sau mai multe persoane se înțeleg în prealabil în vederea însușirii pe nedrept a calității de inventator, astfel încât să obțină împreună calitatea de coautori ai invenției. Iată de ce, considerăm că este posibil coautoratul la infracțiunea de însușire pe nedrept a calității de inventator.

În cele ce urmează vor fi analizate latura subiectivă și subiectul infracțiunii specificate la alin.(2) art.185² CP RM.

La concret, latura subiectivă a faptei infracționale prevăzute la alin.(2) art.185² CP RM se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivul infracțiunii se exprimă, de cele mai dese ori, în interesul material.

În opinia unor autori, printre alte motive se numără: năzuința de a reuși în lupta concurențială; năzuința de a acapara piața de desfacere a mărfurilor; năzuința de a discredita concurentul etc. [15] În ce ne privește, considerăm că, în condițiile legislației Republicii Moldova, astfel de motive sunt specifice nu pentru infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.185² CP RM, dar pentru infracțiunea de concurență neloyală (art.246¹ CP RM). Or, tocmai această infracțiune presupune după caz: crearea, prin orice mijloace, de confuzie cu întreprinderea, cu produsele sau cu activitatea industrială sau comercială a unui concurent; răspândirea, în procesul comerțului, de afirmații false, care discreditează întreprinderea, produsele sau activitatea de întreprinzător a unui concurent; inducerea în eroare a consumatorului referitor la natura, la modul de fabricare, la caracteristicile, la aptitudinea de întrebuințare sau la cantitatea mărfurilor concurentului; folosirea denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic; compararea în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate ale unui agent economic cu mărfurile unor alți agenți economici.

Referitor la scopul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.185² CP RM, vizavi de o ipoteză similară, А.И. Бойко consideră că folosirea ilicită a mărcii poate atrage răspunderea penală numai dacă urmărește scopul înlesnirii desfacerii mărfurilor sau al discreditării titularului mărcii și a calităților comerciale ale mărfurilor pe care se aplică respectiva marcă [16]. Cât privește prima parte a acestei afirmații, o putem accepta: înlesnirea desfacerii mărfurilor poate fi urmărită de subiectul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.185² CP RM. Dimpotrivă, scopul discreditării titularului mărcii și a calităților comerciale ale mărfurilor pe care se aplică respectiva marcă este specific nu infracțiunii date, dar celei prevăzute la art.246¹ CP RM.

În ce privește latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art.83 și 86 ale Legii nr.84 a României din 15.04.1998 privind mărcile și indicațiile geografice, caracteristicile acestora nu se deosebesc principial de caracteristicile laturii subiective a infracțiunilor specificate la art.58 și 60 ale Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție, la art.41 și 43 ale Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale, precum și la alin.3 art.40 al Legii nr.255 a României din 31.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante.

În legătură cu tipul de intenție care poate fi manifestat în raport cu asemenea infracțiuni, este relevantă următoarea constatare din practica judiciară română: „Infracțiunea prevăzută la lit.b) alin.1 art.83 din Legea nr.84/1998, constând în punerea în circulație, fără drept, a unui produs purtând o marcă identică sau similară cu o marcă înregistrată pentru produse identice sau similare și care prejudiciază pe titularul mărcii înregistrate, se săvârșește cu intenție directă sau indirectă. În cauză, autoarea infracțiunii, în calitate de administrator al unei societăți comerciale, poartă întreaga responsabilitate pentru operațiunile comerciale desfășurate de societate, având obligația și posibilitatea să constate că marfa cu care martorul făcea aprovizionarea este contrafăcută și să nu o expună spre vânzare. Sub aspectul laturii subiective a infracțiunii de contrafacere, inculpata a acționat cu intenție directă, în sensul că, deși nu a urmărit, a acceptat posibilitatea prejudicierii titularilor mărcilor prin punerea în circulație a unor însemne identice cu mărcile protejate și fără a verifica, în lipsa certificatului de proprietate și a declarației de conformitate, dacă în această modalitate se aduce atingere unor drepturi exclusive de proprietate intelectuală” [17].

Considerăm această constatare de-a dreptul bulversantă: „inculpata a acționat cu intenție directă, în sensul că, deși nu a urmărit, a acceptat posibilitatea prejudicierii titularilor mărcilor”. Este clar că, de fapt, s-a avut în vedere intenția indirectă, nu intenția directă. În acest plan, G.Antoniou afirmă pe bună dreptate: „Există intenție indirectă când infractorul prevede rezultatul faptei (elementul intelectual) și, deși nu-l urmărește, acceptă riscul producerii lui (elementul volitiv). Această modalitate a intenției apare, de regulă, în cazul acțiunilor sau inacțiunilor susceptibile de o pluralitate de rezultate; făptuitorul urmărește unul din aceste rezultate, dar

întrevede și posibilitatea altor urmări adiacente, în raport cu care acceptă riscul de a produce și aceste rezultate ca să poată realiza rezultatul urmărit” [18].

În alt context, subiectul infracțiunii, prevăzute la alin.(2) art.185² CP RM, este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, persoana juridică (cu excepția autorității publice) poate evolua ca subiect al infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.185² CP RM.

În alt context, privitor la subiectul infracțiunilor în domeniul proprietății industriale, care sunt similare infracțiunii specificate la alin.(2) art.185² CP RM, este vorba despre orice persoană fizică responsabilă penalmente, indiferent dacă este cetățean român sau străin ori dacă este un apatrid cu domiciliul în străinătate sau în România. Nu se cere nici o calitate specială pentru subiectul acestor infracțiuni.

Cât privește noțiunile desemnând subiectul infracțiunilor respective, considerăm că acestea sunt bine cunoscute din punct de vedere conceptual din investigațiile asupra infracțiunilor analizate anterior. De aceea, nu vom insista asupra acestora.

Privitor la latura subiectivă și subiectul infracțiunilor prevăzute la alin.(2¹)-(2³) art.185² CP RM, menționăm că latura subiectivă a infracțiunilor în cauză se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivul infracțiunii se exprimă, de cele mai dese ori, în interesul material.

Subiect al infracțiunilor specificate la alin.(2¹)-(2³) art.185² CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, persoana juridică (cu excepția autorității publice) poate fi subiectul infracțiunii analizate.

Nu există diferențe sesizabile între caracteristicile laturii obiective și ale subiectului infracțiunii, prevăzute la lit.c) alin.(1) art.83 al Legii nr.84 a României din 15.04.1998 privind mărcile și indicațiile geografice, și caracteristicile aceluiași elemente constitutive ale infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(1) art.83 al Legii nr.84 a României din 15.04.1998 privind mărcile și indicațiile geografice, elemente pe care le-am examinat mai sus.

În cele ce urmează vor fi examinate latura subiectivă și subiectul infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.185² CP RM.

Astfel, latura subiectivă a infracțiunii în cauză se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivul infracțiunii se exprimă, de cele mai dese ori, în interesul material.

Referitor la scopul infracțiunii, exprimându-și punctul de vedere vizavi de infracțiunea de contrafacere a obiectului unei invenții (art.299 din Codul penal român din 1968), infracțiune asemănătoare sub anumite aspecte cu cea prevăzută la alin.(3) art.185² CP RM, Gh.Nistoreanu și A.Boroi afirmă pe drept cuvânt: „Nu prezintă relevanță dacă făptuitorul a săvârșit infracțiunea pentru uzul personal sau în vederea comercializării obiectului contrafăcut” [19].

În legătură cu infracțiunea de punere în circulație a produselor contrafăcute (art.300 din Codul penal român din 1968), care de asemenea comportă anumite tangențe cu fapta incriminată la alin.(3) art.185² CP RM, O.Loghin și T.Toader opinează: „Eroarea făptuitorului cu privire la proveniența produselor înlătură răspunderea penală a acesteia” [20]. Această părere trebuie privită prin prisma dispoziției de la alin.1 art.51 din Codul penal român din 1968: „Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, când făptuitorul, în momentul săvârșirii acesteia, nu cunoștea existența unei stări, situații sau împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei”. În legătură cu această reglementare, S.Bogdan afirmă: „Eroarea poate să intervină din cauza evaluării eronate a premiselor care au stat la baza deliberării. Dacă motivele subiectului au la bază reprezentări denaturate asupra realității, aceasta se va răsfrânge și asupra procesului deliberativ și alegerii corecte a conduitei care să corespundă scopurilor urmărite de subiect” [21].

Astfel, în contextul faptei incriminate la art.300 din Codul penal român din 1968, se înlătură răspunderea penală atât în cazul în care făptuitorul consideră eronat că produsele puse în circulație sunt produse contrafăcute (deși acestea nu sunt contrafăcute), cât și în cazul în care făptuitorul consideră eronat că produsele puse în circulație nu sunt produse contrafăcute (deși acestea sunt contrafăcute).

În același timp, constatăm lipsa unei prevederi, similare cu art.51 din Codul penal român din 1968, în legea penală a Republicii Moldova. Iată de ce, se va aplica răspunderea în baza art.27 și alin.(3) art.185² CP RM, în situația în care făptuitorul consideră eronat că produsele, ce constituie invenții sau modele de utilitate ori includ obiectul invenției sau al modelului de utilitate protejate, sunt puse ilegal în circulație economică sau stocate ilegal în aceste scopuri, ori procedeele, ce constituie invenții sau modele de utilitate ori includ obiectul invenției sau al modelului de utilitate protejate, sunt folosite ilegal, deși în realitate cele săvârșite sunt în limitele legalității.

Această soluție de calificare se desprinde din concepția tentativei de infracțiune, consacrate la art.27 CP RM: „Se consideră tentativă de infracțiune acțiunea sau inacțiunea intenționată îndreptată nemijlocit spre săvârșirea unei infracțiuni dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, aceasta nu și-a produs efectul”. Cu alte cuvinte, dacă intenția făptuitorului este îndreptată spre săvârșirea unei fapte ilegale, iar, din cauze independente de voința făptuitorului, fapta și-a pierdut caracterul ilegal, infracțiunea nu-și produce efectul în integralitate, încheindu-și desfășurarea la etapa de tentativă.

În rest, în ce privește latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art.59 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție (și, implicit, a infracțiunilor specificate la art.299 și 300 ale Codului penal român din 1968), caracteristicile acestora nu se deosebesc principial de caracteristicile laturii subiective a infracțiunilor prevăzute în legislația penală a României, analizate anterior.

Subiect al infracțiunii, prevăzute la alin.(3) art.185² CP RM, este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, persoana juridică (cu excepția autorității publice) poate fi subiectul infracțiunii specificate la alin.(3) art.185² CP RM.

Cât privește infracțiunea specificată la art.299 al Codului penal român din 1968, Gh.Nistoreanu și A.Boroi consideră că subiect activ al acestei infracțiuni este orice persoană fizică (cetățean român sau străin); în această calitate se poate afla atât o persoană particulară, cât și un funcționar care ia cunoștință, prin natura atribuțiilor de serviciu, de invenția în cauză sau specialiștii care lucrează la transpunerea în practică a invenției” [22]. Cu privire la subiectul infracțiunii prevăzute la art.300 al Codului penal român din 1968, aceiași autori afirmă că subiect activ poate fi orice persoană fizică, dispoziția de incriminare neprezentând vreo condiție cu privire la persoana făptuitorului [23]. Opinii similare sunt exprimate în legătură cu subiectul infracțiunii prevăzute la art.59 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție [24].

În continuare vor fi examinate latura subiectivă și subiectul infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.185² CP RM.

Latura subiectivă a faptei infracționale prevăzute la alin.(4) art.185² CP RM se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. În cele mai multe cazuri, motivul infracțiunii constă în interesul material.

Referitor la infracțiunile prevăzute la art.42 al Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale – infracțiuni care prezintă afinități cu infracțiunea specificată la alin.(4) art.185² CP RM – V.Lazăr susține: „Latura subiectivă la această infracțiune se realizează numai sub forma intenției directe, deoarece legiuitorul cere ca operațiunea de reproducere a desenului sau modelului industrial să se facă fără drept și în scopul fabricării de produse cu aspect identic. Considerăm că expresia „fără drept” privește și celelalte operațiuni alternative prevăzute de legiuitor, pentru că făptuitorul știe rezultatul și urmărește realizarea lui” [25].

Un punct de vedere asemănător îl exprimă S.Brînză: „În ce privește aspectele specifice ale laturii subiective a infracțiunilor analizate, este necesar a consemna scopurile speciale cu care pot fi realizate modalitățile normative alternative ale faptei infracționale cercetate: a) scopul fabricării de produse cu aspect identic – în cazul modalității de reproducere, fără drept, a desenului sau modelului industrial; b) scopul punerii în circulație ori folosirii – în cazul modalităților de fabricare, oferire spre vânzare, vânzare, import, folosire sau stocare de produse cu aspect identic [26].

Așadar, scopul special este cel care imprimă vinovăției caracterul de intenție directă.

În alt registru, subiectul infracțiunii, prevăzute la alin.(4) art.185² CP RM, este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. La fel, persoana juridică (cu excepția autorității publice) poate fi subiectul infracțiunii specificate la alin.(4) art.185² CP RM.

În ce privește subiectul infracțiunilor prevăzute la art.42 al Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale, caracteristicile acestuia nu se deosebesc principial de caracteristicile subiectului infracțiunii prevăzute la art.59 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție (și, implicit, al infracțiunilor specificate la art.299 și 300 ale Codului penal român din 1968).

În cele ce urmează ne vom referi la elementele constitutive subiective ale infracțiunii prevăzute la alin.(5) art.185² CP RM.

Latura subiectivă a faptei infracționale în cauză se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. În cele mai multe cazuri, motivul infracțiunii constă în interesul material.

Subiect al infracțiunii analizate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, persoana juridică (cu excepția autorității publice) poate fi subiectul infracțiunii specificate la alin.(5) art.185² CP RM.

Infracțiunea, specificată la alin.(5) art.185² CP RM, se aseamănă, în anumite privințe, cu unele dintre infracțiunile prevăzute la art.27 și 40 ale Legii nr.255 a României din 31.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante. În ce privește latura subiectivă și subiectul acestor infracțiuni, trăsăturile acestora nu se deosebesc principial de caracteristicile laturii subiective și ale subiectului infracțiunii prevăzute la art.59 al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție (și, implicit, ale infracțiunilor specificate la art.299 și 300 ale Codului penal român din 1968).

În alt context, elementele constitutive subiective ale infracțiunii, prevăzute la alin.(6) art.185² CP RM, prezintă aceleași note caracteristice cu cele ale infracțiunii specificate la alin.(5) art.185² CP RM.

Infracțiunea, prevăzută la alin.(6) art.185² CP RM, prezintă anumite afinități cu infracțiunile prevăzute la art.40 al Legii nr.16 a României din 06.03.1995 privind protecția topografiilor circuitelor integrate.

Cu privire la subiectul infracțiunilor în cauză, M.A. Hotca și M. Dobrinou consemnează: „Subiect activ poate fi orice persoană fizică sau juridică ce îndeplinește condițiile răspunderii penale” [27]. Într-o manieră mai desfășurată, dar fără a preciza dacă este vorba de o persoană fizică sau juridică, V.Lazăr arată: „Subiectul activ nu este circumstanțiat, putând fi orice persoană, responsabilă penal. În această situație se poate afla chiar creatorul topografiei, dacă acesta întreprinde un act prohibit de lege după transmiterea drepturilor sale unor terțe persoane, prin cesiune ori prin succesiune” [28].

În contextul analizat, precizăm că, în conformitate cu art.19¹ al Codului penal român din 1968, persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de legea penală; răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit, în orice mod, la săvârșirea aceleiași infracțiuni.

În rest, în ce privește latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art.40 al Legii nr.16 a României din 06.03.1995 privind protecția topografiilor circuitelor integrate, caracteristicile acestora nu se deosebesc esențial de caracteristicile laturii subiective a infracțiunilor prevăzute în legislația penală a României, analizate anterior.

Finalmente, ne vom referi la elementele constitutive subiective ale infracțiunii prevăzute la art.185³ CP RM.

Astfel, latura subiectivă a infracțiunii date se caracterizează prin intenție directă. De cele mai multe ori, motivul infracțiunii constă în interesul material.

Subiect al infracțiunii analizate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, persoana juridică (cu excepția autorității publice) poate fi subiectul infracțiunii specificate la art.185³ CP RM.

Conform pct.12 al anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului și structurii Agenției de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, nr.1378 din 13.12.2004, AGEPI este instituția care: recepționează și supune expertizei cererile privind eliberarea titlurilor de protecție pentru obiectele proprietății industriale; gestionează registrele naționale de cereri și titluri de protecție acordate pentru invenții, pentru noi soiuri de plante, pentru mărci de produse și servicii, pentru denumiri de origine ale produselor, pentru desene și modele industriale, pentru modele de utilitate, pentru topografii ale circuitelor integrate, pentru alte obiecte ale proprietății industriale.

Astfel, nu este exclus ca documentele, depuse la AGEPI în vederea obținerii titlului de protecție, să fie supuse unor înscrieri false de către un funcționar din cadrul AGEPI, care a fost însărcinat cu examinarea respectivelor documente. Aceasta e posibil atunci când documentele depuse nu îndeplinesc unele cerințe esențiale, iar solicitantul intervine pe lângă funcționarul respectiv ca acesta să „rectifice” conținutul documentelor, astfel încât acestea să fie puse în concordanță cu cerințele normative stabilite. În această ipoteză, autorul infracțiunii este funcționarul din cadrul AGEPI. Datorită acestei calități speciale, el trebuie să poarte răspundere potrivit art.332 CP RM. La rândul său, persoana, care l-a determinat să săvârșescă infracțiunea (adică solicitantul titlului de protecție pentru obiectul proprietății intelectuale), trebuie să răspundă conform alin.(4) art.42 și art.332 CP RM. Dacă respectivul funcționar a acceptat să opereze înscrierile false, aflate în examinare, în schimbul unei remunerații necuvenite, cele săvârșite de el trebuie să fie calificate nu doar în baza art.332 CP RM, dar și potrivit art.324 sau 330 CP RM. Totodată, cel care i-a acordat această remunerație (adică, solicitantul titlului de protecție pentru obiectul proprietății intelectuale) urmează a fi tras la răspundere nu doar conform alin.(4) art.332 CP RM, dar și în corespundere cu art.325 sau alin.(3), (4) sau (5) art.330 CP RM [29].

Este posibil ca inițiativa de operare a înscrierilor false în documentele ce țin de protecția proprietății intelectuale să nu provină de la solicitantul titlului de protecție pentru obiectul proprietății intelectuale. Mai mult decât atât, e posibil ca operarea unor asemenea înscrieri să se facă împotriva intereselor acestuia de către funcționarul din cadrul AGEPI. Ipoteza dată este cu puțință atunci când respectivul funcționar operează înscrierile false în documentele aflate în examinare, pentru a crea impresia că acestea nu corespund cerințelor normative stabilite, astfel încât cererea depusă să fie respinsă. Motivul săvârșirii în aceste condiții a infracțiunii, specificate la art.332 CP RM, poate consta în concurența neloială: funcționarul în cauză reprezintă interesele unei persoane care dorește să beneficieze în mod fraudulos de dreptul exclusiv de a exploata obiectul proprietății intelectuale. Nu se exclude ca funcționarul din cadrul AGEPI să-i divulge unui asemenea defraudator esența obiectului proprietății intelectuale, până la publicarea cererii de către solicitantul de bunăcredință, fără consimțământul acestuia. În aceste împrejurări, răspunderea funcționarului dat trebuie să survină nu doar conform art.332 CP RM, dar și în baza alin.(1) art.185² CP RM.

În alt registru, ținem să menționăm că legiuitorul nu reclamă o calitate specială pentru subiectul infracțiunii prevăzute la art.185² CP RM. De aceea, bineînțeles, subiect poate fi nu doar un funcționar din cadrul AGEPI. Subiect poate fi și o persoană care, în detrimentul victimei, își arogă dreptul aparținând acesteia asupra obiectelor proprietății intelectuale, prezentând declarații intenționat false, operând cu înscrieri false în documentele ce țin de protecția proprietății intelectuale, falsificând documentele necesare eliberării titlului de protecție, perfectând documente falsificate sau prezentând documente cu date care subminează autoritatea solicitantului de protecție a obiectului de proprietate intelectuală. De această dată, un funcționar din cadrul AGEPI este cel care recepționează declarațiile sau documentele false specificate.

Infracțiunea, specificată la art.185³ CP RM, comportă similarități cu infracțiunile prevăzute la lit.e)-g) alin.1 art.40 al Legii nr.255 a României din 31.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante. Este vorba de: falsul la înscrierea unui soi în Registrul Național al Brevetelor de Soiuri Protejate; întocmirea de rapoarte false, precum și falsificarea documentațiilor cerute de numita lege; furnizarea de documente care conțin informații false.

Nu este neapărat ca subiectul acestor infracțiuni să aibă vreo calitate specială. Mai mult, dacă infracțiunile date se săvârșesc de un funcționar în exercițiul atribuțiilor de serviciu, răspunderea va fi agravată în baza alin.4 art. 40 al Legii nr.255 a României din 31.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante.

În rezultatul analizei de drept penal a elementelor constitutive subiective ale infracțiunilor în domeniul proprietății industriale, pot fi formulate următoarele **concluzii**:

1) nu este oportun ca dispoziția de la alin.(1) art.185² CP RM să fie completată cu mențiunea privind scopul special al obținerii unui profit;

2) dacă acțiunea de divulgare a datelor și informațiilor din cererea de brevet s-a realizat din culpa celui care le cunoștea prin natura atribuțiilor de serviciu, ne aflăm în condițiile infracțiunii de neglijență în serviciu, prevăzute la art.249 din Codul penal român din 1968;

3) AGEPI nu poate fi considerat subiect al faptei incriminate la alin.(1) art.185² CP RM;

4) este posibil coautoratul la infracțiunea de însușire pe nedrept a calității de inventator, prevăzută la art.43 al Legii nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale.

Referințe:

1. Brînză S. Răspunderea pentru omorul săvârșit din interes material (lit.b) alin.(2) art.145 CP RM): examinarea unor aspecte controversate // Revista Națională de Drept, 2008, nr.10, p.5-11.
2. Скребец Д.Д. Уголовно-правовые аспекты борьбы с преступлениями против изобретательских и патентных прав, с.11.
3. Lazăr V. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.118, 122, 146.
4. Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1 / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 1999, с.313.
5. Hadîrcă I. Răspunderea pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. - Chișinău: CEP USM, 2008, p.218.
6. Hotca M.A., Dobrinou M. Infracțiuni prevăzute în legi speciale, p.639.
7. Ibidem, p.623.
8. Iustin V. Analiza juridico-penală a infracțiunilor privind răspândirea informațiilor care se referă la obiectele de proprietate industrială, precum și însușirea frauduloasă de către un terț a calității de autor sau constrângerea la coautorat (alin.(1) art.185² CP RM), p.57-62.

9. Lazăr V. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.121.
10. Romișan C.R. Protecția penală a proprietății intelectuale. - București: C.H. Beck, 2006, p.226.
11. Lazăr V. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.152.
12. Romișan C.R. Protecția penală a proprietății intelectuale, p.242.
13. Lazăr V. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.116.
14. Ibidem.
15. Демьяненко Е.В. Уголовная ответственность за незаконное использование товарного знака, с.13; Кузнецов А.П., Изосимов С.В., Бокова И.Н. Незаконное использование товарного знака: проблемы реализации уголовной ответственности, с.30-39.
16. Бойко А.И. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996, с.416-417.
17. Infrațiunea prevăzută de art.83, lit.b din Legea nr. 84/1998. Elemente constitutive. Latura subiectivă // http://www.osim.ro/publicatii/editura/TOATE%20MATERIALELE/BULETIN%20DE%20JURISPRUDENTIA%20ONLINE/01_MARCI/PENAL/Partea%20speciala/Infrațiunea%20prevazuta%20de%20art.%2083_lit_b%20din%20L%2084_1998%20Elemente%20constitutive_Latura%20subiectiva.pdf
18. Antoniu G., Mitrache C., Stănoiu R. și alții. Noul Cod penal comentat. Vol.I. - București: ALL Beck, 2006, p.194.
19. Nistoreanu Gh., Boroi A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.421.
20. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1999, p.515.
21. Bogdan S. Eroarea în dreptul penal. - București: Universul Juridic, 2008, p.15.
22. Nistoreanu Gh., Boroi A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.421.
23. Ibidem, p.422.
24. Hotca M.A., Dobrinioiu M. Infrațiuni prevăzute în legi speciale, p.628.
25. Lazăr V. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.150-151.
26. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului, p.623.
27. Hotca M.A., Dobrinioiu M. Infrațiuni prevăzute în legi speciale, p.632.
28. Lazăr V. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.150-151.
29. Reșetnicov A. Falsificarea documentelor depuse la Agenția de Stat pentru Protecția Proprietății Intelectuale în vederea obținerii titlurilor de protecție pentru obiectele proprietății industriale. În: Lecturi AGEPI. - Chișinău: AGEPI, 2007, p.117-126.

Prezentat la 02.09.2011

CIRCUMSTANȚELE AGRAVANTE ALE INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL PROPRIETĂȚII INDUSTRIALE

Alexandru PĂDURARU

Catedra Drept Penal și Criminologie

In this study, it is revealed that the establishment of the aggravating circumstances "by two or more persons" and "by an organized criminal group or criminal organization" in the same paragraph of art.185² PC RM is ineffective. Similarly, it is shown that, as provided by lett. d) par.(7) art.185² PC RM, where the constraint is expressed in the use of violence, its degree of intensity can't exceed the one of the intended average battery or health injury. If the level of violence is of greater intensity, the liability will apply only under art.151 PC RM. In this situation, there won't be required additional qualifications under par.(1) art.185² PC RM.

Circumstanțele agravante ale infracțiunilor prevăzute la alin.(1)-(6) art.185² CP RM sunt consemnate la alin.(7) art.185² CP RM: de două sau mai multe persoane (lit.b)); de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală (lit.c)); prin constrângere fizică sau psihică (lit.d)); în proporții deosebit de mari (lit.e)).

Întâi de toate, vom acorda atenție agravantei specificate la lit.b) alin.(7) art.185² CP RM. Astfel, săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane presupune nu o singură ipoteză, dar trei ipoteze: 1) săvârșirea infracțiunii de doi sau mai mulți coautori; 2) săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne (de exemplu, nu au atins vârsta răspunderii penale, sunt iresponsabile etc.); 3) săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întrunește aceste semne (de exemplu, nu a atins vârsta răspunderii penale, este iresponsabilă etc.).

În legislația penală română noțiunea similară este „de două sau mai multe persoane împreună”. Cu excepția apendicelui „împreună”, cele două noțiuni au caracteristici comune. În dispoziția de la lit.b) alin.(7) art.185² CP RM legiuitorul nu indică cerința participării împreună la săvârșirea infracțiunii. De aceea, săvârșirea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care cu bună-știință nu este pasibilă de răspundere penală (din cauza vârstei, a iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de legea penală), intră sub incidența agravantei examinate. În situația dată, deși infracțiunea nu e comisă împreună, se consideră totuși săvârșită de două sau mai multe persoane.

Cu privire la sfera de incidență a noțiunii „de două sau mai multe persoane împreună”, în literatura de specialitate română se menționează: „Furtul se consideră săvârșit în condițiile agravantei prevăzute la lit.a) alin.1 art.209 din Codul penal, chiar dacă la comiterea lui a cooperat, împreună cu inculpatul, o persoană care nu a fost trimisă în judecată din cauza lipsei de vinovăție. Aplicarea agravantei se justifică într-un asemenea caz, deoarece textul de la lit.a) alin.1 art.209 din Codul penal nu condiționează existența ei de împrejurarea dacă toate persoanele participante la comiterea infracțiunii pot fi trase la răspundere penală” [1]; „În doctrina și jurisprudența penală s-a decis în mod constant că agravanta (se are în vedere circumstanța agravantă de la lit.a) alin.1 art.209 din Codul penal român – *n.a.*) va exista chiar dacă unii dintre făptuitori nu răspund penal, existând, în raport cu ei, o cauză care înlătură caracterul penal al faptei (eroare de fapt, minoritate, iresponsabilitate), deoarece această împrejurare agravantă are un caracter obiectiv. Așa, de exemplu, furtul săvârșit de un major împreună cu un minor constituie un furt calificat – săvârșit de două persoane împreună – chiar dacă minorul nu a fost trimis în judecată, fiind lipsit de discernământ” [2]; „S-a pus problema dacă agravanta (se are în vedere circumstanța agravantă de la lit.a) alin.1 art.209 din Codul penal român – *n.a.*) este aplicabilă în situația în care, fapta fiind săvârșită de două persoane, răspunderea penală a uneia este înlăturată, datorită unei cauze de excludere a caracterului penal al faptei (iresponsabilitate, minoritate, eroare de fapt etc.). Deși a fost exprimată și opinia că într-o asemenea situație agravanta nu este aplicabilă, totuși această opinie a rămas izolată. Atât practica judiciară, cât și literatura de specialitate împărtășesc – pe drept cuvânt – opinia contrară, deoarece ceea ce interesează pentru aplicarea agravantei, rezultând chiar din rațiunea acesteia, constă în aspectul obiectiv al conlucrării la săvârșirea faptei, și nu în poziția subiectivă a participanților” [3] etc.

Aderăm la aceste puncte de vedere, care, cu ajustările de rigoare, sunt aplicabile în ipoteza consemnată la lit.b) alin.(7) art.185² CP RM. De aceea, nu avem nici un temei să considerăm că circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane” se aplică doar în cazurile în care infracțiunea este săvârșită în coautorat.

De menționat că pluralitatea de făptuitori este posibilă în cazul infracțiunilor în domeniul proprietății industriale, specificate în legislația penală română. O asemenea posibilitate este sugerată de către V.Lazăr, de exemplu, în legătură cu infracțiunea prevăzută la art.59 al al Legii nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție: „Infracțiunea este susceptibilă de a fi comisă în orice formă de participare și, deci, ea poate avea și o pluralitate de subiecți activi (nemijlociți sau mijlociți)” [4]. Totuși, în condițiile legislației penale române, această circumstanță nu influențează asupra calificării faptei, urmând a fi luată în considerație la individualizarea pedepsei.

Următoarea circumstanță agravantă asupra căreia ne îndreptăm atenția este cea prevăzută la lit.c) alin.(7) art.185² CP RM.

Conform acestei norme, răspunderea se agravează dacă infracțiunea este săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală.

Potrivit art.46 CP RM, grupul criminal organizat este o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni. Din această definiție rezultă următoarele trei caracteristici ale grupului criminal organizat: 1) stabilitatea reuniunii de persoane; 2) organizarea în prealabil a reuniunii de persoane; 3) scopul comiterii unei singure infracțiuni sau mai multor infracțiuni de către reuniunea de persoane. Lipsa oricăreia din aceste caracteristici echivalează cu lipsa grupului criminal organizat ca formă de participare. Într-o asemenea ipoteză fie că ne vom afla în prezența agravantei „de două sau mai multe persoane” (lit.b) din alin.(7) art.185² CP RM), fie în genere vom atesta lipsa unei pluralități de făptuitori.

Care este înțelesul noțiunii „stabilitatea reuniunii de persoane”? Răspunzând la această întrebare, M.Grama evidențiază următorii indicatori ai stabilității reuniunii de persoane: a) gradul înalt de organizare; b) stabilitatea activului de bază al grupului și structurii ei organizaționale; c) existența unor metode și forme de activitate individuale; d) stabilitatea (constanța) formelor și metodelor activității criminale [5].

Referitor la organizarea în prealabil a reuniunii de persoane – altă caracteristică a grupului criminal organizat – P.Галиакбаров menționează că aceasta presupune înțelegerea în prealabil cu privire la activitatea preconizată a grupului, înțelegere având ca obiect repartizarea tehnică a funcțiilor și rolurilor în procesul de săvârșire a infracțiunilor [6].

În fine, privitor la scopul comiterii unei singure infracțiuni sau mai multor infracțiuni de către reuniunea de persoane – cea de-a treia caracteristică a grupului criminal organizat – A.B. Черный opinează că, în unele cazuri, despre caracterul organizat al grupului se poate vorbi chiar în cazul constituirii grupului în vederea săvârșirii unei singure infracțiuni, care necesită o pregătire meticuloasă [7].

În alt context, din art.47 CP RM reiese că trăsăturile particularizante ale organizației criminale sunt: 1) prezența unei reuniuni de grupuri criminale; 2) organizarea grupurilor criminale într-o comunitate stabilă; 3) activitatea reuniunii de grupuri criminale se întemeiază pe diviziune, între membrii organizației și structurile ei, a funcțiilor de administrare, asigurare și executare a intențiilor criminale ale organizației; 4) scopul activității reuniunii de grupuri criminale constă în a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice, financiare sau politice. Lipsa oricăreia din aceste trăsături particularizante echivalează cu lipsa organizației (asociației) criminale ca formă de participare.

Prima dintre trăsăturile particularizante enunțate mai sus indică asupra alcătuirii numerice și calitative a organizației (asociației) criminale: nu mai puțin de două grupuri criminale organizate sunt necesare în vederea constituirii unei organizații (asociații) criminale. Numărul concret de grupuri criminale organizate constituente poate varia, putând fi luat în considerație la individualizarea pedepsei.

În legătură cu cea de-a doua trăsătură particularizantă a organizației (asociației) criminale, M.Grama menționează: „Gradul înalt de organizare presupune: o structură ierarhică și împărțirea rolurilor între participanții organizației criminale; disciplina internă foarte strictă; activitatea sporită a organizatorului; un sistem bine gândit de asigurare cu mijloace și instrumente de săvârșire a infracțiunii; existența unui sistem de asigurare a securității participanților etc.” [8].

Vizavi de cea de-a treia trăsătură particularizantă a organizației (asociației) criminale A.Barbăneagră evocă: „Organizațiile (asociațiile) criminale pot lua diferite forme: constituite din infractori „de profesie”; constituite sub denumiri legale în scopul obținerii unor profituri maxime și vizând domenii, sectoare sau ramuri rentabile etc. Persoanele, recrutate de organizațiile criminale înființate sub denumiri de instituții de învățământ, firme industriale sau comerciale, fundații etc., dețin funcții înalte în lumea de afaceri și în aparatul de stat și folosesc situația și influența lor politică și economică în scopuri criminale” [9]. În același fâgaș, M.Grama consemnează: „Subdiviziunea organizației criminale este reprezentată de un grup din două sau mai multe persoane (secție, grup, brigadă etc.), care îndeplinesc diferite funcții în limitele organizației: de administrare, asigurare, cercetare, executare etc.” [10].

În sfârșit, organizația criminală se distinge prin scopurile specifice urmărite. Despre unele scopuri de acest gen vorbește A.Barbăneagră: organizarea și desfășurarea unor afaceri comerciale și industriale pe plan național și internațional; elaborarea unor scenarii pentru ocuparea unor posturi de conducere în viața economică și politică a societății prin mijloace adecvate, inclusiv manipularea alegerilor etc. [11] De asemenea, este utilă prezentarea punctului de vedere al lui S.Brînză: „Scopul suprem al oricărei organizații criminale este de a conduce statul (sau cel puțin o parte a acestuia) „din umbră”” [12].

În orice caz, în contextul faptei infracționale prevăzute la lit.c) din alin.(7) art.185² CP RM, este obligatoriu ca printre scopurile organizației criminale să se numere săvârșirea unei singure sau mai multor infracțiuni specificate la alin.(1), (2), (2¹), (2²), (2³), (3), (4), (5) sau (6) art.185² CP RM.

În altă ordine de idei, vom analiza agravanta consemnată la lit.d) alin.(7) art.185² CP RM. Această agravantă trebuie privită în conexiune cu constrângerea la coautorat, modalitate a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.185² CP RM. Conexiunea este cea specifică relației între o normă generală și o normă specială. Astfel, în acord cu regula fixată la art.116 CP RM, concurența dintre alin.(1) art.185² CP RM (presupunând modalitatea de constrângere la coautorat) și lit.d) alin.(7) art.185² CP RM urmează a fi rezolvată în sensul aplicării numai a lit.d) alin.(7) art.185² CP RM, adică a normei speciale.

În sensul prevederii de la lit.d) alin.(7) art.185² CP RM, noțiunea „constrângerea fizică sau psihică” are înțelesul de influențare asupra victimei pe calea aplicării violenței sau a amenințării cu aplicarea ei, pentru a o determina să-l recunoască pe făptuitor sau pe oricare altă persoană în calitate de coautor al invenției, al modelului de utilitate, al desenului sau modelului industrial, al soiului de plantă, al topografiei circuitului integrat. Noțiunea „constrângerea fizică sau psihică” din dispoziția de la lit.d) alin.(7) art.185² CP RM poate fi privită și prin prisma prevederilor de la art.39 „Constrângerea fizică sau psihică” din Codul penal al Republicii Moldova, în sensul că, în urma constrângerii fizice sau psihice, victima nu poate să-și dirijeze acțiunile.

În cazul în care constrângerea se exprimă în aplicarea violenței, gradul de intensitate a acesteia nu-l poate depăși pe cel al vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății. Dacă gradul de intensitate a violenței este mai mare, răspunderea se va aplica numai conform art.151 CP RM. În această situație, nu va fi necesară calificarea suplimentară în baza alin.(1) art.185² CP RM. Nu suntem de acord cu К.Г. Перельгин care consideră că, în asemenea cazuri, atestăm un concurs de infracțiuni [13]. O astfel de soluție de calificare ar echivala cu reținerea la calificare de două ori a aceleiași manifestări de violență, ceea ce este inadmisibil.

Aplicarea răspunderii în baza lit.d) alin.(7) art.185² CP RM exclude calificarea suplimentară potrivit art.78 din Codul contravențional sau art.152 ori 155 CP RM.

În altă ordine de idei, potrivit lit.e) alin.(7) art.185² CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea este săvârșită în proporții deosebit de mari.

Conform alin.(1) art.126 CP RM, se consideră proporții deosebit de mari mărimea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care, la momentul săvârșirii infracțiunii, depășește 5000 unități convenționale de amendă.

Agravanta examinată trebuie privită în conexiune cu infracțiunile prevăzute la alin.(2)-(6) art.185² CP RM, presupunând producerea unor daune în proporții mari. În acest plan, dacă, la momentul săvârșirii infracțiunii, mărimea pagubei pricinuite nu depășește 5000 unități convenționale de amendă, dar depășește 2500 unități convenționale de amendă, răspunderea se va aplica în conformitate cu alin.(2)-(6) art.185² CP RM.

Ca și în cazul daunelor în proporții mari, în ipoteza daunelor în proporții deosebit de mari calcularea valorii quantumului prejudiciilor cauzate de folosirea ilicită a obiectelor de proprietate industrială se face în conformitate cu Capitolul XI (pct.31-38) al anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală, nr.783 din 30.06.2003.

Finalizăm analiza circumstanțelor agravante ale infracțiunilor în domeniul proprietății industriale cu investigarea unicei circumstanțe agravante de acest gen din legislația penală română. Ne referim la săvârșirea infracțiunii de un funcționar în exercițiul atribuțiilor de serviciu, agravantă specificată la alin.4 art.40 al Legii nr.255 a României din 30.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante.

Rezultă că, pentru a opera prevederea de la alin.4 art.40 al Legii nr.255 a României din 30.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante, este necesar să fie întrunite următoarele două condiții: 1) infracțiunea să fie săvârșită de un funcționar; 2) în timpul săvârșirii infracțiunii, funcționarul să fie în exercițiul atribuțiilor de serviciu.

Cât privește prima din aceste condiții, conform art.147 din Codul penal român din 1968, prin „funcționar public” se înțelege orice persoană care exercită permanent sau temporar, cu orice titlu, indiferent cum a fost investită, o însărcinare de orice natură, retribuită sau nu, în serviciul unei unități dintre cele la care se referă art.145 din Codul penal român din 1968. Prin „funcționar” se înțelege funcționarul public sau orice salariat care exercită o însărcinare în serviciul unei alte persoane juridice decât unitățile la care se referă art.145 din Codul penal român din 1968.

Noțiunea de funcționar este destul de cuprinzătoare, accentul căzând pe exercitarea în fapt a activității, titlul, modul de investire sau retribuție, cât și durata exercitării însărcinării în folosul unei persoane juridice private sau publice nefiind neapărat relevante. Pentru a căpăta calitatea de funcționar în sensul art.147 din Codul penal român din 1968, este important să existe un contract individual de muncă între acea persoană și persoana juridică. Calitatea de funcționar trebuie să existe în momentul săvârșirii faptei, iar în cazul coautoratului, toți coautorii trebuie să aibă această calitate.

Dacă, de exemplu, în locul unui raport de muncă între unitate și persoana respectivă apare un raport personal, izolat, între un angajat al unității și această persoană, nu mai poate fi vorba despre calitatea de funcționar, căci nu există atributul specific al acestei calități: „în serviciul unității”. Serviciul personal și întâmplător făcut unui angajat al unității nu conferă calitatea de funcționar, chiar dacă acel serviciu este în legătură cu una dintre activitățile de serviciu ale angajatului. O activitate faptică, executată de către o persoană care nu este angajată, care nu are consimțământul unității, prin forurile sale de resort, nu-i poate atribui acesteia calitatea de funcționar.

În alt context, cea de-a doua condiție în a cărei prezență operează prevederea de la alin.4 art.40 al Legii nr.255 a României din 30.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante, presupune că, în timpul săvârșirii infracțiunii, funcționarul trebuie să fie în exercițiul atribuțiilor de serviciu.

Gh.Nistoreanu și A.Boroi afirmă că un funcționar este în exercițiul atribuțiilor de serviciu atunci când desfășoară activități legate de îndatoririle sale de serviciu (cele cuprinse în fișa postului), precum și atunci când aduce la îndeplinire anumite dispoziții primite de șefii ierarhici și date în condiții legale [14]. Într-un mod asemănător își expun poziția O.Loghin și T.Toader: „Funcționarul este în exercițiul atribuțiilor sale de serviciu atunci când desfășoară activități legate de îndatoririle sale de serviciu. De regulă, aceste activități se desfășoară la locul unde trebuie îndeplinit actul și în timpul orelor legale de serviciu” [15].

Rezultă că funcționarul este în exercițiul atribuțiilor de serviciu atunci când aduce la executare îndatoririle sale de serviciu, indiferent de locul și timpul executării acestora.

În încheiere, menționăm că dispoziția de la alin.4 art.40 al Legii nr.255 a României din 30.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante nu este aplicabilă dacă infracțiunea este săvârșită de un funcționar, însă nu în exercițiul atribuțiilor de serviciu.

În rezultatul analizei de drept penal a circumstanțelor agravante ale infracțiunilor în domeniul proprietății industriale, pot fi formulate următoarele **concluzii**:

1) este nereușită stabilirea circumstanțelor agravante „de două sau mai multe persoane” și „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală” în același alineat al art.185² CP RM;

2) în sensul prevederii de la lit.d) alin.(7) art.185² CP RM, în cazul în care constrângerea se exprimă în aplicarea violenței, gradul de intensitate a acesteia nu-l poate depăși pe cel al vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății. Dacă gradul de intensitate a violenței este mai mare, răspunderea se va aplica numai conform art.151 CP RM. În această situație, nu va fi necesară calificarea suplimentară în baza alin.(1) art.185² CP RM;

3) aplicarea răspunderii în baza lit.d) alin.(7) art.185² CP RM exclude calificarea suplimentară potrivit art.78 din Codul contravențional sau art.152 ori 155 CP RM.

Referințe:

1. Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații, p.1120.
2. Nistoreanu Gh., Boroî A. Drept penal. Partea Specială, p.180.
3. Toader T. Drept penal. Partea Specială, p.139.
4. Lazăr V. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.124.
5. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. - Chișinău: Cartier, 2005, p.378.
6. Галиакбаров Р. Квалификация преступлений по признаку их совершения организованной группой // Российская юстиция, 2000, №4, с.47-49.
7. Черный А.В. Уголовная ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации) по законодательству России, Беларуси и Украины: сравнительный анализ: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2005, с.42.
8. Grama M. Organizația criminală // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: USM, 2001, p.254-257.
9. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et. al. Codul penal comentat și adnotat. - Chișinău: Cartier, 2005, p.90.
10. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. - Chișinău: Cartier, 2005, p.382.
11. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et. al. Codul penal comentat și adnotat. - Chișinău: Cartier, 2005, p.90.
12. Brînză S., Ulianovschi X., Stati V. et. al. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.263.
13. Перельгин К.Г. Уголовная ответственность за нарушение изобретательских и патентных прав // Управление общественными и экономическими системами, 2006, №1, с.15-37.
14. Nistoreanu Gh., Boroî A. Drept penal. Partea Specială, p.262.
15. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea Specială, p.337.

Prezentat la 02.09.2011

**UTILIZAREA, DEZVOLTAREA, PRODUCEREA, DOBÂNDIREA ÎN ALT MOD,
PRELUCRAREA, DEȚINEREA, STOCAREA SAU CONSERVAREA, TRANSFERAREA
DIRECTĂ SAU INDIRECTĂ, PĂSTRAREA, TRANSPORTAREA ARMELOR
DE DISTRUGERE ÎN MASĂ (art.140¹ CP RM):
ANALIZĂ DE DREPT PENAL**

Vitalie STATI

Catedra Drept Penal și Criminologie

In the present study there are examined the three template variants of offences and an aggravated variant of offense which are combined in art.140¹ PC RM under same marginal definition of use, development, production, otherwise acquisition, processing, possession, storage or preservation, direct or indirect transfer, maintenance, transportation of weapons of mass destruction. There is shown the legal content of offenses specified at art.140¹ PC RM. It is assessed the social danger of the offenses incriminated at art.140¹ PC RM and the incrimination opportunity of the respective acts. Also, there are determined: the general legal object; the special legal object; the material or immaterial object (if applicable); the product (if applicable); the content of the prejudicial act (of action or inaction); the type of corpus delicti depending on the outcome of the offence (formal corpus delicti); the time of offense ending; the form and type of guilt; the motive; the qualities of the offense subject.

Generalități. Globalizarea, manifestată prin accentuarea interdependențelor multiple dintre state, precum și prin liberalizarea fluxurilor mondiale de mărfuri, servicii, capital și informații, a făcut ca riscurile interne și externe să se poată genera și potența în mod reciproc. Globalizarea deschide posibilități enorme pentru dezvoltarea societății umane și schimbarea ordinii mondiale, dar acest proces creează și probleme care pot afecta soarta civilizației. De aceea, în procesul globalizării, anume preeminența dreptului reprezintă o condiție esențială pentru pace, stabilitate și securitate mondială, întrucât supraviețuirea umanității depinde de modalitatea în care individul este și va fi protejat în societate, de puterea și de dreptul la respectarea principiilor și valorilor universale. Pe fondul unei creșteri a gradului de complexitate și de impredictibilitate a amenințărilor internaționale, îmbunătățirea mediului de securitate internațional impune ca măsurile interne de management al crizelor să fie mai bine coordonate, iar schimbul de informații strategice între statele implicate să se producă în timp real. Factorii de decizie – atât civili, cât și militari – din sectorul de securitate sunt chemați să dea răspuns noilor provocări.

În primul rând, proliferarea armelor de distrugere în masă reprezintă o gravă amenințare contemporană la adresa păcii și securității țărilor și popoarelor. Riscurile deosebite determinate de acest tip de amenințare rezidă în faptul că prin intermediul armelor de distrugere în masă un grup terorist de mici dimensiuni poate provoca pierderi care anterior nu puteau fi cauzate decât de armate ale unor state naționale. De asemenea, conflictele regionale sunt cele care subminează fundamentele securității și stabilității și creează pre-condiții pentru terorism și crima organizată, precum și pentru distrugerea speranței și disperare, ceea ce poate contribui indirect la proliferarea armelor de distrugere în masă.

În acest fel, noile circumstanțe internaționale reclamă noi reguli în domeniul securității internaționale. Redefinirea regulilor privind securitatea internațională după prăbușirea ordinii bipolare ridică însă numeroase probleme, nu doar de ordin practic, ci chiar și de ordin conceptual. Aceste dificultăți sunt determinate de mai mulți factori: mediul internațional a devenit mult mai dinamic și mai complex decât în perioada războiului rece; lipsa unui consens privind modul de abordare a securității internaționale a permis manifestarea diverselor grupuri de interese la toate nivelurile, astfel încât nu au putut fi elaborate politici consistente; datorită proliferării accesului la informații în timp real, liderii politici trebuie să ia de multe ori decizii de moment care nu permit evaluări mai profunde; multiplicarea instituțiilor specializate la nivel național și internațional care abordează problemele din unghiuri specifice și determină analize și decizii fragmentate; lipsa unui „model de securitate” rezonabil și acceptabil pentru majoritatea țărilor lumii a favorizat reacții *ad-hoc* și abordări punctiforme.

În conformitate cu Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova, nr.368 din 08.02.1995 [1], în baza prevederilor Constituției, drept prioritate în politica sa externă Republica Moldova consideră, printre altele, afirmarea țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional. Respectând cu strictețe principiile și normele dreptului internațional recunoscute de comunitatea internațională, Republica Moldova își realizează politica externă în baza următoarelor principii: nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță; reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice; neamestecul în treburile interne ale altor state; cooperarea internațională; egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a-și hotărî singure soarta; egalitatea suverană a statelor; îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate; inviolabilitatea frontierelor; integritatea teritorială a statelor; respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Republica Moldova promovează o politică de neutralitate permanentă, angajându-se să nu ia parte la conflicte armate, la alianțe politice, militare sau economice care au ca scop pregătirea războiului, să nu folosească teritoriul său pentru amplasarea bazelor militare străine, să nu dețină, să nu producă și să nu experimenteze arma nucleară. Țara noastră sprijină încheierea și respectarea acordurilor în domeniul neproliferării armelor nucleare, controlului asupra armamentului, susține eforturile îndreptate spre dezarmare. În relațiile cu alte state, Republica Moldova nu acceptă politica hegemonistă a dictatului, a constrângerii politice și economice, a împărțirii sferelor de influență, considerând drepturi inalienabile ale fiecărui popor egalitatea suverană a statelor și opțiunea liberă a căilor lor de dezvoltare.

Astfel, din perspectiva Republicii Moldova, mediul internațional de securitate a evoluat în sensul creșterii complexității și interdependențelor din relațiile internaționale. Drept urmare, stabilitatea internațională nu poate fi astăzi concepută decât în baza cooperării pe multiple planuri la nivelul comunității internaționale și, mai ales, prin intermediul dialogului în cadru instituționalizat, prin creșterea implicării marilor organizații internaționale în definirea stării de securitate a lumii. Cooperarea și dialogul instituționalizat se manifestă mai ales la nivelul următoarelor organizații:

- la nivelul ONU, mai ales prin intermediul Consiliului de Securitate, care a deținut un rol important în dialogul internațional pe tema securității și stabilității mondiale;
- la nivelul OSCE, care a reprezentat cea mai cuprinzătoare instituție regională de securitate și care a jucat un rol semnificativ în promovarea păcii și stabilității, în întărirea securității prin cooperare și în promovarea democrației și a drepturilor omului. OSCE s-a manifestat vizibil mai ales în domeniile diplomației, prevenirii conflictelor, managementului crizelor și reabilitării post-conflict;
- la nivelul NATO (inclusiv, la nivelul Programului „Parteneriatul pentru Pace”), care a deținut un rol esențial în întărirea securității euroatlantice după încheierea războiului rece. NATO a deschis și dezvoltat parteneriatul politico-militar, cooperarea și dialogul consolidat cu fostele state adversare; a manifestat interes și receptivitate pentru primirea de noi membri; și-a demonstrat angajamentul de a contribui la prevenirea conflictelor și la managementul crizelor, inclusiv prin operațiuni în sprijinul păcii.

Se cunoaște că dreptul internațional impune statelor să rezolve diferendele și conflictele dintre ele numai prin metode și mijloace pașnice. În acest scop, statele, încă în 1945, au fondat Organizația Națiunilor Unite (ONU), organizație care își vede menirea nu doar în a apăra pacea pe glob, dar și în a preîntâmpina urgiile conflictelor armate pentru generațiile viitoare. Articolul 1 al Cartei ONU [2] stabilește scopurile acestei organizații: 1) să mențină pacea și securitatea internațională și, în acest scop: să ia măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau a altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și ale dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii; 2) să dezvolte relații prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele, și să ia oricare alte măsuri potrivite pentru consolidarea păcii mondiale; 3) să realizeze cooperarea internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie; 4) să fie un centru în care să se armonizeze eforturile națiunilor către atingerea acestor scopuri comune.

Cu toate că securitatea colectivă a statelor este văzută ca o preocupare universală a statelor în scopul acțiunii colective și responsabilizării în menținerea păcii și securității internaționale și cu toate eforturile depuse

de comunitatea umană pentru a preveni războaiele și conflagrațiile, acestea continuă să izbucnească în diferite regiuni ale lumii. Din timpul creării ONU, comunitatea internațională a fost alertată de mai multe conflicte dezastruoase, soldate cu milioane de morți, iar alte zeci de milioane de persoane au fost impuse să se refugieze în alte țări.

Tocmai pentru a preveni crimele de război și cele contra umanității, Adunarea Generală a ONU a adoptat, la 03.12.1973, Rezoluția nr.3074/XXVIII referitoare la principiile cooperării internaționale în ceea ce privește depistarea, arestarea, extrădarea și pedepsirea indivizilor vinovați de crime de război și crime contra umanității [3], prin care a proclamat: crimele de război și cele contra umanității, indiferent de locul sau momentul unde și când au fost comise, trebuie să facă obiectul unor anchete, iar indivizii contra cărora există probe că ar fi comis astfel de crime trebuie să fie urmăriți, arestați, trimiși în judecată, iar dacă se dovedește vinovăția lor, să fie pedepsiți; statele vor coopera în vederea identificării, arestării și judecării celor care au săvârșit asemenea infracțiuni și nu vor lua nici o măsură legislativă sau de altă natură care ar putea să aducă atingere obligațiilor internaționale asumate în ceea ce privește identificarea, arestarea, extrădarea și pedepsirea persoanelor vinovate de crime de război și de crime contra umanității.

Actualmente, în lume este stabilit un sistem de reprimare a celor mai grave infracțiuni, printre care și infracțiunile contra păcii și securității omenirii, precum și infracțiunile de război. Sistemul de reprimare stabilit de dreptul umanitar consacră competența instanțelor naționale în judecare a persoanelor inculpate, instanțe care pot fi civile, militare sau speciale, cu condiția să fie imparțiale și legal constituite și să aplice aceleași sancțiuni atât pentru propriii cetățeni, cât și pentru cei străini, pentru aceleași fapte. Această afirmație poartă numele de *regulă a competenței universale a instanțelor naționale*. Excepție de la această regulă face posibilitatea judecării persoanelor inculpate de către niște instanțe internaționale de judecată, cum au fost Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg, Tribunalul Militar Internațional de la Tokyo și cum sunt Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda, precum și Curtea Penală Internațională de la Haga.

Astfel, se poate constata că pacea și securitatea omenirii constituie valori de însemnătate primordială pentru toate popoarele lumii. Ocrotirea acestor valori prin intermediul mijloacelor de drept penal s-a impus cu deosebită acuitate, mai ales în urma celui de-al doilea război mondial. Atrocitățile, săvârșite de naziști în timpul acestui război, au determinat statele din coaliția antihitleristă să înființeze tribunale internaționale pentru judecarea și sancționarea celor ce s-au făcut vinovați de dezlănțuirea războiului, de omoruri, jafuri și distrugereri. Statutele de înființare a acestor tribunale au servit ca model pentru dispozițiile introduse în legislația penală a statelor membre ale ONU privind incriminarea respectivelor fapte.

În legea penală a Republicii Moldova, infracțiunile care primejdiesc pacea și securitatea omenirii sunt considerate infracțiuni de o deosebită gravitate. Ele au fost reunite de legiuitor într-un grup distinct de infracțiuni, sub denumirea „Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război”. Definind noțiunea care desemnează toate aceste infracțiuni, vom menționa că infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război reprezintă grupul de infracțiuni prevăzute în Capitolul I al Partii Speciale a Codului penal al Republicii Moldova, fiind fapte socialmente periculoase, săvârșite cu intenție, care vatamă – în mod exclusiv sau în principal – relațiile sociale cu privire la pacea și securitatea omenirii.

Din definiția dată rezultă că **obiectul juridic generic** al infracțiunilor din acest grup (inclusiv al infracțiunilor prevăzute la art.140¹ CP RM) îl constituie relațiile sociale cu privire la pacea și securitatea omenirii.

În conformitate cu alin.(1) art.2 CP RM, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, printre altele, pacea și securitatea omenirii, privite drept componente ale ordinii de drept. Pacea este starea de coexistență, de conviețuire între popoare. Pe plan internațional, pacea este absența războiului (*pax absentia belli*). Este starea normală a raporturilor internaționale, deoarece războiul, prin distrugerile, morțile, atrocitățile care îl însoțesc, constituie o situație patologică a societății. Ca valoare socială, pacea reprezintă expresia unui consens între națiunile și popoarele lumii și un rod al voinței lor de conlucrare, de cooperare în domeniile politic, economic, cultural etc.

La rândul său, securitatea omenirii reprezintă un sistem complex care are în interiorul său numeroase subsisteme ce sunt interconectate și interdependente unul de altul. Aceste subsisteme le constituie: securitatea națională a statelor; securitatea regională; securitatea supraregională sau cea continentală. Sub acest aspect, securitatea omenirii trebuie privită ca o stare a relațiilor dintre state sau/și grupuri de state. Prin încheierea de tratate internaționale, această stare a relațiilor dintre state sau/și grupuri de state este creată pe calea implementării coordonate a unor măsuri de prevenire și apărare împotriva unor pericole la adresa securității omenirii.

Conținutul legal al infracțiunilor specificate la art.140¹ CP RM. În art.140¹ CP RM, sub aceeași denumire marginală de utilizare, dezvoltare, producere, dobândire în alt mod, prelucrare, deținere, stocare sau conservare, transferare directă sau indirectă, păstrare, transportare a armelor de distrugere în masă se reunesc trei variante-tip de infracțiuni și o variantă agravată de infracțiune.

În corespundere cu alin.(1) art.140¹ CP RM, prima variantă-tip de infracțiune constă în utilizarea, dezvoltarea, producerea, dobândirea în alt mod, prelucrarea, deținerea, stocarea sau conservarea, transferarea directă sau indirectă, păstrarea, transportarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

La alin.(2) art.140¹ CP RM, varianta agravată a infracțiunii specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM presupune că aceasta:

- este săvârșită de două sau mai multe persoane (lit.b));
- este săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală (lit.c));
- se soldează cu cauzarea de daune în proporții deosebit de mari (lit.d));
- se soldează cu decesul persoanei (lit.e)).

Potrivit alin.(3) art.140¹ CP RM, cea de-a doua variantă-tip de infracțiune se exprimă în proiectarea, producerea, dobândirea în alt mod, deținerea, păstrarea, transferarea sau transportarea echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă cunoscând că acest echipament, material, soft sau tehnologie sunt destinate acestui scop.

Conform alin.(4) art.140¹ CP RM, cea de-a treia variantă-tip de infracțiune constă în proiectarea, producerea, dobândirea în alt mod, deținerea, păstrarea, transferarea sau transportarea materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special cunoscând că această materie, acest material sau echipament este destinat pentru a fi utilizat în activitatea de explozii nucleare sau în altă activitate nucleară care contravine tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Gradul de pericol social al faptelor incriminate la art.140¹ CP RM și oportunitatea incriminării respectivelor fapte. La 26.10.1993, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea pentru aderarea Republicii Moldova la tratatul cu privire la neproliferarea armelor nucleare din 1 iulie 1968, nr.1623 [4]. La 19.07.1995, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea pentru ratificarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, nr.537 [5]. La 05.11.2004, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția asupra interzicerii perfecționării, producerii și stocării armelor bacteriologice (biologice) și toxice și asupra distrugerii lor [6]. Nu în ultimul rând, la 16.11.2006, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova pentru ratificarea Tratatului privind interzicerea completă a testelor nucleare [7].

Respectându-și angajamentul asumat în fața comunității internaționale, la art.140¹ CP RM legiuitorul moldovean stabilește răspunderea pentru faptele reunite sub denumirea marginală de utilizare, dezvoltare, producere, dobândire în alt mod, prelucrare, deținere, stocare sau conservare, transferare directă sau indirectă, păstrare, transportare a armelor de distrugere în masă.

Infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.140¹ CP RM. Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la circulația armelor de distrugere în masă cu respectarea prevederilor legislației naționale și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Obiectul material al infracțiunii examinate îl reprezintă armele chimice, armele biologice, armele nucleare, dispozitivele explozive nucleare ori alte arme de distrugere în masă.

Arma chimică reprezintă orice dispozitiv, armament sau echipament militar, care proiectează/lansează, dispersează sau diseminează agenți chimici de luptă. Ea constituie un mijloc de distrugere în masă, utilizat pentru a produce agresorului pierderi în personal, pentru îngreunarea manevrelor, distrugerea culturilor sau deteriorarea anumitor echipamente militare, prin contaminarea cu agenți chimici de luptă a aerului, terenului, echipamentelor și a diferitelor materiale.

Substanțe toxice de luptă sunt substanțele chimice care sunt create cu intenția de a fi utilizate în operațiile militare cu scopul de a ucide, a răni grav sau a incapacita personalul prin efectele lor fiziologice, de regulă, rapide și de o amplă intensitate.

Clasificarea substanțelor toxice de luptă este următoarea: 1) clasificarea fizică (după starea de agregare): gaze; lichide; solide; 2) clasificarea în funcție de persistentă, care se bazează pe timpul cât durează pericolul substanțelor toxice de luptă (agenților chimici) asupra organismului uman: persistente; trecătoare; 3) clasificarea fiziopatologică (după modul de producere a efectelor), care are la bază acțiunea pe care substanțele toxice (agenții chimici) de luptă o exercită asupra organismului uman: a) agenți pulmonari (clor și fosgen), folosiți pentru prima oară în primul război mondial; b) agenți sanguini (acid cianhidric și clorura cianogenă), care obligă celulele roșii să absoarbă oxigen; c) agenți vezicatori (iperita cu sulf și lewisita), care ard pielea și provoacă bășici; d) agenți cu acțiune asupra sistemului nervos (tabun, sarin, soman, VX), care blochează transmiterea impulsurilor nervoase la mușchi, inimă și diafragmă *.

Aceste clasificări nu au nici un impact asupra calificării celor săvârșite în conformitate cu alin.(1) art.140¹ CP RM, însă pot fi luate în considerație la individualizarea pedepsei.

În alt context, arma biologică reprezintă un mijloc de nimicire în masă care poate fi utilizat împotriva adversarului, efectele vătămătoare ale acesteia bazându-se pe activitatea specifică provocată de agenții patogeni (bacterii, rickettsii, virusuri, ciuperci parazitare) și de toxinele microbiene asupra oamenilor, animalelor și vegetației.

Astfel, în funcție de proprietățile biologice și morfologice, armele biologice se împart în: a) bacterii; b) virusuri; c) rickettsii; d) toxine microbiene; e) ciuperci patogene.

Bolile transmisibile care pot fi provocate de arma biologică sunt: 1) bolile produse de bacterii: ciuma, holera, bruceloză, morva (răpiciuga), antraxul, tularemia; 2) bolile produse de virusuri: variola, ebola, febra galbenă, psitacoza-arnicoza, encefalitele transmise de căpușe etc.; 3) bolile produse de rickettsii: tifosul exantematic, febra aftoasă etc.; 4) bolile produse de ciuperci patogene: coccidioidomicoza, nacardioza, histoplasmoza; 5) bolile produse de toxine: botulismul (provocat de toxina botulinică).

În alt context, o armă nucleară, numită și bombă atomică, este o armă tehnicizată extrem de distrugătoare care se bazează pe energia eliberată prin următoarele procese fizice:

- ✓ la prima generație: bomba atomică – prin fisiune nucleară;
- ✓ la a doua generație: bomba cu hidrogen – prin fisiune urmată de fuziune nucleară.

Arma nucleară este cea mai puternică armă de distrugere în masă, capabilă să producă, în timp scurt, pierderi mari forțelor militare și populației civile, să distrugă tehnica militară și materialele, fortificațiile, diferite obiective militare și economice, să creeze mari zone contaminate radioactiv și, totodată, să exercite asupra personalului un puternic efect psihologic. Efectul distructiv al armei nucleare este determinat de energia obținută la scindarea nucleelor atomilor unor elemente chimice grele – prin reacția nucleară de fisiune sau la unirea nucleelor atomilor unor elemente chimice ușoare – prin reacția nucleară de fuziune.

Factorii distructivi ai exploziei nucleare sunt:

a) unda de șoc, care reprezintă comprimarea bruscă și puternică a aerului, ce se propagă de la centrul exploziei nucleare, cu viteze mai mari decât viteza sunetului, percepută de om sub forma unui șoc puternic; se formează în centrul exploziei nucleare datorită reacțiilor nucleare și dilatării aerului supraîncălzit;

b) emisiunea de lumină, care este un flux de raze calorice și luminoase ce iau naștere din zona luminoasă a exploziei nucleare;

c) radiația penetrantă, care este un flux de radiații gamma și de neutroni emis în mediul înconjurător din zona exploziei nucleare;

d) contaminarea radioactivă, care se produce în urma exploziei nucleare atât în zona în care a avut loc explozia nucleară, cât și în terenul și ceea ce se află pe aceasta la zeci și chiar sute de kilometri distanță de locul exploziei;

e) impulsul electromagnetic, care se formează ca urmare a apariției în timpul exploziei nucleare în spațiul înconjurător a câmpurilor electromagnetice care induc curenți electrici și tensiuni în conductoarele și cablurile aeriene și subterane ale liniilor de comunicații, în antenele radio, cu efect perturbator.

În alt registru, dispozitive explozive nucleare sunt dispozitivele concepute să funcționeze pe baza fisiunii nucleare – o reacție chimică deosebit de violentă cu o degajare enormă de energie și radiații, care, necontrolată, generează fenomenul de explozie cu efecte devastatoare pentru mediu.

* Toate armele chimice sunt enumerate în anexa la Legea Republicii Moldova cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 05.11.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.5.

În sfârșit, alte arme de distrugere în masă sunt armele radiologice, care sunt reprezentate de orice dispozitiv, sistem sau echipament, altele decât dispozitivele nucleare explozive, special destinate să utilizeze materialele radioactive, diseminându-le pentru a cauza distrugerea, anihilarea sau rănirea, datorită emisiilor radioactive produse de descreșterea dozei debit a materialelor radioactive; uneori este descrisă ca armă radioactivă sau ca dispozitiv de dispersie a radiației radioactive. Atacurile cu arma radiologică sunt denumite și atacuri cu bombe murdare.

Efectele armei radiologice sunt efectele expunerii la radiațiile nucleare a personalului, care sunt de relevanță imediată în cazul situațiilor de urgență și care pot fi structurate în două categorii: a) efectele neletale, care reduc eficacitatea personalului, dar nu produc incapacitate; b) incapacitate timpurie, parțială sau completă, eventual urmată de moarte.

În alt context, consemnăm că, în cazul modalității de producere, obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM îl reprezintă materia primă sau materialele folosite la producerea armelor de distrugere în masă. La rândul său, constituie *produsul* infracțiunii în cauză – atunci când aceasta se înfățișează sub modalitatea de producere – armele de distrugere în masă.

În altă privință, este de menționat că, în ipoteza modalității agravate consemnate la lit.d) alin.(2) art.140¹ CP RM, obiectul material secundar al infracțiunii analizate îl reprezintă bunurile mobile sau imobile, a căror valoare se cifrează în proporții deosebit de mari.

În conformitate cu alin.(1) art.126 CP RM, se consideră proporții deosebit de mari valoarea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care, la momentul săvârșirii infracțiunii, depășește 5000 unități convenționale.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de utilizare, dezvoltare, producere, dobândire în alt mod, prelucrare, deținere, stocare sau conservare, transferare directă sau indirectă, păstrare, transportare a armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

În acest fel, putem distinge următoarele unsprezece modalități normative cu caracter alternativ ale acțiunii prejudiciabile în cauză:

1) utilizarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

2) dezvoltarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

3) producerea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

4) dobândirea în alt mod a armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

5) prelucrarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

6) deținerea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

7) stocarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

8) conservarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

9) transferarea directă sau indirectă a armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

10) păstrarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

11) transportarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

În accepțiunea prevederii de la alin.(1) art.140¹ CP RM, prin „utilizare” înțelegem activitatea de folosire, operare, exploatare, funcționare, inclusiv întreținere curentă.

Prin „dezvoltare” se are în vedere trecerea printr-o serie de schimbări calitative spre o treaptă superioară.

Prin „producere” trebuie de înțeles fabricarea, confecționarea, realizarea sau crearea prin muncă.

Dobândirea în alt mod constituie fie operațiunea de import, care constă în introducerea definitivă sau temporară în teritoriul Republicii Moldova (inclusiv acțiunea necomercială de primire din afara teritoriului ei), fie primirea de la o persoană de pe acest teritoriu.

Prin „prelucrare” înțelegem tratarea cu ajutorul unor agenți chimici, fizici, mecanici etc.

Prin „deținere” se are în vedere ținerea în stăpânire.

Stocarea reprezintă depozitarea în stoc.

Prin „conservare” se înțelege păstrarea în formă nealterată datorită unui anumit tratament.

Prin „transferare directă sau indirectă” înțelegem fie operațiunea de export, care constă în scoaterea definitivă sau temporară de pe teritoriul Republicii Moldova (inclusiv acțiunea necomercială de trimitere în afara teritoriului ei), fie trimiterea către o persoană de pe acest teritoriu.

Prin „păstrare” se are în vedere ținerea în bună stare.

În fine, transportarea constituie deplasarea dintr-un loc în altul, asupra faptuitorului ori cu utilizarea oricăror vehicule.

Toate celelalte operațiuni (de exemplu, elaborarea, experimentarea, procurarea, înstrăinarea etc.) – realizate asupra armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă – vor constitui, după caz, pregătirea sau complicitatea la infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.140¹ CP RM.

Dintr-o altă perspectivă, încheind analiza laturii obiective a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM, consemnăm că drept cerință esențială pentru întregirea laturii obiective apare ilegalitatea acțiunii prejudiciabile. Se are în vedere că acțiunea de utilizare, dezvoltare, producere, dobândire în alt mod, prelucrare, deținere, stocare sau conservare, transferare directă sau indirectă, păstrare, transportare a armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă se săvârșește cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Prevederile legislației naționale care se încalcă sunt cele cuprinse în: Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aderarea Republicii Moldova la tratatul cu privire la neproliferarea armelor nucleare din 1 iulie 1968, nr.1623 din 26.10.1993; Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru ratificarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, nr.537 din 19.07.1995; Legea pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția asupra interzicerii perfecționării, producerii și stocării armelor bacteriologice (biologice) și toxice și asupra distrugerii lor; Legea pentru ratificarea Tratatului privind interzicerea completă a testelor nucleare; Legea cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora etc.

Astfel, de exemplu, potrivit lit.a) alin.(1) art.9 al Legii Republicii Moldova privind desfășurarea în siguranță a activităților nucleare și radiologice, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.05.2006 [8], în Republica Moldova sunt interzise cercetarea, experimentarea, dezvoltarea, fabricarea, importul, exportul, tranzitul, deținerea, distribuirea, realizarea, repararea, punerea în funcțiune, manipularea, închirierea, plasarea, inclusiv temporară, detonarea unei arme nucleare sau a oricărui dispozitiv exploziv nuclear.

De asemenea, conform art.12-18 ale Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, dezvoltarea, producerea,

dobândirea, deținerea, transferarea și utilizarea substanțelor chimice toxice sunt permise numai în scopuri neinterzise, prevăzute la art.1 al numitei legi, și numai în conformitate cu prevederile Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora.

Substanțele chimice, specificate în Lista nr.1 din anexa la numita lege, pot fi produse, dobândite, deținute, transferate sau utilizate dacă: a) se utilizează în scopuri de cercetare, medicale, farmaceutice sau de protecție; b) tipurile și cantitățile lor sunt strict limitate prin necesitățile scopurilor propuse; c) cantitatea lor totală, existentă permanent în țară pentru astfel de scopuri, nu depășește o tonă; d) cantitatea totală a substanțelor chimice menționate, produsă sau dobândită prin transfer pentru astfel de scopuri în țară, pe parcursul unui an calendaristic, nu depășește o tonă.

Persoanele – care, în condițiile art.14 și 18 ale Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, produc, dobândesc, dețin sau utilizează substanțele chimice specificate în Lista nr.1 din anexa la numita lege – sunt obligate: a) în cel mult 10 zile de la data intrării în posesiune, să întocmească și să prezinte spre aprobare Autorității Naționale norme specifice privind evidența operațiunilor efectuate cu asemenea substanțe chimice și asigurarea păstrării în deplină siguranță a acestora; b) să excludă oricare posibilități de sustragere ori de folosire a substanțelor chimice menționate în scopuri interzise.

Substanțele chimice, specificate în Lista nr.1 din anexa la Legea cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, pot fi produse în scopuri de cercetare, medicale, farmaceutice sau de protecție într-o instalație unică la scară redusă, autorizată de Autoritatea Națională. Instalația dată trebuie dotată cu vase pentru reacțiile chimice, montate într-o configurație tehnologică care nu va permite funcționarea continuă. Volumul unui astfel de vas nu poate depăși 100 de litri, iar volumul total al vaselor pentru reacțiile chimice mai mari de 5 litri nu poate depăși 500 de litri. Producerea substanțelor chimice, specificate în Lista nr.1 din anexa la numita lege, în scopuri de cercetare, medicale sau farmaceutice, a căror cantitate totală nu depășește 10 kg pe parcursul unui an calendaristic, poate să se efectueze în afara instalației unice la scară redusă numai la instalații și/sau în laboratoare, cu autorizația Autorității Naționale. Producerea substanțelor chimice, specificate în Lista nr.1 din anexa la Legea cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, în scopuri de protecție, a căror cantitate totală nu depășește 10 kg pe parcursul unui an calendaristic, poate să se efectueze în afara instalației unice la scară redusă într-o singură instalație, cu autorizația Autorității Naționale.

Producerea, prelucrarea și utilizarea substanțelor chimice, specificate în listele nr.2 și 3 din anexa la numita lege, se pot realiza numai în scopuri neinterzise, prevăzute la art.1 al Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora.

Eliberarea autorizației de export pentru substanțele chimice, specificate în Lista nr.1 din anexa la numita lege, precum și, în situațiile menționate la art.19 al Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, pentru substanțele chimice specificate în listele nr.2 și 3 din anexa la numita lege, este condiționată de prezentarea unui certificat de utilizator final, eliberat de autoritatea competentă din statul destinatar al exportului. În certificatul de utilizator final, în cazul substanțelor chimice care fac obiectul exportului, se va menționa: a) că acestea vor fi utilizate numai în scopuri neinterzise de Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora; b) că ele nu vor fi reexportate; c) tipul și cantitatea; d) utilizarea finală; e) denumirea și adresa utilizatorului final.

Operațiunile de import/export cu substanțele chimice, specificate în Lista nr.1 din anexa la Legea cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, pot fi efectuate numai cu statele părți la această Convenție și numai pentru scopuri de cercetare, medicale, farmaceutice sau de protecție. Operațiunile de import/export cu substanțele chimice, specificate în Lista nr.2 din anexa la numita lege, se efectuează numai cu statele părți la Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora. Substanțele chimice, specificate în Lista nr.3 din anexa la numita lege, pot fi exportate către state care nu sunt parte la această Convenție, cu respectarea condițiilor prevăzute la art.17 al Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora.

În alt context, referitor la prevederile tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte – prevederi încălcate de subiectul infracțiunii specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM – se au în vedere prevederile cuprinse în: Tratatul cu privire la neproliferarea armelor nucleare, întocmit la Washington, Londra și Moscova la 01.07.1968 [9]; Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, semnată la Paris la 13.01.1993 [10]; Convenția asupra interzicerii perfecționării, producerii și stocării armelor bacteriologice (biologice) și toxice și asupra distrugerii lor, semnată la Washington, Londra și Moscova la 10.04.1972 [11]; Tratatul privind interzicerea completă a testelor nucleare, întocmit la New York la 10.09.1966 [12] etc.

Infracțiunea specificată la alin.(1) art.140¹ CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul utilizării, dezvoltării, producerii, dobândirii în alt mod, prelucrării, deținerii, stocării sau conservării, transferării directe sau indirecte, păstrării sau transportării armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Latura subiectivă a infracțiunii în cauză se caracterizează prin intenție directă.

Motivul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM se exprimă în: interesul material; interesul științific etc.

Subiectul infracțiunii analizate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunii specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Circumstanțele agravante prevăzute la alin.(2) art.140¹ CP RM. Cât privește circumstanța agravantă consemnată la lit.b) alin.(2) art.140¹ CP RM, menționăm că săvârșirea infracțiunii, specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM, de două sau mai multe persoane presupune nu o singură ipoteză, dar trei ipoteze: 1) săvârșirea infracțiunii de doi sau mai mulți coautori; 2) săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne (de exemplu, nu au atins vârsta răspunderii penale, sunt iresponsabile etc.); 3) săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întrunește aceste semne (de exemplu, nu a atins vârsta răspunderii penale, este iresponsabilă etc.).

Lipsa sau prezența înțelegerii prealabile dintre făptuitorii nu poate influența calificarea celor săvârșite în baza lit.b) alin.(2) art.140¹ CP RM, dar poate fi luată în considerație la individualizarea pedepsei.

În cazul infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.140¹ CP RM, făptuitorii pot realiza simultan și integral latura obiectivă a infracțiunii de omor. Dar, la fel de posibil este ca făptuitorii să o realizeze succesiv și parțial. Important este ca acești făptuitori să ia parte la săvârșirea, chiar și parțială, a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM. Noțiunea „de două sau mai multe persoane”, în sensul consemnat la lit.b) alin.(2) art.140¹ CP RM, presupune pluralitatea de făptuitori. Iar acești făptuitori trebuie să aibă calitatea de autori mijlociți (mediați) sau de autori nemijlociți (imediați) ai infracțiunii. Un autor – mediat sau imediat – al infracțiunii, alături de o altă persoană având calitatea de organizator, instigator sau complice, nu formează conținutul noțiunii „de două sau mai multe persoane”.

În prevederea de la lit.b) alin.(2) art.140¹ CP RM legiuitorul nu indică cerința participării în comun la săvârșirea infracțiunii specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM. De aceea, săvârșirea acestei infracțiuni de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane, care cu bună-știință nu este pasibilă de răspundere penală (din cauza vârstei, a iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de legea penală), intră sub incidența agravantei examinate. În situația dată, deși infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.140¹ CP RM nu e săvârșită împreună, se consideră totuși săvârșită de două sau mai multe persoane.

În alt context, vom supune analizei circumstanța agravantă consemnată la lit.c) alin.(2) art.140¹ CP RM.

La individualizarea pedepsei, se va lua în considerație în care anume formă de participare a fost săvârșită infracțiunea specificată la alin.(1) art.140¹ CP RM: 1) de un grup criminal organizat sau 2) de o organizație criminală. În limitele sancțiunii specificate la alin.(2) art. art.140¹ CP RM, pedeapsa în cea de-a doua ipoteză trebuie să fie comparativ mai aspră în comparație cu pedeapsa în prima ipoteză.

După cum reiese din art.46 CP RM, trăsăturile grupului criminal organizat sunt: 1) să fie alcătuit din două sau mai multe persoane; 2) să constituie o reuniune stabilă; 3) să fie organizat în prealabil; 4) să aibă scopul comiterii unei sau mai multor infracțiuni.

Pornind de la definiția noțiunii „organizație criminală” din alin.(1) art.47 CP RM, putem deosebi următoarele condiții esențiale pe care trebuie să le îndeplinească această formă a participației: 1) organizația criminală reprezintă o reuniune de grupuri criminale organizate; 2) consolidarea grupurilor criminale într-o comunitate stabilă; 3) divizarea activității organizației între membrii organizației și structurile ei; 4) scopul organizației criminale este de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și a realizării de interese economice, financiare sau politice.

În altă privință, în sensul prevederii de la lit.d) alin.(2) art.140¹ CP RM, putem menționa că, dacă infracțiunea specificată la alin.(1) art.140¹ CP RM este săvârșită de două sau mai multe persoane, răspunderea lor trebuie să depindă de prezența intenției fiecărei persoane de a cauza un prejudiciu patrimonial care, în ansamblu, va fi exprimat în proporții deosebit de mari. Este însă posibil ca proporțiile deosebit de mari să se compună din câteva sume ce provin din câteva episoade ale unei infracțiuni unice prelungite, săvârșite de două sau mai multe persoane, care au luat parte nu la toate aceste episoade. În acest caz, răspunderea fiecăreia din aceste persoane va fi pusă în dependență nu de mărimea integrală a daunelor, care au fost cauzate de întregul grup, în toate episoadele, dar va fi limitată numai la acele episoade care au fost executate cu participarea nemijlocită a persoanei respective.

În fine, privitor la circumstanța agravantă consemnată la lit.e) alin.(2) art.140¹ CP RM, se poate susține că făptuitorul manifestă imprudență față de urmarea prejudiciabilă, exprimată în decesul victimei. În ipoteza analizată, nu este necesară calificarea suplimentară în baza art.149 CP RM. Dacă făptuitorul manifestă intenție față de cauzarea morții victimei, soluția de calificare va fi alta: alin.(1) sau (2) (cu excepția lit.e)) art.140¹ și art.145 CP RM.

Infracțiunea prevăzută la alin.(3) art.140¹ CP RM. *Obiectul juridic special* al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la circulația legală a echipamentului, materialului, softului sau tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă.

Obiectul material al infracțiunii specificate la alin.(3) art.140¹ CP RM îl reprezintă echipamentul sau materialul care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă. *Obiectul imaterial* al infracțiunii examinate îl reprezintă softul sau tehnologia aferentă care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă.

Prin „echipamentul care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă” se înțelege piesele, dispozitivele, mecanismele, împreună cu elementele de legătură, aparținând unei instalații, unei mașini etc., a căror utilizare sau funcționare este indispensabilă la proiectarea, producerea sau livrarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă.

De exemplu, din art.2 al Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora se desprinde că vasele de reacție și instalațiile aferente acestora, necesare pentru producerea unei substanțe chimice toxice, intră sub incidența noțiunii „echipamentul care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă”.

Prin „materialul care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă” se are în vedere materia primă sau semifabricatul strict necesare în vederea proiectării, producerii sau livrării armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă.

De exemplu, din art.3 al Legii privind desfășurarea în siguranță a activităților nucleare și radiologice reiese că materialul radiocativ, adică orice material, în orice stare de agregare, care reprezintă fenomenul de radioactivitate, inclusiv deșeurile radioactive, intră sub incidența noțiunii „materialul care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă”.

Cât privește softul, se are în vedere programele pentru calculatoare (incluzând procedurile lor de aplicare) a căror contribuție esențială își găsește realizarea la proiectarea, producerea sau livrarea armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă.

La rândul său, tehnologia aferentă, care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă, reprezintă procesele, metodele, operațiile etc., utilizate în aceste scopuri.

Trebuie de precizat că, în cazul modalității de producere, obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.140¹ CP RM îl reprezintă materia primă sau materialele folosite la producerea echipamentului, materialului, softului sau tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă. La rândul său, constituie *produsul* infracțiunii în cauză – atunci când aceasta se înfățișează sub modalitatea de producere – echipamentul, materialul, softul sau tehnologia aferentă care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(3) art.140¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de proiectare, producere, dobândire în alt mod, deținere, păstrare, transferare sau transportare a echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă.

Se poate observa că modalitățile normative alternative ale acțiunii prejudiciabile în cauză sunt:

1) proiectarea echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

2) producerea echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

3) dobândirea în alt mod a echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

4) deținerea echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

5) păstrarea echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

6) transferarea echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

7) transportarea echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă.

Remarcăm că, în principal, noțiunile utilizate în dispoziția de la alin.(3) art.140¹ CP RM, în vederea desemnării modalităților acțiunii prejudiciabile, au un conținut similar cu cel al noțiunilor de același calibru utilizate în dispoziția de la alin.(1) art.140¹ CP RM. De aceea, este admisibilă o interpretare similară a noțiunilor respective.

Noutate prezintă noțiunea „proiectare”. Prin „proiectare” trebuie de înțeles elaborarea unei lucrări tehnice întocmite pe baza unei teme date, care cuprinde calculele tehnico-economice, desenele, instrucțiunile etc. necesare executării echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă.

Toate celelalte operațiuni (de exemplu, experimentarea, procurarea, înstrăinarea etc.) – realizate asupra echipamentului, materialului, softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă – vor constitui, după caz, pregătirea sau complicitatea la infracțiunea prevăzută la alin.(3) art.140¹ CP RM.

În altă privință, deși legiuitorul nu o stabilește expres, cerința esențială pentru întregirea laturii obiective a infracțiunii în cauză o constituie ilegalitatea acțiunii prejudiciabile. Se are în vedere că acțiunea de proiectare, producere, dobândire în alt mod, deținere, păstrare, transferare sau transportare a echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă se comite cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Încheind analiza laturii obiective a infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.140¹ CP RM, vom consemna că aceasta este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul proiectării, producerii, dobândirii în alt mod, deținerii, păstrării, transferării sau transportării echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă.

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se caracterizează prin intenție directă. Este obligatoriu ca, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul să cunoască că echipamentul, materialul, softul sau tehnologia aferentă, care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă, sunt destinate acestor scopuri. În lipsa cunoașterii acestei împrejurări, fapta nu poate fi calificată în conformitate cu alin.(3) art.140¹ CP RM.

Motivele infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.140¹ CP RM se exprimă în: interesul material; interesul științific etc.

Subiectul infracțiunii analizate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunii specificate la alin.(3) art.140¹ CP RM poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Infracțiunea prevăzută la alin.(4) art.140¹ CP RM. *Obiectul juridic special* al infracțiunii în cauză îl formează relațiile sociale cu privire la circulația legală a materiei prime, materialului fisionabil special, echipamentului sau materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special.

Obiectul material al infracțiunii specificate la alin.(4) art.140¹ CP RM îl reprezintă materia primă, materialul fisionabil special, echipamentul sau materialul proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special.

Prin „materia primă preparată pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special” înțelegem produsul natural sau materialul semifabricat, destinat prelucrării, utilizării sau producerii materialului fisionabil special.

Prin „materialul fisionabil special preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special” se are în vedere elementul care fisionează cu neutroni rapizi, destinat prelucrării, utilizării sau producerii unui alt material fisionabil special.

Numai câteva elemente pot fi utilizate drept combustibili nucleari, deoarece, pentru a intra într-o reacție de fisiune* în lanț, atomii trebuie să aibă nuclee relativ mari și instabile. Unul dintre cele mai pe larg folosite materiale fisionabile speciale la centralele nucleare este uraniul-235, care are 92 de protoni și 143 de neutroni în nucleul său. De asemenea, materiale fisionabile speciale sunt: plutoniul; uraniul-233; uraniul îmbogățit în izotopul 233; orice substanță conținând una sau mai multe din substanțele menționate; orice altă substanță stabilă de Consiliul guvernatorilor Agenției Internaționale de Energie Atomică.

Noțiunea „material fisionabil special” nu se referă la materia brută, adică la: uraniul conținând un amestec de izotopi aflați în stare naturală; uraniul sărăcit în izotopul 235; toriu; oricare din substanțele menționate, sub formă de metal, aliaj, compus chimic sau concentrat; orice alt material conținând una sau mai multe din substanțele menționate, în concentrația stabilă de Consiliul guvernatorilor Agenției Internaționale de Energie Atomică.

În altă privință, echipamentul, proiectat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, îl constituie piesele, dispozitivele, mecanismele, împreună cu elementele de legătură, aparținând unei instalații, unei mașini etc. a căror utilizare sau funcționare este indispensabilă la prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special.

La rândul său, materialul, preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, reprezintă materia primă sau semifabricatul strict necesare în vederea prelucrării, utilizării sau producerii materialului fisionabil special.

Precizăm că, în cazul modalității de producere, obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.140¹ CP RM îl reprezintă materia primă sau materialele folosite la producerea materiei prime, materialului fisionabil special, echipamentului sau materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special. La rândul său, constituie *produsul* infracțiunii în cauză – atunci când aceasta se desfășoară sub modalitatea de producere – materia primă, materialul fisionabil special, echipamentul sau materialul proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special.

* Fisiunea nucleară, cunoscută și sub denumirea de fisiune atomică, este un proces în care nucleul unui atom se rupe în două sau mai multe nuclee mai mici, numite produși de fisiune și, în mod uzual, un număr oarecare de particule individuale. Așadar, fisiunea este o formă de transmutație elementară. Particulele individuale pot fi neutroni, fotoni (uzual sub formă de raze gamma) și alte fragmente nucleare, cum ar fi particulele beta și particulele alfa. Fisiunea elementelor grele este o reacție exotermică și poate să elibereze cantități substanțiale de energie sub formă de radiații gamma și energie cinetică a fragmentelor (încălzind volumul de material în care are loc fisiunea). Fisiunea nucleară este folosită pentru a produce energie în centrale de putere și pentru explozii în armele nucleare. Fisiunea este utilă ca sursă de putere, deoarece unele materiale, numite combustibili nucleari, pe de o parte, generează neutroni ca „jucători” ai procesului de fisiune și, pe de altă parte, li se inițiază fisiunea la impactul cu (exact acești) neutroni liberi. Combustibilii nucleari pot fi utilizați în reacții nucleare în lanț autoîntreținute, care eliberează energie în cantități controlate într-un reactor nuclear sau în cantități necontrolate, foarte rapid, într-o armă nucleară.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(4) art.140¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de proiectare, producere, dobândire în alt mod, deținere, păstrare, transferare sau transportare a materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Astfel, modalitățile normative cu caracter alternativ ale acțiunii prejudiciabile analizate sunt:

1) proiectarea materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

2) producerea materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

3) dobândirea în alt mod a materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

4) deținerea materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

5) păstrarea materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

6) transferarea materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

7) transportarea materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Toate noțiunile utilizate în dispoziția de la alin.(4) art.140¹ CP RM, în vederea desemnării modalităților acțiunii prejudiciabile, au un conținut similar cu cel al noțiunilor de același calibru, utilizate în dispozițiile de la alin.(1) și (3) art.140¹ CP RM. De aceea, este acceptabilă o interpretare similară a noțiunilor respective.

Toate celelalte operațiuni (de exemplu, experimentarea, procurarea, înstrăinarea etc.), care nu sunt nominalizate în dispoziția de la alin.(4) art.140¹ CP RM – realizate asupra materiei prime, materialului fisionabil special, echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special – vor constitui, după caz, pregătirea sau complicitatea la infracțiunea prevăzută la alin.(4) art.140¹ CP RM.

Cerința esențială pentru întregirea laturii obiective a infracțiunii examinate o constituie ilegalitatea acțiunii prejudiciabile. Se are în vedere că acțiunea de proiectare, producere, dobândire în alt mod, deținere, păstrare, transferare sau transportare a materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special se săvârșește cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Încheind analiza laturii obiective a infracțiunii specificate la alin.(4) art.140¹ CP RM, menționăm că aceasta este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul proiectării, producerii, dobândirii în alt mod, deținerii, păstrării, transferării sau transportării materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special.

Latura subiectivă a infracțiunii în cauză se caracterizează prin intenție directă. Este indispensabil ca, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul să cunoască că materia primă, materialul fisionabil special, echipamentul sau materialul, proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, este destinat pentru a fi utilizat în activitatea de explozii nucleare sau în altă activitate nucleară care contravine tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. În lipsa cunoașterii acestei împrejurări, fapta nu poate fi calificată potrivit alin.(4) art.140¹ CP RM.

Motivele infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.140¹ CP RM constau în: interesul material; interesul științific etc.

Subiectul infracțiunii examinate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunii specificate la alin.(4) art.140¹ CP RM poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice).

În urma efectuării analizei de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art.140¹ CP RM pot fi formulate următoarele **concluzii**:

a) obiectul juridic generic al infracțiunilor specificate la art.140¹ CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la pacea și securitatea omenirii;

b) obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la circulația armelor de distrugere în masă cu respectarea prevederilor legislației naționale și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

c) obiectul material al infracțiunii specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM îl reprezintă armele chimice, armele biologice, armele nucleare, dispozitivele explozive nucleare ori alte arme de distrugere în masă;

d) latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de utilizare, dezvoltare, producere, dobândire în alt mod, prelucrare, deținere, stocare sau conservare, transferare directă sau indirectă, păstrare, transportare a armelor chimice, armelor biologice, armelor nucleare, dispozitivelor explozive nucleare ori a altor arme de distrugere în masă cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

e) latura subiectivă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.140¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Motivele infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.140¹ CP RM se exprimă în: interesul material; interesul științific etc.;

f) obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.140¹ CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la circulația legală a echipamentului, materialului, softului sau tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

g) obiectul material al infracțiunii specificate la alin.(3) art.140¹ CP RM îl reprezintă echipamentul sau materialul care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă. Obiectul imaterial al infracțiunii examinate îl reprezintă softul sau tehnologia aferentă care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

h) latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.140¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de proiectare, producere, dobândire în alt mod, deținere, păstrare, transferare sau transportare a echipamentului, a materialului, a softului sau a tehnologiei aferente care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă;

i) latura subiectivă a infracțiunii specificate la alin.(3) art.140¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Este obligatoriu ca, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul să cunoască că echipamentul, materialul, softul sau tehnologia aferentă, care contribuie esențial la proiectarea, producerea sau livrarea armelor de distrugere în masă, sunt destinate acestor scopuri. În lipsa cunoașterii acestei împrejurări, fapta nu poate fi calificată în conformitate cu alin.(3) art.140¹ CP RM. Motivele infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.140¹ CP RM se exprimă în: interesul material; interesul științific etc.;

k) obiectul juridic special al infracțiunii specificate la alin.(4) art.140¹ CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la circulația legală a materiei prime, materialului fisionabil special, echipamentului sau materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special;

l) obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.140¹ CP RM îl reprezintă materia primă, materialul fisionabil special, echipamentul sau materialul proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special;

m) latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(4) art.140¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de proiectare, producere, dobândire în alt mod, deținere, păstrare, transferare sau transportare a materiei prime, a materialului fisionabil special, a echipamentului sau a materialului proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau producerea materialului fisionabil special, cu încălcarea prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

n) latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.140¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Este indispensabil ca, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul să cunoască că materia primă, materialul fisionabil special, echipamentul sau materialul, proiectat sau preparat pentru prelucrarea, utilizarea sau pro-

ducerea materialului fisionabil special, este destinat pentru a fi utilizat în activitatea de explozii nucleare sau în altă activitate nucleară care contravine tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. În lipsa cunoașterii acestei împrejurări, fapta nu poate fi calificată potrivit alin.(4) art.140¹ CP RM. Motivele infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.140¹ CP RM constau în: interesul material; interesul științific etc.;

o) subiectul infracțiunilor prevăzute la art.140¹ CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunilor în cauză poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Referințe:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.20.
2. The Charter of the United Nations // <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>
3. Principles of international cooperation in the detection, arrest, extradition and punishment of persons guilty of war crimes and crimes against humanity // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/281/46/IMG/NR028146.pdf?OpenElement>
4. Monitorul Oficial al Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.11.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.44.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.218.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.186-188.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.98-101.
9. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.7. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p.185-191.
10. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.9. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p.207-246.
11. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction.
<http://disarmament.un.org/treatystatus.nsf/44e6eeabc9436b78852568770078d9c0/ffa7842e7fd1d0078525688f0070b82d?OpenDocument>
12. Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty.
<http://disarmament.un.org/treatystatus.nsf/44e6eeabc9436b78852568770078d9c0/0655d51a30692632852568770079dda2?OpenDocument>

Prezentat la 04.11.2011

LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE VIOLARE DE DOMICILIU: MODALITATEA DE PĂTRUNDERE ILEGALĂ ÎN DOMICILIU

Radu ȘTEFĂNUȚ

Catedra Drept Penal și Criminologie

In the present study, it is concluded that in the conjuncture of the penal law, there can not be spoken about a general right for the inviolability of private life, which would have include: the right to private life, family and personal life; the right with regard to the inviolability of correspondence secrecy; the right regarding the residence inviolability. In the Penal Law of Republic of Moldova, the spheres of application of each of art.177-179 PC RM are distinct. Just as in the Romanian Penal Law, the spheres of application of each of the art.192 and 195 PC Rom from 1968 or art.224, 226 and 302 PC Rom from 2009 are distinct too. It is also established that the absence of the victim's consent on the entry into the residence it is equivalent with the vitiation of the consent on the entry into her residence, when the respective consent, although expressed, does not have any value, so it doesn't open the access of the offender in the victim's residence. In such cases, we have no reason not to apply the liability under art.179 PC RM or art.192 PC Rom from 1968.

În contextul infracțiunii prevăzute la art.192 CP Rom din 1968, latura obiectivă are următoarea structură: 1) elementul material (fapta prejudiciabilă) care constă în acțiunea de pătrundere, fără drept, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea, sau în inacțiunea de refuz de a părăsi locuința sau celelalte locuri menționate mai sus la cererea persoanei care le folosește; 2) urmarea imediată, și anume – încălcarea libertății persoanei; 3) legătura de cauzalitate dintre elementul material (fapta prejudiciabilă) și urmarea imediată.

Astfel, elementul material (fapta prejudiciabilă) cunoaște două modalități normative cu caracter alternativ: a) pătrunderea, fără drept, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea; b) refuzul de a părăsi locuința, încăperea, dependința sau locul împrejmuit ținând de acestea la cererea persoanei care le folosește.

Cât privește infracțiunea specificată la art.179 CP RM, latura obiectivă include fapta prejudiciabilă care adoptă forma acțiunii sau inacțiunii exprimate în pătrunderea sau rămânerea ilegală în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia ori în refuzul de a le părăsi la cererea ei, ori în perchezițiile sau cercetările ilegale.

După cum se vede, cele patru modalități normative cu caracter alternativ ale faptei prejudiciabile în cauză sunt: pătrunderea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei; rămânerea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei; refuzul părăsirii domiciliului, la cererea victimei; perchezițiile sau cercetările ilegale la domiciliul victimei.

Putem observa că ambele modalități ale elementului material (faptei prejudiciabile), prevăzute la art.192 CP Rom din 1968, se regăsesc în cadrul faptei prejudiciabile specificate la art.179 CP RM.

Dacă e să ne referim la modalitatea de **pătrundere, fără drept, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea** (art.192 CP Rom din 1968) / **pătrundere ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei** (art.179 CP RM), considerăm că, în vederea definirii noțiunii de pătrundere, este util să utilizăm ca bază interpretarea oficială a noțiunii „pătrunderea în încăpere, alt loc pentru depozitare sau locuință” din pct.29 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004 [1]: „Pătrunderea este intrarea ilegală, pe ascuns sau deschis, într-o încăpere, în alt loc pentru depozitare sau locuință cu scopul săvârșirii furtului, jafului sau tâlhăriei. Ea poate fi comisă atât cu învingerea piedicilor și a rezistenței, cât și fără aceasta”.

Astfel, adaptând această interpretare necesităților art.192 CP Rom din 1968 și ale art.179 CP RM, putem consemna că, prin „pătrundere” se înțelege introducerea făptuitorului cu întreg corpul în spațiul în care victima își are domiciliul.

Are dreptate В.А. Новиков când susține că pătrunderea în domiciliu este posibilă numai pe calea acțiunii, adică a conduitei active a făptuitorului; nu poate fi concepută introducerea făptuitorului în domiciliul victimei pe calea inacțiunii [2].

A.И. Чучаев explică: a pătrunde în domiciliu înseamnă a intra în acesta, a obține acces în acesta prin spargerea lacătului, prin deschiderea ușii cu ajutorul unei chei sau a unui șperaclu, prin deschiderea sau forțarea geamului, prin surparea zidului sau prin alte asemenea metode [3].

Generalizând, putem afirma că, pentru existența infracțiunii de violare de domiciliu, nu comportă relevanță modul și metodele la care recurge făptuitorul pentru a pătrunde în domiciliul victimei și nici dacă pătrunderea are loc pe față ori pe ascuns, în prezența sau în lipsa victimei. Esențial este să existe o pătrundere. Cel care, de exemplu, își introduce doar capul pe fereastra locuinței, sare pe acoperiș, survolează spațiul respectiv etc. nu săvârșește infracțiunea de violare de domiciliu în formă consumată. Aceasta întrucât nu există o pătrundere care să fie consumată.

În condițiile legii penale a Republicii Moldova, în cazul în care pătrunderea în domiciliu este realizată prin suprimarea rezistenței persoanelor care împiedică, încearcă să împiedice sau care pot împiedica săvârșirea infracțiunii de violare de domiciliu, răspunderea poate fi aplicată în conformitate cu alin.(2) art.179 CP RM, presupunând săvârșirea infracțiunii de violare de domiciliu cu aplicarea violenței sau a amenințării cu violența.

Dar, pătrunderea poate fi realizată și cu depășirea obstacolelor (ușilor, porților, încuietorilor, geamurilor, grilajelor, semnalizării de alarmă etc.), pe calea escaladării sau a efracției. Dacă, în procesul pătrunderii în domiciliu, sunt distruse sau deteriorate bunuri, acestea nu pot să formeze obiectul material al infracțiunii de violare de domiciliu. În consecință, cele comise, în prezența unor suficiente temeuri, trebuie calificate suplimentar conform art.197 CP RM sau art.104 din Codul contravențional, ori în baza art.217 CP Rom din 1968.

Comiterea pătrunderii pe calea înșelăciunii presupune că, în scopul de a facilita accesul în domiciliu, fără a stârni suspiciuni, făptuitorul se erijează în: instalator, poștaș, curier, inspector al pazei antiincendiare, angajat al serviciului comunal, recenzor, polițist, lucrător medical etc., utilizând în unele cazuri legitimația falsă.

Cu această ocazie, este necesar a menționa că uzurparea de calități oficiale, însoțită de săvârșirea pe această bază a infracțiunii de violare de domiciliu, formează concursul infracțiunilor prevăzute la art.179 și 351 CP RM. În Codul penal român din 1968 răspunderea pentru infracțiunea de uzurpare de calități oficiale se prevede la art.240.

Unii autori ne propun să interpretăm extensiv noțiunea „pătrundere”, utilizată în cadrul dispoziției care incriminează fapta de violare de domiciliu.

De exemplu, Я.М. Плошкина este de părere că „tehnica modernă permite ținerea sub observație a ceea ce se întâmplă în domiciliu chiar fără o intrare fizică în acesta, cu ajutorul aparaturii audio sau video utilizat în afara domiciliului. O asemenea utilizare a mijloacelor tehnice echivalează cu pătrunderea în domiciliu. Pătrunderea în domiciliu constituie nu doar introducerea fizică a făptuitorului în acesta, dar și cvasipătrunderea presupunând monitorizarea spațiului domiciliar cu ajutorul tehnicii speciale” [4].

O opinie apropiată este exprimată de В.Н. Шелестюков. Dânsul afirmă: „Prin „pătrundere în domiciliu”, se are în vedere nu doar intruziunea fizică, realizată clandestin sau manifest, cu sau fără aplicarea violenței ori a amenințării cu violența, cu sau fără recurgerea la înșelăciune. Se are în vedere și pătrunderea vizuală, atunci când făptuitorul se uită peste geam sau ușă într-un domiciliu străin. De asemenea, pătrunderea vizuală se poate realiza pe calea utilizării unor mijloace tehnice. Aceasta devine posibil atunci când făptuitorul, care nu se află fizic în domiciliul victimei, urmărește vizual ceea ce se întâmplă în acesta, recurgând la mijloacele tehnice de urmărire audio sau video” [5].

De asemenea, А.Н. Красиков consideră că, în contextul infracțiunii de violare de domiciliu, prin „pătrundere în încăpere” trebuie de înțeles instalarea în domiciliu a unor mijloace tehnice pentru culegerea informațiilor, utilizându-se pentru aceasta, de exemplu, canalele de ventilare [6].

După В.Т. Маляренко, inviolabilitatea domiciliului este o noțiune atât de largă, încât încorporează inviolabilitatea vieții private și de familie, inviolabilitatea secretului corespondenței, precum și inviolabilitatea oricărei informații despre evenimentele ce se desfășoară în domiciliu. Autorul consideră că drept exemple de violare de domiciliu trebuie considerate: luarea ilegală de bunuri din domiciliu sau aruncarea (strecurarea) în domiciliu a unor bunuri cu ajutorul unor dispozitive, atunci când făptuitorul se află în afara domiciliului; interceptarea convorbirilor din domiciliu cu ajutorul unor mijloace tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației etc. [7].

Opinia lui В.П. Жеребкин este una similară: dreptul la inviolabilitatea domiciliului se răsfrânge nu doar asupra domiciliului, dar și asupra bunurilor care se găsesc în acesta [8].

Care sunt mijloacele tehnice despre care vorbesc acești autori?

În conjunctura legislației Republicii Moldova, în conformitate cu pct.2 din anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului cu privire la importul, exportul, proiectarea, producerea și comercializarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației și a Clasificatorului mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației, nr.100 din 09.02.2009 [9], la mijloacele tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației sunt atribuite mijloacele tehnice și/sau de program, proiectate, modificate sau programate pentru captarea, obținerea, interceptarea, culegerea, ascultarea, înregistrarea ori transmiterea semnalelor informaționale de natură sonoră, vizuală, electromagnetică sau de altă natură, inclusiv din rețelele de comunicații electronice, în scopul obținerii accesului ascuns la informația străină.

Prin prisma acestor prevederi normative, devine utilă poziția exprimată de I.Timiș: dintre metodele de urmărire, supravegherea foto-video ascunsă, efectuată în domiciliu, merită o atenție specială. Înregistrările de imagini ale oamenilor la domiciliu, în timp ce își desfășoară activitățile zilnice, reprezintă o amenințare la adresa decenței și a intimității. De asemenea, dispozitivele electronice permit supravegherea chiar și în spații închise, acolo unde observația vizuală nu este posibilă. Și, în plus față de supravegherea în timp real, pot fi reconstituite *ex post* mișcările victimei. Dispozitivele de scanare sunt instrumentele care permit detectarea informațiilor printr-o barieră opacă (de exemplu, un zid). La rândul său, imagistica în infraroșu reprezintă detectarea radiației infraroșii emise de orice corp, dar care nu este vizibilă ochiului omenesc. Aparatul transformă radiația în imagini pe baza căldurii relative, adică funcționează oarecum ca o camera video care arată imagini ale căldurii. De aceea, atunci când sunt orientate către un anumit obiect, de exemplu o clădire, nu pătrund în interior, ci înregistrează imagini ale energiei termice radiate de suprafața externă a aceluia obiect. Ele nu pot stabili natura sursei de căldură din interiorul clădirii și nu pot vedea prin suprafețele externe [10].

Revenind la analiza punctelor de vedere exprimate mai sus – care sugerează o interpretare extensivă a noțiunii „pătrundere”, utilizate în cadrul dispoziției care incriminează fapta de violare de domiciliu – apreciem critic posibilitatea raportării unor astfel de exemple la infracțiunea de violare de domiciliu. Este o interpretare într-atât de largă, încât practic lasă fără conținut componentele de infracțiuni care vizează dreptul la respectarea vieții private și de familie, precum și dreptul la secretul corespondenței. Nu este oportun a considera că inviolabilitatea domiciliului este o noțiune care încorporează inviolabilitatea vieții private și de familie, inviolabilitatea secretului corespondenței, precum și inviolabilitatea oricărei informații despre evenimentele ce se desfășoară în domiciliu. În eventualitatea unei asemenea tălmăciri, devine inevitabil riscul de aplicare a legii penale prin analogie.

Bineînțeles, în exemplele prezentate de autorii precizați nu este aplicabilă norma care stabilește răspundere pentru violarea de domiciliu. Sunt alte norme perfect aplicabile în asemenea ipoteze.

Astfel, în conjunctura legii penale a Republicii Moldova, la alin.(1¹) art.177 CP RM se stabilește răspunderea pentru culegerea ilegală a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane, fără consimțământul acesteia, cu utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației. De asemenea, violarea dreptului la secretul scrisorilor, telegramelor, coletelor și altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și înștiințărilor telegrafice, cu încălcarea legislației, săvârșită prin utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației, atrage răspunderea în corespondere cu lit.b) alin.(2) art.178 CP RM.

Alin.(1) art.226 din Codul penal român din 2009 prezintă similarități în raport cu alin.(1¹) art.177 CP RM. Conform acestei norme, se stabilește răspunderea pentru atingerea adusă vieții private, fără drept, prin fotografierea, captarea sau înregistrarea de imagini, ascultarea cu mijloace tehnice sau înregistrarea audio a unei persoane aflate într-o locuință sau încăpere ori dependință ținând de aceasta sau a unei convorbiri private. Totodată, potrivit alin.(4) art.226 din Codul penal român din 2009, nu constituie infracțiune fapta săvârșită: a) de către cel care a participat la întâlnirea cu persoana vătămată în cadrul căreia au fost surprinse sunetele, convorbirile sau imaginile, dacă justifică un interes legitim; b) dacă persoana vătămată a acționat explicit cu intenția de a fi văzută ori auzită de făptuitor; c) dacă făptuitorul surprinde săvârșirea unei infracțiuni sau contribuie la dovedirea săvârșirii unei infracțiuni; d) dacă surprinde fapte de interes public, care au semnificație pentru viața comunității și a căror divulgare prezintă avantaje publice mai mari decât prejudicial produs persoanei vătămate. În fine, conform alin.(5) art.226 din Codul penal român din 2009, răspunderea se prevede pentru plasarea, fără drept, de mijloace tehnice de înregistrare audio sau video, în scopul săvârșirii faptelor prevăzute în alin.(1) art.226 din Codul penal român din 2009.

În contextul examinat, nu putem trece cu vederea punctul de vedere exprimat de И.В. Балашкина [11]. Autoarea consideră că, pe măsura dezvoltării reglementării juridice, noțiunea de inviolabilitate a vieții personale a cunoscut metamorfoze: de la inviolabilitatea vieții personale sub aspect fizic (dreptul la intimitate, dreptul la comunicare cu alte persoane etc.) la inviolabilitatea vieții personale sub aspect teritorial („casa mea este cetatea mea”), după care la inviolabilitatea vieții personale sub aspect informațional (condiționat de răspândirea rapidă și practic omniprezentă a tehnologiilor informaționale și a mijloacelor de comunicație). Etapa actuală de reglementare juridică se caracterizează prin prezența tuturor acestor trei componente ale inviolabilității vieții personale. Totuși, deocamdată, nu există o poziție uniformă cu privire la structura și conținutul dreptului la inviolabilitatea vieții personale. Ceea ce nu poate să nu conducă la apariția de colizii juridice. Astfel, există o abordare a dreptului la inviolabilitatea vieții personale, presupunând autonomia persoanei în limitele sesizabile fizic ale vieții personale (abordare înglobând componenta fizică și cea teritorială ale vieții personale). Pe lângă aceasta, o altă abordare a dreptului la inviolabilitatea vieții personale cuprinde toate cele trei componente – fizică, teritorială și informațională – ale vieții personale.

Rezultă că, în conjunctura legii penale, nu se poate vorbi despre un drept generic la inviolabilitatea vieții personale, care să cuprindă: dreptul la viața intimă, familială și privată; dreptul la inviolabilitatea secretului corespondenței; dreptul la inviolabilitatea domiciliului. În legea penală a Republicii Moldova sunt distincte sferile de aplicare a fiecăruia dintre art.177-179 CP RM. Tot așa cum, în legea penală română, sunt distincte sferile de aplicare a fiecăruia dintre art.192 și 195 CP Rom din 1968 sau a art.224, 226 și 302 CP Rom din 2009.

Altceva este că, uneori, aceste sfere se pot intersecta. De exemplu, este posibil ca culegerea ilegală sau răspândirea cu bună-știință a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane fără consimțământul ei, să se săvârșească ca urmare a pătrunderii în domiciliul sau în reședința unei persoane, fără consimțământul acesteia ori a efectuării perchezițiilor sau cercetărilor ilegale. De asemenea, nu este exclus ca violarea dreptului la secretul convorbirilor telefonice, cu încălcarea legislației, să se săvârșească ca urmare a pătrunderii în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia ori a efectuării perchezițiilor sau cercetărilor ilegale.

Probabil, din punctul de vedere al lui И.В. Балашкина, anume astfel de ipoteze sunt generatoare de colizii juridice.

Este cazul de menționat că, pentru a se putea aplica răspunderea în baza art.179 CP RM sau art.192 CP Rom din 1968, nu este suficient să se realizeze o pătrundere oarecare în domiciliul victimei. Astfel, legea penală reclamă, în primul rând, ca pătrunderea să se facă fără consimțământul victimei. Lipsa consimțământului rezultă din materialitatea faptei; până la proba contrară, lipsa consimțământului este prezumată.

În acest context, are dreptate Э.Ю. Авшеев când afirmă că circumstanța lipsei consimțământului în vederea pătrunderii în domiciliul victimei rezultă chiar din faptul sesizării de către victimă a organului abilitat în scopul tragerii făptuitorului la răspundere penală [12].

Pentru ilustrarea acestui aspect, aducem ca exemplu următorul caz din practica judiciară: *S.I. și I.I. au fost condamnați în baza alin.(1) art.179 CP RM. În fapt, la 18.07.2009, aproximativ la ora 16.30, cei doi au pătruns ilegal în gospodăria lui C.S. din satul Chișcăreni, raionul Sângerei. Sentința a fost atacată cu apeluri de către ambii inculpați și avocatul acestora – V.T. Drept motive, aceștia au invocat următoarele: „S.I. și I.I. au pătruns în gospodăria lui C.S. sărind peste gard, deoarece poarta era încuiată. S.I. și I.I. au bătut în ferestre și în ușă doar în scopul de a fi auziți și nu în scopul de a viola domiciliul victimei. Victima nu și-a exprimat dezacordul sau consimțământul ca ei să intre în gospodărie, deoarece la moment ea stătea ascunsă în casă”. Verificând argumentele apelurilor în raport cu materialele cauzei și prevederile legii, audiind participanții la proces, Colegiul penal al Curții de Apel Bălți a ajuns la concluzia că apelurile sunt nefondate și urmează a fi respinse: la 18.07.2009, inculpații, văzând că poarta gospodăriei părții vătămate e încuiată cu lacăt și astfel le este îngăduit accesul în gospodărie, au sărit peste gard și, bătând în ferestre și în ușă, au încercat să obțină acces în locuința victimei. Conform depozițiilor martorului S.E., dânsa, ca vecină a victimei, văzând acțiunile inculpaților, le-a făcut observație că, odată ce poarta gospodăriei și ușa sunt încuiate, nu au ce căuta în gospodărie. Faptul că S.I. și I.I. au găsit încuiată cu lacăt poarta gospodăriei lui C.S. exprimă lipsa consimțământului victimei de a permite cuiva să pătrundă în gospodăria sa [13].*

Ca argument în vederea motivării acestei soluții de calificare poate fi adusă aserțiunea aparținând lui O.Loghin și T.Toader: lipsa consimțământului victimei poate rezulta din opunerea efectivă a victimei (de

exemplu, se pune în dreptul ușii, interzicând astfel accesul făptuitorului) sau dintr-o avertizare prealabilă a făptuitorului că i se interzice accesul în locuință (de exemplu, victima i-a spus făptuitorului că nu-i permite să intre în locuință). Lipsa consimțământului poate rezulta, implicit, și dintr-o anumită împrejurare, cum ar fi, de exemplu, atunci când persoana, plecând de acasă, încuie ușa. Prin aceasta, ea și-a manifestat implicit voința ca în lipsa ei să nu pătrundă nimeni în locuință. În toate cazurile când lipsește o interdicție expresă din partea victimei, lipsa consimțământului se prezumă până la proba contrarie, adică până când făptuitorul dovedește că a pătruns în locuință cu consimțământul victimei [14].

La alte aspecte ale consimțământului în vederea pătrunderii în domiciliul victimei se referă А.Н. Красиков. Dânsul menționează că, în asemenea cazuri, se are în vedere nu doar ipoteza când voința victimei este ignorată deschis, dar și acea ipoteză când consimțământul victimei este viciat (de exemplu, aceasta este înșelată, prezentându-i-se o legitimație falsă) [15].

Într-adevăr, lipsa consimțământului este echivalentă cu vicierea consimțământului, când acesta, deși exprimat, nu prezintă nici o valoare, deci nu deschide accesul făptuitorului în domiciliul victimei. În astfel de cazuri, nu avem nici un temei să nu aplicăm răspunderea în baza art.179 CP RM sau art.192 CP Rom din 1968.

La un alt aspect nelipsit de interes al consimțământului în vederea pătrunderii în domiciliul victimei se referă А.Э. Жалинский [16]. Analizând o ipoteză similară din legea penală germană, dânsul arată că, uneori, este mai dificil a stabili dacă o persoană sau alta a avut consimțământul din partea persoanei abilitate pentru a pătrunde în domiciliu. Aceasta întrucât accesul către domiciliu în variantele lor variate poate avea gradații diferite. De aceea, este necesară identificarea conținutului și întinderii consimțământului persoanei abilitate.

Luând în considerație această teză aparținând lui А.Э. Жалинский, consemnăm următoarele: circumstanța că făptuitorului îi este necesar consimțământul victimei, pentru a pătrunde în domiciliu, înseamnă că făptuitorului îi lipsește orice drept asupra domiciliului în care pătrunde, el violând prevederile normative care reglementează regimul accesului într-un domiciliu străin. Făptuitorului îi lipsește orice drept asupra domiciliului în care pătrunde pentru că domiciliul în cauză este străin făptuitorului.

Dacă domiciliul aparține câtorva persoane (de exemplu, soților, membrilor unei familii, lucrătorilor unei unități etc.), atunci fiecare din aceste persoane poate folosi domiciliul doar cu acordul celorlalți. Or, potrivit alin.(2) art.347 din Codul civil, „modul de folosire a bunului comun se stabilește prin acordul coproprietarilor sau, în caz de divergențe, prin hotărâre judecătorească în baza unei aprecieri echitabile a intereselor tuturor coproprietarilor”. Prin analogie, rezultă că pătrunderea în domiciliu, presupunând nerespectarea modului de folosire a domiciliului aferent unui imobil, având statutul de bun comun, constituie temei de aplicare a art.179 CP RM.

Situația este de altă natură în cazul în care făptuitorului îi era permis să pătrundă în domiciliul comun fără acordul celorlalți titulari. În acest caz, pătrunderea în domiciliu poate atrage răspunderea, eventual, doar pentru samavolnicie (art.352 CP RM sau art.335 din Codul contravențional). Dar și aceasta numai cu condiția disputării, contestării acțiunii făptuitorului din partea aceluia titular.

Nu poate fi aplicat art.179 CP RM nici în cazul pătrunderii neautorizate, în interes personal, în domiciliul (de exemplu, biroul sau automobilul) încredințat făptuitorului în legătură cu munca prestată. Aceasta întrucât, într-o asemenea ipoteză, la momentul săvârșirii faptei, domiciliul este al făptuitorului. De aceea, eventual, doar răspunderea disciplinară poate fi aplicată pentru pătrunderea în vederea folosirii neautorizate, în interes personal, a domiciliului încredințat făptuitorului în legătură cu munca prestată.

Recapitulând, putem susține că sunt în drept să pătrundă într-un domiciliu persoanele care utilizează spațiul domiciliar efectiv fie singure, fie împreună cu alte persoane, în temeiul relațiilor de familie ori al înțelegerii intervenite între ele sau în temeiul consimțământului dat spre a locui împreună cu alte persoane. Orice alte drepturi sau interese invocate de făptuitor nu îi conferă dreptul de a pătrunde în domiciliul altei persoane. Valorificarea de către o persoană a drepturilor sale trebuie să se facă prin folosirea căilor legale, nu făcându-și dreptate singură și încălcând drepturile garantate de lege altor persoane.

În dezvoltarea acestei idei, reproducem aserțiunea aparținând lui А.И. Чучаев [17], care consideră că este ilegală acea pătrundere în domiciliu care se realizează în lipsa consimțământului persoanelor abilitate (cu excepția cazurilor stabilite de legislație sau de o hotărâre judecătorească).

Reiese că nu este suficient să lipsească consimțământul victimei, pentru a putea califica fapta ca violare de domiciliu. De asemenea, rezultă că lipsa consimțământului titularului dreptului la inviolabilitatea domiciliului nu este un impediment în vederea pătrunderii în condiții de legalitate în domiciliul acestuia. Au dreptul

să pătrundă în domiciliul unei persoane, chiar fără consimțământul acesteia, reprezentanții autorităților publice în cazurile și cu respectarea formelor procedurale strict și limitativ prevăzute de lege.

În acest fel, considerăm că, pentru aplicarea răspunderii pentru infracțiunea de violare de domiciliu, o condiție indispensabilă este ca pătrunderea în domiciliu să fie efectuată ilegal (fără drept), adică abuziv, fără nici o justificare legală.

La formularea acestei concluzii ne îndeamnă opiniile exprimate de mai mulți autori. De exemplu, Г.Н. Борзенков menționează: pătrunderea în domiciliu este ilegală în cazul în care lipsesc temeiurile juridice care justifică pătrunderea, iar persoana, care folosește acel domiciliu, își exprimă dezacordul cu prezența făptuitorului în domiciliul victimei [18]. Într-o manieră apropiată, В.К. Дуюнов afirmă că ilegalitatea pătrunderii în domiciliu și pătrunderea în domiciliu fără consimțământul victimei sunt caracteristici ale laturii obiective a infracțiunii de violare de domiciliu, care se suprapun parțial [19].

Așadar, ne putem convinge că ilegalitatea pătrunderii în domiciliu este o caracteristică la fel de importantă a faptei prejudiciabile (elementului material) din cadrul infracțiunii de violare de domiciliu, ca și lipsa consimțământului victimei în privința pătrunderii făptuitorului în domiciliul victimei.

Toate cazurile prevăzute de lege – când pătrunderea în domiciliul persoanei, fără consimțământul acesteia, nu se consideră pătrundere ilegală – rezultă din prevederi-cadru cu caracter constituțional sau internațional.

Astfel, reieșind din prevederile alin.(2) art.29 din Constituția Republicii Moldova, pătrunderea sau rămânerea în domiciliul unei persoane, fără consimțământul acesteia, nu este considerată ilegală, dacă este săvârșită:

- a) pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești;
- b) pentru înlăturarea unei primejdii care amenință viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;
- c) pentru prevenirea răspândirii unei epidemii.

De asemenea, să nu uităm că, potrivit alin.(2) și (4) art.54 din Constituția Republicii Moldova, exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

În acord cu alin.(2) art.27 din Constituția României, pătrunderea sau rămânerea în domiciliul unei persoane, fără consimțământul acesteia, nu este considerată ilegală, dacă este săvârșită:

- a) pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești;
- b) pentru înlăturarea unei primejdii privind viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;
- c) pentru apărarea siguranței naționale sau a ordinii publice;
- d) pentru prevenirea răspândirii unei epidemii.

Conform art.27 din Constituția României, exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea siguranței naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale ori ale unui sinistru deosebit de grav. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

La fel, consemnăm că alin.2 art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale stabilește: nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea dreptului la respectarea domiciliului decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.

Din analiza acestei dispoziții normative se poate vedea că dreptul la respectarea domiciliului, garantat de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, face parte din categoria drepturilor condiționale. Aceasta întrucât ingerința unei autorități publice este întotdeauna posibilă cu respectarea condițiilor prevăzute la alin.2 al aceluiași articol. Așadar, pentru a fi conformă cu dispozițiile Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, ingerința autorităților statale în exercițiul dreptului la respectarea domiciliului trebuie să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim (siguranța națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii publice și

prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei ori protejarea drepturilor și libertăților altei persoane), și să apară ca necesară într-o societate democratică în sensul de a fi proporțională cu scopul urmărit (proporționalitatea între ingerința produsă și scopul urmărit presupune determinarea existenței unei nevoi sociale imperioase care a impus-o).

Tocmai la această exigență face referire decizia pronunțată în următoarea speță: *la 06.11.2009, de către SUP a DCCO a DSO a fost începută urmărirea penală pe cauza nr.2009990554, în temeiul unei bănuieli rezonabile că a fost săvârșită infracțiunea prevăzută la alin.(5) art.190 CP RM, în baza sesizării lui P.M. Conform acesteia, B.V., prin înțelegere cu persoane necunoscute, prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul depozitării temporare la domiciliul său a unei sume de bani, au dobândit ilegal de la P.M. 85000 euro. Prin încheierea Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău, s-a dispus autorizarea efectuării percheziției la domiciliul lui B.V. Încheierea dată a fost atacată cu recurs în anulare, solicitându-se casarea încheierii atacate, cu pronunțarea unei noi hotărâri de respingere a demersului procurorului privind obținerea autorizării pentru efectuarea percheziției la domiciliul lui B.V., motivându-se că prin încheierea respectivă s-a încălcat dreptul lui B.V. la inviolabilitatea domiciliului. Verificând argumentele recursului în anulare în raport cu materialele cauzei, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a conchis inadmisibilitatea acestuia: în conformitate cu prevederile alin.(1) art.125 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, organul de urmărire penală este în drept să efectueze percheziția dacă din probele acumulate sau din materialele de investigație operativă rezultă o presupunere rezonabilă că într-o anumită încăpere ori într-un alt loc sau la o anumită persoană se pot afla instrumente ce au fost destinate pentru a fi folosite sau au servit ca mijloc la săvârșirea infracțiunii, obiecte și valori dobândite de pe urma infracțiunii, precum și alte obiecte sau documente care ar putea avea importanță pentru cauza penală și care prin alte procedee probatorii nu pot fi obținute. Totodată, potrivit alin.(3) art.125 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, percheziția se efectuează în baza ordonanței motivate a organului de urmărire penală și numai cu autorizația judecătorului de instrucție. Conținutul percheziției constă în faptul că această acțiune procesuală se efectuează prin constrângere, fără a avea voința sau acordul proprietarului sau posesorului. Scopul percheziției este căutarea, descoperirea și ridicarea anumitor instrumente care au servit la săvârșirea infracțiunii, obiecte și valori dobândite în urma infracțiunii, precum și alte obiecte sau documente care ar putea avea importanță pentru cauză. Percheziția aduce atingere inviolabilității domiciliului, inviolabilitatea acestuia fiind garantată de lege. Art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale stabilește că orice persoană are dreptul la respectarea domiciliului. Prevederi analogice se stabilesc în Constituția Republicii Moldova (art.29), precum și în Codul de procedură penală al Republicii Moldova (art.12). Cu toate acestea, legea admite o asemenea intervenție în scopul asigurării interesului social în lupta cu criminalitatea. Astfel, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a considerat că instanța de judecată a admis întemeiat demersul procurorului, autorizând efectuarea percheziției la domiciliul lui B.V., în scopul cercetării cât mai operative, obiective și multilaterale a cazului, adoptând o încheiere legală, bazată pe dispozițiile legii [20].*

La o concluzie contrară, și anume: că a fost încălcat dreptul la inviolabilitatea domiciliului, nefiind respectate prevederile alin.(2) art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, se ajunge în hotărârea CEDO în cauza *Mancevschi versus Moldova* din 07.10.2008 [21].

Reclamantul a pretins că, prin percheziția efectuată în apartamentul și biroul său, au fost încălcate drepturile sale garantate de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. În fapt, *la 26.05.2004, reclamantul a fost citat să se prezinte în aceeași zi la T., un ofițer de urmărire penală de la Inspectoratul General de Poliție al municipiului Chișinău, pentru a fi audiat în calitate de martor în dosarul clientului său. Deoarece reclamantul a primit citația cu doar 15 minute înainte de ora indicată în citație, el s-a prezentat la oficiul ofițerului de urmărire penală cu o întârziere de 15 minute. T. deja plecase. La aceeași dată, reclamantul a expediat o telegramă ofițerului de urmărire penală, informându-l la timp despre motivele întârzierii sale. Tot la 26.05.2004 T. a emis o ordonanță de efectuare a percheziției în biroul reclamantului, precum și o ordonanță de efectuare a percheziției la domiciliul reclamantului. În aceeași zi, judecătoarea E.C. de la Judecătoria Râșcani, mun. Chișinău, a autorizat efectuarea percheziției la biroul reclamantului.*

La 31.05.2004 biroul reclamantului a fost percheziționat în prezența reclamantului și avocatului său, după care a urmat percheziționarea domiciliului său. În procesele-verbale de efectuare a percheziției ambelor

locuri, scopul percheziției a fost notat ca fiind „descoperirea telefonului mobil și a documentelor referitoare la întreprinderea „Rusman Ltd””. A fost înaintată propunerea ca telefonul mobil și documentele referitoare la „Rusman Ltd” să fie predate, după care a avut loc percheziția biroului „Lex Consulting”. Nimic nu a fost descoperit sau ridicat de la biroul reclamantului.

Reclamantul a declarat că percheziționarea biroului și domiciliului său constituie o ingerință în drepturile sale garantate de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. El consideră că, deși a urmărit un scop legitim prevăzut de alin.(2) art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, ingerința nu a fost nici „prevăzută de lege” și nici nu a fost „necesară într-o societate democratică”. La rândul său, Guvernul Republicii Moldova a recunoscut că a avut loc o ingerință în drepturile reclamantului garantate de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, însă a considerat că ingerința a fost prevăzută de lege, a urmărit un scop legitim și a fost „necesară într-o societate democratică”.

CEDO a fost satisfăcută că, la prima vedere, cadrul legal privind autorizarea perchezițiilor corespunde exigențelor art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Curtea a notat că obiecțiile reclamantului s-au referit, în primul rând, la modul în care acest cadru legal a fost aplicat în cauza respectivă. CEDO a considerat că nerespectarea prevederilor legale poate duce la constatarea faptului că ingerința în drepturile reclamantului nu a fost „prevăzută de lege”, în sensul art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Totuși, în această cauză, ea a constatat că chestiunea respectării în practică a legii este strâns legată de faptul dacă ingerința a fost „necesară într-o societate democratică”, având în vedere, în special, relevanța principiului confidențialității relațiilor avocat-client pentru faptele examinate.

CEDO a observat că percheziționarea biroului și a domiciliului reclamantului a fost autorizată de către un judecător de instrucție. Competențele ofițerului de urmărire penală de a efectua o percheziție au fost, prin urmare, limitate doar la acțiunile autorizate de către un judecător independent, procedură care a fost respectată în această cauză. Curtea a notat că autorizarea percheziției eliberată de către judecătorul de instrucție, care a reprodus aproape în întregime ordonanța ofițerului de urmărire penală, nu a indicat vreun detaliu referitor la ceea ce urma să fie căutat pe parcursul percheziției. Mai mult, autorizarea a fost formulată în termeni extrem de generali, pur și simplu autorizând percheziția oficiului reclamantului.

Curtea a fost frapată de această formulare generală, care a acordat ofițerului de urmărire penală o discreție nelimitată de a căuta orice dorea el atât la biroul, cât și la domiciliul reclamantului. Autorizarea nu conținea nici o informație despre motivele pentru care se credea că în urma percheziției apartamentului reclamantului și a biroului acestuia s-ar fi obținut probe cu privire la vreo abatere. Doar după ce poliția a intrat în apartamentul reclamantului, acestuia i s-a cerut să predea telefonul mobil și documentele referitoare la „Rusman Ltd”. CEDO a mai observat că reclamantul nu era bănuit sau învinuit de comiterea unor infracțiuni sau activități ilegale. Pe de altă parte, în biroul acestuia se aflau dosarele clienților săi. Luând în considerație faptul că percheziția a avut loc la biroul în care reclamantul activa ca avocat, fapt care ar fi putut avea implicații asupra principiului confidențialității relațiilor avocat-client, Curtea se aștepta ca judecătorul de instrucție să fi dat motive convingătoare și detaliate pentru autorizarea acestei măsuri, precum și să prevadă măsuri speciale în vederea protecției materialelor ocrotite de secretul profesional. Mai mult, înainte de a fi înlăturat din dosar de către ofițerul de urmărire penală, reclamantul a reprezentat o parte în dosarul penal în legătură cu care a fost autorizată percheziția. Astfel, percheziția ar fi putut duce la găsirea obiectelor și documentelor obținute de către reclamant în calitate sa de reprezentant al persoanei acuzate, ceea ce, în mod evident, ar fi putut avea repercusiuni serioase asupra drepturilor persoanei acuzate garantate de art.6 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Din acest motiv, înainte ca percheziția la biroul și domiciliul reclamantului să fie autorizată, trebuia să fie luate măsuri și mai riguroase de precauție. Totuși, judecătorul de instrucție nu a analizat vreunul dintre aceste aspecte în încheierile sale din 26.05.2004. În aceste circumstanțe și, în special, având în vedere formularea în termeni generali a autorizărilor pentru efectuarea perchezițiilor și a lipsei vreunei măsuri speciale de protecție a confidențialității relațiilor avocat-client, CEDO a constatat că autoritățile naționale nu au adus motive „relevante și suficiente” pentru autorizarea perchezițiilor. Prin urmare, a avut loc o violare a art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.

La o concluzie similară, s-a ajuns în hotărârea CEDO în cauza *Guțu versus Moldova* din 07.06.2007 [22].

În fapt, la 30.12.2001, polițistul R.D. a venit la domiciliul reclamantului și a cerut ca fiul lui să-l însoțească la secția de poliție, deoarece era bănuțit că ar fi fost implicat într-un furt de la un vecin, care a avut loc la 29.12.2001. Polițistul a cerut ca atât reclamantul, cât și fiul lui să-l însoțească la secția de poliție. Reclamantul a refuzat să-și lase fiul să plece, decât dacă el ar fi fost citat în mod corespunzător. Un sfert de oră mai târziu, același polițist a venit la domiciliul reclamantului însoțit de polițistul I.B. și de doi vecini. Deoarece poarta era încuiată, polițiștii l-au rugat pe unul din vecini să sară gardul și să o descuie din interior.

Guvernul Republicii Moldova a acceptat că intrarea polițiștilor în grădina din fața casei reclamantului a constituit o ingerință în dreptul lui la respectarea domiciliului său, garantat de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Totuși, ingerința a fost „prevăzută de lege”. Potrivit Guvernului Republicii Moldova, ingerința s-a bazat pe art.13 al Legii cu privire la poliție și, în special, pe prevederile care autorizează poliția să intre în locuințe private fără consimțământul proprietarului și să le percheziționeze pentru a curma infracțiunile și a urmări persoanele bănuțite de comiterea unei infracțiuni. De asemenea, Guvernul Republicii Moldova a susținut că ingerința a urmărit un scop legitim și a fost necesară într-o societate democratică. La rândul său, reclamantul nu a fost de acord cu Guvernul Republicii Moldova și a susținut că ingerința nu a fost prevăzută de lege, nu a urmărit un scop legitim și nu a fost „necesară într-o societate democratică”.

Din punctul de vedere al CEDO, expresia „prevăzută de lege” nu presupune doar corespunderea cu legislația națională, dar, de asemenea, se referă la calitatea acelei legislații. Curtea a reiterat că legislația națională trebuie să indice cu o claritate rezonabilă scopul și modalitatea de exercitare a discreției relevante acordate autorităților publice, pentru a asigura persoanelor nivelul minim de protecție la care cetățenii au dreptul în virtutea principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică. În argumentele sale, Guvernul Republicii Moldova s-a referit la art.13 al Legii cu privire la poliție ca fiind, în opinia sa, temeiul legal pentru ingerință. Analizând acest articol, CEDO a notat că nici una dintre situațiile descrise acolo nu se aplică acestei cauze. În special, polițiștii nu au curmat o infracțiune și nu urmăreau o persoană bănuțită. Mai mult, Curtea a opinat că o interpretare extensivă a art.13 al Legii cu privire la poliție, asemenea celei făcute de Guvernul Republicii Moldova, ar fi contrară art.29 din Constituția Republicii Moldova, care proclamă principiul inviolabilității domiciliului și prevede în mod exhaustiv posibilele derogări de la acesta. Aceste derogări par a fi departe de a corespunde circumstanțelor acestei cauze. Rezultă că ingerința pretinsă de reclamant nu a fost „prevăzută de lege” în sensul art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Din acest motiv, CEDO a constatat că a avut loc o violare a art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale în ceea ce privește dreptul reclamantului la respectarea domiciliului său.

În final, se impun următoarele **concluzii** privind analiza modalității de pătrundere ilegală în domiciliu din cadrul infracțiunii de violare de domiciliu:

- 1) în conjunctura legii penale, nu se poate vorbi despre un drept generic la inviolabilitatea vieții personale, care să cuprindă: dreptul la viața intimă, familială și privată; dreptul la inviolabilitatea secretului corespondenței; dreptul la inviolabilitatea domiciliului. În legea penală a Republicii Moldova sunt distincte sferele de aplicare a fiecăruia dintre art.177-179 CP RM. Tot așa cum, în legea penală română, sunt distincte sferele de aplicare a fiecăruia dintre art.192 și 195 CP Rom din 1968 sau a art.224, 226 și 302 CP Rom din 2009;
- 2) lipsa consimțământului victimei în privința pătrunderii în domiciliul acesteia este echivalată cu vicierea consimțământului în privința pătrunderii în domiciliul acesteia, atunci când acest consimțământ, deși exprimat, nu prezintă nici o valoare, deci nu deschide făptuitorului accesul în domiciliul victimei. În astfel de cazuri, nu avem nici un temei să nu aplicăm răspunderea în baza art.179 CP RM sau art.192 CP Rom din 1968;
- 3) sunt în drept să pătrundă într-un domiciliu persoanele care utilizează spațiul domiciliar efectiv fie singure, fie împreună cu alte persoane, în temeiul relațiilor de familie ori al înțelegerii intervenite între ele sau în temeiul consimțământului dat spre a locui împreună cu alte persoane. Orice alte drepturi sau interese invocate de făptuitor nu îi conferă dreptul de a pătrunde în domiciliul altei persoane. Valorificarea de către o persoană a drepturilor sale trebuie să se facă prin folosirea căilor legale, nu făcându-și dreptate singură și încălcând drepturile garantate de lege altor persoane.

Referințe:

1. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.8, p.5-11.
2. Уголовный закон в практике мирового судьи: научно-практическое пособие / Под ред. А.В. Галаховой. - Москва: Норма, 2005, с.68.
3. Чучаев А.И. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный). - Москва: Контракт, Инфра-М, 2010, с.234.
4. Плошкина Я.М. Уголовная ответственность за незаконное прослушивание телефонных переговоров и аудио-, видеонаблюдение за жилищем по законодательству Российской Федерации и ФРГ, с.13.
5. Шелестюков В.Н. Уголовно-правовые средства обеспечения неприкосновенности жилища, с.11.
6. Уголовное право Российской Федерации. Особенная Часть / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. - Саратов: СЮИ МВД России, 1999, с.103.
7. Маляренко В.Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. – În: Вісник Верховного Суду України, 2004, № 9, с.25-29.
8. Жеребкин В.П. Уголовно-правовая охрана частной жизни: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Саратов, 2003, с.7.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.37-40.
10. Timiș I. Securitatea națională și dreptul la viața privată: Rezumat al tezei de doctorat. - București, 2010, p.70-74.
11. Балашкина И.В. Право на неприкосновенность частной жизни в Российской Федерации: конституционно-правовое исследование: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2007, с.9-10.
12. Авшеев Э.Ю. Уголовно-правовая охрана права на неприкосновенность жилища, с.12.
13. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 03.02.2010. Dosarul nr.1a-68/10. <http://cab.justice.md>
14. Loghin O., Toader T. Drept penal roman. Partea Specială, p.148.
15. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. - Саратов: СЮИ МВД России, 1999, с.103.
16. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право. - Москва: ТК Велби, Проспект, 2006, с.524.
17. Чучаев А.И. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный). - Москва: Контракт, Инфра-М, 2010, с.234.
18. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть / Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. - Москва: Зерцало-М, 2002, с.214.
19. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Под ред. Л.Л. Кругликова. - Москва: Волтерс Клувер, 2005, с.189.
20. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 19.05.2010. Dosarul nr.1re-748/10. www.csj.md
21. Case of *Mancevschi vs. Moldova* // <http://cmiskp.echr.coe.int>
22. Case of *Gutu vs. Moldova* // <http://cmiskp.echr.coe.int>

Prezentat la 01.11.2011

UNELE ASPECTE ALE LATURII OBIECTIVE A INFRAȚIUNII DE VIOLARE DE DOMICILIU

Radu ȘTEFĂNUȚ

Catedra Drept Penal și Criminologie

In the present study, it is shown that, with regard to the purpose of art.179 PC RM that gains a lawlessness background by the illegal stay in the victim's residence without her consent, which means that the entry was done legally, but still the staying is undesirable. It is also argued that the procedural connotations of the searches or researches made at the victim's residence are not necessary to make art.179 PC RM applicable. Since the legislature does not make any statement, even if the searches or researches are made illegally at the victim's residence in extra-procedural terms, the situation is also covered by art.179 PC RM. We are speaking about cases where the subjects, who are not entitled by law to conduct illegal searches or researches at the victim's residence, arrogate to that power.

Printre modalitățile normative cu caracter alternativ ale infracțiunii de violare de domiciliu (art.179 CP RM) vom consemna **rămânerea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei**. Nu există un corespondent al acestei modalități în art.192 CP Rom din 1968.

Referindu-se la modalitatea în cauză, A.Barbăneagră susține că a rămâne înseamnă a nu părăsi locul în care se află făptuitorul [1].

O opinie mai desfășurată aparține lui A.Borodac: rămânerea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei, presupune că făptuitorul a fost lăsat să pătrundă și să rămână în locuință în mod condiționat, iar ultimul rămâne în locuință în alte condiții decât cele acceptate de proprietar [2].

Dincolo de unele inexactități conceptuale, considerăm că ipoteza descrisă poate fi acceptată, în principiu, pentru a ilustra esența juridică a modalității analizate. Totuși, punctul de vedere al lui A.Borodac se referă nu la toate ipotezele posibile în care devine funcțională modalitatea de rămânere ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei. Or, este posibil ca, inițial, făptuitorului să nu-i fie înaintate nici un fel de condiții, acesta fiind prezumat a avea pe tot parcursul aflării sale un comportament de bună-credință în domiciliul în care este invitat de către victimă. Și doar pe urmă prezența făptuitorului în domiciliul victimei poate să dobândească un caracter indezirabil, astfel încât, într-un anumit moment, rămânerea făptuitorului în domiciliul victimei se face în lipsa consimțământului acesteia.

Ca și în cazul pătrunderii în domiciliu, sunt în drept să rămână într-un domiciliu persoanele care îl folosesc efectiv fie singure, fie împreună cu alte persoane, în temeiul relațiilor de familie ori al înțelegerii intervenite între ele sau în temeiul consimțământului dat spre a locui împreună cu alte persoane. În afară de aceste persoane, au dreptul să rămână în domiciliul unei persoane, chiar fără consimțământul acesteia, reprezentanții autorităților publice în cazurile și cu respectarea formelor procedurale strict și limitativ prevăzute de lege. Orice alte drepturi sau interese invocate de ei nu le conferă dreptul de a rămâne în domiciliul altei persoane.

Aflarea persoanei într-un domiciliu străin în temeiuri legale (de exemplu, cu acordul persoanelor abilitate sau în legătură cu munca efectuată în locul respectiv) exclude posibilitatea atestării caracterului ilegal al rămânerei în domiciliu. De asemenea, intrarea făptuitorului într-un domiciliu străin, atunci când accesul în acesta este deschis pentru fiecare (de exemplu, atunci când un imobil este oferit spre vânzare, fiind deschis pentru oricare potențial cumpărător), nu formează noțiunea „rămânere ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei”.

Dimpotrivă, această noțiune devine funcțională dacă făptuitorul a intrat în mod legal într-un domiciliu străin, însă rămâne în el după închiderea lui. În context, rămânerea ilegală nu se deosebește principial de pătrunderea ilegală, odată ce făptuitorul rămâne în domiciliul străin în pofida voinței titularului dreptului la inviolabilitatea aceluia domiciliu.

În consecință, se poate susține că, în sensul art.179 CP RM, rămânerea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei, presupune că pătrunderea a fost realizată legal, însă rămânerea în continuare în domiciliul victimei este indezirabilă pentru aceasta, dobândind astfel caracter ilegal.

Cu privire la conținutul noțiunilor „lipsa consimțământului victimei privind rămânerea făptuitorului în domiciliul victimei” și „ilegalitatea rămânerii făptuitorului în domiciliul victimei”, considerăm admisibilă o abordare similară cu cea prezentată în contextul analizei modalității de pătrundere, fără drept, într-o locuință, încăperea, dependența sau loc împrejmuit ținând de acestea (art.192 CP Rom din 1968) / pătrundere ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei (art.179 CP RM), respectându-se diferențele specifice corespunzătoare.

În cele ce urmează atenția ne va fi direcționată spre examinarea modalității de **refuz de a părăsi locuința, încăperea, dependența sau locul împrejmuit ținând de acestea la cererea persoanei care le folosește** (art.192 CP Rom din 1968) / **refuz de a părăsi domiciliul, la cererea victimei** (art.179 CP RM).

Privitor la această modalitate, A.Borodac menționează: pentru a exista această modalitate de infracțiune, este necesară, în primul rând, prezența făptuitorului în domiciliul sau reședința unei persoane; în al doilea rând, trebuie să existe o cerere expresă, categorică, formulată în așa fel, încât să rezulte, fără nici un dubiu, voința celui ce o formulează ca făptuitorul să părăsească locuința; în al treilea rând, se cere refuzul făptuitorului de a părăsi locul în care se află. Dacă cererea conține aluzii sau amânări, propuneri pentru viitor sau în ea lipsește caracterul ultimativ, prezența făptuitorului în locuință nu va fi considerată infracțiune [3].

Într-o manieră mai nuanțată se exprimă V.Stati: în cazul refuzului părăsirii domiciliului la cererea victimei, este necesară stabilirea următoarelor condiții: a) prezența făptuitorului în spațiul destinat domiciliului (situația-premisă); b) pătrunderea anterioară în domiciliu să aibă caracter ilegal sau legal; c) să existe o cerere categorică și expresă a victimei, adresată făptuitorului, de a părăsi domiciliul; d) să nu fie prezente excepțiile prevăzute la alin.(2) art.29 din Constituție [4].

Nu diferă esențial de aceste opinii punctele de vedere exprimate în doctrina penală română: refuzul părăsirii domiciliului constă în activitatea de a nu da curs cererii de părăsire a domiciliului, pătrunderea având loc pe drept sau în mod ilegal [5]; în cazul refuzului de a părăsi domiciliul, este necesară o cerere expresă adresată făptuitorului de a-l părăsi. Această cere trebuie formulată de persoana care folosește locuința, încăperea, dependența sau locul împrejmuit ținând de acestea. În sfârșit, nu se cere ca refuzul făptuitorului să fie exprimat explicit. Este suficientă prezența sa, în continuare, în domiciliul persoanei [6]; în cazul refuzului de a părăsi domiciliul, este necesar să existe în prealabil o cerere de părăsire a domiciliului din partea persoanei care îl folosește. Nu trebuie neapărat ca cererea să fie adresată de proprietarul locuinței, ci de o persoană care locuiește în spațiul respectiv [7].

În concluzie, se poate susține că modalitatea analizată a infracțiunii de violare de domiciliu presupune că intrarea în acesta s-a făcut în mod legal sau ilegal, de o persoană, însă aceasta refuză, fie direct (ostentativ), fie indirect (ascunzându-se în casă), să părăsească domiciliul victimei. Sunt îndreptățiți să ceară făptuitorului părăsirea domiciliului acele persoane care au dreptul de a folosi acel domiciliu. Inviolabilitatea domiciliului se încalcă nu prin răspunsul negativ al făptuitorului (care poate fi și unul de complezență), dar prin omisiunea efectivă a făptuitorului de a părăsi locul în care este indezirabilă prezența lui. De aceea, nu există infracțiunea de violare de domiciliu, dacă făptuitorul răspunde prin refuz, după care părăsește de îndată domiciliul.

Ultima modalitate a infracțiunii de violare de domiciliu este cea de **efectuare a perchezițiilor sau cercetărilor ilegale la domiciliul victimei**. O asemenea modalitate apare în contextul infracțiunii specificate la art.179 CP RM, însă lipsește în contextul infracțiunii prevăzute la art.192 CP Rom din 1968.

Iată ce menționează A.Borodac în legătură cu această modalitate: prin „percheziții și cercetări ilegale” înțelegem fie cercetările efectuate de reprezentanții organelor de urmărire penală prin încălcarea reglementărilor de la art.125-132 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, fie cercetările efectuate de alte persoane fără drept [8]. După A.Barbăneagră, perchezițiile și cercetările sunt ilegale în cazurile în care se efectuează cu încălcarea normelor de procedură penală: lipsește ordonanța motivată a organului de urmărire penală; perchezițiile și cercetările se efectuează în timpul nopții, nefiind vorba de cazurile care nu suferă amânare etc. [9]. De asemenea, V.Stati afirmă: perchezițiile și cercetările, pentru a fi legale, trebuie ordonate și efectuate în baza unui mandat judiciar, cu excepția cazurilor și modului, care sunt prevăzute de Codul de procedură penală (de exemplu, în cazul unui delict flagrant). În cazul efectuării acțiunilor procesuale fără mandat judiciar, organul abilitat să efectueze aceste acțiuni, imediat, dar numai târziu decât 24 de ore de la terminarea acțiunii, prezintă instanței de judecată materialele respective pentru controlul legalității acestor acțiuni. Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise (în afară de cazul delictului flagrant) [10].

Într-adevăr, conform art.12 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, inviolabilitatea domiciliului este garantată de lege. În cursul procesului penal, nimeni nu este în drept să pătrundă în domiciliu contrar voinței persoanelor care locuiesc sau dețin sediu în ele, cu excepția cazurilor și modului prevăzute

de Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Perchezițiile, cercetările domiciliului, precum și alte acțiuni de urmărire penală la domiciliu, pot fi ordonate și efectuate în baza unui mandat judiciar, cu excepția cazurilor și modului prevăzute de Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În cazul efectuării acțiunilor procesuale fără mandat judiciar, organul abilitat să efectueze aceste acțiuni, imediat, dar nu mai târziu de 24 de ore de la terminarea acțiunii, prezintă instanței de judecată materialele respective pentru controlul legalității acestor acțiuni.

Totodată, potrivit, alin.(2) art.118 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, cercetarea la fața locului la domiciliu, fără permisul persoanei căreia i se limitează dreptul prevăzut la art.12 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, se efectuează în baza ordonanței motivate a organului de urmărire penală, cu autorizarea judecătorului de instrucție. În corespundere cu alin.(2) art.128 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, în baza ordonanței de efectuare a percheziției sau a ridicării de obiecte și documente cu autorizația judecătorului de instrucție, persoana care efectuează urmărirea penală este în drept să intre în domiciliu.

Considerăm că tocmai nerespectarea unor asemenea condiții de legalitate conferă caracter de ilegalitate perchezițiilor sau cercetărilor la domiciliul victimei, ca modalitate a infracțiunii prevăzute la art.179 CP RM.

Nu putem să nu ne raliem poziției lui C.A. Corbu, când aceasta susține: ingerința autorităților statale în exercitarea dreptului la domiciliu poate îmbrăca diverse forme, însă cel mai des se realizează sub forma percheziției judiciare. Așadar, perchezițiile nu sunt, în sine, contrare art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale: fără îndoială, exista o ingerință a statului, dar dacă sunt reunite condițiile cerute, CEDO nu va putea constata o încălcare. În schimb, lucrurile vor sta invers dacă nu este îndeplinită una dintre condiții, indiferent dacă este vorba de existența unui text legislativ, a scopului legitim sau a necesității într-o societate democratică [11].

Cu toate acestea, considerăm că nu este neapărat ca perchezițiile sau cercetările la domiciliul victimei să aibă conotații procesuale, pentru a deveni aplicabil art.179 CP RM. Întrucât legiuitorul nu face nici o precizare, chiar și efectuarea în condiții extraprocusuale a perchezițiilor sau cercetărilor ilegale la domiciliul victimei intră sub incidența art.179 CP RM. Avem în vedere cazurile când subiecții, care nu sunt abilitați conform legislației să efectueze percheziții sau cercetări ilegale la domiciliul victimei, își arogă această competență. De exemplu, nu pot avea o asemenea competență persoanele care practică activitate particulară de detectiv și de pază. Or, potrivit alin.(1) art.9 al Legii Republicii Moldova privind activitatea particulară de detectiv și de pază, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 04.07.2003 [12], persoanele care practică activitate particulară de detectiv și de pază nu sunt investite cu împuterniciri de organe de drept. Organizațiile particulare de detectiv nu au atribuții de urmărire penală și nici atribuții judecătorești, acestea fiind de competența exclusivă a organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești.

Totuși, indiferent dacă există sau nu un context procesual, este obligatoriu ca perchezițiile sau cercetările la domiciliul victimei să aibă un caracter ilegal. În această privință, ilegalitatea perchezițiilor sau cercetărilor la domiciliul victimei a fost argumentată în următoarea speță: *reieșind din legislația procesual penală și jurisprudența CEDO, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a constatat că cercetarea la fața locului în incinta unei unități publice sau private poate fi efectuată fără autorizarea judecătorului de instrucție numai cu consimțământul persoanei căreia i se limitează dreptul prevăzut la art.12 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Acordul persoanelor nominalizate urmează să fie fixat într-o formă scrisă și semnat de ele. În speța dată, un asemenea acord al lui R.M. lipsește, dânsa refuzând să semneze procesul-verbal. Acuzatorul de stat are obligația să prezinte probe incontestabile care confirmă faptul că persoana, în privința căreia se efectuează cercetarea la domiciliu, a dat acordul pentru efectuarea acestor acțiuni. Ca excepție, legislația procesual penală permite organului de urmărire penală și procurorului să efectueze cercetarea la fața locului la domiciliu contrar voinței persoanelor, dar numai în cadrul cauzei penale, după ce a fost pornită urmărirea penală în conformitate cu prevederile art.274 și 276 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Această cerință se explică prin faptul că, pentru autorizarea efectuării cercetării la fața locului în condițiile indicate, se cere emiterea ordonanței organului de urmărire penală și întocmirea demersului în numele judecătorului de instrucție. Emiterea unei ordonanțe se permite doar în cadrul cauzei penale în calitate de act procedural, care exprimă voința legitimă a organului de urmărire penală, inclusiv a procurorului, de a dispune asupra efectuării acțiunilor sau măsurilor procesuale. Existența acestei constatări se întemeiază pe prevederile alin.(1) art.255 din Codul de procedură*

penală al Republicii Moldova, potrivit căroră, în desfășurarea urmăririi penale, organul de urmărire penală, prin ordonanță, dispune asupra acțiunilor sau măsurilor procesuale în condițiile Codului de procedură penală. De aceea, ordonanța emisă de organul de urmărire penală, inclusiv de către procuror, până la pornirea urmăririi penale este un act ilegal, care nu are putere juridică și se consideră nulă. Cercetarea la fața locului, la domiciliu, însoțește, de regulă, percheziția domiciliară. De aceea, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a considerat că regimul juridic al unei asemenea măsuri este identic cu cel prevăzut pentru efectuarea unei percheziții. Prin urmare, efectuarea unor percheziții în cadrul cercetării la fața locului în domiciliu trebuie să fie însoțită de garanții suficiente împotriva eventualelor abuzuri, deoarece reprezintă o ingerință a autorităților în exercitarea dreptului la domiciliu. Aceste garanții constau, în esență, în necesitatea plasării în cazul dat a întregii proceduri sub autoritatea unui judecător [13].

În altă ordine de idei, atrage atenția opinia exprimată de M.A. Hotca: când pătrunderea în domiciliu a avut loc în mod ilegal, dacă este urmată și de refuzul părăsirii, violarea de domiciliu se realizează în ambele modalități ale variantei simple [14]. Pentru că autorul se exprimă vag, întrebarea firească ce poate să apară este: atestăm oare un concurs de infracțiuni de violare de domiciliu în ipoteza în care fapta de violare de domiciliu săvârșită presupune prezența câtorva modalități de realizare?

De exemplu, în practică, pluralitatea modalităților de realizare a infracțiunii prevăzute la art.179 CP RM a fost atestată în următoarele spețe: *C.I. a fost condamnat în baza alin.(1) art.179 CP RM. În fapt, la 10.03.2010, aproximativ la ora 11.00, având intenția de a pătrunde și de a rămâne în domiciliul altei persoane, C.I. aflat în stare de ebrietate alcoolică, a intrat în domiciliul lui D.I., din în or. Ștefan Vodă, str. Trandafirilor, fără consimțământul proprietarului. Ulterior, în pofida rugămintelor proprietarului de a părăsi domiciliul, C.I. a rămas în domiciliul lui D.I. până la ora 21.00, când a fost reținut de colaboratorii de poliție [15]; • T.I. a fost condamnat în baza alin.(2) art.179 CP RM. În fapt, la 05.05.2007, între orele 21.00-22.00, acesta a pătruns forțat și a rămas în domiciliul lui O.A. de pe str. Eliberării, or. Orhei, fără a avea consimțământul acestuia. Apoi, la cererea lui O.A., a refuzat să părăsească locuința, aplicându-i lui O.A. două lovituri cu pumnii în spate, astfel provocându-i dureri fizice. După aceasta, T.I. a tăiat cu un topor cablul de telefon ce aparținea victimei, ca aceasta să nu poată suna la poliție [16].*

În nici una din aceste spețe nu s-a atestat concursul infracțiunilor de violare de domiciliu. Este o soluție de calificare justă, întrucât pluralitatea modalităților de realizare a infracțiunii în cauză nu este un indicator al pluralității de infracțiuni. Concursul de infracțiuni ar fi posibil numai în cazul în care, în raport cu fiecare dintre modalitățile de realizare, făptuitorul ar manifesta o intenție infracțională de sine stătătoare. Cum însă intenția este unică, ar fi inacceptabilă reținerea soluției concursului de infracțiuni.

În aceste condiții, suntem de acord cu opinia lui Gh.Ivan, referitoare la cele două modalități specificate în dispoziția de la alin.1 art.192 CP Rom din 1968: cele două modalități de săvârșire a infracțiunii au caracter alternativ; în consecință, dacă făptuitorul, după pătrunderea fără drept și fără consimțământ în domiciliu, refuză să-l părăsească, nu există concurs de infracțiuni [17].

Dar, este oare aplicabilă această regulă de calificare în speța următoare: *M.A. a fost învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.179 CP RM. În fapt, la 04.12.2010, neavând permisiunea lui T.L., M.A. a pătruns în locuința acestuia și, la cererea proprietarului de a părăsi locuința, a răspuns cu refuz. Ulterior, la 13.12.2010, fără a avea permisiunea lui T.L., M.A. a pătruns din nou în locuința acestuia [18].*

Care este probabilitatea că, înainte de a săvârși violarea de domiciliu la 04.12.2010, M.A. avea intenția să violeze același domiciliu la 13.12.2010? Teoretic vorbind, o asemenea probabilitate există. Dar a verificat oare în realitate organul de urmărire penală că anume unicitatea intenției infracționale, și nu pluralitatea intențiilor infracționale a caracterizat cele săvârșite de M.A.? Această probabilitate este și mai redusă.

Atât în cazul infracțiunii prevăzute la art.179 CP RM, cât și în ipoteza infracțiunii specificate la art.192 CP Rom, lista modalităților, sub care se înfățișează fapta prejudiciabilă (elementul material) este una exhaustivă. De aceea, nu intră sub incidența acestor norme penale alte încălcări ale dreptului la inviolabilitatea domiciliului.

De exemplu, CEDO a subliniat că art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale este incident în situația în care o persoană, deși poate pătrunde în domiciliul său, nu îl poate utiliza în mod adecvat, fiind grav perturbată de anumiți factori exteriori. Astfel, instanța europeană a decis aplicabilitatea art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale în situația în care imposibilitatea utilizării normale a locuinței reclamantei a fost determinată de zgomotul

foarte puternic produs de o discotecă în aer liber aflată în apropiere. În motivarea sa, Curtea a arătat că individul are dreptul la respectarea domiciliului său, privit nu doar ca dreptul la un simplu spațiu fizic, dar și ca cel la folosirea, în deplină serenitate, a respectivului spațiu. Atingerile aduse dreptului la respectarea domiciliului vizează nu numai atingerile materiale sau corporale, dar și cele imateriale sau incorporale [19].

De asemenea, CEDO a considerat că posibilitatea utilizării liniștite a locuinței este afectată și de poluarea sonoră datorată exploatării unui aeroport în vecinătatea domiciliului reclamanților. Sub acest aspect, dreptul persoanei la utilizarea locuinței sale ține însă mai mult de dreptul la un mediu înconjurător sănătos, nepoluat, în care persoana să se poată bucura de ambianța domiciliului său [20].

Din analiza acestor cazuri se desprinde că, chiar dacă s-a stabilit încălcarea art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, sub aspectul violării dreptului la respectul domiciliului, nu întotdeauna avem temei să afirmăm că astfel de fapte ar putea constitui infracțiunea de violare de domiciliu, așa cum aceasta este descrisă în art.179 CP RM sau în art.192 CP Rom.

Din aceste considerente, nu putem sprijini punctul de vedere al lui И.А. Шевченко, conform căruia inviolabilitatea domiciliului poate fi încălcată și pe calea creării intenționate de condiții care fac imposibilă locuirea în domiciliu [21]. Este prea largă această interpretare. Ea nu poate fi acceptată în planul aplicării răspunderii penale pentru fapta de violare de domiciliu.

Concluzia care se desprinde este că dreptul la respectarea domiciliului, garantat prin art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, are o arie de aplicare mai largă decât cea a dreptului la inviolabilitatea domiciliului, care constituie obiectul influențării nemijlocite infracționale în cazul infracțiunilor prevăzute la art.179 CP RM sau la art.192 CP Rom. Așa cum interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă, nu avem nici un temei să extrapolăm acțiunea acestor două norme penale asupra ipotezei când se încalcă dreptul la respectarea domiciliului, garantat prin art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, dar nu se încalcă dreptul la inviolabilitatea domiciliului, care constituie obiectul influențării nemijlocite infracționale în cazul infracțiunilor prevăzute la art.179 CP RM sau la art.192 CP Rom.

În altă ordine de idei, este necesar să analizăm momentul de consumare a infracțiunilor prevăzute la art.179 CP RM sau la art.192 CP Rom.

Cu privire la momentul de consumare a infracțiunii prevăzute la art.192 CP Rom, au fost exprimate următoarele viziuni: urmarea imediată constă în starea de încălcare a libertății persoanei de a avea domiciliu, prin pătrunderea făptuitorului în una din componentele acestuia (locuință, încăpere etc.) sau în refuzul de a le părăsi [22]; urmarea imediată este reprezentată de o îngrădire a libertății individuale, de încălcarea dreptului la inviolabilitatea domiciliului [23]; rezultatul infracțiunii constă într-o stare de pericol pentru viața intimă sau privată a victimei, ceea ce înseamnă practic că a fost încălcată libertatea persoanei vătămate [24].

Rezumând, se poate susține că consumarea infracțiunii, specificate la art.192 CP Rom, are loc în momentul când se produce urmarea imediată, adică atunci când făptuitorul pătrunde în locuința unei persoane, fără drept și fără consimțământul victimei, ori refuză să părăsească locuința.

Este posibilă tentativa la infracțiunea prevăzută la art.192 CP Rom. Deși aceasta e posibilă, ea nu este pedepsită. Un exemplu de tentativă la infracțiunea în cauză ni-l prezintă M.A. Hotca: „Intrarea parțială în domiciliu nu realizează conținutul elementului material consumat, ci numai a tentativei întrerupte” [25].

Cât privește infracțiunea prevăzută la art.179 CP RM, momentul de consumare a acesteia este caracterizat în felul următor: infracțiunea de violare de domiciliu se consumă odată cu săvârșirea faptei în cauză evoluând în oricare din modalitățile sale, indiferent de daunele morale sau materiale produse victimei [26]; infracțiunea se consideră realizată din momentul pătrunderii sau rămânerii ilegale în domiciliu sau în reședință [27]; infracțiunea de violare de domiciliu este o infracțiune formală; ea se consideră consumată din momentul pătrunderii sau rămânerii ilegale în domiciliul persoanei, fără consimțământul acesteia; al refuzului de a părăsi domiciliul la cererea persoanei; al efectuării perchezițiilor sau cercetărilor ilegale [28].

Dintre aceste opinii, cea mai completă și precisă este ultima. În acest plan, este util să reproducem punctul de vedere al lui M.A. Hotca: consumarea infracțiunii are loc în funcție de modalitatea sau varianta infracțională realizată [29]. Așadar, nu poate să existe un moment consumativ unic al infracțiunii în cazul în care această infracțiune presupune mai multe modalități sau variante de realizare. Precizia reclamă ca momentul consumativ să fie identificat în raport cu fiecare dintre asemenea modalități sau variante.

Reieșind din dispoziția art.27 CP RM, se poate afirma că tentativa la infracțiunea de violare de domiciliu se atestă atunci când, din cauze independente de voința făptuitorului, nu-și produce efectul acțiunea sau inacțiunea intenționată îndreptată nemijlocit spre săvârșirea pătrunderii sau rămânerii ilegale în domiciliul persoanei, fără consimțământul acesteia, a refuzului de a părăsi domiciliul la cererea persoanei ori a efectuării perchezițiilor sau cercetărilor ilegale.

În altă privință, comportă interes punctul de vedere, exprimat de V.Cioclei, cu privire la momentul de consumare a infracțiunii de violare de domiciliu: consumarea are loc în momentul producerii urmării periculoase, respectiv fie în momentul pătrunderii în locuință, fie în momentul refuzului de a părăsi locuința, la cererea celui îndreptățit. Infracțiunea are formă continuă atunci când prezența făptuitorului în domiciliul violat se prelungește în timp. Epuizarea are loc în momentul părăsirii domiciliului.

Acest punct de vedere poate fi privit prin prisma următoarei poziții doctrinare: specificul infracțiunii continue constă în faptul că aceasta este îndreptată împotriva unor valori sociale ce pot fi comprimate într-un interval de timp, dar care își mențin aptitudinea de a reveni la starea anterioară atingerii în momentul în care încălcarea normei încetează [30].

Totuși, rămân semnele de întrebare legate de consumarea unei infracțiuni de violare de domiciliu în formă continuă. Or, conform alin.(2) art.29 CP RM, infracțiunea continuă se consumă din momentul încetării activității infracționale sau datorită survenirii unor evenimente care împiedică această activitate. După cum se poate vedea, ceea ce legiuitorul moldovean consideră moment de consumare, V.Cioclei consideră moment de epuizare.

De fapt, este vorba nu de punctul de vedere personal al acestui autor, dar de concepția promovată în cadrul doctrinei penale române. Iată prezentarea succintă a acestei concepții, în viziunea lui C.Bulai și B.N. Bulai: infracțiunile continue se caracterizează prin prelungirea în timp a însăși acțiunii sau inacțiunii ce constituie elementul material al infracțiunii. Această prelungire în timp a elementului material are loc și după atingerea momentului consumării, adică după o oarecare durată a acțiunii sau inacțiunii și după producerea rezultatului socialmente periculos și durează până când un act contrar celui inițial pune capăt stării infracționale, adică acțiunii sau inacțiunii respective. Se înțelege că, odată cu prelungirea faptei, se amplifică și rezultatul ei, iar momentul încetării acțiunii sau inacțiunii și, deci, al amplificării rezultatului este momentul epuizării faptei respective [31].

Sesizând neajunsul cadrului reglementar penal al Republicii Moldova în planul relevării formelor infracțiunii intenționate după fazele ei de desfășurare, A.Șavga menționează: „Constatând faptul că, la anumite infracțiuni, după momentul consumării faptei apar urmări noi, fie prin amplificarea rezultatului produs inițial, fie prin continuarea activității infracționale, am pus în discuție momentul epuizării infracțiunii. Deși practica judiciară nu face distincție, sub aspect terminologic, între noțiunea de consumare și cea de epuizare, delimitarea lor este principială sub aspectul aplicării legii penale în timp, calculării termenului de prescripție, incidenței recidivei etc.” [32].

Prin prisma acestei poziții, se poate susține că momentul de epuizare a infracțiunii de violare de domiciliu este fie cel al amplificării rezultatului produs inițial (rezultat constând în îngrădirea libertății individuale pe calea încălcării dreptului la inviolabilitatea domiciliului), adică a părăsirii domiciliului de către făptuitor (în contextul infracțiunii prevăzute la art.192 CP Rom din 1968), fie cel marcat de continuarea activității infracționale până la părăsirea domiciliului de către făptuitor (în contextul infracțiunii prevăzute la art.179 CP RM).

În orice caz, pentru calificarea faptei în baza art.192 CP Rom din 1968 sau art.179 CP RM, nu are importanță durata violării de către făptuitor a domiciliului victimei. Această circumstanță poate fi avută în vedere doar la individualizarea pedepsei.

În încheierea analizei laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art.192 CP Rom din 1968 sau la art.179 CP RM, să punem în discuție problema absorbției faptei de violare de domiciliu de alte fapte, dar și alte probleme similare care țin de concurența de norme sau concursul de infracțiuni.

Astfel, într-o speță din practica judiciară română se menționează: „Violarea de domiciliu este absorbită în infracțiunea de tâlhărie, în forma reținută a tentativei. Actele materiale de pătrundere în imobil și forțare a încuietorii sunt specifice furtului prin efracție, întrerupt de apariția părții vătămate, împotriva căreia inculpatul a exercitat violențe, pentru a-și asigura scăparea. În speță, nu este vorba de o pluralitate de infracțiuni, ci de o infracțiune complexă, al cărei specific constă tocmai în cuprinderea în conținutul său în forma agravată a unor acțiuni care prin ele însele sunt fapte prevăzute de legea penală. Elementele acestora sunt absorbite în infracțiunea complexă” [33].

Iată o soluție diferită din practica judiciară a Republicii Moldova: la 09.06.2006, aproximativ la ora 01.30, G.V., prin înțelegere prealabilă și împreună cu minorul P.A., a intrat în gospodăria lui M.V. din satul Costești, raionul Ialoveni. Încălcând grosolan ordinea publică și exprimând o vădită lipsă de respect față de societate, G.V. și P.A. au tulburat liniștea publică și i-au aplicat lovituri lui M.V., provocându-i dureri fizice. De asemenea, P.A. a spart geamul de la casa victimei și becul electric, săvârșind acțiuni care prin conținutul lor se deosebesc printr-o obrăznicie deosebită. Tot atunci, G.V., aflându-se în locuința lui M.V., i-a sustras bunuri în valoare de 280 lei [34]. De această dată, s-a considerat că infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.179 CP RM formează concursul cu furtul săvârșit prin pătrundere în locuință.

Nu este oare soluția de calificare din ultima speță o nesocotire a explicației prevăzute la pct.29 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004: în cazul sustragerii săvârșite prin pătrundere în locuință, nu este necesară calificarea suplimentară conform art.179 CP RM?

Considerăm că răspunsul la această întrebare este negativ. Aceasta pentru că, în speța din practica judiciară a Republicii Moldova, exemplificată mai sus, făptuitorii mai întâi au intrat neautorizat în gospodăria victimei, după care au pătruns în locuință în scopul săvârșirii furtului. Să nu uităm că, potrivit art.6 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, terenul privat se consideră domiciliu. În concluzie, în speța în cauză, violarea de domiciliu formează concurs cu sustragerea săvârșită prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință.

În argumentarea soluției concursului de infracțiuni pentru astfel de ipoteze, reproducem punctul de vedere al lui S.Brînză: sustragerea săvârșită prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință aduce atingere și relațiilor sociale cu privire la inviolabilitatea încăperii, a altui loc pentru depozitare sau a locuinței (a nu se confunda cu inviolabilitatea domiciliului, care este o noțiune tangentă, iar uneori o noțiune mai îngustă) [35].

Despre posibilitatea atestării concursului dintre violarea de domiciliu și sustragerea, săvârșită prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință, vorbesc și alți autori: dacă domiciliul violat aparține unei persoane, iar făptuitorul săvârșește sustragerea în raport cu o altă persoană, care la acel moment se află în domiciliul primei persoane; neglijarea faptului că există două victime, dar nu ale unei singure infracțiuni, ci ale unor infracțiuni diferite, ar însemna încălcarea gravă a principiului legalității [36]; nu este exclus ca și în alte situații să se ateste concursul dintre infracțiunea de violare de domiciliu și infracțiunea de sustragere săvârșită prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință: atunci când se violează domiciliul comun al mai multor persoane, fiind sustrate bunurile doar a uneia sau a unora din acele persoane; atunci când victima uneia din cele două infracțiuni concurente este titularul dreptului de proprietate asupra imobilului, iar victima celeilalte infracțiuni concurente este titularul unei drept real derivat (drept de abitație, drept de servitute, drept de suprafață) asupra unei părți a aceluiasi imobil etc. [37].

O altă problemă, pe care o ridică tangența violării de domiciliu cu alte infracțiuni, transpare din următoarea explicație din pct.29 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004: soluționând problema prezenței în acțiunile făptuitorului a circumstanței agravante „prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință”, este necesar a stabili scopul cu care această persoană a ajuns în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință și când anume i-a apărut intenția de a comite sustragerea. Dacă făptuitorul mai întâi s-a aflat în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință, fără a avea intenția de a săvârși sustragerea, după care a sustras bunurile altei persoane, în acțiunile lui va lipsi circumstanța agravantă examinată.

Din această explicație ar rezulta concluzia că, dacă făptuitorul intră în domiciliu fără a avea intenția de a săvârși sustragerea, după care sustrage bunurile victimei, acesta urmează a fi tras la răspundere numai pentru sustragere, în lipsa circumstanței agravante „prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință.” Suntem de acord că, în acest caz, lipsește respectiva circumstanță agravantă. În același timp, considerăm incompletă explicația analizată: ea se referă doar la ipoteza pătrunderii legale în domiciliul străin (de exemplu, la invitația victimei), însă scapă din vedere ipoteza pătrunderii ilegale în domiciliul străin (de exemplu, atunci când făptuitorul intenționează inițial doar să-și satisfacă curiozitatea, iar, după ce pătrunde în domiciliul străin, îi apare și intenția de a comite sustragerea).

În consecință, propunem completarea explicației din pct.29 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23

din 28.06.2004: după cuvintele „...în acțiunile lui va lipsi circumstanța agravantă examinată” să fie adăugată fraza: „Răspunderea se aplică în baza art.179 și normei corespunzătoare cu privire la sustragere (fără reținerea la calificare a circumstanței agravante „prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință) în cazul în care făptuitorul pătrunde ilegal în domiciliul străin (de exemplu, atunci când făptuitorul intenționează inițial doar să-și satisfacă curiozitatea, iar, după ce pătrunde în domiciliul străin, îi apare și intenția de a comite sustragerea)”.

În altă ordine de idei, despre conexitatea dintre infracțiunea de violare de domiciliu și infracțiunea de tulburare de posesie vorbește F.Strețeanu: „Problema raportului între cele două infracțiuni se pune atunci când autorul pătrunde fără drept într-unul dintre spațiile menționate de art.192 CP Rom din 1968, pe care apoi îl ia în stăpânire, realizând și elementul material al infracțiunii prevăzute de art.220 „Tulburare de posesie” din Codul penal român din 1968. La prima vedere ar putea exista tentația de a considera că tulburarea de posesie absoarbe violarea de domiciliu, dat fiind că nu este posibilă luarea în stăpânire, spre exemplu a unei locuințe, fără a pătrunde în aceasta. În realitate, între cele două infracțiuni nu operează absorbția și ele vor trebui reținute în concurs ori de câte ori sunt întrunite elementele ambelor. Într-adevăr, art.220 CP Rom din 1968 nu se referă la ocuparea unei locuințe, ci a unui imobil în general, indiferent care este destinația acestuia. Pe cale de consecință, tulburarea de posesie se poate comite fără a se săvârși infracțiunea de violare de domiciliu. Așa fiind, condiția caracterului necesar al absorbției nu este satisfăcută și deci nu ne aflăm în fața unei complexități. În măsura în care alături de obiectul juridic al tulburării de posesie este lezat și un alt obiect juridic (în speță – inviolabilitatea domiciliului), soluția care se impune este aceea a concursului de infracțiuni” [38].

Nu excludem posibilitatea concursului dintre infracțiunea de violare de domiciliu și infracțiunea de tulburare de posesie. În același timp, nu putem să nu observăm că F.Strețeanu consideră că domiciliul este un bun imobil reprezentând obiectul material al infracțiunii de violare de domiciliu.

Aducem în prim-plan punctul de vedere al lui V.Stati cu privire la aspectul analizat: violarea de domiciliu poate avea la bază un interes material numai atunci când subiectul săvârșește această infracțiune la comandă, în vederea primirii unei remunerații materiale. În alte cazuri, este de neconceput ca interesul material să fie motivul care îl ghidează pe făptuitor la săvârșirea acestei infracțiuni. De aceea, dacă motivul constă în interes material (cu excepția cazului de obținere a remunerației materiale), presupunând că făptuitorul intenționează să-și atribuie ilegal toate sau unele prerogative ale proprietarului bunului imobil aferent unui domiciliu, aplicabil va fi nu art.179 CP RM, ci art.193 „Tulburarea de posesie” din Codul penal [39].

Rezultă că nu în toate cazurile infracțiunea de violare de domiciliu formează concurs cu infracțiunea de tulburare de posesie. Dacă făptuitorul este interesat nu de a beneficia de calitățile utile ale imobilului, dar de intruziunea în spațiul în care victima își desfășoară viața personală, de exemplu, pentru a-și satisface curiozitatea, nu avem nici un temei să aplicăm răspundere și pentru tulburarea de posesie. În acest caz, aplicabilă va fi numai norma cu privire la violarea de domiciliu.

În final, se impun următoarele **concluzii** privind analiza unor aspecte ale laturii obiective a infracțiunii de violare de domiciliu:

- 1) în sensul art.179 CP RM, rămânerea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei, presupune că pătrunderea a fost realizată legal, însă rămânerea în continuare în domiciliul victimei este indezirabilă pentru aceasta, dobândind astfel caracter ilegal;
- 2) nu este neapărat ca perchezițiile sau cercetările la domiciliul victimei să aibă conotații procesuale, pentru a deveni aplicabil art.179 CP RM. Întrucât legiuitorul nu face nici o precizare, chiar și efectuarea în condiții extraprosesuale a perchezițiilor sau cercetărilor ilegale la domiciliul victimei intră sub incidența art.179 CP RM. Avem în vedere cazurile când subiecții, care nu sunt abilitați conform legislației să efectueze percheziții sau cercetări ilegale la domiciliul victimei, își arogă această competență;
- 3) pluralitatea modalităților de realizare a infracțiunii de violare de domiciliu nu este un indicator al pluralității de infracțiuni. Concursul de infracțiuni ar fi posibil numai în cazul în care, în raport cu fiecare dintre modalitățile de realizare, făptuitorul ar manifesta o intenție infracțională de sine stătătoare. Cum însă intenția este unică, ar fi inacceptabilă reținerea soluției concurs de infracțiuni;
- 4) chiar dacă s-a stabilit încălcarea art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, sub aspectul violării dreptului la respectul domiciliului, nu întotdeauna avem temei să afirmăm că astfel de fapte ar putea constitui infracțiunea de violare de domiciliu, așa cum aceasta

este descrisă în art.179 CP RM sau în art.192 CP Rom. Aceasta pentru că dreptul la respectarea domiciliului, garantat prin art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, are o arie de aplicare mai largă decât dreptul la inviolabilitatea domiciliului, care constituie obiectul influențării nemijlocite infracționale în cazul infracțiunilor prevăzute la art.179 CP RM sau la art.192 CP Rom din 1968;

- 5) nu în toate cazurile infracțiunea de violare de domiciliu formează concurs cu infracțiunea de tulburare de posesie. Dacă făptuitorul este interesat nu de a beneficia de calitățile utile ale imobilului, dar de intruziunea în spațiul în care victima își desfășoară viața personală, de exemplu, pentru a-și satisface curiozitatea, nu avem nici un temei să aplicăm răspundere și pentru tulburarea de posesie. În acest caz, aplicabilă va fi numai norma cu privire la violarea de domiciliu;
- 6) în cazul în care soțul, despărțit în fapt și locuind în altă parte, pătrunde în fosta locuință comună fără consimțământul soției, suntem în prezența infracțiunii de violare de domiciliu. Or, exercitarea dreptului constituțional la inviolabilitatea domiciliului nu poate fi restrânsă prin relațiile de căsătorie, iar obligația de fidelitate ar fi greșit invocată în sprijinul violării domiciliului celui alt soț;
- 7) în acord cu dispoziția art.27 CP RM, va exista tentativă la infracțiunea, specificată la art.179 CP RM, în situația în care făptuitorul consideră eronat că nu are consimțământul necesar din partea persoanei îndreptățite, dar, cu toate acestea, pătrunde sau rămâne în domiciliul sau în reședința unei persoane.

Referințe:

1. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et. al. Codul penal comentat și adnotat. - Chișinău: Cartier, 2005, p.277.
2. Borodac A. Manual de drept penal. Partea Specială, p.145.
3. Ibidem, p.146.
4. Stati V. Răspunderea penală pentru violarea de domiciliu (art.179 CP RM), p.34-36.
5. Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații, p.1043.
6. Ivan Gh. Drept penal. Partea Specială, p.146.
7. Cioclei V. Drept penal. Partea Specială. Infracțiuni contra persoanei, p.198.
8. Borodac A. Manual de drept penal. Partea Specială, p.146.
9. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et. al. Codul penal comentat și adnotat, p.277.
10. Stati V. Răspunderea penală pentru violarea de domiciliu (art.179 CP RM), p.34-36.
11. Corbu C.A. Subiectele colective în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, p.9-10.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.200-203.
13. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.07.2010. Dosarul nr.1ra-776/10. www.csj.md
14. Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații, p.1043.
15. Sentința Judecătorei raionului Slobozia din 07.04.2010. Dosarul nr.1-67/10. http://jsv.justice.md
16. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 11.03.2008. Dosarul nr.1ra-241/08. www.csj.md
17. Ivan Gh. Drept penal. Partea Specială, p.146.
18. Sentința Judecătorei raionului Cantemir din 05.03.2011. Dosarul nr.1-35/11. http://jct.justice.md
19. Case of *Moreno Gomez vs. Spain* // http://cmiskp.echr.coe.int
20. Case of *Powell and Rainer vs. The United Kingdom* // http://cmiskp.echr.coe.int
21. Шевченко И.А. Уголовно-правовая охрана неприкосновенности частной жизни, с.10-11.
22. Ivan Gh. Drept penal. Partea Specială, p.147.
23. Cioclei V. Drept penal. Partea Specială. Infracțiuni contra persoanei, p.201.
24. Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații, p.1044.
25. Ibidem, p.1043.
26. Borodac A. Manual de drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2004.
27. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et. al. Codul penal comentat și adnotat, p.277.
28. Stati V. Răspunderea penală pentru violarea de domiciliu (art.179 CP RM), p.34-36.
29. Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații, p.1045.
30. Mantovani F. Diritto penale. Parte generali. - Padova: CEDAM, 1992, p.429; Fiore C. Diritto penale. Vol. I. - Torino: UTET, 1997, p.193.
31. Bulai C., Bulai B.N. Manual de drept penal. Partea generală. - București: Universul Juridic, 2007, p.440.
32. Șavga A. Formele infracțiunii intenționate după fazele ei de desfășurare: Autoreferat al tezei de doctor în drept. - Chișinău, 2002, p.17.

33. Curtea Supremă de Justiție a României. Secția penală. Decizia nr.255 din 21.01.2003. Dosarul nr.2815/2002 // <http://www.juris.ro/jurisprudenta-detaliu/Decizia-nr-255-SECTIA-PENALA/>
34. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 04.02.2009. Dosarul nr.1ra-174/09 // www.csj.md
35. Brînză S. Examenul teoretic al unor cazuri din practica judiciară privind infracțiunile săvârșite prin sustragere // Revista Națională de Drept, 2007, nr.9, p.2-7.
36. Visterniceanu E. Răspunderea penală pentru tâlhărie. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2006, p.165.
37. Stati V. Unele considerații asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru infracțiunea de violare de domiciliu (art.179 CP RM) // Revista Națională de Drept, 2010, nr.4, p.18-27.
38. Streteanu F. Considerații privind relația infracțiunii de violare de domiciliu cu unele infracțiuni contra patrimoniului // <ftp://intranet.inm-lex.ro>
39. Stati V. Unele considerații asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru infracțiunea de violare de domiciliu (art.179 CP RM) // Revista Națională de Drept, 2010, nr.4, p.18-27.

Prezentat la 01.11.2011

CARACTERISTICA CRIMINALISTICĂ A INFRAȚIUNILOR FLAGRANTE. RECOMANDĂRI METODICE

Mihail GRUMEZA

Catedra Drept Procesual Penal și Criminalistică

The author discusses in this article the rules of investigation of the flagrant crimes. To apply a special procedure in such cases is not only a theoretical but and a practical value. It's very important to realize that the exception to general procedure want to discover a illegal acts in no time and with maximum effects so to simplify the justice. Unfortunately, there are the cases when the law institutions find out this methods and recommendations more as the impediments which make the proofs difficult to be collected. It's an unfair opinion which must be changed with scientific arguments. There are also several uncertain regulations in our criminal procedure which have to be explained. Only an impeccable criminal investigation in this cases lead to a fast and complete results.

Acumularea datelor privind modul de săvârșire a infracțiunilor se realizează, de regulă, indirect. Organele judiciare desfășoară o activitate complexă și sistematizată de reconstituire mintală și de modelare a mecanismului faptei în baza interpretării reflectărilor materiale și a celor senzoriale. Majoritatea infracțiunilor sunt comise pe ascuns, făptuitorii evitând prezența altor persoane. Totuși, fiind condiționate de anumite circumstanțe, unele infracțiuni se desfășoară chiar sub vizorul organelor de drept. Astfel, cele mai relevante și directe informații sunt dobândite în momentul atentării, săvârșirii faptei sau ascunderii consecințelor imediat produse. În astfel de situații urmărirea și judecarea cauzei se realizează prin aplicarea unei proceduri speciale, și anume – a *procedurii de urmărire și judecare a unor infracțiuni flagrante*, reglementate de Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Capitolul V, art.513-519). De altfel, în vocabularul de specialitate această procedură specială este cunoscută și sub denumirea de *procedură urgentă* [1] sau *procedură sumară* [2], majoritatea dispozițiilor derogatorii polarizându-se în jurul unei sporite manifestări a principiului operativității.

Săvârșirea infracțiunilor în condiții de flagranță justifică necesitatea unei reglementări speciale a urmăririi și judecării acestora. Regulile obișnuite de procedură trebuie înlocuite în scopul efectuării imediate a constatării și a strângerii neîntârziate a probelor care ulterior ar putea să dispară [3], ceea ce ar face inutilă desfășurarea tuturor actelor de urmărire penală. Aplicarea măsurilor procesuale de constrângere (reținerea și alte măsuri preventive) în procedură simplificată are sarcina de a determina circumstanțele infracțiunii în termeni reduși și de a expedia cauza spre examinare în instanța de judecată. În anumite state, simplificarea procedurii se realizează și prin aducerea făptuitorului, reținut de organele de forță, imediat în fața instanței de judecată în vederea alegerii și instituirii măsurii procesuale de constrângere (această procedură se aplică deja în Statele Unite ale Americii pentru un șir de infracțiuni ce prezintă pericol social redus).

Cerințele actuale în practica de urmărire penală invocă elaborarea și sistematizarea anumitor recomandări tactico-metodice de organizare și investigare a acestor categorii de infracțiuni.

Cumularea condițiilor în a căror prezență se realizează procedura de urgență determină administrarea rapidă și eficientă a probatoriului fără a fi depuse eforturi considerabile din partea organelor de drept. Din categoria acestor condiții fac parte:

1. *Pericolul social scăzut al faptei* – declanșarea procedurii de urmărire a flagrantului este posibilă doar în prezența infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave sau grave.
2. *Reținerea făptuitorului* – se permite doar în baza procesului-verbal, existând motive suficiente și verosimile de a bănui că persoana a săvârșit infracțiunea, fiind prinsă în flagrant delict. Uneori, însăși victima poate imobiliza făptuitorul surprins la fața locului, ulterior fiind adus în fața organului de urmărire penală, pentru ca infracțiunea să fie înregistrată. În asemenea situații reprezentantul organului de urmărire penală trebuie să înregistreze fapta în cel târziu 3 ore de la momentul prezentării făptuitorului, fiind consemnate toate elementele esențiale ale infracțiunii.
3. *Prezența martorilor oculari* – uneori chiar victima poate fi cea care indică direct că anume această persoană a săvârșit infracțiunea.
4. *Depistarea mijloacelor cu care s-a comis infracțiunea* (pe suprafața cărora, de regulă, încă se mai păstrează urmele ce denotă punerea lor recentă în acțiune), *a obiectelor rezultate din activitatea infracțio-*

nală asupra făptuitorului sau în nemijlocita apropiere de acesta – ca exemplu poate servi depistarea anumitor obiecte ce aparțin făptuitorului, necesare săvârșirii infracțiunii: arma, instrumentele spargerii pe care acesta le-a lăsat în grabă la fața locului fiind observat sau urmărit de reprezentanții organelor de drept sau de victimă.

5. *Existența urmelor care determină legătura nemijlocită a participantului la infracțiune* – reflectă calea parcursă de făptuitor, modul de comitere a infracțiunii după *iter criminis*. Chiar dacă nu s-a reușit reținerea imediată a făptuitorului, acesta poate fi urmărit și depistat în baza urmelor proaspete. În majoritatea cazurilor, infracțiunile flagrante sunt specifice prin crearea unei varietăți de urme: urme de miros, de sânge, de mijloace de transport, a căror cercetare operativă conduce la surprinderea și identificarea propriu-zisă a bănuțului.
6. *Făptuitorul nu este minor* – prezența calității de minor a bănuțului este determinată de prezența altei proceduri speciale – *procedura în cauzele privind minorii*, care se va aplica chiar și în cazul în care persoana minoră va comite o infracțiune evidentă, cu scopul de a asigura garanții necesare atingerii scopului procesului penal. În cazul săvârșirii unei infracțiuni flagrante de către mai multe persoane, dintre care cel puțin una este minoră și este posibilă disjungerea cauzei, pentru cei majori se va efectua procedura urgentă, iar pentru minor – procedura generală, cu derogările și completările prevăzute de art.474-487 CPP [4].

Din generalizarea practicii pozitive a organelor de urmărire penală rezultă că întrunirea acestor condiții instaurează un mediu prielnic și avantajos de descoperire a infracțiunii. Cu cât mai puțin timp curge din momentul comiterii infracțiunii și până la începerea și finalizarea activității de descoperire a ei, cu atât mai productive sunt rezultatele acțiunilor de urmărire penală și ale măsurilor operative de investigație pe cauză. Dacă infracțiunea nu este depistată și nu este cercetată în timpi cât mai apropiați după săvârșirea ei, cu atât necesitatea de a consuma mai multe eforturi și mijloace în vederea aflării adevărului în cauză va fi mai persistentă. Astfel, urmărirea infracțiunilor săvârșite în flagrant reprezintă o serie de avantaje obiective față de cercetarea infracțiunilor latente, ascunse, comise în mod tainic.

În doctrina de specialitate [5] infracțiunile flagrante sunt cunoscute sub două varietăți: 1) infracțiunea flagrantă tipică sau propriu-zisă și 2) Infracțiunea quasi-flagrantă sau cunoscută și ca *formă asimilată a infracțiunii flagrante* [6]. În cazul infracțiunii flagrante tipice făptuitorul este prins la locul faptei, iar infracțiunea este descoperită în momentul săvârșirii ei. Pentru infracțiunea quasi-flagrantă este specifică situația urmăririi imediate a făptuitorului, după săvârșirea actelor ilicite, de către organul de urmărire penală, persoana vătămată, de martorii oculari sau de strigătul public, ori acesta este surprins aproape de locul comiterii infracțiunii cu arme, instrumente sau oricare alte obiecte de natură a-l presupune participant la infracțiune.

Relevanța acestei clasificări constă în cunoașterea și aprecierea varietății de situații care pot exista la urmărirea infracțiunilor flagrante. Astfel, ca și în cazul cercetării altor infracțiuni, în practica organelor de urmărire penală se întâlnesc situații tipice și atipice de urmărire a infracțiunilor flagrante. Acestea sunt determinate de momentul în care autorul faptei a fost prins: în momentul realizării infracțiunii sau imediat după aceasta, fapt ce conduce la convingerea de vinovăție, prin administrarea probelor în regim de operativitate. Din dispozițiile art.513 CPP rezultă trei situații tipice:

1. Infracțiunea este descoperită în momentul săvârșirii ei, fiind stabilită persoana făptuitorului, aplicându-se, în caz de necesitate, reținerea. În cazul în care organul de urmărire penală, nemijlocit, a depistat în flagrant săvârșirea sau pregătirea de infracțiune și a prins făptuitorul, întocmește un raport care, la fel ca și sesizările cetățenilor, este înregistrat în Registrul nr.1.

2. Infracțorul este urmărit de victimă, de martori oculari sau de alte persoane, imediat după săvârșirea faptei. Calitatea de alte persoane o pot avea organele de constatare, administrația instituției penitenciare, persoane care, deși nu au realizat perceperea nemijlocită a săvârșirii infracțiunii, participă la urmărirea infracțorului etc. Această situație se datorează solidarității colective și spiritului civic evoluat al ființei umane. Conștiința și simțul de compătimire față de victimă determină reacții prompte ale celor din apropiere; aceștia pot întreprinde măsuri active de prindere, imobilizare și aducere a celui bănuț în fața autorităților competente. Concomitent cu predarea făptuitorului, victima, martorii oculari sau alte persoane relatează despre cele sesizate, pot prezenta anumite obiecte, purtătoare de urme, arma sau instrumentele utilizate de făptuitor. În aceste situații, înregistrarea infracțiunii se efectuează în cel târziu trei ore după aducerea persoanei la organul de urmărire penală; în caz contrar, persoana se eliberează imediat conform prevederilor alin.(3) art.166 CPP.

Aplicarea reținerii poate fi precedată de efectuarea percheziției corporale a bănuțului, în vederea depistării instrumentelor infracțiunii, a obiectelor rezultate din săvârșirea infracțiunii și a urmelor care determină legătura autorului cu fapta săvârșită.

3. Infractorul este surprins aproape de locul comiterii infracțiunii cu arme, instrumente sau cu orice alte obiecte care ar da temei de a-l presupune participant la infracțiune. Menținerea condiției de apropiere față de locul comiterii infracțiunii astăzi nu mai poate fi considerată actuală, luând în considerare posibilitățile și mijloacele moderne de deplasare rapidă la distanțe mari în perioade scurte de timp, spre exemplu: făptuitorul care a săvârșit un furt prin spargerea unui apartament, fiind depistat de proprietar în timpul comiterii acțiunilor infracționale, reușește să părăsească împrejurările locului faptei și, utilizând o motocicletă, scapă din vizorul victimei, fiind în scurt timp surprins de o patrulă a poliției rutiere în altă regiune a localității. Astfel, sugerăm legiuitorului să-și revizuiască poziția, modificând dispoziția de la alin.(2) art.513 CPP, ajustând-o la realitatea de astăzi. Totodată, ținem să menționăm că dacă făptuitorul este surprins asupra locului faptei după scurgerea unei perioade de timp, această situație de cercetare nu generează aplicarea procedurii de urgență, infracțiunea pierzând caracterul ei flagrant. Spre exemplu, cazul în care infractorul revine la locul faptei, cu scopul de a șterge urmele sau de a constrânge victima să depună declarații false, chiar dacă acesta are asupra sa arma cu care a comis infracțiunea, sau poartă obiectele sustrase, nu poate fi considerat o situație de cercetare a infracțiunii flagrante, deoarece infracțiunea își pierde caracterul său de „infracțiune proaspătă”.

De regulă, în flagrant sunt depistate infracțiunile de: huliganism, furt în proporții mici, pungășie, jaf, de vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, uneori chiar de vătămare intenționată gravă, infracțiunile de corupție, de răpire a mijloacelor de transport, precum și infracțiunile în domeniul transporturilor.

Astfel, un alt aspect specific al cercetării infracțiunilor flagrante este determinat de locul unde se realizează aceste fapte. Cel mai frecvent acestea sunt depistate în locurile publice, precum ar fi: piețele, transportul public, gările, stațiile, curțile blocurilor locative, parcurile, plajele etc., fapt ce determină crearea concomitentă atât de avantaje, cât și de dezavantaje. Unul dintre avantaje îl constituie existența persoanelor care au asistat sau au luat cunoștință în mod direct de mecanismul de săvârșire a infracțiunii și de consecințele acesteia. Datele, furnizate din explicațiile acestor persoane, reprezintă un ansamblu de reflectări senzoriale care ajută la stabilirea faptei și la identificarea făptuitorului, însă care nu pot fi considerate suficiente pentru descoperirea faptei și tragerea la răspundere penală a celui din urmă. Acestea urmează a fi verificate și confirmate prin prezența reflectărilor materiale, adică a urmelor infracțiunii, însă luând în considerare caracteristicile locului faptei și împrejurările lui: aglomerări de persoane, spații deschise ce sunt supuse factorilor climaterici, de natură umană ș.a., apare riscul deteriorării sau, și mai rău, distrugerii urmelor la locul faptei. Un avantaj ce ar remedia această situație de deficiență a urmelor ar fi ridicarea înregistrărilor video-magnetice sau electronice, a camerelor care supraveghează spațiile respective (fiind cunoscut faptul că acestea sunt frecvent amplasate pentru supravegherea locurilor publice), sau chiar acceptarea înregistrărilor video și fotografice efectuate de către martorii oculari sau de către partea vătămată. Un alt avantaj îl constituie reținerea și izolarea făptuitorului, astfel încât acesta nu va putea întreprinde acțiuni de ștergere a acestor urme sau de a influența sau amenința martorii, pe care, de regulă, nici nu-i cunoaște.

O particularitate esențială a cercetării infracțiunii flagrante o constituie lipsa timpului necesar pentru elaborarea planului de cercetare la etapa constatării infracțiunii, ca cea mai importantă latură a organizării cercetării infracțiunilor. Activitatea de planificare nu trebuie însă exclusă cu desăvârșire din organizarea urmăririi infracțiunii flagrante, ea este un proces continuu, care atribuie cercetării penale un suport științific de organizare a muncii, eliminând din activitatea organelor de urmărire penală orientarea unilaterală a investigațiilor, desfășurarea unor activități inutile, formalismul și rutina [7]. Fiind constatată infracțiunea flagrantă, ofițerul de urmărire penală va purcede operativ la organizarea concomitentă și la stabilirea acțiunilor îndreptate spre administrarea probelor în condiții prielnice să asigure succesul urmăririi penale. Chiar dacă acesta nu va dispune de timp suficient pentru întocmirea planului scris, este necesar de a ordona și a stabili conținutul și sarcinile acțiunilor de urmărire penală și ale măsurilor operative de investigație cel puțin în formă mintală.

Potrivit art.515 alin.(1) CPP, „în cazul infracțiunii flagrante, organul de urmărire penală întocmește un proces-verbal în care consemnează cele constatate privitor la fapta săvârșită, declarațiile bănuțului, dacă acesta acceptă să le facă, și declarațiile celorlalte persoane audiate. După caz, pot fi administrate și alte probe

care se consemnează în procesul-verbal”. Prin constatare a infracțiunii se înțelege acțiunea necesară pentru aflarea adevărului, cuprinzând toate activitățile efectuate de către organul de urmărire penală cu ocazia deplasării la fața locului [8]. Ajuns la fața locului, organul de urmărire penală trebuie să îndeplinească următoarele acțiuni, cu ocazia constatării infracțiunilor flagrante:

- 1) prezentarea calității și luarea măsurilor de întrerupere a activității ilicite;
- 2) acordarea primului ajutor persoanelor vătămate;
- 3) stabilirea și identificarea martorilor oculari prezenți la fața locului;
- 4) identificarea făptuitorului și luarea măsurilor de reținere a acestuia;
- 5) efectuarea percheziției corporale a făptuitorului;
- 6) efectuarea cercetării la fața locului și luarea măsurilor privind ridicarea corpurilor delictive descoperite la fața locului;
- 7) audierea martorilor oculari, a victimelor și a făptuitorului (bănuțului);
- 8) fixarea rezultatelor constatării infracțiunii flagrante în procesul-verbal de constatare a infracțiunii flagrante.

Destul de frecvent, în cazul săvârșirii unor astfel de infracțiuni apare pericolul dispariției unor mijloace de probă sau al schimbării unor situații și este necesară explicarea urgentă a unor fapte sau circumstanțe ale cauzei, situații în care organul de urmărire penală va dispune efectuarea constatărilor tehnico-științifice sau medico-legale. De pildă, în cazul depistării bănuțului, care comercializează o substanță unui trecător a cărei natură nu poate fi determinată de organul de urmărire penală, s-a dispus efectuarea constatării tehnico-științifice de către specialistul care activează în cadrul aceluiași organ, ale cărui concluzii au confirmat bănuțala inițială precum că substanța face parte din categoria substanțelor narcotice – cocaină. Ulterior, în caz de necesitate, se va dispune și efectuarea expertizelor, spre exemplu: efectuarea expertizei autotehnice, în cazul în care bănuțul susține că cauza accidentului a fost determinată de defecțiunile mijlocului de transport; de constatare a gradului de ebrietate alcoolică sau narcotică etc.

În cazul procedurii urgente, procesul-verbal nu constituie actul prin care se dispune începerea urmăririi penale, așa cum era el conceput până la modificarea Codului de procedură penală prin Legea din 28.07.2006 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2006, nr.170-173). Unic act prin care se admite începerea urmăririi penale este ordonanța de începere a urmăririi penale, confirmată de procurorul care conduce urmărirea penală (art.274 CPP). Pe de altă parte, procesul-verbal de constatare nu trebuie confundat cu un proces-verbal ordinar de desfășurare a acțiunilor de urmărire penală; acesta poate fi considerat un mijloc de probă cu caracteristici specifice, în el fiind incluse declarațiile victimei, declarațiile bănuțului (dacă acesta acceptă să le facă), declarațiile celorlalte persoane audiate. De regulă, declarațiile sunt consemnate în procese-verbale separate și constituie mijloace de probă de sine stătătoare. Dosarul nu mai trebuie să conțină și aceste acte procesuale, din moment ce conținutul procesului-verbal de constatare include declarațiile persoanelor audiate, certificate prin semnăturile acestora.

Cu toate acestea, propunem ca audierea persoanelor să se desfășoare după constatarea faptei, cu respectarea tuturor regulilor tactice de organizare și desfășurare a audierilor la toate etapele: pregătire; desfășurarea propriu-zisă și fixarea rezultatelor, fără a prejudicia urmărirea penală; în caz contrar, pot fi pierdute rezultate considerabile. La etapa constatării infracțiunii flagrante, persoanele ar depune doar explicații de rigoare, a căror corectitudine o vor semna în procesul-verbal de constatare. În literatura de specialitate se menționează că pregătirea ascultării persoanelor este o regulă absolut necesară, în special în faza de urmărire penală, și se cere respectată în toate împrejurările, indiferent de gradul de dificultate a cauzei [9]. La momentul actual această sarcină nu poate fi atinsă, atât timp cât audierea persoanelor se va desfășura la momentul în care organul de urmărire penală va realiza acțiunile de examinare a locului faptei.

O altă modalitate de rezolvare a dilemei respective ar fi interpretarea prevederilor de la art.515 CPP în sens larg: legiuitorul autohton nu a reglementat limitele de timp în care organul de urmărire penală urmează să întocmească procesul-verbal de constatare. Acesta va fi condiționat de circumstanțele cazului, de cazurile în care efectuarea actelor de urmărire penală necesită un timp de executare mai mare și de faptul dacă a fost reținut sau nu făptuitorul. În astfel de condiții, organul de urmărire penală poate desfășura ansamblul de acțiuni necesare urmăririi cauzei: cercetarea la fața locului, examinarea corporală, percheziția corporală și ridicarea de obiecte și documente și, în sfârșit, audierea martorilor, a victimei și a bănuțului, iar rezultatele obținute vor fi incluse în conținutul procesului-verbal de constatare a infracțiunii flagrante. Și numai rezultatele constatărilor medico-legale și tehnico-științifice sau ale expertizelor vor constitui acte separate, conform procedurii generale – raporturi de constare și raporturi de expertiză. Acestea vor constitui materialele de urmărire penală

care se expediază procurorului pentru verificare. La materialele de urmărire penală se mai adaugă rezultatele măsurilor operative de investigații ce se reflectă în actele operative de serviciu și se sistematizează, spre exemplu, în: rezultatele identificării persoanei; cercetării încăperilor, clădirilor, porțiunilor de teren și a mijloacelor de transport; controlul transiterii banilor sau altor valori materiale extorcate, precum și în alte măsuri operative. Astfel, perioada de constatare a infracțiunii flagrante poate fi extinsă la perioada desfășurării acțiunilor de urmărire penală, necesare soluționării juste a cauzei.

Întocmirea procesului-verbal de constatare se realizează în conformitate cu regulile generale de întocmire a procesului-verbal privind acțiunea de urmărire penală. Un loc de frunte în conținutul său îl vor ocupa constatările personale ale organului de urmărire penală. Deplasându-se la fața locului acesta va consemna împrejurările locului faptei, modificările produse, timpul comiterii infracțiunii și timpul depistării ei, obiectele descoperite, descrierea lor, poziția urmelor și categoria lor. Circumstanțele anterioare sosirii la fața locului vor fi elucidate după mărturiile celor care au sesizat nemijlocit mecanismul declanșării și producerii infracțiunii. Se va ține cont de faptul că din conținutul procesului-verbal urmează să rezulte clar ce anume a constatat personal organul de urmărire penală și ce alte împrejurări au fost descrise prin declarațiile martorilor, victimei și ale bănuitului [10]. Cu toate că procesul-verbal va conține deja declarațiile acestor persoane, în anumite situații se va desfășura audierea suplimentară a persoanelor (declarații suplimentare), sau audierea repetată, ca procedeu de tactică criminalistică de verificare a depozițiilor, în cazurile când aceasta s-ar impune în scopul aflării adevărului. Cu ocazia ascultării martorilor, victimei și consemnării declarațiilor acestora în procesul-verbal, se vor respecta prevederile referitoare la această activitate conform procedurii obișnuite. Înainte de a trece la audierea propriu-zisă, organul de urmărire penală va explica martorului drepturile și obligațiile prevăzute de art.90 CPP, iar victimei – cele de la art.58 și aceștia vor fi preveniți de răspunderea penală ce o poartă conform art.312, 313 din Codul penal. De asemenea, se vor îndeplini în mod corespunzător prevederile Codului de procedură penală referitoare la ascultarea bănuitului, prevăzute de art.104.

Procesul-verbal se întocmește și se aduce la cunoștință persoanelor audiate, pentru a căror corectitudine acestea vor semna. În caz de necesitate ele vor fi în drept să completeze și să formuleze obiecții cu privire la conținutul declarațiilor făcute.

Semnătura persoanei care întocmește procesul-verbal și a persoanelor care au participat la efectuarea acțiunilor de urmărire penală se pune pe fiecare pagină a procesului-verbal. După întocmirea procesului-verbal, dacă din cuprinsul acestuia nu rezultă suficiente date pentru soluționarea corectă a cauzei, organul de urmărire penală va fi în drept să desfășoare și alte acțiuni de acumulare a probelor [11].

Un loc aparte îl ocupă întocmirea desenului-schiță, în baza căruia ulterior se va îndeplini planul-schiță, care nu trebuie neglijat în nici un caz. Aceste mijloace vor servi la crearea imaginii complete, la înțelegerea adecvată a circumstanțelor relevate în cadrul procesului-verbal, la punerea la punct a declarațiilor martorilor, victimei și a bănuitului, la verificarea versiunilor și la planificarea acțiunilor de urmărire penală. Schița locului faptei poate fi de orientare, panoramică, nodală și de detaliu [12]. Pentru o ilustrare maximă, acestea vor fi însoțite și de fotografiile realizate cu ocazia efectuării cercetării la fața locului, de înregistrările audio și video.

Putem afirma că, în mare măsură, cercetarea infracțiunilor flagrante se realizează în baza regulilor metodice de cercetare a infracțiunilor după urmele proaspete, cadrul și conținutul acestora fiind condiționat de factorul timp. Însă, trebuie să ținem cont de faptul că, în cazul cercetării infracțiunilor după urmele proaspete, ansamblul acțiunilor întreprinse sunt orientate spre depistarea și identificarea făptuitorului, pe când infracțiunea flagrantă presupune de fiecare dată prezența făptuitorului, caracteristică de bază care determină legătura dintre acesta și fapta săvârșită de el. Aspectele comune de cercetare devin mai perceptibile în cazul infracțiunii flagrante asimilate (quasi-flagrante), când făptuitorul este surprins imediat, într-o perioadă cât mai scurtă de timp de la momentul producerii faptei infracționale, fiind urmărit după urmele proaspete, scop realizat doar prin respectarea regulilor specifice.

Deși nu este specificat de legiuitor, descoperirea operativă și completă a infracțiunii reprezintă o sarcină comună, atât în cazul cercetării infracțiunilor flagrante, cât și al infracțiunilor cercetate după urmele proaspete. De obicei, în fiecare caz particular de urmărire penală, în dependență de genul infracțiunii, particularitățile regiunii unde fapta a avut loc, situațiile de urmărire formate, sunt posibile și anumite abateri de la limitele general stabilite de timp [12]. Legiuitorul moldav a prevăzut posibilitatea prelungirii termenului de urmărire penală în cazul în care procurorul, la primirea materialelor pentru verificare, consideră că nu sunt suficiente probe de a pune persoana sub învinuire. El dispune continuarea urmăririi penale, cu indicarea acțiunilor care

urmează a fi efectuate și fixează termene reduse necesare pentru aceasta, care nu vor depăși 10 zile, cu excepția cazurilor în care efectuarea actelor de urmărire penală necesită un termen de executare mai mare.

Ca și în cazul infracțiunilor flagrante în baza urmelor proaspete, cel mai frecvent sunt cercetate astfel de infracțiuni ca: furturile, jafurile, escrocheria, contrabanda, huliganismul, banditismul, falsificarea banilor, răpirea mijlocului de transport, precum și infracțiunile în domeniul transporturilor.

Acestea fiind spuse, putem face următoarele recomandări metodice de cercetare după urmele proaspete, aplicabile și în cazul infracțiunilor flagrante:

- cercetarea infracțiunii în echipe de ofițeri de urmărire penală și ofițeri de investigații operative, în vederea desfășurării simultane a procedurilor probatorii și a înaintării deciziilor de urmărire penală în comun;
- izolarea bănuțului de alte persoane: victimă, martori etc., în vederea asigurării integrității corporale, evitării răzbunării și a actelor de amenințare;
- reținerea bănuțului și desfășurarea concomitentă a percheziției corporale, în condiții propice de evitare a riscului pierderii și distrugerii urmelor, obiectelor și instrumentelor ce denotă legătura acestuia cu fapta săvârșită;
- examinarea urmelor în regim de urgență, aplicarea mijloacelor tehnico-criminalistice de „analiză expresă” [13];
- reacționarea rapidă, ce constă în efectuarea imediată a acțiunilor de urmărire penală, în condiții de maximă pregătire și organizare;
- verificarea operativă a bazelor de evidență criminalistică după modul de operare în scopul depistării infracțiunilor asemănătoare săvârșite anterior de persoane necunoscute;
- pregătirea corespunzătoare a reprezentanților organelor de drept, în vederea aplicării procedurilor de dezarmare, imobilizare și înăbușirii opunerii de rezistență a făptuitorului;
- cooperarea activă cu membrii societății civile, care pot ajuta organul de urmărire penală la stabilirea martorilor, victimei, la descoperirea infractorului și la constatarea celorlalte împrejurări ale cauzei;
- examinarea, în primul rând, a acelor regiuni ale locului faptei în care sunt concentrate majoritatea urmelor ce oferă date relevante cercetării și descoperirii faptei, dar care pot dispărea sub acțiunea mai multor factori: umani, climaterici, de timp ș.a.

Într-un final am dori să menționăm că constatarea infracțiunilor flagrante și alte activități realizate în vederea descoperii adevărului ocupă un loc important pe linia prevenirii, pe de o parte, conducând la împiedicarea consumării activității ilicite, iar, pe de altă parte, prin descoperirea operativă a infracțiunilor comise se realizează tragerea inevitabilă la răspundere penală a făptuitorului într-un moment cât mai apropiat de timp de cel al comiterii faptei.

Referințe:

1. Volonciu N. Tratat de procedură penală. - Partea Specială. Vol.II. - București: Paideia, 1994.
2. Crișu A. Drept procesual penal, proceduri speciale. - București: Tipo Aktis, 2002.
3. Merle R., Vitu A. Traité de droit criminel, Tome I. - Paris: Cujas, 1973.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110, în vigoare din 12.06.2003.
5. Tulbure A.Ș., Tatu A.M. Tratat de drept procesual penal. - București: ALL Beck, 2001.
6. Neagu I. Tratat de procedură penală. - București: PRO, 1997.
7. Doraș S.Gh. Criminalistica. Vol.II. Elemente de tactică. - Chișinău: Tipografia Centrală, 1999.
8. Dolea I., Roman D., Sedlețchi I., Vizdoagă T., Rotaru V., Cerbu A., Ursu S. Drept Procesual Penal. - Chișinău: Cartea Juridică, 2009.
9. Stancu E. Tratat de Criminalistică. - București: Universul Juridic, 2010.
10. Dolea I., Roman D., Sedlețchi I., Vizdoagă T., Rotaru V., Cerbu A., Ursu S. Drept Procesual Penal. - Chișinău: Cartea Juridică, 2009.
11. Рустамов Х.Ц. Уголовный процесс, формы. - Москва: Закон и право, 1998.
12. Быховский И.Е., Викторова Е.Н., Горинов Ю.А., Гриневиц Г.Я., Корухов Ю.Г., Леви А.А., Найдис И.Д., Сорокин В.С., Тихонов Е.Н., Юрин Г.С. Осмотр места происшествия: справочник следователя. - Москва: Юридическая литература, 1982.
13. Яблоков Н. П. Криминалистика. - Москва: Юрист, 2007.

Prezentat la 24.10.2011

CAMBIA – TITLU DE CREDIT ȘI INSTRUMENT DE PLATĂ UTILIZAT ÎN TRANZACȚIILE COMERCIALE INTERNAȚIONALE

Iana CASIAN

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Externe

A Bill of Exchange is an unconditional order in writing, addressed by one person to another, signed by the person giving it, requiring the person to whom it is addressed to pay on demand or at a fixed or determinable future time a sum certain in money to or to the order of a specified person, or to bearer.

The Bill of Exchange performs many functions in international trade including:

- Facilitates the granting of trade credit in a legal format by permitting payments on agreed future dates.
- Provides formal evidence of the demand for payment from a seller to a buyer.
- Provides the seller with access to finance by permitting them to transfer their debts to a bank or other financier by merely endorsing the Bill of Exchange to that bank or financier.
- Permits the banker or financier to retain a valid legal claim on both the buyer and the seller. In certain circumstances a bank or financier may have a stronger legal claim under a Bill than the party that sold them the debt.
- Permits a seller to obtain greater security over the payment by enabling a bank to guarantee a drawee's acceptance (guarantee to pay on the due date) by signing or endorsing the Bill.
- Allows a seller protect their access to the legal system in the event of problems, while providing easier access to that legal system.

Deși nu există date certe referitoare la apariția cambiei, documentele atestă că această operație era cunoscută în Grecia și în Roma Antică, conturându-se în Evul mediu ca înscris care confirmă remiterea unei sume de bani de pe o piață pe alta.

În epoca romană operațiunea era numită *permutatio*, care avea doar eficacitatea tratei din anii următori, iar în Evul mediu se numește *cambium* și conținea importante trăsături ale cambiei în forma în care a fost definită mai târziu.

S-a remarcat [1] că la început relațiile dintre cei trei participanți la raportul cambial avea doar un caracter financiar, nefiind reglementate de norme juridice, iar cambia avea doar trăsăturile unui contract de schimb, deoarece plata se făcea în moneda localității corespondentului, ceea ce implica de fapt o operațiune de schimb de monede. Diferența de curs reprezenta o dobândă care era încasată de bancherul ce efectua schimbul. În acele timpuri dobânda, fiind interzisă de legile canonice, se percepea sub forma camuflată de diferență de schimb. Pentru derularea plății prin cambie era necesar ca localitatea în care era emisă scrisoarea să fie diferită de aceea în care urma a fi plătită.

Apariția cambiei a fost generată de:

- a) necesitatea transportului de numerar;
- b) accentuarea densității monedei;
- c) interzicerea exportului de capitaluri.

În Republica Moldova cambia este reglementată de Legea cambiei, nr.1527-XII din 22.06.1993 [2] (în continuare – Legea cambiei), Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 [3], dar și de unele instrumente ale Băncii Naționale a Moldovei. Pe plan internațional cambia este reglementată de Convenția cu privire la Legea uniformă asupra cambiei și biletului la ordin, de Convenția privind reglementarea unor conflicte de legi în materie de cambie și bilet la ordin și de Convenția relativă la dreptul de timbru în materie de cambie și bilet la ordin, elaborate la Geneva în iunie 1930. La 7 octombrie 1988, Adunarea Generală a ONU a adoptat Convenția cu privire la cambia internațională și biletul internațional la ordin, care încă nu a intrat în vigoare.

Conform prevederilor Codului civil al Republicii Moldova, cambia (trata) este un titlu de credit, care reprezintă o creanță scrisă, întocmită conform prevederilor legii, cuprinzând ordinul necondiționat dat de trăgător (emitent) către tras (plătitor) de a plăti imediat sau la scadență o sumă anumită prezentatorului cambiei sau persoanei indicate în cambie, sau la ordinul acestei persoane (art.1279).

Legea cambiei definește cambia ca „un titlu de credit care reprezintă o creanță scrisă, întocmită conform prevederilor prezentei legi, ce oferă posesorului acesteia dreptul cert și exigibil de a cere la scadența creanței

de la debitor, iar în caz de neonorare a acestei cereri și de la alte persoane obligate prin cambie, achitarea sumei de bani indicate” (art.1). În accepțiunea legii, cambia poate fi simplă și trată. Cambia simplă (biletul la ordin) este un titlu de credit prin care trăgătorul se obligă să plătească o sumă anumită prezentatorului cambiei sau persoanelor arătate în cambie, ori aceleia pe care ea îl va arăta, după o perioadă stabilită sau la cerere. Trata este un titlu de credit, cuprinzând ordinul necondiționat dat de trăgător (emitent, trasant) către plătitor (tras) de a plăti o sumă anumită prezentatorului cambiei sau persoanei arătate în cambie, ori aceleia pe care ea îl va arăta, după o perioadă stabilită sau la cerere.

În doctrina juridică cambia a fost definită de mai mulți autori. Potrivit unei opinii [4], cambia este un înscris (care cuprinde în corpul său această denumire) prin care o persoană, trăgătorul, dă ordin altei persoane – trasului să plătească unei a treia persoane – beneficiarului (sau la ordinul acesteia din urmă) o sumă de bani determinată, la scadență și într-un loc arătat. Într-o altă opinie [5], cambia este definită ca fiind un titlu la ordin, complet și formal, care cuprinde o obligație abstractă și necondiționată de natură comercială și autonomă de plată a unei sume de bani și ai cărei semnatori sunt ținuti în mod solidar, titlul fiind dotat cu o anumită forță procesuală. Alți autori [6] consideră că cambia este un titlu la ordin, cu caracter formal și complet, susceptibil de a circula pe calea girului, cuprinzând ordinul abstract dat de o persoană numită trăgător, către o altă persoană numită tras, de a plăti necondiționat o sumă de bani determinată celei de a treia persoane, numite beneficiar, la scadență și la locul menționat în cuprinsul titlului. Prin urmare, cambia implică participarea a trei persoane: trăgătorul, trasul și beneficiarul.

Pentru a înțelege mai bine ce înseamnă o cambie, în literatura de specialitate se aduce următorul exemplu [7]: „Întreprinderea A a vândut o marfă în valoare de 100 000 lei întreprinderii B, care trebuie să-i plătească prețul la 30 zile după primirea mărfii. Dar, întreprinderea A, creditoarea de mai sus a sumei de 100 000 lei, este, la rândul său, debitoare pentru o sumă egală (100 000 lei și la aceeași dată) către societatea comercială C (ca urmare a unui credit pe care această societate i l-a acordat ori din altă cauză). Pentru a simplifica lucrurile, întreprinderea A dă întreprinderii B (debitoare sa) ordinul de a plăti suma de 100 000 lei direct societății comerciale C, sau la ordinul acesteia (adică, unei alte persoane, desemnate de către societatea C).

Cel care a emis acest titlu (creditor), adică întreprinderea A, se numește trăgător (fiindcă a tras acest titlu), cel căruia îi este adresată injoncțiunea de a plăti suma respectivă (debitor) se cheamă tras (întreprinderea B), iar cel către care (sau la ordinul căruia) urmează să se facă plata se numește beneficiar (societatea C). Așadar, operația se efectuează astfel: trăgătorul emite o scrisoare către debitorul său, trasul, împotriva căruia are o creanță; această creanță (a trăgătorului către tras) se numește proviziunea sau acoperirea cambiei. Trăgătorul remite această cambie beneficiarului, pentru că el însuși este debitor al acestuia și, în loc să-i plătească în numerar, îi dă cambia. Creanța beneficiarului față de trăgător se numește valoare furnizată.

Doctrina juridică enumeră următoarele **funcții economice ale cambiei** [8]:

a) cambia – instrument de schimb în materie monetară. Instrument de schimb în materie monetară este un rol pentru care, de fapt, cambia a fost creată. De altfel, chiar și denumirea sa o evidențiază, cuvântul *cambio* însemnând schimb, iar în dreptul francez cambia este denumită *lettre de change*, ceea ce în traducere înseamnă schimb. Funcția de instrument de schimb a cambiei a fost din cele mai vechi timpuri alimentată de necesități practice. Cel care avea de efectuat o plată într-o altă țară nu era obligat să cumpere valută în țara sa și apoi să o transporte la locul plății. El acorda propriului bancher suma corespunzătoare în moneda națională și obținea de la bancher o cambie prin care primul bancher împuternicea sau ordona corespondentului său, instalat ca bancher la locul plății, să plătească în moneda țării respective, beneficiarului, suma prevăzută în cambie. O procedură similară se utiliza și în situația inversă. Clientul băncii avea de încasat o sumă în străinătate. El emitea o cambie ordonând debitorului său să plătească suma beneficiarului indicat (banca) și în casa imediat suma de la bancă. Aceasta o gira băncii corespondente din străinătate, care încasa de la tras. Beneficiarul putea fi o altă persoană, care avea de efectuat o plată în străinătate. Aceasta plătea pe loc trăgătorului cambiei și apoi utiliza cambia contra trasului girând-o în favoarea propriului său creditor;

b) cambia – instrument de plată. Cambia poate fi utilizată în locul bancnotelor pentru stingerea unei obligații de plată în numerar, putând fi ușor transmisă prin gir. Posesorul mai multor cambii plătitoare într-o anumită localitate poate face plăți, dând în loc de numerar cambiile pe care le are. Avantajele pe care le prezintă cambia ca instrument de plată sunt evidente: certitudinea conferită beneficiarului prin acceptarea cambiei de către tras; imposibilitatea excepțiilor pe care trasul le-ar fi putut opune posesorilor anteriori ai titlului; transmiterea simplă și rapidă (prin gir); garanția solidară a giranților. Totuși, s-a atras atenția [9] că, deși cambia

prezintă avantajele invederate mai sus, ea nu poate înlocui în mod efectiv moneda. Plata prin transmiterea unei cambii prezintă inconvenientul că nu întotdeauna cuantumul diferitelor datorii coincide și nici scadențele lor, iar pentru a obține plata, posesorul cambiei trebuie să aștepte scadența;

c) cambia – instrument de credit. Cambia îndeplinește funcția de instrument de credit, deoarece ea nu este plătită imediat. În raporturile comerciale curente, cambia presupune prezența unei obligații preexistente, a unei datorii a trasului către trăgător. Ca instrument de credit, cambia are utilități multiple: credit comercial, credit bancar și garanție. Cambia este utilizată ca instrument de credit comercial în situațiile în care un producător vinde marfa unui cumpărător, acordându-i acestuia un termen pentru plata prețului, ca în acest răstimp cumpărătorul să poată vinde marfa primită de la producător, obținând astfel banii necesari plății prețului. Astfel, în momentul vânzării producătorul emite o cambie al cărei tras este cumpărătorul, plata prețului urmând a se efectua de către acceptant la termenul menționat.

Cambia prezintă următoarele **caractere specifice** [10]:

1. Cambia este un titlu de credit la ordin în dreptul continental. Dreptul anglo-saxon prevede posibilitatea emiterii cambiei la purtător. Clauza *la ordin* prin care se realizează este subînțeleasă în orice titlu care cuprinde denumirea de cambie sau bilet la ordin, fără ca el să fie considerat, însă, în mod esențial un titlu la ordin, legea permițând ca părțile să utilizeze și celelalte moduri de circulație. Clauza *nu la ordin* sau alta echivalentă poate fi inserată de trăgător sau de emitent și are menirea de a împiedica transmiterea cambiei prin gir, circulația acesteia făcându-se numai prin cesiunea obișnuită.

2. Cambia este un titlu de credit complet. Obligația cambială nu are nevoie de alte documente, chiar dacă în cambie se face trimitere la ele. Este imposibil să se recurgă la alte documente pentru a întregi cambia. Prin urmare, cambia nu poate fi dovedită prin elemente exterioare. Dacă o cambie nu este redactată în formele prevăzute de lege și dacă nu cuprinde toate elementele prevăzute de lege, ea nu are valoare. Imperativul respectării formalismului se explică prin necesitatea ocrotirii creditului și a dobânditorilor de bună-credință.

3. Obligațiile cambiale sunt abstracte. Existența obligațiilor nu depinde de dovedirea unei cauze particulare de emisiune sau de transfer. În realitate această cauză există, dar în raportul juridic dintre creditor și debitor această cauză nu este menționată. Creditorul, transmitând cambia, transmite dreptul de a pretinde suma de bani înscrisă în acest titlu, iar nu dreptul de creanță pe care l-a avut în baza raportului juridic inițial.

4. Obligațiile cambiale sunt necondiționate. Obligațiile cambiale nu pot fi supuse unei condiții sau unei contraprestații din partea posesorului. Dacă obligațiile cambiale ar fi condiționate, ar dispărea siguranța absolută de circulație a cambiei, care constituie scopul ei fundamental. Inserarea unei condiții în titlu (cambie) este considerată [11] un refuz de acceptare, în cazul în care este cuprinsă în acceptarea pe care o dă trasul și se consideră nescrisă, dacă este inserată într-un gir.

5. Obligațiile cambiale sunt independente și autonome unele în raport cu altele. Astfel, eventualele vicii care invalidează una din obligațiile cambiale nu au nici o repercusiune asupra celorlalte, în dreptul cambial negăsindu-și aplicare principiul, potrivit căruia valabilitatea obligației accesorii este condiționată de valabilitatea obligației principale.

6. Obligațiile cambiale în toate cazurile au ca obiect plata unei sume de bani, în timp ce alte titluri de credit pot atribui drepturi cu un conținut diferit: mărfuri, servicii, drepturi care nu au un caracter exclusiv patrimonial. În cazul cambiei, scadența tuturor obligațiilor constă într-o prestație unică: plata unei sume de bani.

7. Toți obligații cambiali sunt solidari. La scadență posesorul va putea cere plata întregii sume de bani de la oricare dintre persoanele care și-au pus semnătura pe cambie, oricare ar fi situația lor juridică în cadrul complexului de obligații cambiale, fără a fi obligat să respecte vreo ordine în alegerea debitorului urmărit, deoarece girul are, pe lângă funcția de a realiza transmiterea cambiei, și pe aceea de a garanta pe dobânditorii săi succesivi.

8. Obligațiile cambiale sunt cu termen, dar, spre deosebire de dreptul comun, în materie de drept cambial termenul nu se consideră stabilit în interesul exclusiv al debitorului.

9. Cambia prezintă pentru creditor avantajul unui regim riguros de urmărire și realizare a creanței, deoarece măsurile procedurale de judecată și executare sunt simplificate și mult mai severe decât în dreptul comun. Pentru realizarea drepturilor cambiale este necesar ca creditorul să adreseze un protest și să investească titlul cu formulă executorie, nefiind necesar să pornească un proces civil sau comercial în vederea obținerii hotărârii judecătorești.

10. Drepturile cambiale sunt literale, adică ele pot fi exercitate doar în limitele exprimate scriptic, ne fiind admise nici un fel de probe în scopul extinderii sau modificării. Au forță juridică doar prevederile care trebuiau și au fost incluse în titlu.

Legea cambiei prevede, în art.4, *condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o cambie* pentru a fi valabilă, și anume:

- a) denumirea cambiei trecută în însuși textul titlului și exprimată în limba în care acest titlu este întocmit;
- b) propunerea simplă și necondiționată de a plăti o sumă determinată;
- c) denumirea (numele persoanei fizice), sediul (domiciliul) și datele bancare ale debitorului;
- d) scadența;
- e) locul plății;
- f) numele aceluia căruia sau la ordinul căruia plata trebuie făcută cu indicarea domiciliului (sediului) și datelor bancare;
- g) data și locul emiterii;
- h) semnătura șefului, a contabilului-șef și a trăgătorului-persoană juridică, autentificate cu ștampila unității.

Trăgătorul-persoană fizică indică numele său, domiciliul și confirmă cambia prin semnătură legalizată de notar.

Potrivit Legii cambiei (art.5), titlul în care lipsește una din condițiile enumerate nu are valoarea unei cambii, cu excepția următoarelor cazuri:

- 1) trata fără indicarea scadenței este considerată plătitibilă la vedere;
- 2) în lipsa unei mențiuni speciale, locul arătat lângă numele trasului este considerat loc de plată și concomitent domiciliul plătitorului;

3) trata care nu indică locul unde a fost emisă se consideră semnată în locul arătat lângă numele trăgătorului.

În doctrina juridică sunt distinse condițiile esențiale sau obligatorii și condițiile facultative [12] sau condițiile de fond și condițiile de formă [13], condițiile materiale și condițiile formale [14].

Condițiile esențiale sau obligatorii sunt: denumirea de cambie, ordinul necondiționat de plată a unei sume determinate, indicarea numelui beneficiarului, indicarea datei de emiterie a cambiei, semnătura emitentului, existența unui înscris. Condițiile facultative sunt: indicarea scadenței, indicarea locului plății, indicarea locului de emisiune, timbrul. Printre condițiile materiale sunt enumerate: capacitatea celui care se obligă de a dispune, puterea de a reprezenta, forma determinată a subscrierii.

Modalitățile de transmitere a cambiei sunt următoarele:

Simpla tradițiune – trăgătorul transmite (înmânează) cambia beneficiarului (când trăgătorul nu este și beneficiar).

Cesiune – în cazul când în cambie se înscrie clauza „nu la ordin”, situație în care transmiterea acesteia nu se mai poate face prin gir.

Subrogare legală – când plata a fost făcută de un intervenient.

Sucesiune – în cazul în care legal se hotărăște înmânarea cambiei succesorilor beneficiarului, din motive de deces sau ca urmare a fuziunii unor persoane juridice.

Gir, care este mijlocul tipic de circulație, prin care o persoană, numită girant, transmite unei alte persoane, numită giratar, drepturile consemnate în titlu.

Potrivit unor autori [15], girul este un ordin de plată pe care îl dă beneficiarul trasului sau trăgătorului de a plăti unui nou beneficiar o sumă de bani determinată. Cel care dă ordinul se numește girant, iar noul beneficiar – giratar.

Pe calea girului, giratarul poate, la rândul său, să transmită (să vândă) cambia unui nou beneficiar care devine giratar, iar vechiul giratar devine girant și așa mai departe; teoretic, lanțul putând fi fără sfârșit.

Legea cambiei prevede (art.11) că orice trată, chiar dacă nu este expres trasă la ordin, poate fi transmisă prin gir. Girul trebuie să fie simplu și necondiționat și poate fi făcut în folosul trasului, trăgătorului sau al oricărei alte persoane. Orice condiție de restrângere, la care girul ar fi supus, se consideră nescrisă. Girul parțial este nul.

Totuși, în doctrină s-a precizat [16] că nu este considerat gir parțial girul făcut pentru o sumă mai mică, când girantul a primit sau a renunțat la o parte din suma convenită. Este, însă, parțial când se stipulează împărțirea creanței între mai mulți giratari sau între girant și giratar, cărora li s-a girat cambia nu cumulativ, dar *pro parte*, întrucât nu ar mai putea fi urmată de predarea documentului. În document trebuie să se facă mențiunea că girantul a primit o parte din sumă sau că renunță la o parte din aceasta în cazul în care girarea se face pentru o sumă mai mică.

Girul se scrie, de regulă, pe spatele documentului până la epuizarea spațiului respectiv, apoi se recurge la o alonjă. Girul trebuie să fie legalizat prin semnătura și ștampila girantului. Alonja trebuie să fie adăugată la cambie printr-o metodă ce exclude dezunirea ei. Prima înscriere de transmitere trebuie să se facă transversal pe ambele documente, în așa fel ca înscrierea să înceapă pe cambie și să se termine pe alonjă. Primul gir pe alonjă se autentifică cu ștampila în locul unde s-a unit cambia cu alonja [17].

Girul întotdeauna trebuie să fie urmat de transmiterea cambiei către noul titular.

Girul are următoarele funcții:

Este mijlocul specific de transmitere a cambiei. Girul transmite toate drepturile care rezultă din cambie [18], fără a mai fi necesară notificarea debitorului cambial, inclusiv garanțiile reale, care au fost constituite pentru asigurarea plății cambiei.

Este o garanție de acceptare și de plată. Girantul își asumă față de giratar și față de orice posesor al cambiei obligația de acceptare și de plată, în eventualitatea că trasul nu și-ar îndeplini el însuși aceste obligații. Girantul devine astfel codebitor solidar al obligației cambiale.

Cu fiecare nou gir, valoarea obligației cambiale sporește, deoarece executarea acestei obligații este garantată de tot mai mulți codebitori solidari.

Este un mijloc de legitimare a titlului drepturilor cambiale. Prin gir, giratarul devine titularul drepturilor cambiale. El își legitimează calitatea de posesor al cambiei prin aceea că este ultimul giratar dintr-un șir neîntrerupt de giruri.

Primul girant este trăgătorul. Fiecare dintre giranții următori trebuie să figureze ca giratari în girul precedent.

Dacă în șirul neîntrerupt de giruri apare un gir în alb, semnatarul girului următor este considerat ca giratar al girului în alb.

Dacă în șirul girurilor se interpune girul unui incapabil, girul se întrerupe, deoarece acest gir și toate cele care îl urmează sunt nule, rămânând să producă efecte juridice numai girurile care au premers girul incapabilului.

Legitimarea calității de posesor al cambiei se face prin menționarea numelui ca giratar în ultimul gir înscris pe spatele cambiei. Dacă ultimul gir este în alb, posesorul este titular al cambiei.

În dependență de efectele pe care le produc, girurile pot fi [19]:

Girul plin sau complet, care presupune declarația girantului semnată și datată de el. Această declarație cuprinde ordinul adresat debitorului principal de a plăti unei anume persoane indicate de girant. Girul plin sau complet trebuie să conțină: semnătura girantului, numele giratarului și data girării.

Girul în alb nu prevede numele giratorului, dar poate conține numai semnătura girantului. Majoritatea autorilor susțin că girul în alb este echivalent cu girul la purtător.

Conform Legii cambiei (art.17), girul în alb poate să conțină doar datele și semnătura girantului. Prin urmare, potrivit Legii cambiei, nu este obligatoriu ca girul în alb să conțină data girării. Posesorul unei cambii girate în alb are următoarele posibilități:

- să-l completeze cu propriul său nume;
- să gireze cambia din nou în alb sau în ordinul oricărei alte persoane;
- să predea cambia unei terțe persoane fără să completeze girul în alb și fără să o gireze.

Girul „pentru procură”, „pentru încasare” sau „pentru acoperire” conferă giratarului dreptul de a în-casa suma prevăzută în cambie la scadență sau înainte de scadență, în calitate de reprezentant sau mandatar al girantului și, în caz de refuz, dreptul de a îndeplini formalitățile pentru realizarea drepturilor cambiale.

Legea cambiei prevede (art.16), că dacă girul cuprinde stipulația „pentru încasare”, „ca împuternicit” sau orice altă stipulație care implică o însărcinare de încasare asupra cambiei, deținătorul poate să execute toate drepturile reieșind din trată, dar s-o gireze poate numai la ordinul girantului (girul de procură).

Giratarul, fiind un simplu mandatar cu reprezentare al girantului, nu dobândește drepturile ce izvorăsc din titlu și nici nu poate proceda la transmiterea cambiei altei persoane prin gir.

Girul în garanție reprezintă actul prin care cambia poate fi dată în garanție pentru asigurarea altei creanțe pe care giratarul ar avea-o împotriva girantului, de exemplu, pentru garantarea executării obligației de rambursare a unui credit bancar. Formula uzuală este „valoarea în garanție”, „valoarea de gaj”.

Girul fără garanție îl exonerează pe girant de orice garanție de acceptare sau de plată. Dacă în gir este inserată formula „fără garanție”, „fără responsabilitate cambială” sau „fără regres”, este exclusă orice obligație de garanție. S-a menționat [20] că în acest caz girantul are poziția unui cedent și răspunde numai pentru existența sau realitatea creanței.

Girul nu la ordin limitează răspunderea girantului. Acest gir produce toate efectele unui gir translativ, fără ca giratarul să poată gira cambia. În baza Legii cambiei a Republicii Moldova, girantul poate interzice un nou gir. În acest caz el nu poartă răspundere față de persoanele în a căror favoare trata a fost ulterior girată.

Dacă în cambie a fost stipulată clauza „nu la ordin” sau altă expresie echivalentă, trata poate fi transmisă în conformitate cu formele și efectele unei cesiuni ordinare.

Girul de întoarcere este acela în care beneficiarul girează în folosul trasului, al trăgătorului sau al oricărui alt obligat cambial, care îl pot gira din nou.

Girul de întoarcere poate avea două ipostaze [21]:

a) Dacă girul este dat în folosul trasului care a acceptat cambia și la scadență se găsește în mâinile sale, el devine și creditor și debitor cambial și, drept consecință, cambia se va stinge prin confuziune. Dacă trasul nu acceptă cambia, el este numit giratar și, în această calitate, poate să pretindă plata de la girant și de la trăgător.

b) Dacă girul s-a dat în folosul trăgătorului, situația se prezintă în mod diferit, după cum cambia a fost sau nu acceptată de tras. Dacă trasul a acceptat cambia, trăgătorul îi poate cere plata, iar dacă nu a acceptat-o, titlul se stinge, deoarece trăgătorul este și creditor și debitor al girantului.

Girul după protest, denumit și girul după expirarea termenului pentru dresarea protestului, produce numai efectele cesiunii ordinare. Astfel, Legea cambiei a Republicii Moldova prevede (art.17) că girul posterior scadenței are aceeași validitate ca și un gir anterior. Dacă girul este făcut după exercitarea protestului de neplată sau după expirarea termenului stabilit pentru exercitarea protestului, răspunderea în fața trăgătorului o vor purta ultimul girant, debitorul și acceptantul.

Girul după protest este asimilat [22] cu girul făcut prin act separat atât din punctul de vedere al opozabilității excepțiilor, cât și din punctul de vedere al efectului executoriu al titlului dobândit.

În concluzie, menționăm că emisiunea, circulația și negocierea cambiilor sunt legate atât de activitatea în domeniul relațiilor de schimb internaționale, cât și de o serie de operațiuni cu caracter necomercial, executate de persoane fizice sau juridice.

Referințe:

1. Burac V. Drept bancar: Curs de lecții. - Chișinău, 2001, p.240.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr.10/285.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.
4. Popescu T.R. Dreptul comerțului internațional. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p.304.
5. Pătrășcanu P. Drept comercial. Cambia și biletul la ordin. - București: ALL, 1994, p.20.
6. Motică R.I., Popa V. Drept comercial roman și drept bancar. - București: Lumina LEX, 1999, p.417.
7. Popescu T.R. Op. cit., p.305.
8. Turcu I. Operațiuni și contracte bancare. Introducere în teoria și practica dreptului bancar. Ediția a II-a, actualizată și completată. - București: Lumina LEX, 1995, p.141-142; Pătulea V., Turianu C. Curs rezumat de drept al afacerilor. - București: Scripta, 1994, p.148-149; Popescu T.R. Op. cit., p.306-308; Motică R. I., Popa V. Op. cit., p.418-419; Burac V. Op. cit., p.246-247.
9. Pătulea V., Turianu C. Instituții de drept economic și comercial (practică jurisdicțională). - București: Continent XXI și Universul, 1994, p.77.
10. *A se vedea*: Motică R.I., Popa V. Op. cit., p.414-416; Burac V. Op. cit., p.244-246; Mazilu D. Dreptul comerțului internațional. Partea Specială. - București: Lumina LEX, 2000, p.330-331.
11. Mazilu D. Op. cit., p.330.
12. Pătrășcanu P. Op. cit., p.22-45.
13. Popescu T.R. Op. cit., p.308-313.
14. Luha V. Titluri de credit – Cambia. - București: Lumina LEX, 1998, p.59-92.
15. Stoian I., Dragne E., Stoian M. Comerț internațional. Tehnici și proceduri. Vol.I. - București: Caraiman, 1997, p.287.
16. Stoian I., Dragne E., Stoian M. Op. cit., p.288.
17. Legea cambiei, art.12.
18. Ibidem, art.13.
19. Mazilu D. Op. cit., p.341-345; Motică R.I., Popa V. Op. cit., p.440-442; Burac V. Op. cit., p.267-270; Turcu I. Op. cit., p.150-151.
20. Popescu T.R. Op. cit., p.319.
21. Motică R.I., Popa V. Op. cit., p.441-442; Turcu I. Op. cit., p.150-151.
22. Mazilu D. Op. cit., p.344.

Prezentat la 21.09.2011

CLAUZA OFERTEI CONCURRENTE ÎN CONȚINUTUL CONTRACTULUI DE COMERȚ INTERNAȚIONAL

Victor CARAUȘ

Academia de Studii Economice din Moldova

The competitor offer clause presents an efficient legal tool for counteraction of risks which appear in the international market, most frequently price risks and some non-currency risks. Nevertheless, respective clause comes closer to that of keeping the contract value and, especially, to the price revision clause, given the fact that the competitor clause represents a clause of contract adjustment to the new circumstances. The competitor offer clause is quite frequent stipulated in some long-run contracts; still no things embarrass the parties to include it in other categories of contracts.

Under the competitor offer clause, the promissor has to choose between the acceptance of this offer and the contract cancellation. At the same time the beneficiary is on the inside track. On the one hand, the beneficiary benefits from the conjectural changes which have the direct relation to the contract in execution and on the other hand, in case when the promissor will not comply with the new conditions of the competitor offer imposed by the new conjuncture of the world market, the beneficiary will cancel the contract in execution in an absolutely legal way and will conclude a new contract with a tertiary offer under the conditions of a more advantageous offer. The competitor offer clause generates legal effects in favour of one party of the contract, usually in favour of buyer, but it can be stipulated in favour of the seller, too.

The mentioned offer is invoked by the competing tertiary and comprises more advantageous conditions in order to produce legal effects, thus the offer should be sufficiently defined to express the offer's intention to commit him legally in case of the offer's acceptance, to be performed in a written form and materialized by means of a trade letter, to be strong, precise and complete, unambiguous and to be addressed to more determined persons, to emerge from a popular and serious tertiary supplier who possesses a strong position on the international market and is able to fulfil his obligations in case of acceptance.

The efficient functioning of the competitor offer clause imposes some specific procedural implications between the contractual partners. They refer to certain notifications, which must reach a certain form, under certain conditions and terms in which they should be performed. Thus, the beneficiary is obliged to announce the promissor about a competitor offer existence and the latter is obliged to inform the buyer about the taken decision. As a rule, the notifications are made in a written form by means established by the parties in the contract.

Contractele de comerț internațional, îndeosebi cele încheiate pe termen lung și mediu, pe parcursul executării lor sunt supuse mai multor feluri de riscuri, care în literatura de specialitate au fost clasificate după mai multe criterii. În opinia noastră, riscurile valutare și cele nevalutare, riscurile politico-administrative și evenimentele naturale sunt cele mai frecvente riscuri care pot avea o influență extrem de nefavorabilă atât asupra executării, cât și a întregii economii a contractului de comerț internațional. Practica de comerț internațional a creat mai multe categorii de instrumente juridice, care au ca finalitate protejarea de impactul negativ al riscurilor ce pot surveni în perioada dintre momentul încheierii și cel al executării contractelor de comerț internațional.

În acest sens, clauza ofertei concurente este un instrument juridic de adaptare a contractului de comerț internațional la noile condiții impuse de conjunctura economică atât internațională, cât și regională.

Analizând opiniile expuse în literatura de specialitate [1, p.88], [2, p.185], [3, p.93], [4, p.93-94], [5, p.61] privind interpretarea clauzei ofertei concurente, ajungem la concluzia că scopul clauzei ofertei concurente constă în contracararea riscurilor nevalutare și de preț, care provin din schimbarea conjuncturii pieței mondiale, prin invocarea unei oferte de către un terț concurent, care conține condiții mai avantajoase comparativ cu obiectul contractual care este în curs de executare. Din alt punct de vedere, observăm că, în cazul invocării ofertei concurente, promitentul are de optat între acceptarea condițiilor acestei oferte și rezilierea contractului. Deci, în cazul în care această clauză este inclusă în contract, beneficiarul ei este avantajat de aceste schimbări conjunctural și, în final, el obține: ori adaptarea contractului în curs de executare la noile condiții ale pieței mondiale, ori perfectarea unui nou contract cu terțul ofertant. Deci, observăm că, în ambele situații, beneficiarul este avantajat, dacă include o astfel de clauză în contract.

Dacă suntem puși în dilema: în care contracte este inclusă o astfel de clauză?, atunci în literatura juridică [4, p.94]; [2, p.185]; [5, p.62]; [6, p.13] se menționează că clauza ofertei concurente este frecventă în unele

contracte pe termen lung, de exemplu, în cele de vânzare-cumpărare de materii prime sau materiale (contractele de aprovizionare).

În astfel de contracte, clauza este stipulată, de regulă, în favoarea cumpărătorului, prin care el să poată beneficia de posibilele schimbări ce pot apărea pe piața mondială, cum ar fi o micșorare a prețului la materiile prime sau la materiale, care sunt obiectul contractului de aprovizionare. În această împrejurare, se produce o adaptare a prețului obiectului contractual la mutațiile noi de pe piață internațională.

În această situație, observăm că clauza ofertei concurente prezintă unele analogii cu clauza de revizuire a prețului în ceea ce privește revizuirea prețului contractual, motivul fiind schimbările de pe piață internațională, dar și unele diferențieri, cum ar fi că indicele prețurilor mai favorabile nu reiese din contract, ci din oferta concurentă reclamată de un terț concurent al furnizorului.

Dezvoltând această idee, menționăm că diferența dintre aceste două clauze constă în faptul că clauza ofertei concurente produce modificări ale contractului nu din cauza schimbării conjuncturii economice a pieței, dar din reclamarea ofertelor mai avantajoase ale terților concurenți, iar clauza de revizuire a prețului produce efecte juridice asupra contractului prin invocarea schimbărilor esențiale ale prețurilor în conjunctura economică a pieței mondiale, nu din partea terților concurenți, dar nemijlocit de către partea contractantă. O altă deosebire între cele două clauze menționate este că clauza ofertei concurente nu operează în mod automat, cum acționează asupra contractului clauza de revizuire a prețului, dar necesită acordul promitentului.

Totodată, după cum am menționat anterior, clauza ofertei concurente poate produce efecte juridice în cazul reclamării ofertei de un terț concurent, în avantajul unei părți, de regulă, cumpărătorului, deci beneficiarului obiectului contractual. Dar, totuși, considerăm, alături de alți autori [4, p.94]; [2, p.187]; [7, p.178]; [8, p.143]; [3, p.93]; [16, p.101]; [9, p.130], că clauza ofertei concurente poate fi stipulată, mai rar, și în favoarea vânzătorului. În aceste împrejurări, vânzătorul este în drept să oblige cumpărătorul să achite prețul pe care el poate să-l primească pentru același obiect contractual de la cumpărătorii terți.

În confirmarea acestei idei, prezentăm un model al clauzei ofertei concurente stipulate în favoarea vânzătorului: dacă, pe durata executării prezentului contract, survine o creștere reală mai mare de ...% a prețurilor la mărfuri, lucrări sau servicii, care sunt, de obicei, obiect al acestui contract, vânzătorul/furnizorul este în drept să ceară de la cumpărător/beneficiar lichidarea acestei creșteri reale a prețului. În caz contrar, vânzătorul/furnizorul este în drept să perfecteze contracte cu terțul beneficiar, iar respectivul contract nu mai produce efecte juridice din momentul refuzului cumpărătorului/beneficiarului. Din acest exemplu observăm că se realizează o aliniere a prețului la noua conjunctură a pieței, particularitate prin care clauza ofertei concurente are unele trăsături comune cu clauza de revizuire a prețului.

Particularitatea clauzei ofertei concurente rezidă în faptul că produce efecte juridice pentru părți numai dacă oferta reclamată de terț este mai favorabilă. Mecanismul de aplicabilitate a clauzei ofertei concurente prezumă că terța persoană a propus o ofertă mai avantajoasă. Se pune întrebarea: ce presupune o ofertă mai favorabilă? Deci, trebuie să determinăm dacă calificativul „mai avantajoasă” este comparabil cu elementele similare ale contractului ce deja se derulează.

În acest caz, trebuie făcută o comparație între oferta terțului și clauzele corespunzătoare ale contractului în curs de executare.

În situația în care există numai un singur element de diferențiere, cum ar fi prețul, celelalte elemente fiind similare, se compară numai prețurile. Deci, dacă este numai un singur element de diferențiere între ofertă și contract, cum ar fi prețul (celelalte elemente rămânând constante), comparația este simplă de efectuat; însă, în practică, astfel de situații sunt cam rare. În aceste împrejurări, susținem opinia, expusă în literatura de specialitate [14, p.632], potrivit căreia clauza ofertei concurente are tangență, ca scop, cu clauzele de menținere a valorii, mai precis – de menținere a puterii de cumpărare a contractului, dar, în particular, se apropie de clauza de revizuire a prețului.

Diferențierea constă în faptul că modificările în conjunctura economică mondială nu se aplică în mod direct asupra contractului, cum este cazul clauzei de revizuire a prețului, ci numai indirect în baza ofertei reclamate de terț. În privința efectelor acestor două clauze, găsim soluția în practica contractuală: în cele mai frecvente cazuri, ambele implică și aspecte de negocieri între părți.

Iar în ipoteza în care prețurile sunt egale, comparația între oferta concurentă și contractul în curs de executare ține de analiza avantajelor oferite în opțiunea modalităților de plată și/sau sincronizării plăților în timp, totodată, avându-se în vedere ansamblul avantajelor stipulate în celelalte clauze contractuale.

În dezvoltarea acestei idei, menționăm că, în situația în care condițiile mai favorizate din oferta concurentă nu se axează pe problema prețului sau nu se referă numai la preț, dar și la alte caractere semnificative ale contractului, cum ar fi cantitatea, calitatea, termenele de livrare, condițiile de plată, de transport, alte avantaje aferente sau conexe etc., situații în care comparabilitatea este extrem de delicată, avantajele trebuie analizate în complexitatea lor totală.

În acest context, se menționează [2, p.186], pe bună dreptate, că, de cele mai multe ori, situația este mai complexă când prețul este identic, iar celelalte modalități diferă (modalități de plată, calitate, cantitate, regularitate, termen etc.), ori când toate elementele, inclusiv prețul, sunt diferite. În practică, în cele mai frecvente cazuri, toate elementele sunt diferite. În acest caz, trebuie analizate, în complexitate, toate clauzele contractului, deci numai astfel se va observa dacă oferta terțului este mai favorabilă și poate produce efecte juridice asupra contractului în curs de executare. Agreăm opinia expusă în literatura juridică de specialitate [4, p.95], potrivit căreia numai în asemenea împrejurări clauza ofertei concurente poate fi încadrată în rândul clauzelor de adaptare, deoarece analizează economia contractului, în curs de executare, în ansamblu, dar nu pe etaloane de referință aparte, cum sunt, de regulă, clauzele de menținere a valorii.

În aceste situații, părțile trebuie să prevadă că, pentru a se declanșa mecanismul clauzei, nu trebuie ca oferta să fie cu caracter excepțional, de exemplu, de încheiere a unui contract executabil „spot”, adică cu livrarea imediată (pentru cantități mici, de obicei) și plata pe loc, unde prețul, de regulă, este mai redus [4, p.95]; [6, p.13]; [2, p.186].

O altă problemă dificilă este cea privind proba ofertei concurente, fiindcă ea nu poate produce efecte juridice asupra contractului, până când nu este cunoscută de promitent (vânzător).

În acest sens, se menționează [5, p.63] că cumpărătorul va trebui să-l convingă pe vânzător de realitatea ofertei pe care i-o opune și, în același rând, să-i dea posibilitatea să aprecieze comparabilitatea acesteia cu condițiile contractului. Pe de altă parte, terțul ofertant este interesat de menținerea secretului operațiunii și poate să nu cadă de acord cu divulgarea ofertei sale [2, p.186]; [4, p.95].

În asemenea împrejurări, considerăm, alături de alți autori [4, p.95-96]; [6, p.13], că dezlegarea problemei ar fi un terț neutru (expert sau arbitru), la care vor apela părțile. Totodată, în literatura de specialitate [10, p.248] s-a subliniat că acest terț trebuie să prezinte, la rândul său, garanții de independență, competență și discreție.

Această opinie nu a găsit o soluție de compromis în literatura de specialitate. Într-o opinie [5, p.64]; [8, p.143], s-a menționat că acest procedeu ar fi de natură să furnizeze vânzătorului dovezile necesare, asigurând, totodată, discreția, în raport cu terțul ofertant; dar, din punct de vedere practic, desemnarea unui terț independent și competent nu s-ar putea să nu prezinte dificultăți. Considerăm, totuși, că terțul neutru este o soluție în această problemă, dar partenerii trebuie să redacteze clar în clauză acest procedeu privind felul invocării și alte aspecte ale mijloacelor de probă.

O altă problemă, care trebuie analizată, în afară de comparabilitatea condițiilor între ofertă și contractul în curs de executare, este stabilirea condițiilor pe care trebuie să le întrunească această ofertă pentru a produce efecte juridice asupra contractului.

În literatura juridică de specialitate [4, p.96] a fost expusă opinia, potrivit căreia, pentru ca clauza ofertei concurente să-și poată produce efectele, este nevoie ca oferta terțului să fie dată în stare de angajament juridic, deci, trebuie să fie serioasă, notorie, de bună-credință și precisă. În acest context, ne raliem opiniei expuse în literatura de specialitate [14, p.633-634], potrivit căreia oferta concurentă trebuie să fie reclamată de o firmă serioasă, care să-și poată respecta obligațiunile, ca și firma căreia oferta îi este opusă. De asemenea, durata ofertei concurente trebuie să fie corespunzătoare cu durata prevăzută în contract, dar în nici un caz să nu fie mai scurtă decât aceasta. Totodată, menționăm că oferta concurentă nu poate fi reclamată de o persoană terță care s-ar afla în relații de prietenie cu cumpărătorul și ar conveni împreună să creeze o ofertă artificială pentru a induce în eroare furnizorul, ca acesta, în cele din urmă, să pună în discuție revizuirea contractului, care deja se execută. În această ordine de idei, considerăm că, pentru ca să nu apară situații confuze privind declanșarea mecanismului clauzei ofertei concurente, este oportun ca în conținutul ei partenerii să înscrie anumite formulări speciale, de exemplu: „oferta concurentă trebuie să fie reclamată de la un furnizor cunoscut și serios” sau „oferta concurentă trebuie să emane de la o sursă sigură, independentă de grupul asociațiilor cumpărătorului/beneficiarului”.

În această privință, susținem opinia expusă în [4, p.96], potrivit căreia, pentru a produce efecte juridice oferta terțului trebuie să fie dată în stare de angajament juridic, deci, să fie suficient de definită și să exprime intenția ofertantului de a se obliga din punct de vedere juridic în caz de acceptare.

Totodată, ca să nu apară unele dificultăți privind invocarea probelor acestei oferte, considerăm că oferta trebuie să fie întocmită în formă scrisă, materializată prin scrisoare comercială etc. În acest context, considerăm că oferta respectivă, invocată de terțul concurent, care conține condiții mai avantajoase, trebuie să fie adresată nu doar unui partener „*ad certam personam*”, ci mai multor parteneri „*ad incertam personam*”.

Oferta trebuie să fie serioasă, nu făcută *jocandi causa* și nici pentru a sonda mediul afacerilor asupra posibilităților de a contracta [11, p.12]. Deci, după cum s-a menționat în literatura de specialitate [12, p.58-59], considerăm că o ofertă trebuie să întrunească următoarele condiții cumulative: să fie fermă; să fie precisă și completă; să fie neechivocă și să fie adresată mai multor persoane.

În schimbul internațional de valori, clauza ofertei concurente este redactată în felul următor: „Dacă, în cursul executării contractului, cumpărătorul notifică vânzătorului primirea unei oferte concurente care emană de la un furnizor cunoscut și serios cu un preț inferior prețului de contract, orice alte condiții (în special, cantitatea, calitatea, ritmicitatea livrărilor) fiind egale, vânzătorul va trebui, în termen de 10 zile de la primirea notificării cumpărătorului, să examineze condițiile ofertei concurente. În lipsa unei înțelegeri cu cumpărătorul, acesta va fi degrevat de obligația de a cumpăra de la vânzător, iar actualul contract va înceta la expirarea perioadei de 10 zile acordate vânzătorului”; ori: „Dacă, pe parcursul contractului, cumpărătorul notifică vânzătorului primirea unei oferte de bună-credință, emanând de la o sursă sigură, independentă de grupul cumpărătorului, pentru furnizarea de bunuri de calitate egală, în condiții și pe baze comparabile...”; ori: „... o ofertă conținând un preț inferior celui de care beneficiază cumpărătorul, înțeles pentru totalitatea nevoilor sale, emanând de la un producător de pe piața europeană...”; sau: „...un preț pe piață normal și loial, oferit cumpărătorului de către un alt producător cunoscut și serios, toate celelalte condiții (îndeosebi cantitatea, calitatea și termenele de livrare) rămânând identice...” [13, p. 288 și urm.].

Făcând o analiză comparativă a acestor modele de clauze, se conturează părerea că oferta concurentă trebuie să emane de la un terț furnizor cunoscut și serios, care deține o poziție puternică pe piața internațională și poate să-și îndeplinească obligațiile în caz de acceptare. Deci, termenii ca seriozitatea, buna-credință și loialitatea terței persoane au obligația să spulbere ideile de complezență, de artificialitate a ofertei concurente. Iar, pe de altă parte, observăm, alături de alți autori [5, p.63]; [2, p.186], că acest terț trebuie să fie independent de grupul cumpărătorului, deci să nu se afle în relații de complicitate cu cumpărătorul și că s-ar fi înțeles cu acesta pentru a provoca, în mod artificial, revizuirea sau repunerea în discuție a contractului în curs de executare.

Această situație privind artificialitatea ofertei concurente a fost criticată, pe bună dreptate, în literatura juridică [14, p.634], autorii susținând că terțul nu este, însă, interesat să emită o ofertă nereserioasă din mai multe considerente. Pe de o parte, o asemenea atitudine este de natură a-i știrbi reputația comercială, iar, pe de altă parte, pentru faptul că, în ipoteza în care intervine rezilierea contractului de lungă durată, oferta, odată acceptată de destinatarul ei, produce efectele unui contract care prin ipoteză îi este defavorabil. În acest sens, nici chiar beneficiarul clauzei nu are interes, în principiu, să dea curs unei asemenea oferte, deoarece refuzul promitentului de a accepta adaptarea, urmată de rezilierea contractului, dar neînsoțită de încheierea unui alt contract cu terțul, îl pune în situația de a pierde o relație contractuală, fără a o înlocui printr-o alta mai avantajoasă. Deci, în practică, situațiile de oferte nereserioase sunt relativ rare [14, p.634].

În împrejurările în care beneficiarul a primit o ofertă mai favorabilă din partea unui terț concurent al promitentului, apare problema efectelor acesteia asupra contractului în curs de executare.

Asupra acestei probleme s-a menționat, pe bună dreptate, că este un aspect de o importanță deosebită, căci evidențiază, în mod concret, însăși finalitatea ce se urmărește prin clauza ofertei concurente [5, p.64]

De regulă, după cum am analizat mai sus, apar două situații, și anume: ori acceptarea din partea furnizorului pentru a se adapta contractul în curs de executare la condițiile mai avantajoase din oferta concurentă ori, în caz de neacceptare, dreptul beneficiarului de a rezilia contractul în curs de executare și de a contracta cu terțul ofertant.

Să presupunem situația că părțile au prevăzut în conținutul clauzei ca ea să opereze automat. Obligația veche devine caducă, iar beneficiarul clauzei recurge la adaptarea contractului conform condițiilor din oferta terțului. În acest sens, se menționează [4, p.96] că o asemenea clauză presupune existența unei depline încrederi între părți, iar, pe de altă parte, ea este riscantă pentru promitent (vânzător), deoarece etalonul îl constituie oferta terțului, iar aprecierea condițiilor și a seriozității ei scapă controlului promitentului. Într-o altă opinie [15, p.38], s-a subliniat că, teoretic, oricare din stipulațiile menționate sunt destinate să opereze

automat adaptarea contractului de lungă durată. Practic, apar însă o serie de dificultăți, dat fiind faptul că prețul mai scăzut poate fi consecința nu a unor perturbări economice, ci a altor cauze, precum: o deosebire de calitate, termene mai tolerante de plată, durata totală de derulare a operațiunii. Deci, se observă clar că adaptarea automată a contractului în curs de executare nu este agreată de literatura de specialitate.

În aceste împrejurări, se menționează [4, p.96]; [15, p.38] că, pentru a fi evitate asemenea inconveniente majore pentru furnizorul promitent, în practică, producerea efectelor acestei clauze este subordonată acordului acestuia ori unor negocieri purtate de părți în spirit de echitate.

În literatura juridică s-a menționat că clauza poate să-l abilitizeze pe beneficiar să invoce oferta mai favorabilă făcută nu direct acestuia, ci indirect unor clienți sau unor concurenți ai săi de către terț [15, p.38]. Agreăm această opinie și considerăm că ar fi oportun ca oferta să fie făcută mai multor persoane determinate, ceea ce ar spulbera ideile de complezență și artificialitate a ei.

În situația în care părțile convin că adaptarea se va face prin negocieri, ele trebuie să precizeze că renegocierea va fi numai a prețului ori și a altor clauze contractuale, cum ar fi cele privind modalitatea și termenele de plată, termenele executării contractului, condițiile de calitate etc. În acest sens, observăm alături de alți autori [5, p.64]; [15, p.38], că clauza ofertei concurente are tangență cu clauza de hardship.

În continuare analizăm situația în care adaptarea contractului nu a avut loc și beneficiarul clauzei este în drept să rezilieze contractul și să perfecteze cu terțul ofertant un contract nou.

În literatura de specialitate s-a menționat că, întrucât clauza ofertei concurente este, în general, stipulată în contractele pe termen lung, cu executare succesivă, cel mai des, în practică, acceptarea ofertei terțului se face numai pentru o perioadă determinată (de exemplu, pentru un an), timp în care contractul părților este suspendat [5, p.64]; [2, p.186]; [10, p.248].

În privința rezilierii contractului, doctrina [4, p.98]; [5, p.64]; [10, p.248] denotă că rezilierea contractului este mai rară în practică și survine ca o soluție de excepție.

Deci, în baza celor analizate, se conturează opinia că, în cazul apariției unei oferte concurente din partea terțului, parvin trei situații:

– *prima situație*, în care contractul se modifică automat sau prin negocieri la noua conjunctură a pieței mondiale;

– *a doua situație*, când contractul, în curs de executare, se suspendă pe un anumit interval de timp;

– *a treia situație*, în care contractul se reziliază și se perfectează un nou contract cu terțul, situație mai rar întâlnită în practică, după cum am menționat mai sus, rezilierea apărând ca o soluție de excepție.

În literatura juridică [7, p.179] s-a menționat că, la redactarea clauzei ofertei concurente, nu trebuie omise nici problemele de ordin procedural. Notificările se vor face în scris, prin scrisoare recomandată. [5, p.65]; [7, p.179].

Deci, se observă că beneficiarul este obligat să anunțe promitentul despre existența unei oferte concurente și această înștiințare nu trebuie să parvină într-o formă oarecare, dar anume în formă scrisă.

În funcție de termene, în general, în literatura de specialitate [5, p.65] s-a menționat că, prima notificare se efectuează când beneficiarul deja deține oferta concurentă. În același timp, furnizorul promitent este interesat să limiteze frecvența aplicării clauzei date și el insistă ca în conținutul ei să fie fixate termene precise, în perioada în care beneficiarul are dreptul de a consimți oferta concurentă (ca exemplu, după 10 mai, în fiecare an) sau altă durată de timp, după care cumpărătorul poate să beneficieze de această clauză; de exemplu, cumpărătorul poate să beneficieze de clauza ofertei concurente numai după trei ani de la data perfectării contractului.

În privința termenelor, s-a subliniat că ele trebuie să fie relativ scurte, îndeosebi dacă contractul are ca obiect produse al căror curs fluctuează în mod rapid [5, p.65].

Sușinim opinia expusă în [5, p.65], că problema în cauză trebuie să fie soluționată, pentru fiecare caz în parte, în baza voinței părților.

După cum a fost menționat [15, p.38], aplicarea clauzei poate fi supusă, prin voința părților, și altor circumstanțe. Spre exemplu, clauza nu va produce efecte decât după un anumit interval de timp („oferta mai favorabilă, intervenită înainte de x ani de la încheierea contractului, nu poate fi invocată de către beneficiar”). În acest sens, se menționează că, de obicei, decalajul de preț trebuie să aibă o anumită importanță, fixându-se un procent minim diferențial („± x %” față de paritatea *franco destinație* a prețului contractual”) [15, p.38].

Această opinie a fost susținută și dezvoltată în literatura juridică [4, p.98]; [5, p.65], unde s-a menționat că promitentul poate limita efectele clauzei ofertei concurente și prin alte metode, cum ar fi: redactarea în clauză și variațiile prețului.

Pentru a da finalitate acestei idei, prezentăm un exemplu de clauză a ofertei concurente: „... pentru ca această clauza să intre în vigoare, este necesar ca decalajul de prețuri să aibă o marjă minimă pentru cumpărător, de exemplu, 10%, în raport cu prețul înscris în contract sau maximă pentru vânzător, când clauza este stipulată în favoarea vânzătorului, de exemplu, 10%, în raport cu prețul oferit de un alt beneficiar al lucrărilor, serviciilor vânzătorului, totodată, înscriind în clauza ofertei concurente că aceasta nu poate fi invocată în ultimii doi ani de finalizare a contractului, sau în cazul când vânzătorului i se propune o ofertă nouă, din partea unei terțe persoane, în clauza menționată, partenerii înscriu că promitentul nu se va încadra în studierea noii oferte numai după o perioadă de timp stabilită prin acordul părților”.

Suntem de părere că astfel de împrejurări privind redactarea clauzei ofertei concurente țin să fie soluționate pentru fiecare caz în parte, în funcție de particularitățile și specificul obiectului contractual, conjuncturii economice mondiale și de alți factori în baza acordului de voință al părților.

Din cele menționate mai sus observăm că aceste caractere sunt specifice și clauzelor de menținere a valorii contractului, cum ar fi: clauzele monovalutare, clauzele multivalutare și clauzele de revizuire a prețului.

Dar, totuși, analizând opiniile expuse mai sus, se conturează unele particularități caracteristice privind această clauză: stipulând această clauză în contract, promitentul este cointerestat să limiteze declanșarea mecanismului acestei clauze prin toate modalitățile, ca:

- ✓ prin anumite restricții, de exemplu, stabilirea unei marje minime pozitive/negative de fluctuație a prețului ofertei concurente cu prețul de contract;
- ✓ prin stabilirea unor termene de la data perfectării contractului, în care clauza nu poate fi declanșată o perioadă a anului, și, în consecință, să nu fie întrerupt prea des procesul de producție al vânzătorului etc.

Dar, pentru beneficiar este avantajos ca toate aceste restricții să nu existe, deoarece, având în vedere faptul că climatul economic de pe piața mondială se schimbă foarte des și cu oscilații destul de impunătoare și frecvente, atât negative, cât și pozitive, el poate profita de toate acestea și maximiza profitul.

Trebuie menționat faptul că și frecvența declanșării clauzei ofertei concurente, de asemenea, poate constitui obiectul unor restricții privind invocarea acestora.

În baza analizei efectuate, se conturează următoarele concluzii:

1. Clauza ofertei concurente este un mijloc juridic eficient de contracarare a riscurilor survenite pe piața internațională, cel mai des – a riscurilor de preț și a unor riscuri nevalutare, care provin din schimbarea continuă a conjuncturii pieței mondiale. Fiind o clauză de adaptare a contractului la noile împrejurări, totuși, ea se apropie de clauzele de menținere a valorii contractului și, în special, de clauza de revizuire a prețului.

2. Clauza ofertei concurente este foarte frecvent stipulată în unele contracte pe termen lung, dar nimic nu împiedică părțile să o includă și în alte categorii de contracte.

3. În temeiul clauzei ofertei concurente, promitentul are drept de opțiune între acceptarea condițiilor acestei oferte sau rezilierea contractului. Beneficiarul, însă, este avantajat: pe de o parte, va beneficia de schimbările conjuncturale care au nemijlocită tangență cu contractul în curs de executare, iar, pe de altă parte, în cazul în care promitentul nu se va racorda la noile condiții ale ofertei concurente, impuse de noua conjunctură a pieței mondiale, beneficiarul va rezilia, pe deplin drept, contractul în curs de executare și va încheia un nou contract cu terțul ofertant în condițiile ofertei mai avantajoase.

4. Clauza ofertei concurente produce efecte juridice, în cazul invocării, în avantajul unei părți (de regulă, al cumpărătorului), dar ea poate fi stipulată mai rar și în favoarea vânzătorului. Recomandăm agenților economici să includă clauza ofertei concurente în contracte, în calitate de beneficiari, deoarece, în ipoteza unei simple oferte lansate de un terț, aceasta, în cazul în care contractul de comerț internațional nu conține clauza ofertei concurente, nu are relevanță juridică. Aceasta subliniază importanța juridică a clauzei ofertei concurente în contractul de comerț internațional.

5. Oferta, invocată de terțul concurent, care conține condiții mai avantajoase, pentru a produce efecte juridice, trebuie să fie dată în stare de angajament juridic, deci să fie suficient de definită și să exprime intenția ofertantului de a se obliga, din punct de vedere juridic, în caz de acceptare. Totuși, ca să nu apară unele dificultăți privind invocarea probelor acestei oferte, considerăm că oferta trebuie să fie întocmită în formă scrisă, materializată prin scrisoare comercială etc. Oferta terțului concurent trebuie să fie serioasă, nu

făcută pentru a analiza opțiunile antreprenorilor privind posibilitățile de a contracta. Această ofertă nu trebuie să fie adresată numai unui partener „*ad certam personam*”, dar să fie adresată mai multor parteneri „*ad incertam personam*”. Deci, oferta trebuie să întrunească următoarele condiții cumulative: să fie fermă; să fie precisă și completă; să fie univocă și să fie adresată mai multor persoane determinate.

6. Oferta concurentă trebuie să emane de la un terț furnizor cunoscut și serios, care deține o poziție puternică pe piața internațională și poate să-și îndeplinească obligațiile în caz de acceptare. Deci, termenii ca seriozitatea, buna-credință și loialitatea terței persoane au obligația să spulbere ideile de complezență, de artificialitate a ofertei concurente. Iar, pe de altă parte, acest terț concurent trebuie să fie independent de grupul cumpărătorului, deci să nu se afle în relații de complicitate cu cumpărătorul și nici să nu fie înțeleș cu acesta pentru a provoca, în mod artificial, revizuirea sau repunerea în discuție a contractului în curs de executare.

7. Eficiența funcționare a clauzei ofertei concurente impune și unele implicații procedurale specifice între partenerii de contract. La acestea se referă anumite notificări (înștiințări), care trebuie să parvină într-o formă oarecare, în anumite condiții și termene în care ele să fie executate (înfăptuite). Deci, beneficiarul este obligat să anunțe promitentul că există o ofertă concurentă și cel din urmă este obligat să informeze cumpărătorul despre decizia luată. În caz de rezultat negativ, beneficiarul trebuie să înștiințeze furnizorul cu hotărârea despre suspendarea ori rezilierea contractului. Notificările se fac, de regulă, în formă scrisă prin mijloacele stabilite de părți în contract.

Referințe:

1. Babiuc V. Dreptul comerțului internațional. - București: SYLVY, 2001.
2. Popescu T.R. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Ediția a doua. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
3. Mazilu D. Dreptul comerțului internațional. Partea Specială. - București: Lumina LEX, 2000.
4. Sitaru D. Al. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Volumul II. - București: ACTAMI, 1996.
5. Munteanu R. Elemente de tehnică juridică privind adaptarea contractelor de comerț exterior. - București: Editura Academiei Române, 1990.
6. Gribincea L. Clauza ofertei concurente și clauza clientului cel mai favorizat // Revista Națională de Drept, 2002, nr.3.
7. Costin M.N., Deleanu S. Dreptul comerțului internațional. Partea Specială. - București: Lumina LEX, 1997.
8. Gribincea L. Dreptul comerțului internațional. - Chișinău: Reclama S.A., 1999.
9. Băieșu A., Rotari Al., Alexa O. Dreptul comerțului internațional. - Chișinău: Cartdidact, 1998.
10. Rucăreanu I., Tănăsescu V., Babiuc V. Contractele comerciale internaționale de lungă durată. Clauze de adaptare a contractelor și de extindere a relațiilor dintre părți // Studii și Cercetări Juridice, 1980, nr.3.
11. Lupu Gh., Amititeloaia Al. Drept comercial. Vol. II. - St. Paul: West Publishing Co, 1994.
12. Gribincea L. Oferta de a contracta // Revista Națională de Drept, 2001, nr.11.
13. Fontaine M. Droit des contrats internationaux. - Paris: FEC, 1989.
14. Sitaru D. Al. Dreptul comerțului internațional: Partea Generală. Tratat. - București: Lumina LEX, 2004.
15. Ștefănescu B., Căpățină O. Tratat de drept al comerțului internațional. Vol.II. Partea Specială. - București: Editura Academiei Române, 1987.
16. Deleanu S. Contractul de comerț internațional. - București: Lumina LEX, 2000.

Prezentat la 18.10.2011

CLAUZA DE REVIZUIRE A PREȚULUI ȘI CLAUZA DE POSTCALCULARE A PREȚULUI ÎN CONTRACTUL DE COMERȚ INTERNAȚIONAL

Victor CARAUȘ

Academia de Studii Economice din Moldova

One of the risks that are encountered in the international trade contracts is the price risk, especially for those contracts that have a long lasting term of execution.

The unpredictable increase of manufacturing costs will generate a loss if the international trade contract does not provide the possibility of price revision.

In order to diminish the potential negative consequences resulted from the price modifications of the labor component of the product, which presents the object of an international trade contract, the practice has created several clauses, such as: price revision clause and price post-calculation clause, that will permit the price revision, establishment or finalization (in case when at the moment of contract conclusion only an estimation of price was established).

In order to avoid confusion generation and to use with maximum efficiency it is mandatory for the revision price clause to include the following aspects: to determine with maximum precision the referred documents, in order to determine the price of the production cost' components that will be indexed; directly in the clause content or to indicate a reference to the calculation mathematical formula from customary codification in the field or otherwise expressly established by the parties; the beginning of recalculation clause action will depend on the limits of international price changes, compared with those established in the contract; to be expressly stipulated the moment of the eventual production of international price change; compared to the respective contract price; action limitation of price recalculation clause to the increase and decrease of the international price compared to contract price, by means of fixing the upper and lower level of tolerance or revision percentage that will lead to the temporary suspension of the contract performance; price rectification will be made to each partial delivery or only after the final delivery (receipt); to indicate the action period of price revision clause upon the contract.

Under the post-calculation price clause, the creditor has the right to proceed to price establishment or to its finalization. From the other point of view the post-calculation price clause presents advantages only for a single contractual party (supplier), because prices, generally, have a permanent tendency of growth, thus: the risk of value increase of the price components, a more frequent situation met in practice than those of decrease and namely of these considerations this clause is rarely used in practice. Price post-calculation clause is not recommendable for the beneficiary (importer), because he will fully support all the risks of price increase.

Prețurile mondiale fluctuează, se schimbă, în funcție de un întreg complex de factori de diferită natură, care se manifestă atât în raporturile internaționale, cât și în cele interne.

În raporturile de comerț internațional, instabilitatea prețurilor mondiale generează riscuri atât pentru exportator (creditorul prețului), cât și pentru importator (debitorul prețului); și, cu cât durată timpului dintre încheierea contractului extern și plata contravalorii mărfurilor este mai mare, cu atât și riscurile sunt mai mari și mai diverse [1, p.39].

În contextul în care între momentul încheierii unui contract de comerț internațional și cel al executării lui – livrarea mărfii și stingerea obligației de plată – se interpune factorul timp, prețul inițial stabilit poate fi substanțial erodat atât de riscul valutar, cât și de variația prețurilor la materiile prime și materiale, la combustibil, energie și la alte elemente de producție de diferită natură, care constituie elementele de bază ale obiectului contractual.

Unul dintre riscurile care planează asupra contractelor comerciale internaționale este și riscul de preț, îndeosebi pentru acele contracte care au o durată de executare mai îndelungată. Ca exemplu, menționăm contractul internațional de antrepriză pentru construcții-montaj, în care prețul se formează în funcție de costul mai multor elemente de producție, cum ar fi: materia primă, forța de muncă, resursele energetice etc., care oscilează nu doar din motivul fluctuațiilor valutare, dar și din alte cauze: schimbarea raportului dintre cerere și ofertă datorită conjuncturii mereu schimbătoare de pe piața internațională, la manopera menționată, care face obiectul contractului etc.

În literatura juridică de specialitate a fost menționat, pe bună dreptate, că creșterea imprevizibilă a costurilor de fabricare va genera o pierdere, dacă contractul comercial nu prevede posibilitatea revizuirii prețurilor [2, p.147].

Deci, pentru a minimiza probabilele rezultate negative ale modificărilor de preț al componentelor manoperei produsului, care este obiectul unui contract comercial internațional, practica a creat anumite clauze, prin a căror inserare în contract să fie posibilă revizuirea prețurilor în anumite condiții. Clauzele contractuale referitoare la preț prezintă, în relațiile de comerț exterior, o mare diversitate. Cele mai multe stipulează un preț ferm – deci, invariabil – al unui obiect pe deplin individualizat de către părțile în cauză. Altele practică formule mai puțin rigide, admitând recalculări sau ajustări ale prețului în funcție de anumite criterii prestabilite prin acordul partenerilor [3, p.341]. În literatura de specialitate acestea sunt numite clauze de recalculare a prețului [4 p.166], [5, p.35], [6, p.87], [7, p.98], [8, p.105], [9, p.137] sau clauze de revizuire a prețului [10, p.229]; [11, p.128]; [12, p.197], dar, în doctrină, mai întâlnim și denumirea de clauză de escaladare a prețului sau clauză de preț mobil [13, p.57], [14, p.88], [15, p.46].

După părerea unor autori [12, p.196-197], [13, p.49 și 7], [8, p.105], clauza de revizuire a prețului și cea de indexare constituie două clauze distincte, care se tratează în mod separat. Alți autori nu fac distincție între aceste două clauze, considerând-o una și aceeași [11, p.128], [5, p.35], [9, p.137], [4, p.166], [7, p.98], [6, p.87]. În ce ne privește, ne raliem opiniei autorilor [5, p.35]; [16, p.89], care susțin că indexarea, în acest sens, este o metodă juridică generală de a raporta un element contractual, de regulă, valoarea obligației pecuniare stipulată în clauza preț, independent de valuta de plată, la un oarecare etalon având scopul menținerii puterii de cumpărare a prețului.

În literatura juridică [16, p.90] s-a menționat că procedul indexării își găsește cel mai important câmp de aplicare în situația clauzei de revizuire a prețului. Într-adevăr, este așa, deoarece în cazul în care etalonul de referință este luat drept monedă de plată, atunci indexarea se transformă într-o simplă clauză monovalutară.

Potrivit altei opinii întâlnite în literatura juridică de specialitate [17, p.195], clauza de revizuire a prețului are o dublă natură. În primul rând, ea se tratează ca o clauză valutară, pentru că se bazează pe indicii ce reflectă joncțiunea valutară. În al doilea rând, ea apare ca o clauză de protecție economică având scopul asigurator de menținere a valorii prestației în funcție de conjunctura economică a ramurii de producție cu care are tangență contractul. Nu agreăm dubla natură a clauzei de revizuire a prețului, întrucât, după părerea noastră (care coincide cu opinia unor autori [16, p.90], [4, p.167]), în cazul în care prețul contractual se raportează la un etalon monetar, atunci această clauză de revizuire a prețului se transformă automat într-o clauză monovalutară ori într-o clauză multivalutară, dacă etalonul este coșul multivalutar etc. Dacă e să dezvoltăm această idee, atunci nu mai avem nici un temei să menționăm despre clauzele aur, valutare, plurivalutare, deoarece ele automat se vor transforma în clauze de revizuire a prețului, dar etalonul respectiv va fi diferit, prin aceasta deosebindu-se de clauzele de revizuire a prețului. Deci, considerăm, totuși, că etalonul, la care va fi raportat prețul într-o clauză de revizuire, va fi diferit de o unitate monetară, coș monetar ori coș monetar instituționalizat, sau prețul aurului.

Dacă e să analizăm felurile și durata contractelor în care este stipulată această clauză, atunci: s-a menționat [16, p.90] că ele se includ, mai ales, în contractele pe termen lung de vânzare pe credit de mașini, utilaje, instalații, în cele de engineering, de exporturi complexe (în special, exportul de instalații la cheie), în contractele de antrepriză pentru lucrări de construcții-montaj. Alți autori [13, p.57], [18, p.341] susțin că aceste clauze sunt utilizate, din ce în ce mai frecvent, în contractele de producție și în contractele de aprovizionare, fără a avea însă un caracter general, în multe contracte prevăzându-se că prețurile sunt ferme și definitive. Deci, observăm că ele sunt întâlnite în contractele pe termen lung, dar, în privința felurilor de contracte, suntem de părere că părțile le pot stipula în orice fel de contracte, în baza principiului libertății convențiilor.

În privința scopului clauzei de revizuire a prețului, în literatura de specialitate s-a menționat [16, p.90] că scopul acestei clauze este de a proteja părțile împotriva riscurilor nevalutare, prin menținerea puterii de cumpărare a monedei de plată. Într-adevăr, este just, dar vrem să precizăm că scopul acestei clauze este de a proteja împotriva riscurilor nevalutare anume creditorul prețului (exportatorul), și nu ambele părți. Totuși, practica și literatura de specialitate admit stipularea acestei clauze și în favoarea debitorului prețului, dar aceste cazuri sunt foarte rare în practică. Aceasta rezultă și din practica comercială internațională, deoarece clauza de revizuire a prețului se înscrie în contracte, cel mai frecvent, în favoarea creditorului prețului.

Conform altei păreri [13, p.57], această clauză este menită să apere participanții la schimburile cu străinătatea de consecințele negative ale fluctuațiilor exagerate ale prețurilor mondiale și, în mod deosebit, de creșterea acestora, ca urmare a inflației.

Considerăm întemeiată opinia expusă mai sus. Într-adevăr, riscul de preț este, în primul rând, o consecință a declanșării inflației pe piața internațională, dar ținem să subliniem că, în foarte multe cazuri, acesta, adică riscul de preț, apare având la bază și astfel de factori, precum: caracterul limitat al resurselor, realizările în găsirea de înlocuitori (substituenți) valabili pentru produsele naturale deficitare, condițiile climaterice, evoluția prețurilor la resursele energetice etc.

În opinia unor autori [6, p.87], [4, p.166], [19, p.88], clauza de revizuire a prețului are ca scop menținerea valorii contractului.

Este justă opinia lor, deoarece după cum am subliniat anterior, anume stabilitatea prețului are ca efect menținerea valorii inițiale a contractului, și nu invers.

În literatura de specialitate [12, p.197] se menționează că, în condițiile mereu schimbătoare ale pieței mondiale, mai cu seamă în anumite domenii, o problemă importantă este aceea a adaptării prețului la noile circumstanțe (schimbarea prețului la materiile prime, la forța de muncă, la transporturi etc.), care se realizează printr-o clauză de revizuire a prețului.

În baza celor analizate, considerăm că scopul clauzei de revizuire a prețului este de a minimaliza sau a neutraliza riscul de preț care poate să se declanșeze în perioada executării unui contract și să mențină puterea de cumpărare nu a monedei de plată, dar a monedei în care este exprimat prețul contractual, adică a monedei *in obligatione*. Dar, ca finalitate, agreăm opiniile exprimate în [6, p.87], [4, p.166], [19, p.88] în privința menținerii valorii contractului.

Deci, în ce privește categoria riscului pe care această clauză are menirea să-l contracareze, nu agreăm definitiv opinia expusă de unii autori [16, p.90], [19, p.88], potrivit căreia această clauză protejează părțile numai împotriva riscurilor nevalutare, dar considerăm, alături de alți autori [12, p.197] [13, p.57], că scopul acestei clauze este de a apăra partenerii anume împotriva riscurilor de preț. De asemenea, nu suntem de acord cu părerea expusă în literatura de specialitate [16, p.90] că prin **menținerea puterii de cumpărare** a monedei de plată se atinge scopul acestei clauze. Nu a monedei de plată, dar a monedei în care este exprimat prețul, adică a monedei *in obligatione*, că, în cazul în care va fi indexată moneda de plată, atunci această clauză se va transforma automat într-o clauză valutară.

O deosebire esențială între clauzele de revizuire a prețului și clauza valutară indirectă este că, în cazul primelor, riscul de preț își va produce efectul juridic, deoarece, în cazul declanșării condițiilor stabilite în clauză, se va schimba suma sau cantitatea de monedă *in obligatione*, dar nu cantitatea de monedă *in solutione*, cum este pentru clauza valutară indirectă.

În dependență de complexitatea elementului de referință (etalonului), clauzele de revizuire a prețului au fost clasificate, după unii autori [16, p.90-92], [4, p.167-169], [19, p.88-89], în trei categorii:

- clauză de revizuire cu indexare unică (specială);
- clauză de revizuire cu indexare cumulativă (complexă);
- clauză de revizuire cu indexare generală.

Conform altei clasificări [11, p.128-129], clauzele de revizuire a prețului au fost divizate în două categorii:

- clauză de revizuire cu indexare unică;
- clauză de revizuire cu indexare cumulativă.

a) *Clauza de revizuire cu indexare unică (sau specială)*. În cazul înscrierii acestei clauze în contract, prețul contractual se va raporta la prețul curent al unei unități de măsură uzuale al unui proces de bază, aprioric determinat de părți, spre exemplu: barilul de petrol, tona de cărbune, tona de cereale, kWh etc. În cazul în care ne referim la lucrări, atunci formulele algebrice de calcul sunt diferențiate pe componente și tipuri de lucrări (excavații, betonaj, dragări, zidiri, asfaltări etc.) [20, p.539].

În literatura juridică [16, p.90-91] s-a menționat că etalonul unic trebuie astfel ales de părți, încât să reflecte, sintetic, eventuala variație de valoare a întregului ansamblu de elemente care au concurat la calcularea prețului contractual. De regulă, produsul de referință este principala materie primă folosită pentru realizarea mărfii care face obiectul contractului (de exemplu, prețul unei vânzări de benzină va fi indexat cu cel al barilului de petrol; al unei vânzări de aluminiu cu prețul unui kWh etc.)

De asemenea, s-a menționat că părțile contractante trebuie să indice în contract documentul care stabilește etalonul – o publicație oficială (de exemplu, publicația oficială a Departamentului Statistic al Uniunii Europene, jurnalul unei burse de mărfuri etc.). În cazul în care etalonul (indicele de referință) este dat de o cotație bursieră, trebuie să fie precizate toate elementele necesare: bursa, data exactă de referință, denumirea jurnalului, pentru a se putea efectua cât mai complet determinarea lui [19, p.88].

b) *Clauza de revizuire cu indexarea cumulativă* (complexă) este binevenită în situația în care prețul contractual depinde de valoarea unei pluralități de elemente, precum forța de muncă, materia primă, materialele etc., ultimele subsumându-se în valoarea obiectului contractului [11, p.129].

Dacă părțile stipulează acest tip de clauză în contract, atunci este necesar să se indice formula de calcul pentru revizuirea prețului.

S-a menționat, pe bună dreptate, că respectiva formulă trebuie, obligatoriu, să fie indicată de părțile contractante, direct sau indirect, prin trimiterea la o prevedere legală sau la o uzanță standardizată, care va fi recepționată contractual [11, p.129].

De exemplu, o asemenea formulă de calcul este cuprinsă în *Condițiile generale pentru furnizarea și montajul materialelor de echipament la import și export*: nr.188 (Geneva, martie, 1953) [21, p.584-599]; nr.574 (Geneva, decembrie, 1955) [21, p.616-640]; nr.188A și nr.574A (Geneva, martie, 1957) [21, p.600-615]. În literatura de specialitate s-a menționat că și în acest caz este necesar ca părțile să indice cu precizie documentul din care vor fi extrase cifrele de referință pentru stabilirea nivelului prețurilor la materiile prime și al salariilor cu care se indexează prețul contractual [16, p.91].

c) *Clauza de revizuire a prețului cu indexare generală*, prin care părțile raportează prețul contractului la valoarea întregului ansamblu de bunuri și servicii, care pot fi procurate cu cantitatea de monedă în care este exprimat prețul într-o zonă geografică determinată. În această situație, elementul de referință este un indice statistic, sintetic privind evoluția prețurilor pe întreaga economie a unei țări, a unui oraș etc [19, p.89].

În literatura de specialitate s-a menționat unanim că scopul acestei clauze este menținerea puterii globale de cumpărare a monedei de plată, iar, din cauza calculării dificile și complexe a acestui indice statistic, ea este mai puțin utilizată în practica comercială internațională [4, p.169], [19, p.90], [16, p.92], [9, p.140].

Efectul clauzei de revizuire cu indexare unică se produce, de regulă, automat, fără intervenția părților ori a instanței [11, p.128].

Analizând majoritatea opiniilor în literatura de specialitate [6, p.87], [5, p.35], [16, p.92], observăm că, în practică, partenerii atribuie clauzei de revizuire un efect automat, dacă procentul de toleranță este depășit. Alți autori [12, p.196-198]; [13, p.326], care disting atât clauza de indexare, cât și cea de revizuire, de asemenea sunt de părere că clauza de indexare operează în mod automat, fără intervenția părților ori a instanței, în ceea ce privește modificarea cuantumului obligației de plată a prețului. Deci, are, de regulă, un efect pozitiv, iar în ceea ce privește efectele clauzei de revizuire a prețului, atunci ea are, în mod automat, numai un efect negativ, și anume – de a face ca prețul să devină caduc. S-a menționat [12, p.198] că prețul vechi nu este înlocuit în mod automat printr-un nou preț, dar în baza clauzei de revizuire se deschide calea spre negociere a prețului. Este necesar ca o atare clauză să arate și cum se va calcula noul preț, după cum este necesar să se arate dacă orice schimbare, oricât de mică, a costurilor, în plus sau în minus, se traduce printr-o revizuire a prețului, sau acest fapt se întâmplă numai când variația este de o anumită importanță, exprimată în procentaj față de costul inițial (toleranță de revizie) [12, p.198]. În această ordine de idei, s-a menționat că anume această trăsătură evidențiată mai sus deosebește clauza de indexare de clauza de revizuire a prețului [13, p.326].

Această opinie nu a fost agreată în literatura de specialitate [4, p.198], autorii fiind de părere că nimic nu se opune ca părțile să confere clauzei de revizuire a prețului forța de a opera automat ori de câte ori procentul de toleranță este depășit.

Susținem opinia citată, deoarece părțile, în baza principiului libertății convențiilor, pot atribui acestei clauze un efect automat de acțiune. În literatura juridică de specialitate [16, p.196-198]; [24, p.629] s-a considerat că o asemenea soluție este posibilă, în privința efectelor clauzei de revizuire, dacă părțile sau *lex contractus* o prevăd explicit. Totuși, nu considerăm întemeiată opinia autorilor [12, p.198], [13, p.326] expusă mai sus, întrucât părțile, conform voinței lor concordate, decid singure cum vor fi efectele clauzei de revizuire: în mod automat sau prin negocieri ale părților ori prin soluția instanței – este soluția pentru fiecare caz luat în parte, în funcție de mai mulți factori.

Majoritatea autorilor subliniază că efectul automat al clauzei de revizuire a prețului se declanșează în situația când procentul de toleranță stabilit de părți este depășit. S-a menționat, pe bună dreptate, că acest efect automat ar trebui să-l aibă numai clauza de revizuire cu indexare unică (specială), deoarece în costul obiectului contractual se include nemijlocit unitatea de măsură uzuală a unui produs determinat, care va fi indexată ca parte integrantă a obiectului contractului (de exemplu: prețul unei vânzări de motorină va fi indexat cu cel al

barilului de petrol; prețul unei vânzări de oțel – cu prețul unei tone de cărbune sau kWh etc) [11, p.128]. Iar în privința clauzei cu indexare cumulativă (complexă) și a celei cu indexare generală, suntem totuși de părere că prețul ar trebui modificat prin negocieri; dacă ele eșuează între părți, atunci aceasta să o soluționeze un expert independent sau instanța stabilită de *lex contractus*.

În literatura juridică, unii autori, susținuți de jurisprudență, subliniază că în situația în care în clauza de revizuire a prețului nu este indicată perioada de acțiune a acesteia asupra contractului, atunci în momentul efectuării plății această clauză nu mai produce efecte juridice asupra contractului [22, p.121-123].

În baza analizei efectuate, se desprind următoarele concluzii: pentru ca clauza de revizuire să aibă o utilitate maximă, evidențiem elementele de reper, care, obligatoriu, trebuie incluse în conținutul clauzei de revizuire a prețului, ca să reflecte, în ansamblu, mecanismul juridic al acestei clauze, anume:

- să se determine cu maximă precizie documentele de referință (care pot fi o publicație oficială a Biroului de Statistică al ONU; jurnalul unei burse de mărfuri, în această situație trebuie indicate toate elementele necesare: bursa, data exactă de referință, denumirea jurnalului etc.) pentru a putea determina prețul componentelor costului de producție care vor fi indexate;
- să fie inclusă în conținutul clauzei direct sau să se facă trimitere la formula matematică de calcul dintr-o codificare de uzanțe în materie sau în alt mod stabilit de părți;
- să fie stipulat că începutul acțiunii clauzei de recalculare va depinde de limitele modificării prețurilor internaționale, în raport cu cele stabilite în contract (de exemplu, în plus sau în minus cu 3,5%);
- să fie expres stipulat momentul privind eventuala producere a modificării prețului internațional, față de prețul de contract respectiv pentru același produs de aceeași calitate, parametrii funcționali etc. De regulă, acest moment începe odată cu ziua perfectării contractului sau cu ziua care a fost stabilită de comun acord în contract de către părți;
- să fie stipulată limitarea acțiunii clauzei de recalculare a prețului la creșterea și la micșorarea prețului internațional, față de prețul de contract, respectiv pentru același produs, de aceeași calitate, parametrii funcționali etc., prin stabilirea nivelului superior și a celui inferior ale procentului de toleranță sau revizie, care va conduce la suspendarea temporară a executării contractului;
- în conținutul clauzei trebuie să fie menționat că rectificarea prețului va fi efectuată la fiecare livrare parțială ori numai după livrarea (recepția) finală;
- în conținutul clauzei de revizuire a prețului trebuie să fie indicată perioada de acțiune a acesteia asupra contractului.

Alături de clauza de revizuire a prețului, în practică se mai utilizează și o altă clauză, cum ar fi clauza de postcalculare a prețului, care are ca scop menținerea puterii de cumpărare a cantității de monedă care constituie prețul în momentul finalizării executării prestației asumate de debitor [16, p.92-93], [4, p.170].

În baza acestei clauze, creditorul (furnizor, antreprenor etc.) dobândește dreptul să procedeze la stabilirea prețului ori la definitivarea lui (când, la perfectarea contractului, acesta a fost prevăzut doar estimativ), fie în urma executării integrale a obligațiilor contractuale, fie la termene intermediare convenite de partenerii contractuali, urmând ca, în acest scop, să se ia în calcul și toate modificările factorilor economici de influențare survenite între momentul perfectării contractului și cel al executării lui [16, p.93]; [4, p.170].

Din această definiție se observă clar că creditorul (vânzătorul, furnizorul, antreprenorul) *dobândește dreptul să procedeze la stabilirea prețului* ori la definitivarea lui, când, la perfectarea contractului, acesta a fost prevăzut doar estimativ. Conchidem, alături de alți autori [4, p.170]; [19, p.90], [9, p.140]; [16, p.92], că anume din aceste considerente clauza respectivă este mai rar utilizată în practică. În privința riscurilor care sunt menite să fie neutralizate, în doctrină [4, p.170], [16, p.93], [19, p.90], [9, p.141] s-a menționat că această clauză acoperă nu doar riscurile nevalutare, dar părțile îi pot atribui și destinația de a preveni și riscurile valutare datorate eventualelor diferențe de curs valutar. Deci, observăm că, prin această dublă natură, clauza de postcalculare a prețului se deosebește de clauza de revizuire a prețului care, la rândul ei, acoperă numai riscurile de preț, și susținem ideea că, într-o oarecare măsură, o putem înscrie în rândul clauzelor valutare. În literatura de specialitate [5, p.36] s-a menționat că cel mai frecvent folosită în practică clauză de postcalculare a prețului este clauza cost + fee (cost și remunerație), specifică în contractele denumite „cu costuri rambursabile”. În conținutul unei astfel de clauze prețul final este alcătuit din două componente: una cuprinzând cheltuielile efectuate de debitorul obligației în natură (antreprenor), cealaltă – salariile /retribuțiile și beneficiile pe care le implică fabricarea mărfii sau executarea lucrării, prețul va fi definitivativ a posteriori, deci după executarea integrală a obligațiilor contractuale sau la scadențele intermediare.

Dacă e să analizăm problema privind avantajele utilizării clauzei de postcalculare a prețului de către părți, vom menționa că în literatura de specialitate s-au conturat următoarele opinii: unii autori [4, p.170-171], [23, p.219] sunt de părere că clauzele de postcalculare a prețului contractual și, în special, clauza cost + fee prezintă avantaje pentru ambii contractanți. Furnizorul și antreprenorul care execută lucrarea cu materiale proprii sunt protejați împotriva riscului de preț atât în ceea ce privește costurile acelor materiale, cât și referitor la costul manoperei. Riscul creșterii prețurilor este deplasat, pe această cale, exclusiv în sarcina beneficiarului contractual (cumpărător). Din alt punct de vedere, autorii citați menționează că clauza cost + fee oferă o anumită protecție debitorului obligației de plată a prețului contractual. Debitorul, pe de o parte, dobândește un drept de verificare a corespondenței dintre consumurile de materiale și manoperă necesare pentru fabricarea produsului și cele înscrise în situațiile de plată întocmite și prezentate de către creditor, putând refuza plata sumelor care, în realitate, nu au fost cheltuite. Iar, pe de altă parte, el poate pretinde ca partenerul său să execute prestația asumată, utilizând tehnica zilei, adică tehnica de vârf din domeniul său de activitate.

În ce ne privește, nu agreăm opinia că clauza menționată îl avantajează pe debitorul prețului; considerăm că îi creează iluzia de protecție formală. În acest sens, susținem opinia subliniată în literatura de specialitate [7, p.98], potrivit căreia, deși postcalcularea prețului îl îndreptățește pe creditor să solicite executarea lucrării cu mijloacele tehnice cele mai moderne și să controleze permanent facturile emise de furnizor, această clauză nu este recomandată beneficiarului, deoarece el va suporta, în mod exclusiv, riscurile de mărire a costurilor. De aceeași părere este și alt autor [5, p.37], care susține că stipulația cost + fee impune cumpărătorului toate riscurile de instabilitate a prețurilor și este nerecomandabilă la import. Totodată, a fost expusă și părerea [19, p.91] că sunt destule situații când creșterea prețului în procesul executării nu duce la nici o îmbunătățire calitativă a produsului sau produselor respective. În acest sens, s-a menționat [19, p.91] că, pentru a evita o asemenea consecință, beneficiarul trebuie să formuleze cu atenție asemenea clauze, astfel încât furnizorul să fie determinat să se concentreze asupra unor posibile îmbunătățiri calitative ale produsului finit.

Într-o opinie unitară [16, p.93], [24, p.630], [19, p.90], [5, p.37], [9, p.141], s-a subliniat ideea că clauza de postcalculare a prețului este mai avantajoasă, în primul rând, pentru creditorul prețului (furnizor), deoarece transferă către beneficiar (importator) riscul creșterii valorii elementelor componente ale prețului, situație mult mai frecventă în practică decât aceea de scădere a valorii acestora. Ne raliem acestei opinii predilecte în majoritatea literaturii de specialitate, întrucât, într-adevăr, numai furnizorul este avantajat prin această clauză și rezultatul este că ea foarte rar e stipulată în practică. În această privință, în literatura de specialitate [19, p.91] s-a menționat, pe bună dreptate, că, din cauza că clauza de postcalculare a prețului prezintă avantaje numai pentru o singură parte contractantă (furnizor), ea nu este frecvent stipulată în practică. În dezvoltarea acestei idei, considerăm, alături de alți autori [5, p.37]; [7, p.98], că clauza de postcalculare a prețului nu este recomandabilă beneficiarului (importatorului), deoarece el va suporta integral toate riscurile de mărire a prețurilor.

În baza analizei efectuate concluzionăm: clauza de postcalculare a prețului se înscrie în rândul clauzelor care au ca finalitate revizuirea prețurilor contractuale și menținerea prin acest procedeu a puterii de cumpărare a cantității de monedă care constituie prețul contractual, în momentul finalizării executării obligației în cadrul unui contract de comerț internațional, având la bază următorul mecanism: creditorul (vânzătorul, furnizorul, antreprenorul) *dobândește dreptul să procedeze la stabilirea prețului* ori la definitivarea lui (când la perfectarea contractului acesta a fost prevăzut doar estimativ), fie după executarea integrală a obligațiilor contractuale, fie la termene intermediare convenite de partenerii contractuali, în condițiile în care între momentul încheierii contractului și cel al executării lui elementele din care este compus prețul contractual au suportat diferite modificări de ordin economic și financiar.

În temeiul clauzei de postcalculare a prețului, creditorul *este în drept să procedeze la stabilirea prețului* ori la definitivarea lui. Iar, din alt punct de vedere, clauza de postcalculare a prețului prezintă avantaje numai pentru o singură parte contractantă (furnizor), deoarece prețurile, în general, au tendință permanentă de creștere, astfel că riscul creșterii valorii elementelor componente ale prețului este o situație mult mai frecvent întâlnită în practică decât aceea de scădere a valorii acestora. Anume din aceste considerente clauza de postcalculare a prețului este mai rar utilizată în practică. Susținem părerea că ea nu este recomandabilă beneficiarului (importatorului), deoarece acesta va suporta integral toate riscurile de a majorare a prețurilor.

Referințe:

1. Enescu C. Modele de analiză a activității de comerț exterior. - București: Editura Academiei Române, 1993.
2. Gourion Pierre-Alain, peyrard Georges. Droit du commerce international. - Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, E.J.A., 1997.
3. Căpățină O. Jurisprudența română de drept al comerțului internațional (XXXII) // Revista Română de Studii Internaționale, 1980, an. XIV, nr.4(50), p.341-345.
4. Costin M.N., Deleanu S. Dreptul comerțului internațional. Partea Specială. - București: Lumina LEX, 1997.
5. Ștefănescu B., Căpățină O. Tratat de drept al comerțului internațional. Vol.II. Partea Specială. - București: Editura Academiei Române, 1987.
6. Babiuc V. Dreptul comerțului internațional. - București: SYLVY, 2001.
7. Deleanu S. Contractul de comerț internațional. - București: Lumina LEX, 2000.
8. Ерпылева Н.Ю. Международное банковское право. - Москва: Издательская группа «ФОРУМ»-«ИНФРА-М», 1998.
9. Gribincea L. Dreptul comerțului internațional. - Chișinău: Reclama S.A., 1999.
10. Angheliescu V., Deteșan Al., Hutira Er. Contracte comerciale internaționale. - București: Editura Academiei Române, 1980.
11. Băieșu A., Rotari Al., Alexa O. Dreptul comerțului internațional. - Chișinău: Cartdidact, 1998.
12. Popescu T.R. Dreptul comerțului internațional: Tratat. Ediția a doua. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
13. Munteanu R. Elemente de tehnică juridică privind adaptarea contractelor de comerț exterior. - București: Editura Academiei Române, 1990.
14. Право и внешняя торговля / Отв. ред. В.С. Поздняков. - Москва: Международные отношения, 1987.
15. Поздняков В.С., Садиков О. Правовое регулирование отношений по внешней торговле СССР: В 2-х частях. Часть 2. - Москва: Международные отношения, 1986.
16. Sitaru D.Al. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Volumul II. - București: ACTAMI, 1996.
17. Kahn Ph. Le contrat économique international. Stabilité et évolution. - Bruxelles: Bruylant; Paris: Perdone, 1975.
18. Căpățină O. Jurisprudența română de drept al comerțului internațional (XXXII) // Revista Română de Studii Internaționale, 1980, an. XIV, nr.4 (50), p.341-345.
19. Mazilu D. Dreptul comerțului internațional. Partea Specială. - București: Lumina LEX, 2001.
20. Stoian I., Pencea R., Brotac L. Tehnici de comerț internațional. Vol.I. - București: Jeco-Trading S.A., 1992.
21. Роземберг М.Г. Контракт международной купли-продажи. Современная практика заключения. Разрешение споров. - 3-е издание, переработанное и дополненное. - Москва: Книжный мир, 1998.
22. Рамзайцев Д.Ф. Договор купли-продажи во внешней торговле СССР. - Москва: Внешторгиздат, 1961.
23. Politic Gabriela. Dreptul comerțului internațional. - Iași: Chemarea, 1998.
24. Sitaru D.Al. Dreptul comerțului internațional. Partea Generală: Tratat. - București: Lumina LEX, 2004.

Prezentat la 18.10.2011

CONȚINUTUL CONTRACTELOR COMERCIALE INTERNAȚIONALE.

ASPECTE GENERALE. CLAUZE GENERALE

Lilia GRIBINCEA

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

Tout contrat oblige les parties à faire, ne pas faire ou donner quelque chose. L'exacte détermination de ces obligations, principales et accessoires, ne va pas de soi, dès l'instant que le projet a une certaine ampleur. On peut hésiter sur la nature des obligations, sur leur étendue, sur leur divisibilité, sur leur force, d'autant que les actes peuvent être rédigés en langue étrangère.

Le contrat est dûment obligatoire pour les parties. Elles doivent donc en respecter scrupuleusement tous les termes et ne sauraient se délier unilatéralement de leur accord. Leur contrat est leur affaire et il leur appartient d'en exiger la stricte exécution.

Principiul libertății contractuale în stabilirea conținutului contractului. Conținutul contractului comercial internațional constituie totalitatea clauzelor contractuale, care sunt inserate în contract prin acordul de voință al părților contractante. Este important a evidenția faptul că orice contract comercial internațional trebuie să îndeplinească toate condițiile de validitate ale unui contract, așa cum este acesta reglementat de dreptul comun intern, determinat conform legii aplicabile în speță, în măsura în care nu-și găsește aplicarea un drept uniform în materie.

Reglementând libertatea contractului, Codul civil al Republicii Moldova stabilește, la alin.(1) art.667, că părțile contractante pot încheia în mod liber, în limitele normelor imperative de drept, contracte și pot stabili conținutul lor. Dacă, în scopul protecției intereselor prioritare ale societății sau ale unui individ, efectele unui contract depind de încuviințarea autorităților statului, limitările și condiționările trebuie reglementate prin lege. Prin urmare, normele imperative constituie limitări ale libertății contractuale, deoarece reprezintă reguli obligatorii de la care părțile nu pot deroga.

În baza principiului libertății contractuale, părțile sunt în drept să stabilească, prin acordul lor de voință, exprimat în clauze contractuale, conținutul contractului comercial internațional. De asemenea, părțile, prin acordul lor de voință, pot să modifice conținutul contractului. Constituie excepții de la principiul libertății contractuale situațiile în care există norme imperative al căror conținut trebuie considerat încorporat în contractele comerciale internaționale *eo ipso*, numite **norme onerative** sau norme care limitează dreptul părților de a stabili anumite relații contractuale, numite **norme prohibitive**. Cu titlu de exemplu putem menționa normele cuprinse în: Legea Republicii Moldova privind protecția consumatorului, nr.105-XV din 13.03.2003 [1]; Legea Republicii Moldova privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței, nr.906-XII din 29.01.1992 [2]; Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, nr.1103-XIV din 30.06.2000 [3] etc. O categorie distinctă de reguli care limitează în mod specific libertatea contractuală, sunt clauzele de adeziune. Codul civil al Republicii Moldova prevede că este nulă orice stipulație contractuală care îl eliberează anticipat pe debitor de răspundere în caz de dol sau culpă gravă (art.603 alin(3)).

Și Principiile UNIDROIT* asupra contractelor comerciale internaționale** (în continuare – Principiile UNIDROIT) admit existența unor limite ale autonomiei contractuale a părților stabilite prin norme imperative. Astfel, în comentariul la art.1.1. se menționează că există norme obligatorii de drept național, internațional sau supra-național, care, dacă sunt aplicabile în conformitate cu normele de drept internațional privat, limitează autonomia contractuală.

* Institutul Internațional pentru Unificarea Dreptului Privat este o organizație interguvernamentală, independentă cu sediul la Roma. UNIDROIT a fost înființat în anul 1926, ca organ auxiliar al Societății Națiunilor, activitatea sa încetând odată cu desființarea organizației mondiale. În anul 1940 Institutul a fost reînființat în baza Statutului, care de fapt constituie un acord interstatal.

** Prima ediție a Principiilor a fost publicată în anul 1994. Larga susținere a acestor Principii de către cercurile științifice și de afaceri din diferite țări, precum și aplicarea frecventă a Principiilor de către legiuitorii naționali și instanțele judecătorești sau arbitrale au determinat continuarea lucrărilor de îmbunătățire a Principiilor, care s-au materializat prin alte două ediții din 2004 și 2010. În prezentul articol trimiterea vizează Ediția 2010.

Libertatea contractuală este limitată de *ordinea publică* și de *bunele moravuri*. Codul civil al Republicii Moldova prevede că actul juridic sau clauza care contravine ordinii publice sau bunelor moravuri sunt nule (art.220 alin.(2)).

Clasificarea clauzelor contractelor comerciale internaționale. Clauzele contractelor comerciale internaționale se clasifică în *exprese* și *implicite*. În acest sens, Principiile UNIDROIT prevăd că obligațiile părților pot fi exprese sau implicite (art.5.1.1.). Potrivit Principiilor UNIDROIT, obligațiile implicite apar din:

- a) natura și scopul contractului;
- b) practicile stabilite între părți și uzanțele;
- c) buna-credință și negocierea corectă;
- d) ceea ce este rezonabil (art.5.1.2.).

S-a remarcat, pe bună dreptate [4], că multitudinea stipulațiilor contractuale susceptibile de a fi inserate în conținutul unui contract comercial internațional nu trebuie privită ca un conglomerat incoerent în cadrul căruia nu există o ordine prestabilită, bazată pe o ierarhizare valorică a lor în funcție de importanța și chiar existența raportului juridic obligațional dat. Astfel, de prezența unor clauze în contract depinde însăși valabilitatea acestuia, de asemenea certitudinea și securitatea juridică a tranzacției. Aceste clauze au fost numite în doctrina juridică *clauze necesare* [5] sau *clauze generale* [6]. Clauzele de drept comun sau generale se referă mai ales la părțile contractante și la obiectul contractului. Alte stipulații contractuale, numite *clauze opționale* [7], au menirea să creeze pentru părți o anumită siguranță în privința drepturilor și obligațiilor generate de contract pe seama lor. Absența clauzelor opționale din conținutul contractului are drept consecință riscurile contractuale față de care părțile rămân mai puțin protejate.

Contractele comerciale internaționale conțin și clauze specifice, de a căror prezență nu depinde validitatea contractului, dar care sunt determinate de particularitățile acestor contracte. Clauzele specifice pot fi, la rândul lor, fie comune majorității contractelor comerciale internaționale (de exemplu, clauza prin care se determină dreptul aplicabil, clauza de arbitraj, clauza prin care se agravează sau se atenuează răspunderea contractuală), fie particulare – în principiu – pentru o anumită categorie de contracte. În această ultimă categorie se încadrează, de exemplu, clauzele de neconcurență, de exclusivitate, de contracarare a riscurilor valutare și nevalutare, de opțiune [8].

Clauzele generale în contractele comerciale internaționale. Pentru ca un contract comercial internațional să fie valabil încheiat, este necesar ca părțile să fie de acord în privința tuturor clauzelor necesare (esențiale). Conform prevederilor Codului civil al Republicii Moldova, contractul se consideră încheiat dacă părțile au ajuns la un acord privind toate clauzele lui esențiale (art.679). Sunt esențiale clauzele care sunt stabilite ca atare prin lege, care reies din natura contractului sau asupra cărora, la cererea uneia din părți, trebuie realizat un acord.

În anumite cazuri însăși legea impune ca unele clauze să fie inserate în contract. De exemplu, Codul civil al Republicii Moldova (art.1308) și Legea cu privire la asigurări, nr.407-XVI din 21.12.2006 [9], indică clauzele ce urmează a fi incluse într-un contract de asigurare, iar Legea nr.284/2004 stabilește clauzele obligatorii care trebuie inserate în contractul electronic (art.20). Legea cu privire la franchising, nr.1335-XIII din 1.10.1997 [10], prevede clauzele ce urmează a fi indicate în contractul de franchising (art.9).

Părțile contractante sunt în drept să decidă care clauze le consideră esențiale și este necesar de a fi inserate în contractul lor.

Doctrina juridică [11] și practica relațiilor comerciale internaționale evidențiază clauzele ce urmează a fi inserate în contractele comerciale internaționale pentru ca ele să fie valabile și utile pentru reglementarea eficientă și completă a raporturilor juridice de comerț internațional. Astfel, sunt incluse în această categorie: *clauzele privind părțile contractante, privind obiectul material și obiectul pecuniar al contractului, clauzele referitoare la modificarea și rezoluțiunea contractului, precum și mențiunile finale.*

Majoritatea contractelor comerciale internaționale încep cu un preambul, în care părțile menționează împrejurările în care s-a încheiat contractul, rațiunile care au determinat părțile să încheie contractul și scopul pe care părțile și-l propun să-l realizeze prin încheierea și executarea contractului.

• **Clauze privind părțile contractante.** De prezența acestei clauze în contract depinde însăși validitatea acestuia. În contract trebuie să fie menționate attributele de identificare a părților, și anume: denumirea, sediul și forma juridică – pentru persoanele juridice, respectiv numele, domiciliul – pentru persoanele fizice.

De asemenea, se vor indica alte aspecte privind statutul juridic al părților, precum naționalitatea persoanelor juridice și cetățenia persoanelor fizice. În situația în care partenerii comerciali dau împuternicire de reprezentare altor persoane, se va indica numele și calitatea acestora.

În contract vor fi menționate și codul unic de înregistrare, precum și numărul contului bancar al părților contractante.

- **Clauze privind obiectul contractului.** Contractele trebuie să cuprindă clauze privind obiectul contractului, care să indice denumirea completă a mărfii, lucrării sau serviciului și elementele necesare pentru determinarea precisă a acestora. Astfel, dacă obiectul contractului este o marfă, în contract se va indica, alături de denumirea completă, tipul, seria și caracteristicile specifice care individualizează această marfă. În cazul în care obiectul contractului este un bun determinabil, părțile vor stabili elemente certe și suficiente pentru determinarea lui ulterioară, pe parcursul executării contractului.

Majoritatea contractelor comerciale internaționale au ca obiect bunuri viitoare. Într-o atare situație contractul trebuie să conțină clauze prin care părțile să determine sau să indice criteriile precise de determinare a caracteristicilor mărfii, în așa fel încât să fie posibilă punerea lor în fabricație sau procurarea lor de pe piață de către vânzător.

- **Clauze referitoare la cantitatea mărfii.** Părțile trebuie să indice cantitatea de marfă care constituie obiectul contractului și să precizeze unitatea de măsură, locul, momentul și modul de determinare a cantității, precum și documentul care atestă cantitatea.

În cazul în care se prevede o recepție cantitativă, părțile trebuie să prevadă termenele și condițiile de efectuare a acesteia, precum și locul recepției, care trebuie ales în funcție de natura mărfii și de necesitatea asigurării unor garanții sporite de depistare a eventualelor lipsuri cantitative.

Potrivit Codului civil al Republicii Moldova, în cazul în care nu este stabilită cantitatea bunului sau modul de determinare a acesteia, contractul este nul (art.774).

În funcție de specificul mărfii și de particularitățile mijloacelor de transport, părțile pot stipula în contracte clauze de toleranță cantitativă. S-a remarcat [12] că într-o atare situație este necesar a stipula în contract și obligația cumpărătorului de a plăti cantitatea efectiv livrată în limitele toleranțelor convenite. Clauzele de toleranță cantitativă au repercusiuni pe planul răspunderii, constituind o modalitate asupra convențiilor, asupra răspunderii.

- **Clauze referitoare la calitate.** Contractele comerciale internaționale trebuie să conțină clauze privind calitatea mărfurilor, lucrărilor sau serviciilor, care constituie obiectul lor.

Pentru a se asigura că marfa livrată corespunde calității prevăzute în contract, părțile stipulează o clauză prin care vânzătorul se obligă să anexeze mărfii livrate atestate de calitate, de garanție, buletine de analiză, cartea tehnică a produsului sau alte documente de certificare a calității.

Recomandăm ca în contractul comercial de vânzare-cumpărare internațională să se stipuleze clauze privind controlul și recepția calitativă a mărfii. Această clauză va cuprinde și o mențiune referitoare la locul unde va fi efectuat controlul respectiv, modalitatea tehnică de control și documentele de control pe care cumpărătorul să-și fundamenteze o eventuală reclamație de calitate. Controlul de calitate poate fi efectuat la locul de fabricare a mărfii, la locul de încărcare, de destinație, la unitățile beneficiare sau în orice alt loc, în funcție de particularitățile mărfii și condițiile concrete de livrare. În acest scop, părțile pot recurge la serviciul unui organ specializat, care poate garanta un control profesional și obiectiv. Se recomandă [13] ca atunci când părțile convin ca să fie efectuat controlul mărfurilor de către un organ specializat, concluziile acestuia, care au valoarea unui raport de expertiză, să fie considerate obligatorii pentru ele. O asemenea clauză constituie o convenție asupra probelor.

Principiile UNIDROIT stabilesc că atunci când calitatea prestațiilor nu este fixată prin contract și nici nu poate fi determinată în baza acestuia, o parte este ținută să ofere prestații de o calitate rezonabilă și cel puțin egală cu media în circumstanțele date (art.5.1.6.).

- **Clauze privind răspunderea pentru calitate.** Părțile vor stabili o clauză referitoare la obligația de garanție pentru calitatea mărfii, termenul de garanție, modalitățile de remediere a lipsurilor calitative, precum și sancțiunile aplicabile debitorului în cazul unor asemenea lipsuri.

În privința căilor de remediere a lipsurilor calitative, în contracte se includ clauze privind posibilitatea de reparare a mărfii defecte, cu indicarea părții care poate proceda la reparare, condițiile în care beneficiarul poate proceda la restituirea lotului de marfă în vederea înlocuirii lui (și cui revine dreptul de a opta între reparare și înlocuire), acordarea de bonificații, condițiile în care se poate refuza preluarea mărfii etc.

- **Clauze de asistență tehnică și service.** O clauză importantă este și aceea privind condițiile de acordare a asistenței tehnice și acordarea serviciilor implicate de asistența tehnică, precum și livrarea pieselor de schimb. Însă, pentru asemenea operațiuni pot fi încheiate și contracte separate.

- **Clauze referitoare la reclamațiile de cantitate și calitate.** Părțile trebuie să includă în contractele comerciale internaționale clauze privind condițiile, termenele și modalitățile de soluționare a reclamațiilor de

cantitate și calitate. Aceste clauze vor preciza conținutul reclamației, documentele care se anexează pentru confirmarea deficiențelor constatate, obligațiile ce revin cumpărătorului până la soluționarea reclamației (de a lua măsuri pentru conservarea mărfii), procedura de comunicare a reclamației (modalitatea, locul de remitere etc.).

În contract se vor insera clauze referitoare la termenii de formulare a reclamațiilor, impunându-se corelarea lor cu termenii privind recepția calitativă și cantitativă, precum și cu termenii de garanție.

Clauzele privind modalitățile de soluționare a reclamațiilor de cantitate și calitate trebuie să cuprindă mențiuni privind termenii și condițiile în care vânzătorul urmează să comunice cumpărătorului răspunsul său asupra reclamației, consecințele nerespectării acestor termene etc.

- **Clauze privind ambalajul și marcarea.** În contract se va stipula o clauză, din care să rezulte obligația vânzătorului de a asigura un ambalaj corespunzător, care să protejeze marfa pe parcursul transportului de la expediție și până la destinație.

Trebuie să se stipuleze toate elementele referitoare la marcajul ambalajului: limba care se utilizează, numărul contractului, numărul coletului, numele și adresa exportatorului și importatorului, locul de destinație, țara de destinație, țara de origine (după caz), greutatea brută și netă, indicațiile de atenționare etc. [14].

De asemenea, se va menționa dacă ambalajul trece în proprietatea cumpărătorului sau este numai împrumutat acestuia. În ultimul caz se va stabili termenul de returnare și cine va suporta cheltuielile ocazionate de această operațiune. Se va indica prețul ambalajului. În ceea ce privește prețul la care se facturează ambalajul, în [15] s-a remarcat că, deoarece furnizarea acestuia este un serviciu accesoriu, un serviciu comercial, este normal să fie calculat la prețul de cost.

Mărfurile care prin natura lor se livrează fără ambalaj trebuie să fie transportate în mijloace adecvate, care să nu afecteze calitatea și cantitatea lor.

O atenție corespunzătoare se va acorda prevederilor contractuale cu referire la obligația vânzătorului de a asigura un ambalaj interior pentru produsele care se pretează la aceasta, ambalaj ușor, estetic și rezistent, folositor în procesul de desfășurare prin rețeaua de distribuție.

Vânzătorul se va obliga să marcheze ambalajul în scopul înlesnirii manipulării și publicității comerciale. Se vor indica adresa de destinație, felul mărfii și diferite mențiuni specifice, cum ar fi cele care atenționează asupra fragilității mărfii sau asupra necesității manipulării cu mare atenție a aparatelor de precizie și a materialelor explozive [16].

- **Clauze privind obligația de livrare și termenii de livrare.** Pentru executarea obligației de livrare a mărfii părțile trebuie să stipuleze în contract clauze, care să precizeze termenii de livrare, indicându-se data calendaristică sau perioada de timp în care trebuie să aibă loc livrarea. De asemenea, se va menționa care parte este în drept să fixeze data exactă a livrării în cadrul perioadei stabilite de comun acord. Dacă livrarea se va face în tranșe, se vor menționa termenii intermediari și termenul final de livrare.

În contract este necesar să se precizeze condițiile care ar putea determina modificarea termenilor de livrare stabilite, indicându-se totodată documentele care atestă livrarea și data când a fost efectuată. Părțile trebuie să menționeze în contract și condițiile în care livrarea poate fi refuzată.

Este necesar să fie incluse în contract și clauze privind răspunderea furnizorului pentru nerespectarea termenilor de livrare, stabilindu-se penalitățile ce urmează a fi plătite de exportator pentru fiecare zi de întârziere, de asemenea se vor menționa și condițiile rezoluției contractului.

- **Alte clauze prin care se reglementează condițiile de livrare, momentul transmiterii riscurilor și dreptului de proprietate asupra mărfii.** Stabilirea condițiilor de livrare implică, în principal, indicarea modalității, locului de livrare și a modului de suportare a cheltuielilor privind livrarea. Părțile pot conveni ca livrarea să fie executată *uno actu* sau în tranșe. Locul livrării mărfii și repartizarea cheltuielilor de livrare pot fi determinate direct sau prin referire la o uzanță codificată, de exemplu INCOTERMS.

În contract este necesar a stipula clauze referitoare la momentul transmiterii riscurilor și la condițiile în care operează transferul, precum și referitoare la momentul transmiterii dreptului de proprietate.

- **Clauze referitoare la condițiile de expediție, încărcare-descărcare, transportul și asigurarea mărfii în timpul transportului.** Aceste clauze pot preciza obligațiile părților fie direct, fie prin referire la uzanțe comerciale internaționale uniformizate. Deoarece operațiunile menționate implică importante cheltuieli, este necesar ca părțile să prevadă modalitatea de distribuție a acestor cheltuieli.

Părțile vor stabili prin clauze contractuale cui aparține obligația de a încheia contractul de asigurare a mărfii, precum și condițiile asigurării, această stabilire putându-se face și indirect, prin trimitere la o uzanță standardizată.

- **Clauze referitoare la obligația de preluare a mărfii.** Contractul trebuie să conțină o clauză, care să precizeze obligația cumpărătorului de a prelua marfa, care, de fapt, este o obligație corelativă cu cea privind obligația vânzătorului de predare a mărfii. De asemenea, se vor menționa condițiile în care preluarea poate fi refuzată.

- **Clauze referitoare la preț.** De regulă, părțile determină prin contract prețul ca valoare totală, dar și pe unitate de produs. Prețul poate fi determinat sau determinabil. Dacă prețul este determinabil, vor fi menționate și modalitățile de determinare a prețului în viitor. Convenția de la Viena din 11.04.1980 asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri prevede: dacă vânzarea este valabil încheiată fără ca prețul mărfurilor vândute să fi fost determinat în contract, în mod explicit sau implicit, sau printr-o dispoziție care permite să fie determinat, părțile sunt reputate, în lipsa unor indicații contrare, că s-au referit în mod tacit la prețul practicat în mod obișnuit în momentul încheierii contractului, în ramura comercială respectivă, pentru aceleași mărfuri vândute în împrejurări comparabile (art.55). Codul civil al Republicii Moldova, reglementând prețul, stabilește următoarele: dacă în contractul de vânzare-cumpărare încheiat între comercianți prețul bunului nu este determinat în mod expres sau implicit printr-o dispoziție care permite să fie determinat, se va considera, în lipsa unor prevederi contrare, că părțile s-au referit tacit la prețul practicat în mod obișnuit în momentul încheierii contractului în ramura comercială respectivă pentru aceleași bunuri vândute în împrejurări comparabile. În cazul în care nu există contracte similare, se va considera, în lipsa unor prevederi contrare, că părțile s-au referit în mod tacit la un preț practicat la data predării bunurilor. Dacă prețul bunului se determină în funcție de greutatea lui, greutatea netă este aceea care, în caz de îndoială, determină prețul (art.756).

Și Principiile UNIDROIT conțin o reglementare specială pentru cazul în care prețul nu este nici determinat, nici determinabil prin voința părților (art.5.1.7). Astfel, atunci când un contract nu fixează sau nu conține prevederi pentru determinarea prețului, se consideră că părțile, în lipsa unor indicații contrare, s-au referit la prețul stabilit în mod general la momentul încheierii contractului pentru prestații executate în circumstanțe comparabile în sectorul comercial în cauză sau, dacă un asemenea preț nu există, la un preț rezonabil. Când prețul trebuie determinat de către o parte și acea determinare este în mod clar nerezonabilă, un preț rezonabil va fi substituit în pofida prevederilor contractuale contrare. Atunci când prețul trebuie fixat de o terță persoană, și acea persoană nu poate sau nu face acest lucru, prețul va fi stabilit la un nivel rezonabil. Dacă prețul trebuie fixat prin referire la elemente care nu există sau au încetat să existe ori să fie accesibile, cel mai apropiat element echivalent va fi considerat un substitut.

Părțile pot să precizeze că operațiunea se încheie pe „adevăratul preț” sau „prețul curent” sau în orice formulă echivalentă pentru determinarea prețului. Principiile UNIDROIT stabilesc că prețul curent este prețul folosit în mod uzual pentru bunurile livrate sau pentru serviciile prestate în circumstanțe comparabile la locul în care contractul ar fi trebuit executat sau, dacă nu există un preț curent la acel loc, prețul curent de la orice alt loc, care pare rezonabil să fie luat drept referință (art.7.4.6.).

Părțile sunt în drept să stipuleze în contract orice clauze privind stabilirea și plata prețului. De exemplu, vânzătorul poate să acorde cumpărătorului o reducere de preț prestabilită, dacă acesta din urmă achită prețul până la o anumită dată, anterioară scadenței convenite.

- **Clauze privind obligația de plată a prețului și condițiile de plată.** Părțile trebuie să stipuleze în contract obligația cumpărătorului de a plăti prețul, ca o condiție esențială a contractului. Se va menționa modalitatea de plată (acreditiv, incasso, cambie etc.), modul de garantare a plății, data și locul plății, documentele necesare efectuării plății, instrumentele de plată.

În unele cazuri, debitorul prețului condiționează plata acestuia de îndeplinirea de către cealaltă parte a condițiilor de calitate a mărfii livrate. În asemenea situații este influențată clauza contractuală privind condițiile de plată. Astfel, pentru decontarea plății banca cumpărătorului trebuie să primească nu doar documentele uzuale în acest scop, precum cele de livrare a mărfii, de transport etc., dar și cele care atestă calitatea mărfii, de exemplu, certificate de calitate, sau chiar procesul-verbal de efectuare a recepției calitative.

- **Clauze privind modificarea și încetarea contractului.** Un contract scris, care conține o mențiune ce prevede că orice modificare sau încetare a contractului să fie în scris, nu poate fi modificat sau nu poate înceta altfel. Este uzuală clauza conform căreia contractul poate fi desființat numai prin acordul ambelor părți. Totuși, părțile pot stipula în contract clauze privind rezoluțiunea contractului de către una din părți ca sancțiune pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a contractului de către cealaltă parte.

- **Mențiuni finale.** Orice contract comercial internațional trebuie să conțină, în mod obligatoriu, următoarele mențiuni finale:

a) Numărul de exemplare în care se încheie contractul, minimum două, și precizarea că fiecare parte primește câte un exemplar.

b) Limba în care se redactează contractul și, eventual, exemplarul de referință în caz de neînțelegere între părți privind interpretarea lui.

c) Data și locul încheierii contractului. Dacă un contract se încheie *inter praesentes*, data și locul încheierii contractului se va insera în contract, iar dacă se încheie *inter absentes*, data va fi inserată în ofertă și acceptare, iar locul încheierii contractului se va determina în dependență de concepția adoptată cu privire la momentul încheierii contractului.

d) Semnăturile părților sau ale reprezentanților lor autorizați. Este o uzanță ca părțile să semneze fiecare pagină a contractului, deși o singură semnătură, la finalul acestuia, are aceleași efecte juridice.

În general, așa cum s-a remarcat și în doctrina juridică [17], toate contractele obligă părțile de a face, de a nu face sau să doneze ceva.

Pe lângă clauzele generale, care trebuie inserate în contract pentru valabilitatea acestuia, părțile trebuie să prevadă și clauze specifice contractelor comerciale internaționale, care vor crea pentru părți o anumită siguranță în privința drepturilor și obligațiilor generate de contract pe seama lor.

Referințe:

1. Monitorul Oficial Republicii Moldova, 2003, nr.126-131/507.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr.2/46.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.166-168/1205.
4. Costin M.N., Deleanu S. Dreptul comerțului internațional. - București: Lumina LEX, 1997, vol.II, p.44.
5. Căpățână O., Ștefănescu B. Tratat de drept al comerțului internațional. - București: Editura Academiei, vol.II, 1985, p.31.
6. Sitaru D.-Al. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Partea Generală. - București: Universul Juridic, 2008, p.412.
7. Costin M.N., Deleanu S. Op. cit., p.118.
8. Sitaru D.-Al. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Partea Generală. - București: Lumina LEX, 2004, p.550; Idem. Dreptul comerțului internațional. Vol.II. - București: Lumina LEX, 1995, p.44; Gribincea L. Dreptul comerțului internațional. - Chișinău: Reclama, 1999, p.114.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.47-49/213, art.13.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.82-83/669.
11. Sitaru D.-Al. Op. cit., 2008, p.412 și urm.; Gribincea L. Op. cit., 1999, p.114 și urm.; Mazilu D. Dreptul comerțului internațional. Vol.II. - București: Lumina LEX, 2000, p.69 și urm.; M.Clive Schmitthoff, Schmitthoff's Export Trade, The Law and Practice of International Trade. Ninth Edition. - London: Stevens and Sons, 1990, p.XXV-XXXIX, p.75 și urm.; Costin M.N., Deleanu S. Op. cit. Vol.II, p.118 și urm.; Căpățână O., Ștefănescu B. Op. cit., p.31 și urm.; Popescu T.R., Dreptul comerțului internațional. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p.182 și urm.; Scurtu Ș. Dreptul comerțului internațional. - București: Universitaria, 2003, p.79 și urm. etc.
12. Stoian I., Pencea R., Brotac L. Tehnici de comerț internațional. Pentru pregătirea importatorului și a exportatorului. Vol.I. - București: 1992, p.439.
13. Sitaru D.-Al. Op. cit., 2008, p.418.
14. Stoian I., Dragne E., Stoian M. Comerț internațional. Tehnici și proceduri. Vol.II. - București: Caraiman, 1997, p.595.
15. Anghelescu V., Deteșan Al., Hutira E. Contracte comerciale internazionale. - București: Editura Academiei Române, 1980, p.218.
16. Stoian I., Dragne E., Stoian M. Op. cit., p.595.
17. Jacquet J.-M., Delebecque Ph. Droit du commerce international, 2e édition.- Paris: Dalloz, 1999, p.123.

Izvoare:

1. Convenția de la Viena din 11.04.1980 asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri.
2. Principiile UNIDROIT asupra contractelor comerciale internaționale, Ediția 2010.
3. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1107-XV din 06.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661.
4. Legea Republicii Moldova privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței, nr.906-XII din 29.01.1992.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, nr.1103-XIV din 30.06.2000.
6. Legea Republicii Moldova privind protecția consumatorului, nr.105-XV din 13.03.2003.

Prezentat la 08.09.2011

OVERVIEW OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Lilia GRIBINCEA

Chair of International Law and International Economics Relations

Arbitrajul comercial internațional este mijlocul prin care un litigiu sau mai multe litigii ce vor apărea în viitor vor fi soluționate definitiv de o persoană neinteresată și nonguvernamentală. Arbitrajul comercial internațional este o instituție juridică pentru soluționarea litigiilor ce apar în cadrul relațiilor comerciale internaționale de către persoane investite cu această sarcină chiar de către părțile contractante aflate în litigiu.

Republica Moldova a ținut seama de tendințele evoluției arbitrajului comercial internațional, deoarece:

- la 26.09.1997 a aderat la Convenția Europeană de arbitraj comercial internațional din 21.04.1961 de la Geneva și la Aranjamentul Relativ la aplicarea Convenției Europene de arbitraj comercial internațional din 17.12.1962 de la Paris [1];
- la 10.07.1998 a aderat la Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine din 10.06.1958 de la New York [2], cu următoarele rezerve:
 1. Convenția va fi aplicată de către Republica Moldova numai la sentințele arbitrale pronunțate după intrarea ei în vigoare pentru Republica Moldova;
 2. Convenția va fi aplicată de către Republica Moldova pe bază de reciprocitate numai la sentințele arbitrale pronunțate pe teritoriul unui alt stat parte la Convenție.

International commercial transaction merchants inevitably risk facing international business disputes, even if both parties have the best intentions in contracting. As a result, laws facilitating international disputes are increasingly important and rapidly evolving. Recent decades of globalization have exacerbated the need for international arbitration agreements, as evidenced in its inclusion of numerous bilateral investment treaties and regional treaties [3].

Republic of Moldova took into consideration the recent developments of the international commercial arbitration. Based on the Parliamentary Decision No. 1331-XIII dated September 26, 1997, Republic of Moldova adhered to the European Convention on International Commercial Arbitration done in Geneva, April 21, 1961, (shall be referred to as Geneva Convention) and to the Agreement Relating to application of the European Convention on International Commercial Arbitration done in Paris, December 17, 1962.

Based on the Parliamentary Decision No. 87 - XIV dated July 10, 1998, Republic of Moldova adhered to the Convention for Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done at New York, 10 June 1958, (shall be referred as the New York Convention).

In Republic of Moldova, the international commercial arbitration is regulated separately from the domestic arbitration. There are two separate laws in this regard:

- Law No. 24-XVI of February 22, 2008 on International Commercial Arbitration [4], which entered into force on June 20, 2008 (here in after – Law on International Commercial Arbitration);
- Law No. 23-XVI of February 22, 2008 on Arbitration [5], which entered into force on May 20, 2008 (here in after – Law on Arbitration). The Law on Arbitration repealed the Law No. 129 – XIII of May 31, 1994 on Arbitrary Court (Arbitration), which allowed the establishment of arbitration for the settlement of economic and other disputes that appeared from contractual and non-contractual agreements. In 1994, the International Commercial Arbitration Court was established under the Chamber of Commerce and Industry of the Republic of Moldova, which is a non-governmental, non-corporate body of arbitration, independent in the exercise of its powers that is organized and is operating in conformity with the Law No. 393-XIV of May 15, 1999 regarding the Chamber of Commerce and Industry of Republic of Moldova. The International Commercial Arbitration Court has already achieved relevant experience in the settlement of disputes.
- Some of the aspects concerning the international commercial arbitration are regulated by the Code of Civil Procedure of Republic of Moldova, No. 225-XV of May 30, 2003 [6] (here in after – Code of Civil Procedure). This Code regulates such issues as the changing of the disputes to the arbitration court, recognition

and enforcement of the foreign arbitral awards and agreements, the refusal to recognize and enforce the decisions of the foreign arbitral awards, procedures of appeal of the arbitration decisions and of the issuance of the titles for forced enforcement of the arbitration decisions.

The Law on International Commercial Arbitration is the result of recognition of usefulness of international commercial arbitration as an alternative method of dispute settlement, as well as a result of the need to legally regulate international commercial arbitration in Republic of Moldova.

For the first time in Republic of Moldova, the Law No. 134 –XVI on mediation was adopted on June 14, 2007. The law entered into force on July 1, 2008.

As stipulated in the Law on arbitration (art.6) [7], the arbitration can be institutionalized (established) as a permanent body under the Chamber of Commerce and Industry, exchanges, unions, associations, and other organizations which are functioning on the basis of the regulations adopted by them. The said decision of the establishment of the arbitration should be communicated to the Supreme Justice Court. No arbitration bodies shall be established under the central and local public administration bodies. For the settlement of specific dispute, the parties are entitled to establish ad-hoc arbitration.

In Republic of Moldova, the International Commercial Arbitration Court is established under the Chamber of Commerce and Industry of Republic of Moldova [7]. The International Commercial Arbitration Court under the Chamber of Commerce and Industry of Republic of Moldova was established in 1994 for the commercial arbitration administration, with the scope to settle disputes regarding the foreign trade. The Arbitration Court is a permanent, non-corporate, non-governmental and independent institution in execution of its functions. The objective of the Arbitration Court is to promote the internal and international commercial arbitration as well as conciliation procedure and other ways of alternative dispute resolution within business environment of Republic of Moldova.

In the Republic of Moldova, there are specialized arbitration courts in different fields, for example the specialized Arbitration Commission with the State Agency on Intellectual Property of Republic of Moldova (AGEPI), the Arbitration Court under the International Association of Automobile Transporters of Moldova.

The relationship between national courts and arbitral tribunals [8] swings between forced cohabitation and true partnership. In spite of protestations of "party autonomy", arbitration is wholly dependent on the underlying support of the courts who alone have the power to rescue the system when one party seeks to sabotage it.

In the course of international commercial business relationships most companies find it advantageous to include an arbitration clause in their agreements. The agreements are done in the hopes that should a dispute arise the parties can seek a faster, more cost efficient resolution to their dispute without the difficulties of resorting to national courts [9].

Ratification of the New York Convention for Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards and enactment of corresponding law. Republic of Moldova adhered on July 10, 1998 to the New York Convention with the following reservations:

- 1) Republic of Moldova shall apply the Convention only to arbitral awards made after the Convention comes into force on the territory of Republic of Moldova;
- 2) Republic of Moldova shall apply the Convention on the basis of reciprocity to the recognition and enforcement of awards made only in the territory of another Contracting State.

Code of Civil Procedure stipulates (art.16) that the enforcement of the foreign arbitral awards is carried out on the basis of the said code, in conformity of the provisions of the international treaties to which the Republic of Moldova is a member state, and on the principle of reciprocity. The provisions of the Code of Civil Procedure, as well as of the Law regarding the international arbitrations are in line with the provisions of the New York Convention.

Arbitration Law applicable to domestic and international commercial arbitration and salient features.

As it is mentioned above, the international arbitration and the domestic arbitration are regulated by separate laws in Republic of Moldova. According to Article 1, provisions of the Law on International Commercial Arbitration shall apply in the case when the international commercial arbitration is located on the territory of Republic of Moldova. The law has provisions related to:

- arbitration agreement and filing statement of claim on the subject-matter of the dispute (art.8);
- arbitration agreement and the interim measures adopted by the court (art.9);

- recognition and enforcement of arbitral award (art.38);
- refusal to recognize and enforce arbitral awards shall also apply in case when the place of arbitration is outside the territory of Republic of Moldova.

Law on International Commercial Arbitration stipulates (art.1 para 4) that upon the agreement of the parties, the following disputes are submitted for settlement to the international arbitration:

- The disputes that appeared from the civil relationships, and from other legal relationships, which arises from the execution of the international trade agreements and from other foreign economic relations, if one party is located outside of Republic of Moldova;
- The disputes that appear between the companies with foreign investment and associations, international organizations founded on the territory of Republic of Moldova, the disputes between their participants, as well as disputes between their representatives and other legal entities of Republic of Moldova.

The Code of Civil Procedure of Republic of Moldova contains provisions related to arbitral institution, which can be divided into:

- a) provisions related to authority and obligation of court instances tangent with arbitration, and
- b) provisions related to arbitration.

The following provisions fall within the first category:

I. According to provisions of Article 29, item (1), sub-item e), economic court instances settle cases related to cases of contestation, in compliance with law, of arbitral awards and issue order of enforcement.

II. As for referral of dispute to arbitrary court, the Code of Civil Procedure envisages that civil action falling within the competence of a general jurisdiction court or a special-purpose court may be referred, before the decision is ruled, to arbitration, if parties agreed upon that and if such referral is not prohibited by law. Contestation of arbitral award falls within the competence of the Court of Appeal or the Economic Court of Appeal (Article 30).

III. Other provision of the Code of Civil Procedure refers to refusal from acceptance of statement of claim. Thus, according to Article 169, item (1), sub-item d), the judge shall refuse to accept statement of claim, if there is a valid judgment of arbitral tribunal, mandatory for the parties, on the same substance and on the same grounds, except for cases when the court rejected the application for issue order of enforcement of arbitral award or sent back the case for reconsideration to the arbitral tribunal which made the arbitral award, but it is impossible to examination of the case in the same arbitral tribunal.

IV. According to provisions of Article 185, item (1), sub-item e), during preparation of the case for the legal proceedings, the judge shall explain to the parties their right to recourse to arbitration as to settle the dispute, and consequences of such an act.

V. Other provisions of the Code of Civil Procedure, tangent with arbitration, refer to the grounds of dismissal of action and grounds for leaving the claim undecided. Thus, the court instance shall:

- decide on dismissal of action if there is a valid judgment of arbitral tribunal, mandatory for the parties, on the same substance and on the same grounds, except for cases when the court rejected the application for issue order of enforcement of arbitral award or sent back the case for reconsideration to the arbitral tribunal which made the arbitral award, but it is impossible to examination of the case in the same arbitral tribunal (Article 265, sub-item e);

- leave the claim undecided in case when parties closed an agreement according to which the dispute shall be settled in arbitration, and the respondent filed objections against settlement of the dispute in the court before examination of the case on its merits (Article 267, sub-item e).

The following are provisions directly related to arbitral institution:

I. *Chapter XLII called „Recognition and enforcement of foreign judicial decisions and arbitral awards”*, which regulates:

- contents of the motion to recognize foreign arbitral award (Article 469, item (1), (2), and (4));
- procedure of examination of a plea for recognition of foreign arbitral award (Article 470);
- refusal to permit compulsory enforcement of foreign arbitral award (Article 471, item (1) sub-item e) and sub-item g), item (2));
- recognition of foreign arbitral award, which do not require compulsory enforcement (Article 472);
- recognition and enforcement of foreign arbitral awards (Article 475);

- refusal to recognize foreign arbitral awards and to enforce thereof (Article 476).

II. *Chapter XLIII called „Proceeding of contestation of arbitral awards”,* which regulates:

- contestation of arbitral awards (Article 477);
- contents and necessary documents to be annexed to the motion to set aside arbitral award (Article 478);
- examination of the motion to set aside of arbitral award (Article 479);
- grounds for setting aside arbitral award (Article 480);
- court’s ruling on contestation of arbitral award (Article 481).

II. *Chapter XLIV called „Proceeding of issue of order of enforcement of foreign arbitral awards”* regulates the following matters:

- issue of order of enforcement of arbitral award (Article 482);
- contents, necessary documents to be annexed, and examination of application for issue order of enforcement of arbitral award (Articles 483, 484);
- grounds for refusal to issue order of enforcement of arbitral award and court’s ruling on issue of order of enforcement (Articles 485, 486).

Domestic arbitration. Law on arbitration stipulates (art.3) that any property right may be the subject matter of an arbitration agreement. An arbitration agreement with regard to non-property rights may produce legal effects to the extent that the parties are entitled to enter a voluntary settlement with regard to the subject matter of the dispute. The law stipulates clearly which disputes cannot be the subject of the arbitration agreement:

- Claims pertaining to family law;
- Claims based on dwelling premises lease (rent, tenancy) contracts, including disputes regarding conclusion, validity, termination and qualification of such contracts;
- All claims and property rights regarding dwellings.

Recognition and enforcement of foreign awards and agreements – Law and procedure. In Republic of Moldova the recognition and enforcement of foreign arbitral awards is governed by the Code of Civil Procedure and Law on International Commercial Arbitration. According to the Law on International Commercial Arbitration (art.38), the award, regardless of the country in which it was made, is recognized as binding and submission to the competent court of a written application, is running by right, taking account of the law.

Recognition and enforcement of foreign arbitral awards. According to the Law on International Commercial arbitration, an arbitral award, irrespective of the country in which it was made, shall be recognized as binding. The party relying on an award or applying for its enforcement shall supply to the court the duly authenticated original application, arbitral award and the original arbitration agreement or a duly certified copy thereof.

The Law implicitly recognizes the value of the New York Convention, taking over provisions of this Convention with regard to recognition and enforcement of foreign arbitral awards.

If the arbitral award or arbitration agreement is not made in Romanian, the party applying for recognition and enforcement of the award shall produce a translation of these documents. The translation shall be certified as required by law.

Application for recognition of foreign arbitral award shall be examined by the court, with legal notice to the debtor about the place, date and time of examination. Failure of the debtor legally quoted to be present at the examination due to unfounded reasons is not preventing the examination.

The Court may approve the founded request of the debtor concerning the postponement of the application’s examination. In this case the Court notifies the debtor about the postponement.

The court, after listening to explanations of the debtor and examining the evidence presented, gives a concluding declaration of enforcement of foreign arbitral award or refusal of authorization enforcement.

If the foreign arbitral award contains solutions on multiple severable claims, their enforceability may be awarded separately.

In examining the application for recognition of foreign arbitral award, the court may, if necessary, require explanations, and question the debtor regarding the application field, or require explanations issuing foreign court.

Subject to verification as provided by law for enforceability of foreign arbitral award, the court cannot proceed to review fund foreign arbitration award or to change them.

Refusal to allow enforcement of foreign arbitral award is allowed only in one the following cases [10]:

- a) Enforcement of the award could harm the sovereignty, may threaten the security of the Republic of Moldova, or they may be contrary to public policy.
- b) The limitation period for submission to the enforcement award has expired, and creditor's request for relief in this period was not satisfied with the court of Republic of Moldova.

Refusal to recognize foreign arbitral awards and execute them is governed by Cod of Civil Procedure (art.476) and Law on International Commercial Arbitration (art.39), which correspond to the provisions of article V of the New York Convention. Thus, recognition and enforcement of foreign arbitral award may be refused only in the following two cases:

1) At the request of the party against whom the award is invoked, only if that party furnishes to the competent court, were the recognition and enforcement is sought, the proof that:

- a) a party to the arbitration agreement was, under the law applicable to them, under some incapacity, or the said agreement is not valid under the law to which the parties have subjected it or, failing any indication thereon, under the law of the country where the award was made; or
- b) the party against whom the arbitral award is invoked was not given proper notice of the appointment of the arbitrator, or of the arbitration proceedings or was otherwise unable to present his case; or
- c) the award deals with a dispute not contemplated by or not falling within the terms of the arbitration agreement; or
- d) the award contains decisions on matters beyond the scope of the arbitration agreement, provided that, if the decision on matters submitted to arbitration can be separated from those not so submitted, only that part of the award which contains decisions on matters not submitted to arbitration may be set aside; or
- e) the composition of the arbitral tribunal or the arbitral procedure was not in accordance with the agreement of the parties, unless such agreement, was in conflict with a provision of the law of the country where the arbitration took place; or
- f) the award has not yet become binding on the parties, or has been set aside or suspended by a court of the country in which, or under the law of which, the award was made.

2) If the court finds that:

- a) The subject matter is not capable by arbitration under Moldovan law, or
 - b) The recognition and enforcement of the award would be contrary to the public policy in Republic of Moldova.
- If an application for the setting aside or suspension of the award has been made to a court, the court before which the award is sought to be relied upon may, if it considers it proper, adjourn the decision on the enforcement of the award and may also, on the application of the party claiming enforcement of the award, order the other party to give suitable security.

Procedure in cases of issue of enforcement title of arbitral awards is governed by the Code of Civil Procedure (art.482-486).

Thus, the issue of enforcement title of arbitral award shall be examined by the court, at the request of the winning party. Request to issue enforcement title, shall be filed in court, unless the arbitration agreement, were competent to hear the case in fact at first instance.

Request to issue enforcement title of arbitral award shall be submitted in writing by the party who won the case or her representative and should provide:

- a) the court that has issued such request;
- b) the arbitral tribunal that has made the decision and composition of arbitral tribunal;
- c) the name of the parties in arbitration, their domicile or headquarters;
- d) place and date of pronouncing of the arbitration award;
- e) date of receipt of the arbitral award by which the court addressed;
- f) request from party that won the arbitration process to be issued enforcement title of arbitral award.

At the request should be attached:

- a) the original arbitration award or a certified copy;
- b) the original arbitration agreement or a certified copy;
- c) proof of payment of state tax;
- d) a copy of the request to issue a enforcement title of arbitral award;
- e) document certifying empowerment of the person signing request.

The request is examined in the court within one month from the date of filing in court. The Court refuses to issue enforcement title of arbitral award only if the losing party of the arbitration process, presented in court that:

- a) the arbitration agreement is invalid under the law;
- b) the party against whom the arbitral award is invoked has not been given proper notice of the appointment of the arbitrator, or of the arbitration proceedings or was otherwise unable to present his case; or
- c) the award deals with a dispute not contemplated by or not falling within the terms of the arbitration agreement, or it contains decisions on matters beyond the scope of the submission to arbitration, provided that, if the decision on matter submitted to arbitration can be separated from those not so submitted, the court may issue the enforcement title in the part of the award, which contains decisions on matters submitted to arbitration;
- d) the composition of the arbitral authority or the arbitral procedure was not in accordance with the agreement of the parties, or was not in accordance with the law of the country where the arbitration took place;
- e) the award has not become binding on the parties, or has been set aside or suspended by a competent authority of the country in which that award was made.

After examining the request for enforcement title of arbitral award, the Court makes a decision either for granting the enforcement title or for refusal.

The refusal to release title of arbitration award enforcement does not preclude the parties to seek arbitration again, if the possibility of appealing is not exhausted, or to submit actions on general grounds.

In the event of total or partial refusal to release the title of arbitral award enforcement due to arbitration agreement invalidity or in the event of decision issuing in a litigation not provided by the arbitration agreement, or in the event of non-inclusion in the arbitration agreement, or of existence in arbitration agreement provisions in unforeseen problems, the parties in arbitration have the right to appeal to court in order to settle such litigation.

In Republic of Moldova the necessary legal framework for solving international trade agreements litigations through arbitration is in place. Also, the arbitrators included in the list of The International Commercial Arbitration Court of the Chamber of Commerce and Industry of Republic of Moldova in 2011 are persons with authority, competent to solve such litigations. Though, it is necessary to raise the awareness within the business environment of the advantages of international commercial arbitration as a way of solving litigations.

References:

1. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1331-XIII din 26.09.1997 privind aderarea Republicii Moldova la Convenția Europeană de arbitraj comercial internațional și la Aranjamentul Relativ la aplicarea Convenției Europene de arbitraj comercial internațional // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.67-68/565.
2. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.87-XIV din 10.07.1998 privind aderarea Republicii Moldova la Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.71/471.
3. Kevin T. Jacobs & Matthew G. Paulson, The Convergence of Renewed Nationalization, Rising Commodities, and „Americanization” in International Arbitration and the Need for More Rigorous Legal and Procedural Defenses, 43 Tex. Int. J., 2008, at p.359-360.
4. Published in the Official Gazette of the Republic of Moldova on May 20, 2008.
5. Published in the Official Gazette of the Republic of Moldova on May 20, 2008.
6. Published in the Official Gazette of the Republic of Moldova on June 12, 2003.
7. For more information see: www.arbitraj.chamber.md.
8. Alan Redfern & Martin Hunter, Law and Practice of International Commercial Arbitration. - London: Sweet & Maxwell, 2004, at p.328.
9. Julian D. M. Lew, Loukas A. Mistelis, Stefan M. Kroll. *Comparative International Arbitration*, 1-5 // Kluwer Law International, 2003, at p.36.
10. Article 471 Civil Procedure Code of the Republic of Moldova.

Prezentat la 09.11.2011

OCROTIREA PĂRINTEASCĂ ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT: ASPECTE COMPARATIVE

Liliana ROTARU-MASLO, Victor CARAUȘ

Academia de Studii Economice din Moldova

The underage is the person who by virtue of his young age, needs a special protection from those around him, but first of all from his parents. This issue is included in the majority of official normative documents, including the Constitution of Republic of Moldova, which stipulates in article nr. 53 that every child is assured with the observance of his legitimate rights and interests, furthermore the protection of them is guaranteed by parents or those who act in name of parents, or in cases stipulated by law – by public prosecutor, the tutelage authority or by other public representatives.

In other words, the first persons who are called to assure and guarantee the child's rights and legal interests are his parents. The parents' protection is an obligation regulated by law.

Nowadays in the legislation of other countries as Romania, Belgium, Turkey or Quebec as a synonym for the notion "parental protection" one use the notion of "parental authority" and is explained as the aggregate of rights and obligations which concern both the person and the child's goods which belong in equal amount to his parents and which are applied in the direct superior interest of the child. The duration of the parents authority is established for a term since the child is in coming of age.

But the things are getting complicated when one or more external elements occur such as: different citizenship of the child's parents or of the child regards parents, or the home or residence is different etc. In the article below based on the comparative study of the law of international private laws of several states in the possible existing situations with a foreign element, we conclude that the parents' protection is noted in correspondence with the situations:

- the law of state of common residence of parents with their children;
- the law of state of usual home or residence of the child;
- the national law of child;
- the law of the state of the child's citizenship, in case when the parents and the child have different residences;
- the law of state which stipulates the filiation;
- the law of state which stipulates the parents' divorce, etc.

All these possible variants proposed by the legislators were elaborated with only one purpose: the assurance and guarantee of the parents' protection including here the duty of keeping. Considering the above mentioned, one can notice the accumulation of possible variants in the context of the international private law reports. But no matter the approached variant – all of them have only one finality – the protection of the underage and his necessities.

No matter the way of law determination which guides the parents' protection, it will stipulate the following:

- a) the cases when it is instituted the parents' protection and the age till its existence;
 - b) the cases when the parents' protection don't imply both parents, but only one of them or when it comes separately to both parents;
 - c) the extension of parents' protection meaning if it takes into consideration the person and goods of the underage or only the person of the underage;
 - d) the rights and obligations of the parents;
 - e) the documents which can be done by the child independently and not;
 - f) the sanction of breaking the legal provisions concerning and exercise ability of the underage and the conditions in which the sanction can be invoked, for example the act's nullity, the persons who can invoke the nullity, the timeframe etc.;
 - g) the decay from the parents' rights – civil sanction, etc.
- But no matter the nationality of the child, the priority comes to his superior interest.

Minorul este persoana care nu a împlinit încă vârsta la care își poate exercita toate drepturile. Iar majoratul se dobândește odată cu împlinirea vârstei de 18 ani, deoarece, la această vârstă, persoana dobândește capacitatea deplină de exercițiu (art.20 alin.(1) din Codul civil al Republicii Moldova [1]. Vârsta de 18 ani este considerată ca majorat și în alte țări, cum ar fi Federația Rusă (art.21 alin.(1) din Codul civil al Federației Ruse) [2] sau România (art.38 alin.(2) din Codul civil al României) [3], iar la art.263 din alin.(5) din același Cod legiuitorul român precizează: „În sensul prevederilor legale privind protecția copilului, prin copil se înțelege persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani și nici nu a dobândit capacitatea deplină de exercițiu, potrivit legii”.

Nu aceeași situație întâlnim în alte state ale lumii. În unele țări vârsta atingerii majoratului este mai coborâtă, iar în altele se introduce un cens de vârstă mai mare. Astfel, în Elveția majoratul se atinge la 20 de ani, în diferite state ale SUA – între 18 și 21 de ani, iar în Germania – la 19 ani [4].

Constituția Republicii Moldova [5] dispune că mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire specială. Toți copiii, inclusiv cei născuți în afara căsătoriei, se bucură de aceeași ocrotire socială. Copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor (art.50 alin.(1) și (2)).

Prevederi similare conține și Codul familiei al Republicii Moldova [6], care prevede că copilului i se garantează apărarea drepturilor și intereselor sale legitime. Iar apărarea acestora se asigură de părinți sau persoanele care îi înlocuiesc, iar în cazurile prevăzute de lege – de procuror, autoritatea tutelară sau de alte organe abilitate (art.53 alin.(1) și (2)).

Altfel spus, persoanele care sunt chemate, în primul rând, să asigure și să garanteze apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului sunt părinții lui.

Ca sinonim al noțiunii de „ocrotire părintească”, în legislația altor state se utilizează noțiunea de „autoritate părintească”, de exemplu: în Codul civil al României (art.483), în Codul de drept internațional privat al Belgiei (art.35) [7], în Legea de drept internațional privat a Turciei (art.19) [8] sau în Codul civil al provinciei canadiene Québec (art.597–612) [9].

Astfel, autoritatea părintească reprezintă ansamblul de drepturi și îndatoriri, care privesc atât persoana, cât și bunurile copilului și aparțin, în mod egal, ambilor părinți. Părinții exercită autoritatea părintească numai în interesul superior al copilului, cu respectul datorat persoanei acestuia, și îl asociază pe copil la toate deciziile care îl privesc, ținând cont de vârsta și de gradul său de maturitate. Ambii părinți răspund pentru creșterea copiilor lor minori (art.483 din Codul civil român).

Durata autorității părintești este până la împlinirea majoratului de către copil, iar copilul, la rândul său, le datorează respect părinților săi indiferent de vârsta sa (art.485 din Codul civil român).

Părinții au dreptul și îndatorirea de a crește copilul, îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, psihică și intelectuală, de educația, învățătura și pregătirea profesională a acestuia, potrivit propriilor lor convingeri, înșușirilor și nevoilor copilului; ei sunt datori să dea copilului orientarea și sfaturile necesare exercitării corespunzătoare a drepturilor pe care legea le recunoaște acestuia (art.487 din Codul civil român).

Ocrotirea părintească se manifestă nu doar prin afecțiune și dragoste, dar și printr-o grijă zilnică a celor maturi față de nevoile celor mici. Copiii, la fel ca și părinții lor, au nevoie de a-și satisface anumite necesități: cognitive, intelectuale și/sau materiale. Și dacă sentimentele părintești – dragostea și grija pentru urmași – nu pot fi înglobate în cadrul legal (însă, lipsa lor cuvenită, poate fi sancționată, inclusiv cu decăderea din drepturile părintești), apoi prin lege se consfințește obligația părinților de a-și întreține propriii copii.

Obligația legală de întreținere poate fi definită ca îndatorire impusă de lege unei persoane de a acorda altei persoane mijloacele necesare traiului, inclusiv satisfacerii nevoilor spirituale, precum și, în cazul obligației de întreținere a părinților față de copiii lor minori, mijloacele necesare pentru educarea, învățătura și pregătirea lor profesională [10].

Notificăm, cu titlu de comparație, că în noul Cod civil al României a fost introdus un articol, semnificativ din punctul nostru de vedere, și anume – articolul 263 „Principiul interesului superior al copilului”, conform căruia orice măsură privitoare la copil, indiferent de autorul ei, trebuie să fie luată cu respectarea interesului superior al copilului (alin.(1)).

În termenii art.74 din Codul familiei al Republicii Moldova, părinții sunt obligați să-și întrețină copiii minori și copiii majori inapți de muncă care necesită sprijin material. Modul de plată a pensiei de întreținere se determină în baza unui contract încheiat între părinți sau între părinți și copilul major inapt de muncă. Dacă lipsește un atare contract și părinții nu participă la întreținerea copiilor, pensia de întreținere se încasează pe cale judecătorească, la cererea unuia dintre părinți, a tutorelui copilului sau a autorității tutelare.

Obligația de întreținere a copiilor de către părinții lor este reglementată de Capitolul 12 din Codul familiei – „Obligația de întreținere între părinți și copii”.

Dar, dat fiind faptul că subiectul de studiu al prezentului articol este ocrotirea părintească a copilului în dreptul internațional privat, vom trata acest subiect prin prisma prezenței unui sau a mai multor elemente de extraneitate, care reprezintă o împrejurare de fapt, datorită căreia raportul juridic are legătură cu mai multe sisteme de drept [11]. Considerăm că elementul de extraneitate, în situația analizată de noi, poate fi cetățenia copilului diferită de cea a părinților (ca rezultat al unei adopții internaționale) sau domiciliul diferit al minorului față de părinții săi.

În acest sens, art.160 din Codul familiei – „Drepturile și obligațiile părinților și copiilor” – prevede că drepturile și obligațiile părinților, inclusiv obligația părinților de a-și întreține copiii, sunt stabilite de legislația statului pe al cărui teritoriu aceștia își au domiciliul comun, iar în lipsa domiciliului comun al părinților și copiilor drepturile și obligațiile acestora sunt reglementate de legislația statului al cărui cetățean este copilul.

În cazurile de asigurare a obligațiilor de întreținere dintre părinți și copii, poate fi aplicată legislația statului al cărui cetățean este persoana ce pretinde întreținere.

Și, în continuare, art.161 din Codul familiei – „Obligațiile de întreținere ale copiilor și ale altor membri ai familiei” – dispune că obligațiile de întreținere ale copiilor și ale altor membri ai familiei se determină în conformitate cu legislația statului unde își are domiciliul persoana care are dreptul la întreținere, dacă contractul privind plata pensiei de întreținere nu prevede altfel.

În cazul în care debitorul întreținerii își stabilește domiciliul în străinătate, el este în drept să încheie cu creditorul întreținerii un contract privind plata pensiei de întreținere în modul prevăzut de Codul familiei. În cazul în care nu se ajunge la un acord, persoana interesată poate porni în instanța judecătorească o acțiune privind stabilirea cuantumului pensiei de întreținere într-o sumă fixă și achitarea acesteia printr-o plată unică sau privind transmiterea anumitelor bunuri în contul pensiei sau privind determinarea unui alt mod de plată a acesteia (art.109 din Codul familiei).

Iar plata pensiei de întreținere, în baza hotărârii instanței judecătorești, încetează în cazul atingerii de către copil a vârstei de 18 ani sau obținerii de către acesta a capacității depline de exercițiu sub vârsta de 18 ani (art.118 alin.(2) din Codul familiei).

În ce privește obligația de întreținere, Codul civil al României dispune că tatăl și mama sunt obligați, în solidar, să acorde întreținere copilului lor minor, asigurându-i cele necesare traiului, precum și educația, învățătura și pregătirea sa profesională.

Dacă minorul are un venit propriu, care nu este îndestulător, părinții au obligația de a-i asigura condițiile necesare pentru creșterea, educarea și pregătirea sa profesională.

Părinții sunt obligați să îl întrețină pe copilul devenit major, dacă se află în continuarea studiilor, până la terminarea acestora, dar fără a depăși vârsta de 26 de ani.

În caz de neînțelegere, întinderea obligației de întreținere, felul și modalitățile executării, precum și contribuția fiecăruia dintre părinți se stabilesc de instanța de tutelă pe baza raportului de anchetă psihosocială (art.499 din Codul civil al României).

Dar, în ce privește reglementarea raporturilor cu element străin dintre autoritatea părintească și protecția copiilor în România, art.2.611 din Codul civil dispune că legea aplicabilă se stabilește potrivit Convenției privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor, adoptată la Haga la 19 octombrie 1996.

Iar legea aplicabilă obligației de întreținere se determină potrivit reglementarilor dreptului Uniunii Europene (art.2.612 din Cod civil român).

Dreptul internațional privat al Belgiei prevede că autoritatea părintească este reglementată de legislația statului pe al cărui teritoriu are copilul reședință obișnuită la momentul evenimentelor care au condus la determinarea autorității părintești. În caz de schimbare a reședinței obișnuite de determinare a autorității părintești din partea unei persoane, care nu a avut astfel de responsabilitate, se va aplica noua lege a reședinței. Exercitarea autorității părintești este guvernată de legea statului pe al cărui teritoriu copilul are reședință obișnuită, în momentul în care acest exercițiu este invocat.

În cazul în care legea desemnată mai sus nu asigură protecție necesară persoanei copilului și bunurilor sale, atunci această protecție se va face în concordanță cu legea statului al cărui cetățean este persoana.

Legislația belgiană se va aplica atunci când va fi imposibil, din punct de vedere juridic și material, de a lua măsurile necesare prevăzute de legea străină aplicabilă (art.35 din Codul de drept internațional privat al Belgiei).

Legea de drept internațional privat a Ucrainei, nr.2709-IV din 23 iunie 2005, în art.66 prevede că drepturile și îndatoririle părinților și ale copiilor se determină de legea națională a copilului sau de legea care are o strânsă legătură cu acest raport și dacă ea este mai benefică pentru copil.

În ce privește dreptul la întreținere, Legea de drept internațional privat a Ucrainei stipulează că obligațiile de întreținere ce rezultă din relațiile de rudenie, cu excepția cazurilor citate mai sus, sunt reglementate de legea statului pe al cărui teritoriu are domiciliu persoana care are dreptul la întreținere.

Dacă persoana care are dreptul la întreținere nu o poate primi în conformitate cu legea statului stabilită mai sus, atunci se va aplica legea națională comună.

Dar, dacă nici această lege nu este operabilă, se va aplica legea statului în care persoana obligată să acorde întreținere are domiciliul (art.67 din Legea de drept internațional privat a Ucrainei).

Codul familiei al Federației Ruse [12] dispune, în art.163, că drepturile și obligațiile părinților, inclusiv cea de întreținere de către părinți a copiilor lor, se determină de legea statului pe al cărui teritoriu au domiciliu comun. În cazul în care nu exista domiciliu comun al părinților cu copiii lor, drepturile și obligațiile părinților și copiilor se determină de legea statului al cărui cetățean este copilul. La cererea reclamantului față de obligația de întreținere și alte relații între părinți și copii, poate fi aplicată legislația statului în care copilul are reședință.

Legea de drept internațional privat a Turciei prevede, în art.19, că autoritatea părintească este supusă legii care reglementează filiația. Iar, în caz de divorț, autoritatea părintească, precum și chestiunile referitoare la ea, sunt supuse legii divorțului (art.20). În ce privește obligația de întreținere alimentară, aceasta este supusă legii naționale a debitorului.

Convenția privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor, adoptată la Haga, la 19 octombrie 1996, dispune, în art.16, că atribuirea sau încetarea răspunderii părintești de plin drept, fără intervenția autorității judecătorești sau administrative, este reglementată de legea statului unde copilul își are reședința obișnuită.

Atribuirea sau încetarea răspunderii părintești, printr-un acord ori un act unilateral, fără intervenția autorității judecătorești sau administrative, este reglementată de legea statului unde copilul avea reședința obișnuită la momentul în care acordul sau actul unilateral își produc efectele.

Răspunderea părintească care există potrivit legii statului de reședință obișnuită a copilului se menține și după schimbarea reședinței obișnuite în alt stat.

Dacă reședința obișnuită a copilului se schimbă, atribuirea răspunderii părintești de plin drept către o persoană, care nu este încă investită cu această răspundere, este reglementată de legea statului de la noua reședință obișnuită.

Exercitarea răspunderii părintești este reglementată de legea statului de reședință obișnuită a copilului. Dacă reședința obișnuită a copilului se schimbă, situația este reglementată de legea statului de la noua reședință obișnuită (art.17).

Art.18 din Convenție precizează că răspunderea părintească menționată la articolul 16 poate fi retrasă sau condițiile exercitării ei pot fi modificate prin măsuri luate în vederea aplicării acestei Convenții.

Analizând textele propuse mai sus, concluzionăm că ocrotirea părintească este supusă, după caz:

- ✓ legii statului în care își au domiciliul comun părinții și copiii;
- ✓ legii statului în care copilul își are domiciliul sau reședința obișnuită;
- ✓ legii naționale a statului în care s-a născut copilul;
- ✓ legii statului de care aparține copilul prin cetățenie în cazul în care părinții și copiii au domiciliile diferite;
- ✓ legii statului care reglementează filiația;
- ✓ legii statului care reglementează divorțul părinților;
- ✓ legii statului al cărui cetățean este persoana care pretinde întreținerea;
- ✓ legii statului unde își are domiciliul persoana care are dreptul la întreținere.

Toate aceste variante posibile propuse de legiuitorii au fost elaborate cu un singur scop: de a asigura și garanta ocrotirea părintească, inclusiv obligația de întreținere. Din aceste considerente, variantele propuse sunt cumulul variantelor posibile în cadrul raporturilor de drept internațional privat. Dar, indiferent de varianta abordată, toate au aceeași finalitate – protecția minorului și a necesităților sale [13].

Domeniul de aplicare a legii care cârmuiește ocrotirea părintească. Indiferent de modul de determinare a legii care cârmuiește ocrotirea părintească, ea va reglementa următoarele:

- a) cazurile în care ocrotirea se instituie prin părinți și vârsta până la care aceasta există;
- b) cazurile în care ocrotirea părintească nu revine ambilor părinți, ci numai unuia dintre ei, sau când revine numai în parte ambilor părinți;
- c) întinderea ocrotirii părintești, în sensul dacă aceasta există privitor la persoana și bunurile minorului sau numai privitor la persoana minorului;
- d) drepturile și îndatoririle părinților;
- e) actele pe care copilul le poate încheia singur și cele pe care nu le poate încheia;

- f) sancțiunea pentru nerespectarea dispozițiilor legale privind întregirea capacității de exercițiu a minorului, condițiile în care sancțiunea poate fi invocată (de exemplu, nulitatea actului), persoanele care pot invoca nulitatea, termenul etc.;
- g) decăderea din drepturile părintești – sancțiune juridico-civilă etc. Legea aplicabilă indică cazurile și condițiile în care se aplică această sancțiune. Legea cârmuiește efectele decăderii în ce privește raporturile dintre părinți și copii. Uneori, decăderea din drepturile părintești produce efecte secundare (cum este, de exemplu, în dreptul nostru, incapacitatea de a adopta). Aceste efecte țin de materia respectivă, adică, în exemplele prezentate *supra* – de adopție.

Desigur, în privința dispunerii decăderii și a efectelor acesteia poate interveni ordinea publică în dreptul internațional privat [14]. Astfel, de exemplu, în Republica Moldova nu s-ar putea aplica legea străină pentru a se dispune decăderea părintelui din drepturile sale părintești pentru o cauză sau în condiții incompatibile cu principiile dreptului nostru. De asemenea, nu ar putea fi recunoscute efectele decăderii pronunțate în străinătate incompatibile cu dreptul nostru.

S-ar putea considera că decăderea din drepturile părintești – sancțiune juridico-civilă – este supusă legii forului, ca lege teritorială; în acest caz, cauzele și condițiile decăderii, precum și efectele acesteia ar fi cârmuite de legea forului, nu însă de legea personală (națională).

Transformările adânci ce au avut loc în ultimele decenii în societate, în mare parte în țările din Europa, dar mai puțin în Republica Moldova, au determinat colectivitatea constituită pe un anumit teritoriu să-și pună problema ocrotirii minorilor. În majoritatea cazurilor, copiii sunt, în mod firesc, în îngrijirea părinților. Există, totuși, cazuri, din ce în ce mai frecvente, în care familia, din diferite motive, nu poate sau nu dorește să-și asume răspunderea, copilul fiind părăsit. În așa cazuri intervin măsurile de ocrotire speciale.

În practica internațională există o experiență avansată în privința ocrotirii minorilor: ne referim la reglementările privind raporturile juridice dintre părinți și copii, competența instanțelor și legea aplicabilă, stabilirea și contestarea filiațiunii și celelalte probleme pe care legislația familiei le are în vedere. În principiu, autoritățile statului de care aparține copilul prin cetățenie sunt competente pentru cauzele de tutelă sau curatelă. Ele instituie tutela sau curatela. Legea națională a copilului determină, de asemenea, cazurile și condițiile de instituire sau desființare a tutelei. Autoritățile din statele parte la un tratat de asistență juridică iau măsuri impuse de urgență și provizorii privind un minor cetățean al celeilalte părți contractante. Măsurile de urgență și provizorii se iau conform legii autorității care se implică [15].

Autoritatea care ia măsurile provizorii și de urgență înștiințează de îndată autoritățile competente din statul căruia îi aparține copilul ocrotit. Pe de altă parte, însă, tratatele de asistență juridică încheiate de Republica Moldova prevăd și cazul în care autoritățile naționale competente transmit competența privind tutela sau curatela autorității celeilalte părți la tratat. Este cazul în care persoana care trebuie ocrotită are domiciliul, reședința sau bunuri pe teritoriul statului căreia i se transmite competența de a se ocupa de tutela sau curatela minorului. De menționat că autoritatea care preia, la cererea organelor celuilalt stat parte la tratat, competența privind tutela sau curatela, îndeplinește măsurile necesare în conformitate cu legea statului său. Este un exemplu de cooperare între autorități, care ține de problemele privind raporturile administrative cu un element străin, dar și de dreptul conflictual, precum și de conflictele de jurisdicție. Aceste conflicte se rezolvă pe calea cooperării dintre state. Mai adăugăm că legea națională a minorului se aplică în soluționarea problemei privind capacitatea de folosință și de exercițiu.

O situație aparte, în materia protecției minorului în dreptul internațional privat, o constituie cazul în care părinții străini sunt de aceeași cetățenie sau de cetățenii diferite [16], presupunând că aceștia își au domiciliul sau reședința în Republica Moldova și cer (și obțin) divorțul în fața instanței judecătorești naționale. În acest caz, instanța judecătorească trebuie să decidă, odată cu pronunțarea divorțului, despre încredințarea copilului sau a copiilor rezultați din căsătoria unuia dintre foștii soți. Instanța procedează conform legii noastre (art.158 și Titlul VII din Codul familiei); ea aplică aceste reguli făcând abstracție de prevederile legii naționale eventual aplicabile după dreptul internațional privat. În vederea încredințării copiilor, instanța ascultă părinții, autoritatea tutelară și chiar pe copiii implicați, dacă au împlinit vârsta de 10 ani. În acest caz, copilul are, ceea ce numesc unii autori străini, capacitate naturală. Celelalte dispoziții din articolele menționate mai sus se vor aplica întocmai.

Copilul poate fi încredințat unor rude sau altor persoane sau unei instituții de ocrotire. Persoana sau instituția căreia i s-a încredințat copilul va avea numai grija persoanei lui. Administrarea averii copilului, dreptul

de a-l reprezenta în justiție și de a-i încuviința actele revin părintelui căruia instanța i-a atribuit acest drept. Autoritatea tutelară este obligată să exercite un control efectiv și continuu asupra modului în care părinții își îndeplinesc îndatoririle cu privire la persoana și bunurile copilului.

Astfel, art.53 alin.(5) din Codul familiei dispune că, în cazul încălcării drepturilor și intereselor legitime ale copilului, inclusiv prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți (a unuia dintre ei) a obligațiilor de întreținere, educație și instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părintești, copilul poate să se adreseze de sine stătător autorității tutelare pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime, iar de la vârsta de 14 ani – instanței judecătorești.

De asemenea, instanța judecătorească, la cererea autorității tutelare, poate pronunța decăderea din drepturile părintești, când sănătatea sau dezvoltarea fizică a copilului este primejduită prin felul de exercitare a drepturilor părintești. În acest sens, la alin.(6) art.53 din Codul familiei legiuitorul dispune că persoanele cu funcție de răspundere și alți cetățeni care știu despre existența unui pericol pentru viața sau sănătatea copilului, despre încălcarea drepturilor și intereselor lui legitime sunt obligați să comunice acest fapt autorității tutelare, făcând tot posibilul pentru a proteja drepturile și interesele legitime ale copilului.

Textele citate sunt de aplicare necesară, indiferent care este naționalitatea copilului [17]. Contează, întâi de toate, interesul suprem al copilului.

Referințe:

1. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.
2. Codul civil al Federației Ruse, Partea I, din 30 octombrie 1994, nr.51 – ФЗ, adoptat de către Duma de Stat a Federației Ruse la 21 octombrie 1994.
3. Codul civil al României. Republicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.505 din 15 iulie 2011, în vigoare din 1 octombrie 2011.
4. Băieșu V., Căpățină I. Drept internațional privat: Note de curs. - Chișinău: Garuda-Art, 2000, p.164.
5. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iunie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
6. Codul familiei al Republicii Moldova nr.1316-XIV din 26.10.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48/210.
7. Codul de drept internațional privat al Belgiei din 16 iulie 2004.
8. Legea de drept internațional privat a Turciei, nr.2675 din 20 martie 1982.
9. Codul civil al provinciei canadiene Québec din 1991.
10. Mărgineanu L., Mărgineanu G. Dreptul familiei. - Chișinău: „Elena – V. I.”, 2002, p.269.
11. Macovei I. Drept internațional privat. - Iași: ARS LONGA, 1999, p.11.
12. Codul familiei al Federației Ruse, Partea I, din 30 octombrie 1994, nr.51 – ФЗ, adoptat de către Duma de Stat a Federației Ruse la 21 octombrie 1994.
13. Sitaru D.-A. Drept internațional privat. Tratat. - București: Lumina LEX, 2001, p.357
14. Ibidem, p.358.
15. Федосеева Г.Ю. Международное частное право. Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.255.
16. Гетьман - Павлова И.В. Международное частное право. Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.351.
17. Jakotă M.V. Drept internațional privat. - Iași: Chemarea, 1997, vol. II, p.110.

Prezentat la 28.12.2011

TUTELA ȘI CURATELA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT: ASPECTE COMPARATIVE

Liliana ROTARU-MASLO, Victor CARAUȘ

Academia de Studii Economice din Moldova

The tutelage and guardianship is a free of charge and obligatory task in the virtue of which a person called tutor or guardian is required to exercise the parents' rights and obligations with regard to an underage child, of whom parents are dead or are unable to exercise their obligations.

Given the fact that we are in the presence of the international private law, therefore there are external elements which in our case may be the citizenship of residence of the underage bereaved from parents' protection, we are willing to know which of those two laws (or more laws being in conflict) will be applied. Another question raised in doctrines and practice is to know if it is possible the institution of tutelage and guardianship upon a person located abroad the country; is it possible for a foreigner to be named the tutor or guardian for a local person; which law regulates the whole complex of the relations between the tutelage and guardianship and some aspects of them.

Taking into consideration that the institution of the tutelage and guardianship are made in exclusively the minor's under tutor's interest it is clearly understood that tutelage and guardianship is regulated in conformity with the national child law. For the usage and exercise ability the country's law is applied, in which the minor has the residence, the home and the goods.

The documents that a minor perfects are subject to the national law, which leads the tutelage institution; forms of ability being an addition to capacity, which are subject to personal law. The system of real rights, regarding the incapable goods, are ruled by the *lex rei sitae*.

The authorities of the state from which the child is according to the citizenship are competent for the tutelage and guardianship reasons. But in case of urgent measures that are taken, under law, are responsible the authorities who are involved. The authority who takes the measures inform the competent publics from the state where the child belongs to. If the person who needs protection has residence or some goods on the territory of the other state this could be given the competency of taking the tutelage or guardianship of the minor.

Usually tutelage is under the national law because it is more favorable for the child and it is easier to correspond to national law. But sometimes it's easier to use the law of place where the child is implanted durable – it can be the law of residence or the state which has very tight relations between them. The invocation of a far law, which the child doesn't have any more relations, will bring only moral and material losses when the boons belong to other state except the one of the citizenship.

We consider that one more measure in assuring the protection of children would be the institution as in French and Romanian model, of Council model, an institution unknown for us. So the Council has the meaning of supervising the way of how the tutor is doing his job and is respecting the laws.

The measures taken of society replace the classical protection of children from their parents, tutors or guardians. These are administrative measures and are applied to all of those who need protection in the territory of the Republic of Moldova. These rules are applied to all children even if they are citizens of our state or are foreigners. Sometimes the protection works till the other state takes the responsibility. Sometimes these measures are taken till the child gets the majority even if the state tends to be involved.

During the last decades we assist at the erosion of the national law principle in the field of the family in international private law. The protection of minors, which is a wide area comprising tutelage and guardianship, presents far beyond this single issue, including all the administrative regulations of child's protection and first of all the child's interest. The idea is found in the national and international legal acts. These laws are applied to all of those who are right now on the territory of this republic either Moldovans or foreigners. These laws have a compulsory nature.

În conformitate cu prevederile Convenției internaționale cu privire la drepturile copilului, adoptate de Adunarea Generală a ONU, la 20 noiembrie 1989 [1], orice copil care este lipsit, temporar sau definitiv, de mediul său familial sau care, în propriul său interes, nu poate fi lăsat în acest mediu, are dreptul la protecție și la ajutor special din partea statului. O astfel de ocrotire alternativă poate să aibă, între altele, și forma de plasament familial, adopțiune sau, dacă este cazul, încredințare într-o instituție corespunzătoare pentru copii. Iar în alegerea uneia din aceste soluții este necesar să se țină cont de necesitatea unei anumite continuități în educarea copilului, precum și de originea sa etnică, religioasă și lingvistică (art.20).

Una dintre formele de plasament al copiilor rămași fără ocrotirea părintească este instituția tutelei și a curatelei (art.115 alin.(2) lit.b) din Codul familiei al Republicii Moldova [2]. Atât tutela, cât și curatela reprezintă o sarcină gratuită și obligatorie, în virtutea căreia o anumită persoană, numită tutore sau curator, este chemată să exercite drepturile și obligațiile părintești față de un copil minor, ai cărui părinți sunt decedați ori care se află în imposibilitatea de a-și exercita îndatoririle [3].

În ceea ce privește *esența și scopul* instituirii tutelei și curatelei, menționăm următoarele:

– tutela și curatela constituie unul dintre mijloacele de protecție a persoanelor fizice cu capacitate de exercițiu restrânsă, care se realizează în timpul participării acestora la raporturile civile prin reprezentarea lor de către tutore sau curator;

– scopul tutelei și curatelei este ocrotirea persoanelor fizice cu capacitate de exercițiu restrânsă care, din cauza minorității, nu pot participa de sine stătător la raporturile juridice civile, dar prin reprezentarea acestora de către tutore sau curator;

– tutela și curatela se instituie în scopul educației și instruirii, precum și al apărării drepturilor și intereselor legitime ale copiilor rămași fără ocrotire părintească (art.142 alin. (1) Codul familiei);

– tutela și curatela se instituie asupra copiilor rămași fără ocrotire părintească și, prin urmare, ocrotirea părintească este modalitatea firească de ocrotire a intereselor minorului și presupune toate drepturile și obligațiile pe care le au părinții față de copiii lor minori (independent de faptul dacă sunt copii din căsătorie sau din afara căsătoriei, sau sunt copii naturali, sau adoptați).

Principiile care guvernează instituția tutelei și curatelei sunt următoarele:

– exercitarea instituției tutelei și curatelei se face exclusiv în interesul minorului aflat sub tutelă (art.147 alin.(1) din Codul familiei);

– patrimoniul tutorelui (curatorului) și cel al minorului ocrotit sunt autonome;

– tutela și curatela sunt supuse permanent controlului autorității tutelare.

De asemenea, notificăm faptul că tutela și curatela, ca instituții juridice, comportă următoarele *caractere juridice*:

– legalitatea tutelei și curatelei, adică instituții reglementate de lege;

– obligativitatea tutelei (curatelei) instituite, în sensul că, deși tutela (curatela) este o sarcină benevolă, deoarece nimeni nu poate fi obligat să devină tutore (curator), totuși, odată cu acceptarea acestei calități în care a fost desemnată, persoana nu este în drept să refuze neîntemeiat exercitarea obligațiilor ce-i revin conform legii;

– și tutela, și curatela se disting prin caracterul gratuit [4] (art.147 alin.(2) din Codul familiei);

– tutela și curatela sunt sarcini strict personale (*intuitu personae*) (art.39 din Codul civil al Republicii Moldova) [5].

Tutela este o instituție străveche. La romani, instituția tutelei prezenta următoarele caractere:

a) niciodată puterea părintească nu coexistă cu tutela; copilul era pus sub tutelă numai după dispariția puterii părintești, *patria potestas*;

b) funcția principală a tutorelui roman era de a îngriji de patrimoniul pupilului, nu de persoană; este cunoscută concepția dreptului roman că copilul, atât timp cât se află sub puterea părintească, nu poate dobândi bunuri proprii;

c) nu exista, în dreptul roman, vreun organ împuternicit să-l controleze pe tutore.

În vechiul drept francez [6] regimul tutelei se bazează pe trei puncte de vedere:

1) tutela nu mai este supletivă; ea nu se deschide numai în cazul încetării totale a puterii părintești, ci chiar după decesul unuia dintre părinți, încât părintele supraviețuitor, deși devine tutorele copilului, păstrează exercițiul puterii părintești;

2) durata tutelei este prelungită până la încetarea completă a incapacității, adică până la vârsta majoratului;

3) în sfârșit, este constituit consiliul de familie, care este un sfat de rude sau de prieteni ai familiei minorului, căruia i se încredințează supravegherea actelor și gestiunii tutorelui.

Tutela poate fi definită ca mijloc juridic de protejare a copilului minor, lipsit de ocrotire părintească [7].

Tutela minorului reunește ansamblul dispozițiilor legale ce reglementează ocrotirea minorului în vârstă de până la 14 ani printr-o altă persoană decât părinții sau părintele său. Curatela minorului este, de asemenea, una dintre instituțiile prin care se realizează ocrotirea juridică a intereselor minorilor, dar, deja, în vârstă de la 14 la 18 ani (art.142 alin.(3) din Codul familiei).

Dat fiind faptul că suntem în prezența raporturilor de drept internațional privat, deci există elemente de extraneitate, care, în cazul nostru, poate fi cetățenia sau domiciliul minorului lipsit de ocrotire părintească, ne interesează a ști care dintre cele două (sau mai multe legi aflate în conflict) se va aplica. O altă întrebare frecvent ridicată în doctrină și practică este de a ști dacă este posibilă instituirea tutelei și curatelei asupra unei persoane aflate peste hotarele țării; poate fi numit un străin tutore sau curator asupra unui național?; legea cărui stat reglementează întregul complex al relațiilor vizavi de tutelă și curatelă, precum și anumite aspecte ale sale [8]?

Astfel, Legea de drept internațional privat a Ucrainei, nr.2709-IV din 23 iunie 2005 [9], prevede că instituirea și încetarea tutelei și curatelei asupra minorilor, a persoanelor incapabile sau a cetățenilor a căror capacitate de exercițiu este restrânsă este reglementată de legea națională a persoanei fizice.

Obligația tutorelui (curatorului) de a accepta tutela sau curatela este reglementată de legea națională a acestei persoane.

Raporturile dintre tutore (curator) și persoana asupra căreia a fost instituită tutela sau curatela se determină în conformitate cu legea statului al cărui organ a numit tutorele sau curatorul. Dacă persoana asupra căreia a fost instituită tutela sau curatela locuiește în Ucraina, se va aplica legea Ucrainei, dacă ea este mai favorabilă acestei persoane.

Tutela (curatela) instituită asupra cetățenilor Ucrainei care locuiesc în afara Ucrainei este recunoscută valabilă în Ucraina, dacă împotriva instituirii tutelei sau curatelei sau împotriva recunoașterii ei nu există obiecții din partea autorității consulare sau a misiunii diplomatice a Ucrainei.

În ceea ce privește o persoană aflată pe teritoriul Ucrainei și care nu este cetățean al ei, sau averea acesteia aflată pe teritoriul Ucrainei, în caz de necesitate, în interesele tutelei sau ale curatelei, pot fi luate măsuri pentru protecția drepturilor și a averii în conformitate cu legea Ucrainei. Despre aceasta este înștiințată de îndată misiunea diplomatică sau autoritatea consulară a statului al cărui cetățean este persoana.

Având în vedere că instituirea tutelei și curatelei se face exclusiv în interesul minorului aflat sub tutelă, e de la sine înțeles că tutela și curatela sunt reglementate în conformitate cu legea națională a statului în care s-a născut copilul. Pentru capacitatea de folosință și de exercițiu funcționează legea țării, unde are reședința, domiciliul sau unde are bunuri minorul.

Actele pe care un minor le perfectează sunt supuse legii naționale care cărmuiește instituția tutelei; formele abilitate, fiind o completare a capacității, sunt supuse legii personale.

Însă, regimul drepturilor reale privind bunurile incapabilului sunt cărmuite de *lex rei sitae*.

Autoritățile statului, de care aparține copilul prin cetățenie, sunt competente pentru cauzele de tutelă sau curatelă. Dar, în cazul măsurilor de urgență și provizorii, acestea se iau conform legii autorității care se implică. Autoritatea care ia măsurile provizorii și de urgență înștiințează imediat autoritățile competente din statul căruia îi aparține copilul ocrotit. Dacă minorul ce trebuie ocrotit are domiciliul, reședința sau bunuri pe teritoriul altei țări, acesteia i se poate transmite competența de a se ocupa de tutela sau curatela minorului.

Cel mai des, tutela este supusă legii naționale [10], deoarece ea este mai favorabilă copilului și lui îi este mai ușor să se adreseze legii naționale. Dar, uneori, este mai comod a folosi legea locului, unde copilul este implantat durabil – aceasta poate fi legea domiciliului, legea reședinței sau legea statului cu care întreține cele mai strânse legături. Invocarea unei legi îndepărtate, cu care copilul nu mai are nici o legătură, îi va aduce numai prejudicii – atât morale, cât și materiale în cazul posedării bunurilor în alt stat decât acel la care aparține prin cetățenie.

Legea turcă de drept internațional privat și de procedură internațională, nr.2675 din 20 martie 1982 [11], în art.9 alin.2 indică: cauzele de instituire și de anulare a tutelei, precum și a curatelei pot fi judecate, conform legii turce, dacă legea normal aplicabilă, anume – legea națională a celui interesat, nu permite realizarea instituirii sau anulării tutelei ori curatelei. Cel interesat trebuie să aibă reședința obișnuită în Turcia. Conform art.9 alin.3 al numitei legi, „dispozițiile care nu sunt în legătură cu cauzele de instituire, anulare a tutelei sau curatelei sunt supuse dreptului turc”.

Cum procedăm în cazul dublei cetățenii? Cine decide care lege se va aplica? Considerăm ca se va acorda prioritate legii domiciliului sau legii reședinței obișnuite. Putem admite și faptul existenței unui dezinteres al organelor consulare față de copilul ce domiciliază pe teritoriul unui alt stat. În aceste situații, este foarte greu să decizi; hotărârea de a lua măsuri va aparține autorităților competente. Care sunt aceste autorități?

Tratatele de asistență juridică ne oferă următoarele soluții: autoritatea străină competentă este autoritatea statului căruia îi aparține minorul prin cetățenie [12]; deci, instituțiile judiciare ale părții contractante al cărei cetățean este persoana, căreia urmează a i se institui tutela sau curatela. În unele cazuri, această autoritate poate

transmite competența privind tutela sau curatela autorității statului, unde se găsește minorul cu domiciliul, cu reședința sau unde își are bunurile.

După modelul Codului civil francez, în noul Cod civil al României [13] este reglementată activitatea consiliului de familie, instituție inexistentă la noi. Astfel, conform art.124 din Codul civil român, consiliul de familie se poate constitui pentru a supraveghea modul în care tutorele își exercită drepturile și își îndeplinește îndatoririle cu privire la persoana și bunurile minorului. În cazul ocrotirii minorului prin părinți, prin darea în plasament sau, după caz, prin alte măsuri de protecție specială prevăzute de lege, nu se va institui consiliul de familie. În calitate de membri ai consiliului de familie instanța de tutelă poate numi 3 rude sau afini, ținând seama de gradul de rudenie și de relațiile personale cu familia minorului. În lipsă de rude sau afini, pot fi numite și alte persoane care au avut legături de prietenie cu părinții minorului sau care manifestă interes pentru situația acestuia. Soțul și soția nu pot fi, împreună, membri ai aceluiași consiliu de familie. În aceleași condiții, instanța de tutelă numește și 2 supleanți. Tutorele nu poate fi membru al consiliului de familie (art.125 din Codul civil român).

În ce privește atribuțiile consiliului de familie, ele sunt următoarele:

✓ Consiliul de familie dă avize consultative, la solicitarea tutorelui sau a instanței de tutelă, și ia decizii, în cazurile prevăzute de lege. Avizele consultative și deciziile se iau în mod valabil cu votul majorității membrilor săi, consiliul fiind prezidat de persoana cea mai înaintată în vârstă.

✓ La luarea deciziilor, minorul care a împlinit vârsta de 10 ani va fi ascultat.

✓ Deciziile consiliului de familie vor fi motivate și consemnate într-un registru special constituit, care se ține de unul dintre membrii consiliului, desemnat, în acest scop, de instanța de tutelă.

✓ Actele încheiate de tutore, în lipsa avizului consultativ, sunt anulabile. Încheierea actului cu nerespectarea avizului atrage numai răspunderea tutorelui (art.130 din Codul civil român).

Tutorele poate cere instituirea unui nou consiliu, dacă, în plângerile formulate potrivit Codului civil român, instanța a hotărât de cel puțin două ori, în mod definitiv, împotriva deciziilor consiliului de familie.

Dacă, în cazul prevăzut mai sus, nu este posibilă constituirea unui nou consiliu, precum și în cazul contrarietății de interese dintre minor și toți membrii consiliului de familie și supleanți, tutorele poate cere instanței de tutelă autorizația de a exercita singur tutela (art.132 din Codul civil român).

Curatela este o instituție de drept având drept scop ocrotirea juridică a persoanelor fizice aflate în anumite situații speciale, prevăzute de lege, care le împiedică să-și exercite drepturile și să-și apere interesele. Curatela se instituie, de regulă, prin numirea de către autoritatea tutelară a unei persoane, numită curator, având misiunea de a reprezenta interesele celui aflat în această situație. Instituirea curatelei poate fi făcută la cererea celui care urmează a fi reprezentat – a soțului său, a rudelor, a celor care, conform legii, pot cere instituirea tutelei, a tutorelui, precum și din oficiu. Curatela se instituie cu consimțământul celui reprezentat, excepție făcând cazurile în care consimțământul acestuia nu poate fi luat. În principiu, instituirea curatelei nu aduce atingere capacității juridice a reprezentatului. Autoritatea tutelară poate da instrucțiuni curatorului cu privire la felul în care trebuie să-și desfășoare activitatea, în locul celui reprezentat, ori de câte ori acesta nu poate da el însuși asemenea instrucțiuni. Conform legii, în cazurile în care se instituie curatela, se aplică regulile privind mandatul sau, după caz, cele privind tutela.

În conformitate cu prevederile Codului civil și ale Codului familiei, curatela se aplică persoanelor cu capacități limitate de exercițiu.

Competența teritorială a autorității tutelare este diferită, în funcție de cauzele care au determinat instituirea curatelei: în cazul curatelei unei persoane ce suferă de o deficiență fizică, competența aparține autorității tutelare de la domiciliul acelei persoane; în cazul curatelei deschise pentru cazuri urgente, competența aparține fie autorității tutelare de la domiciliul persoanei reprezentate, fie aceleia de la locul unde trebuie luate măsurile urgente; în cazul celui care lipsește timp îndelungat de la domiciliu sau al celui dispărut, competența aparține autorității tutelare de la ultimul domiciliu din țară al celui care lipsește sau al celui dispărut [14].

Prin caracterul modern al unora din soluțiile adoptate, Codul bulgar reprezintă un act normativ original și interesant.

Potrivit acestui Cod, în Bulgaria este înființat consiliul de tutelă. Sarcinile tutelei revin acestui consiliu, desemnat de organul tutelar. Consiliul este format dintr-un tutore, un locțiitor al acestuia și doi consilieri dintre rudele sau persoanele apropiate minorului. Se recomandă ca, dacă este posibil, în consiliul de tutelă să se includă și persoane cu pregătire pedagogică.

În concepția legiuitorului bulgar, tutela durează numai până la împlinirea vârstei de 14 ani, când organul tutelar numește un curator. Minorul căsătorit devine capabil; el nu poate, însă, încheia acte de dispoziție asupra bunurilor imobile decât cu permisiunea tribunalului [15].

În Federația Rusă, tutela și curatela asupra minorilor, incapacabililor sau a persoanelor cu capacitate de exercițiu restrânsă se instituie și încetează după legea națională a persoanei asupra căreia se instituie sau încetează tutela și curatela. Obligația tutorelui sau a curatorului de a accepta tutela sau curatela se determină după legea persoanei care a fost numită tutore sau curator. Raporturile dintre tutore (curator) și cel aflat sub tutelă și curatelă se determină după legea statului a cărei autoritate a desemnat tutorele sau curatorul. În cazul în care persoana care se află sub tutelă și curatelă are domiciliu pe teritoriul Federației Ruse, se aplică legea Federației Ruse, dacă această lege îi este mai favorabilă persoanei (art.1199 din Codul civil al Federației Ruse) [16].

Peste hotare, tutela și curatela asupra persoanelor de cetățenie rusă pot fi instituite prin intermediul consulului pe baza legislației rusești. Însă, poate fi instituită și după legile statului, unde își au domiciliul sau reședința obișnuită persoanele [17], dacă autenticitatea actului înfierii nu a fost contestată de consulul Federației Ruse.

Din convențiile consulare, încheiate de Federația Rusă în domeniul tutelei și curatelei (de exemplu, cu SUA, Marea Britanie și Finlanda), putem identifica următoarele reguli:

1) În problema tutelei și curatelei sunt competente organele statului, al cărui cetățean este persoana ce se află sub tutelă sau curatelă.

2) În cazul instituirii tutelei și curatelei, se folosesc legile statului, al cărui cetățean este persoana asupra căreia se instituie tutela sau curatela.

3) Dacă această persoană locuiește pe teritoriul altui stat, înfăptuirea tutelei sau curatelei poate fi încredințată legii domiciliului sau legii reședinței obișnuite.

Dacă ambii părinți sau unul singur al copilului ce locuiește pe teritoriul Federației Ruse, asupra căruia este instituită tutela sau curatela cetățenilor Federației Ruse, pierde cetățenia Federației Ruse și nu contribuie cu nimic la educarea copilului, atunci copilul, în baza cererii părinților, tutorelui sau curatorului, păstrează cetățenia Federației Ruse [18].

După cum am menționat mai sus, tutela este o instituție străveche. Ea este legată de familie și apare atunci când amândoi părinții sunt morți, declarați morți, necunoscuți, dispăruți, decăzuți din drepturile părintești sau puși sub interdicție (conform prevederilor art.142 din Codul familiei). Tutela mai poate apărea atunci când adopția a fost desfăcută, iar autoritatea nu vrea să încredințeze grija și paza copilului părinților naturali ai minorului. Încă de la începutul sec. XIX, în Franța și în alte țări, care au urmat exemplul Codului civil francez, tutela era supusă legii naționale: ea apărea legată de capacitate, de organizarea familiei, de reprezentarea minorului în justiție, de administrarea bunurilor lui. Tutela și autoritatea părintească sunt legate între ele. Materia este legată de efectele căsătoriei. Exercițiul ocrotirii de către părinți, facultățile lor respective, relațiile dintre soți, toate acestea se găsesc într-o strânsă legătură.

În cazul copilului străin, ambii săi părinți fiind morți, necunoscuți, decăzuți din drepturile părintești, puși sub interdicție, dispăruți ori declarați morți, copilul ar urma să fie pus sub tutelă. Dar, în primul moment, autoritatea națională poate și trebuie să ia măsuri de urgență și cu caracter provizoriu privind copilul. Aceste măsuri provizorii și de urgență se iau conform legii țării noastre. După aceasta, se înștiințează autoritățile statului căruia îi aparține prin cetățenie copilul. Sunt competente pentru instituirea și desființarea tutelei sau curatelei (dacă este cazul) autoritățile statului a cărui cetățenie o are copilul, iar măsurile de ocrotire sunt luate după legea lui națională. În acest sens sunt prevederile alin.(1) art.1592 din Codul civil al Republicii Moldova, care dispun următoarele: „Instituirea, modificarea, producerea de efecte și încetarea raporturilor de tutelă și curatelă asupra minorilor, precum și raporturile dintre tutore sau curator și persoana care se află sub tutelă sau curatelă, sunt guvernate de legea națională a acesteia”.

Raporturile juridice dintre tutore și curator și persoana căreia i s-a instituit tutela sau curatela sunt cărmuite de legea statului căruia îi aparține instituția care a organizat-o. În cazul în care persoana care se află sub tutelă sau curatelă locuiește pe teritoriul Republicii Moldova, se aplică legea Republicii Moldova, dacă este mai favorabilă persoanei (art.1592 alin.(3) din Codul civil al Republicii Moldova). Adică, persoana ocrotită urmează să facă o alegere între legea țării care a instituit tutela sau curatela sau, dacă locuiește pe teritoriul țării noastre, se va aplica legea Republicii Moldova, dacă este mai favorabilă persoanei ocrotite. Această posibilitate de a alege corespunde întru totul finalităților umaniste ale instituției tutelei și a curatelei – de a acorda sprijin persoanelor care au o nevoie impetuoasă de aceasta.

Acceptarea tutelei sau curatelei este guvernată de legea națională a persoanei care urmează a deveni tutore sau curator.

Tutela sau curatela instituită asupra cetățenilor Republicii Moldova, care au reședință în afara teritoriului Republicii Moldova, este recunoscută ca fiind valabilă în cazul în care nu există obiecții legale întemeiate din

partea oficiului consular al Republicii Moldova, acreditat în statul respectiv, iar în lipsa acestuia – din partea ambasadei (art.1592 alin.(4) din Codul civil).

Astfel, măsurile pe care le iau părinții sau tutorii cu privire la minor sunt supuse legii statului ale cărui autorități îi îndrumă și supraveghează pe cei care exercită ocrotirea. În unele cazuri, tutela se instituie pe teritoriul Republicii Moldova de către autoritățile țării noastre, ca autorități ale locului unde domiciliază părinții (sau își au reședința); uneori, copilul este cetățean al țării noastre, iar părinții lui sau unul din părinți este străin (în cazul unui mariaj mixt). În concluzie: ocrotirea minorului prin părinții lui sau de către tutore poate fi supusă, după caz, unor legi diferite.

Ocrotirea minorilor străini, care se găsesc pe teritoriul țării noastre, a devenit o problemă actuală în condițiile unei migrații accentuate și din cauza familiilor mixte, care se găsesc în țara noastră și în care are loc fenomenul dezagregării familiei.

Pentru ocrotirea minorilor, a funcționat dintotdeauna tutela, dar numai în cazul în care nu putea avea loc ocrotirea prin părinți.

Și astăzi majoritatea copiilor din Republica Moldova beneficiază de sprijinul, dragostea și îndrumarea părinților.

În ce-l privește pe minorul străin, dacă el este lipsit de familie, de îngrijirea părinților, sau dacă ambii părinți sunt morți, necunoscuți, decăzuți din drepturile părintești, puși sub interdicție, dispăruți ori declarați morți, autoritățile noastre sunt autorizate să ia măsurile necesare. În mod normal, când trebuie să se ia măsuri privind tutela sau curatela pentru ocrotirea intereselor unui copil străin care își are domiciliul, reședința sau care are bunuri pe teritoriul țării noastre, autoritatea Republicii Moldova înștiințează imediat autoritatea competentă a statului căruia îi aparține copilul prin cetățenie. Dar, înștiințarea, instituirea unei tutele în străinătate, corespondența și formalitățile, care eventual, ar trebui făcute, cer timp. De aceea, în cazurile care nu pot fi amânate, autoritățile noastre iau măsuri provizorii după legea noastră. Se va informa imediat autoritatea străină despre asemenea măsuri, autoritățile noastre rămânând în așteptarea punerii efective în aplicare de către autoritatea străină a măsurilor de protecție a copilului.

Convenția privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor, adoptată la Haga la 19 octombrie 1996 [19], utilizează noțiunea de „răspundere părintească”, care, în sensul Convenției, include autoritatea părintească sau orice relație similară acestei autorități, prin care se determină drepturi, puteri și obligații ale părinților, ale tutorelui sau ale altui reprezentant legal în legătură cu persoana sau bunurile copilului (art.2).

În art.16, Convenția dispune că atribuirea sau încetarea răspunderii părintești de plin drept, fără intervenția autorității judecătorești sau administrative, este reglementată de legea statului unde copilul își are reședința obișnuită.

Atribuirea sau încetarea răspunderii părintești printr-un acord ori un act unilateral, fără intervenția autorității judecătorești sau administrative, este reglementată de legea statului unde copilul își avea reședința obișnuită, la momentul în care acordul sau actul unilateral își produc efectele.

Răspunderea părintească care există potrivit legii statului de reședință obișnuită a copilului se menține și după schimbarea reședinței obișnuite în alt stat.

Dacă reședința obișnuită a copilului se schimbă, atribuirea răspunderii părintești de plin drept către o persoană, care nu este încă investită cu această răspundere, este reglementată de legea statului de la noua reședință obișnuită.

Exercitarea răspunderii părintești este reglementată de legea statului de la reședința obișnuită a copilului. Dacă reședința obișnuită a copilului se schimbă, situația este reglementată de legea statului de la noua reședință obișnuită (art.17) .

Art.18 din Convenție precizează că răspunderea părintească menționată la articolul 16 poate fi retrasă sau condițiile exercitării ei pot fi modificate prin măsuri luate în vederea aplicării acestei Convenții.

Tratatele de asistență juridică încheiate de Republica Moldova cu numeroase state se referă la o ordine de idei apropiată. În principiu, tutela și curatela, considerate instituții de familie, sunt reglementate în conformitate cu legea națională a copilului [20]. Apar însă importante derogări dictate de împrejurări de natură practică.

În primul rând, statul pe al cărui teritoriu se găsește un minor, în privința căruia trebuie să se ia măsuri de ocrotire, poate să ia măsuri cu caracter de urgență și provizorii, cu obligația de a încunoștința de îndată autoritățile competente din cealaltă țară.

Autoritatea competentă a institui tutela sau curatela, care este autoritatea din statul căruia îi aparține minorul prin cetățenie [21], are facultatea de a transmite autorității competente din celălalt stat parte la tratat sarcina și competența de a institui și de a supraveghea tutela și curatela, dacă autoritatea solicitată acceptă preluarea acestei competențe și informează despre aceasta autoritatea de la care provine cererea. Transmiterea competenței este posibilă atunci când minorul are domiciliul, reședința sau are bunuri pe teritoriul statului solicitat. Este de semnalat faptul că autoritatea care a preluat tutela sau curatela îndeplinește toată această activitate după legea statului solicitat. Așadar, tutela sau curatela funcționează după legea țării unde își are reședința, domiciliul sau unde are bunuri minorul.

Când autoritatea competentă să se ocupe de minor, pentru că aparține prin cetățenie aceluși stat, nu răspunde la invitația făcută, atunci este cazul să se aplice instituțiile, principiile și reglementările noastre, pentru că minorul își are domiciliul, reședința ori bunuri pe teritoriul țării noastre. În această privință, trebuie să facem o distincție.

Copilului i se poate institui o tutelă, pentru că se află în unul din cazurile prevăzute de art.32 din Codul civil al Republicii Moldova și de art.142 din Codul familiei; părinții lui sunt morți, necunoscuți, decăzuți din drepturile părintești, puși sub interdicție, dispăruți ori declarați morți. Trebuie să înștiințeze autoritatea tutelară în termen de cel mult 3 zile (art.114 din Codul familiei) din momentul când află despre existența unui minor străin lipsit de îngrijire părintească: persoanele apropiate minorului, administratorii și locatarii casei în care locuiește minorul străin; serviciul de stare civilă cu prilejul înregistrării morții unei persoane, precum și biroul de notariat de stat cu prilejul deschiderii unei moșteniri; instanțele judecătorești, procuratura și poliția, cu prilejul pronunțării, luării sau executării unor măsuri privative de libertate; organele administrației de stat, organizațiile obștești, instituțiile de ocrotire, precum și orice altă persoană. În cazul numirii unui tutore pentru minorul străin, al cărui stat, prin organele abilitate, se dezinteresează de soarta lui, întreg regimul juridic al tutelei va fi dictat de legea noastră. Soluția nu este cu totul singulară, în tratatele de asistență juridică: autoritatea străină competentă, autoritatea statului căruia îi aparține minorul prin cetățenie, poate transmite competența privind tutela sau curatela autorității statului unde se găsește minorul cu domiciliul, cu reședința sau unde își are bunurile. Competența se consideră transmisă când autoritatea căreia i se adresează cererea acceptă preluarea și informează autoritatea de la care provine cererea despre aceasta.

Măsurile de ocrotire luate de societate înlocuiesc acum tot mai mult ocrotirea clasică a copiilor din partea părinților, a tutorilor sau a curatorilor. Ele constituie măsuri de ordin administrativ și se aplică tuturor celor care au nevoie de ocrotire pe teritoriul Republicii Moldova. Se aplică tuturor copiilor, fără deosebire dacă sunt cetățenii statului nostru sau sunt străini. Uneori, măsurile se aplică până la intervenția statului al cărui cetățean este copilul în nevoie. Alteori, aceste măsuri rămân în vigoare până la majorat, chiar dacă statul de origine al copilului dorește să intervină. Măsurile de educație protectoare nu se confundă cu tutela și curatela, decât într-o anumită măsură.

Am asistat, în ultimele decenii, la erodarea principiului legii naționale în materia familiei în dreptul internațional privat. Ocrotirea minorilor, care înseamnă un domeniu vast, ce cuprinde și tutela, și curatela, excede cu mult acest singur aspect, cuprinzând toate reglementările administrative ale ocrotirii copilului, primând, întâi de toate, interesul copilului [22]. Ideea se găsește formulată în actele normative interne și internaționale. Aceste legi se aplică pe teritoriul Republicii Moldova tuturor persoanelor care se găsesc aici, fie ei moldoveni sau străini, ele având un caracter obligatoriu.

Referințe:

1. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.40 din 12 decembrie 1990, în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993. Publicată în Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.I, p.51.
2. Codul familiei nr.1316-XIV din 26.10.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48/210.
3. Codul civil al Republicii Moldova. Comentariu. Art.1-511. - Chișinău: Î.S.F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006, vol.I, p.73.
4. Chirtoacă L. Tratat de dreptul familiei. - Chișinău: Bons Offices, 2005, p.184.
5. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.
6. Намангю С., Росетти-Бăлănescу І., Бăicoianu АІ. Tratat de drept civil român. - București: ALL, 1996, p.381- 435.
7. Florian E. Dreptul familiei. - București: Lumina LEX, 1997, p.396.
8. Гетьман - Павлова І.В. Международное частное право: Учебник. - Москва: Эксмо, 2005, с.141.
9. Legea de drept internațional privat a Ucrainei, nr.2709-IV din 23 iunie 2005.

10. Filipescu I.P., Filipescu A.I. Drept internațional privat. - București: Editura MI, 2002, p.326.
11. Legea turcă de drept internațional privat și de procedură internațională, nr.2675 din 20 martie 1982.
12. Jakotă M.V. Drept internațional privat. - Iași: Chemarea, 1997, vol.II, p.20.
13. Codul civil al României. Republicat în Monitorul Oficial al României. Partea I, nr.505 din 15 iulie 2011, în vigoare din 1 octombrie 2011.
14. Mihail V.J. Drept internațional privat. - Iași: Chemarea, vol.II, 1997, p.119-121.
15. Zlătescu V.D., Drept privat comparat. - București: Oscar Print, 1997, p.166.
16. Codul civil al Federației Ruse, Partea III, din 26 noiembrie 1994, nr.146 – ФЗ.
17. Звеков В.П. Международное частное право: Курс лекций. - Москва: НОРМА, 2000, с.200.
18. Богуславский М.М. Международное частное право. - Москва: Международные отношения, 1994, с.309-319.
19. Convenția privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor, adoptată la Haga la 19 octombrie 1996.
20. Tratatul între Republica Moldova și România privind asistența juridică în materie civilă și penală din 06.07.1996, art.35 alin.(1).
21. Дмитриева Г.К. Международное частное право: Учебник. - Москва: Проспект, 2002, с.204.
22. Legea de drept internațional privat a Republicii Federale Germania din 26 iulie 1986, art.24.

Prezentat la 18.10.2011

PROFILAREA CARACTERULUI INTERDISCIPLINAR AL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE PRIN CONTRIBUȚIA SISTEMULUI SOCIAL NORMATIV

Rodica CIOBANU

Catedra Istoria și Teoria Dreptului

The article discusses the current scientific research problems. It focuses on scientific research value, on the need to close the gap between scientific development and social life, on establishing common points for social prosperity. The author talks about the existence of two forms of rationality: theoretical and practical type, that must collaborate, which is under the power of the two Aristotelian ethics: morality and law. Thus, it is emphasized the fact that morality and law as social sciences are able to provide both short-term as well as long-term solutions to contemporary world problems.

Perioada în care se află societatea contemporană este cu totul alta decât cea de la începutul, sau poate chiar cea de la sfârșitul secolului XX, iar evenimentele, procesele ce se desfășoară astăzi în lume constituie obiect de cercetare, de analiză și de reflecție pentru toți oamenii de știință. Civilizația postindustrială, caracterizându-se printr-un șir de particularități, cum ar fi progresul tehnico-științific, interdisciplinaritatea și segmentarea științelor și metodelor de cercetare, implică o atitudine deosebită față de mediul în care ne aflăm, mediu complex ce cuprinde atât natura, cât și societatea.

Momentul interogațiilor asupra statutului științelor sociale, în particular, precum și asupra statutului științei contemporane, în general, vizează, pe de o parte, redefinirea conceptului însuși de știință (impusă de scientizarea tehnologiei și impactul asupra socialului), iar, pe de altă parte, restructurarea discursului științific marcat de globalitatea, interdisciplinaritatea și centralitatea cunoașterii teoretice [1].

În acest context este important a remarca faptul că savanții contemporani (Feyerabend, Wittgenstein, Kuhn etc.) solicită studiul științei nu doar ca o structură cognitivă, ci și ca „o practică normativă”, social întemeiată. Prin aceasta se indică posibilitatea reconceptualizării și reproblematicării temelor epistemologice fundamentale. Astfel, vorbind despre studiul științei din punct de vedere normativ, obligatoriu în acest context devine necesară luarea în calcul a două discipline cu caracter profund normativ, sau teoretico-practice (cum le numește Aristotel) – *morală și dreptul*. Or, devine clară intenția noastră de a vorbi despre un rol specific al acestor discipline, în special în ceea ce privește știința dreptului, ca domeniu al socioumanului în soluționarea multor probleme ale contemporaneității.

Dezvoltarea rapidă a cunoștințelor din cadrul științelor naturii, pe de o parte, și progresele mai modeste, dar prezente, ale științelor socioumanistice mai întretin încă prejudecata unei rupturi în cadrul raționalității științifice și în cel al cunoașterii și acțiunii raționale. Încercările din ultimul timp de a include aspectul valoric atât în domeniul științelor naturale, cât și în cel al științelor sociale sunt un argument adus în sprijinul afirmației că se atestă încetinirea rupturii dintre dezvoltarea științifică și viața socială, între ele fiind stabilite puncte de tangență întru realizarea prosperității sociale. Mai exact, ne referim la depășirea rupturii, golului între raționalitatea de tip teoretic și cea de tip practic, lucru ce este în puterea celor două domenii ale eticii aristotelice: *morală și dreptul*.

Întru confirmarea afirmației că *morală și dreptul*, ca științe socioumanistice, sunt capabile să ofere soluții atât pe termen scurt, cât și pe termen lung problemelor lumii contemporane, vom recurge la explicații mult mai ample, ce depășesc acest cadru, dar care în mod nemijlocit devin într-un anumit fel un procedeu argumentativ în acest sens.

Amplele revoluții tehnico-științifice și sociale, ce au dominat ultimele secole și resursele inteligenței umane, au permis o lărgire a orizonturilor cunoașterii în toate domeniile. Știința și tehnica, la moment, se caracterizează printr-o creștere rapidă, însoțită de mutații substanțiale în vechile lor structuri și în modul în care sunt concepute. Rapiditatea caracteristică științei și tehnicii se răsfrânge direct asupra dezvoltării societății și civilizației, care, în ultimele decenii, are coordonate cu totul deosebite.

Societății contemporane îi este caracteristic un înalt nivel de dezvoltare a științei, respectiv se observă un interes viu față de scopurile dezvoltării științei și orientările ei valorice. Dacă până nu demult existau două viziuni disparate (atitudinea științifică și cea valorică) asupra realului, atunci astăzi este foarte complicat a

desemna o problemă ce ține doar de domeniul științei, care nu ar fi în conexiune cu contextul socialului și valorile general-umane. S-a accentuat necesitatea de a soluționa cele mai complexe probleme social-economice, politice etc., dar în mod special – problemele globale ale omenirii.

Problema coraportului știință-valori este destul de complexă și cu diverse malformații. În generalizările filosofico-metodologice au fost evidențiate mai multe aspecte ale acestei probleme. De exemplu, R.O. Kurbatov și N.M. Mamedov consideră știința însăși o valoare incontestabilă. În primul rând, din acest considerent, se pune în evidență valoarea metodologică și epistemologică a științei, a metodei de cercetare, a teoriei etc. În al doilea rând, poate fi sesizată influența sistemului funcțional de valori al societății asupra dezvoltării științei, asupra modificării structurii interne, a bazei axiologice, a intereselor științei în contextul spațio-temporal concret și a unei metodologii de cercetare.

Într-o altă interpretare a cercetărilor, este expusă opinia în conformitate cu care dezvoltarea științei se analizează ca un mecanism de reglare a altor domenii de activitate umană, de exemplu: rolul dreptului proprietății intelectuale, al dreptului de autor în reglementarea relațiilor în domeniul cercetării științifice, al dreptului ecologic – în reglementarea relației dintre om și mediul ambiant, sau influența științei asupra societății și asupra schimbărilor parvenite în sistemul de valori acceptate de societate [2].

Aceste teoretizări se completează prin încă două aspecte, subliniate de V.Pulikovski. În contextul activității științifice, valorile nu îndeplinesc funcția de reglementare, ci se prezintă ca obiective ale acesteia, incluzându-se în arealul cunoștințelor științifice numai în calitate de momente de sprijin, piloni ai conceptelor științifice, care reflectă natura valorilor și interconexiunilor cu totalitatea de fenomene sociale. Alt moment evidențiat de autorul citat este aprecierea științei ca element al sistemului de valori, în care activitatea științifică și, în special, cunoașterea științifică se manifestă ca valoare „recunoscută în una sau câteva sisteme de valori” [3]. Revenind asupra acestor idei, ajungem la concluzia că ultimele aspecte, relatate de V.Pulikovski, se conțin în întregime în extensiunea primelor trei și sunt epuizate de acestea.

Un tablou mai concret și, totodată, mai multilateral al coraportului dintre știință și valori, pe care îl împărțăm, este elucidat de M.A. Rozov. În viziunea acestui autor, știința este considerată un tot unitar, un sistem, o comunitate supraindividuală, un institut social. Alături de acest sistem și/sau concomitent cu acesta există și sistemul general de valori ale societății și valorile individuale ale savanților. Rezultă că întregul sistem valoric stabilit al științei include în sine orientările valorice ale savanților, valorile general-științifice, orientările valorice interne și externe ale științei, între acestea existând legături și conexiuni complexe și, totodată, contrare [4]. Deci, ca sistem, știința se include într-un alt sistem mult mai complex – sistemul social. Datorită acestui fapt, este absolut incorect să spunem că știința pură nu are nimic în comun cu normele, tradițiile, valorile societății. Totodată, dacă toate științele constituie un sistem unitar, atunci, făcând trimitere la teoria sistemelor și la ideea de autoorganizare, am putea deduce că rolul științelor normative (normele morale și cele de drept) din cadrul acestui sistem este unul major. În același timp, este binecunoscut faptul că nu putem pune o linie de demarcație clară între norma morală și cea de drept; ele acționează adesea concomitent, formând un mijloc, mecanism de reglementare a diverselor tipuri de relații (om-om, om-societate, om-natură ș.a.).

Datorită faptului că timp îndelungat activitatea științifică avea ca obiectiv major descoperirea adevărului științific, aspectul valoric al activității științifice a fost lăsat în umbră, fiind luat în considerație doar în context intern – la obținerea cunoștințelor obiective despre obiectele și fenomenele lumii înconjurătoare. Însă, reieșind din necesitatea aprecierii sociale a activității științifice și a rezultatelor ei, „responsabilitatea” științei era considerată ca ceva implicit. O explicitare a acestei convingeri ar fi faptul că știința se considera neutră față de toate fenomenele sociale și, din această cauză, pentru savant valori erau doar descoperirile sale și căutarea adevărului (ne referim în primul rând la domeniul științelor naturale).

Deosebit de elocvent și clar situația dată a fost redată de C.P. Snow, cu referire la latura normativă (morală) a științei: „Este greu a ne imagina în ce atmosferă de moralitate se efectuau lucrările tinerilor savanți ai Universității din Cambridge. Cel mai mult noi ne mândream cu faptul că activitatea noastră științifică, în pofida oricăror circumstanțe, avea un sens practic. Cu cât mai tare declaram aceasta, cu atât mai mândri ne simțeam” [5].

Declarații de acest gen, despre capacitatea de a înțelege valoarea supremă a științei – descoperirea adevărului și obținerea cunoștințelor adevărate – au fost făcute și de alți savanți. De exemplu, Einstein scrie: „Unul dintre cele mai puternice impulsuri ce ne duce spre artă și știință este dorința de a ne depărta de viața cotidiană, plină de răutate, cruzime și goliciune, de a pleca de la propriile dorințe, care veșnic se schimbă. Aceasta

este cauza ce îi mobilizează pe oameni, cu un suflet ca al lui Plank, de a purcede calea de la retrăiri personale în lumea reală la înțelegere” [6]. Într-un limbaj mult mai explicit s-a pronunțat A.Poincare: „Scopul suprem și unicul demn de a fi luat în considerație în procesul cunoașterii este căutarea adevărului. Omul trebuie să se conformeze acestui scop și, pentru aceasta, știința este gata a se dezice de oricare alte valori” [7].

Generalizând cele expuse, putem deduce următoarele moduri de interpretare a științei. Unul din ele consideră știința esențialmente o profesiune autonomă, separată de cerințele și presiunile societății în ansamblu. Această poziție este legată de numele lui Michael Polanye, care a formulat teoria autonomiei științei ca sistem autoordonat, reglat exclusiv de standardele profesionale, asemenea modelului economic al *laissez-faire*ului. După Polanye, orice interferență a altor factori sociali va frâna progresul științific: „Libertatea științei este un mijloc pentru a maximaliza eficiența sistemului științific de producere a cunoașterii pentru a asigura organizarea cea mai eficient posibilă a progresului științific” [8]. Ideea autonomiei științei în raport cu lumea exterioară este susținută și de D.J. de Solla Price [9]. Conform opiniei acestui savant, știința nu este o plantă delicată, pe care factorii economici și sociali ar putea-o distruge, ci un sistem organic, riguros, care evoluează și se dezvoltă după legile sale interne, neputând fi afectat esențial de factorii externi.

Teoria neutralității etice a științei s-a cristalizat având ca substrat diverși factori: tehnogeni, metodologici, sociali, conceptuali, gnoseologici și tehnologici [10]. În știința de până la dispersarea pe domenii, savantul se considera purtătorul cunoașterii adevărate, necesare tuturor oamenilor, având menirea de a transforma lumea spirituală și materială a omului, prin lărgirea orizontului asupra universului și prin autoafirmare. Cunoștințele obținute sunt considerate valori supreme [11].

Începând cu secolul al XVIII-lea, întreaga știință clasică este dominată de ideea că obiectivitatea cunoașterii științifice se realizează numai atunci când din descrierea, explicarea și organizarea cunoașterii se exclude tot ce se referă la subiectul activității de cunoaștere. Obiectivitatea și nouitatea cunoștințelor științifice, lipsite de orice atribut uman, sunt proclamate valori general-științifice supreme. Dar, din considerentul că astfel de valori pot fi caracteristice doar pentru știință, rezultă că anume științei i se oferă prioritatea printre alte moduri de activitate umană [12]. În corelație cu acestea, aprofundarea procesului de diferențiere a cunoștințelor științifice a contribuit direct la formarea specialiștilor care nu sunt interesați de problemele ce sunt abordate de științele „vecine” (cele socioumanistice) și chiar de către cele înrudite domeniului lor. Asupra acestei situații a influențat și specializarea, care, după cum indică I.T. Frolov și B.G. Iudin, a contribuit la formarea orientărilor valorice ale savanților cel puțin în două direcții: a) savanții sunt înclinați să efectueze un control riguros al ipotezelor, teoriilor pe care le împărtășesc, să limiteze diletantismul și concepțiile necompetente; b) odată cu diferențierea cunoștințelor (în strânsă conexiune cu ea – specializarea), savanții care se consideră competenți doar într-un domeniu îngust nu sunt înclinați a se pronunța asupra problemelor ce depășesc limitele domeniului lor. Astfel, specializarea a stimulat delimitarea normelor, valorilor și, de fapt, „și-a adus contribuția la formarea unei gândiri eliberate de valori” [13].

Deci, putem menționa că în literatura de specialitate găsim teorii care supralicitează rolul științei și al tehnologiei în detrimentul altor componente ale culturii, deprecind rolul valorilor, moralei, artei, filosofiei etc. [14], ceea ce ar putea însemna că știința socioumanistică în general are locul din spate și rolul cel mai nesemnificativ. Din perspectivă tehnocratică, rolul privilegiat îl dețin realizările materiale ale societății, valorile științifico-tehnice, cultura spirituală fiind de prisos. Latura materială este considerată o sursă de salvare a umanității, asigurată de valorile tehnice. În aceste condiții, omul-savant este considerat un mijloc pentru realizarea descoperirilor și inovațiilor materiale, „eliberat” de norma morală.

Aceste concepții ne conving că savanților, de regulă, le-a fost străină, până la un anumit moment, problema interacțiunii științei, tehnologiei și valorilor. Cu atât mai puțin s-ar fi putut gândi cineva că, mai devreme sau mai târziu, vor apărea reacții din partea științelor socioumanistice, care vor vorbi nu doar despre necesitatea existenței unor norme morale elementare, pe care trebuie să le ia în calcul savantul, dar și despre încercări de a elabora legi care ar reglementa din punct de vedere juridic activitatea de cercetare. Nu se pune la îndoială faptul că știința reprezintă binele general în orice situație și că este capabilă să propună soluții universale pentru rezolvarea oricărei probleme. Într-un context similar, norma morală, chiar și cea de drept, nicidecum nu poate ocupa o poziție importantă, ea fiind subsumată de știință.

Considerăm că, din punct de vedere moral, știința pură sub aspectul cunoașterii cognitive nu este nici negativă, nici pozitivă, ea având doar un caracter constatativ, de cauzalitate, iar progresul științei creează doar o speranță care se va realiza în dependență de modul de afirmare a omului. Sub aspectul cunoașterii

valorizante însă, bivalența morală a științei deschide spațiu pentru activitatea umană (pozitivă sau negativă), lucru ce determină necesitatea intervențiilor prin sisteme de norme sigure și cu sancțiuni clare. Lucru necesar, cel puțin, și totodată mult, pentru a fi posibil de a respecta unul dintre drepturile fundamentale ale individului, inclus în Declarația Universală a Drepturilor Omului – Dreptul la viață.

Începând cu secolul XX, activitatea oamenilor a depășit sfera vieții biologice, a lărgit granițele ei și a început să fie determinată de puterea rațiunii. Pentru soluționarea problemelor globale, omnia trebuie să se includă în „noosferă”, ceea ce semnifică construirea și crearea realității în conformitate cu dimensiunile umanului. Analiza unui obiect, fenomen cere atât folosirea metodelor științelor naturale, tehnice, cât și întreg complexul de metode caracteristice cunoașterii umane.

Din cele expuse mai sus, evidențiind un avantaj larg și divers de reacții la această stare de lucruri, numită de Prigogine „alternativă metafizică, tragică” [15], evidențiem următoarele concluzii. Necesitatea soluționării problemelor contemporaneității contribuie la schimbarea comportamentului, scopurilor activității științifice și a metodelor folosite. În fiecare component al activității științifice survin schimbări care necesită luarea în considerație a anumitor valori sociale. Abordările simpliste, lipsite de latura valorică, sunt niște elaborări tehnologice sau de altă natură, ce nu țin cont de așa factori ca cei ecologici, sociali, naționali ș.a. Deci, orientarea valorică a activității științifice se manifestă ca un factor esențial în realizarea unui nou nivel de cunoaștere, mai complex, prin conexiuni între științele naturale, tehnice, socioumanistice. Modul de abordare complex al științei contemporane face loc intervenției în activitatea științifică a științelor etico-normative, cum ar fi dreptul și morala.

Datorită faptului că în secolul XX a avut loc reducerea distanței dintre științele fundamentale și cele aplicate, reconstrucția conceptuală a științei a distrus tendințele esențiale ale științei, și anume: credința în faptul că adevărul este superior oricui și orice. Noul fundament al științei contemporane semnifică căutarea tangențelor, suporturilor valorice și luarea unei atitudini critice.

O întrebare, care, în mod natural, va apare la oricine, este următoarea: spre ce trebuie să tindă știința, fiind în corelație cu normele și valorile sociale în condițiile multiplelor probleme social-globale acute ale societăților contemporane? În acord cu M.A. Rozov [16], propunem pentru rezolvarea eficientă a acestei probleme respectarea a cel puțin patru cerințe.

1. De depășit, fie și parțial, granițele științei de până acum, lipsa sa de valori. Aceasta nu se poate realiza pe calea aderării la una sau altă orientare valorică, deoarece funcțiile socioculturale ale științei și valoarea ei în dezvoltarea societății nu pot funcționa decât în complex. Va fi incorect, de exemplu, dacă vom spune că funcția gnoseologică și valoarea adevărului sunt mai importante decât funcția de producere a noilor tehnologii sau că cea din urmă este mai importantă pentru progresul social decât funcția culturală a științei etc. Deci, nu putem crea o scară ierarhică a valorilor. Fiecare din aceste funcții contează, dar nu într-un sistem unic. Trebuie să găsim sfera în care pot fi incluse toate, și aceasta ar putea fi anume sfera culturală.

2. În procesul de sistematizare a valorilor trebuie de ținut cont nu doar de rezultatul final, nu doar de urmările directe ale activității științifice, dar și de întregul proces, deoarece nu putem reuși acționând conform principiului machiavelic: „Scopul scuză mijloacele!”. În context contemporan, știința influențează toate laturile vieții societății, iar o astfel de atitudine poate fi dăunătoare și chiar distrugătoare.

3. Pentru a obține primele realizării în redresarea situației, întru a schimba mersul lucrurilor pe un făgaș sigur și de viitor, trebuie de recurs la măsuri care nu dau greș, eficiente, și care ar funcționa începând de la valorile cercetătorilor și sfârșind cu rezultatele științei aplicate în practică. Anume aceasta este sarcina fundamentală a științelor socioumanistice, care pot să acționeze prin intermediul celor două componente ale sale: morala și dreptul.

4. Astfel, ca nivel teoretic, știința valorează foarte mult, dar ea trebuie să țină cont și de aspectul practic, ca prin activitatea rațională a subiectului să se găsească acel mijloc care ar reglementa implementarea descoperirilor în viață. În acest sens, rolul esențial îi revine moralei, ca element interior al subiectului, și dreptului, ca voință exterioară, impusă în caz de necesitate. Acestea ar fi două domenii care s-ar completa reciproc și eficiente în elucidarea și soluționarea multor probleme.

În consecință, menționăm că cele două domenii în istoria umanității au colaborat și au fost utilizate nu doar în calitate de reglatori ai relațiilor interpersonale, dar s-au extins asupra unui șir de probleme cu caracter social și chiar științific, fiind percepute ca forme specifice de raționalitate.

Pornind de la o analiză a semnificațiilor celor doi termeni (morala și dreptul), un lucru îl putem deduce cu certitudine, anume: faptul că ambele concepte sunt sisteme complexe cu multiple semnificații de care trebuie să se țină cont. În acest sens Gh.Mihai menționează, citându-l pe I.Craiovan, că cel mai important și principal sens al termenului „drept” este ansamblul de reguli menite să păstreze echilibrul în mediul social concret de conviețuire – arta dreptului [17]. Dacă ne gândim bine, menirea moralei este aceeași, lucru ce face ca aceste două domenii să se completeze reciproc.

În general, specificitatea, complexitatea și identitatea dreptului se relevă în cadrul a două planuri de cunoaștere: 1) ca expresii particulare ale normativității sociale; 2) ca interacțiune cu celelalte zone ale cunoașterii sociale. Astfel, alături de universul teoretic există și un altul, cel practic. În locul determinismului fenomenelor naturale, cunoștințele pe care le avem despre această lume presupun „libertatea”. Idee care conduce morala și dreptul se realizează în viață sub formă de cunoaștere particulară a unor îndatoriri și drepturi, dar o face prin acte ale rațiunii, care nu se mai manifestă ca determinate în spațiu și timp, ci ca libere.

Cunoașterea juridică constituie astfel o realitate care, în toată complexitatea ei, este paralelă cu realitățile sociale și suprapusă lor, dar ea niciodată nu se poate produce separat, ci se aplică întotdeauna acestor realități. Ea folosește cunoștințele morale în mod imediat, iar pe cele sociale în mod mediat. Dreptul, printr-o apropiere a moralului și a socialului, preface aceste cunoștințe în ceva pur juridic.

În această ordine de idei, menționăm că încercările din ultimul timp de a include aspectul valoric atât în domeniul științelor naturale, cât și în cel al științelor sociale sunt un argument ce vine să confirme încetinirea rupturii dintre dezvoltarea științifică și viața socială, între ele stabilindu-se puncte de tangență întru realizarea prosperării sociale.

Sistemele raționale se extind în prezent de la teritoriul clasic al condițiilor formale ale cunoașterii specializate la cel integrator, cuprinzând condițiile formal-raționale ale acțiunii umane, cu aspecte de reglare normativă. Deși normele unei oarecare activități sunt situate dincolo de domeniul adevărului și falsului, ele totuși se supun încă legilor logice.

Conform concepției lui J.-P. Sartre, subiectul are o autonomie totală în activitate, el este „condamnat să fie liber” în decizii și acțiuni. Sartre pune accentul pe ideea că ființa umană se orientează mereu în afară, fiind total răspunzătoare de actele sale, față de sine și față de ceilalți. Iar G.Marcel vorbește despre concepția tehnico-utilitaristă, care rezervă omului rolul de rob al mașinii și de tiran al naturii. În locul tendinței ontologice de a fi, el tinde spre a avea, spre a deveni posesor a cât mai multor obiecte și instrumente. Aceasta și este una dintre cauzele care determină necesitatea reglementării activității umane de normele morale și juridice.

În tendințele sale de a transforma realitatea, subiectul acționează asupra naturii înconjurătoare, se îndreaptă spre diverse niveluri de organizare a materiei și devine responsabil de acțiunile sale. În primul rând evidențiem acțiunile omului în cadrul speciei sale. De exemplu, Wattson și Crick au făcut descoperiri epocale în biologie, dar tehnologia nașterii și reproducerii pe căi artificiale ridică probleme etice deosebit de importante. Toffler se exprimă în acest sens foarte clar, punând întrebări, ca: cine va hotărî „rasa mai bună? ce se va întâmpla cu însuși conceptul de rasă într-o lume care mai suferă de maladia morală a rasismului? [18].

Un alt moment, dar la fel de important, al activității subiectului este și acțiunea lui asupra celorlalte viețuitoare, adică față de biosferă și ecosistemele sale [19]. Dacă în primul caz în relația om-om, om-societate există anumite tabu-uri (altceva este dacă ele se respectă sau nu), legi, norme de care trebuie să ne conducem, atunci în cazul relației om-natură nu avem încă un cod care ar fi respectat. Deci, este necesară și în această relație o implicație normativă (legislativă). Nu este întâmplător faptul că au început să fie create așa discipline, cum ar fi dreptul ecologic ș.a., care au scopul de a proteja nu doar mediul, dar și pe noi înșine.

Problemele cu care se confruntă societățile contemporane sunt un argument pentru a pune în discuție problemele provocate de activitatea omului ca subiect al activității științifice (savant) și ca membru al societății și naturii.

Plasarea subiectului, a societății în centrul oricărui tip de activitate presupune o altă viziune asupra activității, care propune ca postulate: 1. Integrarea activității omului în sistemul general al societății și evaluarea eficienței și eficacității activității lui pe baza efectelor teoretice și practice. 2. Găsirea unei corelații între toate tipurile de activitate și evaluarea acestora în dependență de funcționarea lor optimă. 3. Înțelegerea cerinței unei armonii om-societate-natură și crearea unei viziuni integratoare. 4. Revenirea la valori și elaborarea unui sistem explicit de valori, care să exprime ansamblul multidimensional al activității umane.

În același context se înscrie Richard Hare cu remarcă: „Regulile după care se conduce o societate nu pot fi schimbate numai prin meditații și scrieri etice. Ridicarea la o moralitate superioară presupune atât faptul ca oamenii să gândească moral, cât și faptul ca ei să dorească acest lucru” [20]. Autorul implică nu doar conștiința, ci și dorința umană de a tinde spre un bine general. Integrarea raționalității tehnic-acționale cu scopuri, norme și valori umane implică ameliorarea calității vieții sociale și individuale. Formele de raționalitate normativă cuprind în cadrul lor o amplificare a creativității și o promovare a valorilor în toate domeniile de activitate: economie, știință, cultură, artă etc.

În fine, rezultă că activitatea subiectului la nivel teoretic trebuie corelată cu activitatea practică în baza raționalității de tip normativ a subiectului. Următoarea concluzie la care ajungem este că raționalitatea subiectului activității este un factor ce contribuie la formarea unei viziuni complexe asupra realității și a diferitelor domenii de activitate, deoarece orice nivel de activitate presupune o încadrare într-un nivel cu un grad mai înalt de generalitate.

Pe lângă faptul că omul are libertatea de a acționa, există și necesitatea unei responsabilități pentru rezultatele acțiunilor noastre. Nu ne referim la o limitare a libertății individului, ca drept constituțional fundamental, ci la o conștientizare a faptelor, deoarece în momentul în care avem drepturi există și obligații și avem libertatea de a alege, fiind responsabili pentru alegerea făcută. Liberul arbitru implică existența a doi reglatori: morala și dreptul, dintre care primul este intern subiectului, iar al doilea este un agent extern, ambii având însă același scop – apărarea vieții și a binelui comun.

Referințe:

1. Roventza-Frumușanu D. Semiotica discursului științific. - București: Editura Științifică, 1995, p.3-11.
2. Курбатов Р.О., Мамедов Н.М. Проблема ценностей и синтез естествознания. Наука в социальных, гносеологических и ценностных аспектах. - Москва: Наука, 1980.
3. Пуликовский В. Современная наука и ценности. Ценностные аспекты науки и проблемы экологии. - Москва: Наука, 1981, с.16.
4. Розов М.А. Проблема ценностей и развитие науки. Наука и ценности. - Новосибирск: Наука, 1987, с.13-19.
5. Сноу П. Две культуры. Сборник публицистических работ. - Москва: Наука, 1973, с.42-43.
6. Эйнштейн А. Собрание научных трудов. Т.4. - Москва: Наука, 1967, с.39.
7. Пуанкаре А.О. О науке. - Москва: Наука, 1983, с.155-156. Polanyi M. The republic of science. Its Political and Economic Theory. - Chicago: Roosevelt University, 1962, p.8.
8. Polanyi M. The republic of science. Its Political and Economic Theory. - Chicago: Roosevelt University, 1962, p.8.
9. De S. Price D.J. Știința mică, știința mare. - București: Editura Științifică, 1971.
10. Григорьев В.И. Наука и техника в контексте культуры. - Москва: Изд-во Университета дружбы народов, 1989; Косарева Л.М. Ценностные ориентации и развитие научного знания // Вопросы философии, 1987, №8, с.44-55; Стёпин В.С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии, 1989, №10, с.3-19.
11. Визир П. Методологический анализ общенаучного знания: Автореферат. - Кишинев, 1990, с.30-35.
12. Стёпин В.С. Op. cit, p.3-19.
13. Юдин Б.Г. Этика науки. Проблемы дискуссии. - Москва: Политиздат, 1986, с.178-180.
14. *Notă:* Despre rolul tehnicii și științei în societate în acest sens vorbesc: Hoffman O. Știință. Tehnologie. Valori. - București: Lumina LEX, 1999; Ellul J. Le système technique. - Paris: Calman Levy, 1983; Lyon D. Postmodernitatea. - București: Dy Style, 1998; Lyotard Fr. Condiția postmodernă. - București: Babel, 1993; Baudrillard J. Sistemul obiectelor. - București: Echinox, 1996 ș.a.
15. Prigogin I., Stengers I. Noua alianță. Metamorfozele științei. - București: Editura Politică, 1984, p.91.
16. Розов М.А. Op cit., p.23-24.
17. Mihai Gh. Inevitabilul drept. - București: Lumina LEX, 2002, p.26.
18. Toffler A. Șocol viitorului. - București: Editura Politică, 1973.
19. Ivaneș S.-M. Umanismul și problema științei contemporane. – În: Știință și contemporaneitate. - Bacău: Editura Comitetului județean de cultură și educație socială, 1991, p.393.
20. Hare R. Libertate și rațiune. – În: Filosofia contemporană. Orientări și tendințe. Vol.3. - București: Academia „Ștefan Gheorghiu”, 1982, p.268.

Prezentat la 15.11.2011

STRATEGII PERSUASIVE ÎN PR ȘI COMPORTAMENTUL COMUNICAȚIONAL AL PRINCIPALILOR CONCURRENTI ELECTORALI ÎN ALEGERILE LOCALE CHIȘINĂU-2011

Aurelia PERU-BALAN

Catedra Comunicare

This article reflects the techniques and strategies applied by the main electoral contestants in the 2011 elections for general mayor position of Chisinau Municipality. The author identifies the persuasive impact of behavior and election's eloquence adopted by the 2 contestants – D. Chirtoaca (LP) and I. Dodon (PCRM).

Turul I al campaniei

Contextul situațional al alegerilor locale din 2011

Alegerile locale se desfășoară în contextul unei crize constituționale, care durează de mai mult de doi ani, după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009. În această perioadă, în Republica Moldova președintele își exercită doar interimatul – mai întâi, președintele Partidului Liberal, Mihai Ghimpu, apoi – președintele Partidului Democrat, Marian Lupu. În condițiile unui antagonism incalificabil între puterea și opoziția politică, pe de o parte, și discrepanțele amplu mediatizate dintre partidele aflate în exercițiul guvernării, pe de altă parte, rezultatele acestor alegeri au servit drept instrument de testare a influenței și a sprijinului popular acordat celor două tabere politice, dar și a orientării societății noastre – fie spre Occident, fie spre Orient.

Din cauza incapacității forțelor politice de a găsi un compromis și a depăși criza constituțională, societatea moldovenească, fiind supusă unei permanente retorici persuasive din partea actorilor politici, a devenit una atomizată, scindată, dezorientată și decepționată. La cei 20 de ani de independență și suveranitate, reformele democratice, demarate lamentabil în Republica Moldova, continuă să derapeze și să stagneze.

Persuasiunea – actul de prezență în comunicarea electorală

Factor de influență socială, persuadarea presupune convingerea auditoriului, respectiv a publicului, adică o activitate ce conduce la o modalitate emoțională, intelectuală și comportamentală a structurii mentale a acestuia. La nivel intelectual, scopul persuadării este schimbarea opiniilor și convingerilor, a comportamentului și a preferințelor. Modificările generale ale nivelului afectiv, cele mai greu de cuantificat, sunt orientate spre exercitarea în public a schimburilor emoționale [1]. Prin urmare, mesajul persuasiv al actorilor politici este direcționat, în primul rând, spre o percepere intelectuală în mediul electoral.

În condițiile exploziei informaționale, o campanie electorală care ar neglija știința persuasiunii ar fi sortită eșecului din start. Persuasiunea reprezintă totalitatea tehnicilor folosite pentru a-i convinge pe alegători să-ți ofere votul favorabil; altfel spus, este știința generării unui răspuns pozitiv în campania electorală. Cele mai uzuale **tehnici de convingere**, care duc la generarea unui răspuns pozitiv la o cerere venită din partea cuiva, se bazează pe tendințele comportamentului uman, cum sunt: *reciprocitatea*; *consistența*; *validarea socială*; *aprecierea*; *autoritatea*; *deficitul de resurse*.

Sunt cunoscute 10 legi ale persuasiunii. Cele 10 legi ale persuasiunii sunt cărămizile fundamentale cu care se construiește eficiența în comunicare. Iată o scurtă trecere în revistă a acestora: **Legea reciprocității** se referă la dorința de a da ceva în schimb, pe care o simțim atunci când primim ceva semnificativ pentru noi; **Legea contrastului** se referă la percepție: două obiecte diferite par și mai diferite dacă sunt plasate unul lângă celălalt; **Legea prietenilor** arată că ne lăsăm mult mai ușor convinși de cei care ne demonstrează că au în vedere propriile noastre interese, adică de cei care se comportă ca niște prieteni adevărați; **Legea așteptărilor** spune că avem tendința să performăm la nivelul așteptărilor celor pe care îi respectăm; **Legea asocierii** spune că tindem să apreciem produse sau servicii susținute de oameni pe care îi apreciem (interpreta Nelly Ciobanu este invitată să facă reclamă politică în favoarea Partidului Democrat, Nadia Comaneci, în România, este invitată să facă reclamă la lapte?!); **Legea consecvenței**: când o persoană susține un punct de vedere în scris sau oral, va apăra acel punct de vedere chiar în fața unor probe contrare foarte puternice; **Legea penuriei**: apreciem la o valoare mai ridicată lucrurile despre care percepem că se găsesc în cantitate limitată (mandatele în forul legislativ); **Legea conformismului**: avem tendința de a accepta propunerile pe care majoritatea oamenilor le consideră, la rândul

lor, acceptabile; **Legea puterii**: suntem investiți cu putere de către ceilalți în măsura în care ei percep că avem autoritate, forță sau experiență (cea mai utilizată în comunicarea politică); **Legea timpului**: comportamentele noastre diferă în funcție de orientarea preponderentă a atenției: în trecut, în prezent, respectiv în viitor [2].

Procesul persuasiv la care se recurge în orice campanie electorală conține, incontestabil, multe elemente ascunse, cum ar fi: seducerea, hipnoza subtilă, confuzia, șantajul subtil, izolarea.

Un mesaj persuasiv-seducător este lansat de către liberalul Mihai Ghimpu în timpul alegerilor pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău: „Chișinăul niciodată nu a aparținut comunistilor. Dorin Chirtoacă este și va fi primarul Chișinăului, dacă nu din primul tur, după al doilea”.

În cazul șantajului subtil unii politicieni afirmă în timpul întâlnirilor cu alegătorii că doar votând partidul lor pot avea o reprezentare echitabilă în cadrul forului legislativ. Un element al retoricii șantajului subtil poate fi sesizat și din adresarea președintelui interimar Marian Lupu către alegători în ajunul turului II de scrutin în municipiul Chișinău, care afirma că, votându-l pe Dorin Chirtoacă, chișinăuienii aleg în continuare calea intergrării europene.

Izolarea se face prin intimidarea celor care nu pot fi „reeducați” prin utilizarea tehnicilor evocate mai sus. Intimidarea urmărește să îl facă pe om să se simtă în inferioritate și chiar să îi fie rușine de opțiunea lui, astfel încât persoana respectivă să simtă ca nu are rost să se mai prezinte la vot. Intimidarea se face prin adunări de „simpatizanți”. Tehnica se fundamentează pe una din principalele teorii ale persuadării – teoria „spirală tăcerii”, lansată de Elisabeth Noelle-Neumann în anii '70. Această „spirală” presupune o anumită condiție psihologică a individului în societate, marcată de teama de izolare și respingere [3].

Cel mai ușor mod de a crea pseudofenomenul izolării sunt concertele electorale, organizate în aer liber. În timpul concertului intră în scenă, pentru câteva minute, liderii partidului care organizează concertul respectiv. Ei folosesc mesaje, imagini și promisiuni pentru a menține publicul animat. Cei care au alte opțiuni de vot sunt intimidați, fiind făcuți să creadă, la nivel subliminal: „Uite ce mulți sunt ei, votul meu ce mai contează? Uite că nu am să mă mai duc la vot...” [4] Această tehnică a folosit-o eficient candidatul PCRM Igor Dodon, organizând câteva evenimente PR de amploare, la care ne vom referi mai jos.

Așadar, în acest studiu ne propunem o analiză asupra strategiilor persuasive utilizate de principalii concurenți electorali în competiția pentru funcția de primar general al Chișinăului – Dorin Chirtoacă și Igor Dodon.

Candidatul PCRM, Igor Dodon

Stafful candidatului comunist a elaborat o campanie ritmică, proporțională ca timp și acțiune pe toată durata desfășurării acesteia. Evenimentele cu iminent potențial atractiv și informațional pentru instituțiile media au fost organizate cu periodicitate aproape zilnică. De facto, Igor Dodon s-a lansat în competiția electorală cu cel puțin o lună de zile înainte de startul oficial al campaniei, atunci când orașul Chișinău și arterele principale spre capitală au fost inundate de bildbolduri cu vădit subtext electoral, dar fără de un protagonist identificat. Acestea conțineau doar sintagma SOLUȚIA, ceea ce reprezenta o aluzie-implicit la numeroasele probleme cu care se confruntă municipalitatea la ora actuală. Astfel, candidatul PCRM a utilizat o retorică de persuadare preelectorală cu ulterioară evoluție strategică. Însăși deconspirarea protagonistului respectivelor panouri stradale de publicitate electorală au servit drept motiv de discuții în spațiul mediatic. Dodon a fost unul dintre puținii candidați care a știut să „provoace” mass media și s-o mențină alertată pe tot parcursul campaniei, ținând cont și de principiul *targetării* pe piața electorală autohtonă.

Dodon s-a poziționat ca fiind o persoană autoritară și, uneori, aproape de sine stătătoare în raport cu PCRM (în rețele de socializare) în această campanie, așa cum s-ar fi comportat doar o personalitate notorie. Pleându-și comportamentul după legea persuasivă a puterii, candidatul comunist a exploatat una dintre resursele principale de identitate a candidatului – activitatea profesională, activitatea publică și politică anterioară. În acest sens,

portofoliul de ex-ministru al Economiei a fost unul oportun în ingineria construcției imaginii candidatului. Aceasta și pentru faptul că stafful comunist – prin utilizarea *strategiei (legii) contrastului* – a încercat să demoralizaze, într-un fel, candidatul PL la funcția de primar, Dorin Chirtoacă, care s-a manifestat mai mult ca un lider umanist, emoțional, atras de jocurile politice, în defavoarea imaginii stereotipale de primar – cea de Gospodar.

În opinia noastră, Dodon a gestionat două dimensiuni ale imaginii strategice: una – pe dimensiunea partidistă, alta – pe cea individuală, adică *omul-partid* și *omul-personalitate*. În consecință, s-a produs un mixaj între politic și non-politic, pentru a sensibiliza opinia celor interesați de politică și a celor mai puțin sau deloc implicați în procesele politice.

Omul-personalitate. În această ipostază Dodon, fiind și un blogger pasionat, a utilizat excelent rețelele de socializare. La 7 aprilie, o zi simbolică – la doi ani de la evenimentele din aprilie 2009, Dodon dă startul unei campanii „apolitice”, sociale cu genericul „*Iubesc Moldova*” în cadrul căreia își propune să vorbească oamenilor despre dragostea față de Moldova. Pentru a accentua activismul său civic, dânsul a declarat în repetate rânduri că nu este vorba de un proiect electoral, ci de unul social, menit să păstreze și să promoveze valorile și cultura națională.

După lansarea campaniei sociale „Iubesc Moldova” Igor Dodon a participat și la lansarea discului cu aceeași denumire, care reprezintă o compilație a mai multor piese dedicate țării noastre, printre care și piesa „Mă mândresc că sunt moldovean”. Campania a presupus realizarea mai multor proiecte: piese muzicale, repartizare de tricouri și chipiuri cu o simbolică specială: harta Republicii Moldova și steaua pe stema lui Ștefan cel Mare, pe fundal roșu.

Una dintre primele acțiuni PR cu nuanță electorală, prin care s-a încercat cucerirea simpatiei bloggerilor, a fost întâlnirea pe care candidatul comunist a organizat-o cu aceștia, la 13 aprilie, în incinta unui TIR. Evenimentul a lansat și un mesaj simbolic și manipulator pentru mass media. Dodon, ochind în țintă, afirmă că, de fapt, el țintește în problemele Chișinăului.

Omul-partid. La 29 mai, duminică, cu doar o săptămână înainte de desfășurarea scrutinului, comuniștii au organizat la Chișinău un marș social de amploare, la care au participat cca 70 000 de simpatizanți ai PRCM. Participanții la marș au scandat: „Jos Alianța!”, „Demisie!” și „Rușine!” Și în acest caz avem, de asemenea, un model de aplicare a *legii puterii în persuasiune*. Evenimentul a constituit culminația simbolică și strategică a celor câteva marșuri sociale organizate în alte orașe mari din țară – Cahul, Orhei, Soroca.

Marșurile sociale fac parte din instrumentarul propagandistic cu impact mobilizator și „contagios” în mediul electoral. Postul de televiziune NIT, care susține fățiș PRCM-ul, prin utilizarea unor tehnici speciale de redare a „spectacolului”, a reușit să creeze, indubitabil, senzația de unitate, putere, așa cum au făcut-o, tradițional, ideologiile regimurilor totalitare. Prezența liderului PRCM, Vladimir Voronin, a făcut parte din strategia de seducere și mobilizare a potențialilor votanți. Concludent în acest sens considerăm și mesajul ex-președintelui, impregnat de un limbaj dur, pe alocuri sarcastic, la adresa liderilor Alianței: „*Cine ne conduce, cu ce drept să le permitem unui bolnav, unui contrabandist și altui afacerist ... să dețină puterea?*” [5]. Mai mult chiar, în cadrul unuia din marșurile sociale Mark Tcaciuk, unul dintre liderii de opinie ai comuniștilor, a afirmat despre actuala Alianță guvernatoare că asigură „un regim canibalic”(!?). De menționat însă că utilizarea unui limbaj intolerant, agresiv întrunește și avantaje, și riscuri. Astfel, limbajul sarcastic și agresiv, pe de o parte, este așteptat de către segmentul dur de votanți ai comuniștilor, dar, pe de altă parte, acesta poate mobiliza electoratul necomunist, cel al dreptei politice, care, sub impactul unei retorici violente, amenințătoare, nu poate să rămână în continuare tolerant sau chiar flegmatic la toate ce se petrec în contextul competiției electorale. Așa pot fi mobilizate alte două categorii de electorat – indecizii și apoliticii.

În ultima zi în care se permite agitația electorală – vineri, 3 iunie, Piața Marii Adunări Naționale a capitalei se află în „gestionarea” comuniștilor. De această dată, candidatul PRCM la funcția de primar general al capitalei, Igor Dodon, a organizat două evenimente pentru chișinăieni: seara – un show grandios în Piața Marii Adunări Naționale, cu participarea cunoscutului interpret italian Benny Benassi, Yuliei Saviceva (Rusia), DJ Project (România), Oliei Tira (Moldova); iar în prima jumătate a zilei Dodon, împreună cu feciorul său, a participat în scuarul din fața magazinului UNIC la un festival de Slalom Roller, la care toți participanții erau îmbrăcați în tricouri de culoare roșie, pe care era inscripționat – Roller Festival.

Putem constata prezența unui scenariu evolutiv, bine gestionat al campaniei electorale, cu utilizarea câtorva strategii de adecvare în timp și intensitate a mesajului electoral. Una dintre care – *strategia bookend*, care presupune un debut la scară mare, ostentativ și costisitor, urmat de o construire constantă a imaginii publice; alta – *strategia fulger*, folosită pentru a încheia campania în ultima zi de agitație electorală.

Prezența retoricii pro-europene în mesajul de campanie

Chiar din prima zi de lansare a campaniei, stafful comunștilor a pus miza pe *simbolică și asociere*. Astfel, Igor Dodon dă startul oficial al campaniei sale electorale în ziua de 21 aprilie – Joia Mare. Conform tradiției creștine, anume în Joia Mare gospodinele fac curățenie în gospodărie. Prin analogie, Dodon și-a lansat campania într-o periferie a capitalei cu următorul îndemn: „*Azi începem curățenia în municipiul Chișinău – de aici și vom ajunge până la Primărie. Dragi prieteni, noi venim să construim, nu să distrugem, venim să lucrăm, nu să vorbim. Noi știm ce trebuie de făcut pentru Chișinău*” [6]. Pentru a da o mai mare pregnanță mesajului despre cei „care au distrus totul în țară”, Vladimir Voronin, liderul comuniștilor prezent la eveniment, a declarat că după proclamarea independenței statului moldovenesc „Chișinăul a fost lăsat în mlaștină”, iar acum el are nevoie de un gospodar: „*Chișinăul nu a avut norocul să aibă un gospodar, care să construiască și să dezvolte capitala. Toate apelurile, toate sloganurile de integrare europeană – temă, care de fapt este foarte importantă, strategică pentru țara noastră – au rămas o mlaștină, au rămas nerealizate. Dacă noi nu vor transforma Chișinăul, în primul rând, într-o capitală europeană, nu-l vom alinia la standardele europene – restul va rămâne la nivel de discuții și demagogie. Iată de ce Chișinăul are nevoie de gospodar.*”

Discursul axat pe venirea unui gospodar la primărie nu este unul nou, original pentru electoralat. La fel a fost construită adresa președintelui Vladimir Voronin și în 2003, când în competiția electorală se aflau independentul Serafim Urechean și candidatul comuniștilor Vasile Zgardan [7].

Vladimir Voronin: „*Orașul degradează pe zi ce trece. Tarifele pentru serviciile comunale sânt atât de mari, încât numai oamenii foarte bogați sânt în stare să le achite... Orașul are nevoie de un adevărat gospodar, dar nu de un boier care să împartă pomeni pe la sărbători. Ca locuitor al capitalei, ca cetățean, eu voi vota împotriva lui Serafim Urechean!*”

În opinia noastră, Dodon recurge la utilizarea unei tehnici de persuadare electorală, pe care am putea-o numi *pseudoresursa administrativă*. Din perspectiva abordării modelului evolutiv al campaniilor electorale (modelul Yale), acesta corespunde cu etapa sau fenomenul *legitimării* [8]. *Legitimitatea* se poate imagina ca o bază a puterii. Candidații au posibilitatea de a opta pentru exemplificarea modului în care acționează puterea, făcându-și apariția în compania unor susținători naționali sau internaționali binecunoscuți (de obicei, celebriți). Astfel, pe parcursul campaniei, Dodon a întreprins o vizită la Moscova și una în Bruxelles. La Moscova (28 mai) acesta a avut o întrevedere cu primarul Serghei Sobianin, precum și cu alte oficialități din Federația Rusă. La Bruxelles (19-21 mai) Igor Dodon a avut întrevederi cu prim-ministrul în exercițiu al Belgiei, Yves Leterme, cu care a discutat despre proiectele de infrastructură și experiența Belgiei în implementarea acestora, în special probleme privind construcția drumurilor și aprovizionarea cu energie electrică.

Nu poate fi neglijat nici faptul că, în Belgia, Dodon a fost însoțit de Dirk Schuebel, șeful delegației UE în Republica Moldova. Indiscutabil, stafful PCRM a încercat prin acest gest să transmită electoralului mesajul despre atitudinea pozitivă a structurilor europene față de Igor Dodon, care s-ar pretinde mai mult a fi un model de tehnocrat decât un ideolog comunist.

O astfel de tactică electorală conferă o mai mare autoritate, legitimitate și notorietate concurentului electoral, care își adjudecă dreptul de a deține funcția la care aspiră. Prin urmare, în timpul campaniei Dodon s-a comportat de parcă el ar fi fost primarul degrevat din funcție ce aspiră la al doilea mandat, vizavi de campania volatilă, pe alocuri naivă și inconsecventă a candidatului liberal Dorin Chirtoacă.

Mai puțin activ pe parcursul campaniei, pe ultima sută de metri s-a implicat plenar și liderul comuniștilor Vladimir Voronin. Tradițional, acesta s-a adresat cu un apel către alegători, învinuind actuala guvernare de trădare națională și jafuri: „*Alegerile locale au loc în condițiile în care puterea centrală a țării este, de facto, uzurpată de câteva partide. Este vorba despre partidele care, în aproape doi ani de administrare a țării, n-au reușit să dea poporului țării noastre nimic în afară de trădare națională și jafuri de mari proporții*”.

PR-ul „negru” – inspirat din subiectele corupției și ale traficului de influență

În cadrul unor dezbateri televizate dintre cei doi favoriți ai campaniei – Igor Dodon și Dorin Chirtoacă – candidatul liberalilor a venit cu argumente serioase împotriva contracandidatului său, afirmând următoarele: „*V-ați cumpărat Toyota Land Cruiser în 2003. Ați declarat-o și ați evaluat-o la 5 mii de Euro, pe când numai vama costă 10-15 mii de Euro. Pot să vă spun ce mașini de lux deține familia Dodon împreună cu Voronin. Aș spune chiar gruparea Dodon-Vor sau Vor-Dodon. Apoi fratele dumneavoastră, Alexandru Dodon, are un Jeep de 30 de mii de Euro. O rudă apropiată de-a dumneavoastră, Olga Dodon, la 29 de ani deține 5 automobile de lux cu valori de 80 de mii, 100 de mii, 225 de mii de Euro. Fina D-voastră v-a dat în folosință pe 5 ani un automobil Mercedes pe care nu l-ați declarat. Fina dv., Diana Filipov, a devenit coproprietar la SRL „Casa Sărbătorii”, de pe teritoriul MOLEXPO, pe vreme când nașul său era ministru al Economiei* [9].

Publicitatea electorală

Pe parcursul campaniei Dodon a lansat 6 spoturi electorale. Acesta a fost cel mai amplu proiect de publicitate electorală, fiecare spot axându-se pe principiul de *targetare* și pe ofertele electorale ale candidatului.

Spotul nr.1. a constituit o expresie a motivației personale – de ce candidează la funcția de primar al capitalei. Candidatul apare alături de membrii familiei sale – soția și copiii; mărturisește alegătorului că a făcut studiile superioare în Chișinău și că vrea să transforme acest oraș în unul cu adevărat prosper. Nici un cuvânt despre ideologia socialistă, despre partidul care l-a lansat în competiție. Spotul parcă ar promova un candidat independent.

Spotul nr.2. este axat pe o problemă concretă, tradițională pentru competițiile electorale la nivel local și foarte durută pentru chișinăuieni – tarifele pentru căldură și apă fierbinte.

Spotul nr.3 se referă la problema drumurilor din municipiu.

În imagine Dodon, aflat la volanul unui autoturism, meditează în voce: „*Interesant, de câte ori au fost cârpite aceste drumuri, câți bani au fost îngropați aiurea, fără nici un rezultat. Eu am soluția: 50 km pe an. Este un proiect realist... Eu voi transforma Chișinăul într-un oraș cu drumuri sigure...*”

Spotul nr.4 – crearea locurilor de muncă. „*Crearea a circa 50 mii locuri de muncă timp de 4 ani este real. Soluția mea sunt proiectele mari de anvergură și dezvoltarea businessului mic și mijlociu.* (Dodon amintește și experiența sa la construcția terminalului de la Giurgiulești.) *Fiecrare leu investit în Chișinău va aduce folos locuitorilor orașului nostru.*”

Spotul nr.5 reflectă problematica culturii: „*Voi reconstrui centrul istoric al Chișinăului. Vom porni noi proiecte arhitecturale, vom deschide noi galerii, vom organiza festivaluri teatrale și artistice internaționale. Voi transforma Chișinăul într-o capitală europeană.*”

Spotul nr.6 – ultimul, lansat la 2 iunie, confirmă faptul că Dodon și echipa sa va construi relații favorabile atât cu Estul, cât și cu Vestul, fapt ce subliniază opțiunea politică de stălist a lui Igor Dodon: „*Chișinăul nu este un oraș oarecare. Este capitala noastră și va deține un loc destoinic printre celelalte capitale europene, va discuta la egal cu Bruxellesul și Moscova, cu Bucureștiul și Kievul.*” Colajul video conține imagini cu Dodon în timpul întrevederilor pe care le-a avut în campania electorală cu edilul Moscovei, cu înalți demnitari de la Bruxelles [10].

Așadar, spoturile evoluează de la confesiunile unui fost student până la afirmațiile unui lider politic recunoscut în marele centre politice. Vom remarca faptul că în toate spoturile candidatului comunist apare sintagma binecunoscută din bilbordurile candidatului: „*Eu am SOLUȚIA*”. Și aceasta, considerăm este efectul aplicării tehnologiilor de manipulare neurolingvistică. Timp de mai mult de o lună de zile alegătorii au văzut și au citit cuvântul SOLUȚIA. Acum îl percep ca pe un *cuvânt-imagie*.

Candidatul PL, Dorin Chirtoacă

Spre deosebire de campania lui Dodon, în care s-a simțit și suportul plener al partidului, fapt ce a dus la edificarea unui mesaj instituționalizat de campanie (de exemplu, marșul social), suportul PL, în primul tur al alegerilor, acordat propriului candidat, a fost unul insenifiant, aproape imperceptibil. Inițial, liberalii au crezut că o campanie de austeritate este cea mai potrivită pentru partid, la ora actuală.

În primul tur, PL a gestionat prost campania de imagine a propriului candidat. Ea a rămas lipsită de dinamism și consistență chiar și în ultimele două săptămâni, când, de regulă, aceasta trebuie să cunoască o cotă maximă de amplificare și proliferare. Lucru pe care, de altfel, l-a realizat excelent stafful PCR. M.

Dorin Chirtoacă și echipa PL s-au lansat oficial în campanie la 21 aprilie. Sloganul de campanie – „*Împreună cu Dorin Chirtoacă pentru Chișinău*”. PL-iștii au identificat cele 5 priorități ale partidului pentru municipiul Chișinău: dezvoltarea economică durabilă, infrastructură modernă, renovarea și reabilitarea fondului locativ, susținerea, finanțarea suburbiilor și combaterea sărăciei.

Chirtoacă și-a argumentat astfel decizia de a candida pentru al doilea mandat: „*Îmi pasă de Chișinău și vreau ca acest oraș să își continue parcursul său democratic. ... Sunt sigur, democrația va învinge la aceste alegeri*”. Prin urmare, Chirtoacă, din startul campaniei, s-a autoidentificat ca simbol al evoluției democratice în țară.

Lansarea campaniei a coincis cu perioada sfintelor Sărbători de Paști, de aceea principalii concurenți electorali au încercat să utilizeze simbolistica acestui eveniment creștin și în scopuri electorale. Astfel, autoritățile municipale au oferit celor circa 80 de mii de pensionari și persoane cu nevoi speciale din capitală, cu un venit mai mic de 1450 de lei, câte 100 de lei. (Sunt cheltuielile fixe pentru un cozonac, 10 bucăți de ouă, ulei, un pui broiler, 1 kg de orez, 1 kg de zahăr și trei pachetele cu soluții de vopsit ouăle – toate aceste produse fac la un loc 99 lei și 60 de bani, asigurau funcționarii din Primărie.) Circa 60 de bătrâni au primit

pachete sociale chiar din mâna primarului de Chișinău. Deși primarul general a ținut să accentueze că nu este vorba de un gest electoral, totuși cadourile primite în ajunul sărbătorilor de paști pot fi tratate ca tehnică de seducere preelectorală – mită electorală: „Nu sunt din partea primarului, a Pieței Centrale sau a Guvernului. Sunt din partea locuitorilor municipiului Chișinău,” – a declarat primarul.

Anticipând startul oficial al campaniei, primarul în exercițiu a decis în ziua de 17 aprilie, duminică, să-și prezinte raportul de 4 ani de activitate în fruntea capitalei. Evenimentul a avut loc în Scuarul Europei din Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt”. O astfel de modalitate de dare de seama în fața consilierilor, dar și a orașenilor, abordată pentru prima dată, cu certitudine, merită a fi estimată ca o acțiune de PR politic, oportună, de altfel, pentru startul unei competiții politice. Aceasta a fost, însă, una dintre foarte puținele acțiuni de acest gen organizate pe durata campaniei.

O altă acțiune PR, desigur, cu o rezonanță mai scăzută, dar inteligentă prin esența sa, a fost semnarea, în ziua de 4 mai, între Academia de Științe a Moldovei și Primăria municipiului Chișinău a unui Memorandum de colaborare ce prevedea instituționalizarea relațiilor dintre comunitatea științifică și autoritatea locală privind soluționarea problemelor din domeniul energetic, protecția mediului ambiant, tehnologiile informaționale, securitatea sănătății (inclusiv promovarea tehnicii medicale autohtone), securitatea ecologică și seismică a municipiului, transport, patrimoniul cultural.

Însă, retorica aleasă de tânărul primar în prima fază a campaniei s-a inspirat mai mult din simboluri și asocieri, lunecând pe o pistă jucătoare-sarcastică, punând, astfel, sub semnul incertitudinii seriozitatea și maturizarea primarului Chirtoacă după primul său mandat la Primăria capitalei. Concludentă în acest context este invitația, pe care în ziua de 13 mai candidatul PL i-a făcut-o candidatului comunist Igor Dodon de a participa la un meci de fotbal pe Stadionul Republican. Acesta fiind, însă, demolat de fosta guvernare comunistă, sarcasmul, debitat de stafful liberal, a fost ușor perceput în mediul electoral. Îmbrăcați în uniformă albastră, cu inscripția „Eu votez primarul și echipa PL”, Chirtoacă, însoțit de câțiva coechiperi, s-au prezentat la meci pe Stadionul Republican, unde, evident, adversarul său, Igor Dodon nu a venit. Antrenat într-un autentic act de seducție electorală, Chirtoacă, zâmbitor, a mai făcut o replică în public: „Fotbal pe „șcebioncă” (pietriș) *n-am jucat*”. Întâmplător sau nu, după puțin timp, liberalii au descoperit, agățat pe rămășițele unei clădiri de pe stadion, un drapel roșu cu chipul lui Lenin. Așadar, spectacolul politico-mediatic a continuat. „*Neavând curaj să vină, l-au trimis pe Lenin la meci. Acesta-i „prizrac comunismă”*” – s-a amuzat din nou edilul degrevat.

Dorin Chirtoacă a aplicat exerciții de seducere electorală și în cadrul unui spectacol omagial la Palatul Național, unde cunoscutul compozitor Gheorghe Mustea a susținut un concert cu ocazia jubileului său de 60 de ani. Venit spre finalul spectacolului în sala de concerte, primarul, cu un buchet de trandafiri în brațe, a urcat în scenă pentru a-l felicita pe omagiat. Replicile dintre cei doi – Chirtoacă-Mustea – au avut un impact emoțional pozitiv asupra publicului prezent la spectacol. În cele din urmă, primarul s-a văzut nevoit să interpreteze și el un șlagăr al compozitorului, alături de interpreți populari aflați în scenă.

Aria acțiunilor PR – spectacol a continuat și în seara zilei de 2 iunie, când stafful PL a organizat acțiunea „*Dansez pentru Dorin Chirtoacă*”, în cadrul căreia câteva zeci de tineri liberali s-au adunat în Scuarul Europei din centrul Chișinăului și au dansat întru susținerea favoritului lor. La finalul dansului, tinerii au strigat „*Noi votăm Dorin Chirtoacă!*”. La eveniment a venit și primarul degrevat, Dorin Chirtoacă [11].

Publicitatea electorală

Spre deosebire de abundența de spoturi electorale ale candidatului din partea comuniștilor, candidatul liberal a lansat în campanie doar două spoturi electorale. Cel de-al doilea – chiar în ultima săptămână de campanie. Care este dinamica de conținut al acestora?

Spotul nr.1. Abia la 16 mai, adică după 25 de zile de campanie (?!), Partidul Liberal și-a lansat primul spot electoral. Să înțelegem că aceasta a fost strategia de austeritate aleasă de partid (una dintre strategiile Institutului american Krible)? Deși, de regulă, strategia de austeritate este folosită de partidele de stânga. În altă ordine de idei, publicitatea electorală reușită (spotul electoral) denotă coeziunea și puterea unui partid. Un partid bine poziționat pe piața politică nu poate să negligeze o astfel de formă de comunicare electorală, pe care a folosit-o, apropo, pentru prima dată generalul Eisenhower în campania sa prezidențială din 1952.

Spotul de consolidare a imaginii îl prezintă pe Dorin Chirtoacă în vizită la mai multe locații, printre care stația de epurare a apei, lacul de la Valea Morilor, în fața unui troleibuz proaspăt achiziționat de Primărie. Candidatul PL enumeră realizările sale timp de 4 ani cât s-a aflat în fruntea Capitalei, declarând că a lansat programul Prima Casă, a lansat programul de reparație capitală a drumurilor, a început dotarea instituțiilor medicale cu utilaj nou, a construit locuri de joacă pentru copii, a acordat compensații pentru pensionari și

bugetari. Mesajul electoral publicitar este consolidat de următorul text: „Sunt rezultate reale pe care le-am obținut împreună. Împreună cu Dorin Chirtoacă pentru Chișinău”.

Spotul nr.2. Dorin Chirtoacă însoțit de echipă declară:

„Pl a demonstrat prin fapte și acțiuni consecvente că dorește modernizarea orașelor și satelor Republicii Moldova. Dacă am reușit în acești 4 ani la Chișinău, vom reuși și în toată țara cu participarea echipei PL. Este în puterea noastră să realizăm aceste schimbări în toate localitățile Republicii Moldova. Înainte! Împreună pentru Chișinău! *Votăm Dorin Chirtoacă! *Votăm primarii și consilierii PL.**”

De fapt, observăm din ambele spoturi că responsabilii de comunicare nu și-au pus problema sensibilizării anumitor segmente electorale printr-un mesaj electoral direcționat după principiul *targetării*. Prin urmare, impactul publicității electorale asupra deciziei de vot a fost, credem, unul nesemnificativ.

Agenda acțiunilor PR a fost, de asemenea, una săracă – vreo 4 evenimente.

Contracararea PR-ului „negru”. În cadrul dezbaterilor la un post de televiziune, Igor Dodon l-a acuzat pe edilul liberal de faptul că pentru procurarea celor 102 troleibuze din Belarus s-a folosit o firmă intermediară din România, iar în urma tranzacției ar fi rămas o diferență de 2,5 milioane de euro la intermediar [12]. Acest subiect va fi continuat în turul II de scrutin.

În replică, însă, candidatul PL la funcția de Primar al Capitalei a prezentat documente care demonstrează că troleibuzele au fost procurate direct de la compania belarusă fără intermediari, la cel mai avantajos preț, precum și declarația administrației companiei „Belkommunmash”, care respinge acuzațiile lui Igor Dodon. (Să-i crească în frunte comisionul de 2,5 milioane de euro, precum și celelalte ilegalități cu care s-a ocupat fiind în funcția de ministru al Economiei și să umble așa toată viața! Să știe altă dată cum să mintă în fața camerelor de luat vederi” – i-a răspuns Dorin Chirtoacă lui Igor Dodon.)

Nu la toate acuzațiile primarul a avut un răspuns pentru concurentul său. De exemplu, calitatea proastă a reparației bulevardului „Alba-Iulia”. Între timp, pe mai multe străzi din capitală au apărut ștampile pe asfalt cu mesajul „Drumul lui Chirtoacă”. Însemnele de culoare roșie au fost aplicate în zonele cu drumuri rele.

Conform tradiției, deja este bine cunoscut că drept subiecte predilecte pentru prejudicierea imaginii publice a unui concurent electoral sunt folosite: corupția, traficul de influență, viața privată /intimă. În perioada campaniei electorale, în publicația „Flux”, apropiată PPCD, au apărut fotografii, în care actualul primar, Dorin Chirtoacă, și susținătorii lui „chefuiesc” în biroul edilului. Comuniștii au venit cu noi „dezvăluiri” despre viața intimă a primarului. Potrivit liderului PCRM, Vladimir Voronin, Chirtoacă și-ar fi construit un apartament în spatele Primăriei, unde sistematic „cineva ajunge și ceva se petrece”: „Noi despre aceste petreceri de la Primărie știm demult. Și despre apartamentul din spatele clădirii Primăriei, care și l-o făcut actualul primar, și ce se petrece acolo și cum se nimerește acolo”, – a declarat Voronin în cadrul unei conferințe de presă [12].

PLDM: Strategia candidatului unic

Deși candidatul PLDM a avut doar două săptămâni de campanie în calitate de aspirant la funcția de Primar General, acesta a reușit, totuși, să participe la câteva scene de spectacol electoral. Fiind puțin cunoscut în mediul electoral, stafful PLDM a ales *strategia transferului de imagine*: Filat–Bodiu. Astfel, la 28 aprilie,

Victor Bodi, împreună cu premierul Vlad Filat, lansează Programul național de facilitare a accesului la locuințe pentru familiile tinere și cu venituri modeste, care va avea la bază un fond de garantare a creditului, acoperit de bugetul municipal central, dar și din banii partenerilor de dezvoltare. De altfel, această inițiativă a amintit chișinăuienilor programul lansat de către liberalul Dorin Chirtoacă în ajunul alegerilor parlamentare din noiembrie 2010 – *Prima Casă*. Liberalii au reacționat imediat, afirmând că proiectul liberal-democraților nu este altceva decât un plagiat.

Candidatul PLDM și-a propus să se poziționeze pe piața politică drept un model de tehnocrat, care nu mizează pe notorietate, ci pe abilitățile sale profesionale. Deși partidele obișnuiesc să-și arunce în luptă candidații care au cea mai mare notorietate și care au o mare experiență politică, PLDM a luat o decizie riscantă de a neglija acest principiu trivial. Conștienți de faptul că societatea, opinia publică va fi reticentă față de această decizie, au lansat și primul spot electoral, în care încercau să explice că notorietatea nu este un criteriu principal, important este profesionalismul.

Victor Bodi: *„Eu am considerat întotdeauna că imaginea ți-o faci prin rezultatele pe care le ai. Și nu cred că acum faptul că nu am o notorietate mare este un dezavantaj. Am convingerea că oamenii îl vor vota ca primar pe cel care îi va convinge că are capacitatea să administreze orașul, nu pe cel care va face cele mai multe populisme.”*

Liberal-democratul Victor Bodi a încercat să penetreze piața electorală prin abordarea managerială, și nu politică, a problemelor cu care se confruntă Chișinăul. La 21 aprilie, candidatul Partidului Liberal Democrat din Moldova la funcția de Primar General al municipiului Chișinău, Victor Bodi, a prezentat *Angajamentul electoral* pentru alegerile locale generale din 5 iunie *„Împreună pentru Chișinău!”* [13].

Oferta echipei PLDM pentru municipiul Chișinău conține 7 priorități: crearea de noi locuri de muncă bine plătite; confort termic și aprovizionare cu apă potabilă la prețuri decente; reabilitarea drumurilor; modernizarea și termoizolarea blocurilor de locuit; curățenia și spațiile verzi; siguranța cetățeanului și imaginea capitalei. Miza sau oferta politică unică a candidatului liberal-democrat a constituit-o identificarea unor noi surse de atragere a finanțărilor, elaborarea unui plan de atragere a investițiilor străine, angrenarea la Primărie a experților internaționali, specialiști în realizarea parteneriatelor public-privat. Drept mesaj persuasiv, Bodi a ales evocarea activității sale în cadrul guvernului Filat, afirmând că PLDM vine în campanie cu un *manager pentru oraș*:

„În momentul schimbului de putere în septembrie 2009, Republica Moldova era într-o criză profundă, fiind amenințată de faliment. Atunci, Prim-ministrul Vlad Filat a pus în sarcina mea și a echipei pe care o conduceam și o conduc până în prezent elaborarea unui document de politici ample, care ar reflecta viziunea noastră de dezvoltare a țării. În baza aceluia document (vorbesc de „Rethink Moldova”) am reușit să atragem suport din partea partenerilor de dezvoltare în valoare de 2,6 mlrd. dolari SUA, mai mult de jumătate dintre care sunt granturi” [14].

Primele două săptămâni de campanie au derutat simpatizanții AIE, cei doi contracandidați – Chirtoacă-Bodi – comportându-se nu ca reprezentanți ai unor parteneri politici, ci ca înverșunați adversari politici.

Surprize la PLDM și criza de imagine în AIE

La 3 aprilie, unul dintre liderii de opinie ai PLDM, vicepreședintele PLDM, liderul fracțiunii parlamentare a PLDM în forul legislativ, își face publică decizia de a se lansa în cursa electorală în calitate de candidat independent. Totodată, într-o conferință de presă susținută cu acest prilej, Mihai Godea aduce grave învinuiri liderului PLDM, Vlad Filat, în legătură cu tergiversarea și compromiterea reformelor demarate în țară. Lipsa reformelor, modul în care se iau deciziile în partid, riscul revenirii comuniștilor la putere – acestea sunt principalele motive, care stau la baza deciziei lui Godea de a candida pe cont propriu pentru funcția de Primar al Capitalei.

În replică la acțiunile întreprinse de Godea, premierul Vlad Filat declară că acestea sunt rezultatele muncii „păpușarului”, al cărui nume îl va face public după încheierea campaniei electorale, dând de înțeles că aceasta a fost consecința imediată a întrevederii omului de afaceri și PD-istului Vladimir Plahotniuc cu Godea, care ar fi avut loc la Viena. Afirmările despre conspirația „păpușarului” din sânul Alianței va menține „trează” opinia publică pe tot parcursul campaniei electorale, că să explodeze după încheierea acesteia. În ultima zi de campanie, aflat la Nisporeni, la o întâlnire cu alegătorii, premierul îl pomenește din nou pe „păpușar”. Deși nu a spus nici de această dată la cine se referă, președintele liberal-democrat a declarat că „păpușarul e din raionul Nisporeni” și că *„timpul păpușarilor, al ticăloșilor și al celor, care nu pot să comunice deschis cu oamenii, ci doar prin intermediul darurilor ieftine electorale, a trecut. Niciodată să nu acceptați să fiți cumpărați și acest lucru să-l transmiteți fiecărui locuitor al raionului Nisporeni”*, a declarat Filat [15].

Exploatarea contextului și seducția electorală

Ca element de populism, dar și de seducție electorală, am menționa integrarea mesajului religios în textul celui politic, interacțiunea dintre biserică și politică. Astfel, Victor Bodiu a făcut parte din componența delegației, care a adus Focul Haric la Chișinău în noaptea Învierii, toate cheltuielile de deplasare fiind suportate de către prim-ministrul Vlad Filat, președintele Partidului Liberal Democrat. Premierul, chiar dacă a refuzat să spună cât l-a costat gestul, și-a motivat astfel decizia: „*Consider că e un gest creștinesc, unul corect și îi îndemn și pe alții să facă asemenea fapte*”. (În ceilalți ani, toate cheltuielile pentru deplasarea la Ierusalim erau acoperite din bugetul de stat). În fața Catedralei, pe o scenă improvizată, alături de conducerea țării, a urcat și candidatul Victor Bodiu, care a profitat de această ocazie pentru a veni în fața chișinăuienilor cu un mesaj de felicitare.

Considerăm un model de seducție electorală și utilizarea cu impact electoral a unor sărbători sau evenimente contextuale. Printre acestea a fost și Ziua Internațională a Copilului, sărbătorită la 1 iunie, care a completat agenda electorală a Partidului Liberal Democrat din Moldova. La 29 mai, pe stadionul „Dinamo” din capitală, a demarat competiția sportivă „Starturi Vesele”, la care au participat copii din municipiu și din suburbii. Ei au concurat pentru „Cupa Stejarului” și alte premii oferite de conducerea PLDM. La 1 iunie copiii și părinții au fost invitați la programul distractiv „Hai să ne jucăm copii!”, organizat sub egida PLDM, care a avut loc în Parcul „La izvor” din capitală.

Politica și religia. În această campanie factorul religios a fost folosit cu predilecție de principalii concurenți electorali. Prezența actanților electorali la slujbele de duminică, în ziua scrutinului, reprezintă mai degrabă o tehnică de manipulare decât o rugă sinceră în fața Domnului. Liberalul Dorin Chirtoacă a anunțat că în această zi, împreună cu echipa PL, va aprinde o lumânare la Catedrală și se va ruga pentru binele chișinăuienilor, dar și al tuturor locuitorilor Republicii Moldova. Candidatul PCRM, Igor Dodon, a asistat, în ziua de desfășurare a scrutinului, la slujba de dimineață în câteva lăcașuri sfinte.

În noaptea Învierii Domnului, la Catedrala din capitală, Igor Dodon și Dorin Chirtoacă au împărțit Focul Haric, adus la Chișinău de candidatul liberal-democrat Victor Bodiu.

Outsiderii vs PR-ul „negru”

Partidul Legii și Dreptății: focalizarea opiniei publice

Ca o prezență distinctă în spațiul concurențial al partidelor mici, vom remarca Partidul Legii și Dreptății și candidatul PLD, Marcel Darie. Acesta și-a construit campania de imagine și comunicare PR după principiile strategiei negative, axate pe dimensiunea spectacolului mediatic. „*Caracatița Corupției la Primărie*” – acesta a fost genericul și strategia de comunicare electorală a unui partid fără de șanse de victorie – a Partidului Legii și Dreptății. După Marcel Darie și generalul Nicolae Alexei, președintele PLD, Primăria municipiului Chișinău este controlată de trei clanuri: Modârcă, Grozavu și Chirtoacă: „*În țară înfloresc corupția, iar guvernarea nu i se poate opune, pentru că singură este coruptă. Din aceasta fac parte miliardarul Vladimir Filat și 6 milionari din guvernul său, de asemenea, miliardarul Vladimir Plahotniuc și 30 de deputați milionari.*”

La 20 mai, candidatul la funcția de Primar al Capitalei, Marcel Darie, însoțit de câțiva reprezentanți ai presei, a pătruns în biroul viceprimarului, Nistor Grozavu, și i-a cerut să plece din birou și de la Primărie, acuzându-l de corupție [16].

În ultima zi de campanie, candidatul Partidului Legii și Dreptății, Marcel Darie, a depus o sesizare la Ministerul de Interne împotriva liberalilor Dorin Chirtoacă și Mihai Ghimpu, acuzați de delapidarea banilor municipali. Darie susține că Mihai Ghimpu patronează o companie petrolieră care alimentează cu carburanți toate întreprinderile municipale. Darie a mai spus că primarul degrevat Dorin Chirtoacă a profitat de funcția sa și a favorizat afacerile fratelui său, Lucian Chirtoacă. Acesta ar deține 1/3 din piața publicitară din Chișinău, cu o afacere de 2 mln. de Euro [17].

La 17 iunie, spre finalul turului II al campaniei, Darie a lansat pe blogul personal o informație, prin care îl acuză pe Dorin Chirtoacă de faptul că în noaptea de 22 aprilie 2011 a lovit un adolescent, aflându-se la volanul mașinii de serviciu, după care a mușamalizat cazul. Însă, informația nu a fost amplu mediatizată și nu a avut vreun impact asupra opțiunii electorale a chișinăuienilor.

Mesajul negativ al candidatului Marcel Darie nu a fost perceput de electorat. Aceasta, în opinia noastră, pentru că alegătorii s-au partajat distinct în două tabere adverse – susținători ai candidatului drepte politice și susținători ai stângii politice, nemaifiind atrași de oricare alte mesaje venite din exteriorul acestui compact cerc politic. Observația respectivă ne încurajează să concluzionăm că, în contextul politizării exacerbate a retoricii electorale, orice alte teme de campanie (printre care și tradiționalul subiect al corupției) nu are priză și nu determină decizii electorale în rândul potențialilor votanți.

Rezultatele turului I de scrutin, 5 iunie 2011

Igor Dodon – 48,07%
Dorin Chirtoac – 46,51%
Mandate în consiliul municipal
PCRM – 46,11%, 26 mandate
PL – 31,82%, 17 mandate
PLDM – 13,99%, 7 mandate
PDM – 3,13% 1 mandat

Turul II al campaniei**Startul campaniei și consolidarea AIE**

Pe 9 iunie, în cadrul unei conferințe de presă, liderii celor trei partide componente ale AIE au lansat Declarația comună întru susținerea candidaturii lui Dorin Chirtoacă la funcția de Primar General al municipiului Chișinău. Cu o zi înainte, Președintele interimar Marian Lupu a declarat în cadrul unui briefing că victoria lui Chirtoacă în această competiție electorală înseamnă promovarea valorilor europene și mersul Republicii Moldova înaintea pe calea integrării europene. Prin urmare, în turul II al campaniei Chirtoacă se transformă într-un brand al retoricii proeuropene, adoptat și promovat de partidele din componența AIE: „**La 19 iunie să fim împreună pentru Dorin Chirtoacă. Să-i acordăm un nou mandat de Primar General pentru a continua proiectele majore începute, pentru a îmbunătăți viața tuturor locuitorilor Municipiului**”, – se spune în Declarația comună.

Turul doi s-a axat, în principal, pe lupta politică, și nu electorală, dintre cei doi contracandidați, exponenți ai celor două tabere ale câmpului politic moldovenesc – stânga comunistă și dreapta liberal-democrată. Relevante în acest context sunt și următoarele afirmații ale sociologului român Dan Dungaciu: „*În ceea ce privește recente alegeri, câștigate pentru a doua oară la limită de liberalul Dorin Chirtoacă, confirmă faptul că în Moldova nu sunt alegeri politice, ci alegeri geopolitice, și că partidele nu sunt politice, sunt geopolitice, deoarece în urma fiecărui scrutin se pune problema dacă Moldova merge spre Vest sau spre Est. Alegerile locale nu fac excepție*” [18].

La această fază a campaniei, pentru a-și mobiliza simpatizanții, ambii candidați, deși au recurs la diverse stiluri de persuasiune, au dat preferință, totuși, stilului unificator.

Știința comunicării identifică două tipuri de stiluri utilizate de agenții persuasivi: **stilul pragmatic** și **stilul unificator**. De regulă, agenții persuasivi pragmatici găsesc necesar să-i convingă mai ales pe ascultătorii care nu le sprijină opinia. Ei încearcă, astfel, mai curând să determine răzgândiri decât să consolideze convingeri, alegându-și tacticile adecvate. Agenții persuasivi unificatori se află într-o poziție mult mai comodă. Ei se adresează unor oameni care le împărtășesc deja punctul de vedere. (Acesta poate fi un eveniment monden, o întrunire a simpatizanților detrimată de o ocazie anumită). Introducerea unei schimbări de opinie nu este necesară; convingerile trebuie doar reînțarite, pentru a ridica entuziasmul, atașamentul și pentru a încuraja. În acest caz, el poate face apel la sentimente, fiind mai puțin obiectiv decât cel care înfruntă o audiență ce pune totul la îndoială [19].

În SUA, bunăoară, stilul unificator este des utilizat în cadrul Convențiilor celor două partide care alternează la guvernare – Democrat și Republican – în momentul când își lansează candidații în cursa prezidențială. Este foarte relevant, în context, un fragment dintr-un discurs lansat de guvernatorul statului Georgia, Miller, la Convenția Națională Democrată din 1992: „*Ne-am adunat aici pentru a nominaliza un bărbat dintr-un colț îndepărtat, rural al Arkansasului... E dovadă vie a faptului că Visul American trăiește încă. Bill Clinton... simte durerea noastră, împarte speranța cu noi și va munci din inimă pentru a ne transforma visul în realitate...Sunt democrat, pentru că acesta este partidul speranței.....Avem un lider, un partid și o platformă care le transmite celor ce muncesc zi de zi în această țară: Vom lupta lupta voastră... Vom auzi vocile Americii ...*” [20]. Structurile de propoziții paralele sunt similare versurilor unui poem (*Vom lupta lupta voastră. Vă vom ușura povara. Ne vom conduce după cauza voastră. Vom auzi vocile Americii.*) Limbajul este simplu și conține elemente poetice.

Nu întâmplător am selectat un model de discurs politic american. Influența curentului americanist se face simțită din ce în ce mai mult în câmpul comunicării politice autohtone. În această campanie, de exemplu, stafful PLDM a lansat un spot electoral, realizat după spotul lansat de președintele Ronald Reagan în campania sa din 1988, cunoscut cu denumirea „*Zorii în America*” sau „*E din nou dimineața în America*”... Presa națională

l-a apreciat ca fiind un furt de spot electoral, deși a recunoscut că a fost cel mai reușit spot în alegerile locale din vara 2011 [21].

Resursele comunicării PR utilizate de PRCM

În turul doi de scrutin comuniștii au folosit în scopul mobilizării electoratului discrepanțele din forul legislativ, pentru a comunica astfel alegătorilor că lucrurile pot fi schimbate odată cu schimbarea puterii în administrația publică locală. În ziua de 9 iunie, PRCM a organizat un miting de protest în fața sediului temporar al Parlamentului – Palatul Republicii. În fața protestatarilor a ieșit întreaga fracțiune a PRCM. Liderul comuniștilor, Vladimir Voronin, a declarat că oamenii nu mai trebuie să suporte această guvernare și că trebuie să scape de „*această zarază și râie care a împânzit țara*”. Iar în timpul ședinței legislativului, cu puțin timp înainte, comuniștii au cerut demisia speakerului Marian Lupu și a guvernului.

Prin aceste acțiuni PR, *axate pe strategia de angoare*, actorii scenei politice moldovenești confirmă prezența manipulării neurolingvistice în mediul electoral. Acestea vor fi două săptămâni de campanie negativă, pentru care au optat și candidatul comunist, și cel al Alianței.

În ziua de 9 iunie, Dodon anunță public că a prezentat la Procuratură datele referitoare la cinci cazuri de corupție cu implicarea lui Dorin Chirtoacă. Subiectele din caracatița corupției, mediatizată în primul tur de către PLD, le preia în mod creativ Igor Dodon. Comunistul îl acuză pe Chirtoacă de trafic de influență și delapidare a banilor publici în 5 cazuri. Potrivit lui, întreprinderile municipale Chișinău procură combustibil de la o companie petrolieră care ar aparține lui Mihai Ghimpu și a dat exememplul „*Eurosim*”. Totodată, Dodon afirmă că licitația privind efectuarea lucrărilor de reparație a bulevardului „Alba-Iulia” s-a desfășurat cu grave încălcări, dat fiind faptul că a participat doar o singură sursă, care a și fost desemnată câștigătoare – S.A. „Edilitate”. Dodon mai susține că la Primăria Chișinău ar fi fost creată o schemă frauduloasă de vindere ilegală a rutelor de transport, prin intermediul SRL „Ruta-Prim”.

Resursele PR-ului „negru” utilizate de candidatul Dorin Chirtoacă

Candidatul liberal a amintit că Procuratura Generală deja investighează câteva dosare în care figurează și numele lui Igor Dodon: privatizările din 2007-2009, dintre care privatizarea hotelului „Codru” cu suprafața de 10 mii m². Este foarte interesant că acest complex a fost vândut de către stat, mai exact de către agenția de achiziții publice la un preț de 300 Euro m². Achizițiile publice se aflau în subordinea Ministerului Economiei, iar Igor Dodon era conducătorul instituției. Un alt contract de privatizare – hotelul „Național”. Acest complex a fost transmis unei companii cu rădăcini offshore, iar directorul este actualul consilier municipal Nicolae Curtoglo, coleg de partid al lui Dodon. Potrivit lui Chirtoacă, Dodon ar fi insistat și la privatizarea complexului sanatorial „Moldova” din Ucraina. „Lobby către primarul orașului Odessa a făcut chiar Dodon, care solicita în calitate de ministru ca acest obiect să fie vândut unui offshore din Cipru.”

Suburbiile au constituit miza candidatului liberal. Aceasta este deja o tradiție. Suburbiile capitalei votează pentru candidatul dreptei politice. Potrivit datelor CEC, după primul tur în capitală majoritatea voturilor i-a revenit candidatului PRCM, Igor Dodon, care a acumulat 52,15% din sufragii. În suburbii a câștigat detașat candidatul PL, Dorin Chirtoacă, cu 59,42% din voturi. De aceea, candidatul comuniștilor a încercat să prezinte o oferta electorală foarte atractivă anume pentru localitățile în cauză. Dodon a declarat că afirmațiile lui Chirtoacă privind intenția PRCM de a exclude suburbiile sunt doar manipulări. Astfel, candidatul comunist promite lansarea unei linii de troleibuz în Stăuceni, la Băcioi – conectarea la rețele de apă, la Ciorescu – construcția stației de epurare, la Budești – construcția capitală a drumurilor, la Colonița, „*în satul de baștină al unor politicieni radicali, vom repara Casa de Cultură*”. Candidatul PRCM promite crearea a cinci zone economice libere în suburbii, aceste localități fiind baza asigurării cu produse agroalimentare în capitală.

Retorica istorico-ideologică a lui Dorin Chirtoacă

Liberalul Dorin Chirtoacă a avut mai degrabă o imagine de „intelectual umanist” și de jertfă a regimului decât una râvnită tradițional de actorii politici în alegerile locale – cea de Gospodar. Pentru a imprima și mai pregnant opțiunea ideologică asupra comportamentului său electoral, Chirtoacă nu a ratat ocazia de a utiliza și evenimentul conjunctural.

În ziua de 12 iunie, în scuarul Teatrului de Operă și Balet din capitală, a avut loc un miting dedicat victimelor primului val de deportări din vara lui 1941. La eveniment, alături de cei trei lideri ai AIE, a fost prezent și candidatul la funcția de Primar General, Dorin Chirtoacă. Acesta a acuzat regimul comunist pentru crimele săvârșite, făcând un transfer de imagine asupra PRCM la etapa actuală: „... *Și familia mea a fost deportată, urcată în vagoane pentru vite și dusă în Siberia. Acolo s-au chinuit 7 ani. Am simțit pe propria piele ce înseamnă*

acest lucru” – a menționat Dorin Chirtoacă, amintind că în Basarabia de pe urma regimului comunist au avut de suferit sute de mii de oameni, iar la nivel continental – sute de milioane de oameni. Potrivit oratorului, comuniștii au măturat tot ce le-a stat în cale în cei 70 ani de ocupație, au provocat teroare în societate, au falsificat istoria, limba, neamul. Făcând o paralelă între comuniștii de atunci și cei de acum, Dorin Chirtoacă a precizat că comuniștii actuali merg pe aceleași urme ale crimei, moștenite de la înaintașii lor, și vor să-și bată joc de cetățeni. „Dacă nu astăzi, atunci mâine comunismul va fi condamnat și interzis, pentru că Moldova nu este a comuniștilor și nici a „julicilor”, ci a copiilor copiilor noștri, care trebuie să aibă un viitor European”, – și-a finalizat discursul candidatul liberal.

Ura, de fapt, reprezintă o tactică unificatoare puternică. Conform modelului persuasiv al lui Eric Hoffer (1996), ura este cel mai accesibil și mai cuprinzător dintre toți agenții unificatori. „Mișcările de masă se pot naște și răspândi fără credință în Dumnezeu, însă niciodată fără o credință în diavol” [22].

Se cere, totuși, de accentuat faptul că Dorin Chirtoacă, în calitate de agent persuasiv, a știut să folosească fenomenul discursiv al intertextualității. Sintagma „Moldova este a copiilor copiilor noștri” aparține marelui Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt. Iar îndemnul „Înainte!” din ultimul spot electoral amintește întâmplător sau nu, un îndemn din Ordinul de luptă al mareșalului roman Antonescu, din 22 iunie 1941: „...Ostași, înainte! Fiți mândri că veacurile ne-au lăsat aici straja dreptății și zid de cetate creștină. ...Ostași, înainte! Să luptați pentru Gloria Neamului. Să muriți pentru vatra părinților și a copiilor voștri...” [23, 24].

În sânul acestor evenimente patriotice, comuniștii au dorit să schimbe accentul zilei de comemorare, organizând o manifestație cu totul de alt gen. În aceeași zi (12 iunie), peste 200 de automobile au participat la parada auto care a fost organizată în capitală, în susținerea candidatului PCRM, Igor Dodon. Punctul de pornire al coloanei de mașini a constituit sectorul Ciocana și a mers în direcția Stăuceni, în final oprindu-se în centrul capitalei. Această acțiune care, la o primă vedere, trebuia să demonstreze numărul impunător al simpatizanților lui Igor Dodon, a urmărit, de fapt, scopul de a sustrage atenția electoratului de la acțiunile de comemorare a victimelor regimului stalinist, organizate de dreapta politică.

În turul II ambii candidați au recurs la utilizarea strategiilor persuasive marcate de agresivitate. În teoria mediatică aceasta se numește **strategia de angoasă** și are o intensitate emoțională maximă. Una dintre primele condiții ale eficienței procesului de persuadare o constituie credibilitatea. În turul II anume Chirtoacă a fost cel care a reușit să-i clatine credibilitatea contracandidatului său, care, în turul I, se arăta a fi un candidat foarte puternic. Astfel, la 13 iunie, candidatul PL la funcția de Primar de Chișinău, Dorin Chirtoacă, a depus un demers la Procuratura Generală, prin care solicită tragerea la răspundere a comunistului Igor Dodon, care a falsificat datele din Monitorul Oficial al României, utilizând ulterior acest fals în acuzațiile sale, în care îl învinuiește de delapidarea banilor publici, trafic de influență și protecționism. Dorin Chirtoacă a solicitat Procuraturii Generale să examineze în regim de urgență dosarul depus, astfel încât până vineri, 17 iunie, ultima zi a campaniei electorale, PG să vină cu un răspuns. Finalul retoricii electorale a lui Chirtoacă a fost unul tranșant, persuasiv și simbolic: „Soluția lui Dodon este minciuna și nimic altceva....Vreți un escroc la Primăria Chișinău, un julik? Votați Igor Dodon. Asemenea persoane nici la coada vacii nu ar trebui admise” [25].

PCRM: resursele PR-ului „negru”. Dacă Dodon câștiga alegerile, mitul despre capitala Moldovei – citadelă a democrației se spulbera. După dezagregarea URSS, gestionarea capitalei niciodată nu s-a aflat în mâinile comuniștilor. De aceea, lupta poartă un caracter deja simbolic.

Stafful comuniștilor folosește la maximum potențialul postului de televiziune controlat de ei NIT TV pentru comunicarea propagandistică. În această fază decisivă a campaniei, PCRM a folosit ca principală strategie comunicatională **teoriile conspiraționiste**. În seara de 11 iunie, NIT-ul a difuzat un film documentar în cadrul emisiunii „Microeconomica”, în care analiști politici, ambasadori au încercat să argumenteze că partidele liberale fac jocul conspirațional al Bucureștiului, apropiind alipirea Basarabiei la România. În acest documentar Vlad Filat, Mihai Ghimpu și Marian Lupu sunt prezentați ca agenți secreți ai României. Dorin Chirtoacă încă din anii de studenție ar fi devenit un colaborator activ al serviciilor secrete române, fapt ce l-ar confirma și dese intervenții ale binecunoscutului profesor sociolog de la București în favoarea studentului Chirtoacă, atunci când acesta avea probleme la facultate. În continuare, autorul amintește că o strategie a planului conspiraționist cu genericul „**Unionistul**” ar fi și infiltrarea agenților români în instituțiile puterii statului și compromiterea acestora. În acest context, se amintește că anume în perioada când Dan Dungaciu a fost consilier al președintelui interimar Mihai Ghimpu au apărut scandaloasele „Decretul despre 28 iunie” ca zi de ocupație sovietică și „Scrisoarea adresată NATO”.

Vineri, în ultima zi de campanie, stafful comuniștilor a difuzat prin cutiile poștale fluturași electorali, care imitau după formă și cromatică pe cele elaborate de PL. Conținutul acestora era însă unul critic, zeflemitor la adresa candidatului AIE, Dorin Chirtoacă:

„4 ani de SCHIMBARE cu CHIRTOACĂ

- *Drumuri cu gropi
- *Construcții neautorizate
- *Haite de câini agresivi și șobolani
- *Tranzacții dubioase cu bani publici
- *Mai multe jafuri, violuri și omoruri
- *Peste 70 000 de oameni au rămas fără de lucru
- *Tarife la servicii comunale de trei ori mai mari
- *Anularea înlesnirilor la călătoriile în transport
- *Illegalități și corupție în Primărie și Prețuri
- *Mai doriți astfel de schimbări?

Și al doilea fluturaș însoțitor: „Pe 19 iunie votăm Igor Dodon!

Un Primar profesionist pentru un Chișinău modern!

Un primar bun pentru iarnă se alege de cu vară. Votează Igor Dodon – Soluția pentru Chișinău!”

Stafful PCRМ a difuzat și pseudotelegrame (format clasic de telegramă) cu mesaj de mobilizare a alegătorilor: „Să nu lăsăm să ni se fure victoria. = De votul tău depinde viitorul capitalei. Votăm pentru Chișinău, votăm Igor Dodon”.

Strategiile de PR „negru” și contraofensiva dreptei politice AIE dă lovitură de grație

Joi, cu două zile înainte de ziua scrutinului, pe ultima fază de campanie, co-echiperul PL, consilierul municipal Oleg Cernei, afirmă într-o conferință de presă că unul dintre consilierii municipali de pe listele PCRМ, Anatol Tofan, și-a ispășit pedeapsa de zece ani de închisoare pentru că în 1988 ar fi violat, omorât și îngropat în curtea casei sale o minoră. Un alt membru al PCRМ, Nicolae Curtoglu, figurează în schemele de înstrăinare ilicită a hotelului „Național” și a sanatoriului „Moldova”.

Declarația despre prezența unui asasin în Consiliu a avut un impact solid asupra percepției opiniei publice și a cauzat un prejudiciu serios de imagine candidatului comunist. Astfel, se conturează fenomenul deconspirării ca parte componentă a strategiilor de PR „negru” în campaniile electorale autohtone. Lui Dodon i s-ar fi întins o cursă de către rivali anonimi din sânul partidului.

Rezultatele turului II de scrutin, 19 iunie 2011

<p>Igor Dodon – 49,40%</p> <p>Dorin Chirtoacă – 50,60%</p>
--

Concluzii

În turul II Alianța a folosit tehnica de manipulare a opiniei publice cunoscută în marketingul electoral drept „porțile verzi”, adică a redus posibilitățile alegătorilor de dreapta de a face o alegere, Dorin Chirtoacă fiind candidatul unic al AIE. Astfel, votul pentru Chirtoacă a fost cu certitudine unul pur simbolic și nu unul personalizat. Chirtoaca s-a identificat cu opțiunea de modernizare, democratizare și integrare europeană. În urma acestor alegeri a crescut spectaculos capitalul politic al candidatului liberal. Fapt ce îl confirmă și sondajele realizate după scrutinul din vara 2011, Chirtoacă poziționându-se pe locul I, apoi II în ierarhizarea celor mai populari lideri politici. La general, votul în municipiul Chișinău este un vot simbolic. Alegătorul nu citește programele, el votează, pur și simplu, dreapta sau stânga politică.

În opinia noastră, victoria electorală a lui Dorin Chirtoacă este consecința logică a două tehnici electorale:

- ✓ utilizarea votului simbolic, datorită căruia Chirtoacă și-a pierdut identitatea PL-istă și personală, el devenind „trofeul” Alianței în efortul de integrare europeană a țării;
- ✓ utilizarea premeditată sau ad-hoc de către echipa lui Dorin Chirtoacă a *strategiei de oportunitate*, care s-a realizat prin *întinderea unei curse* contracandidatului comunist – cazul superscandalos legat de mandatul consilierului municipal Tofan.

Stafful comunist a gestionat o campanie înalt profesionistă, după rigorile persuadării și mobilizării în campaniile electorale, fapt pe care l-am elucidat în acest studiu de caz.

Partidele de dreapta au avut o campanie gestionată lamentabil, superficială, inspirată din simboluri politice și nu din necesitatea de legitimare și penetrare pe piața politică.

Utilizarea unor mesaje neinspirate, lipsa metaforei carismatice în discursul politic, în retorica politică – toate acestea vorbesc despre supraaprecierea neîntemeiată a unor componente ale Alianței că se miza pe votul proeuropean al alegătorului, fără a-i oferi în schimb un mesaj politic profund, consistent și consecvent. Cele constatate mai sus aduc spre logica finalizare: dreapta politică din Republica Moldova, spre deosebire de stânga politică, nu a ajuns încă la etapa de instituționalizare a mesajului electoral, ea mizând mai mult pe suportul instituțiilor europene, pe aspirațiile alegătorului visător decât pe propriile exemple de gestionare eficientă și performantă a exercițiului puterii.

În acest context, comuniștii consideră că în competiția pentru funcția de Primar General candidatul PCRM Igor Dodon „a reputat victoria morală, iar AIE a întreprins totul pentru a asigura *de iure* victoria lui Dorin Chirtoacă” [26].

Finalul alegerilor a dat start unui război mediatic fără precedent între membrii AIE.

Se conturează, astfel, premisele unei inedite crize politice:

- neîncrederea crescândă față de instituțiile puterii;
- criza de morală și de autoritate, exprimată prin proliferarea corupției, minciunii, cinismului, machiavelismului politic;
- criza de legitimitate în sensul că comportamentul decizional al clasei politice nu mai corespunde așteptărilor legitime ale oamenilor [27].

Premierul **Vlad Filat, a susținut în 12 iulie o conferință de presă cu referire la consultările pe care le-a avut timp de 9 zile cu societatea.** În cadrul conferinței dânsul estimează situația *de facto* creată în post-electorală 2011: „*Alianța nu trebuie tratată ca o firmă. Poate că unii politicieni sunt de vânzare, dar cetățenii Republicii Moldova nu sunt de vânzare. Noi nu avem o alianță, ci Alianță în Alianță*” [28]. Premierul consideră că întreruperea dialogului cu opoziția a fost una din greșelile AIE. Partidele de la guvernare trebuie să fie responsabile față de cele 40% care au votat opoziția. Premierul a vorbit despre necesitatea alegerii președintelui, operării remaniierilor la Guvern, eliminarea schemelor frauduloase din întreprinderile de stat etc.

Filat lansează două soluții pentru a evita alegerile parlamentare anticipate:

1. Candidatura de consens pentru funcția de președinte;
2. Alegerea președintelui de către tot poporul.

Pe durata întregului discurs, premierul a vorbit despre forțe care îl blochează și doresc *mafioțizarea țării*, afirmând că va continua să muncească pentru a elimina schemele frauduloase din întreprinderile de stat, indiferent de cât de puternice se cred persoanele din spate. Între altele, dânsul a declarat: „*Cetățenii nu ne vor aprecia după cum luptăm cu PCRM, dar după câte lucruri bune am făcut pentru ei. Eu nu mai vreau ca în Republica Moldova să luptăm împotriva a ceva sau a cuiva. Eu vreau ca noi să luptăm pentru ceva, pentru Republica Moldova, pentru integrarea în Uniunea Europeană.*”

De aceea, astăzi sunt necesare:

- a) Discuții AIE cu PCRM pentru identificarea unei candidaturi de compromis („*La cum stau lucrurile acum, se creează impresia că doar o persoană poate fi președinte sau doar o persoană poate fi președintele Parlamentului*”);
- b) Modificarea Constituției de către AIE și PCRM pentru ca președintele să fie ales de către popor, dacă AIE și PCRM nu ajung la o înțelegere în acest sens”.

Acest discurs, se pare, pregătește opinia publică pentru intervenții de sistem în toamna politică 2011, inclusiv pentru apariția unor alte formule de dialog politic la nivelul puterii centrale.

Între timp, echipa de imagine a premierului Filat a utilizat tot potențialul mass media pentru a-i crea imaginea de luptător împotriva mafiei, personificate în „păpușarul” Plahotniuc. Astfel, șeful Guvernului de la Chișinău devine – pentru instituțiile democratice ale UE – un erou pozitiv din „povestea de succes” a Republicii Moldova. Relevantă în această ordine de idei ne pare și ipoteza lansată de politicianul Valentin Dolganiuc: „*Cei doi ani de guvernare a AIE au condus la „înnobilarea clasei mafioțe” din Republica Moldova. Astăzi, pentru a stârpi corupția în Moldova, nu funcționează principalele două instituții: Curtea de Conturi, care după 20 de ani de independență nu a arătat niciodată cine fură sacii cu bani publici în acest stat, și Procuratura. Cel mai onest și cel mai eficec până la urmă rămâne a fi primul parlament 1990 -1994, în*

care deputații nu și-au căutat de realizarea propriilor interese, cum s-a întâmplat din 1994 încoace. Ce schimbări s-au produs? S-au schimbat oamenii care se află la un flux financiar...” [29].

Așadar, în concluzie am putea constata că desfășurarea alegerilor locale a temperat și a conservat erodarea dialogului politic în sânul Alianței. După desfășurarea acestui exercițiu democratic, antagonismele din sânul Alianței guvernatoare au revenit în prim-planul opiniei publice, acestea fiind mult mai vizibile, mai categorice, mai tranșante. Alianța contunuă astfel să se discrediteze în ochii electoratului, pierzând din capitalul de imagine și credibilitate în fața poporului, care i-a delegat puterea.

Vorbind despre puterea politică, se cere de remarcat faptul că aceasta este marcată de două momente esențiale în actul de guvernare:

- *primo*, transferul de putere dinspre stânga spre dreapta politică nu s-a finalizat; opoziția comunistă încearcă prin toate metodele și instrumentele de persuadare să afecteze legitimitatea și autoritatea AIE;
- *secundo*, procesul de distribuție a puterii între componentele Alianței, de asemenea, este unul continuu, competiția dintre cele 3 partide – mai exact între PD și PLDM – s-a mutat din sfera politicului în cea de afaceri și, implicit, recuperare sau partajare a sferelor de influență. Unii politologi avansează teza despre „oligarhizarea” politicului în Republica Moldova. Acest lucru, de fapt, devine un element inedit al competiției politice din țară și premisa numărul unu în vederea pierderii luptei între guvernarea liberal-democrată și opoziția comunistă;
- caracterul artificial al structurii Alianței la nivel central l-a confirmat ulterior și formarea alinațelor la nivel local, după alegerile locale din 5 iulie 2011, unde componentele Alianței s-au coalizat alternativ cu consilierii comuniști;
- În fine, conflictul dintre liderul PL, Mihai Ghimpu, și președintele Comisiei parlamentare pentru Economie, Buget și Finanțe, Veaceslav Ioniță (scandalul în jurul meselor de casino și prejudicierea bugetului de stat cu 6 mln. de lei), constată, de fapt, epuizarea politică a Alianței.

În toamna lui 2011, la 20 ani de independență a Republicii Moldova, se conturează un model de democrație de tranziție defectuoasă și deficitară. Formarea și consolidarea unui nou sistem partidist a coincis, practic, la această etapă a evoluției sociopolitice, cu fenomenul transcendenței vârfurilor oligarhiei naționale în sfera elitară a politicului autohton. În această ordine de idei, autorul consideră mai puțin relevante opiniile unor politologi despre desele fisuri din sânul Alianței pentru Integrare Europeană pe motiv de incompatibilitate doctrinară, anume aceasta fiind un impediment serios în calea reformelor democratice așteptate (recomandate) de instituțiile politice europene. Considerăm însă că impactul incompatibilității doctrinar-ideologice este depășit de un alt fenomen inerent transferului de putere politică în Republica Moldova. Este vorba despre tendința firească de consolidare a unui pluripartidism moderat, deși, lucru important, societatea îl percepe mai mult ca pe un sistem al pluralismului polarizat de tipul dreapta–stânga. Conform abordărilor lui Sartori, prima trăsătură a **pluralismului polarizat** constă în prezența partidelor antisistem, înțelegând prin această expresie un partid care subminează legitimitatea regimului căruia i se opune, un partid care întruchipează o „ideologie străină” și prezența unei opoziții iresponsabile. În spațiul politic moldovenesc acesta poate fi considerat PCR-ul. Prin polarizare trebuie înțeleasă distanța ideologică între partide. În **pluralismul moderat** plasarea partidelor diferite este, de cele mai dese ori, bipolară, în bază de „guvern/opoziție.” În cadrul pluralismului moderat nici un partid nu poate governa de unul singur, cu excepția unor situații de formare a unui guvern al minorității. Acest sistem implică necesitatea creării guvernelor de coaliție. Mecanica pluralismului moderat tinde să reproducă mecanica bipartidismului. Acest lucru poate fi atestat și în cazul Republicii Moldova, unde în forul legislativ sunt prezente 4 partide politice. Jiovani Sartori vorbește despre 3, cel mult 5 partide în pluralismul moderat: „Numărul 5 nu este intangibil, sacru, trebuie mai cu seamă înțeles ca un sistem de alarmă” (Sartori, 1982) [30].

În cazul Republicii Moldova pare oportună ideea avansată de polonezul Jerzy Wiatr referitoare la prezența partidului hegemon în sistem, care determină obiectivele și valorile fundamentale ce constituie temelia instituțiilor politice și politico-sociale ale țării. După modelul Poloniei, acesta a fost PRCM (1971).

Problema numărul unu în Republicii Moldova constă în faptul că în cadrul AIE nu s-a reușit disputarea rolului de partid hegemon în această formulă de guvernare; concurența în cadrul Alianței are loc nu pe câmpul politicului, ci pe cel al sferelor de interese economice în țară. Prin urmare, „oligarhizarea” politicului în Republica Moldova a prejudiciat însăși competiția politică democratică, substituind valorile și principiile acesteia prin fenomene periculoase pentru o societate cu adevărat democratică și prosperă, cum ar fi interes, corupție și șantaj economico-politice. În aceste condiții, analiștii politici autohtoni sunt de părere că s-ar putea produce o restructurare a coaliției de guvernare, nu una doctrinară, ci una pragmatică, ceea ce ar admite coalizarea între

PCRM și unul dintre partidele din AIE. Anume de acest lucru l-a acuzat președintele interimar Marian Lupu pe primul-ministru Vlad Filat.

Unul dintre cei mai influenți editorialiști de pe piața mediatică autohtonă a dat deja următoarea interpretare respectivei evoluții de evenimente: „Este clar că în spatele conflictelor interne din sânul AIE-2 stă interesul unor forțe interne și externe de a reconfigura spectrul politic (geopolitic) moldovean. Succesul politic înregistrat de către comuniști în capitala Republicii Moldova la alegerile locale (chiar dacă I.Dodon nu a devenit primar) demonstrează „fragilitatea” vectorului politic proeuropean. Aceasta înseamnă că Republicii Moldova mai are o alternativă, alta decât UE, și această alternativă e Rusia. De 20 de ani de la declararea Independenței, Republica Moldova oscilează între acești vectori, Est și Vest. Trebuie să recunoaștem că alternativă Est nu e împărtășită doar de un partid nostalgic și rusofil cum e PCRM, ci e susținută de jumătate din populația Republicii Moldova” [31].

Așadar, doi ani de guvernare a AIE au coincis cu doi ani de criză a politicii. Două probleme care s-au cristalizat astăzi distinct, în intenția de aderare: necesitatea imperativă de implementare a reformelor în domeniul justiției și demafiotizarea țării. Ultimul imperativ marcând tranșant și Declarația premierului după alegerile locale din vara 2011.

Referințe:

1. Pop D. Mass media și politica. Teorii, structură, principii. - Iași, Instiutul European 2000, p.12.
2. http://www.persuasiune.ro/ro/concepte/legile_persuasiunii.html
3. Noelle-Neumann El. Spirala tăcerii. - București: Comunicare.ro, 2005.
4. <http://marelelupalb.weblog.ro/2010/06/08/propaganda-politica-persuasiunea-politica/>
5. http://www.publika.md/pcrm-cere-demisia-actualei-guvernari-video_342321.html
6. <http://www.youtube.com/watch?v=pI1gzK6u9zI>
7. Peru A. Complexitatea fenomenului imaginii politice: elemente componente și strategii de elaborare. - În Comunicarea publică: concepte și interpretări. - Chișinău: CEP USM, 2005.
8. Larson U. Charles. Persuasiunea: Receptare și Responsabilitate. - Iași: Polirom, 2003, p.303.
9. <http://m.protv.md/emisiuni/shows/dezbateri-electorale-eu-vreau-sa-fiu-primar/video/67494>
10. <http://dodon.md/2011/06/al-saselea-spot-electoral/>
11. <http://www.youtube.com/watch?v=Pc7zjjzgQFE&feature=related>
12. NIT. 21.00. Dezbateri electorale, 30 mai 2011
13. <http://www.youtube.com/watch?v=OxINAoU-0Ig&feature=related>
14. Ibidem.
15. www.publika.md
16. <http://www.darie.md/da/home/4-catprofil2/58-caracatita.html>
17. <http://www.inprofunzime.md/stiri/politic/marcel-darie-a-depus-o-sesizare-la-mai-impotriva-liberalilor-dorin.html>
18. <http://www.romanialibera.ro/multimedia-video/dan-dungaciu-live-la-dezbaterile-rl-228982.html>
19. Larson U. Charles. Persuasiunea: Receptare și Responsabilitate. - Iași: Polirom, 2003.
20. Ibidem.
21. <http://voxreport.md/2011/05/24/%C8%99i-totu%C8%99i-spotul-e-bun-e-cel-mai-bun-din-aceasta-campanie-electoral/>
22. Larson U. Charles. Persuasiunea: Receptare și Responsabilitate. - Iași: Polirom, 2003, p.85-86.
23. Cotidianul „Adevărul” din 23 iunie 2011, p.11.
24. <http://www.pl.md/libview.php?l=ro&idc=78&id=2482>
25. <http://www.pl.md/libview.php?l=ro&idc=78&id=2477>
26. NIT TV, Jurnalul, 20.00, 11 iulie 2011
27. Boari V. Criza politicii. Totalitarismul ca expresie a crizei politicii în secolul XX // „Sfera politicii”, Iunie 2011, nr.160.
28. Pogor E. Ultimatumul lui Filat: resetarea AIE sau demisia Guvernului. (Textul integral al Declarației a se vedea în „Adevărul” din Moldova)
29. www.publika.md/live, din 29 iulie 2011, Publika report.
30. Fisichela Domenico. Știința politică: Probleme, concepte, teorii. - Chișinău, USM, 2000.
31. <http://www.timpul.md/articol/e-posibila-demisia-premierului-filat-si-o-alianta-pcrm---pldm-25181.html>

ANEXE

Bildborduri în turul I

Preluarea mesajului electoral al adversarului politic și perpetuarea în favoarea sa:

Panoul electoral al candidatului comunist

Panoul electoral al liberalilor

Bildborduri în turul II

Igor Dodon, PCRM

Panou electoral al PL.

Prezentat la 01.09.2011

ПОСТМОДЕРНИСТСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ИГРЫ И ЮМОРИСТИЧЕСКАЯ РЕКЛАМА

Оксана РУСНАК

Кафедра коммуникации

În articol este analizată corelația dintre conceptul post-modernist al Jocului și publicitatea umoristică contemporană. Sunt prezentate sumar ideile despre umor și natura omenească expuse de Huizinga, J.Ortega y Gasset, Hermann Hesse, Dante, Platon, ideile lui Bahtin și ale altor scriitori. De asemenea, sunt analizate exemple din publicitatea cu caracter umorist autohtonă.

In this scientific article the author considers the interrelation of the postmodern concept of Game with the modern humoristic advertisement. There is a short review of Huizinga's, J. Ortega y Gasset's, Hermann Hesse's, Dante's, Plato's, Bakhtin's and other researchers' ideas related to humour and human nature. He also examines cases of Moldavian humoristic advertisement.

Юмористическая реклама вызывает значительно меньшее раздражение, чем обычная, и несколько «облегчает процесс принятия рекламируемого объекта» [1]. Информация, поданная в юмористическом контексте, запоминается гораздо лучше. Юмор в рекламе выполняет двойную функцию: привлекает внимание и преодолевает отторжение, возникающее у зрителя в условиях перенасыщенности информационного пространства рекламой. Юмор – «праздник, который всегда с тобой», а юмористическая реклама – это игра, в которую рекламист вовлекает аудиторию; смех нейтрализует все «серьезные» оппозиции. Игра беспорядка, хаос и безумный карнавал, «которого не бывает, но во время которого бывает все. Карнавал обращает безумие в норму, в естественную среду обитания Homo Jokers» [2].

Теории Игры в концепции постмодернистского восприятия мира отводится особая роль как способу существования в реальности и искусстве, возможности сокрытия подлинных мыслей и чувств, разоблачения пафоса. «Своеобразие европейской культуры постмодернистского типа заключается в акцентировании ее игрового компонента, пронизывающего сегодня не только художественную и карнавальную сферы культуры, но и политику, шоу-бизнес, педагогическую деятельность, повседневную жизнь» [3]. Игра мыслится как особая форма культуры, имеющая глубокий смысл и важнейшие социальные функции [4]. Игра является «неустранимым слоем культуры» [5] и обязательным элементом творческого труда, творческого поведения [6].

Хейзинги в работе "Homo ludens" ("человек играющий") защищает тезис об игровом характере культуры, утверждая, что Homo ludens должен занять свое место рядом с Homo faber (человек создающий), поскольку выражает такую же существенную функцию жизнедеятельности. Игра предстает как культурно-историческая универсалия, направленная на созидание, даже через разрушение прежних норм и устоев, при этом сама культура «происходит из игры, как живой плод, который отделяется от материнского тела, она развивается в игре и как игра». Хейзинги утверждает, что игра «становится сопровождением, приложением, частью жизни вообще. Она украшает жизнь, она дополняет ее и вследствие этого является необходимой» [7].

Испанский философ Х. Ортега-и-Гассет, развивая тему игры, противопоставляет ее обыденности, утилитаризму и пошлости человеческого бытия. Игре в концепции Ортеги свойственны различные оттенки и проявления: трагические, ликующие, спортивные, праздничные. Воображение испанского теоретика создает игровую утопию спортивно-праздничного отношения к жизни, новое мироощущение основано на комизме, на чувстве юмора. Искусство становится игрой, возможной только «в веселом расположении духа». Новый стиль определяется тенденциями к дегуманизации, стремлением понимать искусство как игру и только, как тяготение к глубокой иронии. Однако эта ирония, «как правило, ...отмечена печалью или даже отчаянием и сопровождала восприятие мира как абсурда и марионетки то ли Бога, то ли другой, гораздо более неумолимой и непостижимой силы» [8].

Какую функцию выполняет смех в жизни человека и почему человек смеется? Почему смех и юмор так привлекательны? Герман Гессе в «Степном волке» писал: «Беспокойные степные волки,

эти вечные горькие страдальцы, которым не дано необходимой для трагизма, для прорыва в звездный простор мощи, которые чувствуют себя призванными к абсолютному, а жить в абсолютном не могут, – у них, если их дух закалился и стал гибок в страданиях, есть *примирительный выход в юмор ...*» [9]. Юмор становится средством примирения с обыденной реальностью, пронизанной хаосом, трагизмом и абсурдом. Об этом говорил и Данте, разъясняя название своей книги «Божественная комедия»: «Совершенно ясно, почему настоящая работа [Commedia] называется комедией. Ибо мы исследуем тему, которая в начале темная и пугающая, как сам ад; в конце же, счастливая, желанная и радостная, как сам рай» [10]. Теология смеха дает позитивный ответ страданию и отчаянию человека, погруженному в зыбкую реальность, помогает понять, почему мы смеемся, когда должны были бы вздыхать и плакать, разъясняет смех, возникающий не «потому что», а «вопреки». По мнению Жан-Поля субъект, находящийся в юмористическом расположении духа, «присочиняет», что весь окружающий мир – комический спектакль, в котором все люди – актеры. Таким образом, юмор есть игра в нарушение усвоенных норм, давящих на человека, но нарушение это «игровое», оно происходит «понарошку», а не в действительности, и атрибутом этой игры является смех.

Игра человеку необходима, поэтому вполне логичным является интерес постмодернистской эстетики к концептам игры, карнавала и персонажам, воплощающим смеховой мир карнавальской культуры. Бахтин, исследуя «раблезианский смех», приходит к выводу, что народная смеховая, карнавальная культура противостоит культуре официальной, серьезной, церковной. В средневековой западной культуре происходит институционализация «карнавала со всеми его атрибутами» в рамках церковного календаря, «смеховая» практика подчиняется распорядку церковного года, обретая легитимный статус: «смеются, когда «можно», точнее, когда самое «нельзя» в силу особого формализованного разрешения на время обращается в «можно» – с такого-то по такое-то число» [11]. Праздник останавливает обыденный ход часовой стрелки, «не норма, но избыток, не история, но вечный миф, доход и расход в одном лице, – таков он, праздник, пахарь бытия» [12]. Истоки карнавала, праздничной игры, когда «весь жизненный устой переворачивается вверх ногами», но при этом «всё понарошку», восходят к римским Сатурналиям. «На время праздника различия между рабами и господами упразднились: раб получал возможность бранить господина, сидеть с ним за одним столом. Более того, господин подносил рабу вино, а тот напивался, как свинья, подражая свободным римлянам. Чернь выбирала лжевладыку – прообраз будущего карнавального шута, – которому поклонялась. ... Лжевладыка, грядущий шут, в конце Сатурналий непременно погибал. Нож. Огонь. Петля. ... Карнавал – высшее имя праздника. Шут – король и раб его» [13]. Одним из неизменных атрибутов карнавала являлась «баута» – маска Смерти, не только скрывавшая веселившегося, но позволявшая «смеяться в лицо Смерти». «Считалось, что если лицо закрыто «баутой», то настоящая смерть не узнает избранника и пройдет мимо, сочтя жертву коллегой-смертью» [14]. Но когда праздник заканчивался, когда снималась «баута», вступала в свои права «супруга» весельчака Карнавала – Кварензима, «худая старуха в трауре, чье имя означает «Сорокадневье», или «Великий пост». Стрелка на часах обыденности возобновляла свой ход.

В смехе над смертью воедино слиты трагизм и величие человеческой жизни, неизбежно конечной, неизбежно уступающей смерти, но при этом находящей силы смеяться над своим врагом. Отголоски этого смеха звучат и в современном рекламном дискурсе. Например, в рекламе жевательной резинки от курения NICOTINELL – «**обмани смерть, брось курить**», *смерть, в традиционном обличье старухи в капюшоне и с косой, попадает в колические ситуации, вызывающие улыбку у зрителя*. На наш взгляд, это один из удачных примеров креативной рекламы, обыгрывающей тему смерти; к сожалению, таких примеров немного, чаще в рекламе такого рода используется черный юмор, вызывающий неоднозначную реакцию у аудитории. Так, в 2009 г. в эфире бразильского телевидения транслировалась реклама похоронного агентства «Sinaf», слоган которой звучал следующим образом: «**Наши клиенты никогда не возвращались, чтобы пожаловаться**». В России в 2007 году фирма братьев Стерлиговых, занимающаяся оптовыми поставками гробов, выпустила рекламу, которая вызвала недовольство и шок у зрителей. На черном фоне чередовались слоганы красного цвета: «**Куда мчишься, Колобок? - Спецу купить себе гробок**». «**Душистые гробы из свежего кедра**». Сразу следует отметить, что не любая тема (а в особенности смерть и человеческое горе), может служить поводом для шуток, а тем более насмешек.

В том случае, когда реклама навязывает нам нечто, не соответствующее здравому смыслу или противоречащее нашим ценностям, мы либо поддаемся соблазну принять навязываемое, не воспринимая его серьезно, либо не позволяем себя «дурачить». В первом случае нашей реакцией становится смех, во втором – раздражение, негодование, т.е. эмоции отрицательные. Таким образом, смех зрителя/слушателя зависит не только от объекта комического, но и от его собственного восприятия. «Именно в нашем собственном поведении, а не в объекте, как обычно думают, и заключено комическое противоречие» [15].

Вообще, юмористическая реклама пользуется большой популярностью у аудитории совершенно не случайно: она вызывает у зрителя положительные эмоции, позволяет пережить момент «выхода» из реальности с ее многочисленными механизмами давления, негативом и стрессом, под гнетом которых живет современный человек. Более того, в условиях рекламного перенасыщения смех помогает преодолеть отторжение рекламы, возникающее у реципиента.

Юмор является эффективным компонентом рекламного воздействия, вызывающим положительные эмоции, «привязанные» к рекламируемому товару/марке. Реклама вводит потребителя в праздничную игру, где любая затруднительная или неприятная ситуация заканчивается хорошо; все страшное происходит «понарошку», возникающая угроза нейтрализуется действиями/качествами рекламируемого товара. Рекламные сообщения данного типа формируют позитивное отношение к бренду, побуждают обсуждать продукт, что, собственно, является уже бесплатной рекламой и отвечает интересам рекламодателя. Это обстоятельство отсылает нас к симулятивной природе рекламы: потребитель вовлекается в «юмористическую игру» не из-за заботы о его хорошем настроении, а ради получения в конечном итоге прибыли. Перед нами одно из проявлений феномена «симуляции заботы», осуществляемого посредством погружения в юмористический контекст рекламного сообщения: это игра с потребителем, игра положительными эмоциями, в основе которой «сопоставление несопоставимого», парадокс, наличие некоей «несообразности».

Юмор в рекламе может быть основан на следующем:

1. *На развитии сюжетной линии, шуточной ситуации, в основе которой парадокс.* В практике молдавской рекламы можно остановиться на роликах компаний Moldtelecom MaxDsl, «Moldova Agroinbank», «Banca Sociala».

В рекламе «**Moldova Agroinbank**» работники банка в классических костюмах занимаются сельским хозяйством: пасут овец, вспахивают землю, удобряют виноградники. Звукоряд: **«Мы всегда рядом с вами!»**

Реклама акции «Babuku» от «**Moldova Agroinbank**». Видеоряд: за рулем старенького запорожца сидит пожилой мужчина. Звучит песня индийской певицы Greta Dutt – Babuji Dhere Clana. Молодой человек толкает машину, помогая ее завести. Когда машина заводится, пожилой мужчина выходит из неё. Молодой человек пожимает ему руку, благодаря за помощь. И тут зритель понимает, что оказывается этот старенький автомобиль принадлежит молодому человеку. Следующий кадр: пожилой мужчина открывает шикарную иномарку с помощью пульта управления. Звукоряд: **«Не поддавайся ностальгии, живи красиво! Открой депозит всего в 3 тысячи леев и получи 17% годовых, ежемесячные денежные призы, а возможно, и главный приз – автомобиль! Moldova Agroinbank».**

Апелляция к несообразному присутствует и в рекламном ролике **MaxDsl**. \Moldtelecom\

Видеоряд: две старушки, сидя на лавочке возле дома, обсуждают последние новости.

Диалог:

- Притащил мой квартирант вчера новую мамку, но никак установить не может, дрова не подходят.

- Так ты «погугли» в Интернете. Можешь на форумах повисеть или запустить топик о помощи.

- Да я бы и «погуглила», да вот только мой красавчик никак к Интернету не подключится, денег постоянно не хватает!

- Вы оба красавчики! Что? Вы не в курсе?

На экране появляется текст, который озвучивает мужчина: **«Подключение к Интернету от MaxDSL и модем бесплатно, а для студентов модем Wi-Fi в подарок! От Moldtelecom».**

Следующий рекламный ролик Moldtelecom продолжает начатую сюжетную линию. Уже знакомые по первому ролику старушки, общаются через сеть Интернет, используя при этом все новейшие технологии. Еще большее удивление вызывает насыщенность их диалога компьютерной терминологией и молодежным слэнгом.

Видеоряд: две старушки общаются по скайпу.

Звукоряд:

- Привет! Что делаешь?

- Пишу своему квартиранту реферат про выявление наноэффектов в структуре полупроводников.

- Хорошо выглядишь, помолодела.

- Помолодела?! Ты что, не в курсе, что качество видеоизображения зависит от скорости и доступа к Интернету?

- Тебе что, увеличили канал?

- А ты что, не знаешь?

Появляется рекламный текст, озвучиваемый мужским голосом: «*MaxDSL увеличил скорость доступа в Интернет до 8 mbps в секунду. Подключение и модем бесплатно! Скорость доступа в Интернет больше, цена та же*».

В Кишиневе появилась наружная реклама агентства E-BUN со следующим текстом: «*Куплю фуру яблук. Вильгельм Телль*»; «*Ищу подрядчиков для постройки ковчега. Ной из Анений Ной*». Конечно же, она не осталась незамеченной. Или же забавный сюжет, юмор которого «сконцентрирован» в диалоге персонажей рекламы «*Banca Sociala*». По сюжету в винном погребе пожилой мужчина прячет деньги в банку. В погреб заходит его друг и спрашивает:

- *Василе, что делаешь?*

- *Продал корову и ложу деньги в банку.*

- *Зачем?*

- *Ну, ты же сам сказал, чтобы я ложил деньги в банку.*

- *Не в банку, а в банк.*

Тот же прием использован и в рекламе сайта otdyhai.md. На белом фоне крупным шрифтом черного цвета написано: «*Хочу искупаться в Тихом океане и поймать акулу за хвост*». Чуть ниже – серая кнопка с надписью «Отправить заявку». И уже ниже – разрешение интриги: «Заполните заявку онлайн на сайте otdyhai.md, и она тут же будет отправлена во все турагентства. ... Турагентства свяжутся с вами, чтобы сделать свои предложения. Вам останется выбрать самое выгодное». В этой рекламе можно отметить минимализм в дизайнерском решении. Ничто не отвлекает потребителя, внимание привлекает именно необычное предложение, которое побуждает дочитать текст до конца, чтобы понять, в чем же суть интриги.

2. *На шутливом визуальном ряде.* Например, в рекламе обуви марки «*Puma*» обувь «примеряют» животные; волк приносит кроссовок ягненку; летучие мыши висят на ветке, к которой привязана обувь и т.д. В серии рекламных принтов бытовой техники *Siemens* обыгрываются разные комичные ситуации, подчеркивающие преимущества товара: «Церковь. Венчание. Молодые люди стоят перед пастором, произнося клятву верности, а сбоку от алтаря женщина пылесосит ковер. Пылесос работает абсолютно бесшумно, так что проведению церемонии уборка совершенно не мешает».

Смех – «явление на грани биологии и культуры», и если с биологической точки зрения он закономерен и оправдан, то культурно-исторический контекст зачастую ставит смех под сомнение и даже отрицает наличие в его природе хотя бы чего-то позитивного. Так, например, Платон в трактате «Республика» дает юмору/смеху отрицательную оценку, а в «Филебусе» он приписывал смешливому человеку только пороки, полагая, что он не способен к адекватной самооценке, а смех является проявлением гордости, превознесения над другими. Платон полагал, что юмор основан на злобе и зависти, приводя в качестве аргументов смех над чужим несчастьем и насмешки над стоящими ниже по социальному положению. Древнегреческий философ осудил смех, заключив, что последний способен привести к серьезным последствиям не только в жизни индивида, но и государства. Негативное отношение к юмору, смеху и смешному обнаруживается на протяжении всей истории человечества. Бахтин называет смех «универсалией человеческой природы», отношение к которой различно в разных культурах и временном пространстве. Как отмечает Аверинцев, «самое слово „смех“ приобретает в несхожих языках то одни, то другие коннотации. По-русски односложное, отрывистое, фонетически весьма выразительное „смех“ систематически рифмуется со столь же односложным и отрывистым „грех“». Пословица гласит: «Где смех, там и грех» [16]. В природе юмора Ludovici, как и Платон, усматривает нечто зловещее: «Во всём Новом Завете нет ни единой шутки, ... смех в Библии почти всегда выражает презрение, но не веселье» [17]. Эти идеи находят своих сторонников и в современном

религиозном мировоззрении: «Два греха, внешне как будто противоположные друг другу, – смехотворство и сквернословие – имеют много общего. Шутки и брань представляют собой карикатуру на человека. В каждой шутке – надругательство над человеческой личностью, унижение её, освинаячивание человека, стремление заменить его лицо уродливой рожей, как в кривых зеркалах, которые показывали в балаганах. В шутке исчезает уважение к человеку как образу и подобию Божию. А вместе с уважением пропадает любовь. Если во время плача сердце человека смягчается, то во время шуток оно становится жестким как камень. Во время шуток и смеха ум человека помрачается; недаром демона называют шутком и нередко изображают в одежде скомороха. Шутка – это короткий приступ истерики. Говорят, что от шуток бывает хорошее настроение, – это неправда. После продолжительных шуток и смеха человек чувствует опустошение. Дьявол – любитель и ценитель шуток. Это невидимый режиссер той клоунады, которая происходит в уме человека» [18]. «Область смеха и тех, кто символизирует и провоцирует его – клоун, шут, трикстер, комедиант, – в общем относится в теории и на практике к периферии религиозного сознания» [19].

Данной позиции противостоят сторонники теологии смеха. Теологию смеха формируют работы, появившиеся начиная в основном с 1960-х годов, связанные с изменениями, которые внес постмодерн в культуру и общественную жизнь в целом. Теология смеха уходит корнями «в первую очередь в западный мир, то есть католическую и протестантскую парадигму, а не православную культуру» [20]. Голозубов отмечает, что «научная литература последних нескольких десятилетий уверенно опровергает когда-то несомненный факт об абсолютной неприемлемости смеха для христианской средневековой культуры. Доказано наличие различных смеховых форм в литературе, ритуальной практике и повседневной жизни средневековья, не только среди клириков, но и в собственно религиозной среде и даже в монашеской жизни, хотя общая направленность монашеского мировосприятия на уединение и молитвенное сосредоточение не подвергается сомнению» [21]. Но теология смеха в своих положениях идет дальше. По мнению современных авторов, теология смеха является постмодернистским феноменом, суть которой в том, чтобы предоставить смеху «надлежащее место в разговоре о Творце» [22]. Так, центральным пунктом в романе У.Эко «Имя Розы» становится полемика по поводу средневекового понимания смеха, а св. Франциск в интерпретации В. Баскервилльского – «главным протагонистом смеховой культуры в христианстве». В качестве аргументов выступают результаты исследований иронии в Библии, Ветхом Завете и Новом Завете на лингво-семиотическом уровне.

Сторонники теологии смеха приходят к следующим умозаключениям: в Святом Писании можно обнаружить несколько видов смеха: «радостный смех», «насмешку», «иронию», «смех как свидетельство глупости». Смех присущ человеку и может быть свидетельством радости, самоиронии или глупости. (Например, в Книге Екклесиаста признаком глупца выступает смех как знак его легкомыслия или «скудости мысли»). Радость не обязательно выражает себя в смехе, но смех ей не чужд. Иногда этой «освобождающей радости предшествует понимание собственной ничтожности», как в случае с Сарой, которая вначале скептически посмеялась над обещанием Бога, а позже радостно смеялась с Богом, поэтому и рожденный сын был назван Исаак, что значит «смех». Богу смех не чужд. Смех Бога «может быть направлен и на плута, глупца и грешника нередко именно потому, что они пренебрегают им или насмеваются над ним», и, по сути, являться ироническим. Но есть и другой вид божественного смеха, в основе которого радость творения: «смех творца при создании мира, смех радости человека от процесса и результатов творчества. Такое творчество выражает комическое видение существующего мира и в таком творчестве создается новый мир, мир, проникнутый оптимизмом, искуплением». Смех, «исходящий от Бога и обращенный к нему, может быть смехом симпатии, и именно он проникнут духом радости, тогда радость – это отношение, мировоззренческая установка, а смех – ее проявление, но такое проявление, которое не является профанацией или снижением своего оригинала, но его продолжением и естественным выражением». Подводя итог, мы возвращаемся к сущности теологии смеха и ее праву на существование, которое основано на «радости с Богом и человеком... если смех не имеет характера насмешки, презрения или исключительности, но освобождающей и искупительной радости, которая разрушает барьеры и приносит воссоединение» [23].

Подводя итоги, следует отметить, что юмористическая реклама, безусловно, является великолепным средством привлечения внимания и удержания интереса аудитории, это «игра беспорядка», в

которую охотно вовлекается потребитель. Грамотный юмористический подход в рекламе всегда эффективен. Однако с применением юмора связан целый ряд ловушек для рекламиста и рекламо-дателя. Пренебрежение семантическими, лексическими, культурными и этическими аспектами, пошлость, аморальность, неспособность предвидеть негативные ассоциации, незнание специфики продвигаемого продукта и аудитории, к которой обращено рекламное сообщение, наносят ущерб самому товару и в итоге – фирме. Рекламная игра превращается в «отвратительную шутовскую игру», основанную на унижении, оскорблении и поругании человека.

Литература:

1. Егорова-Гантман Е.В., Плешаков К.В. Политическая реклама. - Москва, 2002.
2. Олди Г.Л. Шутиха. - Москва: Эксмо, 2007.
3. Рогалева Е.А. Эпатаж в XX веке: теория игры в анализе эпатажа /Социология 2001/
<http://vestnik.ssu.samara.ru/gum/2001web3/soci/200130702.html>
4. Хейзинга Й. Homo ludens. - Москва, 1992.
5. Исупов К.Г. В поисках сущности игры // Философские науки, 1977, №6.
6. Исупов К.Г. Второе рождение проблемы “игра и искусство” // Философские науки, 1977, №3.
7. Хейзинга Й. Homo ludens. - Москва, 1992.
8. Голозубов А.В. Св. Франциск в контексте теологии смеха. <http://www.nbuv.gov.ua>
9. Гессе Г. Собрание сочинений в четырех томах. Том 2. - Санкт-Петербург: Северо-Запад, 1994.
10. Голозубов А.В. Св. Франциск в контексте теологии смеха». <http://www.nbuv.gov.ua>
11. Аверинцев С.С. Бахтин и русское отношение к смеху // От мифа к литературе: Сборник в честь 75-летия Е.М. Мелетинского. - Москва, 1993.
12. Олди Г.Л. Шутиха. - Москва: Эксмо, 2007.
13. Там же.
14. Там же.
15. Козинцев А.Г. Человек и смех. - Санкт-Петербург: Алетейя, 2007.
16. Аверинцев С.С. Бахтин и русское отношение к смеху // От мифа к литературе: Сборник в честь 75-летия Е.М. Мелетинского. - Москва, 1993.
17. Глинка К. Теория юмора. <http://e-lub.net>
18. Что хуже – шутка или брань? Архимандрит Рафаил. Избранное, 2002 г.
19. Nyers M. Conrad. *Holy Laughter*. - New York: Seabury Press, 1969.
20. Голозубов А.В. Св. Франциск в контексте теологии смеха. <http://www.nbuv.gov.ua>
21. Там же.
22. Там же.
23. Kushel K.J. *Laughter: A Theological Reflection*. - N.Y.: Continuum, 1994.

Prezentat la 24.05.2011

EFFECTUL DE AGENDĂ

Mariana TACU

Catedra Jurnalism

The agenda effect refers to the ability of media to influence the public perception of reality, from the mental perspective, thus amplifying the importance of issues by providing news and repeatedly placing them in a certain order on the media agenda. The general formula of the agenda effect involves several key concepts, such as: awareness, prominent, priority. Notifying chronologically the main stages in the development of concepts and that are related with the agenda effect, it is evident that the particular operating characteristics and its focus are: a) the ability to influence public media from the perspective of mental perception of reality, b) the certainties and probabilities on the achievement of a goal through information during the election campaigns. The constant attention paid by researchers from various fields (sociology, psychology, political science) to this effect confirms the importance of the subject. Also, in present times, the importance is determined by: the pluralism-way of the communication, the industrialization process of communication and the media globalization.

Efectul de agendă se referă la capacitatea mass media de a influența publicul din perspectiva percepției mentale asupra realității, astfel amplificând importanța unei probleme prin oferirea de știri în mod repetat și plasarea acestora într-o anumită ordine pe agenda mass media. Considerat a fi orice transformare, chiar dacă parțială sau obținută interacționând cu alți factori, efectul de agendă poate fi determinat prin evaluarea impactului asupra diverselor categorii de public în perioade diferite, precum și în funcție de rezonanța problemei aflate în dezbateri. Interpretarea modului în care media influențează societatea în urma aplicării unor strategii, tehnici sau întâmplător, rămâne a fi una dintre principalele preocupări ale cercetătorilor în domeniul mass media, politologiei și al sociopsihologiei. Studiile realizate în această direcție au arătat că atitudinile, comportamentul și deciziile indivizilor depind de mai mulți factori conjuncturali, când sunt reflectate probleme de ordin vital, însă când sunt implicați în chestiuni de ordin general, indivizii se lasă dirijați de reprezentările transmise prin mass media.

O prezentare destul de relevantă asupra ipotezei efectului de agendă apare în 1958 într-un articol al lui Norton Long considerat și predecesor al acestei teorii, în care dânsul afirmă: „Ziarul este primul factor în fixarea agendei teritoriale, are un rol important în a determina despre ce se va discuta, care vor fi modalitățile de gândire și care vor fi formele de tratare a problemelor”. În 1959 Kurt Lang și Gladis Lang propun o nouă formulare a ideii de efect de agendă, prin intermediul căreia susțin: „Mass media forțează atenția către anumite probleme, construiesc imaginile publice ale oamenilor politici, prezintă în mod constant evenimente, astfel sugerând ce ar gândi cea mai mare parte a publicului cu referire la o temă, problemă, ce știu și ce simt în legătură cu aceasta” [1]. În acest sens Joseph Klapper, în lucrarea „The Effects of Mass Communication” publicată în 1960, declară: „Comunicarea de masă nu servește de obicei ca o cauză necesară și suficientă a efectelor asupra audienței, ci mai degrabă funcționează ca o conexiune de factori și de influențe de intermediere”. Intersat de relația dintre acoperirea mediatică și percepția importanței problemelor de către public s-a arătat și cercetătorul G. Ray Funkhouser, care pentru a determina problemele considerate importante de către opinia publică a folosit sondajele Gallup, în care oamenii au fost întrebați despre cele mai importante probleme cu care se confruntă Statele Unite ale Americii. Rezultatele asupra conținutului mass media au fost obținute numărând articolele destinate fiecărei probleme care au apărut în trei reviste săptămânale, pentru fiecare an al decadei respective. În preocuparea constantă de a obține un răspuns la întrebarea: Cine stabilește agenda mass media?, Funkhouser sugerează că, dintr-o anumită perspectivă, o parte din răspuns se află în evenimentele din realitate, din altă perspectivă – prezintă câteva mecanisme suplimentare (adaptarea mass media la o multitudine de evenimente; supraportarea evenimentelor semnificative, dar neobișnuite; selecția și preselecția unor aspecte ale unui eveniment, pentru a-l prezenta ca fiind unul important; pseudoevenimentele sau evenimentele fabricate, care să merite a fi publicate) vis-à-vis de fluxul de evenimente reale care condiționează captarea atenției media cu privire la o problemă [2]. De o importanță majoră în parametrii studiilor cu privire la efectul de agendă este și declarația făcută de către Bernard Cohen în 1963: „Poate presa nu are succes în cea mai mare parte a timpului în a spune oamenilor ce să gândească, dar are un succes extraordinar

în a induce oamenii la ce să se gândească”. Această declarație a fost repetată în nenumarate cercetări ce vizează puterea de influențare a mass media [3].

În 1972 McCombs și Shaw realizează primul studiu sistematic al ipotezei privind efectul de agendă. Ei au studiat efectul de agendă în campania prezidențială din 1968 și au emis ipoteza că mass media fixează agenda pentru fiecare campanie politică, influențând accentuarea atitudinilor față de problemele politice. Studiul s-a concentrat asupra alegătorilor nehotarâți din Chapel Hill, Carolina de Nord, această categorie fiind considerată mai susceptibilă la efectul de agendă [4]. Cercetătorii au prezentat clar raportul dintre media și indivizi din perspectiva accentului pus de mijloacele de informare în masă asupra diverselor probleme ale campaniei și modalitatea de gândire a alegătorilor în legătură cu importanța diferitelor subiecte legate de desfășurarea acesteia. În aceeași perioadă apare și studiul realizat de R.Cobb și C.Elder, care prezintă o nouă paradigmă cu privire la utilizarea mass media și satisfacțiile provocate de consumul mediatic. Noțiunile cu care se operează în investigarea acestei teme sunt însă diferite: McCombs și Shaw se referă la funcția media de a construi agenda „opiniei publice”; R. Cobb și C. Elder vizează rolul media în proiectarea agendei „politicilor publice” [5]. În ansamblu, însă, este prezentată corelația dintre actualitatea mediatizată (agenda media), actualitatea percepută de către public (agenda publică), evenimente, dezbateri politice actuale (agenda politică).

McCombs și Shaw revin în 1977 cu un studiu suplimentar, în care urmăresc scopul de a obține noi date cu privire la direcția cauzală a efectului de agendă. Problema evidențiată și în studiul de la Chapel Hill, care prezintă puternica corelare între cele două tipuri de agendă, dar care nu reușește să demonstreze dacă agenda mass media a influențat agenda publică, ceea ce este conform ipotezei, sau dacă agenda publică a influențat agenda mediatică. Acest studiu a fost realizat la Charlotte (Carolina de Nord), în campania electorală prezidențială din 1972. Intervievarea eșantionului selectat la întâmplare a avut loc înainte de conversațiile politice naționale, în timpul campaniei (perioada de vârf) și după perioada campaniei, când se cunoșteau deja rezultatele finale. Pentru fiecare perioadă a existat o măsurare specifică a agendei presei bazată pe analiza de conținut a ziarului „Charlotte” și a știrilor a două rețele de televiziune – CBS și NBC [6]. Analizând cercetările efectuate în direcția efectului de agendă, observăm că rezultatele acestui studiu nu s-au dovedit a fi relevante și clare, astfel încât problema ordinii cauzale rămâne a fi una dintre preocupările cercetătorilor în domeniu.

Studiul realizat de H.G.Zucker în 1978 și cel desfășurat de J.P. Winters și C.H. Eyal se înscriu în lista investigațiilor care încearcă să dea un răspuns la întrebările cu privire la activitatea mass media din perspectiva efectului de agendă. H.G. Zucker susține că „efectul de agendă acționează în mod diferit, în funcție de tema aflată în dezbateri. Dacă aceasta este una îndepărtată de viața cotidiană a publicului și este relativ neutră, presa joacă un rol minor în configurarea listei de priorități; dacă tema este apropiată și sensibilă, atunci rolul media este deosebit de important”. În opinia lui Zucker, temele „supărătoare” au o evoluție aparte, în timp ce temele „nesupărătoare” confirmă teza efectului de agendă [7].

Cercetările lui J.P.Winter și C.H.Eyal se referă în mod direct la perioada de timp „time span” necesară trecerii unei teme din agenda presei în agenda publică. Analizând articolele consacrate drepturilor civile din ziarul „New York Times”, în comparație cu rezultatele sondajelor Gallup referitoare la atitudinea publicului față de aceeași problemă, ei au constatat că cea mai strânsă corelație între cele două agende a fost de patru și șase săptămâni, numind acest interval „perioada de efect optim” [8]. Ulterior, în 1981, în procesul de investigare a unei liste mai ample de teme, în condițiile unei prese obișnuite, nu de campanie, G.Stone și M.McCombs au arătat că pentru impunerea unei agende în conștiința publică poate fi necesară o perioadă de la patru la opt săptămâni.

Revenirea la cercetările privind relația dintre presă și opinia publică a fost marcată de studiile întreprinse în 1983 de Gladys Engel Lang și Kurt Lang. În urma studiilor realizate în timpul crizei Watergate, s-a constatat că noțiunea „efect de agendă” poate fi extinsă într-un concept de construire a agendei. Considerat ca fiind mai complicat decât ipoteza originară a efectului de agendă, acest concept a fost divizat în șase faze:

1. Presa identifică evenimente, evidențiază activități, stabilește gradul de importanță a acestora (în majoritatea cazurilor) și le face publice.
2. Pentru a capta atenția asupra diferitelor probleme, abordarea mediatică trebuie să fie diferită atât cantitativ, cât și calitativ.
3. Este necesară atribuirea unui cadru complex de sensuri activităților și evenimentelor aflate în centrul atenției, astfel sporind posibilitatea înțelegerii informației transmise.
4. Mijloacele de informare în masă pot afecta perceperea importanței unei probleme datorită limbajului utilizat.

5. Oamenii își formează atitudinile față de o problemă în baza altor probleme similare; drept urmare, mass media creează legături între evenimentele care sunt în centrul atenției și simbolurile secundare (în peisajul politic astfel de legături fiind ușor de identificat);
6. Crearea agendei este accelerată când persoanele publice, credibile, încep să vorbească în mod deschis despre o problemă [9].

Prezentând aceste faze, cercetătorii evidențiază și necesitatea pentru orientare care se bazează pe relevanța informației pentru fiecare individ, precum și gradul de nesiguranță privind subiectul, care poate apărea în urma deformării prin agendă.

Deformarea prin intermediul agendei vizează anumite probleme reflectate de mass media în favoarea sau în defavoarea unei ideologii, precum și intervenirea asupra elementelor de bază într-un proces de comunicare, modificând deliberat mesajele cu scopul de a determina anumite atitudini, reacții, acțiuni ale receptorilor. Un studiu amplu în acest sens, care susține această ipoteză, a fost realizat în 1985 de reprezentanții Universității G.Washington în frunte cu Michael J.Robinson [10]. Context în care pot fi enunțate elementele-cheie ale teoriei agenda-setting individualizate în primă instanță de puterea mass media în procesul de determinare a ordinii ierarhice a evenimentelor, precum și de procesul de construire a agendei publice drept consecință a ceea ce este prezentat în agenda mediatică.

O altă abordare în cercetările privind efectul de agendă este propusă în 1990 de Yagade și Dozier în încercarea de a stabili dacă efectul de agendă se produce cu mai multă ușurință pentru problemele concrete decât pentru cele abstracte [11]. Autorii acestei ipoteze au prezentat abstracțizarea în parametrii gradului în care o problemă este dificil de conceptualizat sau de sensibilizat. Rezultatele studiului au arătat că a fost stabilită o relație deosebit de importantă între agenda media și agenda publică cu privire la problema concretă, rezultat nevalabil și în cazul problemei abstracte.

Formula generală a efectului de agendă implică trei noțiuni de bază: 1) conștientizarea – care se referă la gradul de mediatizare a evenimentului prin intermediul căruia este câptată atenția publicului; 2) proeminența – ce vizează tratarea intensivă a unei probleme, în rezultat aceasta fiind percepută ca importantă; 3) prioritatea – ce prezintă și cuprinde criteriile de plasare a anumitor teme într-o anumită ordine în paginile ziarelor, în jurnalele informative radio și tv, emisiuni și dezbateri. În acest sens, efectul de agendă a constituit și una dintre preocupările cercetătorilor Iyengar și Simon, care și-au concentrat atenția asupra plasării anumitor subiecte în buletinele de știri de la ore de maximă audiență. Mass media manifestând un interes vădit față de unele probleme și reflectând în mod detașat altele, stabilește standardele prin care oamenii pot evalua realitatea. În 1991 Iyengar și colaboratorii săi au investigat plasarea la ore de maximă audiență a știrilor cu privire la criza din Golful Persic din 1990-1991. În urma realizării studiului s-a constatat că, pe măsură ce acest subiect a început să domine știrile, a apărut în sondajele de opinie publică drept cea mai importantă problemă. Studiul efectului de agendă din perspectiva plasării unor subiecte la orele de maximă audiență oferă noi direcții de cercetare [12]. Din acest punct de vedere, comunicarea de masă nu este prezentată ca un proces în sens unic, feed-back-ul se realizează spontan, acțiunea media este situată într-o piață comunicațională, mijloacele de informare în masă acționând într-un context concurențial.

Dearing și Rogers, afirmă în 1996 că teoria agenda-setting oferă o explicație generală cu privire la faptul cum într-o societate democratică informațiile privind anumite teme sunt disponibile unora în detrimentul altora, la fel cum opinia publică se formează vis-à-vis de anumite teme mediatizate în mod divers, oferind prioritate elementelor ce avantajează acțiunea în sine sau evenimentul reflectat [13]. Context în care autorea lucrării „Comunicarea politică și democratizarea societății”, Ala Roșca, susține că „în procesul de cercetare a efectului de agendă este important să se determine factorii care influențează în mod diferit, introducând astfel note de variație și incertitudine” [14].

În ultimii ani atenția acordată cercetării efectului de agendă se concentrează asupra a două clasice întrebări: Ce să cred despre? și Cum să gândesc despre?, ce parafrazează într-un anumit mod declarația lui Cohen din 1963, enunțată anterior. Aceste întrebări reprezintă de fapt niveluri ce cuprind numeroase contribuții în stabilirea caracteristicilor și particularităților fiecărui obiect studiat în parametrii comunicării de masă, în general, și ai noilor media, în particular. În această ordine de idei, mass media este cea care oferă calificativul final multiaspectual al evenimentelor și al actorilor acestora. Primul nivel impune ample explicații teoretice în direcția transmiterii unei cantități mai mari de informație cu caracter negativ, comparativ cu informația cu caracter pozitiv, astfel, conform sondajelor de opinie, în majoritatea cazurilor fiind asigurată captarea atenției publicului. Ipoteze importante în acest sens au fost înaintate de Cacioppo și Berntson în 1994, de Makuen în 2000.

Datorită complexității celui de-al doilea nivel, numărul de studii empirice este mult mai mare. În cercetările lui Lopez-Escobar și Rey (1997), Llamas (2000), McCombs și Ghanem (2003) sunt prezentate două grupuri generale de attribute ale acestui nivel: primul cuprinde particularități cognitive, iar cel de-al doilea – particularități afective [15]. Majoritatea cercetărilor inițiate în direcția analizării și interpretării agendei își fixează un obiect ce reprezintă o temă publică. Fiecare obiect are numeroase attribute, caracteristici și particularități ce completează imaginea oferită de media. Percepțiile indivizilor variază în funcție de tematică și de canalul prin care este transmisă informația. Perspectivele abordării unui subiect sunt selectate de jurnaliști, instituții media, astfel fiind determinat centrul de concentrare a atenției în direcția reflectării unui eveniment, tratării unei probleme.

Efectul de agendă se identifică prin: impunerea unei capacități specifice de a influența variate categorii de public, stabilirea anumitor direcții de influențare, mecanismul complex de funcționare precum și prin crearea unor condiții specifice pentru fiecare nivel al procesului de comunicare stabilite în cadrul acestui model.

Caracteristicile de bază ale teoriei agenda-setting cuprind certitudini și probabilități cu privire la realizarea unui scop prin intermediul informației, a cărei rază de acțiune vizează indivizi, grupuri, instituții, societăți, luând în considerare parametrii temporali de desfășurare a evenimentelor și tendințele perceptivă ale opiniei publice.

Evaluarea efectului de agendă în anumite perioade asupra unor evenimente concrete poate avea loc în trei etape: 1) înainte de momentul manifestării – astfel fiind sesizate certitudini în realizarea scopului și obiectivelor propuse; 2) în momentul manifestării – identificând probabilități potențiale; 3) după momentul manifestării – analizând modificările la nivel personal și interpretând reprezentările comune la nivel de grup.

Originalitatea modelului agenda-setting este marcată de factori ce contribuie la: explicarea modului și mecanismelor prin care se exercită influența media; schimbarea de opinii și atitudini de ordin cognitiv ce vizează criterii importante de judecată, exercitarea influenței la nivelul conștientizării mizelor diferitelor evenimente și probleme în funcție de percepția propusă de media; descifrarea interacțiunii dintre sistemul media și alte sisteme social-politice.

Importanța efectului de agendă este sugerată de căile prin intermediul cărora mass media pot avea un impact asupra societății, ceea ce poate reprezenta o alternativă la schimbarea de atitudine. Definiția general acceptată pentru fenomenul psihologic numit „atitudine” a fost propusă de Gordon W. Allport, care susține că „atitudinea este o stare de pregătire mentală și neurală, organizată prin experiență, care exercită o influență diriguitoare sau dinamizatoare asupra răspunsului individului la toate obiectele sau situațiile cu care este în relație” [16].

Din această perspectivă putem face trimitere la teoria lui McGuire referitoare la prelucrarea informațiilor, la cea a lui Anderson care vizează integrarea informațiilor și la modelul probabilităților de elaborare al lui Petty și Cacioppo. Caracteristicile comune ale acestor modele prezintă „schimbarea de atitudine ca pe un proces ce are loc în câteva etape într-o perioadă determinată de timp, implică punerea accentului pe cunoaștere sau pe procesarea informației, oferă un rol activ receptorului ca agent de prelucrare a informațiilor decât conceptele anterioare asupra persuasiunii și schimbării de atitudine” [17], particularități de o importanță majoră în procesul de studiere și interpretare a efectului de agendă.

McGuire demonstrează că fiecare etapă stabilită în procesul de schimbare a atitudinilor prin intermediul comunicării de masă reprezintă un precedent necesar pentru următoarele: 1. Comunicarea mesajului (care sunt modalitățile de comunicare a mesajului și cum trebuie să fie comunicat acesta?); 2. Prezența publicului în calitate de receptor avizat (în ce mod va lua parte receptorul? va fi o participare activă sau una pasivă?); 3. Capacitatea receptorului de a înțelege mesajul transmis (la ce nivel și în ce mod va fi receptat mesajul?); 4. Nivelul de convingere a receptorului de argumentele prezentate (în ce condiții este de acord și cu ce tip de argumente – unilaterale, bilaterale?); 5. Poziția adoptată și menținerea acesteia (pe ce perioadă de timp este menținută această poziție?); 6. Obținerea comportamentului dorit (când are loc obținerea acestui comportament – anticipat, cu întârziere sau în momentul potrivit și în ce tip de sistem, fie social, politic, se obține acest comportament dorit?). În acest sens putem evidenția și opnia cercetătoarei Victoria Bevziuc expusă în articolul „Efectele comunicării asupra formării comportamentului electoral”, context în care susține: „Comportamentul este influențat de cunoștințe, opinii și atitudini sau combinații ale acestora, cum ar fi emoțiile și sentimentele; toate acestea fiind numite stări de spirit. Comportamentul rațional este conștient. Acțiunile întreprinse în stare de nonconștientă nu pot fi considerate raționale, deoarece nu sunt urmare a unor raționamente care au drept scop evitarea erorii [18].

McGuire arată că orice variabilă independentă din procesul de comunicare poate avea efect asupra acestor etape. O variabilă (de exemplu, inteligența) ar putea conduce la o supunere mai mică, deoarece cu cât o persoană este mai inteligentă cu atât este mai abilă în detectarea punctelor vulnerabile.

Teoria integrării informației lansată de Norman Anderson explică cum pot oamenii să îmbine diverse comportamente ale unei informații. Aceasta sugerează că procesul implică „algebra cognitivă” și poate fi reprezentat matematic. Proprietatea de calcul poate consta în manipularea reprezentărilor pe baza unor reguli importante în procesul de integrare a informației ce descrie schimbarea de atitudine ca pe un proces al integrării noilor informații cu vechile informații. Vechile informații constau în atitudinea prezentată, iar noile informații – din mesajul persuasiv. „Fiecare componentă a informației vine cu două atribute: o evaluare pe o scală (reprezentată de S) și o greutate (reprezentată de G). Scala se referă la coeficientul de favorabilitate alocată de receptor componentei respective, greutatea se referă la importanța sau relevanța informației”.

Modelul probabilităților de elaborare al lui Petty și Cacioppo sugerează că există două modalități de a schimba atitudinea – cea centrală și cea periferică. „Cea centrală se aplică când receptorul prelucrează informația în mod activ și convins de raționalitatea argumentelor. Cea periferică este folosită când receptorul nu consumă energie cognitivă pentru a evalua argumentele și pentru a prelua informațiile din mesaj și este ghidat de indicii periferice”. Aceste indicii pot include credibilitatea sursei, stilul și forma mesajului, starea receptorului din punctul de vedere al echilibrului cognitiv [19]. Conform teoriei echilibrului cognitiv, judecățile sau așteptările unei persoane referitoare la un aspect din mediul său social nu ar trebui să intre în contradicție cu judecățile sau așteptările referitoare la alte aspecte ale acestui mediu. Dacă apare o contradicție, anumite forțe încearcă să restaureze echilibrul, modificând raporturile dintre elementele mediului sau reprezentarea persoanei asupra lor.

Astăzi efectul de agendă este studiat din perspectiva extinderii ideii originare, cercetătorii în domeniu fiind preocupați nu doar de problemele evidențiate de mass media, ci și de modul de prezentare a acestora, precum și de complexitatea canalelor prin care este transmisă informația. Ideea efectului de agendă se regăsește într-un raport direct cu noțiunea de încadrare prin mass media, fără a concretiza însă natura (mecanică sau automată) a procesului de funcționare a acesteia. „Journal of Communication”; „European Journal of Political Research” sunt doar două din nenumăratele publicații care prezintă constant studii efectuate recent în direcția efectului de agendă prezentând teme, precum: „Alternative teoretice ale efectului de agendă” de Chris Atton; „Evoluția efectelor mass media” de Dietram A. Scheufele., David Tewksbury; „Istории condiționate de agenda-setting în instituțiile europene” de George Tsebelis., Amie Kreppel; „Interacțiunea dintre on-line, opinia publică și acoperirea mediatică” de Yuqiong Zhou., Patricia Moy. Aceste studii evidențiază faptul că mass media poate acționa nu doar la nivelul problemelor, ci și la nivelul subproblemelor. Datorită noilor tehnologii informaționale, capacitatea mediilor de informare, în procesul de oferire a informațiilor în mod repetat, și tratarea intensivă a unor subiecte, din punct de vedere cantitativ, este indeterminabilă.

Notificând cronologic principalele etape în dezvoltarea conceptelor și ipotezelor ce vizează efectul de agendă, este evident faptul că particularitățile și caracteristicile de funcționare ale acestuia se concentrează asupra: a) capacității mass media de a influența publicul din perspectiva percepției mentale asupra realității; b) certitudinii și probabilității cu privire la realizarea unui scop prin intermediul informației în timpul campaniilor electorale. Rolul și locul teoriei agenda-setting în raport cu alte teorii este determinat în baza principiilor ce îi identifică poziția în clasa teoriilor efectelor limitate, prin originalitatea impusă în ordinea asemănarilor și deosebirilor cu celelalte tipuri de efecte ale comunicării de masă. Studiile realizate asupra efectului de agendă îi atribuie un caracter interdisciplinar, implicând: factori sociologici – din perspectiva metodelor de cercetare aplicate în studiile clasice și distingerea categoriilor de public; factori psihologici – din perspectivă cognitivă, astfel explicând modalitățile prin care anumiți oameni acordă prioritate unor probleme și identifică principii în baza cărora se creează aceste ierarhii ale evenimentelor create de mijloacele de informare în masă; factori politici – din perspectiva reflectării acțiunilor politice care conferă posibilități nelimitate de evaluare a activității mass media din punctul de vedere al manifestării dinamice în perioade determinate de timp cu scopul de a informa și convinge publicul.

Atenția acordată constant de către cercetătorii din variate domenii efectului de agendă este determinată și de pluralismul sensurilor comunicării, tehnologizarea proceselor comunicării și, nu în ultimul rând, de globalizarea mediatică. Efectul de agendă tratat din perspectivă psihologică deschide în prezent noi și noi direcții de cercetare, evidențiate în mod particular fiind reacțiile publicului din punct de vedere neuropsihologic la cantitatea enormă de informații ierarhizate și prezentate după anumite criterii.

Referințe:

1. Severin W. J., Tankard J.W. Perspective asupra Teoriilor comunicării de masă. - Iași: Polirom, 2004, p.237.
2. Scheufelel D.A., Tewksbury D. Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models // Journal of Communication: International Communication Association, 2007, no 57, p.15.
3. Bentivenga S. Teorie delle comunicazioni di massa. - Roma: Editori Laterza, 2010, p.102-103.
4. Wolf M. Teorie delle Comunicazioni di massa. - Milano: Strumenti Bompiani, 2009, p.145-146.
5. Dragan I. Paradigme ale comunicării de masă. - București: Șansa S.R.L., 1996, p.263
6. McCombs M. A Look at Agenda-setting: past, present a future // Research review, Journalism Studies, vol 6, no 7. - University of Texas at Austin, USA, 2005, p.544.
7. Winter J.P., Rogers H.A. Issue- Specific Agenda-Setting. The whole as less than the sam of the parts, [www. cjc-online.ca/index.php/journal/article/download/268/174](http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/download/268/174), p.29-31. (vizitat 17.02.2011)
8. Marini R., Mass-media e discussione pubblica. La teoria dell'agenda setting, Bari: Editori Laterza, 2006.
9. Idem: Severin W. J. Tankard J.W. Perspective asupra Teoriilor comunicării de masă. - Iași: Polirom, 2004, p.256.
10. Gorham E.F., National Service, Citizenship, and Political Education. - New York: State University of New York, 1992, p.256.
11. Wanta W. The agenda-setting effects of international news coverage: an examination of differing news frames // International Journal of Public Opinion Research: World Association for Public Opinion Research, 1993, vol.5, no 3, p.257.
12. Reese S.D., Gandy O.H., Grant A.E. Framing Public Life: Persperctives on media and our understanding of the social world. - New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2001, p.68.
13. Cristea I. Efectele mass-media asupra culturii societății. www.facultate.regielive.ro/proiecte/comunicare/efectele_mass_media_asupra_culturii_si_societatii-35540.html (vizitat 04.12.2010)
14. Roșca A. Comunicarea politică și democratizarea societății: Monografie. - Chișinău: CE USM, 2003, p.166.
15. Vangshardt Th., Poulsen N.B. Tehe agenda setting effect of the U.S. Mass media during the 2008 presidential campaign. - Copenhagen Business School, 2009.
16. Severin W.J., Tankard J.W. Perspective asupra Teoriilor comunicării de masă. - Iași: Polirom, 2004, p.172.
17. Ibidem, p.198-199.
18. Bevziuc V. Efectele comunicării asupra formării comportamentului electoral // Moldoscopie (Probleme de analiză politică) nr.3/L. - Chișinău: CEP USM, 2010, p.20.
19. DeFleur M.L., Ball Rokeagh S.J. Teorie delle comunicazioni di massa. - Mologna: Il Mulino, 2007, p.294-297.

Prezentat la 26.05.2011

**ESTIMAREA PRODUCTIVITĂȚII ȘTIINȚIFICE A SAVANȚILOR
DIN REPUBLICA MOLDOVA****Nelly ȚURCAN***Catedra Biblioteconomie și Asistență Informațională*

Based on indicators of scientific productivity calculated by Journal SCImago & Country Rank and Thomson ISI this article evaluates Moldovan's position regarding the number of scientific papers. Also article presents the data regarding the Moldovan scholars' collaboration in scientific publishing in different scientific disciplines in the period from 2001 to 2010.

In the period from 2001 to 2010, the Moldovan scientists affiliated with research institutions within the Republic of Moldova, published a total of 2.727 papers in journals covered by the Science Citation Index (SCI). Out of these papers, 1.674 (61,40%) were Articles published in ISI journals. The Moldovan scientists were most productive in the main scientific fields: Physics, Condensed Matter (380 articles, 18,40%), Applied Physics (237 articles, 14,16%), Inorganic & Nuclear Chemistry (219 articles, 13,08%), and Materials Science, Multidisciplinary (187 articles, 11,08%). Out of the above 2.727 publications, 1.546 (56.69%) were published in international collaboration.

Studierea proceselor de comunicare în știință, măsurarea excelenței în cercetare, precum și a calității cercetării, ca o modalitate de evaluare a responsabilității și calității cercetării științifice, din ce în ce mai interesează guvernele, instituțiile de cercetare, universitățile și organismele de finanțare.

În ultimul deceniu bibliometria a devenit un instrument standard atât în dezvoltarea politicilor în domeniul științei, cât și în managementul cercetării științifice. Ca o consecință a acestei evoluții, a fost dezvoltat un set de indicatori pentru măsurarea activităților științifice și tehnologice, precum și a productivității academice. În prezent, bibliometria este o metodă acceptată în sociologia științei [1-3], în special este aprobată de savanții care folosesc metodele cantitative. Ea a câștigat popularitate datorită complementarității sale la econometrie, la analiza socială a rețelelor, precum și datorită abordării cantitative de modelare a comportamentului cercetătorilor [4].

În opinia unor autori, dorința de măsurare a producției științifice a contribuit la denaturarea procesului de publicare academică, de distribuție și de acces [5]. Adesea, modul în care este citată o lucrare științifică poate fi perceput ca fiind mai important decât conținutul real al articolului. Sondajul realizat la nivel mondial [6] a constatat că motivația principală pentru publicare este diseminarea rezultatelor cercetărilor științifice, precum și, în egală măsură, în calitate de motivații importante au fost menționate dorința pentru avansarea în carieră și posibilitatea de a obține finanțare în viitor.

Indicatorii bibliometrici au fost utilizați pe scară largă pentru analiza statisticii publicațiilor naționale din domeniul științei și tehnologiilor cu scopul măsurării capacității științifice și determinării conexiunilor în știința mondială – atât în țările dezvoltate, cât și în cele aflate în tranziție și în curs de dezvoltare. Totuși, acești indicatori ar trebui să fie comparați cu indicatorii naționali, chiar și în științele experimentale, deși datele Thomson Reuters sunt, în cele mai dese cazuri, mai acceptate. În acest sens, unii cercetători exprimă îngrijorare cu privire la acoperirea inegală a revistelor naționale sau regionale, precum și a celor care publică articole în alte limbi decât cea engleză [7].

Pentru clasamentul instituțiilor de cercetare științifică, a universităților, precum și a țării privind nivelul de cercetare științifică, dar și pentru evaluarea cercetării în ansamblu, indicatorii bibliometrici de asemenea joacă un rol important, iar metricile Thomson Reuters sunt un factor dominant. Cu toate acestea, în ultimii ani, de rând cu Web of Science (WoS) a Thomson Reuters, sunt folosite și alte baze de date, precum Scopus și Google Scholar.

Vizibilitatea cercetărilor științifice din Moldova, analiza scientometrică a productivității științifice și a citării publicațiilor savanților din Moldova au fost analizate într-o serie de publicații aparținând lui A.Dicusar, precum și în cele elaborate de acest autor în comun cu V.Kravțov și V.Petrenko, care se axează pe analiza scientometrică a dinamicii participării savanților din Moldova în fluxul informațional mondial [8, 9], pe analiza scientometrică a cercetărilor în domeniul electrochimiei și electronicii [10-12], precum și în domeniul biologiei [13]. Prezența publicațiilor savanților din Moldova în fluxul mondial de informație științifică, precum și citarea acestor lucrări, a evoluat în dependență de schimbările operate în politicile științifice din țară. În perioada sovietică și în primii ani de dezvoltare post-sovietică, după indicatorii de productivitate

științifică în unele domenii, Moldova era situată pe poziții bune. Astfel, conform datelor pentru anul 1999, grație aportului savanților din Moldova în domeniul electrochimiei, țara noastră a fost clasată pe locul 25 în lume, iar, conform rezultatelor din anul 2005, Moldova este situată pe locul 50 [14]. Pentru perioada 1999-2005 Moldova ocupă locul 37 din 90 de țări după indicatorii menționați. În opinia specialiștilor în domeniul respectiv, este un indicator bun pentru o țară ca Moldova, acesta fiind identic cu al Argentinei în ceea ce privește aportul savanților din electrochimie în fluxul informațional mondial.

Ca suport de analiză a productivității savanților din Moldova au servit bazele de date WoS a Thomson Reuters ISI și portalul Jurnalul SCImago & Country Ran. Analiza a fost realizată în perioada 22-25 martie 2011.

Web of Science sunt baze de date disponibile prin abonare. Deși cărțile și o varietate mare de reviste nu sunt incluse în aceste baze de date, o gamă largă de reviste performante sunt prezentate în bazele de date ISI pentru o perioadă destul de îndelungată. Conținutul autentic și multidisciplinar al bazelor de date WoS cuprinde peste 10.000 de reviste cu cel mai mare impact la nivel mondial, inclusiv revistele cu Acces Deschis și peste 110.000 de materiale ale conferințelor [15]. O gamă largă de indicatori permit măsurarea productivității științifice în 256 de discipline, a impactului citării cercetărilor științifice, precum și a impactului revistelor ISI. WoS include 5 baze de date: Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED) care acoperă perioada din 1945 până în prezent; Social Sciences Citation Index (SSCI) care acoperă perioada din 1956 până în prezent; Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) care acoperă perioada din 1975 până în prezent; Conference Proceedings Citation Index- Science (CPCI-S) și Conference Proceedings Citation Index- Social Science & Humanities (CPCI-SSH) care acoperă perioada din 1990 până în prezent.

Jurnalul SCImago & Country Rank [16] este un portal ce prezintă vizibilitatea revistelor științifice; el include indicatorii de dezvoltare științifică a țărilor care sunt generați de baza de date Scopus. Acești indicatori arată vizibilitatea revistelor incluse în baza de date Scopus din 1996. Portalul este dezvoltat de SCImago, un grup de cercetare la care participă Consiliul Superior de Cercetare Științifică (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC) din Spania, Universitățile din Granada, Extremadura, Carlos III (Madrid) și Alcalá de Henares.

Iar după datele SCImago Journal & Country Rank, în clasamentul mondial al producției și vizibilității științifice, după numărul de publicații pentru perioada 1996-2009, Moldova este plasată pe locul 93 din 235 de țări (Tab.1), fiind poziționată între Senegal cu 3.416 publicații (locul 92) și Luxemburg cu 2.914 publicații (locul 94) [17]. În tabelul de mai jos sunt prezentate statisticile privind producția științifică a Moldovei în comparație cu câteva țări din UE, țările din regiunea Europei de Sud-Est și țările din fostul spațiu sovietic. Caracteristicile cantitative poziționează Moldova la capătul acestei liste, depășind doar 5 țări.

Tabelul 1

Clasamentul țărilor după numărul de publicații științifice (1996-2009)

Poziția țării în clasamentul mondial	Țara	Numărul de documente	Numărul de documente citate	Citări	Autocitări	Citări per document	Indicele h ¹
19	Polonia	235.453	231.790	1.553.359	428.883	7,32	232
30	Cechia	106.382	104.713	777.634	195.455	8,19	186
37	Ucraina	81.337	80.752	294.082	85.157	3,68	114
38	Ungaria	80.608	78.631	782.390	140.329	10,37	205
41	România	51.833	51.351	228.509	57.275	5,6	106
45	Slovacia	39.322	38.684	249.814	56.552	6,81	122
46	Croația	36.376	35.524	175.971	43.789	5,52	102
47	Slovenia	33.640	33.041	232.277	51.559	7,9	113
48	Bulgaria	33.529	33.057	206.836	39.861	6,66	110

¹ *H-index* (index pentru citări) a fost conceput de profesorul J.Hirsch de la Universitatea din California, San Diego, pentru a evalua impactul și a cuantifica performanța cercetării unei persoane. *H-index* este corelat cu numărul de citări, factorii de impact, numărul de publicări și evaluarea de către alți experți a impactului și calității cercetării. Un cercetător are un index *h* dacă *h* articole din numărul total de articole publicate (NP) au fost citate de *h* ori, iar celelalte (NP – *h*) articole au fost citate de mai puțin de *h* ori.

54	Belarus	18.956	18.860	79.046	17.471	4,24	82
58	Lituania	15.282	15.075	89.929	21.430	7,76	88
61	Estonia	12.249	12.077	123.493	24.668	11,81	102
66	Serbia	9.855	9.651	16.039	5.335	2,38	31
74	Armenia	6.287	6.211	41.572	7.729	6,98	78
75	Letonia	6.187	6.122	44.197	6.921	7,72	69
76	Uzbekistan	5.488	5.447	18.249	3.750	3,43	44
79	Georgia	5.297	5.207	32.479	4.528	7,09	64
85	Azerbaidjan	4.508	4.472	9.600	2.522	2,53	32
91	Kazahstan	3.689	3.654	12.252	1.944	3,59	40
92	Senegal	3.416	3.272	28.678	3.931	9,17	62
93	Moldova	3.347	3.326	16.712	3.604	5,2	44
94	Luxemburg	2.914	2.808	24.396	2.012	11,55	61
97	Macedonia	2.622	2.551	14.022	2.382	6,58	44
136	Albania	761	743	4.505	497	6,85	31
139	Kârgâzstan	671	668	2.989	299	5,0	25
144	Tadjikistan	605	601	1.425	213	2,44	18

Sursa: Jurnalul SCImago & Country Rank

Datele privind producția științifică a țărilor prezentate de Jurnalul SCImago & Country Rank au fost confruntate cu cele din WoS. Spre regret, raportul statistic nu poate fi generat dacă producția științifică a țării depășește 10.000 de înregistrări în WoS. Motiv din care putem compara doar clasamentul țărilor care pentru perioada 1996-2009 au înregistrat în WoS mai puțin de 10.000 de documente (Tab.2). Deși unele date diferă și clasamentul unor țări se schimbă, analiza datelor demonstrează că Moldova rămâne pe aceeași poziție, depășind după indicatori aceleași țări: Luxemburgul, Macedonia, Albania, Kârgâzstanul și Tadjikistanul.

Tabelul 2

Clasamentul țărilor după numărul de publicații științifice (1996-2009)

Poziția țării	Țara	Numărul de documente	Citări	Numărul documentelor care citează	Numărul documentelor care citează fără autocitări	Citări per document	Indicele h
1.	Letonia	7.728	45.487	34.028	31.260	5,89	71
2.	Armenia	6.801	52.782	29.978	27.032	7,76	96
3.	Georgia	5.780	20.744	14.511	12.687	3,59	46
4.	Uzbekistan	5.248	29.000	20.430	18.576	5,53	62
5.	Kazahstan	3.763	14.640	10.888	9.845	3,89	46
6.	Azerbaidjan	3.555	10.271	7.345	6.399	2,89	34
7.	Moldova	3.652	17.826	12.644	11.255	4,88	48
8.	Luxemburg	3.444	29.635	25.029	24.031	8,62	68
9.	Macedonia	3.435	13.920	10.674	9.924	4,05	43
10.	Albania	950	4.149	3.340	3.147	4,37	30
11.	Kârgâzstan	792	2.933	2.332	2.134	3,70	24
12.	Tadjikistan	401	852	658	567	2,12	15

Sursa: Web of Knowledge

Evident, în această comparație trebuie să ținem cont de teritoriul țării, numărul instituțiilor de cercetare, potențialul uman în cercetare. Țările mici, precum este Republica Moldova, nu pot fi comparate cu cele mari. Știința este o activitate costisitoare, și pentru țările mici este dificil să finanțeze o varietate de domenii științifice. Odată cu intensificarea utilizării în domeniul științei a tehnologiilor avansate și a aparatajului complex, costul cercetărilor se extinde. Deci, pentru țările mici devine tot mai greu să fie în concurență cu țările mari privind cercetarea și productivitatea științifică în diferite discipline științifice. Cu toate acestea, confruntarea datelor privind producția științifică a Moldovei cu cele ale Armeniei sau ale Luxemburgului, de asemenea țări mici, atestă poziția mai bună a Armeniei la acest capitol. Numărul de publicații din perioada 1996-2009 ale cercetătorilor din Armenia, înregistrate în WoS, depășește aproape de 2 ori numărul de publicații ale savanților din Moldova, înregistrate în această bază de date pentru aceeași perioadă. Numărul de publicații ale savanților din Luxemburg este practic la nivelul Republicii Moldova, iar media citării per articol este aproape de 2 ori mai mare.

Analiza comparată a datelor Jurnalului SCImago & Country Rank și a celor din WoS a constatat că în Moldova cercetările în mare parte țin de disciplinele fizice, chimice, de inginerie și tehnologii. Astfel, de exemplu, pentru anul 2010 circa 80% din publicații indexate în WoS sunt din aceste domenii. Comparațiile cu datele pentru anii precedenți nu atestă evoluție în ce privește publicarea textelor științifice în alte domenii (Fig.1). Analiza din punctul de vedere al conținutului articolelor, publicate în perioada 2001-2010 și înregistrate în WoS, relevă că au fost publicate articole în 129 de categorii științifice disciplinare, din care cea mai mare parte (18,40%) se referă la fizica materiei condensate (308 articole), în domeniul fizicii aplicate au fost publicate 237 articole (14,16%), în domeniul chimiei minerale și nucleare – 219 articole (13,08%), la categoria multidisciplinară – știința materialelor au fost publicate 187 articole (11,08%) și câte circa 7% la categoria chimie (multidisciplinară) 126 de articole, electrochimie 125 articole și 107 articole la disciplina chimie fizică.

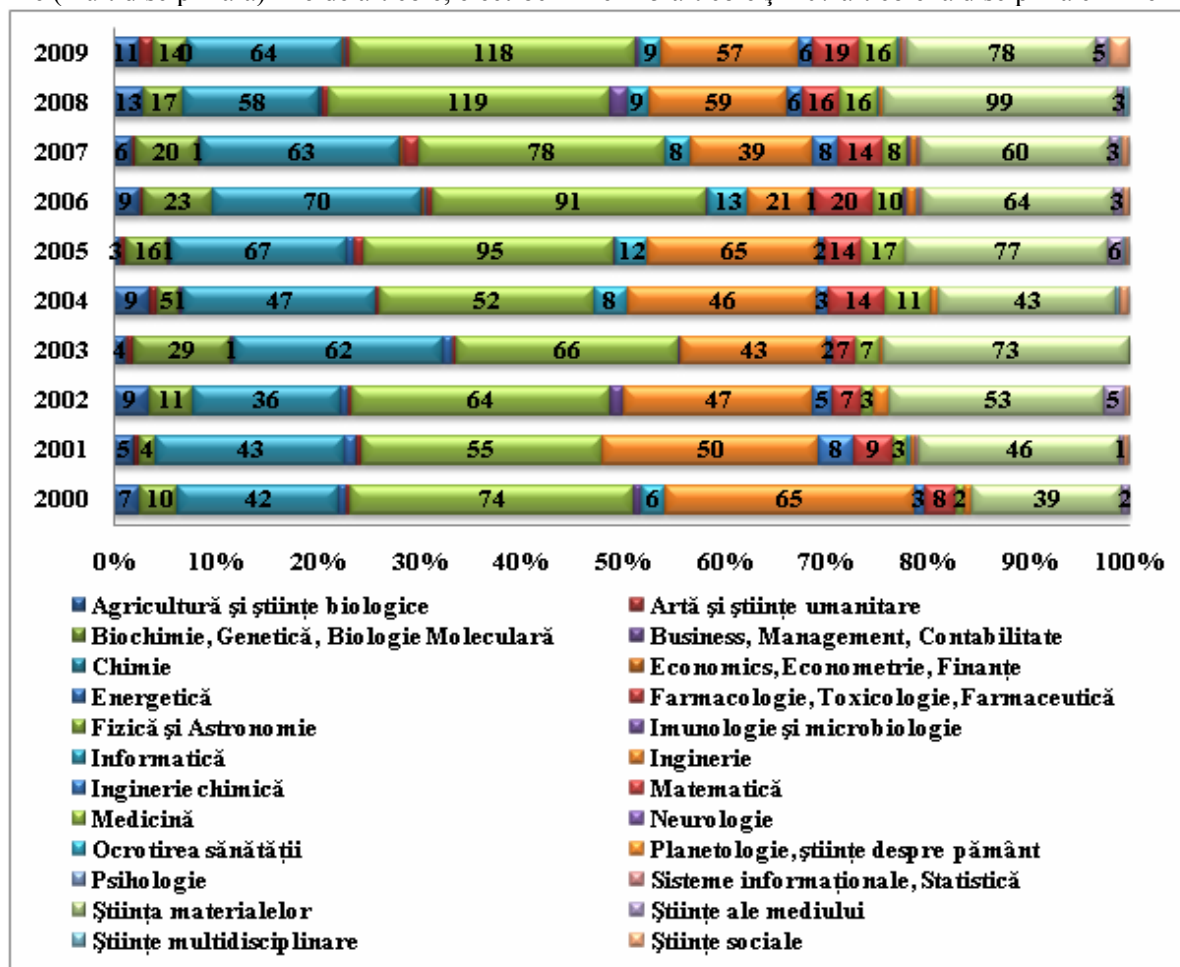

Fig.1. Repartizarea publicațiilor după discipline științifice (2000-2009).

Sursa: Jurnalul SCImago & Country Rank

Observăm că există un decalaj imens între publicațiile în domeniul științelor socioumanistice și în al celor exacte. Numărul publicațiilor în domeniul științelor economice, în al științelor politice, psihologie, istorie și în alte discipline socioumanistice este minimal. Există factori obiectivi care explică această situație: în primul rând, este o consecință a orientării cercetărilor în domeniul științelor socioumanistice spre necesitățile locale, precum și a colaborării mai modeste cu savanții străini; deci, mai puține publicații comune în reviste străine. Menționăm că în evaluarea activității de cercetare pe baza publicațiilor științifice din fluxul informațional mondial, conform practicilor internaționale, pot fi făcute excepții de la această regulă doar pentru anumite domenii din științele sociale sau umaniste, altele decât economie, management, psihologie și științele comportamentului [18].

Datele din Jurnalul SCImago & Country Rank, precum și cele din WoS atestă că vizibilitatea internațională a cercetării științifice în Moldova este foarte modestă, fapt ce denotă și o posibilitate redusă de comunicare a rezultatelor cercetărilor științifice. În același timp, remarcăm o rată foarte înaltă de colaborare internațională a savanților din Moldova în comparație cu cercetătorii din alte țări (Fig.2). Aceste rezultate pot fi comentate ambiguu: în primul caz, este o extindere a rețelei de comunicare între savanții din diferite țări; în cel de-al doilea caz, constatăm o reducere semnificativă a cercetărilor științifice realizate cu resursele proprii ale țării, cauza fiind finanțarea insuficientă, în special a cercetărilor aplicative și din domeniul socioumanistic, precum și lipsa colaborării între universități și sectorul privat [19]. Comparația colaborării prin publicarea comună a articolelor demonstrează că în multe țări europene, din UE, din spațiul ex-sovietic, rata publicațiilor comune reprezintă 30-50% din numărul total de publicații. În unele țări (de exemplu, în SUA sau în Turcia), rata publicațiilor prin colaborare reprezintă în medie 20-25% din numărul total de publicații. Rata articolelor publicate de cercetătorii din Moldova în anul 2009 în colaborare cu savanții din alte țări reprezintă 75,9% din numărul total de publicații. Un nivel tot atât de înalt de comunicare prin publicarea comună este constat și pentru Luxemburg, unde rata publicațiilor comune constituie 60-80%.

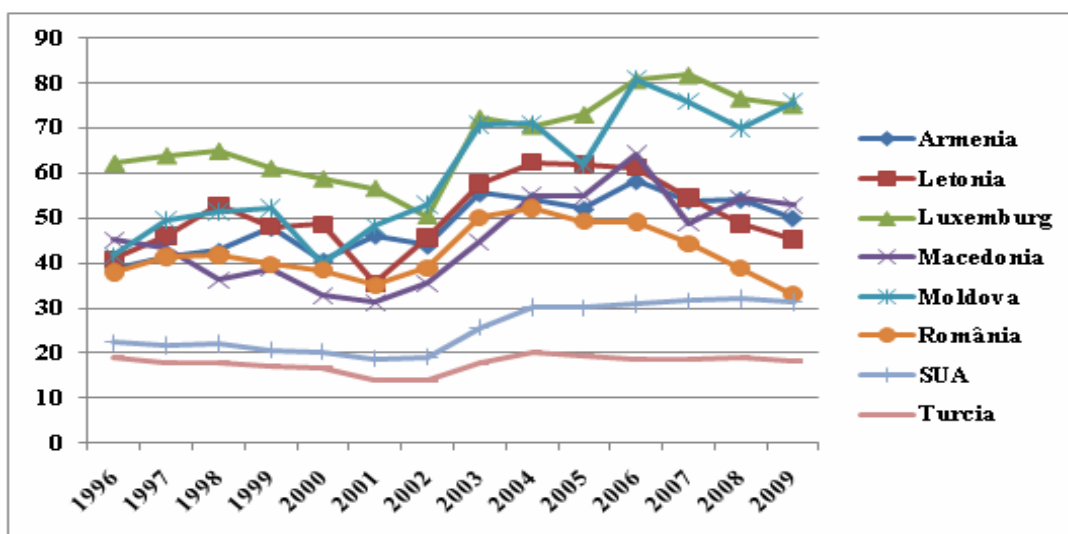

Fig.2. Dinamica publicării în colaborare a articolelor științifice (1996-2009).

Sursa: Jurnalul SCImago & Country Rank

În țările mici există diferențe între orientarea națională și internațională a cercetării, care nu este caracteristică pentru țările mari, iar știința internațională este orientată, în mare măsură, spre satisfacerea necesităților țărilor mari [20]. Cu toate acestea, este clar că cercetarea științifică nu poate fi realizată în izolare internațională, iar „orientarea științei doar la nevoile concrete naționale este, evident, la fel de nefavorabilă pentru dezvoltarea științei” [21]. Însă, nivelul înalt de colaborare extinde hotarele rețelelor de comunicare, implicând în procesul comunicațional savanți din diferite instituții de cercetare și din diferite țări, precum și din diferite sfere de cercetare.

De asemenea, menționăm faptul că, în cazul statisticilor din WoS, la fel ca și al celor din Jurnalul SCImago & Country Rank, se atestă un înalt nivel de comunicare, prin publicare comună, a savanților din Moldova cu cercetătorii din străinătate. În total, în WoS pentru perioada 2001-2010 au fost depistate 1.546 de documente publicate în colaborare, ceea ce reprezintă 56,69% din totalul de publicații pentru această perioadă. În cazul

articolelor, colaborarea internațională prin publicare este și mai intensivă: 1.212 articole din cele 1.674 au fost publicate în colaborare. Astfel, 72,40% de articole au fost publicate cu participarea a cel puțin unui cercetător din altă țară. Înregistrarea unui nivel înalt de colaborare semnifică existența unor rețele de comunicare extinse la nivel mondial în diferite domenii de cercetare. În același timp, se constată că realizarea cercetărilor științifice cu eforturile doar ale savanților din Moldova se diminuează, în special a celor în domeniul științelor fundamentale. În general, analiștii au stabilit că procesul de colaborare în știință se intensifică, precum și faptul că procesul de colaborare în cercetare schimbă natura științei [22]. De menționat că intensitatea colaborării diferă de la o sferă de cercetare la alta. În unele discipline, articolele publicate în colaborare reprezintă o parte nesemnificativă: de exemplu, în chirurgie 7,14% din articolele publicate, pe când în alte discipline acesta ocupă un segment mai mare: în electrochimie 32%, iar în altele, cum ar fi chimia minerală și nucleară, circa 95 la sută de articole sunt publicate în colaborare. Deci, în astfel de domenii cum este electrochimia circa 70% din activitatea științifică este realizată doar de cercetătorii din Republica Moldova, deci fără o colaborare cu cercetătorii din alte țări. Realizarea independentă a cercetărilor științifice indică existența unei baze instrumentale adecvate, precum și a unui potențial uman capabil să desfășoare cercetările în acest domeniu [23]. În alte discipline, în care cota de publicare prin colaborare este minimală, publicațiile reflectă rezultatele cercetărilor care nu au fost finanțate din granturi internaționale sau cercetările se bazează pe datele empirice de nivel național, fiind orientate spre necesitățile locale.

În ce privește realizarea cercetărilor comune și publicarea prin cooperare, în perioada 2001-2010 savanții din Republica Moldova au colaborat cu colegii din 101 țări (Fig.3).

Dintre țările cu cea mai mare prezență privind colaborarea se numără Germania – cu 232 articole, sau 19,14%, Rusia cu 230 articole – 18,97%, SUA cu 228 articole – 18,81%, Polonia cu 171 articole – 14,10%, România cu 127 articole – 10,45%; Franța cu 118 articole – 9,74%, Ucraina cu 112 articole – 9,24% și Italia cu 107 articole – 8,83%. Remarcăm că intensitatea comunicării cu savanții din anumite țări este diferită în cadrul disciplinelor științifice. Astfel, cele mai multe articole în colaborare cu savanții din Germania au fost publicate în diverse discipline ale fizicii, de exemplu: fizica materiei condensate – 72 articole, fizica aplicată – 49 articole, fizica multidisciplinară – 29 articole. De asemenea, în aceste discipline un număr mai mare de publicații au fost realizate în comun cu savanții din Rusia – 109 articole și cu cei din SUA – 130 articole. Colaborarea și comunicarea mai fructuoasă cu cercetătorii din Polonia este atestată în diverse discipline ale chimiei; astfel, doar în 4 discipline științifice: chimia minerală și nucleară, chimia fizică, chimia organică și chimia multidisciplinară au fost publicate 151 de articole. Publicarea cu participarea colegilor din România, Ucraina, Franța și Italia este, de asemenea, mai fructuoasă în disciplinele chimice.

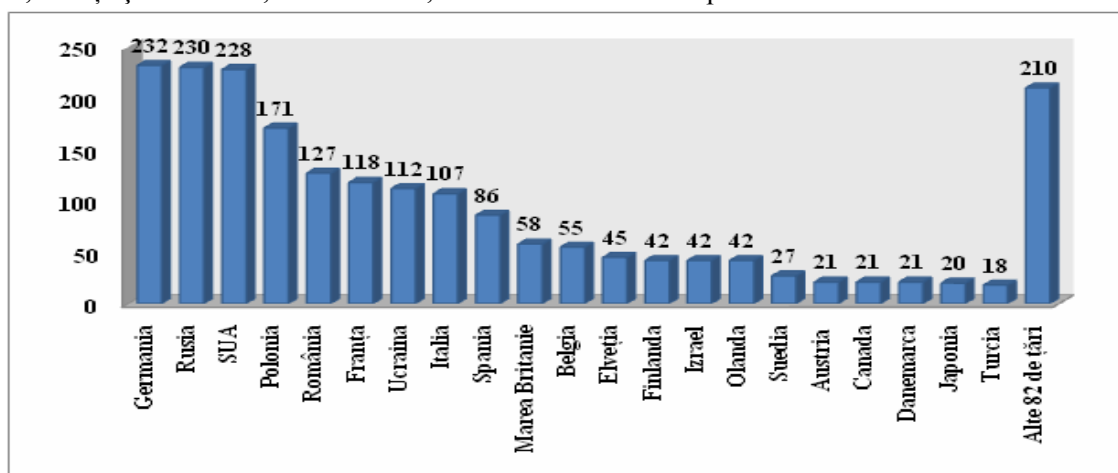

Fig.3. Articole cu participare internațională (2001-2010).

Sursa: ISI Web of Knowledge

Concluzionând pe marginea celor analizate, relevăm că din punctul de vedere al productivității științifice Moldova are o poziție foarte modestă la nivel mondial privind publicarea științifică, fiind clasată pe locul 93. Cu toate acestea, remarcăm un nivel foarte înalt de colaborate științifică internațională a cercetătorilor din Moldova; anual, cca 80% din articole sunt publicate cu participare internațională. Savanții din Moldova cel mai fructuos colaborează cu cercetătorii din Germania, Rusia, SUA, Polonia, România. Această colaborare se referă la

domeniile științelor exacte și tehnice. Pentru cercetătorii din Moldova este foarte important acest parteneriat, deoarece în procesul de cercetare științifică sunt stabilite relații de colaborare, în rezultatul cărora se intensifică comunicarea specialiștilor din diferite domenii, iar analiza relațiilor comunicaționale dintre cercetătorii care lucrează într-un domeniu demonstrează că majoritatea acestor cercetători sunt reuniți, direct sau indirect, în rețele comunicaționale informale. În același timp, produsul final al comunicării informale se materializează în publicații comune ale savanților din Moldova și ale cercetătorilor din diferite țări, publicate în revistele cu factor de impact, care măresc vizibilitatea științifică a țării.

Referințe:

1. Cole J.R. A short history of the use of citations as a measure of the impact of scientific and scholarly work. In: The web of knowledge: A festschrift in honor of Eugene Garfield / Eds.: B.Cronin and H.B. Atkins. - Medford, NJ: Information Today, 2000, p.280-300.
2. Cronin B., Atkins H.B. The scholar's spoon. In: The web of knowledge: A festschrift in honor of Eugene Garfield / Eds.: B.Cronin and H.B. Atkins. - Medford, NJ: Information Today, 2000, p.1-7.
3. Merton R.K. On the Garfield input to the sociology of science: A retrospective collage. In: The web of knowledge: A festschrift in honor of Eugene Garfield / Eds.: B.Cronin and H.B. Atkins. - Medford, NJ: Information Today, 2000, p.435-448.
4. Borgman C.L., Furner, J. Scholarly communication and bibliometrics. In: Annual Review of Information Science and Technology / Ed.: B. Cronin. - Medford, NJ: Information Today, 2002, vol.36, p.3.
5. Steele C., Butler L., Kingsley D. The publishing imperative: the pervasive influence of publication metrics // Learned Publishing, 2006, 19, p.278.
6. Mulligan A., Mabe M. Journal futures: researcher behaviour at early internet maturity: 29th UKSG Annual Conference and Exhibition, University of Warwick, 3rd-5th April, 2006 [citat pe 22.04.2011]. Disponibil: <http://www.uksg.org/sites/uksg.org/files/imported/presentations8/mulligan.pdf>
7. Steele C., Butler L., Kingsley D. The publishing imperative: the pervasive influence of publication metrics // Learned Publishing, 2006, 19, p.279.
8. Дикусар А.И. Взаимное влияние процессов социально-экономического и научного развития общества // Наукоеведение, 1999, №2, с.51-74.
9. Дикусар А.И., Кравцов В.Х. Динамика участия молдавских исследователей в мировом информационном процессе: наукометрический анализ // Akademos, 2010, no 1 (16), p.11-16.
10. Дикусар А.И., Кравцов В.Х., Петренко В.И. Тенденции развития современной электрохимии: наукометрический анализ // Akademos, 2006, no 3-4 (5), p.33-41.
11. Dikusar A.I. Global information process in the field of electrochemistry and Moldavian electrochemical school. Sciencemetric analysis // Moldavian Journal of the Physical Sciences, 2004, vol.3, no 1, p.110-114.
12. Дикусар А.И., Петренко В.И. Взаимное влияние электрохимии и электроники. Наукометрический анализ // Электронная обработка материалов, 2003, №5, с.11-21.
13. Дикусар А. Наукометрический анализ биологических исследований в Молдове // Studia Universitatis. Seria „Științe ale naturii”, 2008, nr.7 (17), p.117-121.
14. Дикусар А.И., Кравцов В.Х., Петренко В.И. Тенденции развития современной электрохимии: наукометрический анализ // Akademos, 2006, № 3-4 (5), с.40.
15. ISI Web of Science. Journal citation reports, essential science indicators. Thomson Reuters ISI, 2010 [citat pe 22.04.2011]. Disponibil: <http://thomsonreuters.com/>
16. SCImago. SJR – SCImago Journal & Country Rank. 2007 [citat pe 22.04.2011]. Disponibil: <http://www.scimagojr.com>
17. SCImago. (2007). SJR — SCImago Journal & Country Rank. [citat pe 22.04.2011]. Disponibil: <http://www.scimagojr.com>
18. Debackere K., Glänzel W. Using a bibliometric approach to support research policy decisions: The case of the Flemish BOF-key // Scientometrics, 2004, vol.59, no 2, p.273.
19. Popa A. Cercetare, dezvoltare și inovare în Republica Moldova: probleme și opțiuni / Expert Grup. - Chișinău: Expert Grup, 2011, 35, p.21.
20. Thorsteinsdóttir H. Public-sector research in small countries: does size matter? // Science and Public Policy, 2000, vol.27, no 6, p.434.
21. Stolte-Heiskanen V. The role of center-periphery relations in the utilization of the social sciences // International Sociology, 1987, vol.2, no 2, p.190.
22. Thorsteinsdóttir H.O. External research collaboration in two small science systems // Scientometrics, 2000, vol.49, no 1, p.145.
23. Дикусар А.И., Кравцов В.Х., Петренко В.И. Тенденции развития современной электрохимии: наукометрический анализ // Akademos, 2006, no 3-4 (5), p.41.

Prezentat la 27.04.2011

ETAPELE-CHEIE DE REGLEMENTARE A POLITICII MIGRAȚIONISTE A REPUBLICII MOLDOVA

Svetlana BOTNARENCO, Svetlana CEBOTARI

Catedra Relații Internaționale, FRIȘPA

The regulation of contemporary migration processes in Republic of Moldova is one of the most actual themes. After achieving the independence, in 1991, the development of the new state started to be influenced by the complexity of its population's migration processes.

This article is focused on the examination of some important stages of the labor migration regulation processes in the Republic of Moldova. The author revealed four significant stages of migration regulation. The periodization is completed with specific documents and facts, which were developed and adopted in every stage of migration regulation process by the Moldavian authorities. Also, the paper describes in details the evolution of the special migration organs of the Republic of Moldova.

Odată cu obținerea independenței, Republica Moldova, ca și multe alte state ex-unionale, se confruntă cu una dintre cele mai stringente probleme, atât de ordin intern, cât și de ordin extern – migrația. De la începutul anilor '90 ai secolului trecut și până în prezent, Republica Moldova este bulversată atât de declanșarea acestui fenomen, condiționat în mare parte de situația social-economică și politică a țării, cât și de consecințele pe care le generează. Dar, geneza migrațiilor este mult mai amplă, presupunând, totodată, motive demografice, tehnico-științifice, militare, socioculturale, etnice, religioase, social-psihologice etc. Prin urmare, migrația reprezintă un produs social, o reflexie a schimbărilor ce au loc în societățile cu caracter individual (unitar) și de masă [1]. Analizând etapele-cheie de realizare a politicii migraționiste a Republicii Moldova, e de menționat că administrația Chișinăului a început să conștientizeze că migrația populației reprezintă una dintre cele mai actuale probleme ale statului. Pe parcursul a 19 ani de independență, Republica Moldova caută cu greu și, deocamdată, fără rezultat soluționarea acestei probleme. Pentru Transnistria o asemenea conștientizare ține de viitor. În acest context, experiența Republicii Moldova, cu toate aspectele ei pozitive și negative, poate fi de folos Tiraspolului, care urmează să caute soluții și mecanisme democratice eficiente de reglementare a proceselor de migrație [2].

Astfel, în politica de migrație și de reglementare a forței de muncă a Republicii Moldova pot fi evidențiate câteva etape:

Prima etapă (anii 1990-1994), este caracterizată prin reglarea și reglementarea proceselor migrației, caracteristice spațiului sovietic sau spațiului geopolitic postsovietic. În perioada sovietică, Sovietul Suprem al Republicii a adoptat Legea „Cu privire la migrație” (19 decembrie 1990) [3]. Politica de migrație în acea perioadă s-a bazat pe Legea cu privire la migrație și a fost orientată spre păstrarea identității etnice-naționale a republicii, neadmiterea imigrației neregulate în Moldova din alte republici ale URSS. În acest scop, Parlamentul țării a introdus cota de imigrare de 0,05% din populația republicii. Această cotă (expresia ei calitativă) se aproba și se aprobă anual. Printre actele normative importante adoptate de Moldova în acea perioadă mai poate fi menționată și Legea cetățeniei Republicii Moldova (anul 1991). Reglementarea migrației, inclusiv a celei de muncă, a fost îndreptată împotriva imigranților, dar nu viza exodul populației țării peste hotare. Odată cu declararea independenței, tot mai mulți cetățeni au început să plece peste hotare, în căutarea unui salariu decent. În scopul reglementării migrației de muncă se adoptă un șir de acte normative, ca: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului de angajare temporară în muncă a cetățenilor Republicii Moldova și a cetățenilor străini în Republica Moldova (decembrie 1991) [4]; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova vizând aprobarea Regulilor de eliberare a certificatelor și licențelor persoanelor juridice și fizice care activează în calitate de intermediar la organizarea angajării cetățenilor Republicii Moldova peste hotare (iunie 1992) [5]; Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la operarea de modificări în unele hotărâri ale Guvernului Republicii Moldova (martie 1995) [6]. În acest context e de menționat faptul că în perioada sovietică Moldova a fost o republică donatoare de forță de muncă: o bună parte a populației

moldovenești era angajată în Siberia, Răsăritul îndepărtat și în alte regiuni ale URSS. După declararea independenței multe persoane originare din Moldova au început să revină acasă, confruntându-se cu un șir de probleme, ca, de exemplu, determinarea stagiului de muncă. În același timp, mulți cetățeni continuau să lucreze în afara hotarelor republicii. Astfel, a apărut și s-a acutizat problema reglementării statutului juridic al acestei categorii de lucrători, atât în Moldova, cât și în afara hotarelor ei, în special în țările CSI. În intenția de a aranja o tratare civilizată a „divorțului” în cadrul Uniunii care se destrăma, dorind să apere drepturile cetățenilor moldoveni, care au muncit sau munceau în afara hotarelor Moldovei, în țările CSI, Guvernul Moldovei a semnat Declarația de la Bișkek cu privire la deplasarea fără viză a cetățenilor Comunității Statelor Independente (1992), a încheiat acorduri bilaterale vizând problemele migrației de muncă cu Rusia (mai 1993), Ucraina (decembrie 1993), Belarus (mai 1994) [7]. În cadrul CSI, Republica Moldova a semnat „Acordul cu privire la garanțiile drepturilor cetățenilor statelor-membre ale Comunității Statelor Independente în domeniul asigurării cu pensii” (martie 1992) și „Acordul cu privire la colaborarea în domeniul protecției muncii și determinării traumatismului de muncă, obținut de lucrători, care se află în afara țării de reședință” (decembrie 1994). În martie 1995, Republica Moldova a ratificat „Acordul privind colaborarea în domeniul migrării forței de muncă și protecției sociale a lucrătorilor migrați” (aprilie 1994) și alte documente [8].

De asemenea, această perioadă se caracterizează prin înrăutățirea relațiilor interetnice între reprezentanții diferitelor grupuri etnice care populează republica. Drept urmare, se dezvoltă masiv migrația benevolă și forțată. Afară de emigrarea în alte țări, avea loc deplasarea cetățenilor de pe malul drept pe malul stâng al Nistrului, și invers. Refugiații care au apărut ca rezultat al conflictului armat și deplasarea internă a acestora necesita promovarea de către stat a unei politici active. În această perioadă au fost adoptate circa 40 de acte normative orientate spre soluționarea problemelor existente, luându-se măsuri reale în scopul asigurării cetățenilor cu produse alimentare, loc de muncă, transport, medicamente servicii sociale, de învățământ etc. În rezultatul încheierii acțiunilor de luptă în stânga Nistrului, s-au întreprins anumite măsuri în scopul recuperării pagubelor materiale pricinuite de război populației. Majoritatea cetățenilor au revenit la locurile de trai permanent. Pentru acei cetățeni, care, din motive politice, au refuzat să revină la locurile lor de trai, s-au creat posibilități de soluționare a problemei locative. Cu toate acestea, unii cetățeni, care au suferit în urma conflictului armat, nici până acum nu au condiții de trai normale [9].

De asemenea, această perioadă este caracterizată și prin adoptarea în 1994 a Constituției Republicii Moldova, în care este consfințit dreptul cetățenilor de a ieși din și a intra în țară. În baza normelor constituționale au fost elaborate și adoptate Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova (1994), Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și apatrizilor în Republica Moldova (1994), care reglementează diferite aspecte ale intrării/ieșirii populației moldovenești, ale statutului juridic, șederii și activității de muncă, integrării cetățenilor străini pe teritoriul Moldovei. De procesele migrației se ocupă o structură de stat specializată – Departamentul Migrației din cadrul Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, creat încă în perioada sovietică.

Cea de-a doua etapă (anii 1995-2000) se caracterizează prin integrarea republicii în procesele de migrație globală, în primul rând, în cele europene. În această perioadă problemele migrației de muncă sunt dominante în preocupările structurilor de stat. Particularitatea acestui proces constă în aceea că migrația de muncă a populației Moldovei și integrarea structurilor de stat, care o reglementează, în spațiul de migrație mondial s-au manifestat ca două procese autonome, care, practic, nu interacționau. Populația începe să se integreze în procesele de migrație europeană fără a aștepta susținere și ajutor din partea structurilor de stat. Structurile de stat corespunzătoare erau preocupate nu atât de gravitatea problemei migrației de muncă a populației, cât de prioritățile orientării europene, preluarea și însușirea experienței țărilor din Europa Occidentală în domeniul reglementării și reglării migrației de muncă. Baza normativă de drept cu privire la reglementarea proceselor de migrație a rămas cea veche, elaborată în perioada anilor 1990-1994. Statul depunea eforturi ca procesele migrației de muncă a populației să fie civilizate și transparente. S-au făcut tentative de a încheia acorduri bilaterale privind problemele reglementării migrației de muncă cu acele state pe al căror teritoriu se aflau migrații de muncă din Moldova. Ministerul Afacerilor Externe al Moldovei s-a adresat structurilor corespunzătoare din douăzeci de țări cu propunerea de a încheia acorduri bilaterale pe problemele migrației de muncă a cetățenilor moldoveni (Bulgaria, Germania, Grecia, Ungaria, Israel, Estonia, Lituania, Letonia, Polonia, Canada,

Franța, Cehia, Slovacia, Italia, Kuwait, Croația, Slovenia, Macedonia, Bosnia și Herțegovina). Această inițiativă, însă, nu a fost susținută în ansamblu. Refuzul de a colabora se explica prin prezența problemelor existente pe piețele de muncă naționale, cotele înalte ale șomajului [10]. Confruntându-se cu problema migrării nelegale a cetățenilor din Republica Moldova, la începutul lunii aprilie 1997 este încheiat „Acordul cu privire la primirea și transferul cetățenilor aflați nelegal pe teritoriul Republicii Moldova sau al Republicii Polonia”. Mai târziu, acorduri similare au fost încheiate cu Ungaria și Lituania. S-au întreprins acțiuni pentru aprofundarea colaborării, inclusiv în domeniile protecției drepturilor cetățenilor din țările-membre ale CSI. În noiembrie 1997 Guvernul a adoptat Hotărârea „Cu privire la angajarea provizorie a lucrătorilor migranți” [11], în care este stipulat că activitatea de organizare a plasării temporare în câmpul muncii a cetățenilor Republicii Moldova peste hotare se efectuează exclusiv de agenții economici care au licență de activitate în calitate de intermediari pentru organizarea plasării temporare în câmpul muncii a cetățenilor Republicii Moldova peste hotare și permis de organizare a plasării temporare în câmpul muncii a unui număr concret de lucrători într-o țară stabilă. Prin această hotărâre a fost aprobat noul Regulament cu privire la plasarea temporară în câmpul muncii a migranților, în care au fost stabilite firmele care au dreptul de a plasa temporar în câmpul muncii cetățeni moldoveni peste hotare. Însă, toate aceste acțiuni întreprinse nu au asigurat o colaborare reală a structurilor de stat cu instituțiile societății civile, populația și migranții de muncă. Sub presiunile migrației forței de muncă din Răsărit, statele din Europa Occidentală au început să promoveze politica „ușilor închise”, protejând piața internă de muncă. S-au intensificat presiunile țărilor membre ale Uniunii Europene asupra conducerii Republicii Moldova, cerându-i-se să se întreprindă acțiuni mai dure cu scopul de a contracara migrația de muncă spre Occident, de a combate traficul de ființe umane [12]. Boom-ul transferurilor de bani a forțat conducerea Moldovei să atragă atenția asupra exodului în masă a lucrătorilor peste hotare. A crescut interesul față de problematica de migrație din partea structurilor de stat și a societății (donatori, mass-media și organizațiile neguvernamentale). Se întreprind măsuri în scopul contracarării activității firmelor, businessul cărora se axa pe migrația forței de muncă. Din cauza imperfecțiunii legislației moldovenești, aceste acțiuni nu au dat rezultatele scontate [13].

Cea de *a treia etapă* (anii 2001-2006) este caracterizată prin încercările de a contribui la legalizarea migranților de muncă nelegali și la protecția drepturilor acestora în țările-gazdă. Această perioadă se caracterizează prin dinamizarea activităților și ridicarea imaginii structurilor de migrație din Republica Moldova în rândul populației și pe arena internațională. Comuniștii, care au venit la putere în urma alegerilor parlamentare (2001), intensifică rolul statului în reglementarea migrației. Se înfăptuiește reforma instituțională în domeniul reglementării migrației. Este ridicat statutul serviciului de stat de migrație, rolul și importanța acestuia în structura centrală a puterii executive. În 2001, pe lângă Guvernul Republicii Moldova a fost creat Serviciul de Stat de Migrație (din 2002 – Departamentul de Migrație, al cărui statut și funcții le stabilește Parlamentul țării). În promovarea politicii de migrație statul se străduie să elimine neajunsurile abordărilor din trecut, comise în reglementarea și practica de reglare a migrației. Se pune scopul de a proteja nu doar migranții de muncă legali, dar și nelegali, inclusiv prin legalizarea acestora. Departamentul de Migrație a elaborat Concepția politicii de migrație a Republicii Moldova [14] care, în octombrie 2002 a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova. De asemenea, a fost elaborată o nouă versiune a Legii cu privire la migrație. Legislația națională a fost armonizată și adusă în concordanță cu standardele internaționale. Moldova a devenit parte la documentele internaționale, care reglementează procesele de migrație: Convenția europeană despre statutul juridic al muncitorului migrant, Harta socială europeană, Convenția europeană despre asigurarea socială, Acordul de colaborare a Guvernului Republicii Moldova cu Organizația Mondială a Migrației (ratificat de Parlament în octombrie anul 2002). În total, Moldova a ratificat peste 20 de acte internaționale în domeniul protecției drepturilor omului, migranților de muncă și refugiaților. La 25 iulie 2002, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la migrație [15], intrată în vigoare la 1 ianuarie 2003. În această perioadă începe să se afirme practica semnării acordurilor în domeniul migrației de muncă la nivel de regiuni, unități administrative. În felul acesta, au fost încheiate acorduri între partenerii moldoveni (Serviciul de Stat de Migrație, Agenția de Stat pentru angajarea cetățenilor moldoveni peste hotare, Primăria municipiului Chișinău) și un șir de regiuni din Italia privind plasarea temporară în sfera muncii a surorilor medicale, constructorilor, sudorilor și a altor lucrători din Moldova. Există contracte de angajare a migranților de muncă moldoveni cu parteneri din Cehia, Kuwait și alte țări. Se elaborează programe comune de pregătire, inclusiv studierea limbilor, și angajare ulterioară a

specialiștilor. Republica Moldova a inițiat și a semnat acorduri interguvernamentale cu Italia. Au loc negocieri vizând această problemă cu Spania și Portugalia. Din anul 2003 Italia stabilește în planul național cote pentru migrații de muncă moldoveni, aceste cote fiind în creștere: de la 500 (anul 2003) până la 6500 (anul 2008). În scopul reglementării proceselor migraționiste, în special al apărării drepturilor cetățenilor, în 2002 a fost creată Agenția de Stat pentru angajarea cetățenilor moldoveni peste hotare.

De asemenea, continuă colaborarea în cadrul CSI privind reglementarea proceselor migraționiste: Convenția despre statutul migraților de muncă și al membrilor familiilor lor – cetățeni ai statelor-membre ale CSI, Acordul cu privire la principiile generale ale colaborării statelor-membre ale CSI în domeniul migrației de muncă la frontieră (2002) [16]. În Programul de acțiuni privind dezvoltarea CSI până în 2005 a fost inclus compartimentul „Crearea condițiilor pentru deplasarea liberă a forței de muncă” și a fost elaborată Concepția formării pe etape a pieței comune a muncii și reglementarea migrației forței de muncă a țărilor-membre ale CSI. În scopul de a aduce în conformitate cu standardele europene ale bazei instituționale de migrație, în aprilie 2005 denumirea structurii de migrație specializată a Republicii Moldova a fost schimbată în Biroul național pe problemele migrației al Republicii Moldova. Problema migrației a fost inclusă în calitate de direcție prioritară în „Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană” [17]. Această perioadă este caracterizată prin consolidarea colaborării cu instituțiile internaționale înrudite, dinamizarea activităților statului în domeniul reglementării migrației. Împreună cu parteneri străini (Olanda, Japonia, Cehia) se realizează proiecte în domeniul ridicării calității datelor statistice și luării la evidență a migraților, trecerii frontierelor de stat. Este necesar a menționa că ordonarea proceselor de migrație este determinată într-o mare măsură de schimbările în politica de primire de către stat a migraților de muncă. Țările membre ale UE ajută Moldova să caute soluții civilizate de reglementare a migrației de muncă: în Italia, Portugalia, Spania, într-un șir de alte țări se practică amnistierea migraților, inclusiv a migraților din Republica Moldova. Însă, majoritatea țărilor din Europa Occidentală manifestă o atitudine negativă față de semnarea cu Moldova a acordurilor bilaterale în domeniul reglementării migrației de muncă. Majoritatea migraților de muncă se integrează în reglementările de muncă și de drept ale țărilor de destinație fără ajutorul statului moldovenesc (la Agenția de Stat pentru angajarea cetățenilor moldoveni peste hotare s-au adresat după ajutor doar 6 mii de cetățeni moldoveni) [18].

Etapa a patra (din mai 2006) – abordărilor conceptuale în domeniul reglementării migrației de muncă li se redă un alt sens. Această perioadă este caracterizată prin desfășurarea reformei instituționale, lărgirea colaborării cu UE, întreprinderea de măsuri pentru contracararea migrației nelegale, inclusiv a migrației nelegale de tranzit. Se încearcă promovarea unei reforme instituționale. Cu toate că activitățile statului în domeniul reglementării migrației s-au dinamizat, nu a fost atins scopul principal – legalizarea activității migraților de muncă moldoveni peste hotare, protecția lor juridică și socială. Reforma a fost condiționată, de asemenea, de schimbarea priorităților politicii de migrare, ea fiind revizuită ca parte componentă a politicii sociale.

Afară de aceasta, străduindu-se să unifice sistemul moldovenesc de reglementare a migrației și sistemul administrării proceselor de migrație, caracteristic țărilor UE, Moldova schimbă conținutul și funcțiile structurii de migrație specializate. Biroul Național de Migrație se transformă în Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă (Ministerul Economiei și Comerțului) și în Biroul Național pentru Migrație și Azil (Ministerul Afacerilor Interne). Accentul principal în reglementarea migrației se pune pe munca cu imigrații, refugiații și repatriații, pe promovarea unei politici de imigrare corespunzătoare, pe contracararea traficului de ființe umane, pe migrația de tranzit nelegală/nereglementată, pe acordarea protecției refugiaților etc. În aceasta se observă o anumită apropiere a pozițiilor cu statele UE în domeniul reglementării migrației. În august 2006 a fost creată Comisia pentru coordonarea activității legate de migrație în frunte cu vicepremierul, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. Ceea ce ține de perfecționarea bazei normative de drept, Republica Moldova colaborează cu structurile internaționale specializate în domeniul migrației (Organizația Internațională pentru Migrație, Organizația Internațională a Muncii, Direcția Comisarului Superior pentru Problemele Refugiaților). În iulie 2008 a fost adoptată Legea cu privire la migrația de muncă, în care o atenție deosebită se acordă contracarării migrației de muncă nereglementate [19]. Legiuitorii înăspresc controlul asupra activității agențiilor care se ocupă cu plasarea în câmpul muncii peste hotare: companiile sunt obligate să prezinte trimestrial dări de seamă Biroului Național de Statistică și Agenției de Ocupare a Forței de Muncă, cerându-li-se să se indice cine și unde a plecat, pe ce perioadă și când va reveni în țară.

Părinții, până la plecarea la muncă peste hotare, sunt obligați să informeze Agenția și să demonstreze că copiii lor nu au rămas fără supraveghere. Împreună cu Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) a fost elaborat sistemul informațional automatizat de integrare, s-a organizat o licitație și au fost selectate companiile care vor efectua asigurarea tehnică necesară. În proces de implementare se află planul de acțiuni în domeniul migrației și azilului. La începutul lunii aprilie 2008 în Moldova a fost deschis Centrul pentru amplasarea migranților nelegali. În rândul structurilor puterii moldovenești s-a afirmat viziunea că reglementarea proceselor migrației de muncă depinde de soluționarea problemelor privind eradicarea sărăciei, ocuparea forței de muncă, creșterea potențialului social-economic și a bunăstării cetățenilor țării. Politica de migrare se cere a fi examinată în contextul politicii sociale, subordonării scopurilor migrației priorităților politicii naționale, corelării lor cu perspectivele dezvoltării țării. Relansarea economiei țării constituie una dintre cele mai importante orientări de reducere a numărului de oameni care constituie forța de muncă a țării și care emigrează în căutarea câștigurilor corelate cu standardele internaționale și medii europene. De aceea, relansarea economiei trebuie să se bazeze pe creșterea investițiilor directe în producție (Programul Guvernului „Relansarea economiei – renașterea țării”). Accentele au fost puse pe crearea condițiilor pentru o activitate de muncă normală a oamenilor din Moldova, redirecționarea transferurilor de bani ale migranților în investiții, dezvoltarea businessului mic și mijlociu. În acest scop, în anii 2007-2008 se implementează proiectul „Mai mult decât lupta cu sărăcia: Elaborarea structurii juridice și instituționale și bazelor reglementării pentru folosirea transferurilor de bani în scopul dezvoltării antreprenoriatului în Moldova”. În aceste scopuri se consideră foarte importantă și necesară informarea populației, a migranților de muncă despre avantajele transferurilor și contururilor bancare. În țară se dinamizează activitățile cu diaspora moldovenească „veche” și diaspora „nouă”, se elaborează Planul național de acțiuni pentru conducerea diasporei, antrenarea ei în dezvoltarea social-economică a Moldovei, elaborat de Biroul Național pentru Relații Interetnice [20].

În Republica Moldova primele încercări de combatere a migrației nelegale a populației, inițiate de organizațiile internaționale, au fost legate de contracararea traficului de ființe umane. În conformitate cu recomandările organizațiilor internaționale și pornind de la situația reală, prin decizia Guvernului Republicii Moldova (mai, anul 2000) a fost creat Grupul național de luptă împotriva traficului de ființe umane, care este partener în realizarea Proiectului OIM de luptă împotriva traficului de ființe umane în Republica Moldova. Paralel a fost elaborat Planul acțiunilor de luptă cu traficul de ființe umane [21], care se îndeplinește de către structurile de stat în colaborare cu ONG-urile. În componența Departamentului de luptă împotriva crimei organizate al MAI a fost creată Direcția de luptă împotriva traficului de ființe umane. În ultimii ani s-a dinamizat activitatea organelor de drept pentru descoperirea și combaterea corupției legate de traficul de ființe umane. În pofida acțiunilor întreprinse, rezervele de îmbunătățire a acestei activități sunt, ca și mai înainte, mari. În primul rând este vorba despre inconsecvența autorităților moldovenești față de pedepsirea funcționarilor de stat corupți, față de migrarea nelegală „protejată”. În pofida tuturor schimbărilor pozitive privind managementul migrației, atragem atenția asupra condițiilor care minimalizează eficiența reglementării proceselor de migrație în Moldova. Este vorba despre caracterul select de urmărire și pedepsire penală a funcționarilor publici, care „protejează” migrația nelegală și organizatorii ei. Deseori lupta cu migrația nelegală se imită, se dă prioritate acțiunilor administrative cu caracter de interdicție [22].

În acest context, putem constata că Republica Moldova a realizat un șir de pași concreți în vederea reglementării proceselor migraționiste cu care s-a confruntat pe parcursul dezvoltării sale ca stat independent. Cu toate acestea, dacă e să ne referim la integrarea europeană a Moldovei, la colaborarea ei cu UE în domeniul migrației, trebuie să menționăm că autoritățile Moldovei urmează să acorde atenție și direcției răsăritene (CSI, Rusia, Ucraina), unde sunt necesare acțiuni comune în domeniul migrației de muncă, contracarării migrației nelegale și a traficului de ființe umane în scopul exploatarea lor sub diferite forme. În același timp, vectorul european al Republicii Moldova, precum și fluxurile migraționiste, aflate în creștere, spre spațiul european evidențiată tot mai mult necesitatea intensificării procesului de colaborare cu UE în domeniul migrației. Astfel că Moldova, fiind o țară mică cu o piață de muncă nu prea mare, de una singură nu poate deveni atrăgătoare din punct de vedere economic pentru populația sa și nu poate minimaliza emigrarea nelegală a cetățenilor săi. Deci, vom menționa că fără o politică investițională de lungă durată, bine gândită și bine orientată din partea UE, toate acțiunile întreprinse de autoritățile moldovenești privind reglementarea migrației nu vor da rezultatele scontate.

Referințe:

1. Mohammadifard Ch. Fenomenul migrației în Republica Moldova. - În: Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Materialele Conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005. Vol. II / UNESCO, USM, „Dialog Intercultural”, „CAPTES”. - Iași: 2006, p.19-34.
2. Moșneaga V. Populația Moldovei în contextul migrațiilor moderne. - În: Moldova-Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Aspecte Sociale. - Chișinău: Cu Drag, 2009, p.35-52.
3. Мошняга В., Краузе А., Коман А., Руснак Г. Трудовая миграция в Республике Молдова: Нормативно-правовая база и практика регулирования // Moldoscopia. Partea XIII. - Chișinău: CE USM, 2000, p.145-160.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului de angajare provizorie a cetățenilor Republicii Moldova peste hotare și a cetățenilor străini în Republica Moldova, nr.717 din 24.12.1991.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulilor de eliberare a certificatelor și licențelor persoanelor juridice și fizice, care acționează în calitate de intermediari la organizarea angajării provizorii a cetățenilor Republicii Moldova peste hotare, nr.451 din 29.06.1992 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr.6, art.144.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la modificarea unor hotărâri ale Guvernului Republicii Moldova, nr.157 din 06.03.1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.20, art.142.
7. Мошняга В. Трудовая миграция населения Республики Молдова в Европейском Контексте: объемы, тенденции, эффекты. - Кишинев: CERI, 2006, с.2-13.
8. Politici migraționale în Republica Moldova. - Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2005, p.64.
9. Moșneaga V. Populația Moldovei în contextual migrațiilor moderne // Moldova-Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Aspecte Sociale. - Chișinău: Cu Drag, 2009, p.35-52.
10. Moșneaga V., Corbu-Drumea L. Migrațiile în/din Republica Moldova: proces și reglarea (Primul Deceniu). - În: Populația Republicii Moldova în contextual migrațiilor internaționale. Materialele Conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9-10 noiembrie 2005 / UNESCO, USM. „Dialog Intercultural”, „CAPTES”. Vol. I. - Iași, 2006, p.248-270.
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la angajarea provizorie a lucrătorilor migranți, nr.1077 din 20.11.1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.84-85/849.
12. Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Трудовая миграция населения Республики Молдова: Состояние и специфика регулирования // Moldoscopia. Partea XVII. - Chișinău: CE USM, 2001, p.134-146.
13. Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты // Moldoscopia (Probleme de analiză politică). Partea XXII. - Chișinău: CE USM, 2003, p.43-83.
14. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aprobarea Concepției politicii migraționale a Republicii Moldova, nr.1386-XV din 11.10.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.146-148/1140.
15. Legea Republicii Moldova cu privire la migrațiune, nr.1518 din 06.12.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.1-2.
16. Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: состояние и основные этапы. - În: Трудовая миграция в СНГ: Социальные и экономические эффекты. Сборник научных трудов: - Москва: Центр изучения проблем вынужденной миграции в СНГ, Независимый Исследовательский Совет по миграции стран СНГ и Балтии, Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН, 2003, с.8-17.
17. Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova, recomandat în cadrul celei de-a VII-a Reuniuni a Consiliului de cooperare Republica Moldova – Uniunea Europeană // Moldova Suverană, 2005, 25 februarie.
18. Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: Основные этапы и их специфика // Moldoscopia (Probleme de analiză politică). Partea XXXVI. - Chișinău: CEP USM, 2007, p. 33-48.
19. Legea Republicii Moldova cu privire la migrația de muncă, nr.180-XVI, 10.07.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.162-164/598.
20. Moșneaga V., Rusu R. Formarea diasporei moldovenești peste hotare: esența și specificul // Moldoscopia (Probleme de analiză politică), nr.1 (XL). - Chișinău: CEP USM, 2008, p.91-104.
21. Planul acțiunilor de luptă cu traficul de ființe umane, http://www.aretusa.net/V-english/01larete/doc/PIANO_rumeno.pdf, 04.02.2011.
22. Moșneaga V. Populația Moldovei în contextul migrațiilor moderne. - În: Moldova-Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Aspecte Sociale. - Chișinău: Cu Drag, 2009, p.35-52.

Prezentat la 08.06.2011

COOPERAREA REPUBLICA MOLDOVA-UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN DOMENIUL REGLEMENTĂRII MIGRAȚIEI

Svetlana BOTNARENCO, Svetlana CEBOTARI

Catedra Relații Internaționale, FRIȘPA

Moldova's aspirations towards the European integration as well as close proximity to the European area requires the implementation of a comprehensive analysis of the current migration trends of the Moldovan population towards the European states, in order to promote a process of cooperation with the European Union and to strengthen the institutional capacities of Moldovan migration flows management here, which is in the interest of the European community too.

The present paper examines the importance of Republic of Moldova and European Union partnership in the field of migration, by making an analysis of the main European initiatives in which Moldova participates: the European Neighborhood Policy, the Global Approach on Migration, Mobility Partnership etc.

Problema integrării europene reprezintă actualmente un proces care presupune un efort din partea țărilor aspirante pentru integrarea în Uniunea Europeană. Atingerea acestui obiectiv este interesul națiunilor, inclusiv al Republicii Moldova, și constituie o condiție esențială pentru constituirea păcii și stabilității în această parte a continentului [1]. Totodată, trebuie să constatăm că, în pofida aspirațiilor sale de integrare europeană, Republica Moldova rămâne a fi o amenințare deschisă la adresa securității regionale. Instabilitatea sa în procesul de dezvoltare politică și economică este acutizată de fluxurile migranților spre spațiul european, care în mare parte sunt de natură ilegală.

Problema migranților, îndeosebi a celor nelegali, face mai dificilă situația din Uniunea Europeană. Fiecare aspect al migrației ilegale, dar și cel privind reglementarea șederii și a muncii migranților moldoveni pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene, sunt importante atât pentru Republica Moldova, cât și pentru însăși Comunitatea Europeană, având un caracter specific.

Dacă e să facem o analiză retrospectivă a evoluției politicilor europene în domeniul migrației, se poate constata faptul că în ultimii 30 de ani acestea au avut un caracter puternic restrictiv, schimbându-se în perioada anilor 90, odată cu deschiderea Uniunii Europene și acceptarea unui număr mai mare de imigranți din țări terțe. Declinul demografic, asociat cu declinul de calificări la nivel european, va determina în viitor o scădere a populației apte de muncă în Europa. Apare astfel necesitatea căutării unor soluții cu scopul de a elimina efectele negative ale declinului demografic. În acest context, are loc deschiderea Uniunii Europene către lucrătorii migranți din țări terțe. Astfel, imigrația legală este privită în prezent ca o modalitate de a contrabalansa scăderea populației apte de muncă în Europa. Totuși, primirea și integrarea unui număr mare de migranți este un proces complicat. A apărut necesitatea elaborării unei politici flexibile în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, precum și realizarea unor modele efective de conviețuire a populației locale cu cea străină, a adaptării și integrării ultimei [3]. Se consideră însă că o migrație controlată la nivelul spațiului comunitar este mai benefică decât lăsarea politicii migraționiste la latitudinea fiecărui stat membru. Astfel, a apărut o politică de imigrație comună la nivel comunitar, care manifestă deschidere față de forța de muncă din țări terțe. Schimbarea de politică în domeniul migrației la nivelul Uniunii Europene este marcată de Comunicarea Comisiei Europene privind Imigrarea, Integrarea și Munca, din iunie 2003 [4], urmată de Comunicarea Comisiei Europene „O politică comună de imigrare pentru Europa: principii, acțiuni și instrumente” [5], în care se constată că „în contextul unei Europe care îmbătrânește contribuția potențială a imigrării la performanța economică a UE este semnificativă, iar imigrarea este o realitate care trebuie gestionată în mod eficient. Într-o Europă deschisă, fără frontiere interne, nici un stat membru nu poate gestiona imigrarea pe cont propriu”. În această ordine de idei, observăm că politicile migraționiste ale UE se axează pe 4 aspecte în vederea gestionării în mod eficient a procesului migraționist:

- politici privind reglementarea și controlul fluxurilor migratorii;
- politici privind combaterea migrației și angajării ilegale a lucrătorilor străini;
- politici privind integrarea imigranților;
- politici privind cooperarea internațională în domeniul migrației;

Aceste politici sunt reflectate atât în directivele Uniunii Europene, cât și în strategiile și programele adoptate în domeniul migrației. Ele presupun o abordare coordonată a problemei migrației – atât a celei legale, cât și a celei ilegale, în beneficiul țărilor Uniunii Europene, dar și al țărilor furnizoare. În prezent, în contextul diminuării masive a forței de muncă la nivelul Uniunii Europene, are loc deschiderea Uniunii Europene pentru lucrători din țări terțe cu scopul acoperirii deficitului de forță de muncă. Această schimbare de politică în domeniul migrației s-a materializat și prin: a) adoptarea de către Consiliul European în decembrie 2005 a *Abordării Globale în domeniul Migrației*, completată în iunie 2007, odată cu extinderea spre est și sud a Uniunii Europene [6] și b) *Politica Europeană de Vecinătate* (PEV) [7], care se interconectează cu Abordarea Globală în domeniul Migrației. Ambele documente contribuie la o mai bună gestionare a fenomenului migraționist între Uniunea Europeană și statele vizate [8]. Astăzi, Politică Europeană de Vecinătate este principalul instrument care realizează legătura dintre UE și statele din Europa de Est [9].

Republica Moldova a devenit vecin direct cu Uniunea Europeană, odată cu extinderea acesteia, fiind inclusă în Politică de Vecinătate Europeană pentru zona de est, alături de Ucraina și Bielorusia. Astfel, în 2005 a fost stabilit un Plan de Acțiune al Politicii Europene de Vecinătate între Uniunea Europeană și Republica Moldova (PAUEM). Printre prevederile acestui Plan sunt stipulate un șir de principii care reglementează domeniul migrației, cum ar fi: circulația persoanelor, inclusiv a muncitorilor, și coordonarea politicilor de securitate socială incluse în articolele 34-35 ale PAUEM [10]. Aceste articole prevăd, de fapt, implementarea completă a angajamentelor articolelor 23 (Condițiile de muncă) și 24 (Coordonarea securității sociale) din cadrul Acordului de Parteneriat și Cooperare [11], semnat de către UE și Republica Moldova la 28 noiembrie 1994. Astfel, PAUEM prevede în acest domeniu asigurarea aplicării complete a clauzei celui mai bun comportament prin eliminarea tuturor măsurilor discriminatorii în bază de apartenență națională ce afectează lucrătorii migranți, cu referire la condițiile de muncă, remunerare și concediere, precum și continuarea procesului de semnare a Acordurilor cu statele membre privind aplicarea integrală a prevederilor referitoare la coordonarea politicilor de securitate socială. Un alt compartiment important din cadrul PAUEM, care vizează cooperarea Republicii Moldova cu UE în domeniul migrației, include prevederile care reglementează problemele privind migrația (migrația legală și ilegală, readmisia, viza, azilul) și managementul frontierei. Aceste prevederi includ astfel de clauze, precum:

✓ Estimarea proporțiilor migrației legale și ilegale în, prin și din Moldova, monitorizarea și gestionarea mișcărilor migraționiste (art.44).

✓ Susținerea gestionării eficiente a fluxurilor de migrații, inclusiv prin acordarea asistenței consultative, financiare și la nivel de experți Guvernului Moldovei și promovarea activităților acestuia, în special pentru a spori nivelul profesional al personalului vizat prin studierea experienței internaționale și efectuarea stagiilor în instituțiile corespunzătoare ale statelor UE în care se implementează politica de migrație; Adoptarea și implementarea Programului Național de Acțiuni al Moldovei în domeniul problemelor de migrație și azil (art.45).

✓ Ajustarea legislației Moldovei la normele și standardele UE; Dezvoltarea unui sistem electronic de schimb de informații între toate autoritățile vizate (serviciul de grăniceri, poliția, Departamentul Migrație) (art.46).

✓ Ameliorarea cooperării privind managementul eficient al fluxurilor de migrație și privind readmisia propriilor cetățeni, a persoanelor fără naționalitate și a cetățenilor țărilor terțe. Examinarea posibilității de a invita Republica Moldova pentru participarea la/sau observarea activităților organizate în cadrul programelor UE privind migrația (ARGO, AENEAS) (art.47).

✓ Continuarea dialogului privind cooperarea în problema vizelor (art.48).

✓ Intensificarea și facilitarea cooperării transfrontaliere între Moldova, statele membre ale UE și țările vecine (art.50).

Astfel, putem observa că reglementarea proceselor migraționiste, precum și controlul frontierei reprezintă elemente esențiale și de prioritate ale PAUEM, fapt care implică ajustarea practicilor moldovenești la normele europene și elaborarea unei strategii de aplicare în domeniul managementului fluxurilor de migranți. De asemenea, pe parcursul implementării PAUEM Republica Moldova a realizat un șir de pași importanți în vederea reglementării eficiente a proceselor migraționiste cu care se confruntă în contextul cooperării cu UE. Printre aceștia se numără și aprobarea de către Guvernul Republicii Moldova a Planului privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare. Planul își propunea consolidarea legăturilor cu

cetățenii Republicii Moldova de peste hotare și dezvoltarea culturii antreprenoriale în vederea atragerii remitențelor în economia națională. Totodată, la 10 iulie 2008 a fost adoptată *Legea cu privire la migrația de muncă* [12], care își propune reglementarea, desfășurarea activității de muncă provizorie a lucrătorilor imigranți, a condițiilor de acordare, prelungire și revocare a dreptului la muncă și a dreptului de ședere provizorie în scop de muncă, precum și a condițiilor de angajare provizorie a cetățenilor Republicii Moldova la muncă peste hotare [13].

De asemenea, o măsură importantă pe durata implementării PAUEM a fost intrarea în vigoare a Legii vizând ratificarea Convenției europene privind statutul juridic al lucrătorilor migranți, adoptate la Strasbourg, la 24 noiembrie 1977, și semnate de Moldova la 11 iulie 2002. De asemenea, PAUEM prevede explorarea posibilităților de invitare a Moldovei să participe sau să dețină funcția de observator în programele europene cu privire la migrațiune (ARGO, AENEAS). Republica Moldova participă la Programul AENEAS, inițiat de Comisia Europeană, care vizează lupta împotriva migrațiunii ilegale și repatrierea migranților în țările lor de origine. Participarea a fost încurajată de Comisia Europeană prin lansarea unei inițiative numite *Programele de Protecție Regională*. În acest sens, Republica Moldova a semnat acorduri de parteneriat cu state membre ale UE, privind reședința temporară a migranților moldoveni în perioada angajării în câmpul muncii, precum și a adoptat programe comune în ce privește fenomenul migrației [14].

Un alt pas important în cadrul procesului de cooperare dintre Republica Moldova și UE a fost intrarea în vigoare, începând cu 1 ianuarie 2008, a *Acordului privind facilitarea eliberării vizelor* [15]. Semnarea Acordului se numără printre cele mai importante realizări în raporturile bilaterale și în procesul de implementare a Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova (PAUERM). Facilitățile stabilite prin Acord repetă, cu unele excepții, prevederile unor acorduri similare semnate de UE cu alte state din Balcanii de Vest și Europa de Est. Esența facilităților constă în stabilirea termenului de 10 zile calendaristice de la data depunerii cererii pentru ca oficiile consulare ale statelor membre să ia o decizie privind eliberarea vizei. Termenul poate fi redus până la două zile în caz de urgență justificată, putând însă fi prelungit până la 30 de zile în cazuri individuale, când este necesară o analiză detaliată a cererii. Acordul stabilește posibilitatea obținerii vizelor pentru intrări multiple în spațiul UE și un quantum unic de 35 Euro pentru taxa de procesare a cererilor de viză. De această taxă, conform Articolului 6, pot fi scutiți, eventual, reprezentanții a 15 categorii privilegiate. Cu toate acestea, începutul aplicării practice a prevederilor Acordului a scos la iveală un șir de inconsistențe ale acestuia. În acest context, scăparea ce se referă la reprezentanții organizațiilor societății civile care, pe de o parte, sunt printre cei enumerați drept beneficiari ai regimului de facilități, iar, pe de altă parte, sunt omiși de pe lista celor scutiți de plata pentru viză (Art.6) pare nevinovată. Totodată, pentru oamenii de afaceri și reprezentanții organizațiilor de afaceri se cere prezentarea unei „solicitări scrise din partea unei persoane juridice sau societăți-gazdă, aprobate de Camera Înregistrării de Stat a Republicii Moldova” [16]. Drept o continuitate la acest Acord, pe parcursul anului 2008 România [17] și Bulgaria [18] au informat Republica Moldova despre introducerea unui regim simplificat de tranzitare a teritoriilor lor pentru cetățenii moldoveni. Astfel, începând cu 11 iulie, respectiv, 18 iulie curent, cetățenii Republicii Moldova care au obținut viză din partea unui stat din spațiul Schengen, precum și Danemarca, Islanda, Norvegia, Cipru și Bulgaria, respectiv România, sau cei care au permis de ședere în statele respective, nu mai au nevoie de viză de tranzit pentru România sau Bulgaria. De asemenea, nu se solicită vize de tranzit persoanelor care au permis de ședere eliberat de Elveția și Liechtenstein. Acest regim nou se datorează aplicării de către România și Bulgaria a Deciziei nr. 582/2008/CE [19] și a Deciziei nr. 586/2008/CE [20] ale Parlamentului European și Consiliului din 17 iunie 2008. În acest fel, Politica de Vecinătate a oferit numeroase oportunități de cooperare în domeniul migrației cu Comunitatea Europeană, precum și pentru îmbunătățirea cadrului propriu legislativ și instituțional în vederea ajustării acestuia la standardele europene. Totuși, trebuie să fie constatat faptul că implementarea PAUEM a avut parte de un șir de deficiențe, atât de natură instituțională, cât și de natură organizațională. Astfel, putem afirma că monitorizarea implementării PAUEM a înregistrat o atenuare accentuată a așteptărilor, inițial exagerate, ale autorităților, dar și ale întregii clase politice față de potențialul mobilizator al PAUEM și al impactului asupra evoluțiilor integraționiste ulterioare [21].

O altă oportunitate de cooperare dintre Republica Moldova și UE a venit în mai 2007, prin publicarea de către Comisia Europeană a Comunicării privind *Parteneriatul pentru Mobilitate (PM) și Migrație Circulară* [22]. Ideea principală a Parteneriatului pentru Mobilitate constă în aceea că UE va lucra mai îndeaproape la combaterea migrației ilegale, în timp ce cetățenii statelor participante vor beneficia de pe urma facilitării

posibilităților de mobilitate între țara lor și Comunitatea Europeană. Parteneriatul pentru Mobilitate poate oferi un mecanism care permite Comunității Europene să negocieze direct cu țările terțe cotele naționale stabilite de statele membre pe baza necesităților piețelor forței de muncă proprii. Statele membre ale UE determină numărul și tipul de locuri de muncă disponibile pe piața proprie a forței de muncă, UE revenindu-i rolul de a negocia cu țările terțe pe baza cotelor combinate stabilite. De asemenea, în cadrul parteneriatelor pentru mobilitate, UE poate furniza o mai bună informație privind piețele de muncă din cadrul Comunității, oferă instruire lingvistică, precum și asistență financiară în domenii legate de managementul migrației legale. La rândul său, migrația circulară oferă o abordare flexibilă a necesităților în forță de muncă din unele state de destinație și a necesităților de dezvoltare ale statelor de origine. Pentru UE prioritățile principale sunt întoarcerea lucrătorilor migranți calificați din arealul european în țările lor de origine pentru promovarea dezvoltării, migrația forței de muncă spre UE urmând să satisfacă necesitățile acesteia, și încurajarea întoarcerii migranților, astfel încât migrația circulară spre UE să fie asigurată [23]. Astfel, „în prezent Parteneriatul de Mobilitate constituie cel mai inovativ și mai comprehensiv instrument al Abordării Globale a Migrației pentru regiunile vecine din Estul și Sud-Estul UE și contribuie semnificativ la operaționalizarea acesteia...” [24].

La 6 iunie 2008, MAEIE al Republicii Moldova a dat publicității un Comunicat de Presă prin care a adus la cunoștința opiniei publice din țara noastră că, la 5 iunie, la Luxemburg, cu ocazia reuniunii Consiliului UE pentru Justiție și Afaceri Interne, dl Valentin Mejnșchi, ministrul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, a semnat Declarația Comună privind Parteneriatul de Mobilitate Republica Moldova – UE [25]. Moldova și Capul Verde deveneau primele țări-pilot ale acestui parteneriat, ca din noiembrie 2009 să fie inclusă și Georgia [26]. Parteneriatul de Mobilitate Moldova – UE oferă un cadru flexibil și echilibrat pentru realizarea acțiunilor în toate cele trei dimensiuni ale Abordării Globale a Migrației:

- Migrația și dezvoltarea;
- Migrația legală;
- Combaterea migrației ilegale.

Acest instrument este bazat pe dialog politic și conceput pe o durată nedeterminată. Statele partenere ale Republicii Moldova sunt statele membre ale UE, actualmente participante la Parteneriat prin intermediul diferitelor proiecte aferente politicii migraționale, precum Bulgaria, Cehia, Cipru, Franța, Germania, Grecia, Italia, Lituania, Polonia, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Suedia, Ungaria, dar și Comisia Europeană, FRONTX și Fundația Europeană pentru Instruire [27]. De la lansarea Parteneriatului pentru Mobilitate, partenerii au implementat 23 de inițiative, au început realizarea a 47 și au examinat posibilitatea lansării a 10 proiecte. Cele mai importante realizări din cadrul Parteneriatului pentru Mobilitate, pe toate cele trei dimensiuni ale Abordării Globale a Migrației, sunt: Proiectul „*Susținerea implementării componentei de migrație și dezvoltare a Parteneriatului pentru Mobilitate*”, implementat de OIM și finanțat de Comisia Europeană în cadrul Programului Instrumentul European de Vecinătate și Cooperare, cu un buget estimat la 2 mln Euro; Proiectul „*Consolidarea capacității Moldovei de gestionare a pieței muncii și reîntoarcere a migranților*”, implementat de Agenția Suedeză de Ocupare a Forței de Muncă în colaborare cu Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă a Republicii Moldova (ANOFM), care a propus realizarea următoarelor activități:

- crearea Centrului de Apel Piața Muncii (26 martie 2010);
- analiza pieței muncii (2009) și elaborarea prognozei pieței muncii din Moldova, care ulterior vor fi elaborate anual;
- dezvoltarea sistemului de informații privind piața muncii prin instalarea Programului *Clickview* în cadrul Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă;
- consolidarea capacităților instituționale ale ANOFM prin organizarea seminarelor de instruire (cu suportul partenerilor din Suedia, Cipru, România) pe diverse domenii legate de piața muncii;
- organizarea a două târguri ale locurilor de muncă (Germania și Italia), în cadrul cărora angajatori din Moldova au prezentat diverse oferte de locuri de muncă, în condiții financiare competitive [28].

De asemenea, Parteneriatul pentru Mobilitate își propune susținerea autorităților Republicii Moldova în procesul de negociere și semnare a acordurilor bilaterale în domeniul securității sociale și migrației forței de muncă, care vor avea un impact pozitiv asupra bunăstării viitorilor pensionari din categoria lucrătorilor migranți. În perioada de referință a fost semnat un astfel de Acord cu România (27 aprilie 2010). În perioada imediat următoare este preconizată negocierea acordurilor în acest domeniu cu Republica Cehă, Polonia,

Grecia, Italia. Totodată, sunt implementate programe de reintegrare a migranților reîntorși, de către Misiunea OIM în Moldova în colaborare cu Misiunea OIM Praga, cu suportul financiar al Republicii Cehe. La etapa actuală există și unele proiecte ale așa-numitelor „pachete informaționale”, pentru Italia, Cehia, Lituania, Bulgaria, Germania, România, care vor fi în curând publicate și distribuite prin intermediul secțiilor consulare ale Republicii Moldova peste hotare. Aceste pachete conțin date privind țara de destinație a migranților și promovează facilitarea integrării acestora.

În acest context putem spune că Parteneriatul pentru Mobilitate constituie un cadru eficient pentru asigurarea protecției drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova peste hotare. Acest parteneriat corespunde integral intereselor Republicii Moldova în domeniul gestionării politicilor migraționale și contribuie la realizarea acțiunilor conforme Planului Național de Acțiuni al Republicii Moldova în domeniul migrației și azilului pentru perioada 2010-2011 și Planului de Acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare [29], aprobat la 09.10.2008. În același timp, reprezintă un instrument de complementaritate a eforturilor de liberalizare a regimului de vize cu UE și de facilitare a accesului gradual la cele patru libertăți ale UE. Totodată, analizat din perspectiva regională, Parteneriatul de Mobilitate constituie un model regional de succes, o „umbrelă” pentru acțiuni la nivel bilateral și multilateral; un instrument inovativ și promițător în crearea unui cadru eficient, menit să sporească transparența, să consolideze cooperarea și să asigure legătura dintre țările de destinație și cele de origine a migrației, dar și un exercițiu de împărțire a responsabilităților, care revin în egală măsură instituțiilor europene, statelor-membre și țărilor-partenere, la Bruxelles, în capitale și, înainte de toate, la nivel local [30]. Toate aceste inițiative de cooperare sunt un avantaj incontestabil pentru Republica Moldova în procesul său de dezvoltare, dar și oportunități de soluționare mai eficientă a problemelor proprii ce țin de domeniul migrației populației țării spre spațiul european. Opțiunea integrării europene poate aduce pentru Republica Moldova, în cazul respectării tuturor recomandărilor date, un șir de multe alte beneficii. Astfel, este cunoscut faptul că integrarea europeană și aderarea la UE a avut un impact dublu asupra piețelor forței de muncă ale noilor țări-membre. Pe de o parte, ele au beneficiat în urma investițiilor, asistenței și accesului liber pe piața europeană, care au dus la ritmuri sporite de creștere, apariția noilor locuri de muncă, creșterea ratei de ocupare, a salariilor și a productivității. În același timp, facilitarea circulației libere a persoanelor între țările-membre (deși cu unele restricții temporare) poate să stimuleze emigrarea forței de muncă, îndeosebi a tinerilor și a celor cu educație superioară, de la Est spre Vest în căutare de condiții mai bune. Pentru Republica Moldova există două scenarii privind aderarea și cooperarea cu UE în ceea ce privește domeniul migraționist. Scenariul optimist prevede creșterea susținută, sporirea atractivității pieței de muncă și, eventual, întoarcerea moldovenilor care muncesc peste hotare. Scenariul pesimist presupune că „deschiderea granițelor” cu UE va facilita plecarea unui număr și mai mare de moldoveni la muncă în străinătate. Pentru a evita această situație și a proteja forța de muncă autohtonă, țările-membre ale UE introduc anumite restricții temporare asupra accesului la piețele de muncă. Astfel, înainte de a face vreo predicție pentru Republica Moldova, este important să analizăm impactul integrării europene asupra indicatorilor pieței muncii și a fluxurilor migraționiste la etapele de preasociere, asociere și aderare la UE [31].

În prezent, scopul principal al UE și al Republicii Moldova rămâne a fi continuarea și intensificarea discuțiilor și a procesului de cooperare pe trei direcții principale ale conceptului general de migrație, și anume: managementul mai bun al migrației legale, lupta împotriva migrației ilegale și realizarea unei legături mai strânse între procesele migraționiste și cele de dezvoltare [32]. Colaborarea dintre Republica Moldova și UE în vederea reglementării acestor trei direcții principale în domeniul migrației devine cu atât mai importantă cu cât o nouă extindere a Comunității Europene nu se prevede în viitorul apropiat, iar Moldova, după aderarea României din anul 2007, s-a pomenit a fi în apropiata vecinătate a UE. În acest fel, atât tendințele actuale de migrație a populației Republicii Moldova spre arealul european, cât și necesitățile de forță de muncă și securitate ale UE, fac ca cooperarea dintre cele două părți în domeniul migrației să fie inevitabilă. Totodată, incapacitatea Republicii Moldova de a beneficia întotdeauna de pe urma acestei colaborări a fost demonstrată. Realizarea PAUEM servește drept exemplu elocvent în acest sens. Totuși, procesul de colaborare și participarea la diferite programe și inițiative finanțate și susținute de către UE în domeniul migrației reprezintă un avantaj deosebit pentru Republica Moldova, acordându-i posibilitatea de a-și soluționa problemele cu caracter intern, dar și de a se apropia mai mult de standardele europene existente. Astfel, adoptarea unui cadru legislativ național în domeniul migrației adecvat nivelului european, negocierea și semnarea acordurilor bilaterale cu principalele state de destinație în domeniul migrației forței de muncă ar constitui o bază

necesară pentru activitatea de muncă a cetățenilor moldoveni peste hotare, dar și pentru formarea unui climat de securitate în interiorul Comunității Europene. Existența cadrului legal clar stabilit, protecția migranților moldoveni peste hotare, liberalizarea în continuare a regimului de vize cu statele UE vor determina reducerea caracterului ilegal al emigrării din Republica Moldova, inclusiv combaterea traficului de ființe umane și a rețelelor criminale implicate în aceste procese. Reducerea vulnerabilității migranților moldoveni va spori încrederea acestora în autoritățile de stat atât ale țării de origine, cât și ale țării-gazde. Astfel, este necesară o colaborare cât mai strânsă cu UE în domeniul circulației persoanelor prin intermediul instrumentelor existente, așa ca Parteneriatul de Mobilitate cu UE și Acordul de facilitare a regimului de vize, atât pentru formarea unui cadru de securitate pentru dezvoltarea ambelor părți implicate, cât și pentru o eventuală negociere a unui nou acord cu UE.

Referințe:

1. Belostecinic A. Integrarea Republicii Moldova în structurile europene: probleme, avantaje și perspective. - Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene, Simpozionul științific Internațional Tradițional. Materiale. - Chișinău: Perspectiva, 2000, p.283-297.
2. Гудым А. Республика Молдова и Европейский Союз как партнеры. - Кишинёв: TACIS, CISR, 2002, с.63.
3. Мошняга В., Зават Л. Трудовая миграция и политика стран приема. - Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. - Кишинэу: МолдГУ, 2000, с.170-181.
4. Comunicarea Comisiei Europene către Consiliu, Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și către Comitetul Regiunilor privind Imigrarea, Integrarea și Munca. Bruxelles, 03.06.2003, COM (2003) 336 final.
5. Comunicarea Comisiei Europene către Consiliu, Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și către Comitetul Regiunilor: O politică comună de imigrare pentru Europa: principii, acțiuni și instrumente. Bruxelles, 17.6.2008, COM(2008) 359 final.
6. Comunicarea Comisiei Europene către Consiliu, Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și către Comitetul Regiunilor: Aplicarea abordării globale privind migrația pentru regiunile care se învecinează cu Uniunea Europeană la est și sud-est. Bruxelles, 16.5.2007, COM(2007) 247 final.
7. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Wider Europe–Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbors. Brussels, 11.3.2003, COM (2003) 104 final.
8. Constantin D.L., Nicolescu L., Goschin Z. Perspective europene de abordare a azilului și migrației // Proiect SPOS 2008 – Studii de strategie și politici, Studiul nr.4. - București: Institutul European din România, noiembrie 2008, p.86.
9. Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council laying down general provisions establishing a European Neighborhood and Partnership Instrument, 24 October 2006 // Official Journal of the European Union, L 310/1, 09.11.2006.
10. Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova, Recomandat în cadrul celei de-a VII-a Reuniuni a Consiliului de Cooperare Republica Moldova – Uniunea Europeană // Moldova Suverană, 2005, 25 februarie.
11. Acordul de Parteneriat și Cooperare între Comunitățile Europene și Statele lor membre, de o parte, și Republica Moldova, de altă parte, semnat la 28 noiembrie 1994, intrat în vigoare la 1 iulie 1998, <http://www.mfa.gov.md/img/docs/apc.pdf>, 08.04.2001.
12. Legea cu privire la migrația de muncă a Republicii Moldova, nr.180-XVI din 10.07.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.162-164/598.
13. Boțan I., Gurin C., Prohnițchi E., Mocanu A. etc. Implementarea reformelor inițiate conform Planului de Acțiuni UE-RM. Evaluarea progresului în perioada iulie-septembrie 2008 // Euromonitor, nr.3(12). Ediția a III-a. - Chișinău: ADEPT, EXPERT-CRUP, 2008, p.35.
14. Moldova și UE în contextul Politicii Europene de Vecinătate. Realizarea Planului de Acțiuni UE-Moldova (februarie 2005-ianuarie 2008)”, ADEPT, EXPERT-GRUP. - Chișinău: ARC, 2008, p.180.
15. Acordul între Republica Moldova și Comunitatea Europeană privind facilitarea eliberării vizelor, semnat la 10 octombrie 2007, în vigoare la 01 ianuarie 2008, http://www.mzv.cz/public/22/91/ba/473319_359194_Acord_facilitare_eng_property_Daten.pdf, 11.04.2011.
16. Impactul Acordului de facilitare a vizelor // Guvernare și Democrație. Revistă semestrială de analiză și sinteză, nr.1, Ediția 1. Realizată de ADEPT. - Chișinău: GUNIVAS, 2008, p.23-27.
17. România simplifică regimul de tranzit. Comunicat al MAEIE, <http://www.mfa.gov.md/noutati/2957/>, 09.04.2011.
18. Bulgaria simplifică regimul de tranzit, Comunicat al MAEIE, 22.07.08, <http://www.mfa.gov.md/noutati/3113/>, 09.04.2001.

19. Decizia nr.582/2008/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 iunie 2008 de introducere a unui regim simplificat de control al persoanelor la frontierele externe, bazat pe recunoașterea unilaterală de către Bulgaria, Cipru și România a anumitor documente ca fiind echivalente cu vizele naționale ale acestora în scopul tranzitului pe teritoriile lor.
20. Decizia nr.586/2008/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 iunie 2008 de modificare a Deciziei nr.896/2006/CE de stabilire a unui regim simplificat de control al persoanelor la frontierele externe, bazat pe recunoașterea unilaterală de către statele membre a anumitor permise de ședere eliberate de Elveția și de Liechtenstein în scopul tranzitului pe teritoriul lor.
21. Planul de Acțiuni UE – Moldova: doi pași înainte, un pas înapoi // Guvernare și Democrație. Revistă semestrială de analiză și sinteză, Nr.1, Ediția 1, Realizată de ADEPT. - Chișinău: GUNIVAS, 2008, p.27-30.
22. Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și către Comitetul Regiunilor: privind Migrația Circulară și Parteneriatul pentru Mobilitate dintre Uniunea Europeană și statele terțe. - Bruxelles, 16.5.2007, COM(2007) 248 final.
23. Pop A. European Union initiatives in tackling migration and organized crime at its new eastern border // Romanian Journal of European Affairs, vol.8, no.1. - București: European Institute of Romania, aprilie 2008, p.45-60.
24. Documentul de lucru al Comisiei Europene – Parteneriatele de Mobilitate ca instrument al Abordării Globale a Migrației, Bruxelles, 18.9.2009, SEC(2009) 1240 final.
25. Declarația Comună privind Parteneriatul de Mobilitate Republica Moldova – UE, <http://www.mfa.gov.md/img/docs/declaratia-comuna-privind-parteneriatul-mobilitate-rm-eu-en.pdf>, 16.04.2011.
26. Chirilă V. Ce oferă cetățenilor Republicii Moldova Parteneriatul de Mobilitate cu UE?, <http://www.ape.md/libview.php?l=ro&idc=152&id=269>, 14.02.2011.
27. Parteneriatul de Mobilitate Moldova–Uniunea Europeană // Buletin Informativ. Ediția 1. - Chișinău: MAEIE, martie 2009, p.1.
28. Living and working legally in the European Union, <http://www.legal-in.eu/en/archive/93-living-and-working-legally-in-the-european-union>, 11.04.2011.
29. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare, nr.1133 din 09.10.2008 //Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.187-188/1143 din 17.10.2008.
30. Parteneriatul de mobilitate Moldova–Uniunea Europeană // Buletin Informativ. Ediția 2, mai 2010. - Chișinău: MAEIE, 2010, p.10.
31. Integrarea Europeană a Republicii Moldova: premise, avantaje și oportunități pierdute. - Chișinău: Știința, 2009, p.122.
32. Borodak D., Tichit A. Should we stay or should we go? Irregular Migration and duration of stay: the case of Moldovan Migrants // Etudes et Documents, E 2009.15, Clermont-Ferrand: CERDI, 2009, p.25.

Prezentat la 23.05.2011

DOCTRINA MILITARĂ ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR GLOBALE**Svetlana CEBOTARI, Ion XENOFONTOV***

Catedra Relații Internaționale, FRIȘPA

*Institutul Enciclopedia Moldovei, AȘM

The military doctrine is formed taking into consideration the internal and external political and economic factors, the geographic position, the real possibilities of the state, and the changes that take place on the international level, the current political and military situation in the world. The need to abandon the concept of "military doctrine" is forwarded by pro-American and pro-western way of thinking adepts, reasoning this by the fact that in the west the given term has a broader meaning, which includes all the opinions on political and territorial issues. The military and strategic aspect of the military doctrine represents the theoretical background of the military strategy that determines the states attitude (regarding the military issues) towards war, the character of the enemy's actions compared to the actions undertaken by the allies, ways of fighting on different levels, the strategic aspect of war, the logistic means. The political state of the civil society and of the army is the preparing degree of the national security interests. The confidence loss and the decrease of the defense capacity of the state may negatively influence on the socio-economic development, in some cases might even cause violence. The enactment of a new military doctrine is a legal and fair process, for the reforms that take place worldwide require not just from Republic of Moldova, but other world states as well to reevaluate and redirect the military doctrine content. Both the USA and NATO member states have determined the top priorities for their military doctrine. For Republic of Moldova, which is an independent state, the military doctrine elaboration is one of the major problems of the humanitarian policy.

Preliminarii. *Doctrina* (de la lat. *doctrina* – învățătură) *militară* se formează reieșind din ansamblul factorilor politici și economici interni și externi, din poziția geografică, posibilitățile reale ale statului. În prezent, doctrinele militare ale țărilor sunt determinate de schimbările care au loc pe arena internațională, de situația politică militară existentă pe mapamond. Esența acestor transformări rezidă în tranziția de la contradicțiile acerbe ale celor două blocuri conduse de ex-URSS și SUA la un nou model al relațiilor interstatale, ale cărei principale particularități sunt: dispariția factorului ideologic dintre Est și Vest; formarea treptată a unui spațiu comun, mondial, conform cerințelor de piață; trecerea de la lumea bipolară la sistemul de relații multipolare; ieșirea în prim-plan în politica mondială a contradicțiilor geopolitice, interetnice, interstatale și religioase. În acest context are loc o nouă apreciere a amenințărilor și a pericolelor de ordin militar, se creează noi structuri efective ale securității globale, europene și naționale. Toate acestea sunt condiționate de necesitatea reevaluării politicii militare și a principiilor de formare a forțelor militare.

Starea politică a societății civile și a armatei reflectă gradul de apărare a intereselor securității naționale. Pierderea încrederii politice și slăbirea capacității de apărare a statului pot influența negativ asupra dezvoltării socioeconomice, iar în unele cazuri pot provoca agresiuni pe o perioadă nedeterminantă. Sunt de menționat evenimentele din Orientul Apropiat: Kuweitul, lipsit de putere militară, dar bogat în resurse de gaze naturale, Irakul sărac, slăbit de războaie, dar puternic din punctul de vedere al dezvoltării industriei militare. Agresiunile Irakului împotriva Kuweitului au generat pierderi considerabile pentru popoarele ambelor state.

Doctrina militară a statului: conținutul și mecanismele de realizare. Actualmente, în procesul de elaborare a doctrinei militare apar o serie de dificultăți vizând comprehensiunea acestui concept. Principala cauză constă în faptul că nu toți cercetătorii recunosc legalitatea unei asemenea categorii. Necesitatea renunțării la conceptul de doctrină militară este înaintată de adepții gândirii proamericane și prooccidentale, motivând prin faptul că în Occident termenul respectiv este utilizat într-un sens mai larg, care include toate opiniile vizavi de problemele politico-teritoriale, de exemplu: „doctrina Truman” (*Truman Doctrine*)*, „doctrina Brejnev”**, În continuarea acestei idei se menționează că în prezent SUA nu dispune de o doctrină militară, ci de „Strategia Nord-Atlantică Militară a SUA”.

Lipsa conceptului „doctrină” în literatura de specialitate americană nu poate servi drept pretext de a nega existența acesteia. Astfel, în manualul Frascati nu figurează termenul „știință militară” [1], ceea ce nu exclude

* Potrivit „doctrinei Truman”, Greciei și Turciei li s-a acordat ajutor economic în scopul înlăturării influenței sovietice în regiune.

** Conform „doctrinei Brejnev”, statele socialiste urmau să vină în ajutor altor state socialiste amenințate de „forțe reacționare”. Despre „doctrina Brejnev” a se vedea: *Правда*, 26.09.1968; *Погружение в трясину (анатомия застоя)*: - Москва: Прогресс, 1991, с.203.

existența acestei științe, care însumează cunoștințele din domeniul militar. În Occident, conținutul termenilor militari se apropie de cel al doctrinei militare. În *Ghidul termenilor militari al Ministerului Apărării al SUA* (1986) sensul doctrinei militare este determinat ca „principiile fundamentale de care se conduc forțele armate sau elementele acestora în activitate, în scopul realizării intereselor naționale” [2].

În perioada sovietică, baza teoretico-științifică a doctrinei militare a fost elaborată sub presiunea factorului ideologic. Nu au existat cercetări în care să fie determinată într-o formă sistematizată esența și natura conceptului de doctrină. Aceasta din cauza că doctrina militară este deseori confundată cu direcția politică a statului de înarmare. Astfel, examinându-se termenul „doctrină militară”, pot fi evidențiate următoarele aspecte.

În primul rând, doctrina militară era văzută ca o categorie istorică, o atenție specială acordându-se studierii dezvoltării conținutului său la diferite etape. Drept obiecte de cercetare serveau problemele legate de dezvoltarea militară a statului și cursa pentru înarmare: scopurile politice și strategico-militare; crearea forțelor militare; pregătirea tehnică. Aceste cercetări au permis a scoate în evidență unele legități: a formula legile războiului și ale luptei armate, a aprecia dependența armatei de nivelul de dezvoltare economică. O abordare istorică însă nu permite a determina esența doctrinei militare, de aceea apare necesitatea de a o examina și ca pe o teorie științifică. În realitate, în URSS aceasta se dezvoltă începând cu anul 1920, în urma discuțiilor științifice, este formulată definiția oficială a doctrinei militare.

În al doilea rând, deseori apare întrebarea: de ce trebuie evidențiată doctrina militară drept o categorie autonomă, de sine stătătoare, în cazul când există o teorie militară și o știința militară? De remarcat, însă, că știința militară include ansamblul ideilor teoretico-militare, care pot fi nu doar diferite, dar și contradictorii. Din multitudinea opiniilor este necesar a alege cele mai eficiente, care să corespundă realităților politico-economice ale statului. De aici apare și necesitatea existenței unei doctrine militare a statului, care nu este o ramură autonomă a științei, dar include punctele de reper pentru organele de stat și instituțiile militare.

Cel de-al treilea aspect rezidă în faptul că doctrina militară se axează pe întreg sistemul cunoștințelor politico-militare și teoretico-militare și nu doar pe știința militară. În practică, ea reiese din deciziile concrete politice, din hotărârile politice și militare ale conducerii (administrației) militare. Însă, după cum demonstrează dinamica istorică, doctrinele militare nu pot fi pur și simplu proclamate sau impuse. Ele trebuie să exprime corect esența și spiritul acțiunilor militare la etapa contemporană, să fie acceptate din interior de către cadrele militare etc.

Al patrulea aspect: în doctrina militară se face distincție între abordarea politică și militar-tehnică. Unii cercetători, precum V.Petrenko, propun excluderea factorului politic din doctrină, considerând că acest rol îl are politica militară. Această idee este susținută și de D.Afinoghenov, care de asemenea susține că acest element al doctrinei este depășit [3].

Renunțând la nivel statal la ideologizarea tuturor laturilor vieții sociale, nu este binevenit ca în mediul militar să existe orientări politice și ideologice, cu atât mai mult divizarea doctrinei militare în două dimensiuni – politică și militar-tehnică. Întâi de toate, pentru că rolul principal al politicii cu referire la anumite probleme militar-tehnice este enorm și, dacă e să reieșim din viața reală, atunci se poate menționa că domeniul politicii externe, din punctul de vedere al orientării occidentale, rămâne a fi nu mai puțin ideologizat. Autorul, examinând baza politică a doctrinei militare, involuntar recunoaște existența acestora. Indiferent de opinia vizavi de doctrina politică, în societate apare necesitatea de a exprima, într-o formă sau alta, atitudinea față de aspectele politice ale problemelor legate de apărarea statului, societății. Aceasta se referă la război și la mijloacele de evitare a războiului, a conflictelor, la opiniile cu referire la amenințările de război, la scopurile politice care vizează apărarea țării. Incluzând elemente ale politicii militare, acestea își găsesc locul în doctrină, indiferent de faptul că sunt recunoscute sau nu. De asemenea, în pofida tipologiei războiului (global, local), mijloacele utilizate (de la cele rudimentare până la armele nucleare), ea va rămâne o continuare a politicii cu suport militar, indiferent de gradul de realizare a obiectivelor înaintate [4].

Cel de-al cincilea aspect se axează pe caracterul amenințărilor militare ca dimensiune a doctrinei militare. În prezent, această problemă este simplificată de seria de întrebări ce țin de identificarea actorului agresivității, scopul imixtiunii ș.a. Însă, în realitate arhitectura militară este cu mult mai dificil de prezentat. De exemplu, în anii 1920–1930 era greu de presupus cine anume ar putea ataca URSS. Autoritățile sovietice, însă, nu au scos de pe agendă problema apărării țării. Schimbări esențiale nu s-au produs nici în prezent; astfel, este dificil a identifica potențialii agresori ai SUA. La nivel prezumtiv, identificăm cauzele conflictelor armate și ale războaielor ca o consecință a ciocnirilor de interese naționale cu ale altui stat sau grup de state. Drept urmare, apare o amenințare care nu exclude utilizarea forței armate. Practica și viața reală (în special, în

perioada postrăzboi din Golful Piersic, conflictele din Iugoslavia și alte regiuni, inclusiv pe teritoriul fostei URSS) – mărturisesc că până în prezent nimeni nu a putut evita forța și arsenalul politic.

Un alt aspect al doctrinei militare rezidă în faptul că ea reflectă esența și direcțiile sale, în special atitudinea statului față de război, metodele utilizate în scopul asigurării securității, a regimului politic, a scopurilor politicii interne și externe.

Este acceptat să se considere ca definiție a doctrinei militare sistemul de idei, păreri, opinii privind evitarea războiului, construcțiile de apărare, pregătirea statului și a forțelor militare pentru apărarea țării, mijloacele de pregătire și de promovare a războaielor. Însă, în prezent, problema privind apărarea țării capătă o conotație mai largă, spre deosebire de trecutul nu prea îndepărtat, și trebuie examinată nu doar din punctul de vedere al reflectării agresiunii, în cazul în care se va declanșa, dar și reieșind din toate interesele naționale sau de stat. Sunt cunoscute situații în care țările industrial dezvoltate își apără interesele naționale prin intermediul forței militare, chiar și în lipsa amenințărilor sau agresiunilor din partea altor state. Ținându-se cont de această situație, doctrina militară a statului contemporan poate fi definită ca discurs oficial de opinii acceptate de comun acord în scopul de a evita declanșarea războiului și aplicarea forței militare, în scopul de a asigura realizarea securității naționale și internaționale.

Cel de-al șaptelea aspect presupune că doctrina militară trebuie să fie expusă într-un document special. Această idee este deseori reflectată în presă, însă în realitate devine imposibilă. După cum afirmă M.Gareev, doctrina militară trebuie să reflecte patru grupuri de documente: situația politico-militară; problemele legislative (de drept); problemele vizând utilizarea forței armate pe timp de război; problemele privind activitatea forțelor armate pe timp de pace [5].

Drept document de bază pentru primul grup este declarația politico-militară, al cărei text trebuia să fie aproape de textul *Tratatului de la Varșovia* din 1987 sau de textul *Declarației de la Roma a Consiliului NATO* din 1991. Examinarea și aprobarea unei astfel de declarații trebuie să fie efectuată de organele supreme ale statului sau ale grupului/coalității de state.

Cel de-al doilea grup de documente presupune suportul juridic: legea cu privire la apărare, legea cu privire la securitate, legea cu privire la obligațiunile militare și statutul militarilor, dar și alte probleme militar-juridice care trebuie aprobate.

Al treilea grup de documente reflectă baza utilizării forței militare pe timp de război. Aceste documente își găsesc reflectare în statutele de luptă, privind pregătirea și exercitarea operațiunilor.

Al patrulea grup reprezintă documente care reglementează viața și activitatea forțelor militare pe timp de pace: statutele militare, ordinele.

Ultimul aspect este axat pe baza metodologică a doctrinei militare și presupune existența mecanismelor de elaborare și aprobare de către organele de conducere ale statelor. Astfel, A.Kaltiukov [6], efectuând o analiză a politicii militare a statului, a formulat următoarele principii ale doctrinei militare: **Principiul priorității de forță (putere)**. Statul limitează conștient sfera socială, supunând activitatea acesteia necesităților și cerințelor de pregătire pentru război. O astfel de metodă a fost caracteristică pentru Germania fascistă, a fost utilizată în URSS, iar actualmente este întâlnită în China. Rezultatul acestei metode este cunoscut. Germania, supunând practic toată Europa, nu a rezistat în fața URSS, SUA și Marii Britanii, suferind înfrângere. URSS, care se afla în cursa înarmării, și-a periclilit economia, apărând drept o amenințare reală a unei supraputeri. În opinia lui Françoise Thom, în perioada președinției lui R.Reagan, SUA au compromis economia „Imperiului Răului”, adică a Uniunii Sovietice, singurul domeniu în care concurența este efectiv măsurabilă prin competiția declanșată în cursa înarmărilor [7]. China, spre deosebire de URSS, a sesizat neajunsurile unei astfel de politici și și-a orientat scopurile spre îmbunătățirea sferei economice.

Cel de-al doilea principiu, așa-numitul **principiul asigurării apărării**, rezidă în faptul că statul susține potențialul său militar la un nivel care garantează adversarului, în caz de agresiune, pierderi substanțiale. O astfel de abordare a formării doctrinei militare este cel mai des utilizată în condițiile actuale, când amenințarea reală a ciocnirilor militare este joasă. Însă, de acest principiu pot să se conducă doar statele care dispun de potențial militar, capabile să mobilizeze în termen scurt toate forțele în scopul asigurării cerințelor strategiei militare. **Balansarea sau limitarea suveranității** este cel de-al treilea principiu. În acest caz, statul este obligat să-și limiteze interesele naționale și activitatea în sfera apărării cu scopul de a-și redirecționa resursele maxime spre sferele prioritare ale vieții cotidiene. Prin intermediul unei astfel de abordări, politica externă, de obicei, se axează pe adversarul puternic. De acest principiu se conduc toate țările care dispun de statutul de „stat neutru” și care parțial își pierd din suveranitate.

Concepția de dezvoltare determină principalele priorități și interese ale statului în politica externă. În concepția securității sunt stipulate și amenințările posibile la adresa intereselor de stat în diverse sfere, prin intermediul mijloacelor politice, economice, militare, precum și ținându-se cont de posibilitățile care determină direcțiile politicii militare. Astfel, se formează concepția securității militare a statului, componentă principală a securității – nucleul doctrinei militare. Ministerele și departamentele, responsabile pentru securitatea militară, reieșind din obiectivele înaintate, relevă unele prevederi ale concepției securității militare, caracteristice pentru sfera de activitate a acestora. De asemenea, în procesul de formare a doctrinei militare un rol important îl au factorii materiali: potențialul militar-economic și tehnico-științific al statului, apariția noilor module și sisteme de arme și tehnici de luptă; rolul decisiv, însă, revine politicii care determină scopurile și direcțiile de dezvoltare a forțelor armate. În practică, aceste aspecte cuprind cel mai larg spectru de probleme politice, militare, tehnice, juridice, corelate cu condițiile interne și internaționale.

O influență de lungă durată asupra formării doctrinei militare au prevederile politice. Schimbarea unei sau altei abordări politice contribuie la modificarea aspectului militar-tehnic al doctrinei militare. Modificările care au loc pe arena internațională au contribuit la schimbarea conținutului și a aspectelor politice ale doctrinei militare. În prezent, se examinează posibilitățile de evitare a tensiunilor militare, se pune accentul pe micșorarea arsenalului militar al statului etc. Astfel, schimbările care au loc pe mapamond contribuie la modificarea conceptului „doctrină militară”. Accentele se pun nu pe utilizarea mijloacelor militare pentru realizarea scopurilor politice, dar pe utilizarea mijloacelor politice pentru asigurarea securității și supraviețuirii omenirii.

Elementele și particularitățile dezvoltării conținutului doctrinei politice statului. Aspectul economico-militar al doctrinei analizează asigurarea economică a necesităților militare și include: principiul tehnico-material și asigurarea financiară a construcției militare și apărării statului, atât pe timp de pace, cât și pe timp război; principiul creării și funcționării complexului militar-industrial; bazele mobilizării economice; principiul formării bugetului și a cerințelor militar-industriale; bazele economiei politice în domeniul economisirii rezervelor strategice și materiale; mecanismul de administrare a complexului militar-industrial pe timp de pace și a economiei statului [8].

Aspectul militar-strategic al doctrinei militare este baza teoretică a strategiei militare care determină atitudinea (în probleme militare) a statelor față de război; caracterul acțiunilor adversarului în raport cu aliații; modalitățile de luptă la diferit nivel; caracterul strategic al războiului; forța și mijloacele de asigurare. Cei aproximativ cincisprezece ani de război în Vietnam, zece ani în Afghanistan, acțiunile militare din Golful Piersic [9] necesită reexaminarea opiniei față de arta militară din perspectiva războiului global.

Declanșarea războiului nuclear este examinată ca o posibilitate reală. Un astfel de război, conform prevederilor strategice ale SUA, poate să înceapă drept consecință a înrăutățirii situației internaționale, în special a utilizării armei de distrugere în masă de către una dintre părțile conflictului local și în urma lansării rachetelor nucleare (utilizarea nesancționată a altor mijloace de nimicire în masă). Astfel, are loc schimbarea opiniei asupra acțiunilor strategice. Până în prezent, astfel de acțiuni erau considerate operațiuni strategice privind reflectarea agresiunii aeriene și cosmice. În cazul unor noi forme de amenințări și pericole acest sistem poate fi modificat. Actualmente, există trei forme ale acțiunilor strategice: desfășurarea strategică, inclusiv pentru lupte locale; utilizarea forțelor armate în conflicte și războaie locale; utilizarea forțelor armate în caz de război.

Soluționarea unor astfel de obiective în cazul războaielor și conflictelor locale poate fi efectuată prin intermediul forțelor și mijloacelor unei structuri militare organizate, menite să asigure aspectul militar-organizațional al doctrinei militare care examinează: problemele generale privind construcția militară; selectarea formelor organizației militare și a principiului completării armatei; structura organizată a armatei și flotei maritime; modalitățile de pregătire pentru luptă și lucrul mobilizator; potențialul real al resurselor umane în caz de război.

Transformările situației politico-militare din ultimul timp impun șefii de state să introducă modificări în construcția forțelor armate, iar drept direcții prioritare de dezvoltare a acestora pot fi evidențiate următoarele: micșorarea efectivului de personal; perfecționarea structurii și efectivului armat (a forțelor armate); dezvoltarea calitativă a tehnicii și a armei militare. Astfel, în SUA, la mijlocul anilor 1990 se prevedea micșorarea efectivului forțelor armate până la 2,5 mln. de soldați, inclusiv componente regulate – până la 1,6 mln. (în prezent cifra acestora este de 3,1 și, respectiv, 1,9 mln. de soldați). O micșorare semnificativă a avut loc și în cadrul forțelor armate ale NATO și al armatelor naționale ale acestui bloc. Se preconizează ca efectivul NATO să fie format din trei componente: forțele de reacție, principalele forțe de apărare și forțele de fortificare [10].

În doctrina militară se regăsesc diverse scenarii pentru situații specifice, se analizează tipologia războaielor și a conflictelor militare în care se implică puterea militară a statului: se relevă existența contradicțiilor dintre state și caracterul posibil de soluționare a acestora, amenințările cu caracter istoric; se evaluează situația politico-militară atât la nivel general, pe arena internațională, cât și în particular, într-o anumită regiune; se determină caracterul amenințărilor militare pentru stat; se determină posibilitățile statului de a evita și a purta războaie; se prognozează consecințele sociale, politice, economice, ecologice cauzate de războaie și conflicte militare; se determină conceptual necesitățile forțelor armate și nivelul necesar pregătirii militare a statului în scopul asigurării securității naționale și soluționării altor probleme.

Aspectul politic al doctrinei militare permite să determinăm, într-un mod obiectiv și adecvat, intențiile statului, ale forțelor politice concrete cu privire la anumite probleme de securitate internațională și națională, să determinăm caracterul și direcțiile, precum și interesele din sfera militară.

Conținutul de bază al aspectului politic al doctrinei militare reflectă elemente ca: scopurile politice, mijloacele politice, subiecții administrației politico-militare, principiile politice, situația politică în societate și armată.

Scopurile politice (atât deschise, cât și ascunse) sunt exprimate în documentele oficiale ale statului cu privire la utilizarea forței militare, fiind generate de interesele partidelor de guvernământ, ale forțelor politice, națiunilor, popoarelor. Obiectivele politice se formează în funcție de structura statală, însă ocupă un loc prioritar în doctrina militară a oricărui stat. Asupra formulării și elaborării dezideratelor politice influențează un șir de factori: situația de încordare a relațiilor politico-militare interstatale; pregătirea militară și capacitatea de luptă a armatei și forțelor maritime; responsabilitatea conducerii militare și civile a statului; nivelul de dezvoltare a științei și artei militare; potențialul politic, economic, științific, militar și cel spiritual ale forței de apărare a statului.

În profilul de intenție și interese politice ale puterii politice și militare sunt distinse scopurile de agresiune și de apărare ale doctrinei militare, care influențează direct formularea și selectarea mijloacelor militar-politice. Mijloacele politice reprezintă instrumentarul statului contemporan care permite să realizeze anumite scopuri, fără a recurge la utilizarea directă a violenței armate. Cunoștințele despre mijloacele politice nu pot fi epuizate. Acestea sunt influențate de condiții istorice concrete. De aceea, la examinarea problemelor cu privire la necorespunderea dintre scopuri și rezultate se vor analiza și mijloacele politice prin intermediul cărora au fost realizate scopurile. Clasificarea acestora poate fi efectuată în funcție de nivelurile puterii politice a statului: *nivelul superior* al puterii (acte normative, legi, acorduri, declarații, tratate politice); *nivelul inferior* al conducerii puterii și conducerii militare (activitatea practică vizând educația politico-militară a cadrelor). Desigur, scopurile și mijloacele politice nu apar și nu funcționează de sine stătător, ci sunt un mecanism politic care pune în mișcare subiecții administrației politico-militare.

Subiecții administrației politico-militare sunt persoane fizice și organe de stat cu atribuții de conducere militară. De regulă, fiecare stat dispune de structuri în domeniul militar, cărora li s-au încredințat un șir de drepturi și obligații în scopul luării și exercitării deciziilor politico-militare. Aici intră comisiile parlamentare, organele de securitate și structurile executive ale puterii politice, ministerele militare, comandamentele generale, instituțiile de cercetare științifică în sfera politico-militară a statului și a conducerii militare în domeniul armat. În literatura științifică sunt distinse principiile politice, aprobate în acte legislative, și principiile, care nu pot fi formulate din punct de vedere juridic (de exemplu, principiile gândirii noi politice). De aceea, în practica militară, înseși principiile politice pot fi încălcate, ideologizate. Principiul politic diferă de legea juridică prin aceea că el permite subiecților conducerii (administrației) politico-militare să dispună de spațiu pentru realizarea sa la timpul necesar, așa cum relațiile politico-militare sunt și ele, la rândul lor, bine formulate, iar practica legislativă nu poate să țină sub control dinamica acestora, ceea ce se răsfrânge asupra rezultatelor deciziilor luate.

Analizând principiile politice de utilizare a forței militare a statelor contemporane, reieșind din scopurile și prevederile politice, pot fi evidențiate trei tipuri ale doctrinei militare: 1) *doctrine militare agresive*, care realizează următoarele principii politice: superioritatea militară; miza pe forța militară în afacerile internaționale; posibilitatea utilizării armei nucleare și de distrugere în masă; multivectorialitatea și imprevizibilitatea violenței armate; 2) *doctrine militare „de nimicire reciprocă”*, care prevăd realizarea următoarelor principii: abținerea nucleară; paritate militar-strategică; securitatea națională în baza deținerii armei nucleare; 3) *doctrine militare de apărare*, în care prioritare sunt principiile politice, ca: refuzul de la „ imaginea dușmanului” (lipsa unui posibil adversar), asigurarea minimă cu mijloace militare; refuzul de la utilizarea armei nucleare de distrugere în masă (primul, din inițiativă proprie); multivectorialitatea forțelor egale în diferite regiuni; prioritatea apărării civile [11].

Doctrina militară a Republicii Moldova în contextul politicii externe și interne. Axându-ne pe componentele structurii doctrinei militare a statului contemporan, vom încerca să analizăm doctrina militară a Republicii Moldova (*Hotărârea Parlamentului privind Doctrina militară a Republicii Moldova*, nr.482-XIII din 6 iunie 1995). Doctrina militară a Republicii Moldova este determinată de politica externă și internă, de neutralitatea permanentă, proclamată constituțional, și poartă un caracter exclusiv, având la bază următoarele principii.

În domeniul politic, conform doctrinei, Republica Moldova va soluționa pe cale pașnică contradicțiile apărute între state și va exclude confruntări militare prin eforturile colective ale țărilor, pornind de la principiile dreptului internațional. De asemenea, va contribui la stabilirea relațiilor politice, economice și militare, excluzând lezarea suveranității și independenței statului.

În domeniul militar, se va menține capacitatea de apărare a statului la nivelul care asigură securitatea militară, întărirea măsurilor de încredere, extinderea colaborării militare reciproc avantajoase, bazate pe principiile respectării suveranității, independenței și neamestecului în treburile interne ale altor state.

Potrivit doctrinei, scopul principal al politicii militare a Republicii Moldova este asigurarea securității militare a poporului și statului, prevenirea războaielor și conflictelor armate prin mijloacele de drept internațional. Pentru atingerea acestui scop, Republica Moldova aplică un sistem de măsuri care preconizează: *la nivel global* – participarea la activitatea comunității mondiale în vederea prevenirii războaielor și conflictelor armate și soluționării pașnice a problemelor litigioase; crearea condițiilor care, în cazul unui pericol militar extern, vor asigura realizarea dreptului republicii la asistența organizațiilor internaționale; participarea activă la edificarea sistemului internațional unic de securitate colectivă; *la nivel regional* – stabilirea relațiilor prietenești bilaterale și multilaterale cu statele din regiune, care vor asigura un nivel înalt de încredere reciprocă și deschidere în domeniul militar, precum și ajutorul reciproc în cazul periclitării securității colective; *la nivel național* – crearea unui potențial militar, suficient pentru asigurarea securității militare a statului.

Realizând cursul său militar-politic, Republica Moldova nu acceptă războiul (cu excepția cazurilor de autoapărare) ca mijloc de atingere a scopurilor politice; promovează o politică externă de pace; asigură securitatea sa militară fără a prejudicia securitatea altor state și securitatea generală; nu admite folosirea teritoriului propriu pentru acțiuni agresive contra altor state și pentru dislocarea trupelor străine, cu excepția cazurilor prevăzute de acordurile internaționale privitor la dislocarea contingentelor forțelor pacificatoare. De asemenea, conform doctrinei militare, se consideră parteneri în activitățile de menținere a păcii și securității internaționale, de prevenire a conflictelor armate toate statele și organizațiile internaționale, a căror politică nu cauzează prejudicii intereselor ei și nu contravine Statutului Organizației Națiunilor Unite. Pornind de la aceasta, Republica Moldova respectă principiile inviolabilității frontierelor de stat și reglementării pașnice a litigiilor internaționale; nu consideră nici un stat drept inamic al său; nu înaintează pretenții teritoriale altor state și nu acceptă nici un fel de pretenții teritoriale față de sine; nu admite utilizarea armatei sale pentru atingerea scopurilor politice în interesul unor factori de răspundere, partide, organizații și mișcări social-politice aparte; nu va începe prima acțiuni militare.

Totodată, Republica Moldova este nevoită să țină cont de sursele potențiale existente ale pericolului militar pentru suveranitatea, independența și integritatea teritorială, inclusiv de cele ce țin de relațiile nereglementate dintre diferite state din regiune. Surse potențiale ale pericolului militar pot fi: pretenții teritoriale ale altor state; tentative de amestec în treburile interne, de destabilizare a situației politice interne din republică; prezența pe teritoriul republicii a trupelor străine; activitatea organizațiilor separatiste orientată spre violarea armată a integrității teritoriale a republicii; crearea formațiunilor militare ilegale.

Ținând cont de cele expuse, Republica Moldova își realizează dreptul inalienabil la autoapărare și își asigură securitatea militară prin toate mijloacele de care dispune. Prin urmare, consideră legal și necesar a avea Forțe Armate pentru apărarea suveranității, independenței, integrității teritoriale și a altor interese vitale ale țării dacă va deveni obiectul unei agresiuni pentru localizarea și lichidarea conflictelor armate, precum și a oricăror acte de violență militară în interiorul republicii care periclitează orânduirea ei de stat. Statul asigură crearea și optimizarea cadrului legislativ al securității militare, perfecționează mecanismul de elaborare a politicii militare, de control asupra adoptării deciziilor militar-politice, are grijă de pregătirea cetățenilor și Forțelor Armate pentru apărarea Patriei, de creșterea prestigiului serviciului militar, de asigurarea socială a militarilor. În acest context, Republica Moldova consideră drept sarcină primordială a statului activitatea pentru puritatea mediului înconjurător și, în legătură cu aceasta, acceptă numai acele tipuri de activități militare, armamente, tehnologii militare care nu pun în pericol echilibrul ecologic. Ea nu produce, nu păstrează și

nu va procura arme de nimicire în masă, de asemenea nu va admite dislocarea, tranzitarea și depozitarea pe teritoriul său a mijloacelor de nimicire în masă care aparțin altor state. Responsabilitatea pentru asigurarea securității militare a statului, perfecționarea și dezvoltarea Forțelor Armate o poartă Președintele Republicii Moldova, Parlamentul și Guvernul.

Astfel, conform doctrinei, Republica Moldova efectuează construcția militară în volum suficient pentru asigurarea securității militare a statului. Pregătirea statului pentru apărare este asigurată pe timp de pace prin crearea infrastructurii militare și a Forțelor Armate, a unui sistem stabil al administrației publice și militare, acumularea rezervelor resurselor materiale de mobilizare, precum și prin pregătirea din timp a economiei naționale pentru asigurarea necesităților populației și ale Forțelor Armate pe timp de război. Infrastructura militară a republicii, structura și efectivul Forțelor Armate, înzestrarea și pregătirea lor sunt determinate de caracterul pericolului militar posibil, nu depășesc, dar nu pot fi nici sub nivelul necesar pentru organizarea apărării eficiente a statului.

Forțele Armate se compun din Armata Națională, Trupele de Grăniceri și Trupele de Carabinieri, care au menirea să asigure securitatea militară, paza frontierei și menținerea ordinii publice. Conducerea supremă a Forțelor Armate este exercitată de Președintele Republicii Moldova, Parlament și Guvern; administrarea publică centrală de specialitate este exercitată de ministerele în ale căror structuri funcționează unitățile și instituțiile militare; conducerea militară este exercitată de Marele Stat-major al Armatei Naționale, de Departamentul Trupelor de Grăniceri și de Departamentul Trupelor de Carabinieri. Pe timp de pace, Marele Stat-major al Armatei Naționale elaborează planurile operative și de mobilizare ale Forțelor Armate, organizează pregătirea lor pentru apărarea statului, iar în cazul apariției unui pericol militar sau pe timp de război acesta se transformă în Marele Stat-major al Forțelor Armate pe lângă Comandantul Suprem al Forțelor Armate – Președintele Republicii Moldova și conduce toate unitățile militare pe parcursul organizării și desfășurării acțiunilor de apărare a țării.

Construcția Forțelor Armate se efectuează în corespundere cu următoarele principii: controlul democratic asupra sferei apărării, controlul asupra organelor de conducere militară; respectarea drepturilor și libertăților de cetățean, asigurarea protecției sociale a militarilor în corespundere cu specificul serviciului militar; centralizarea conducerii militare și conducerea unică pe baze legale; divizarea atribuțiilor și împuternicirilor ministerelor ca organe ale administrației publice centrale de specialitate și ale Marelui Stat-major al Armatei Naționale, Departamentului Trupelor de Grăniceri, Departamentului Trupelor de Carabinieri ca organe de conducere militară; corespunderea structurii de organizare a efectivului numeric și de luptă al trupelor cu sarcinile ce le revin, cu legislația, posibilitățile economiei naționale, precum și cu obligațiunile internaționale ale Republicii Moldova; asigurarea unui nivel înalt de profesionalism al efectivului Forțelor Armate; asigurarea materială și financiară prioritară a subunităților de luptă și tehnice; completarea Forțelor Armate pe baza principiului mixt – atât prin recrutare, cât și prin contract, cu trecerea treptată, în viitor, la completarea trupelor în volum deplin pe bază de contract; educația militaro-patriotică a tineretului, a efectivului Forțelor Armate pe baza tradițiilor de istorie militară; departidizarea Forțelor Armate.

Indicii calitativi ce caracterizează construcția Forțelor Armate sunt: capacitatea de luptă, eficacitatea, rezistența, mobilitatea, informatizarea, capacitatea de dirijare a acțiunilor, capacitatea de manevră, vitalitatea, pregătirea de mobilizare și de executare a sarcinilor de luptă.

Asigurarea financiară a Forțelor Armate se efectuează exclusiv de la bugetul de stat. Înzestrarea tehnico-materială a Forțelor Armate se efectuează cu sisteme eficiente de arme, tehnică militară și specială, precum și cu alt echipament, în cantitățile necesare și suficiente pentru realizarea sarcinilor ce le revin. Armamentul, tehnica militară și specială se procură din străinătate, iar în cazuri justificate din punct de vedere economic se produc în republică. Colaborarea tehnico-militară a Republicii Moldova cu alte țări este prerogativa statului și se efectuează în baza legislației în vigoare și acordurilor internaționale la care republica este parte.

Sistemul de instruire și educație a cadrelor militare pentru Forțele Armate este parte componentă a sistemului de învățământ de stat și asigură pregătirea cadrelor militare în instituțiile de învățământ militar din republică și de peste hotare, precum și din rândurile absolvenților instituțiilor de învățământ civile, la cursuri speciale de pregătire militară.

Temelia potențialului militar al republicii o constituie Armata Națională, care se compune din trupe regulate și din rezervă de militari instruiți. Pregătirea și folosirea lor combinată va permite a mobiliza în timp scurt și a folosi eficient resursele umane și economice ale republicii în scopul reținerii și respingerii posibile, localizării și lichidării împreună cu Trupele de Grăniceri și Trupele de Carabinieri a conflictelor armate, precum și contracarării altor pericole militare.

În cazul unei agresiuni împotriva Republicii Moldova, Armatei Naționale îi revin sarcinile de a respinge loviturile aeriene și terestre ale inamicului și de a aduce distrugerii maximal posibile agresorului, de a nu admite pătrunderea lui în adâncul teritoriului țării și de a crea condiții pentru încetarea acțiunilor de luptă la un stadiu începător și încheierea păcii cu condiții ce corespund intereselor Moldovei.

Unități și subunități aparte ale Armatei Naționale pot fi utilizate în scopul sprijinirii formațiunilor Trupelor de Grăniceri și ale Trupelor de Carabinieri la paza frontierei de stat, la protecția populației contra violenței armate, la localizarea, blocarea raioanelor conflictelor posibile și prevenirea ciocnirilor armate, la paza și apărarea obiectelor importante, precum și a formațiunilor protecției civile la lichidarea avariilor, catastrofelor și calamităților naturale, în corespundere cu legislația.

Caracterul local al acțiunilor militare posibile nu admite și face lipsită de sens utilizarea armei nucleare împotriva republicii. O agresiune armată împotriva Republicii Moldova poate fi declanșată cu aplicarea mijloacelor convenționale de distrugere și va fi respinsă prin acțiuni de apărare ale Armatei Naționale cu organizarea și desfășurarea concomitentă a apărării teritoriale pe o parte sau pe întreg teritoriul țării. În acest caz poate fi efectuată mobilizarea parțială sau generală a resurselor umane și economice și trecerea economiei naționale și a autorităților administrației publice pe picior de război.

Principalul gen al acțiunilor de luptă ale Armatei Naționale, indiferent de forma lor de declanșare și desfășurare, este apărarea efectuată de trupele regulate și unitățile apărării teritoriale în formă de operație de apărare. Totodată, o atenție deosebită se acordă apărării mobile. În același timp, marile unități și unități ale Armatei Naționale vor fi pregătite pentru desfășurarea acțiunilor ofensive de luptă în cadrul operației de apărare.

Conducerea generală a Armatei Naționale este exercitată de Președintele Republicii Moldova. Conducerea nemijlocită a Armatei Naționale este exercitată de ministrul Apărării (de regulă, persoană civilă). Conducerea operativă a Armatei Naționale este exercitată de Marele Stat-major al Armatei Naționale. În cazul numirii în funcția de ministru al Apărării a unei persoane civile, șeful Marelui Stat-major este concomitent și Comandantul Armatei Naționale.

Astfel, adoptarea unei noi doctrine militare a țării este un proces obiectiv și legitim, deoarece transformările care au loc pe arena internațională cer nu doar de la Republica Moldova, ci și de la toate statele lumii o nouă reorientare și reevaluare a conținutului doctrinei. Atât SUA, cât și statele europene membre ale NATO deja au determinat direcțiile prioritare ale doctrinei militare. Pentru Republica Moldova, stat independent, elaborarea doctrinei militare este una dintre problemele prioritare ale politicii militare.

Referințe:

1. Clasificarea Domeniilor Științei. Metodologia indicatorilor C-D în baza manualului Frascati, OECD // www.asm.md (accesat: 03.08.2011).
2. Гареев М.А. О некоторых вопросах российской военной доктрины // Военная мысль, 1992, №11, с.34.
3. Петренко В.Я. Что показывает анализ проекта военной доктрины? // Военная мысль, 1992, №1, с.12-13.
4. Афиногенов Д.А. Политические основы военной доктрины государства // Военная мысль, 1992, № 6-7, с.4.
5. Гареев М.А. *Op. cit.*, p.34.
6. Кальтюков А.А. Военная доктрина: подходы к формированию, возможная структура // Военная мысль, 1993, №7, с.13.
7. Françoise Thom. Sfârșitul comunismului. - Iași: Polirom, 1996, p.9.
8. Ладыгин Ф.И. Некоторые выводы из анализа современной военно-политической обстановки // Военная мысль, 1993, №7, с.27-30.
9. The Military Balance 1991-1992, The International Institute for Strategic Studies, Oxford, autumn 1991, p. 235; Petre Opreș, Orientul Mijlociu după cele două războaie din golful persic // Buletinul științific al Sesiunii naționale de comunicări științifice a Academiei Forțelor Aeriene „Henri Coandă” și Centrului Regional pentru Managementul Resurselor de Apărare. Științe militare și socioumane (volum și CD), anul III, nr. 2 (14), Brașov, noiembrie 2002, p.247-256; Болятко А.В. Военно-технические аспекты военной доктрины США // Военная мысль, 1992, №6-7.
10. Воробьев И.Н. Принципы формирования военной доктрины // Военная мысль, 1992, №6, с.17; Гриняев С.Н. Трансформация подходов к строительству вооруженных сил США в условиях глобализации и ее влияние на международную безопасность // <http://www.csef.ru/pdf/719.pdf> (accesat: 01.08.2011)
11. Hotărârea Parlamentului privind Doctrina militară a Republicii Moldova, nr.482-XIII din 6 iunie 1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.38-39/429.

Prezentat la 23.09.2011

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL POLITICII EUROPENE DE VECINĂTATE

Aurelian LAVRIC

Catedra Relații Internaționale, FRIȘPA

The European integration of Republic of Moldova is the main purpose of the present governmental alliance from Chisinau. Since 2009 the process has become real and effective. The author presents the most of the aspects of the past cooperation – the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) with the EU, was signed by the RM in 1994 and come into force in 1998; the UE – Moldova Action Plan within the **European Neighborhood Policy** (February 2005, renewed in 2008) – as well as the nowadays negotiations on the Association Agreement, including an Comprehensive Free Trade Agreement, a Visa liberalization gradual regime (according to a Action Plan on visa liberalization with Republic of Moldova); the cooperation within the Eastern Partnership program; the support through the European Neighborhood Partnership Instrument (ENPI) of the transborder cooperation, regional development; the dialog within the South-Eastern European Cooperation Process (SEECF); the cooperation within the Tempus program, which is implemented in the context of the Eastern Partnership. The conclusion of the article is that Republic of Moldova improved his indexes, a fact which can help it in order to become a member of the European Union.

De la inițierea de către autoritățile Republicii Moldova a primelor demersuri în vederea integrării europene, eforturile acestora au fost apreciate de către statele Uniunii Europene, care așteptau totuși pași consecvenți. Acești pași s-au văzut mai cu seamă de la venirea la guvernare a Alianței pentru Integrare Europeană (AIE) în 2009, când s-a trecut efectiv de la declarații la fapte, respectiv la inițierea reformelor pe care adoptarea parcursului european le presupune. Totuși, „ideea integrării europene” și-a croit drum în mediul politic moldovenesc mai dinainte: „Situția a început să se schimbe după alegerile parlamentare din 1998 și, chiar dacă la nivel de acțiuni n-am mers prea departe, cel puțin la nivel de idee „calea europeană” a ocupat un loc de frunte” [1].

Aceste prime eforturi ale AIE nu au scăpat neobservate, iar numărul statelor membre ale UE care au decis să sprijine concret Republica Moldova pe acest drum a crescut exponențial. Toate aceste țări, democrații vechi sau mai noi, au în comun adeziunea la un proiect geopolitic – proiectul european – capabil să ofere soluții la numeroasele probleme cu care se confruntă continentul nostru. Republica Moldova s-a arătat hotărâtă să îmbrățișeze acest proiect geopolitic.

Conducerea Republicii Moldova întreține relații sistematice cu structurile UE și ale statelor membre. În cadrul acestui dialog în prezent sunt abordate progresele și insuccesele Guvernului de la Chișinău în implementarea **Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize** pentru cetățenii moldoveni, pregătirile pentru lansarea negocierilor moldo-comunitare privind crearea **Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător**. De asemenea, se efectuează schimburi de opinii asupra obiectivelor propuse de **Parteneriatul Estic**, program din care Moldova face parte [2]. Un subiect aparte al discuțiilor îl constituie **problematica conflictului din zona nistreană a Republicii Moldova**, fiind discutate perspectivele reluării negocierilor oficiale în formatul 5+2.

Raporturile Uniunii Europene cu Republica Moldova au loc în cadrul implementării mai multor documente semnate. În acest context, o importanță majoră au avut **Acordurile de Parteneriat și Cooperare (APC)/ Partnership and Cooperation Agreements (PCAs)**, pe care UE a început să le semneze începând din 1994. Cu excepția Republicii Belarus, acordurile au fost ratificate de toate statele și au intrat în vigoare. APC reflectă interesul occidental pentru dezvoltarea unui cadru de cooperare economic și politic pe baze democratice. APC înglobează 3 direcții majore de acțiune:

- 1) dialogul politic regulat;
- 2) îmbunătățirea relațiilor economice;
- 3) intensificarea cooperării culturale.

APC dintre UE și Moldova a fost semnat la 28 noiembrie 1994 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1998. Concepția politicii externe a Republicii Moldova, elaborată în 1995, interpretează APC-ul ca fiind un prim pas pe calea integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

În 2004 Comisia Europeană a lansat **Politica Europeană de Vecinătate (PEV) – European Neighbourhood Policy (ENP)**. PEV a reprezentat o schimbare de comportament al Uniunii Europene față de țările vecine.

Obiectivele acestei politici declarate în 2004 au fost de a stabili la hotarul UE „o centură de țări prietenoase”, la care, împreună cu vecinii din Europa de Est – Ucraina, Belarus și Moldova, deja incluși, s-a mai adăugat un grup mare de țări din Africa de Nord – țările din sudul Mediteranei.

PEV vizează proiecte în domeniul mediului, energiei, transportului, privind asistența financiară ș.a. Obiectivul acesteia este de a pune accentul pe promovarea stabilității, securității și dezvoltării economice. Trebuie menționat că PEV:

- 1) nu este o politică de extindere;
- 2) răspunde nevoilor țării respective (principiul diferențierii);
- 3) se realizează prin parteneriat bilateral și responsabilități comune.

Scopul final al PEV este crearea în viitorul apropiat a unei zone de liber schimb și a integrării economice cu UE („a stake in the UE market”), însă fără perspectiva integrării politice (aderarea la UE nu este încă luată în calcul; a aparține Europei ≠ a se asocia Europei). Prin PEV abordarea UE față de vecinătatea sa de Est pendulează între cele două capete ale spectrului asociere – acces, fiind actualmente mai aproape de o strategie bazată pe asociere („relația privilegiată, specială”, Art.8 din Tratatul de la Lisabona).

Dimensiunea economică a PEV vizează:

- 1) comerț și acces pe piața internă a UE;
- 2) energie, transport și rețele de comunicare;
- 3) dezvoltare socioeconomică.

„O integrare economică profundă între statele vecine și UE este esențială pentru succesul și credibilitatea PEV”, se menționa într-un raport al Comisiei Europene din 2004, când a fost adoptată de către Comisia Europeană o strategie în acest sens: „**European Neighbourhood Policy Strategy Paper**”. Aceasta prevedea:

- 1) implementarea de reforme care vor contribui la dezvoltarea economică și socială a partenerilor, la reducerea disparităților regionale;
- 2) convergența legislației economice, pentru a susține în timp posibilitatea participării la piața comună;
- 3) o continuă diminuare a barierelor comerciale după regulile OMC;
- 4) îmbunătățirea climatului investițional;
- 5) creșterea cooperării regionale la nivel de afaceri, comerț, infrastructură.

În relația economică UE – Moldova pot fi identificate axele majore ale PEV:

- 1) posibilitatea participării pe piață internă a UE;
- 2) liberalizarea pieței interne;
- 3) îmbunătățirea mediului de afaceri și reformarea agendei sociale;
- 4) investiții străine directe (ISD);
- 5) cooperarea regională transfrontalieră;
- 6) dezvoltarea rețelelor de energie și infrastructură de transport.

O importanță majoră revine îmbunătățirii mediului de afaceri și reformării agendei sociale. PEV sprijină eforturile statelor partenere pentru lansarea unui climat de afaceri și investițional propice dezvoltării economice. Drept consecință, rapoartele Băncii Mondiale „A face afaceri cu...” („Doing business with...”) demonstrează un progres semnificativ în ceea ce privește condițiile de operare a unei afaceri în regiunea PEV.

Cu toate acestea, mai este nevoie în continuare de o îmbunătățire a legislației privind mediul de afaceri, de combatere a corupției, de stimulare a inițiativelor private, a cercetării și dezvoltării, de oferire de finanțare pentru IMM-uri, motoarele creșterii economice. Este importantă crearea unei mentalități privind inițiativa întreprinderii economice într-o societate post-sovietică, precum este cea moldovenească, în care timp de 48 de ani de ocupație sovietică s-a anihilat orice asemenea inițiativă, formându-se o mentalitate de dependență a populației de pomana sau mila de la stat, în condițiile lipsei proprietății private.

În februarie 2005 Republica Moldova a semnat cu Uniunea Europeană **Planul de Acțiune UE – Moldova din cadrul PEV (Action Plan)**, document reînnoit în 2008. Acesta prevedea:

- Domeniul Prioritar 1: Susținere în dezvoltarea democratică și în buna guvernare;
- Domeniul Prioritar 2: Susținere în reforma sistemului judiciar și crearea capacității administrative;
- Domeniul Prioritar 3: Susținere în reducerea nivelului sărăciei și în creșterea nivelului economic.

UE a acordat o asistență consistentă țărilor cu care a cooperat și cooperează în cadrul PEV. Moldova a primit € 20 milioane în 2003-2004, € 42 milioane în 2005-2006, € 254 milioane în 2007-2010 și sunt

prevăzute € 273 milioane pentru 2011-2013. Această asistență este oferită în primul rând prin **Instrumentul European de Vecinătate și Parteneriat/European Neighbourhood Partnership Instrument (ENPI)**:

INSTRUMENTUL EUROPEAN DE VECINĂTATE ȘI PARTENERIAT 2011-2013	
Țara	În total în mln. €, 2011-2013
Algeria	172
Armenia	157,3
Azerbaidjan	122,5
Egipt	449,3
Georgia	180,3
Israel	6
Iordania	223
Liban	150
Libia	60
Moldova	273,1
Maroc	580,5
Siria	129
Tunisia	240
Ucraina	470,1

Astfel, în perioada 2011-2013 Moldova va beneficia de:

2011: € 70 milioane;

2012: € 90 milioane;

2013: peste € 110 milioane.

Pentru sprijinirea reformelor pe care le-a demarat Republica Moldova, inclusiv cele ce vizează organele de drept, Comisia Europeană a decis să acorde € 50 mln. numai pentru susținerea reformelor în domeniul justiției și afacerilor interne, dintre care € 10 mln. vor fi alocate până la finele anului 2011 [3].

Moldova este al doilea beneficiar ca pondere după Palestina.

Actualmente, PEV cuprinde două dimensiuni multilaterale:

1) Parteneriatul Estic (mai 2009);

2) Uniunea pentru Mediterană (iulie 2007).

Uniunea Europeană a inclus în programul „**Parteneriatul Estic**” („**Eastern Partnership**”) șase state ex-sovietice – Belarus, Ucraina, Moldova, Armenia, Georgia și Azerbaidjan, aceste țări bucurându-se de o deosebită atenție și sprijin. „Comisia Europeană [CE] a anunțat că politica „Parteneriatului de Est” nu este un preluu pentru o următoare extindere, dar urmărește scopul de a semna „acorduri de asociere” cu Belarus, Moldova, Ucraina, Georgia, Armenia și Azerbaidjan în următorii ani. Acestea sunt menite să atragă cele șase țări mai aproape de UE prin intermediul comerțului liber și vize gratuite, precum și întâlniri regulate la nivel de ministere de externe. Totodată, reprezentanții CE subliniază că aceste acorduri ar trebui să tempereze Rusia în ambițiile sale din est” – transmitea agenția Unimedia într-o știre din 9 decembrie 2008, cu referire la „Euroserver” [4]. „La etapa actuală, nu suntem în poziția de a oferi perspective de aderare”, – a declarat președintele Comisiei, Jose Manuel Barroso. „Noi putem să mergem doar pe un drum mai lung, până la statutul de asociere. Consider că o relație de asociere contează mult. Aceste relații de asociere sunt maxim ce putem face fără a da startul unui proces de aderare la UE”, – a mai menționat Barroso, citat în aceeași știre.

Opiniile privind eficiența Parteneriatului Estic sunt diferite. „Cea mai mare problemă pentru „Parteneriatului Estic” este ca acest program să nu rămână doar pe hârtie. Atât Bruxellesul, cât și Washingtonul, nu reușesc să soluționeze simultan câteva probleme majore de politică externă. Al doilea summit al Parteneriatului Estic, care trebuia să aibă loc în mai [2011 – n. A.L.], a fost amânat până-n toamnă. Cel mai probabil, ca

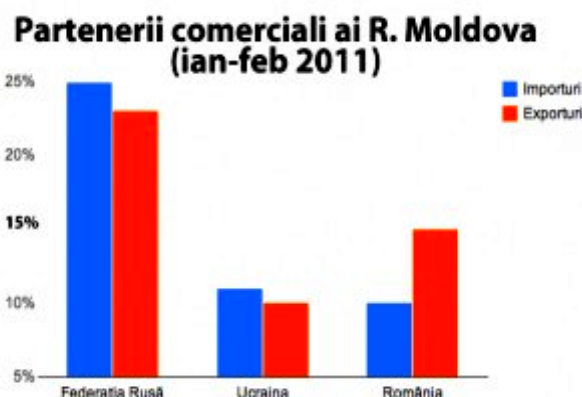
motiv a fost lipsa de interes în organizarea unei reuniuni a liderilor europeni. Aceștia nu doresc să participe la summit-ul Parteneriatului de Est, din cauza crizei financiare, dar și din cauza evoluțiilor din Africa de Nord", – scria Thomas de Waal într-un articol în „The National Interest”, citat de portalul de știri Unimedia pe 13 aprilie 2011 [5]. Potrivit autorului, „dacă catalizatorul pentru crearea Parteneriatului Estic a fost războiul din Georgia din august 2008, atunci „primăvara arabă” [din 2011, n. A.L.] a suflat o nouă viață într-un nou proiect de parteneriat, de data aceasta sudic, numit Uniunea Mediterană". Thomas de Waal opinează că „această atitudine este una ineficientă. Țările din Africa de Nord au nevoie de UE, dar au nevoie și vecinii din Est. O mare parte a populației din aceste țări este în favoarea apropierii de Europa, într-o măsură mai mare decât guvernele lor. În aceste țări există încă sărăcie, iar în patru dintre ele mocnesc conflicte „înghețate”. Iar Bruxellesul poate oferi mai multe pentru a le rezolva decât Washingtonul”. Editorialistul de la „The National Interest” notează că „primele au fost încurajate Republica Moldova, Ucraina și Georgia, prin posibilitatea obținerii unui regim liberalizat de vize. Aceasta este o felie gustoasă a turtei, deoarece în primul rând va beneficia populația țării. Analizând mai profund situația, descoperim surprinzător că liderul în negocierile cu Bruxellesul este Republica Moldova, care a lăsat în urmă Ucraina, Georgia și Armenia. Cea mai săracă țară din „Parteneriatul Estic”, Republica Moldova, are în prezent cel mai pro-european guvern. Prim-ministrul Vlad Filat este în prezent favoritul Bruxellesului, chiar dacă cuvintele sale încă nu sunt acoperite de multe acțiuni. „Parteneriatul Estic” are nevoie de o poveste de succes. Anul acesta se așteaptă multe vizite ale oficialilor europeni. Aceștia chiar pot face aluzii utilizând încă mult timp înainte noțiunea de „posibilă aderare la UE”. „Se mai cere de menționat că Republica Moldova este o țară mică și, prin urmare, mai ușor de absorbit pentru UE”, – se conchide în articol.

Cadrul comercial al UE cu Moldova s-a îmbunătățit odată cu creșterea după 2000 a volumului schimburilor comerciale și cu extinderea Uniunii spre Est. **În 2007, 50,6% dintre exporturile Moldovei au fost către UE.** UE a oferit Republicii Moldova mai multe preferințe comerciale unilaterale, un sistem generalizat de preferințe (SGP) până în ianuarie 2006 și un sistem extins (SGP+) după această dată. Aceasta a permis exportul liber de taxe vamale a aproximativ 22% dintre produsele agricole ale Republicii Moldova și a 55% dintre produsele sale neagricole. La 21 ianuarie 2008, UE a oficializat acordarea de Preferințe Comerciale Autonome Republicii Moldova – aproape 90% din exporturile moldovene au acces liber pe piața UE.

Balanța comercială a Republicii Moldova

Exporturi 2010	Importuri 2010
UE 51,9%	UE 43,4%
Rusia 22,3%	Ucraina 14%
Ucraina 6,3%	Rusia 11,4%
Belarus 6,3%	China 7,5%
Turcia 2,6%	Turcia 5,3%

În ianuarie-februarie 2011, principalii parteneri comerciali ai Republicii Moldova rămâneau totuși Federația Rusă (22,6% din total exporturi și 24,6% – din total importuri), Ucraina (10,5% și 11%) și abia pe locul al treilea România (14,9% și 9,9%), arată datele Biroului Național de Statistică [6]. Cel mai mult, Moldova exportă mărfuri de manufactură și produse alimentare și importă combustibili și mașini, echipamente pentru transport. În primele două luni ale anului, exporturile au totalizat \$ 295,7 mln. – volum superior celui realizat în perioada corespunzătoare din anul 2010, cu 56,3%. În aceeași perioadă, importurile au totalizat \$ 641,7 mln., sau în creștere cu 42,4% față de perioada respectivă a anului trecut. Astfel, deficitul balanței comerciale s-a ridicat la \$ 346 mln. **Destinația exporturilor este prioritară în țările UE**, acestea fiind și originea principală a bunurilor importate în Republica Moldova. Cu țările UE, balanța comercială în primele două luni ale anului 2011 s-a încheiat cu un deficit de \$ 93,1 mln., iar cu țările CSI – de \$ 156,1 mln. Republica Moldova importă mai mult decât exportă, în special din Federația Rusă, Ucraina și China. În perioada ianuarie-februarie 2011 cele mai mari creșteri de exporturi, față de aceeași perioadă a anului 2010, s-au înregistrat către Panama (de 13,2 ori), Uzbekistan (de 9,8 ori) și India (de 7 ori). Cele mai semnificative creșteri de importuri, față de ianuarie-februarie 2011, s-au înregistrat din Uzbekistan (de 5,5 ori), Kazahstan (de 3,2 ori) și Elveția (de 3,2 ori).

Sursa: UNIMEDIA

La 21 decembrie 2009 a avut loc reuniunea Consiliului de Cooperare Uniunea Europeană – Republica Moldova, în urma căreia s-a decis începerea negocierilor privind un **Acord de Asociere (AA) – Association Agreement**. „Am obținut ce ne-am dorit – să existe un început, la fel ca și în cazul Serbiei. Obținerea regimului liberalizat de vize depinde de cum vom gestiona procesele de la Chișinău”, – a declarat prim-ministrul Republicii Moldova, Vlad Filat, după reuniune. „Consiliul de Cooperare nu s-a rezumat doar la un exercițiu de evaluare. A fost un exercițiu în baza căruia deschidem relațiile dintre UE și Moldova, relații de aprofundare și extindere. Denumirea viitorului cadru contractual dintre RM – UE va fi „Acord de Asociere”. Lansarea negocierilor va avea loc pe 12 ianuarie [2010 – n. A.L.] la Chișinău și, practic, din acest moment se începe misiunea experților de elaborare a foilor de parcurs”, – a mai spus Filat [7]. De cealaltă parte, președintele Uniunii Europene, Herman van Rompuy, a menționat că instituțiile UE sunt optimiste în privința Republicii Moldova. „Consiliul a apreciat ca pozitiv întregul proces politic din Moldova. A fost primul Consiliu de Cooperare cu noul guvern, iar echipa dlui Filat este angajată pe calea proceselor democratice, fapt apreciat de UE”, – a mai precizat van Rompuy. Totodată, el a ținut să sublinieze unele idei, fiind citat pe larg în aceeași știre:

„1. În primul rând, sunt încântat să anunț că UE și Moldova se vor angaja într-un acord de asociere. Acest acord va înlocui parteneriatul de cooperare din '98. Acordul nou va fi ambițios și va contribui la integrarea economică și politică a Republicii Moldova în UE.

2. Uniunea Europeană și Moldova urmăresc continuarea proceselor de promovare a drepturilor omului, dialogul în ce privește chestiunea vizelor și liberul schimb. Moldova acordă o atenție sporită drepturilor omului. Deci, vești bune pentru toată lumea.

3. Am avut discuții interesante în privința Parteneriatul Estic. Moldova sprijină ferm Parteneriatul Estic. Avem valori comune, deci este firesc să aprofundăm relațiile noastre.

4. În privința chestiunii transnistrene, vă pot spune că vom acționa în comun cu partenerii din formatul 5+2. Știm angajamentul Republicii Moldova pentru a ajunge la un consens și apreciem acest lucru”.

În ce privește ajutorul financiar, oficialii europeni prezenți la aceeași conferință de presă au precizat că sunt angajați într-un dialog permanent cu Republica Moldova. „Mobilizăm resurse europene, în primul rând un pachet de asistență macrofinanciară. Fondurile parțiale din acest program vor ajunge în Moldova în prima jumătate a lui 2010. Acesta va fi legat de programul FMI și va depinde de condițiile pe care Republica Moldova va reuși să le îndeplinească. Pregătim de asemenea și asistența noastră tradițională pentru 2011-2013. Fondurile financiare vor fi direcționate pentru apropierea UE – Moldova din punct de vedere politic și economic”, – au mai precizat oficialii UE. Referindu-se la ridicarea vizelor pentru cetățenii moldoveni, reprezentanții Consiliului de Cooperare UE – RM au precizat că dialogul în privința acestei chestiuni va începe în debutul anului 2010.

Pe 12 ianuarie 2010 UE și RM au inițiat la Chișinău negocierile privind **Acordul de Asociere (AA)/Association Agreement**. AA conține trei componente: acordul politic, de liber schimb și regimul liberalizat de vize. Astfel, AA are în prim-plan crearea unui **Acord de Liber Schimb Profund și Comprehensiv (ALSPC) – Comprehensive Free Trade Agreement** între Moldova și UE, precum și oferirea unui **Regim de vize libe-**

realizat gradual – Visa liberalization. Negocierile privind AA vizează în primul rând domeniile: politic, economic (piață liberă), reformele în justiție.

Un Acord de Liber Schimb Profund și Comprehensiv (ALSPC) merge mai departe de eliminarea progresivă a barierelor tarifare și netarifare; acesta nu e destinat doar scopurilor comerciale, ci, de asemenea, oferă acces pe piață și serviciilor, investițiilor, achizițiilor publice și multor alte sectoare, ducând, astfel, la o aliniere a legislației țărilor partenere PEV la acquis-ul UE. Efecte ale acestuia, conform unor estimări din 2010 ale unor experți din Republica Moldova, vor fi:

- 1) eliminarea în timp a barierelor administrative;
- 2) reducerea riscurilor și incertitudinilor;
- 3) reducerea barierelor tehnice (netarifare) în calea comerțului (BTC);

4) ar putea complementa eforturile politice de (re)integrare a zonei estice a Republicii Moldova, necontrolate de Chișinău.

5) în final, va conduce la implementarea acquis-ului comunitar (reformele instituționale, înlăturarea intereselor de grup).

În opinia cercetătorilor Centrului de Cercetare Socială și Economică din Polonia, pe termen lung, câștigurile estimate în urma unei integrări profunde cu economia UE și armonizării instituționale pot ajunge până la 8-10% din PIB:

- ✓ Armenia – 1,14% pe an;
- ✓ Azerbaidjan – 2,34%;
- ✓ Belarus – 4,71%;
- ✓ Georgia – 1,19%;
- ✓ Moldova – 1,5%;
- ✓ Ucraina – 1,62%.

Această rată de creștere anuală ar aduce un câștig total ce s-ar putea dovedi a fi în timp foarte mare.

Costurile implicate de crearea unui ALSPC sunt semnificative. Costurile de armonizare în Armenia se vor ridica la \$ 2,3 mlrd., în Azerbaidjan – la \$ 6,4 mlrd., în Belarus – la \$ 11,8 mlrd., în Georgia – la \$ 2,7 mlrd., în Republica Moldova – la \$ 1,1 mlrd. și în Ucraina – la \$ 32,3 mlrd. Aceste costuri reprezintă aproximativ 30-36% din PIB-ul acestor țări în 2006, un procent foarte important care, în opinia unor experți, ar putea să nu fie suportat în viitorul apropiat.

La 30 septembrie 2010 a fost semnat Protocolul adițional la *Acordul de Parteneriat și Cooperare*, care oferă Moldovei posibilitatea să participe în șapte programe destinate țărilor candidate la aderare: proiecte în domeniul vamal, energie, sănătate, transporturi, inovații, comunicare și competitivitate.

Până în prezent s-au desfășurat șapte runde de negocieri moldo-comunitare pe marginea AA. Discuțiile au loc în patru grupuri de lucru. Sunt abordate subiecte ce se referă la politica externă, securitate, justiție și la cooperarea economică. În cadrul unei conferințe de presă privind rezultatele ședinței din 13-14 octombrie 2010, după a patra rundă, desfășurată la Chișinău, Iurie Leancă, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene, a menționat că la capitolul „cooperare economică” au fost închise deja 18 din 22 capitole asupra cărora s-a negociat. La rândul său, Gunnar Weigand, șeful delegației UE, directorul pentru Europa de Est, Caucazul de Sud și Asia Centrală, a menționat că rămân o serie de prevederi care trebuie negociate și ajustate în cadrul următoarelor runde de negocieri, accentuând atenția deosebită pe care o necesită diferendul transnistrean, fiind o lacună la capitolul „securitate regională”. Weigand a remarcat pasul important pe care l-a făcut Republica Moldova ratificând Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma. Oficialul european a precizat că, în urma încheierii celei de-a patra runde a negocierilor, UE va emite niște recomandări-cheie pentru Republica Moldova, care vor viza și subiectul creării zonei de liber schimb. „În acest an, s-a ajuns la un progres enorm în relațiile de cooperare UE-Moldova” [8], – a mai spus Weigand, reiterând angajamentul ferm al Uniunii Europene în privința liberalizării regimului de vize.

În ajunul celei de-a V-a runde de negocieri, desfășurate la 17 ianuarie 2011, la Bruxelles, premierul Vlad Filat, citat de Unimedia la 17 decembrie 2010, declara că țara noastră își dorește să lanseze cât mai curând negocierile pe marginea Acordului de comerț liber și aprofundat și să semneze Acordul de Asociere RM – UE [9].

Pe 24 ianuarie 2011 Guvernul de la Chișinău a anunțat că a obținut **Planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize UE – RM (Action Plan on visa liberalisation with the Republic of Moldova)**. Planul

conține condiții tehnice în practic toate domeniile, pe care trebuie să le respecte autoritățile de la Chișinău, dar și criterii concrete după care va fi evaluată realizarea prevederilor incluse în acest Plan de acțiuni. „Planul a fost elaborat după șase luni de la inițierea unui dialog în acest sens” [10], – a declarat Cecilia Malmstrom, Comisarul european pentru Afaceri Interne, în cadrul unei conferințe de presă, ceea ce „demonstrează angajamentul foarte clar al Republicii Moldova de a obține liberalizarea regimului de vize”. Cecilia Malmstrom a mai menționat că „obiectivele incluse în acest Plan trebuie atinse nu doar pentru obținerea liberalizării regimului de vize, ci și în interesul cetățenilor Republicii Moldova”. Totodată, Comisarul european a precizat că Planul de acțiuni înmănat Republicii Moldova include „aceleași cerințe, dar și aceleași criterii de evaluare”, pe care Uniunea Europeană le-a pus în fața altor țări europene care și-au propus liberalizarea regimului de vize. „Este vorba despre introducerea pașapoartelor biometrice, gestionarea eficientă a frontierei, dar și combaterea corupției și a crimei organizate, a spălării de bani ș.a.”, – a concretizat Comisarul european. Cecilia Malmstrom a mai spus că UE „va susține Republica Moldova în ce privește implementarea Planului de acțiuni, prin intermediul unor programe financiare care deja sunt implementate în Republica Moldova și care vor fi realizate pe viitor”. La rândul său, prim-ministrul Vlad Filat a spus că Planul de acțiuni înseamnă „pași concreți pe care trebuie să îi întreprindă Republica Moldova pentru ca cetățenii săi să aibă acces la unul dintre drepturile fundamentale ale omului – libera circulație”.

Implementarea documentului este însă destul de costisitoare. „Pentru implementarea **Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană** Republica Moldova are nevoie de € 39 mln.”, – declara la 1 martie 2011, în cadrul unei ședințe a Comisiei parlamentare pentru politică externă și integrare europeană, viceministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene Natalia Gherman [11]. „Banii urmează a fi împrumutați de la partenerii externi și vor fi utilizați pentru reformarea Ministerului Afacerilor Interne și a Serviciului Grăniceri”. Ea a precizat că această sumă este estimativă, iar în următoarele 2-3 săptămâni la Chișinău va sosi un grup de specialiști din partea Comisiei Europene și va face totalurile finale ale procesului de liberalizare a regimului de vize. Planul de acțiuni prevede două etape: prima ține de ajustarea cadrului legislativ, iar a doua – de gestionarea frontierelor, combaterea corupției și reforma justiției. Natalia Gherman a spus că, în mare parte, banii împrumutați vor fi utilizați pentru procurarea unor sisteme sofisticate la punctele de trecere a frontierei și pentru instruirea personalului. În luna iunie, Comisia Europeană urma să elaboreze primul raport de monitorizare a implementării Planului de acțiuni. Viceministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene le-a spus deputaților că pentru Comisia Europeană este important că Republica Moldova a început implementarea Planului de acțiuni, iar reformele propriu-zise pot să dureze mai mulți ani. În știre se preciza că, anterior, premierul Vlad Filat a declarat, totuși, că până în 2012 Republica Moldova ar putea obține dreptul cetățenilor săi de a călători fără vize în Uniunea Europeană.

La 11 aprilie 2011, la Chișinău a avut loc cea de-a șasea rundă de negocieri pe marginea AA. Pe agenda participanților la reuniune au figurat subiecte referitoare la domeniile de cooperare economică și sectorială, justiție, dialog politic și reforme [12]. Natalia Gherman, viceministru al Afacerilor Externe și Integrării Europene, a declarat în cadrul unei conferințe de presă că 21 din cele 24 capitole din Acordul de Asociere cu UE au fost finalizate. Ea a remarcat că a fost semnat cel de-al doilea raport de progres privind negocierile pentru Acordul de Asociere. Viceministrul de Externe a comunicat că au fost închise provizoriu negocierile pe toate subiectele legate de dialogul politic și reforme, cooperarea în domeniul politicii externe și securitate. „Capitolul „justiție, libertate și securitate” este aproape de un acord provizoriu. Rămân a fi în continuare negociate domeniile mediu, impozite și transport”, – a mai spus ea [13]. La rândul său, Miroslav Lajčák, conducătorul Delegației UE la Chișinău, directorul executiv pentru Europa și Asia Centrală, Serviciul European pentru Acțiune Externă, Comisia Europeană, a apreciat progresele înregistrate de Republica Moldova, menționând că runda a șasea de negocieri a fost una semnificativă pentru Republica Moldova în procesul de integrare europeană.

La 25 mai 2011 Comisia Europeană și Serviciul European de Acțiune Externă al UE a lansat **noua abordare a Politicii Europene de Vecinătate (PEV) „Un nou răspuns pentru vecinătatea în schimbare”**. Era vorba despre o abordare mai diferențiată între statele partenere și UE. Această nouă abordare condiționează creșterea sprijinului din partea UE în funcție de progresul în consolidarea democrației și statului de drept, prin consacrarea principiului „mai mult pentru mai mult”. Republica Moldova a salutat această nouă Politică Europeană de Vecinătate la ședința din 21 iunie, la Bruxelles, a Biroului Adunării Parlamentare *Euronest*, prin președintele Comisiei parlamentare de politică externă și integrare europeană, deputatul Igor Corman,

șeful delegației parlamentare moldovene la Euronest și vicepreședinte al acestei adunări parlamentare [14]. Euronest reprezintă dimensiunea parlamentară a Parteneriatului Estic și este format din 110 membri: 60 de membri din partea Parlamentului European și câte 10 membri din partea partenerilor estici: Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Armenia, Azerbaidjan, Belarus.

Cea de a șaptea rundă de negocieri pe marginea AA a avut loc la 5 iulie 2011 la Bruxelles [15]. În cadrul negocierilor, părțile au constatat un nou progres în ceea ce privește Preambulul, Obiectivele și Principiile Generale ale Acordului, inclusiv prevederile instituționale, generale și finale, fiind atins un acord provizoriu referitor la dimensiunea parlamentară și cea în domeniul cooperării cu societatea civilă. Au fost avansate negocierile la capitolul Justiție, Libertate și Securitate, fiind aproape de atingerea unui acord provizoriu și au fost continuate negocierile asupra a 3 capitole din cele 24: Cooperarea Economică, Sectorială și Financiară. Delegațiile au avut un schimb de informații cu privire la procesul de pregătire pentru lansarea negocierilor privind crearea *Zonei de Comerț Liber, Aprofundat și Cuprinzător*, partea moldovenească salutând aprobarea mandatului Comisiei Europene de către Consiliul UE. Delegația UE, la rândul său, a luat notă de cel de-al doilea raport de progres prezentat la 30 iunie curent de către autoritățile de la Chișinău. La finalul runde, s-a convenit ca următoarea rundă de negocieri să fie stabilită pentru toamna anului 2011 la Chișinău; între timp, părțile vor continua discuțiile în cadrul grupurilor de lucru prin intermediul videoconferințelor.

Pe 6 iulie 2011 președintele Consiliului European Herman van Rompuy a efectuat o vizită oficială la Chișinău. El a declarat că „lupta cu corupția și reforma justiției sunt prioritare pentru Republica Moldova în procesul de integrare europeană. Implementarea reformelor trebuie să fie una reală, nu doar prin elaborare de legi, iar Uniunea Europeană va acorda sprijinul necesar în acest sens. O Moldovă de sucuces este o piesă importantă în puzzle-ul Europei pașnice și de succes” [16]. Oficialul european a reiterat că UE este gata să ofere 50 milioane de dolari pentru reforma sistemului judecătoresc. „Apreciam eforturile depuse de guvernul moldovean. Noi știm că reformele sunt dificile, dar ele sunt necesare. Cu cât mai multe reforme implementate, cu atât mai mult sprijin din partea Uniunii Europene”, – a mai spus Herman Van Rompuy, accentuând că Republica Moldova a atins progrese în procesul de implementare a reformelor. El s-a referit la negocierile privind *Acordul de Asociere*, aprobarea mandatelor pentru negocierea *acordului de liber schimb și aviatic*, dar și la implementarea *Planului de acțiuni în vederea liberalizării regimului de vize*.

Herman van Rompuy a mai declarat în cadrul unui briefing susținut în comun cu președintele interimar al Republicii Moldova, Marian Lupu, că „stabilitatea politică este un element-cheie în promovarea reformelor. Fără stabilitate politică nici un fel de reforme nu poate să ajungă la o finalitate. Să fiți realiști și în același timp ambițioși. Implementați toate reformele la care RM și UE au căzut de comun acord. Sunt convins că Republica Moldova va rămâne un model pentru statele din regiune” [17]. Marian Lupu a declarat: „În cadrul discuțiilor am menționat că sunt satisfăcut de calitatea și viteza procesului de negocieri privind Acordul de Asociere RM – UE. După 7 runde de negocieri avem 21 din 25 de capitole provizoriu închise, în special în domeniul economic și cooperarea sectorială. Vom avea și în continuare o abordare constructivă pentru a avea o finalitate în acest proces și, într-un final, să fie semnat acest Acord de Asociere. Totodată, am subliniat că apreciem foarte înalt poziția UE în cadrul negocierilor în formatul 5+2, care a fost mereu foarte constructivă și echilibrată. Contăm în continuare pe un rol și mai activ al UE”.

O componentă importantă a cooperării UE – RM este **dezvoltarea regională**. În perioada anilor 2012-2013, UE și-a anunțat disponibilitatea să acorde € 7 mln. pentru Programele Pilot în Dezvoltarea Regională din Republica Moldova [18]. Astfel, până în iunie 2011 în scopul implementării Programelor Pilot de Dezvoltare Regională, Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor a stabilit liniile directorii pentru realizarea respectivelor Programe Pilot, precum și regiunile unde vor fi acestea implementate. Programele urmează a fi realizate cu participarea cofinanțării Republicii Moldova la nivel de circa 15-50%.

La 28 iunie 2011, în cadrul unui seminar, Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor (MDRC) în colaborare cu Direcția Generală Politică Regională a Comisiei Europene (DR REGIO) au discutat lansarea Programului Pilot în Dezvoltarea Regională, în cadrul Parteneriatului Estic, prin intermediul cărora va fi valorificată suma de € 7 mln., bani alocați de Uniunea Europeană pentru dezvoltarea regională din Republica Moldova în perioada 2012-2013 [19]. Astfel, potrivit ministrului Marcel Răducan, prin implementarea Programului Pilot de Dezvoltare Regională vor avea de câștigat toți, scopul acestuia fiind sprijinirea dezvoltării regiunilor, în același timp fiind create condiții necesare stimulării creșterii economice a regiunilor mai slab dezvoltate. „Valorificarea acestor resurse depinde de instituțiile publice centrale, regionale și locale, dar și de

parteneri; astfel, prin organizarea acțiunilor similare pot fi identificate direcțiile de intervenție și formulat planul de acțiuni pentru următorii ani”, – a mai adăugat acesta. În prezent, proiectele din domeniul dezvoltării regionale sunt finanțate de Fondul Național pentru Dezvoltare Regională, cu sprijinul partenerilor externi și al autorităților publice locale. Astfel, o diversificare a instrumentelor financiare în domeniul dezvoltării regionale ar deveni un deziderat tot mai puternic al Guvernului, dar și al MDRC.

Vecinătatea europeană oferă Republicii Moldova mai multe posibilități în ceea ce privește **cooperarea transfrontalieră**. Republica Moldova este parte la 3 inițiative transfrontaliere de tipul euroregiunilor:

- 1) Dunărea de Jos (1998): raionul Cahul (Republica Moldova), județele Brăila, Galați și Tulcea (România) și regiunea Odesa (Ucraina);
- 2) Prutul de Sus (2000): raioanele Bălți și Edineț (Republica Moldova), județele Botoșani și Suceava (România) și regiunea Cernăuți (Ucraina);
- 3) Siret–Prut–Nistru (2002): fostele județele Ungheni, Chișinău, Lapușna, Soroca și Orhei (Republica Moldova) și județele Iași, Piatra Neamț și Vaslui (România).

În prezent, aproximativ 70% din teritoriu și 80% din populația Republicii Moldova participă la activități transfrontaliere în cadrul euroregiunilor (€ 126 mln. sunt acordate prin *Instrumentul European de vecinătate și parteneriat (IEVP)* acestui proiect al euroregiunilor).

Unul dintre proiectele finanțate prin intermediul IEVP în perioada 2007-2013 este „Programul Operațional Comun România – Ucraina – Republica Moldova 2007-2013”, privind cooperarea transfrontalieră [20]. Programul își propune crearea unei punți de legătură între cele trei state partenere, cu scopul susținerii comunităților din zonele de frontieră în găsirea unor soluții comune la problemele similare cu care acestea se confruntă. Prin intermediul acestui Program autoritățile locale și alte organizații din zonele de frontieră vor fi încurajate să colaboreze în vederea dezvoltării economiei locale, rezolvării anumitor probleme legate de mediul înconjurător și pentru întărirea pregătirii pentru situații de urgență. Programul va promova, de asemenea, o mai bună interacțiune între comunitățile din zonele de frontieră. Finanțarea Comisiei Europene pentru Programul în cauză este de € 126,72 mln. pentru perioada 2007-2013. La aceste fonduri se va adăuga cofinanțarea celor trei state partenere, potrivit tabelului de mai jos.

Bugetul Programului pentru perioada 2007-2013, în Euro

Contribuția Comunității Europene	126.718.067
Cofinanțare națională din partea celor trei state partenere	11.404.628
În total	138.122.69

Decizia privind finanțarea a fost luată în 2007, iar implementarea Proiectului a început din 2010, prin Ministerul Dezvoltării Regionale și Turismului al României. Implementarea are loc prin cele două birouri regionale de cooperare transfrontalieră de la Suceava și Iași, care au contracte de cooperare cu ministerul respectiv. Fiecare beneficiar trebuie să contribuie cu cel puțin 10% din valoarea Proiectului.

O altă inițiativă la care participă Republica Moldova în contextul vecinătății UE este **Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (PCESE) – South-Eastern European Cooperation Process (SEECP)**, din care fac parte 12 state membre. SEECP este o structură de cooperare regională neinstituționalizată, care a apărut în anul 1996, la inițiativa Bulgariei. SEECP reprezintă, pentru regiunea Sud-Estului Europei, principalul forum de dialog politic și consultare, inclusiv la cel mai înalt nivel, constituind un instrument important pentru promovarea intereselor statelor participante privind integrarea în structurile politice, de securitate și economice europene și euro-atlantice.

La 29 iunie 2011, la Bečići, Muntenegru, a avut loc reuniunea Miniștrilor Afacerilor Externe din statele participante la PCESE. Miniștrii au discutat realizarea obiectivelor acestei structuri, precum și subiecte ce țin de consolidarea dimensiunii parlamentare și a cooperării în domeniile justiției și afacerilor interne, evoluțiile înregistrate în 2010-2011 de către statele din Balcanii de Vest, atât în privința parcursului european și euro-atlantic, cât și în ceea ce privește procesul de reconciliere regională. Pe 30 iunie a avut loc cel de-al XIV-lea summit al șefilor de stat și de guvern ai PCESE, la care a participat președintele interimar al Republicii Moldova, Marian Lupu [21]. Șefii de stat și de guvern ai PCESE au semnat, la finalul summit-ului din Muntenegru, o rezoluție în care și-au expus viziunea asupra activității forului internațional pe parcursul următorului an.

Astfel, consolidarea cooperării regionale e privită de statele membre PCESE drept *un instrument important pentru promovarea integrării europene* pentru țările din regiune. Prin semnarea acestui act, șefii statelor membre ale procesului au reafirmat parcursul european, dar și determinarea de fortificare a parteneriatului strategic pentru dezvoltarea și prosperitatea Europei de Sud-Est, prin proiecte de reabilitare și dezvoltare regională în domeniul infrastructurii, transportului, energeticii și comunicațiilor, investițiilor și combaterii crimei organizate [22].

Republica Moldova întreprinde eforturi privind aderarea la *Spațiul Aeronautic Comun European (ECAA)*. În cadrul unei vizite a premierului Vlad Filat la Bruxelles, pe 25 martie 2011, a fost reiterat interesul Republicii Moldova vizavi de inițierea negocierilor pentru aderarea la ECAA. Comisia Europeană a dat asigurări că va transmite spre aprobare statelor membre ale UE decizia de a iniția negocierile cu Republica Moldova privind aderarea țării la ECAA. Comisia Europeană a arătat că sprijină Republica Moldova în acest sens, astfel încât Moldova va primi suportul necesar pentru atingerea obiectivului propus [23]. Iar pe 14 iulie 2011 secretarul general al Guvernului Republicii Moldova, Victor Bodiu, a prezidat ședința grupului de negocieri ai Acordului privind Spațiul Aerian Comun (ASAC) UE – Moldova [24]. În cadrul ședinței, omologul său european, Klaus Geil, a transmis un proiect de acord, care în următoarele zile urma să fie prezentat pentru consultări tuturor instituțiilor care sunt vizate, dar și reprezentanților societății civile. Secretarul general al Guvernului a mai menționat că viitorul ASAC UE – RM va menține statutul independent al Autorității Aeronautice Civile din Republica Moldova, eliminând astfel o serie de riscuri semnificate privind posibilele „stopări nemotivate la sol” ale operatorilor naționali. S-a stabilit ca negocierile cu reprezentanții Comisiei Europene să aibă loc în trei runde. Prima întâlnire – în perioada 27-28 iulie 2011 la Chișinău, următoarele fiind programate pentru lunile septembrie și noiembrie ale aceluiași an.

Pe 27 iulie 2011 a avut loc prima rundă de negocieri pentru semnarea Acordului privind Spațiul aerian comun RM – UE. Echipa de negociatori din partea Republicii Moldova a fost condusă de către Secretarul General al Guvernului, Victor Bodiu, iar cea a Comisiei Europene – de către Klaus Geil, Director General pentru Mobilitate și Transport. Potrivit lui Iurie Leancă, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene, negocierea și implementarea Acordului va permite Republicii Moldova să fie tratată ca țară eligibilă în ceea ce privește aderarea la Uniunea Europeană. Ambasadorul Dirk Schuebel, șeful Delegației UE în Republica Moldova, a accentuat că finalizarea cu succes a negocierilor va însemna aderarea Republicii Moldova la spațiul aerian integrat, fapt ce va atrage după sine sporirea competitivității în domeniu, îmbunătățirea managementului traficului aerian, implementarea standardelor europene în ceea ce privește transportul aerian, mediul și siguranța pasagerilor. Oficialii moldoveni au menționat că interesul Guvernului Republicii Moldova este ca, în rezultatul acestui Acord, să beneficieze cetățeanul, pentru care vor fi oferite prețuri reduse la biletele de avion, va fi diversificată oferta destinațiilor avia. De asemenea, vor spori numărul turiștilor străini în țara noastră și veniturile la buget [25].

Unul dintre programele importante care se desfășoară în contextul Parteneriatului Estic este **Tempus** [26]. Acesta este un program al Comisiei Europene, a cărui implementare în prezent se află la cea de a patra etapă, ce acoperă perioada 2007-2013 (Tempus IV). „Obiectivul general al Programului Tempus IV constă în facilitarea *cooperării în domeniul învățământului superior* între statele membre ale UE și țările partenere din vecinătate” [27]. Programul contribuie la promovarea unei convergențe voluntare a sistemelor de învățământ superior din țările partenere cu evoluțiile din domeniu din UE. Scopul proiectelor Tempus constă în promovarea cooperării multilaterale între instituțiile de învățământ superior, autoritățile și organizațiile statelor membre ale UE și ale țărilor partenere și se concentrează asupra reformei și modernizării învățământului superior. În general, Programul Tempus este gestionat de *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency* de pe lângă Comisia Europeană. Republica Moldova a aderat la programul Tempus în anul 1994. În perioada 1994-2010 în țară au fost implementate peste 60 de proiecte cu o valoare totală de circa € 13 mln.

În concluzie putem afirma că Republica Moldova se află într-un proces de cooperare strânsă cu instituțiile Uniunii Europene în cadrul Politicii Europene de Vecinătate. Deși situația economică din țară, atât conform rapoartelor instituțiilor oficiale de monitorizare, ale expeților, dar și după cum este percepută de populație, nu s-a îmbunătățit, ci, dimpotrivă, s-a înrăutățit în ultima perioadă de timp, rezultatele bune în negocierile dintre RM și UE sunt îmbucurătoare. Totuși, lipsa unei perspective clare pentru RM de a deveni membru al UE reprezintă un impediment în calea dezvoltării mai profunde a Moldovei. În același timp, vecinătatea estică este un măr al discordiei între cei doi actori regionali, UE și Rusia. Interdependența dintre Rusia și

statele din dimensiunea de est a PEV este scăzută în domeniul comerțului, medie în politica externă și mare în sectorul energetic.

Puterea dură a Rusiei vs. cea a UE în domeniile economic și energetic [28]

Rusia	UE
Preluări de infrastructură (Belarus, Ucraina, Moldova și Armenia)	Sanțiuni inteligente: încetarea demersurilor de cooperare, neacordare de vize
Prețuri diferențiate la energie (exemplul Ucrainei)	Reducerea asistenței financiare
Embargouri de petrol și gaz	Evaluare critică prin Planurile de Acțiune
Blocade comerciale (vin, legume, carne etc.) în Moldova și Georgia	

Fiind conștienți de faptul că după aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană, în 2007, rezerva față de continuarea procesului de extindere a luat amploare, precum și ținând cont de faptul că Republica Moldova nu a trimis deocamdată la Bruxelles o cerere de aderare la Uniunea Europeană, putem vorbi totuși de premise ale aderării RM la UE:

- 1) De la sfârșitul anului 2009, Republica Moldova a înregistrat progrese mari în domeniul democratizării și reformelor.
- 2) Din grupul celor șase state din Parteneriatul Estic, Republica Moldova are atitudinea cea mai favorabilă față de UE.
- 3) Din grupul celor șase state din Parteneriatul Estic, Republica Moldova are economia cea mai orientată către Uniune. Cum circa jumătate din comerțul exterior total al Moldovei se realizează cu UE, conform rapoartelor de presă ale Comisiei Europene, se poate afirma că Moldova a atins deja un nivel înalt de integrare comercială cu UE și această tendință, conform estimărilor, se va menține și în viitor.
- 4) Fiind o țară mică, Republica Moldova poate fi absorbită mai ușor de Uniunea Europeană.
Toate acestea ne permit să sperăm că integrarea europeană este o perspectivă reală pentru țara noastră.

Referințe:

1. Serebrian Oleg. Politică și geopolitică. - Chișinău: Cartier, 2004, p.9.
2. Întâlnire Vlad Filat și Angela Merkel. Germania pune cuvântul pentru Moldova, <http://unimedia.md/?mod=news&id=34040>, 10.08.2011.
3. Președintele Consiliului European vine la Chișinău, <http://unimedia.md/?mod=news&id=31691>, 16.07.2011.
4. Jose Manuel Barroso: Parteneriatul de Est urmărește scopul de a semna „acorduri de asociere” cu Moldova, Belarus, Ucraina, Georgia, Armenia și Azerbaidjan, <http://unimedia.md/?mod=news&id=8597>, 16.07.2011.
5. The National Interest: Surprinzător, cea mai săracă țară din Parteneriatul Estic are în prezent cel mai pro-european guvern, <http://unimedia.md/?mod=news&id=32579>, 10.08.2011.
6. Rusia, Ucraina și România rămân prietenii comerciali ai Moldovei, <http://unimedia.md/?mod=news&id=32425>, 10.08.2011.
7. Vlad Filat și Herman Van Rompuy: Suntem încântați să anunțăm că UE și Moldova se vor angaja într-un Acord de Asociere, <http://unimedia.md/?mod=news&id=15377>, 16.07.2011.
8. S-a încheiat cea de-a patra rundă de negocieri moldo-comunitare pe marginea Acordului de Asociere. Leancă: „Suntem la un nivel avansat al negocierilor”, <http://unimedia.md/?mod=news&id=24860>, 11.08.2011.
9. Filat la Bruxelles: Vom menține același ritm și în cadrul celei de-a V-a runde de negocieri pe marginea Acordului de Asociere, <http://unimedia.md/?mod=news&id=27500>, 16.07.2011.
10. Republica Moldova a obținut Planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize, http://www.arena.md/?go=news&n=2723&t=R.Moldova_a_obținut_Planul_de_acțiuni_privind_liberalizarea_regimului_de_vize_, 11.08.2011.
11. Visul european ne va costa 39 milioane de euro, http://www.arena.md/?go=news&n=3482&t=Visul_european_ne_va_costa_39_milioane_de_euro, 11.08.2011.
12. Acordul de Asociere Moldova-UE se negociază astăzi, la Chișinău, <http://unimedia.md/?mod=news&id=32427>, 11.08.2011.
13. Punct pe 21 din 24 capitole din Acordul de Asociere RM-UE, <http://unimedia.md/?mod=news&id=32461>, 11.08.2011.

14. Igor Corman a discutat cu Stefan Fule despre Politica Europeană de Vecinătate, http://www.arena.md/?go=news&n=6348&t=Igor_Corman_a_discutat_cu_Stefan_Fule_despre_Politica_Europeană_de_Vecinătate, 11.08.2011.
15. Cea de-a șaptea rundă de negocieri a Acordului de Asociere între Republica Moldova și UE, http://www.arena.md/?go=news&n=6750&t=Cea_de_a_șaptea_rundă_de_negocieri_a_Acordului_de_Asociere_între_R.Moldova_și_UE, 11.08.2011.
16. Președintele Consiliului European la întâlnirea cu Filat: Prioritatea nr.1 – lupta cu corupția, <http://unimedia.md/?mod=news&id=36150>, 16.07.2011.
17. Van Rompuy către Lupu: „Să fiți realiști și ambițioși în implementarea reformelor”, <http://unimedia.md/?mod=news&id=36173>, 16.07.2011.
18. 7 milioane de euro din partea UE pentru dezvoltarea regională din Moldova, <http://unimedia.md/?mod=news&id=32681>, 11.08.2011.
19. 7 milioane de euro de la UE pentru dezvoltarea regională a Moldovei, <http://unimedia.md/?mod=news&id=35792>, 11.08.2011.
20. http://ro-ua-md.net/index.php?option=com_content&view=article&id=190&Itemid=226, 16.07.2011.
21. Marian Lupu va participa la Summit-ul șefilor de state și de guverne, <http://unimedia.md/?mod=news&id=35834>, 11.08.2011.
22. Statele membre SEECP au semnat un acord de cooperare regională, <http://unimedia.md/?mod=news&id=36030>, 11.08.2011.
23. Președintele Consiliului European vine la Chișinău, <http://unimedia.md/?mod=news&id=31691>, 16.07.2011.
24. Comisia Europeană a transmis un proiect de Acord privind Spațiul Aerian Comun UE-RM, <http://unimedia.md/?mod=news&id=36536>, 16.07.2011.
25. Prima rundă de negocieri pentru semnarea Acordului privind spațiul Aerian Comun UE-RM, <http://unimedia.md/?mod=news&id=37062>, 27.07.2011.
26. <http://eacea.ec.europa.eu/tempus/>, 19.07.2011.
27. Arion Valentin. TEMPUS IV – Reforma învățământului superior prin cooperare universitară internațională. - În: TEMPUS în Moldova (1994-2010)”. - Chișinău, 2010, p.1.
28. Dimitrova Antoaneta și Dragneva Rilka. Constraining external governance: interdependence with Russia and the CIS as limits to the EU's rule transfer in the Ukraine // Journal of European Public Policy, Volume 16, Issue 6, 2009.

Prezentat la 12.08.2011

IMPLICAREA UNIUNII EUROPENE ÎN GESTIONAREA CONFLICTULUI DIN ESTUL REPUBLICII MOLDOVA ȘI IDENTIFICAREA UNEI SOLUȚII

Aurelian LAVRIC

Catedra Relații Internaționale, FRIȘPA

The involvement of the European Union (EU) within the conflict on the banks of the Dniester River in Republic of Moldova is an important factor of searching of a durable solution. European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM), which started in November, 30, 2005, is an example of the EU interest in the security of this region. The EU is the main financial supporter of the Moldovan Government in the process of reforms. EU is part of the negotiation process in format 5+2, as an observer together with USA, in the conflict from the Eastern part of Republic of Moldova. Unfortunately, the Russian diplomacy plays a double game: it does not want to leave its zone of occupation from the Eastern part of Republic of Moldova and yet wants to be seen as a peacemaker and a mediator in the conflict. Until the EU will take the initiative in the negotiation process, without an clear agreement between the EU and Russia, the conflict on the banks of the Dniester River will not be solved.

Politica Europeană de Vecinătate (PEV) vizează în primul rând două mari domenii: dezvoltarea economică și securitatea. Integrarea europeană a fost concepută în 1950, în mare măsură ca un exercițiu de soluționare a conflictelor. Mijloacele sale au fost economice, dar obiectivul era de natură politică: să asigure pacea și stabilitatea în Europa. Crearea unor solidarități, prin intermediul comerțului, întrepătrunderea economiilor, prin negocieri politice constante în cadrul unor instituții comune, sunt cele mai bune modalități de a consolida legăturile de interese între țări. „Europa nu se va realiza dintr-o dată și nici printr-o construcție de ansamblu: ea se va realiza prin relații concrete, care să creeze mai întâi o solidaritate de fapt”[1], – se spune în declarația lui Robert Schuman, ministrul francez al Afacerilor Externe, pronunțată la 9 mai 1950 și citată de Sylvain Kahn. În opinia lui Kahn, interacțiunea economică a fost și este forța motrice a integrării. UE este principalul donator din lume, iar programele sale de cooperare sunt un instrument-cheie în relațiile bilaterale și regionale. Dezvoltarea este punctul central al acțiunilor externe ale UE. Interdependența între sprijinul economic și consolidarea stabilității este ceea ce se urmărește prin politica de extindere a UE, precum și prin cea de vecinătate. Pacea și stabilitatea în vecinătate sunt atinse printr-o cooperare mai strânsă economică.

Abordarea UE față de exterior se circumscrie conceptului teoretic de putere blândă (*soft-power*). La nivel internațional, UE este văzută ca o forță pozitivă, al cărei scop este să promoveze stabilitatea, securitatea, bunăstarea și cooperarea în domenii de interes comun prin utilizarea de stimulente, de cele mai multe ori economice. Legăturile comerciale reprezintă una dintre principalele modalități de transmitere a puterii blânde. Cel mai mare atu al UE este cel reprezentat de influența sa economică. UE a devenit cel mai mare bloc comercial din lume (UE). Însușește 19% din importurile și exporturile mondiale; este lider în ceea ce privește investițiile străine directe (ISD). UE nu este numai o putere în domeniul comerțului, ci, totodată, o putere prin intermediul comerțului. UE încearcă să exercite influență prin condiționarea deschiderii pieței sale de necesitatea implementării de reforme și realizării de schimbări de politici ale vecinilor. UE exercită o influență importantă și asupra Republicii Moldova – o zonă-tampon între sferele de influență ale Federației Ruse și UE, țară ce se confruntă cu consecințele unui conflict înghețat. Conflictul nistrean este o consecință a ocupației de-a lungul deceniilor a teritoriului actual al Republicii Moldova de către Rusia țaristă și apoi de către URSS. Practic, zona central-estică a Republicii Moldova este o rămășiță a ocupației sovietice. Influența UE în Republica Moldova vizează nu doar raporturi economice, sprijin financiar, ci și participarea UE în procesul de negocieri privind soluționarea conflictului din zona nistreană a RM. În prezent nu există negocieri oficiale în acest format. Totuși, chiar și consultările informale în formatul 5+2 (Moldova, așa-numita Republică Moldovenească Nistreană – **părți** în conflict; OSCE, Rusia și Ucraina – **mediatori**; [Rusia și Ucraina mai sunt considerate **țări garante**]; UE și SUA – **observatori**) ar putea contribui la detensionarea situației din zonă.

Procesul de negocieri în formatul 5+2 este unul anevoios. Chișinăul a confirmat de mai multe ori poziția guvernului Republicii Moldova privind soluționarea conflictului doar pe cale pașnică, prin intermediul procesului de negocieri în acest format. Republica Moldova continuă măsurile de consolidare a încrederii, spri-

jinite de UE. În acest scop, fiecare departament are câte un oficial responsabil de relațiile cu Tiraspolul și de continuarea acțiunilor. **În prezent circa 700 de întreprinderi din nerecunoscuta sunt înregistrate ca agenți economici la Chișinău (înregistrarea a început de la 18 mai 2006, când I.Smirnov a permis aceasta).**

UE este implicată activ atât prin statutul său de observator în formatul informal 5+2, cât și prin sprijinirea măsurilor de încredere (*technical confidence measures*) promovate împreună cu autoritățile de la Chișinău și Tiraspol. Acestea vizează cooperarea în domeniul economic, transporturi, infrastructură. Una dintre acestea este reluarea în toamna anului 2010 a circulației trenului pe ruta Chișinău-Odesa. 15% din resursele obținute de Moldova prin Instrumentul European de Vecinătate și Parteneriat/European Neighbourhood Policy Instrument (ENPI) reprezintă alocări în proiecte legate de soluționarea conflictului. Este vorba despre oferirea expertizei în grupurile de experți ș.a.

Un exemplu al interesului UE față de zona de conflict îl reprezintă Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM). Ea a fost lansată la 30 noiembrie 2005 la solicitarea comună a Președinților Republicii Moldova și Ucrainei, adresată Comisiei Europene. O serie de activități transfrontaliere ilegale, inclusiv traficul de ființe umane, contrabanda, falsificarea documentelor la frontieră și alte activități comerciale ilicite, se desfășurau de-a lungul celor 1222 km ai frontierei moldo-ucrainene, un fenomen agravat de situația în regiunea central-estică, necontrolată de guvernul Republicii Moldovei (adiacentă la porțiunea de 472 km a frontierei moldo-ucrainene). Drept rezultat, ambele guverne pierdeau venituri importante din cauza acestor activități criminale.

Misiunea EUBAM este finanțată în întregime de Uniunea Europeană în contextul ENPI, iar Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) este partenerul său de implementare. EUBAM reprezintă un organ consultativ, tehnic, mandatat să consolideze capacitățile partenerilor săi – serviciile vamale și de grăniceri, organele de ocrotire a legii și agențiile de stat din Moldova și Ucraina.

Oferind susținere cuprinzătoare partenerilor săi în domeniul celor mai bune practici, prin intermediul oficiului central din Odessa și al celor șase birouri teritoriale situate la frontiera moldo-ucraineană, Misiunea EUBAM prevede că procedurile vamale și de frontieră aplicate în Moldova/Ucraina vor reflecta standardele predominante din Uniunea Europeană. Într-un context mai larg, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, EUBAM reprezintă un instrument unic prin intermediul căruia UE tinde, pe de o parte, să încurajeze comerțul și călătoriile legitime, iar, pe de altă parte, să garanteze securitatea cetățenilor săi prin combaterea criminalității.

EUBAM are un buget anual de 12 milioane de Euro și mai mult de 200 angajați, dintre care aproximativ 100 experți delegați și contractați din statele-membre ale UE, patru angajați ai PNUD și 126 angajați locali din Moldova și Ucraina. Un Memorandum de Înțelegere semnat la sfârșitul anului 2005 de Comisia Europeană, Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei reprezintă baza legală a activității Misiunii EUBAM, iar Consiliul Coordonator – care se întrunește de două ori pe an – este organul executiv al Misiunii. Cele șase valori de bază ale Misiunii sunt *neutralitate, parteneriat, încredere, rezultate, serviciu și transparență*. Mandatul Misiunii a fost extins deja de două ori (în 2007 și încă o dată în 2009), iar mandatul curent expiră la 30 noiembrie 2011.

UE nu intenționează să participe cu forțele militare ale statelor sale membre la înlocuirea forțelor rusești de menținere a păcii, pentru că nu există o asemenea solicitare din partea Republicii Moldova și pentru că în programul AIE II se menționează că RM intenționează să solicite ONU trimiterea de trupe în Moldova.

În ultima perioadă de timp au avut loc mai multe runde de consultări informale în formatul 5+2. În cadrul acestor reuniuni sunt abordate chestiuni privind: promovarea măsurilor de consolidare a încrederii (modalitățile de intensificare a activității Grupurilor de lucru pentru consolidarea încrederii), asigurarea libertății circulației persoanelor și a bunurilor, garanțiile în procesul de reglementare; dificultățile cu care se confruntă școlile moldovenești cu predare în baza grafiei latine din regiune; situația din Zona de Securitate; condamnarea unor cetățeni moldoveni de către structurile nistrene (delegația moldovenească a solicitat eliberarea neîntârziată a lui Ilie Cazac, chemând, totodată, partenerii internaționali la conjugarea eforturilor în vederea atingerii acestui obiectiv); facilitarea activității economice a întreprinderilor din zona nistreană; perspectivele reluării negocierilor oficiale în formatul 5+2.

Problematika conflictului nistrean și evoluțiile din ultima perioadă constituie un subiect aparte în cadrul întrevederilor dintre conducerea moldovenească și liderii statelor occidentale. Pe 19 mai 2011 la Berlin cancelarul Angela Merkel și premierul Vlad Filat au discutat despre acest subiect. „Ne bucurăm mult că în luna iunie [2011] vor fi reluate negocierile în formatul 5+2, cu participarea **tuturor** (subl. – A.L.) părților implicate”, – a menționat

Merkel, spunând că în discuțiile purtate cu Președintele Federației Ruse, Dmitrii Medvedev, a pledat pentru accelerarea procesului de identificare a unei soluții care să conducă la reintegrarea Republicii Moldova. Potrivit cancelarului german, **soluția** ce va fi identificată trebuie să asigure **o viață mai bună tuturor cetățenilor Republicii Moldova într-o țară unită**.

Pe 21 iunie 2011 la Moscova a avut loc a treia rundă de negocieri informale în formatul 5+2 din anul respectiv (precedentele două runde avusesse loc la Viena pe 14-15 februarie și pe 4-5 aprilie). Părțile participante au convenit să revină la subiectul relansării necondiționate a procesului de negocieri politice în formatul 5+2 la reuniunea următoare (din 21 iunie), care trebuia să conducă la începerea primelor negocieri oficiale, după ce discuțiile au intrat în impas în timpul guvernării PCRM. Negocierile oficiale în formatul 5+2 au fost întrerupte în 2005 și în 2007. De atunci, întrunirile poartă caracter informal. În 2010 au avut loc doar consultări, ambele informale. Rusia a cerut reluarea rapidă a negocierilor în formatul 5+2 după întâlnirea ministrului rus de Externe, Serghei Lavrov, cu omologul său moldovean Iurie Leancă, la sfârșitul lunii martie 2011.

Speranțele privind avansarea procesului de negocieri nu s-au îndreptățit însă. Agenția de analiză internațională Stratfor, citată pe 21 iunie 2011 de Unimedia [2], informa (știrea intitulată de Unimedia „STRATFOR a dezvăluit detaliile acordului care vor fi discutate astăzi la Moscova”) că Berlinul și Moscova colaborează pentru a soluționa oficial conflictul transnistrean. Aceste eforturi sunt primul indiciu demonstrabil de colaborare ruso-germană pentru a soluționa problemele de securitate europeană. Potrivit sursei, cancelarul german Angela Merkel și premierul rus Vladimir Putin au convenit pe 14 iunie asupra unei rezoluții când cei doi s-au întâlnit la Geneva, Elveția. Cele două părți au discutat detaliat problema transnistreană înaintea negocierilor din 21 iunie de la Moscova. Se aștepta ca noua rezoluție să acorde o reprezentativitate a regiunii transnistrene în Parlamentul Republicii Moldova și să permită staționarea forțelor de securitate europene în Nistria împreună cu cele ruse. Cu toate acestea, Stratfor sublinia că „detaliile specifice ale acordului sunt mult mai puțin importante decât faptul că acesta este primul caz când Federația Rusă și Germania colaborează în comun pentru a soluționa probleme-cheie de securitate europeană”. Potrivit Stratfor, reuniunea din 21 iunie privind conflictul transnistrean „ar putea avea consecințe care ajung cu mult dincolo de Republica Moldova”. Semnificația reală a acestei rezoluții este faptul că Berlinul și Moscova speră că acordul va convinge întreaga lume că cooperarea între Germania și Rusia este un progres în multe domenii și nu este o amenințare. Analistii de la Stratfor își exprimau totuși îngrijorarea că reprezentativitatea regiunii nistrene în Parlamentul Republicii Moldova va duce, probabil, la o înlocuire a vectorului pro-european al guvernării cu o coaliție pro-rusă. „Oare nu face Germania un sacrificiu oferind Republicii Moldova stabilitate, însă o guvernare pro-rusă?”, – se conchide în analiza Stratfor.

Oricum, la 21 iunie 2011 portalul de știri Unimedia a transmis că cea de-a treia rundă de consultări informale în formatul 5+2 a eșuat [3]. Potrivit unui comunicat al Guvernului, „poziția inflexibilă a delegației de la Tiraspol nu a permis adoptarea unei decizii privind reluarea negocierilor oficiale în formatul 5+2. Astfel, participanții au convenit să **suspende** runda de la Moscova pentru a purta consultări adiționale și pentru a reveni la discuții în capitala rusă într-o perioadă apropiată. În declarație se sublinia că poziția Republicii Moldova de a relua necondiționat negocierile oficiale a fost susținută unanim de mediatorii și observatorii în procesul de reglementare. „Delegația Republicii Moldova a reiterat că obiectivul principal al procesului de negocieri în format oficial îl constituie **elaborarea statutului juridic special pentru regiunea nistreană** cu respectarea suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, în cadrul frontierelor recunoscute în plan internațional. Abordarea în cauză este împărtășită de către toți partenerii internaționali implicați în procesul de reglementare – Rusia, Ucraina, OSCE, Uniunea Europeană și SUA”.

Pe 22 iunie 2011 agenția Unimedia, citând publicația „Kommersant”, a difuzat știrea „Moscova îl presează pe Smirnov să se retragă” [4]. „Ieri, runda de consultări în formatul 5+2 de la Moscova a eșuat”, – se spunea în textul știrii. „Părțile nu au putut ajunge la un numitor comun în vederea relansării negocierilor oficiale”. Între timp, Kremlinul își amplifică presiunea asupra liderului separatist, Igor Smirnov. Potrivit publicației „Kommersant”, care citează surse din cadrul structurilor de forțe ruse, Smirnov ar fi primit o ofertă de a se retrage, în schimbul unor garanții de securitate. Amânarea runde de consultări în formatul 5+2 a demonstrat că eforturile Moscovei de a așeza părțile implicate la masa de negocieri au eșuat. Între timp, autoritățile ruse și-au îndreptat toate forțele pentru a-l înlocui pe Igor Smirnov cu un politician mai concesiv, și anume: cu adversarul liderului transnistrean, președintele parlamentului autoproclamatei republici nistrene, Anatoli Kaminski. Moscova speră că noua guvernare de la Tiraspol ar putea fi mai ușor convinsă de necesitatea unei reconcilierii

cu Chișinăul. În conflictul dintre Tiraspol și Chișinău, Rusia este de partea ultimului. Încă în perioada premergătoare negocierilor de la Moscova reprezentantul special al Federației Ruse pentru reglementarea transnistreană, Serghei Gubarev, a declarat că „este timpul pentru a reveni la formatul oficial de negociere”. Potrivit autorului articolului, pentru a facilita soluționarea conflictului, diplomații ruși au convenit în prealabil cu partenerii din Republica Moldova și Nistrenia protocolul final al reuniunii de la Moscova. Cu toate acestea, documentul nu a fost semnat. Motivul principal a fost poziția Tiraspolului, care a spus explicit că nu are cu cine să discute soluționarea definitivă a conflictului. Văzând că Smirnov a început campania electorală, Kremlinul a decis să se implice, prin susținerea oponentilor acestuia. Moscova a declarat deschis că în contextul în care liderul separatist are deja 70 de ani, e timpul cineva să-i ocupe locul. „Faptul că Moscova nu-și mai ascunde intențiile de a-l înlocui pe Smirnov înseamnă că presiunea asupra lui va continua să crească. Din unele surse sigure, dispunem de informații că Smirnov a primit o ofertă de a renunța la încă un mandat de președinte, în schimbul unor garanții de securitate pentru el, familia și businessul lui. Singura problemă este că acesta nu a demonstrat deocamdată dorința de a ține cont de sugestiile Moscovei”, – conchide editorialistul de la „Kommersant”.

Totuși, vicepremierul Eugen Carpov a declarat că procesul de negocieri în formatul 5+2, desfășurat la Moscova pe 21 iunie, a fost suspendat, dar va fi reluat într-o perioadă apropiată, a transmis agenția Arena.md pe 23 iunie în știrea cu titlul „Vicepremierul Carpov: Negocierile în formatul 5+2 vor fi reluate” [5]. Vicepremierul a specificat că toți participanții sprijină univoc poziția Republicii Moldova, iar procesul trebuie reluat și în cadrul negocierilor formale trebuie discutate soluționarea politică a conflictului care trebuie să se bazeze pe elaborarea statutului juridic special al regiunii nistrene ca parte componentă a Republicii Moldova. Tot pe 23 iunie, citat de Unimedia în știrea intitulată „Tiraspolul dă vina pe Chișinău. Carpov: Chișinăul nu acceptă condiționări”, Carpov a mai declarat că partea moldovenească nu acceptă niciun fel de condiții pentru a da start discuțiilor oficiale [6]. El a comentat astfel un comunicat de presă al așa-numitului minister de externe al RMN, în care se menționa că reluarea consultărilor oficiale în formatul 5+2 privind reglementarea conflictului transnistrean nu poate avea loc în baza declarațiilor goale și resurselor populiste din partea unei părți. Tiraspolul arăta că în urma întrevederilor anterioare, în același format, partea moldovenească nu a întreprins acțiuni reale, care ar demonstra dorința politică a Chișinăului privind soluționarea anumitor probleme și formarea condițiilor necesare pentru reînnoirea discuțiilor oficiale în formatul 5+2. De cealaltă parte, vicepremierul pentru reintegrare al Republicii Moldova, Eugen Carpov, citat de Unimedia pe 23 iunie, în știrea intitulată „Tiraspolul dă vina pe Chișinău. Carpov: Chișinăul nu acceptă condiționări”, a declarat că „toți partenerii sprijină negocierile formale, care trebuie să pornească de la statutul juridic special al Transnistriei, care apare în componența Republicii Moldova. Nu poate fi discutat niciun alt tip de soluționare decât bazat pe integritatea teritorială a Republicii Moldova. La Moscova am purtat discuții multe, dar până la sfârșit nu am reușit să convingem reprezentanții de la Tiraspol pentru a ajunge la o decizie pozitivă. Runda de la Moscova nu a fost încheiată, a fost suspendată. Ea va fi continuată într-o perioadă apropiată. Probabil, din nou la Moscova. Ministrul Lavrov a fost prezent la reuniunea de deschidere și a reiterat aceleași teze care au la bază integritatea teritorială a Republicii Moldova”, – a precizat Carpov. Întrebat de ce nu s-a ajuns la un numitor comun cu partea nistreană, Carpov a declarat că reprezentanții de la Tiraspol au încercat să pună pe masa de discuții unele condiții, care ar prezenta o pistă falsă. „Ei încearcă să vorbească despre agenți economici din regiunea transnistreană și deblocarea economică de către partea moldovenească. În realitate, lucrurile stau un pic diferit. Negocierile oficiale trebuie începute fără precondiții. Acest argument e susținut în totalitate de participanții la formatul 5+2, – a conchis Carpov.

În cadrul vizitei sale oficiale la Chișinău, la 6 iulie 2011, referindu-se la problema transnistreană, președintele Consiliului European Herman van Rompuy și-a exprimat speranța că în septembrie vor fi reluate negocierile oficiale în formatul 5+2, unicul capabil să ofere o soluție pentru rezolvarea conflictului nistrean [7]. Van Rompuy și-a manifestat speranța că în curând se va găsi o soluție politică și că într-un final Moldova să nu mai fie divizată. „Cetățenii Moldovei și întreaga regiune merită ca acest conflict transnistrean, care a afectat regiunea o perioadă mult prea îndelungată, să fie rezolvat cât de curând”, – a mai spus oficialul european [8].

La 12 iulie 2011, la Bender, au avut loc consultări între viceprim-ministrul Republicii Moldova pentru reintegrare, Eugen Carpov, și șeful diplomației de la Tiraspol, Vladimir Iastrebeac [9]. Printre subiectele discutate au fost: restabilirea circulației trenurilor marfare pe segmentele transnistrene ale căilor ferate din Republica Moldova, restabilirea liniei directe de telefonie fixă între ambele maluri ale Nistrului, a serviciilor

poștale, precum și găsirea unor soluții privind utilizarea spectrului de frecvențe radio. De asemenea, a fost abordată problema școlilor cu predare în grafia latină din regiunea nistreană. Participanții s-au arătat dispuși să identifice problemele existente în domeniile lor de activitate și să elaboreze mecanisme de soluționare a acestora, fapt menit să conducă la ameliorarea vieții populației de pe ambele maluri ale Nistrului. La consultări au participat reprezentanți ai agențiilor și organizațiilor de profil din Republica Moldova și regiunea nistreană responsabile pentru telecomunicații, traficul feroviar, precum și reprezentanți ai autorităților vamale ale ambelor părți. Pentru a evita repetarea greșelilor precedente, partea nistreană insistă asupra semnării unui document care ar putea oferi anumite garanții participanților la procesul de negocieri.

Deși implicarea UE în soluționarea conflictului este una consistentă, inclusiv prin cancelarul german Angela Merkel, impactul Bruxellesului ar putea fi unul mai mare. Este clar că Rusia nu are nici un interes în soluționarea conflictului, deoarece aceasta ar însemna retragerea armatei sale și a pozițiilor din zonă. Inițiativa Rusiei de a prelua inițiativa în susținerea negocierilor ni se pare o farsă, care a indus în eroare UE. Numai negocieri sub egida UE ar putea să conducă la soluționarea conflictului. Numai negocieri între UE și Rusia, în urma cărora Rusia ar putea primi ceva pentru care să abandoneze zona sa de ocupație de pe teritoriul Moldovei, ar putea pune capăt conflictului.

Dar, la 27 august 2011, în știrea intitulată „Wikileaks 2009: Moscova s-a resemnat cu înfrângerea comuniștilor în Moldova”, portalul de știri Unimedia prezenta dezvăluirea făcută de site-ul Wikileaks a unui document care datează din 11 august 2009, trimis de Ambasada americană de la Moscova. Referindu-se la scrutinul electoral din 5 aprilie 2009, autorii textului notau că rezultatul alegerilor nu va afecta implicarea Rusiei în soluționarea conflictului transnistrean. Viceministrul rus de externe, Grigori Karasin, s-a întâlnit pe 31 iulie cu reprezentantul diplomației transnistrene, Vladimir Iastrebeak, pentru a discuta perspectivele soluționării conflictului, în lumina rezultatului alegerilor. Iar președintele Comisiei de Afaceri Internaționale a Dumei de Stat, Konstantin Kosacev, a declarat lui Igor Smirnov că **Transnistria nu va fi niciodată o „monedă de schimb” pentru Rusia** (subl. – *A.L.*) [10]. „În pofida sprijinului acordat lui Voronin înaintea alegerilor, Rusia nu a avut altceva de ales decât să stabilească relații cu noul guvern al Republicii Moldova. Acestea se vor extinde, de asemenea, și asupra intențiilor Rusiei de a rezolva conflictul transnistrean, cât de sincere ar fi ele”, – se spune în concluziile documentului.

Așadar, constatăm din această știre că Moscova nu are de gând să cedeze zona sa de ocupație (iar fără aceasta nu se poate vorbi despre o rezolvare a problemei nistrene, căci problema nistreană constă tocmai în aceasta – în păstrarea de către Rusia a unei zone de ocupație pe teritoriul Republicii Moldova) și că de sinceritatea „intențiilor Rusiei de a rezolva conflictul” se îndoiesc pe bună dreptate diplomații americani de la Ambasada din Moscova. Negocierile eșuate din 21 iunie 2011 de la Moscova sunt o nouă reușită a Rusiei în acțiunile sale de manipulare a opiniei publice internaționale și a oficialilor statelor Uniunii Europene. Atâta timp cât aceștia nu vor lua taurul de coarne, problema va rămâne nerezolvată. Dar UE se va putea implica în conflict și va putea propune inițiative utile numai atunci când va înțelege esența acestuia.

Revenit din Germania, unde pe 19 mai 2011 a avut o întrevedere cu cancelarul german Angela Merkel, premierul Vlad Filat a reiterat hotărârea conducerii germane de a se implica în soluționarea conflictului din estul Republicii Moldova și s-a arătat surprins de faptul că doamna Merkel cunoaște atât de bine situația din Moldova, legată de conflict. Cancelarul Merkel a declarat în cadrul întrevederii cu prim-ministrul Vlad Filat la Berlin că **soluția pentru rezolvarea conflictului transnistrean, ce urmează a fi identificată**, trebuie să asigure o viață mai bună tuturor cetățenilor Republicii Moldova într-o țară unită. Oficialul european a mai spus că în discuțiile purtate cu președintele Federației Ruse, Dmitrii Medvedev, a pledat pentru accelerarea procesului de identificare a unei soluții care să conducă la reintegrarea Republicii Moldova. „Noi înțelegem situația Moldovei, deoarece **Germania a fost afectată de scindare**” [11], – a adăugat Merkel.

Totuși, președintele autoproclamatei RMN, Igor Smirnov, într-un interviu pentru publicația poloneză „Nowa Europa Wschodnia”, citată pe 20 mai 2011 de portalul de știri „Unimedia” [12], declară că soluționarea conflictului nistrean, după exemplul unirii celor două Germanii, propus de politicienii europeni, este inacceptabil. Smirnov a spus că este pentru unificarea regiunii pe care o conduce și a Republicii Moldova (sic!) cu Rusia. „Sunt de acord că împreună am fost în componența RSSM, dar nici legal, nici istoric, nici economic noi nu am trăit în același stat cu Republica Moldova. Am fost mereu separați în toate domeniile. Prin urmare, exemplul Germaniei de Vest și al celei de Est nu este unul reprezentativ”, – a declarat Igor Smirnov.

Aceste declarații ale șefului de la Tiraspol denotă faptul că doamna Merkel nu are o bună informare despre situația reală din zona de conflict și despre natura conflictului. Doamna cancelar nu o are din cauză că responsabilii de la Chișinău nu au o înțelegere corectă a naturii și esenței conflictului. S-a ajuns la aceasta deoarece opinia publică din Republica Moldova și din lume a fost supusă unui înalt grad de manipulare. Pentru o persoană neavizată, la prima vedere pare logic faptul că dacă au existat două Germanii, se impunea la un moment dat ca cele două părți ale unei națiuni să se reunească. Pe malurile Nistrului există Republica **Moldova** și o Republică **Moldovenească** Nistreană. Deci, s-ar impune o reunificare și o reintegrare a lor, așa cum vede și doamna Merkel. Numai că RMN este *moldovenească* doar cu numele, adică prin această denumire este manipulată opinia publică. Este o situație cu totul diferită de cazul celor două foste Germanii de până în 1990 sau al celor două Corei. Practic, RMN este o Republică **Rusă** Nistreană, atât prin limba oficială folosită în administrație și în spațiul public, prin controlul armat și al serviciilor de securitate exercitat de Rusia pe acel teritoriu, cât chiar și din punct de vedere informal: „Noi nu am ieșit din componența URSS, iar Rusia este succesorul Uniunii Sovietice”, – spune Smirnov. „Oricine ar fi la putere în Federația Rusă – Elțin, Putin, Medvedev – înțelege că în Transnistria („Pridnestrovie”, adică cea mai mare parte a zonei de pe malul stâng al Nistrului și municipiul Bender cu satele Gâasca, Proteagailovca, Chițcani, Cremenciug și Merenești, de pe malul drept al Nistrului, n.n. – *A.L.*) locuiește **poporul rus**”, – declara Igor Smirnov într-un alt interviu pentru postul de radio „Golos Rossii”, citat pe 30 aprilie 2011 de „Unimedia” [13]. Astfel, din punctul de vedere al șefului de la Tiraspol, RMN este un teritoriu rusesc (în cadrul actualei Rusii), locuit de ruși, și pe Smirnov nu îl preocupă atât de mult recunoașterea internațională a RMN. Jurnaliștii polonezi de la „Nowa Europa Wschodnia” l-au rugat să comenteze situația în care comunitatea internațională nu recunoaște juridic statul nistrean și „președintele” de la Tiraspol a spus, ca pentru oameni care habar n-au despre ce întrebă, că important este ca Federația Rusă să înțeleagă „Pridnestrovie”/Nistrenia. Desigur, Rusia o înțelege, pentru că teritoriul RMN este controlat de armata Rusiei și de o administrație formată din persoane venite din Rusia (deși moldovenii constituie în jur de 40% din populația regiunii, niciunul din cei nouă miniștri ai „guvernului” de la Tiraspol nu este moldovean; ucrainenii și rușii constituie aproximativ câte 30% fiecare comunitate).

E clar totuși că pe teritoriul așa-zisei RMN locuiesc nu numai ruși, preponderent în orașe, ci și ucraineni și moldoveni, mai ales în sate. „Doar la noi au rămas adevărați moldoveni care citesc și scriu în grafia chirilică”, – a mai spus Smirnov jurnaliștilor de la „Nowa Europa Wschodnia”. Într-adevăr, acolo există un fenomen interesant: pot fi întâlnite persoane care se declară moldoveni (pentru că bunicii sau părinții le sunt moldoveni), dar care gândesc și vorbesc în limba rusă. Pe aceste persoane Igor Smirnov cu siguranță le poate include în noțiunea „poporul rus” din Nistria/Pridnestrovie.

Conducerea de la Chișinău, oficialii statelor europene care vor să contribuie la soluționarea conflictului trebuie să înțeleagă că denimirea de *republică moldovenească nistreană* este o farsă, că teritoriul de pe malul stâng al Nistrului istoric a aparținut Ucrainei. Ei trebuie să ia în considerare faptul că populația rusă și rusificată de acolo este orientată spre Rusia, iar dacă includerea *de iure* a teritoriului respectiv în statul rus nu este posibilă (întrucât teritoriul respectiv nu se mărginește cu Rusia), rusofonii de acolo ar prefera Ucraina. Să nu uităm că pe 25 august 1991 Sovietul Suprem de la Tiraspol a adoptat declarația de independență a RMN și o adresare către Sovietul Suprem al Ucrainei. În zilele imediat următoare Smirnov cu un grup de camarazi s-a deplasat la Kiev pentru a se întâlni cu președintele Leonid Kravciuk, căruia i-a înmănat „rugămintea de a fi primită Nistria/Pridnestrovie în componența Ucrainei” [14].

Cu părere de rău, conducerea de la Chișinău nu înțelege faptul că astăzi oamenii nu pot fi impuși să accepte să se supună unor decizii politice care îi vizează, dar cu care nu sunt de acord. E bine să scăpăm de mitul conform căruia dacă va fi retrasă armata rusă de pe Nistru, populația de acolo, în totalitatea ei, va accepta jurisdicția Republicii Moldova. Consideram că în încercarea de a identifica o soluție pentru rezolvarea conflictului nistrean trebuie să pornim de la faptul că *în toamna anului 1940 regimul bolșevic de la Moscova a comis o crimă împotriva popoarelor ucrainean și moldovean*. Au fost rupte din trupul Basarabiei nordul și sudul regiunii. Acum, în raioanele Noua Suliță și Reni majoritatea populației o constituie moldovenii (așa se identifică și se declară ei înșiși). Iar din Ucraina au fost rupte teritoriile pe care s-au aflat și se află sate ucrainene – cu excepția majorității satelor moldovenești din raioanele Dubăsari, Grigoriopol și Slobozia. Dacă se poate vorbi de o reunificare a Moldovei (și de o soluționare durabilă a conflictului), ea nu poate să vizeze decât reunificarea moldovenilor din Noua Suliță, a românilor moldoveni din raioanele Herța, Adâncata și Stotojineț cu Republica Moldova și de reunificarea populației ucrainene și ruse din stânga Nistrului cu Ucraina. Schimbul de

teritorii dintre Republica Moldova și Ucraina, după precedentul Palanca – Giurgiulești, este cea mai bună soluție, dacă nu singura. Harta etnică a zonelor respective este relevantă pentru constatarea traseului pe care îl poate urma granița ucraineano-moldavă care să pună capăt oricăror tensiuni în zonă.

Există mai multe precedente în istoria dreptului internațional, care ne permit să afirmăm că acest scenariu este realizabil. În afara schimbului recent (1999) de teritorii între Republica Moldova și Ucraina (Giurgiulești - Palanca), există cazuri cunoscute de după primul război mondial, când România a efectuat un schimb de teritorii cu Cehoslovacia (în regiunea Maramureș) și cu Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (în regiunea Banat).

În ceea ce privește stabilirea graniței româno-cehoslovace, „la 1 aprilie 1920 prin adrese trimise Ministerului Afacerilor Străine și Ministerului de Război, reprezentantul Cehoslovaciei în România reînnoia în numele guvernului său cererea de evacuare de către trupele române a teritoriului din nordul Tisei, informând totodată partea română de disponibilitatea Ministerului de Externe cehoslovac de a negocia cu statul român o rectificare de frontieră care ar urma să fie stabilită de o comisie mixtă româno-cehoslovacă. Ca urmare, Legația cehoslovacă din România era anunțată la 18 aprilie 1920 de hotărârea guvernului român de a-și retrage trupele ministrului Cernak, cerându-i-se să comunice numele delegatului militar cehoslovac însărcinat să regleze cu Marele Cartier General Român problemele de detaliu privind retragerea trupelor române. Se dădea astfel curs stipulațiilor Tratatului de pace cu Austria care prevedea ca teritoriul autonom al rutenilor din zona subcarpatică să fie încorporat Cehoslovaciei, prevederi la care România consimțise prin semnarea lui. Pe de altă parte, se sublinia disponibilitatea statului român de a începe tratativele cu statul cehoslovac vizând obținerea unei frontiere mai bune pentru România, interesată să integreze teritoriile de la sudul Tisei în procesul de unificare a întregului teritoriu național, ceea ce în condițiile geografice respective presupunea obținerea căilor de acces spre aceste teritorii. Prin semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920) se reconfirma pe plan internațional apartenența Maramureșului de la nord de Tisa la Cehoslovacia” [15].

În timpul Primului Război Mondial, Serbia și România au ajuns la un acord de împărțire a Banatului istoric, în caz de victorie asupra Germaniei și Austro-Ungariei, pe principiul de 1/3 pentru Serbia și 2/3 pentru România (cu schimbul de minorități între cele două state). Frontiera ce a tăiat Banatul în două părți a fost trasată la sfârșitul anului 1918 de o comisie internațională prezidată de geograful francez Emmanuel de Martonne și confirmată prin Tratatul de la Trianon din 1920, lăsând o mică parte din Banat Ungariei (în apropiere de orașul Szeged), 1/3 Regatului Iugoslaviei și 2/3 României. La 24 noiembrie 1923, România și Regatul Sârb au încheiat la Belgrad un protocol pentru *o rectificare de frontieră*. România a cedat Iugoslaviei satele Meda (Međa, Párdány), Modoș (Jaša Tomic), Șurian (Šurjan), Căptălan (Busenje), Crivobara (Markovićevo) și Gaiu Mare (Veliki Gaj, Nagy Gaj), în timp ce Regatul Iugoslaviei a cedat României satele Beba Veche (Stara Beba, Óbéba), Cherestur (Krstur, Pusztakeresztúr), Ciortea (Csorda) și Iam (Jám) și orașul Jimbolia (Žombolj, Zsombolya). **Rectificarea efectivă a avut loc la 10 aprilie 1924** [16].

Un moldovean din Noua Suliță, Sergiu Zamari, care a venit la Bălți de ziua Europei, sărbătorită pe 14 mai 2011, mi-a spus că „moldovenii din nordul Basarabiei nu sunt revoluționari sau rebeli. Dacă ar fi, ar trebui să se ascundă în munți, iar ei nu au munți în preajmă. Imperii și state străine vin peste ei, dar ei rezistă, le acceptă pe toate pentru că sunt legați de pământul lor. Și continuă să se numească moldoveni”. Aș adăuga că rușii Smirnov și Antiufeev de la Tiraspol își pot permite să fie revoluționari sau rebeli pentru că au armata rusă în spate, sau mai degrabă în față, în timp ce moldovenii de la Noua Suliță nu au nici o armată moldovenească de partea lor.

Nu știu de ce de la prăbușirea URSS în 1991 încoace tema granițelor impuse de Moscova în 1940 nu a fost discutată în societate. Mai mult, în 1999 președintele Petru Lucinschi a semnat un tratat cu Leonid Kicima, președintele Ucrainei, prin care a recunoscut raptul de la 1940, fără să întrebe opinia poporului Republicii Moldova, fără să întrebe opinia moldovenilor (românilor) din teritoriile înstrăinate. Într-o ediție a emisiunii „Vorbe grele” de pe postul de televiziune „Antena Internațional” din 20 mai 2011 academicianul Constantin Bălăceanu-Stolnici afirma, într-un alt context, că „nimic nu este ireversibil în istorie”. Tema graniței ucraineano-moldave trebuie să fie discutată în societatea moldovenească, în contextul identificării unei soluții durabile la conflictul nistrean. Unii dintre cei cu care am abordat această temă mi-au spus că Ucraina nu va accepta, deoarece Rusia sau Polonia vor cere Crimeea și alte teritorii aflate în prezent în statul ucrainean. Le-am precizat că vorbim de un schimb de teritorii și nu știm dacă Rusia și Polonia au de oferit părți din teritoriile lor, populate de ucraineni. În plus, la granița dintre Ucraina cu Polonia și Rusia nu există conflicte înghețate

și nesoluționate. Schimbul de care vorbim este parte a soluției unui conflict de pe continentul european și o contribuție la edificarea unui climat de securitate în regiune, de care are nevoie întreaga Europă. Pe de altă parte, credem că ucrainenii bine intenționați vor fi de acord ca localitățile ucrainene din stânga Nistrului să revină la Ucraina. Iar dacă acest lucru nu este posibil decât prin cedarea de către Ucraina a teritoriilor istorice moldovenești, populate de moldoveni (români), cred că acest lucru este acceptabil. Vorbim de un schimb a două suprafețe total egale (și egale ca importanță geopolitică – nu este vorba aici de a cere gurile Dunării, importante pentru orice stat), după care suprafața teritoriilor Ucrainei și Republicii Moldova să rămână la fel ca înainte, dar nedreptatea istorică să fie reparată măcar în parte și conflictul de pe Nistru să fie soluționat. Dacă Germania și alți parteneri ai Republicii Moldova vor înțelege că aceasta este „reunificarea” – de care are nevoie populația moldovenească din teritoriile istorice moldovenești din componența actualului stat ucrainean și din stânga Nistrului – din zona de ocupație rusească, problema va fi soluționată definitiv.

Referințe:

1. Sylvain Kahn. Geopolitica Unuiunii Europene. - Chișinău: Cartier istoric, 2008, p.18.
2. <http://unimedia.md/?mod=news&id=35487>, 30.08.2011.
3. <http://unimedia.md/?mod=news&id=35516>, 30.08.2011.
4. <http://unimedia.md/?mod=news&id=35562>, 30.08.2011.
5. http://www.arena.md/?go=news&n=6386&t=Vicepremierul_Carpov__Negocierile_în_formatul_5+2_vor_fi_reluate_, 30.08.2011.
6. <http://unimedia.md/?mod=news&id=35607>, 30.08.2011.
7. <http://unimedia.md/?mod=news&id=36150>, 16.07.2011.
8. <http://unimedia.md/?mod=news&id=36173>, 16.07.2011.
9. <http://unimedia.md/?mod=news&id=36490>, 16.07.2011.
10. <http://unimedia.md/?mod=news&id=38342>, 30.08.2011.
11. <http://unimedia.md/?mod=news&id=34040>, 29.08.2011.
12. <http://unimedia.md/?mod=news&id=34104>, 29.08.2011.
13. <http://unimedia.md/?mod=news&id=33233>, 29.08.2011.
14. Costăș Ion. Dni zatmeniiia, Chișinău, 2010, p.268.
15. <http://www.viseudesus.ro/maramuresul-istoric/36-maramures/50-cumsaunit>, 10. 06.2011.
16. http://ro.wikipedia.org/wiki/Frontiera_%C3%AEntre_Rom%C3%A2nia_%C8%99i_Serbia, 10.06.2011.

Prezentat la 01.09.2011

DEZINFORMAREA INFORMAȚIONALĂ ȘI POLITICĂ ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ

Sergiu MORARU

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, AȘM

The early years of Republic of Moldova, as a sovereign and independent state, was accompanied by a multitude of complex political processes, involving both elements of transformation, strengthening socio-political parts, but of imbalance and distortion. In this context, one of the major challenges and serious impediment in the development of Republic of Moldova was the Transnistrian separatism.

Primii ani de existență a Republicii Moldova în calitate de stat independent și suveran au fost însoțiți de o multitudine de procese politice complexe, antrenând atât elemente de transformare, de consolidare a reperelor vieții social-politice, cât și de dezechilibrare și deformare. În acest context, una dintre provocările majore și impedimentul grav al dezvoltării Republicii Moldova pe făgaș nou l-a reprezentat separatismul transnistrean. În prezent, la fel ca și acum 19 ani, acesta se manifestă ca un factor eroziv ce dezechilibrează situația și deteriorează imaginea țării pe plan național și internațional. Războiul de pe Nistru din primăvara-vara anului 1992 și consecințele acestuia imprimă vulnerabilitate proceselor social-politice în derulare.

În timpul războiului de pe Nistru, mass-media din regiunea transnistreană s-a produs drept apărător al idealului sovietic pe teritoriul răpit Republicii Moldova. După destrămarea URSS, liderii politici din zona transnistreană au excelat în exploatarea mijloacelor de informare în masă pentru manipularea populației, ceea ce a facilitat faptul că în această perioadă populația din Transnistria a intrat, într-o mare măsură, „sub dominația aripii reacționare a fostului Partid Comunist” [1]. În plus, un mare suport informațional a fost oferit liderilor transnistreni din partea mass-media din Federația Rusă. Acest sprijin mediatic nu presupunea, de fapt, informarea obiectivă a populației din regiune, dar producea o dezinformare. De remarcat că manipularea prin mass-media a început aici nu doar în perioada derulării războiului, ci înaintea ostilităților manifeste.

Astfel, în timpul conflictului armat de pe Nistru din primăvara-vara anului 1992 ostașii transnistreni, utilizând aparatele militare de radiotransmisiune, prindeau undele polițiștilor moldoveni și, imitând vocea președintelui Snegur, le transmiteau acestora ordine de a părăsi pozițiile de luptă și de a pleca pe la casele lor. Este puțin probabil că cineva dintre autorii acestei acțiuni de dezinformare să fi sperat la un succes masiv, totuși cuvântul poate avea forța de armă. Bazele tradițiilor mass-media transnistrene au fost puse la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90, când ideile secesioniste de pe malul stâng al Nistrului abia începeau să se cristalizeze. Apogeul dezvoltării acestora a coincis cu perioada acțiunilor militare din anii 1991-1992, când, de exemplu, tirajul unui ziar de frunte din acea perioadă – „Dnestrovskaya pravda” – a crescut considerabil, atingând 55-60 mii de exemplare, iar jurnaliștii locali erau antrenați nu doar în activități de pregătire a edițiilor periodice și a emisiunilor radio (nu era nici un post local de televiziune în Transnistria în acea perioadă), dar și serveau drept sursă directă de informare pentru mass-media din Rusia și alte țări. Activismul mass-media din stânga Nistrului, pe de o parte, și interesul sporit pentru presa scrisă, pe de altă parte, s-au accentuat datorită faptului că etapa incipientă de rezistență între cele două maluri a coincis cu procesul de consolidare a mass-media independentă în spațiul post-sovietic. Jurnaliștii transnistreni s-au pomenit încurajați nu doar prin libertatea de a se exprima fără cenzură, dar și de existența unei teme actuale: relatările lor despre lupta poporului pentru independență cu elemente de tragedie ale destinului umane și detalii înfricoșătoare ale războiului au devenit un laitmotiv al rezistenței ideologice și conceptuale dintre cele două maluri. Peste puțin timp va deveni clar că acesta s-a dovedit a fi un teren rodnic pentru cristalizarea tradițiilor fundamentale ale mass-media locale – existența unei imagini a dușmanului real, precum și a unui contract social pentru distrugerea acestuia face jurnalismul în orice colț al lumii activ și solicitat la maxim. Totuși, mai târziu aceleași circumstanțe vor servi drept impediment pentru mass-media transnistreană, depistându-se numeroase și evidente lacune în întregul institut informațional-propagandist al republicii nerecunoscute.

În declarațiile unor astfel de lideri separatiști ca Igor Smirnov se pedala pe apropierea clipei „unirii cu România”, scenariile elaborate prevăzând crearea unui stat independent într-un spațiu de 14% din teritoriul

Republicii Moldova. Acesta era principalul țel declarat în 1991 [2]. Pe toată durata războiului din Transnistria (martie-iulie 1992) mișcarea separatistă a fost susținută de Moscova, inclusiv în timpul desfășurării ostilităților militare între forțele separatiste și cele constituționale [3].

Confruntarea continuă și astăzi, fără altercații militare directe, dar păstrându-și mereu tensiunea inițială. Fiind depășite etapele marcate de confruntări directe, conflictul s-a transformat în-unul înghețat, recunoscut în zonă, încadrat în același șir cu conflictele din regiunile post-sovietice separatiste din Georgia (Abhazia și Osetia de Sud) sau din Azerbaidjan (Nagorno-Karabakh). În acest context, comportamentul cercurilor guvernante ale Federației Ruse pe parcursul întregii perioade de desfășurare a conflictului transnistrean a scos la iveală, de mai multe ori, gradul mare de implicare a acestora, de partea autoproclamatei republici.

A urmări scopul câștigării războiului informațional prin acțiunea de dezinformare era caracteristic perioadei sovietice. Perpetuarea acestei strategii, în cazul țintirii asupra Republicii Moldova, reflectă efortul depus pentru compromiterea țării pe arena mondială, în special atunci când se insistă cu îndârjire asupra atribuirii Republicii Moldova calificării de agresor.

În ce măsură manipularea politică și informațională contribuie la tergiversarea soluționării conflictului transnistrean? Există vreo posibilitate reală de a gestiona în mod chibzuit procesul rezolvării conflictului? Răspunsul la aceste întrebări este complicat și controversat. Toate acțiunile autorităților autoproclamatei republici nistrene au bătaie lungă, fiind orientate spre crearea unui mediu favorabil pentru a supune populația băștinașă acțiunilor de manipulare politică și folosind în acest scop tehnici care distorsionează în mod intenționat adevărul, lăsând însă aparența libertății de gândire și de decizie.

Insuficiența eforturilor depuse de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova întru soluționarea conflictului transnistrean a constituit o circumstanță favorabilă pentru autoritățile separatiste care, pe parcursul a doua decenii, prin propagandă, dezinformare și manipulare, au reușit să influențeze climatul psihologic în regiune. Prin intermediul mijloacelor de informare în masă locale regimului, autoritățile anticonstituționale din regiunea de est a țării realizează o supunere a opiniei publice în favoarea interesului declarat ca fiind „comun”. Nu de puține ori presa de la Chișinău a dezvăluit mecanismele sistemului administrativ de comandă transnistrean. Unul dintre pilonii acestui sistem îl constituie mass-media, subordonate regimului separatist.

Din momentul autoproclamării republicii nistrene, mass-media din regiune a devenit un instrument destul de eficient în provocarea unei psihoze colective. Deși articolul 12 al constituției autoproclamatei republici stipulează că statutul de limbă oficială se acordă limbilor moldovenească, rusă și ucraineană, pe teritoriul acestei regiuni nu se editează nici o revistă sau ziar în așa-numita limbă „moldovenească”. Majoritatea ziarelor tratează unilateral chestiunea privind statutul teritoriului transnistrean.

Spre exemplu, în unul din numerele ziarului „Timpul nou” se declara că „guvernarea Republicii Moldova refuză crearea unui stat comun cu Transnistria” [4], iar în cadrul abordării chestiunii cu privire la aderarea Ucrainei la NATO presa transnistreană recunoștea că „Transnistria este un hotar al intereselor Rusiei care va fi greu de trecut chiar și pentru americani, dacă Rusia își va întări pozițiile în acest teritoriu. Vecinătatea Transnistriei cu NATO este imposibilă, fiindcă poporul transnistrean este parte a poporului rus”. Așadar, Rusia este prezentată drept o forță măreață și protectoare a regimului separatist. Prin intermediul mass-media în conștiința populației se infiltrează ideea că frica nu este specifică pentru populația regiunii și, prin urmare, aceasta trebuie să manifeste deschis ura față de cei ce o pot împiedica să-și realizeze planurile. Iar planurile acestea, impuse populației, sunt formulate într-un mod ambiguu și neclar.

„Suntem întotdeauna cu Rusia!” este un slogan vehiculat frecvent de către liderii transnistreni. De fapt, un timp, printre sloganele utilizate de Smirnov era și „Suntem întotdeauna cu Ucraina!”. Presa transnistreană, promovată de oficialitățile autoproclamatei republici, a devenit, astfel, un instrument de manipulare a conștiinței sociale, axat nu atât pe difuzarea informației veridice, cât pe exploatarea emotivă a sentimentului de confort și securitate personală. În paginile presei, în emisiunile radio și tv, mai mulți oficiali transnistreni s-au produs cu declarații prin care afirmau că, mai mult ca niciodată, o importanță majoră are atitudinea fiecărui transnistrean în ceea ce privește unitatea și consolidarea societății în jurul principiilor și idealurilor pe baza cărora s-a format autoproclamatea republică și că numai în cazul unității și consolidării statului transnistrean poate fi garantată protecția deplină a populației.

În condițiile monopolizării mass-media în raioanele de Est ale Moldovei, manipularea mediatică se produce, mai ales, prin excluderea mesajelor alternative sau contrare celor ce împărtășesc punctul de vedere al

oficialităților, ceea ce a fost evident cu precădere înainte de 2003, când în teritoriu nu exista nici un ziar care ar analiza critic ansamblul de acțiuni sau inacțiuni ale conducerii. Totuși, după anul 2003 apar publicații de limbă rusă ca „Ziarul Nou” și „Curierul Nistreen”, pe paginile cărora se publică materiale ce pot exprima și alte opinii decât cele oficializate.

Se știe că „principalele tehnici de manipulare prin presă sunt selectarea știrilor și orientarea acestora astfel, încât publicul are acces doar la unele segmente ale circuitului informațional, influențarea prin plasarea știrilor, prin titluri și selecția fotografiilor” [5]. Acțiunile de manipulare întreprinse de presa din Transnistria sunt lesne identificabile, în special în ajunul unor evenimente. De exemplu, în perioada de dinainte de referendumul în partea stângă a Nistrului din 17 septembrie 2006, mijloacele de comunicare în masă de aici au realizat o activitate intensă de propagandă, inițiată cu formularea manipulatorie a expresiei „Referendumul pentru independența Transnistriei”. A urmat difuzarea în cantități vaste a materialului de propagandă prin canalele mediatice obediente. Au fost repartizate foi volante ce conțineau nu doar informații despre desfășurarea referendumului, dar și explicații privind buletinul de vot și formularea întrebărilor. Spațiul destinat pentru semnul care ar identifica alegerea participantului la referendum era ocupat deja. Se arăta, în mod imperativ, care ar trebui să fie alegerea „corectă”, excluzând o altă variantă posibilă. Și în acest caz s-a profilat monopolul pe care îl deține conducerea r.m.n. asupra presei, în condițiile în care majoritatea populației din regiune nu percepe că este dezinformată.

Ori de câte ori a avut ocazia să o facă, presa transnistreană a dezinforma. „Moldova aplaudă atentatul terorist din Rusia și se bucură de decesul cetățenilor ruși” – acesta este titlul unui articol publicat de Agenția de Știri RIA Dniester, preluată de presa transnistreană. Agenția anunța că portalul de știri Unimedia, lider pe piața din Republica Moldova după numărul de utilizatori, s-a evidențiat prin comentarii denigratoare în adresa Federației Ruse și cetățenilor acesteia. Pornind de la generalizarea comentariilor vizitatorilor site-ului Unimedia, agenția transnistreană a insistat asupra concluziei că Republica Moldova „se bucură de faptul că pe aeroportul Domodedovo din Moscova a avut loc atacul terorist, în urma căruia au decedat mai mulți cetățeni ruși” [6]. Ulterior Unimedia a precizat pentru cititori că portalul de știri nu a difuzat nici o știre despre presupusa bucurie a Moldovei în privința atentatului de la Moscova.

Presa din regiunea transnistreană continuă, în stilul său caracteristic, să distorsioneze, prin minciună și fals, adevărul vizând evenimentele din anii 1991-1992. Astfel, relatând despre vizita în SUA a delegației, formate din foștii deținuți politici ai regimului de la Tiraspol Alexandru Leșco, Tudor Popa, Andrei Ivanțoc – purtători ai Ordinului Național „Steaua României” în grad de Cavaler și ai Ordinului Republicii Moldova, și Ștefan Urătu – președintele Comitetului Helsinki pentru Drepturile Omului în Republica Moldova, în perioada 25–30 martie 2011, portalul dniester.ru a publicat un articol cu titlul „Foștii militanți ai grupului Bujor au plecat în Statele Unite ale Americii”, comentând sarcastic: „Membrii grupului diversionist și terorist care au operat în Transnistria în timpul conflictului din 1991-1992 își încearcă puterile în domeniul diplomației... și au de gând să ceară în Statele Unite ale Americii mai multă participare la rezolvarea problemelor între Republica Moldova și Transnistria” [7].

Un alt caz de dezinformare crasă, comis de media din regiune, a avut loc la sfârșitul lunii ianuarie 2011, când elevii de la unicul liceu cu predare în limba română, „Lucian Blaga”, au putut reintra în sediul din Tiraspol. După ce a fost distrus în mod repetat, între anii 2004-2005, liceul a fost renovat, cu o finanțare acordată de Ministerul Educației din Chișinău. Însă, televiziunea și radioul din autoproclamata r.m.n. nu s-au sfiit să anunțe cum că clădirea școlii a fost renovată datorită unor fonduri alocate de regimul din Tiraspol.

Ziarul „Pridnestrovie”, utilizând metode propagandistice, s-a străduit să insuflă audienței locale că „...Moldova va fi subjucată de România, iar locuitorii Transnistriei, în cazul unirii, riscă să-și piardă propria identitate sau, și mai rău, să se transforme în forță de muncă lipsită de orice drepturi” [8].

Mass-media din regiunea transnistreană a manipulat populația din regiune în favoarea regimului anticonstituțional din stânga Nistrului și în raport cu alegerile pentru Parlamentul Republicii Moldova și protestele din aprilie 2009 și cele din 2010. Evenimentele electorale din 2009, dar și cele din 2010, în Republica Moldova nu au constituit subiecte importante pentru presa scrisă din Transnistria. Mai mult, aceasta a publicat post-factum o serie de informații orientate spre a convinge publicul local că orice putere politică de la Chișinău este agresivă față de regimul din Transnistria.

De constatat că autocenzura este un lucru firesc pentru jurnaliștii din regiune. Scrierea unui material care nu corespunde politicii editoriale a publicației poate duce la concedierea jurnalistului. Având în vedere

numărul redus al instituțiilor mediatice în regiune și piața limitată a locurilor de muncă, cei „indezirabili” riscă să nu se poată angaja. Spre exemplu, pe parcursul anului 2010, jurnaliștii nu au depus la procuratura regiunii transnistrene nici o cerere, plângere sau adresare privind încălcarea drepturilor lor profesionale, refuzul accesului la informație, acțiunile nelegitime din partea conducerii publicației sau exercitarea de presiuni din partea autorităților.

Un caz concludent este dezinformarea autoproclamatului Minister al Securității de la Tiraspol (MGB) în legătură cu cazul jurnalistului independent din Tiraspol Ernest Vardanean, arestat pentru presupusul spionaj în favoarea Moldovei. SIS al Republicii Moldova a calificat acțiunile acestei structuri neconstituționale drept insinuări și încercare de a dezinforma opinia publică. Prin astfel de activități, exponenții secesioniști încearcă să reanimeze teza falsă a unui pretins scenariu de soluționare cu forța a diferendului nistrean.

Un caracter manipulativ îl are și televiziunea transnistreană, subordonată regimului, prin care se realizează controlul publicului, sunt camuflate greșelile, sunt ascunse adevăratele intenții politice în zonă. Manipularea prin televiziune are un efect maximal, deoarece din pachetul standard de posturi al televiziunii prin cablu au fost excluse acelea care permit transmiterea directă a informației, rămânând doar posturile transnistrene, cele rusești și BBC World (care difuzează în limba engleză, fiind inaccesibil pentru majoritatea populației).

Prin promovarea simbolurilor comuniste, atât pe plan oficial, cât și cotidian, autoritățile transnistrene reușesc să-și promoveze linia politică, mobilizând, în special, acea categorie de oameni pentru care nostalgia pentru trecut are o valoare primordială. Faptul că acest demers manipulativ din partea mass-media transnistrene nu dispune de o contracarare, va acționa și pe viitor în defavoarea cetățenilor din zona transnistreană, dar și al celor din Republicii Moldova.

Referințe:

1. Moraru V., Voicu G. Reflectarea mediatică a contradicțiilor politico-sociale din Republica Moldova. - În: Valori ale mass-media în epoca contemporană. Vol.2. - Chișinău: CE USM, 2003, p.67.
2. Moșneaga V. Conflictul transnistrean în Republica Moldova: cauze, starea actuală și căile de soluționare. - În: Democratizarea societății din perspectiva gender. - Chișinău: PNUD / USM, 2002, p.34.
3. Chifu Iu. Un sângeros conflict, orchestrat de Moscova. Războiul din Transnistria // Dosarele Istoriei, 1999, nr.2(30), p.54-58.
4. Новое Время, 2006, 30 марта, с.2.
5. Cathala Hentri Pierre . - București: Editura Militară, 1991, p.35.
6. Agenția de Știri RIA Dniester, 27 ianuarie 2011. <http://dniester.ru/content/moldaviya-aplodiruet-teraktu-v-rossii-i-raduetsya-gibeli-russkikh>. Accesat 15.02.2011.
7. Cf.: www.basarabeni.ro. Accesat 16.05.2011.
8. Приднестровье, 2008, первое марта, с.1.

Prezentat la 27.10.2011

REFLECȚII ASUPRA PROCEDURII DE MEDIERE ÎN SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR COMUNITARE

Angela ZUBCO

Catedra Științe Administrative, FRIȘPA

Mediation is an optional way of solving the conflicts in a peaceful way. It is done with the help of the third person specialized as a mediator, in neuter conditions, impartiality and confidentiality.

Mediation is based on the confidence of the both sides accorded to the mediator. This fact facilitates the negotiations between them and supports it for solving the conflict, obtaining a reciprocal, advantageous, efficient and durable solution.

In fact, mediation is a way of noble justice. It saves time, emotions and finance. The mediator with the ability of a psychologist speaks with the sides, finds the true interest of these and maintains always the confidentiality and impartiality. He could find the most proper solution according to the both interests of the sides, without imposing them. The mediator is not a judge, he accepts the solution, or to find other variants with the mediator, or to withdraw from mediation.

The mediation is an alternative way of solving the disputed issues. It has its own history. It appeared from the practical activity of the ombudsman, first of all in USA, Scandinavian countries, Germany and France. It was established as an organization in EU, through the art. 138 E, from the Treaty of Maastricht. The European mediator it is expressed a new concept of the relationship between EU and its citizens. From 2006, it was assumed by Romania and it follows to be implemented in Republic of Moldova too.

Evoluția tuturor civilizațiilor cunoscute a dovedit că o societate fără conflicte este, prin definiție, o societate utopică. În această evoluție, omul a dovedit că se măsoară pe sine atunci când se măsoară cu obstacolul. Odată ce caracterul nu se schimbă atât de ușor prin „povață”, conflictele rămân inevitabile în societate. Specialiștii au definit conflictul, din punct de vedere comportamental, drept o formă de opoziție care este centrată pe adversar, bazată pe incompatibilitatea scopurilor, intențiilor sau a valorilor oponente, directe și personale, în care adversarul controlează scopul sau intențiile dorite de părți. Prin urmare, potențialul agresiv și violent ce caracterizează individul și grupurile societății actuale, implicate tot mai des în diferite conflicte, este imposibil de ignorat. Conflictele într-o comunitate pot fi inițiate din diferite motive: etnice, religioase, ecologice, cu autoritățile, interpersonale, legate de valori personale sau sociale, politice etc. De obicei, în conflict omul nu acordă nevoilor celeilalte părți atenția pe care o acordă propriilor sale interese. Un conflict nu ar dura mult, dacă „vina” ar fi numai a unei părți. Conflictele pot implica relațiile noastre cele mai intime sau interacțiunile cele mai superficiale. Orice conflict se poate schimba în orice moment. El nu este static. Uneori, putem să-i schimbăm cursul doar analizându-l în perspectivă. Semnele unui conflict sunt: tensiunea, violența, neînțelegerea, incidentele, disconfortul. Conflictul se caracterizează prin: persistența unei unități sociale dorite, acceptate sau recunoscute, un sentiment de incertitudine, compensat de recunoașterea pozițiilor adverse, recunoașterea unei teme comune, existența unor reguli reglatoare a legăturilor sociale. Conflictul nu poate fi separat de mediul său. El este un produs al competiției intense, al luptei pentru existență, o luptă cu natura, cu alții, cu noi înșine. Nevoia de a se întări pentru a supraviețui este prima lui prioritate, iar lupta este o noțiune dinamică motivată de dorința omului. Dorințele noastre pot fi contrazise de către alte persoane. Când aceste dorințe sunt opuse, ar putea fi conflict.

Pentru depășirea unor asemenea situații, medierea propune o cale eficientă de găsire a soluțiilor pentru satisfacerea unor necesități, cu menirea ca rezultatul medierii să fie acceptabil pentru toate părțile implicate în conflict. Am putea spune chiar că medierea are în prim-plan omul, cu demnitatea și valorile lui. Mecanismul medierii este universal. În lume sunt practicate mai multe forme ale medierii în funcție de tipul conflictelor și mediul lor, existând unele așa-zise modele (australian, american, german etc.).

O mediere europeană nu există, dar pe plan mondial, statistic, modelul francez de mediere are cel mai înalt procent de reușită (80%) în soluționarea conflictelor. Forma actuală în care întâlnim medierea în Europa a apărut în anii '80. La început, ea a cunoscut o dezvoltare relativ înceată. Cu toate că reacțiile față de experimentele desfășurate la erau deosebit de pozitive, chiar și din partea celor implicați, această mișcare nu a primit imediat sprijinul care se aștepta. Această abordare a reprezentat ceva foarte nou în cultura profesioniștilor și

a celor care elaborează politicile în domeniul legislativ și cel al justiției. În majoritatea țărilor a fost nevoie de mai bine de 10 ani pentru a putea dezvolta o activitate practică cât de cât semnificativă. Crearea unui cadru legal a oferit uneori un puternic impuls, dar nu a condus peste tot la evoluțiile care erau așteptate. Din punct de vedere cantitativ, practica a rămas oarecum limitată, redusă. Totuși, din punct de vedere calitativ, multe experimente desfășurate pe scară redusă și cele câteva programe de nivel național au oferit, într-o primă fază, date concrete și clare în baza cărora s-a tras concluzia că această modalitate de a răspunde fenomenului conflictual, cu siguranță, are un potențial inovator deosebit de puternic. Instituită și funcțională deja într-o serie de state europene (printre care Marea Britanie, Austria, Italia, Elveția, Belgia, Franța, Finlanda, Slovacia, Olanda, Portugalia, Norvegia, Irlanda, Ungaria etc.) precum și în Statele Unite ale Americii, Mexic, Canada etc., medierea se afirmă continuu ca una dintre cele mai favorabile modalități de soluționare a conflictelor pe cale amiabilă, directă și constructivă.

În Occident accentul se pune din ce în ce mai mult pe înființarea unor centre de mediere a conflictelor comunitare, în care medierea este utilizată într-o arie mai largă de probleme: de la conflictele în familie până la soluționarea disputelor comerciale între diferite agenții guvernamentale. Unele state au introdus cursuri de mediere chiar la nivelul școlii elementare pentru copii, începând de la 7 ani. Aceste programe au condus la rezultate evidente: o îmbunătățire semnificativă a bunului simț și scăderea cazurilor de indisciplină.

Medierea comunitară este practică la scară largă în China, în cadrul Comitetelor Populare de Conciliere, în Africa, pentru rezolvarea disputelor între vecini, iar în zona Pacificului de Sud există consilieri și comitete care se întâlnesc regulat pentru a menține condiții de dezbateră ordonată între cei care au ceva de disputat. În fond, medierea s-a dezvoltat ca o practică alternativă de soluționare a conflictelor și ca un mecanism, un model avansat și eficient al *justiției restaurative*, justiție care „răspunde imediat conflictului și încurajează dezvoltarea unei relații bazate pe respect între litiganți, cei care suferă de pe urma conflictului”. Medierea este alături de conciliere, negocieri, arbitraj și alte instituții și se prezintă drept o modalitate relativ recentă de abordare a conflictelor. Însă, cota de reușită a acesteia a fost recunoscută și valorizată de întreaga comunitate internațională, bazându-se pe un procentaj în ascendență de finalități pozitive ca urmare a aplicării mecanismului de mediere (astfel indicatorul de succes în statele care o practică este de la 60 la 80% de reușită)[1].

În Republica Moldova, instituția medierii este una nouă. Începe să funcționeze după adoptarea *Legii cu privire la mediere*, la 14 iunie 2007, intrată în vigoare de la 1 ianuarie 2008 [2]. Pe parcursul anului 2008, pe lângă Ministerul Justiției a fost creat *Consiliul de mediere* și aprobată reglementarea juridică a activității acestui organ. În cadrul unui proiect inițiat de către Consiliul de mediere au fost instruiți primii mediatori autorizați din țară. Preocupările actuale ale Consiliului de mediere sunt legate și de monitorizarea activității mediatorilor, elaborarea politicilor în domeniu, promovarea metodelor alternative de soluționare a conflictelor, prezentarea Tabelului mediatorilor actualizat pe pagina Web a Ministerului Justiției etc. Evoluția ulterioară a lucrurilor a dovedit că societatea noastră nu este pregătită pentru a implementa medierea ca măsură alternativă de soluționare a conflictelor din cauza lipsei unei culturi juridice a societății și lipsei informației privind esența acestei metode, avantajele și dezavantajele ei. *Legea cu privire la mediere* a fost elaborată și adoptată în scopul armonizării legislației interne cu prevederile internaționale, asigurării unui acces mai bun la justiție prin dezvoltarea și promovarea metodelor alternative de soluționare a litigiilor și încadrarea în obiectivele-cheie ale politicii Uniunii Europene [3].

Procesul de mediere are vocația de a restabili dialogul, grație tehnicilor de evaluare și facilitare aplicate de terțul mediator, în virtutea cărora părțile ajung ele însele la soluția ce le convine, ținând cont de interesele comune. Drept urmare, rezultatul unei medieri va aduce părțile în poziție de egalitate și vor consfinți un statut reciproc valabil de câștigător. Justiția restaurativă dezvoltă medierea nu ca pe un proces ce trebuie să determine vinovăția sau inocența, ci mai degrabă ca pe un demers de a susține părțile în definirea și clarificarea problemelor aflate în dispută, de facilitare a procesului de comunicare, de rezolvare a neînțelegerilor, precum și de explorare a opțiunilor, alegere a unei soluții conforme cu interesele specifice ale părților implicate. În domeniul soluționării conflictelor, medierea este ilustrată ca o abordare pluridisciplinară sau ca o disciplină unică și integră. Prin raportare la drept, în general, sau la calea judiciară, în particular, care este o cale de abandon de către persoană a capacității sale de a decide, de a lua cuvântul și de a alege o soluție, medierea apare mai degrabă ca o cale naturală, în timp ce, cât de paradoxal ar părea, nu este considerată decât o metodă *alternativă* de soluționare a litigiilor. Ca disciplină, medierea propune un proces constituit din etape adaptabile la un context respectiv și reguli de funcționare, comunicare, al căror garant este mediatorul. Ea are drept

obiectiv, fără a fi o obligație pentru mediator, de a ajunge la rezultatul cel mai satisfăcător posibil pentru părți, nu pentru terțul mediator. Este, deci, un fel de a asista, ajuta, orienta persoanele în vederea luării unei decizii comune asupra soluției conflictului.

O viziune generală asupra medierii permite a susține că aceasta este un cadru stabil, sigur, confidențial, respectuos și liber în care se exprimă dorințe, aspirații, așteptări, scopuri, proiecte, cerințe, interese, necesități formulate de către persoanele litigante. Medierea este un procedeu de contribuție la reflecția individuală și colectivă, de formare a unei reprezentări reale asupra drepturilor și obligațiilor părților în contextul real al conflictului existent între ele.

Virtutea civică predispune oamenii la viață comunitară. Socializarea de bună calitate crește constant, dar lucrul asupra emoțiilor nu este privit ca un subiect potențial. Medierea este folosită din ce în ce mai mult în Occident în soluționarea disputelor comunitare. Eforturile curente sunt făcute doar în domeniul drepturilor, responsabilităților și al comportamentului. Dar, aceasta este tocmai intrarea în domeniul medierii sociale. Medierea socială s-a dezvoltat mai ales în problemele comunităților. Aici sunt conflictele din cadrul organizațiilor, ale sindicatelor cu patronatul și, în general, din cadrul societății civile. Ideea de soluționare a unui litigiu sau a unui conflict pe cale amiabilă, cu ajutorul unui specialist – mediatorul, câștigă tot mai mult teren și aderenți în cadrul comunităților din întreaga lume. Procedura medierii este preferată de părți, oameni și instituții, pe care complexitatea relațiilor sociale și economice îi plasează la un moment în situații conflictuale diverse, specifice raporturilor dintre oameni. Prin mediere pot fi soluționate în cadrul unei comunități un șir de litigii *de drept civil*: tănuire, revendicare, evacuare, partaj; *de drept al familiei*: divorț, partaj, încredințare minori; *de drept penal*: plângeri prealabile de lovire, calomnie, tulburare de posesie, distrugere; *de drept comercial*: pretenții, executarea contractelor, litigii între asociați până la litigii de muncă privind drepturi bănești etc. Aici se adaugă violențele din cadrul familiilor, violențele din școli, alte conflicte existente.

Pentru a generaliza, vom atenționa asupra următoarelor momente: medierea începe prin stabilirea condițiilor acesteia și a climatului de comunicare eficiente, continuă prin identificarea faptelor, intereselor, necesităților, prin schimbul și verificarea datelor factice utile, culminează cu exprimarea clară și sigură a ofertelor, iar finalizează prin elaborarea convenției/înțelegerii de mediere.

În mod ideal, medierea ar trebui utilizată ca măsură preventivă în evoluția conflictelor. După soluționarea conflictului, medierea previne reparația lui sau duce la repararea în primul rând a prejudiciului de natură morală și apoi – materială. Prin apelarea la demnitatea personală, sensul responsabilității civice și a sentimentelor nobile a părților, având la bază angajamentul voluntar, medierea oferă o nouă abordare a problemelor sociale. *În context cultural*, medierea reglează în cadrul comunității diferențele și disputele prin dialog, adaptare, integrare și toleranță. Prin urmare, medierea devine o valoare pentru fiecare și atinge chestiuni care privesc membrii comunității, cum ar fi prevenirea intoleranței, extremismului și naționalismului, prin soluții pașnice și democratice. Fiecare membru al comunității își are propria cultură, religie, opinie. Din această diversitate s-au instaurat stereotipurile ce sunt la originea intoleranței și a neînțelegerii care evoluează mai târziu în diferite conflicte. Pentru administrarea acestor diferențe, medierea este un mod de comunicare și o cale mai bună de abordare a problemelor, un spațiu al dialogului ce țintește în procesul transformării relațiilor. *În context educațional*, medierea contribuie nu doar la educarea părților implicate în conflict, dar și a întregii comunități în cadrul căreia a avut loc acest conflict. Participanții activi la un proces de mediere pot aplica noile cunoștințe în soluționarea conflictelor. Exemplele de soluționare pozitivă a conflictelor vor imprima medierii comunitare încredere în acest mecanism. *În context de regulator social*, medierea comunitară este capabilă simultan să detecteze și să trateze problema. Identificarea timpurie a surselor conflictului joacă un rol preventiv, cu condiția că astfel acțiunea propusă ca soluție să remedieze situația. Începută experimental, medierea se dezvoltă până la acel punct când este recunoscută ca necesară.

Motivația medierii pentru orice comunitate reiese și din faptul că ordinea umană este întotdeauna foarte fragilă și, drept rezultat, imperfectă. Recuperarea ordinii prin justiție are loc prin lupta pentru putere în care violența umană devine dominantă și, de regulă, învinge acel puternic. Or, justiția nu trebuie văzută ca pedepsind mereu pe cel slab, deoarece ea aruncă comunitatea într-un mecanism ce limitează violența, dar nu o elimină. Vom restabili cu adevărat ordinea numai atunci când vom înțelege că ea nu este o dezordine exterioară, ci, în primul rând, una interioară. Deși fundamentele justiției sunt apropiate de spiritul medierii: promovarea păcii, înțelepciunii și armoniei, deseori originile faptelor sunt ignorate, iar justiția nu poate oferi comunicare. Acest moment poate neglija aspectul educațional al părților și al comunității, deoarece într-o

provocare este nevoie de comunicare. În cazul dat, medierea oferă comunicare, face posibilă aprecierea actului comis de către părți, transformând situația într-o experiență centrată pe viitor – nu pe trecut. În felul acesta, medierea urmează supremul scop al justiției, utilizând mijloace diferite de ale sistemului legal.

Colapsul familiei și al structurilor comunitare din prezent lipsește oamenii de persoana capabilă de a soluționa problemele cu care se confruntă. Implicarea reprezentantului bisericii sau a unei persoane cu autoritate într-un conflict apărut în comunitate este la moment o măsură oportună, dar nu decisivă. Mediatorul, prin imparțialitatea sa, neutralitate și independență, poate să se implice mult mai eficient în soluționarea oricărui tip de conflict, prin pregătirea și abilitatea sa. De regulă, mediatorul are cunoștințe sau experiență în domeniul psihologiei, pedagogiei, sociologiei și al dreptului. Prin profesionalismul său el detectează ce a fost mai puțin menționat ori uitat de spus, subliniază mesajul, determină antagoniștii să devină conștienți de o realitate diferită – mai puțin cunoscută lor. Calitățile de bază ale mediatorului sunt: onestitate, concentrare și comunicabilitate, rapiditate și disponibilitate, toleranță și răbdare, încredere și respect, empatie. Or, instruirea teoretică fără abilități practice nu ajută cu succes medierea, iar cunoașterea în sine a principiilor de soluționare constructivă a conflictelor este insuficientă. Orice orientare, preconcepție, modele știute anterior despre conflicte influențează un proces de mediere. Deprinderea de a căpăta răspuns de la părți este esențială și abilitatea de a sesiza cu claritate este foarte necesară pentru orice mediator. Cunoașterea formelor de comportament al părților ajută o mediere abilă, mediatorul intervenind numai atunci, când cursul conflictului favorizează aprobarea sa.

Odată cu provocările de transformare a structurilor fundamentale ale societății, medierea poate să acopere acele zone ale relațiilor sociale pe care alți reprezentanți nu pot să o facă. Ea poate părea uneori dificilă lucrătorilor sociali, deoarece aceștia trebuie să se concentreze pe emoții la soluționarea unui conflict, de care, în fapt, au fost învățați să se distanțeze. Prin urmare, lucrătorii sociali relatează emoțiile, menținându-și detașarea necesară pentru a permite fiecărei părți atingerea necazurilor, fără a le lăsa să-și exprime trăirile și sentimentele. Pentru mediator acestea sunt punctele forte în activitățile lui, care permit părților să depășească individualismul și să devină active comunitar. De exemplu: în zonele neprivilegiate, unde șomajul este o problemă dramatică, avantajul medierii este de a oferi părților utilitatea de a se simți de folos în societate. Fiecare persoană își poate descoperi un statut, o demnitate și un respect al rolului său în beneficiul comun. Concepția pesimistă și lipsa de speranță sunt componente ale realității care-i împiedică pe oameni să-și genereze relații pozitive și acțiuni constructive. Medierea este accesibilă pentru toate păturile sociale și nu acceptă discriminări.

Rezolvarea acestor conflicte devine posibilă prin respectarea unor reguli generale de mediere, a principiilor fundamentale ale procedurii de mediere, axate pe caracterul voluntar și pe conceptele de neutralitate, imparțialitate și confidențialitate. Medierea se bazează pe încrederea pe care părțile o acordă mediatorului ca persoană aptă să faciliteze negocierile dintre ele și să le sprijine pentru soluționarea conflictului, prin obținerea unei soluții reciproc avantajoase, eficiente și durabile. Mediatorul depistează conflictul interior și facilitează alegerea unei căi, în care fiecare pas se integrează în viitor prin construirea păcii interioare și a celei din jurul persoanelor, pentru că un conflict este totdeauna o problemă de emoții. Rolul mediatorului este de a dezvolta posibilitatea substituirii altei persoane și preluării sentimentelor, în mod neutru, fără judecarea sau impunerea unei viziuni, conferind demnitate și respect ambelor părți. Ca persoană neutră, mediatorul este obligat, conform prevederilor legale, să asigure părțile în conflict în încercarea de a găsi o înțelegere mutual acceptată, să explice procedura de mediere și să răspundă la întrebările părților. Mediatorul trebuie să fie o persoană cu experiență care are abilități de negociere. De asemenea, trebuie să fie cu o reputație fără obiecții, deoarece încrederea și echidistanța sunt elemente-cheie pe care se bazează mediatorul. Oricâte cunoștințe și abilități de negociere ar avea, dacă nu reușește să câștige încrederea părților, medierea nu are șanse [4].

În termenii prevederilor legale europene și occidentale privind medierea, aceasta apare ca un instrument de creare și de reparație a unei legături sociale, de reglare a conflictelor din viața cotidiană, aceasta fiind bogată în posibilități și piste de contra-echivalare. Medierea situează în centrul demersurilor sale omul și presupune în acest fel și o schimbare de cultură, vizând ca prin intermediul medierii indivizii să-și dirijeze, să-și soluționeze, gestioneze și nu doar să tranșeze situația conflictuală în care se află. În continuarea acestei idei, trebuie să subliniem că medierea este, întâi de toate, „o stare de spirit, o cultură” și doar apoi o modalitate de comunicare, și mult mai mult decât un instrument util permițând a recurge la tehnici novatoare.

Înscriindu-se într-un demers de ascultare și de non-judecare, medierea este axată pe viitor și nicidecum nu se reduce la incursiunea în trecut pentru a determina, clarifica și explica în amănunte cauzele cele mai profunde

ale conflictului. De fapt, rezultatul propriu-zis al medierii interesează nu atât de mult, centrul gravitațional de activitate a terțului facilitator (*mediatorul*) este însuși procesul de mediere în care acesta se angajează plenipotențiar și responsabil, aplicând tehnici moderne de a instaura o stare veritabilă de conlucrare și cooperare, de a consfinți la modul cel mai concret condițiile unui angajament de lucru în direcția aplanării conflictului. A alege calea medierii semnifică „a te simți dezarmat în fața unui conflict deja existent și identificat” [5]. Deși pare o afirmație mult prea radicală, totuși este o rezervă care și-o asumă statele în momentul în care au legiferat instituția medierii. Or, textele legale în vigoare care încadrează juridic medierea nu și-au asumat nici unul responsabilitatea, și nici nu au atribuit medierii rolul, misiunea, funcția de prevenire a conflictelor, cu atât mai mult cea de „ștergere” sau dispariție a unei relații conflictuale deja afirmate. Această componentă de finalitate nu se încadrează în conceptul legal promovat de legislația în vigoare privind medierea. Prin modalitatea respectivă se ia angajamentul de a favoriza procesul de comunicare și de împăcare a părților, de a fi garantul liberului consimțământ, al independenței, imparțialității, stabilității, neutralității, confidențialității, egalității, de a da expresie pozitivismului în comunicare și cooperare. Iată de ce este atât de dificil a fixa obiectivele medierii, care se detașează de la obiectivele-cadru, atât doar că acestea se constituie ca puncte de pornire, ulterior – ca puncte de reper și axe acționale, precum și ca indicatori de evaluare a drumului parcurs prin mediere. Astfel de obiective nu riscă să devină limite, bariere ce ar constrânge acțiunile mediatorului doar într-o singură direcție.

Legislația statelor în care medierea este instituționalizată prevăd că medierea este posibilă atât timp cât părțile rămân stăpâni conflictului lor și atât timp cât persoanele implicate în acesta își manifestă dorința de a fi parte în soluționarea acestuia și de a găsi zona interferențială cea mai comodă. Astfel, medierea prin intermediul mediatorului supraveghează ca acest caracter voluntar și confidențial să fie bine înțeles și acceptat de părți, precum și în ceea ce privește fondul cauzei care a transmis conflictul spre mediere [6].

Din cele expuse, putem delimita următoarele momente-cheie cuprinse și deduse din toate definițiile oferite de cadrul normativ internațional:

- nici o persoană implicată în conflict nu are puterea de a tranșa singură întrebările conflictuale într-o manieră pe deplin satisfăcătoare;
- aceste persoane au nevoie una de alta pentru a avansa și au nevoie de asistența terțului care să le indice modalitățile de a mișca din loc conflictul, discuții în căutarea unui compromis reciproc valabil;
- ele dispun de o anumită autonomie în cadrul conflictului și soluționării acestuia, de o autonomie convergentă spre autoritatea și centrul demersurilor mediale ale mediatorului;
- intervenția terțului mediator nu este percepută ca o lipsă de independență, monopol al părților față de conflict, ci ca o acțiune benevolă și unanim acceptată, totodată caracterele de monopol, autoritate și independență fiind abordate prin prisma medierii (egalitate și cooperare);
- persoanele implicate au un interes direct în finalizarea medierii printr-un aranjament negociat, legal, funcțional și ulterior generator de efecte juridice;
- părțile în conflict participă de bunăvoie în procesul de mediere, acest consimțământ luând forma fie a unei clauze de mediere, introduse anterior în contractul ce le leagă, conform unei decizii comune în acest sens;
- în pofida conflictului ce le-a plasat pe poziții antagoniste, părțile ca finalitate a urmăririi unei căi amiabile de soluționare a acestuia vor tinde să păstreze și să dezvolte în continuare relațiile prezente, fie că este vorba de interese economice, familiale sau sociale ce stau la baza acestora.

Medierea este pe lângă un proces confidențial și un promotor al unui control efectiv mai mare asupra rezultatelor dezbaterilor (output-uri), delegând părților responsabilitatea de a fi creativi în identificarea și explorarea opțiunilor pentru o înțelegere cât mai rapidă și optimă. În acest sens, medierea este un proces bine organizat și centrat pe cei care își doresc să joace un rol continuu activ în decizia asupra finalității soluționării, și anume pentru că medierea oferă ambelor părți sau reprezentanților acestora oportunitatea să discute în modul cel mai direct subiectele și soluțiile alternative posibile.

Medierea se bazează pe cooperarea părților și utilizarea, de către mediator, a unor metode și tehnici specifice, completate printr-un orizont larg de cunoștințe și abilități ale mediatorului, alături de comunicare și negociere. Fiecare participant la procedura de mediere are posibilitatea de a-și expune cazul și punctul său de vedere fără a fi întrerupt. Mediatorii nu decid cine are dreptate, nu judecă ce s-a întâmplat și nu caută vinovații. Ei ajută participanții să-și identifice nevoile reale. În final, mediatorii ajută părțile să găsească o soluție durabilă

a conflictului, evitându-se procesele judiciare. Mediatorul este pus în situație ca, discutând cu părțile, atât împreună, dar și separat cu fiecare (dacă se va considera necesar), să mențină întotdeauna confidențialitatea discuțiilor, cu abilitatea de psiholog, să încerce să pătrundă în profunzimea disputei și să surprindă problema și interesul real al fiecărei părți. Informația obținută în cadrul medierii este confidențială și nu poate fi folosită fără acordul scris al părților. În scopul asigurării confidențialității procesului de mediere, în temeiul și în condițiile legii, mediatorul nu poate fi audiat în privința faptelor sau actelor de care a luat cunoștință în cadrul procedurii de mediere. Mediatorul este în drept să facă declarații în favoarea părților mediate, însă darea declarațiilor, în aceste cazuri, exclude participarea lui ulterioară în procesul de mediere [7].

În procesul medierii, mediatorul poate identifica soluții potrivite intereselor tuturor părților implicate, soluții pe care le propune acestora, dar pe care nu le poate niciodată impune. Mediatorul nu este judecător, mediatorul nu dictează. Părțile sunt libere oricând să accepte soluția, să caute variante împreună cu mediatorul sau să renunțe la mediere, fapt pentru care medierea este considerată o metodă alternativă de soluționare a litigiilor. Mediatorul are dreptul la onorariu, stabilit prin negociere cu părțile, în funcție de natura și obiectul conflictului, precum și la compensarea cheltuielilor ocazionale de mediere. La fel, are dreptul să informeze publicul referitor la desfășurarea activității sale, cu respectarea principiului confidențialității, să aplice propriile reguli de organizare a procesului de mediere prin stipularea acestora în contractul de mediere, fără să încalce dispozițiile prevăzute de lege.

Pe lângă drepturi, mediatorul are și un șir de obligații, legate de asigurarea respectării principiilor medierii, abținerea de la mediere în cazul unor incompatibilități prevăzute de legislație, informarea părților cu privire la procesul de mediere, la scopul și efectele acesteia, depunerea diligenței pentru a nu admite ca acordul de împăcare să conțină formulări ce aduc atingere bunelor moravuri. Mediatorul poartă răspundere civilă, în condițiile legii, pentru cauzarea de prejudicii prin încălcarea obligațiilor sale.

Beneficiile medierii conferite prin economisirea de timp, de stres emoțional, de cheltuieli sunt evidente în comparație cu procedura judiciară clasică. Prin asistența specialistului se ajunge la soluții proprii acceptate de fiecare parte implicată în dispută. Soluționarea litigiilor prin mediere contribuie, înainte de orice argument, la îmbunătățirea actului de justiție, mutând centrul de greutate pe criteriul cantitativ și calitativ al soluțiilor adoptate; justițiabilii au alternativă la sistemul juridic, iar apărătorii lor asistă sau reprezintă în procedura medierii.

Medierea este un proces și, ca orice proces, are o anumită ordine și consecutivitate care a fost gândită în așa mod încât să producă rezultate cât mai bune. Astfel, un proces de mediere trece prin următoarele etape: *activități de pre-mediere; inițierea/începerea medierii; identificarea problemelor; elaborarea planului de negociere; crearea unei înțelegeri reciproce și formularea alternativelor; finalizarea procesului de mediere.*

Locurile de desfășurare a unor asemenea procese de mediere pot fi create în funcție de cel mai potrivit mediu unde oamenii își pot discuta personal problemele. Ele pot fi propuse atât de către mediator, cât și de părți. Unica condiție este ca acest loc să fie acceptat de către toți participanții la procesul de mediere. Indicată ar fi biroul mediatorului autorizat pregătit pentru asemenea evenimente. După alegerea mediatorului și semnarea contractului de mediere, acesta din urmă reunește părțile într-un loc neutru, la sediul mediatorului, sau în alt loc convenit din timp. Descriind procesul de mediere în spiritul legii, mai întâi vom face referință la art.27 din Legea cu privire la mediere, care prevede că medierea se întemeiază pe cooperarea părților și utilizarea de către mediator a anumitor metode și tehnici specifice, bazate pe comunicare și negociere. Părțile aflate în litigiu pot fi asistate de rude, soț, avocat sau de alte persoane, în condiții stabilite de comun acord. Ulterior are loc o discuție comună ce poate fi urmată deseori de întâlniri separate ale mediatorului cu fiecare din părți. Sunt considerate ca optimale sintezele litigianților ce ar descrie viziunea lor asupra conflictului și cedările la care pot să meargă. Uneori, în cazuri mai complicate, aceste expuneri sunt chiar solicitate direct și necondiționat de către mediator. Pentru întâlnirile lor cu mediatorul, părțile pot accepta două variante:

- ✓ întâlniri comune (face-à-face);
- ✓ întâlniri separate, mediate („caucus”).

În cazul întâlnirilor comune, părțile, ca urmare a acordului lor de cooperare/colaborare, întru soluționarea conflictului negociază și discută deschis între ele în condițiile ambianței amicale și anturajului comunicațional reabilitat de mediator prin diversele tehnici de facilitare ce le aplică, tehnici ce urmăresc și respectul intereselor și drepturilor legitime ale părților litigante.

Pentru varianta a doua, a ședințelor separate, este valabil caracterul strict confidențial al procesului. Aceste întâlniri separate între mediator și una dintre părțile în litigiu permit mediatorului să înțeleagă mult mai bine

conflictul, să avanseze discuții, fiind în deplină cunoștință de cauză asupra situației de fond. În acest context, pentru ca mediatorul să fie în măsură să înțeleagă toate aspectele conflictului, trebuie să aibă garanția că ceea ce a fost spus și discutat în cadrul întâlnirilor separate nu va fi relevat celeilalte părți fără un acord prealabil. Scopul acestor întâlniri este de a discuta despre percepția părților asupra conflictului; de a examina, sub rezerva confidențialității, anumite elemente particulare ale dosarului; de a considera o propunere/ofertă lansată de cealaltă parte.

Dat fiind că părțile sunt „stăpânii” conflictului și ai procesului de mediere, recurgerea la „caucus-uri” rămâne a fi condiționată de acceptul ambelor părți. Indiferent dacă ar fi în cadrul ședințelor comune sau separate, mediatorul va sublinia faptele pertinente și indispensabile soluționării conflictului și va proceda la explorarea diferitelor ipoteze ce ar putea aduce la o înțelegere între medianți. Dacă părțile au ajuns la o înțelegere, se va redacta un acord de mediere, care va cuprinde reglementări exprese referitoare la clauzele asupra cărora s-a consimțit. Această înțelegere dintre părți are calitatea unui document sub semnătură privată și nu trebuie să conțină prevederi care aduc atingere legii, ordinii publice sau bunelor moravuri. Această exigență obligă mediatorul să verifice îndeplinirea condițiilor date, fiind în drept să ceară asistența unui specialist calificat. Reglementările legii naționale referitoare la *acordul de împăcare* sunt incluse în art.29 al Legii cu privire la mediere. Astfel, acordul de împăcare va include angajamentele asumate de părți și poate fi afectat de termene și condiții. Legea oferă, prin alin.(3), posibilitatea unei părți ca, în cazul neexecutării acordului de către cealaltă parte, să se adreseze în instanță pentru a solicita executarea silită a acestuia. Acordul de împăcare este executoriu, de la data indicată în el, iar în lipsa unui termen expres de executare – după expirarea termenului de 15 zile. Acest acord poate fi autentificat la notar sau la altă autoritate competentă, dacă părțile insistă asupra acestei forme.

Pe lângă această modalitate, în fond dezirabilă, de finisare a medierii, legea mai prevede câteva situații în care aceasta ia sfârșit, printre care: constatarea de către mediator că părțile nu pot ajunge la un acord; renunțarea la mediere de către părți; decesul unei părți – persoană fizică sau lichidare – persoană juridică, etc. În acest sens, mediatorul va putea constata că părțile nu pot ajunge la un acord în cazul în care conflictul mediat nu se soluționează în 3 luni de la data acceptării medierii, iar părțile nu solicită continuarea procedurii medierii [8].

Promotorul medierii elvețiene, J.Mirimanoff, susține că, vorbind despre mediere, se are în vedere în primul rând un instrument util și favorabil stabilirii păcii sociale [9]. Această opinie este acceptată tocmai pentru că medierea presupune cultură, iar aceasta contribuie la emergența unui nou model al culturii juridice, în care indivizii, învățând a se autoresponsabiliza și a privi prin prisma interesului propriu durabil, vor fi implicați necondiționat și vor fi direct responsabili de soarta conflictului lor. Este vorba, deci, și despre un set nou de relații sociale pe care să apară și să se instaureze în sistemul actual judiciar. Or, puterea judecătorească actuală este marcată de o lungă și grea tradiție: cea în care conflictul este asimilat unei lupte care finisează cu învingători și perdanți. Ne confruntăm cu o tradiție care exercită o presiune considerabilă asupra mentalităților. Este nevoie de timp pentru ca medierea, ca urmare a recunoașterii *de iure*, să fie și *de facto* un mecanism aproape de viziunile potențialilor utilizatori.

Promovarea medierii comunitare denunță un adevăr, o realitate și, în același timp, o direcție de dezvoltare a științelor sociale, comunicaționale moderne. Toate demersurile de mediere sunt impregnate de o tendință de a întări și de a consolida potențialul persoanelor de luare a deciziilor, abilitate imperativă atunci când se raportează la ideea de gestionare a conflictelor în termeni de costuri–beneficii și timp. Medierea merge, astfel, pe ideea delegării responsabilităților, dezvoltării personale și implicării totale în nucleul conflictului, prin recunoașterea individului în centrul acestuia. La acest capitol, medierea vine în contradicție cu *Dreptul*, care promovează ideea că individul trebuie să fie constrâns pentru a se comporta adecvat, pe când medierea transcende de la ideea că individul poate în orice moment învăța a se controla.

În practica internațională pot fi delimitate două curente evoluționiste de bază de afirmare legală a medierii: medierea într-o abordare non-intervenționistă și medierea în abordarea intervenționistă, centrată. Prima viziune presupune o atitudine rezervată și non-intervenționistă în fondul cauzei problemei/litigiului, mediatorul fiind responsabil de cadrul în care se desfășoară medierea. El este responsabil de buna derulare a procesului, iar scopul este de a suscita soluții originale. Este foarte clar că în acest caz motorul procesului sunt părțile și voința acestora, mediatorul asumându-și rolul de a aplica tehnici de facilitare, neavând nici o putere, nici chiar să impună o decizie finală a sa (cu excepția dacă nu este chemat să o facă). Această modalitate de funcționare a medierii este proprie, în mare parte, modelului european.

Practicienii nord-americani au evoluat de la această ultimă abordare spre una mai centrată și cu o țință acțională foarte net delimitată („plus ciblée”). Aceste modificări au fost dictate de conjuncturile și condițiile

specifice mediului dat, care în mod special constau în determinisme relative la scepticismul avocaților americani față de această modalitate. Respectiv, doar transgresarea frontierei prin care mediatorul, prin acțiunile sale, se axează și pe fondul cauzei încercând să structureze și să particularizeze litigiul, a permis de a răspunde necesităților înaintate de avocați. Actualmente, mediatorii americani facilitează negocierile dintre avocați, ajutându-le să depășească obstacolele strategice (sau, uneori, emoționale) inerente dosarelor ce le sunt încredințate. Astfel, pentru ca medierea să rămână un mod eficient de rezolvare a conflictelor, mediatorii au trebuit să țină cont, mai mult decât colegii lor europeni, de interesele avocaților și nu doar de ale părților. Acest ultim factor a și condiționat linia evolutivă spre o mediere intervenționistă, a cărei idee-cheie este că mediatorul la un moment dat vine să ofere, să propună soluția sa. Am putea nota, de asemenea, că în felul acesta medierea se transformă într-un arbitraj. Acest lucru a și determinat practicienii să numească această formă de acțiune *med-arb*. Din aceste considerente, mediatorul este în mare parte responsabil de natura informațiilor schimbate, inclusiv de blocajul transmiterii anumitor informații ce ar putea dăuna negocierilor [10].

Vom nota, în acest sens, că, în cazul practicii nord-americe, medierea este una mai mult evaluativă, bazată pe fapte și lege. În schema prezentată, intenția noastră a fost de a specifica cele două forme ale medierii în vederea sublinierii faptului că, deși pornesc și decurg din același tip de manifest al voinței părților implicate în conflict, acestea au modalități diferite de desfășurare și se axează pe tehnici definitiv diferite; momentul care, indiscutabil, convinge asupra distincțiilor existente este acela care plasează în centrul demersurilor mediale persoanele. Scopul final al mediatorului este de a stabili o alianță de lucru cu părțile, astfel ca acestea să aibă încredere în el, să comunice liber și să acționeze cu simpatie, să îmbunătățească climatul dintre părți, creând o atmosferă de cooperare între părți, să dezvolte un proces creativ întru a extinde gama de alternative percepute ca fiind disponibile pentru a permite o evaluare mai realistă a noilor soluții posibile. Prin urmare, mediatorul poate plasa interesele părților în centrul negocierilor și soluționa conflictul indiferent de natura acestuia și mediul în care a izbucnit, după ce părțile au fost cointeresate și preocupate de aplanarea constructivă a acestuia.

În concluzie, medierea, drept o formă alternativă de rezolvare a conflictelor, reprezintă o modalitate destul de esențială pentru comunitatea modernă. Această formă de soluționare a conflictelor devine o tradiție a multor comunități internaționale. Unele țări au acumulat destule cunoștințe practice pentru a demonstra valoarea medierii în domeniul dat. Reforma justiției promovată în țara noastră este, la moment, o înlesnire majoră a promovării acestei modalități alternative de soluționare a tuturor tipurilor de conflicte din societate. Desfășurarea unei campanii de mediatizare corectă a informației despre esența și avantajele medierii poate fi un suport relevant în sprijinul instituției medierii.

Referințe:

1. Kol D. The mediators.- Cambridge: Mass. MIT Press, 1983, p.23.
2. Legea cu privire la mediere, nr.134-XVI // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.188-191, art.29 alin.(3).
3. Zubco A. Medierea problemelor sociale – un imperativ al timpului // Moldoscopie (Probleme de analiză politică), nr.4 (XXXIX), - Chișinău: USM, 2007, p.135-140.
4. Crăciun C. Teoria și practica negocierilor.- Chișinău: Prut Internațional, 2002, p.31.
5. Bruno S. Régler les conflits entre associés:atouts et limites de la médiation // L'AGEFI Services, 2005, no 4, p.24.
6. Chenou M. La médiation comme outil stratégique // PME Magazine, 2005, no 3, p.52.
7. Legea cu privire la mediere, art.29 alin.(3).
8. Ibidem.
9. Mansour F. Justice et Médiation // Le Temps, 2004, no 15, p.33.
10. Kirvis J. Improvisational negotiation: a mediator's stories of conflict about love, money, anger and the strategies that resolved them. - San Francisco, 2006, p.123.

Prezentat la 07.07.2011